

1 (14) / 2024

ISSN 1694 - 8572

**КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК
СОТУНУН
ЖАРЧЫСЫ**

**ВЕСТНИК
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ**

1 (14)/2024
ISSN 1694 – 8572

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН
ЖАРЧЫСЫ

ВЕСТНИК
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН
ЖАРЧЫСЫ

1 (14)/2024
ISSN 1694 – 8572

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысы № 1 (14) / 2024
(мамлекеттик жана расмий тилдерде).

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысынын тематикасы:
Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдагы чечимдери жана токтомдору,
Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьяларынын жана анын аппаратынын
кызматкерлеринин 2024-жылы өткөн эл аралык конференцияларда жана иш-чараларда жасаган
докладдары.

Негиздөөчү: Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Редакциялык кеңеш:

Төрагасы: **Бобукеева Меергул Рыскулбековна** – Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун судьясы;

Мүчөлөрү: **Айдарбекова Чинара Аскарбековна** – Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун судьясы;
Шаршеналиев Жамил Асанбекович – Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун судьясы;
Масалбеков Каныбек Толубаевич – Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун аппаратынын жетекчиси;
Джураев Эмилбек Таирович – көз карандысыз саясат таануучу;
Маралбаева Алия Шамсудиновна – Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия
Славян университетинин мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы
кафедрасынын доценти, ю.и.к.;
Мырзалимов Руслан Муратбекович – Кыргыз Республикасынын Жогорку
сотунун төрагасыны кеңешчиси, ю.и.д.;
Аширматова Жайнагуль Кубанычбековна – Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун аппаратынын жетекчисинин орун басары - укуктук
жана аналитикалык камсыздоо башкармалыгынын начальниги;
Толобалдиев Максат Эсенбекович – Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун аппаратынын укуктук жана аналитикалык камсыздоо
башкармалыгынын улук консультанты.

Редакциянын дареги: Кыргыз Республикасы
Бишкек ш., Эркиндик бульвары, 39
почталык индекси 720040
тел.: +996 312 621 517, +996 312 662 152
факс: +996 312 622040
e-mail: mail@constsot.kg
расмий сайты: www.constsot.kg

МАЗМУНУ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН ЧЕЧИМДЕРИ

“Бир Дуйно-Кыргызстан” укук коргоо кыймылы” коомдук бирикмесинин кызыкчылыгын көздөгөн Тимур Дженишбекович Арыковдун, Тилек Алмазбекович Алмазбековдун жана Кутман Бактыбекович Кубатбековдун кайрылуусуна байланыштуу “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын “ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо” деген сөздөр менен баяндалган 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн жана 6-статьясынын ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 17-январындагы № 01-Р Чечими

Самат Аскарлович Матцаковдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 432-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 31-январындагы № 02-Р Чечими

Гульнара Султанбековна Дуйшенбекованын кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 145-беренесинин 1,3-бөлүктөрүнүн, 153-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 21-февралындагы № 03-Р Чечими

Тилек Алмазбекович Алмазбековдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 204 токтому менен бекитилген Интернет тармагында анык эмес (жалган) маалыматтын жайылышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттануунун, анык эмес (жалган) маалыматты алып салуунун жана сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруунун тартибинин 10-13-пункттарынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 28-февралындагы № 04-Р Чечими

Айрым жарандардын жана Бишкек шаарынын мэриясынын кайрылууларына байланыштуу Кыргыз Республикасынын Административдик процесстик кодексинин 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 6-мартындагы № 05-Р Чечими

Таалайкул Аскаралиевна Токтакунованын кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 439-беренесинин 4-бөлүгүнүн “Мындай аныктамалар кассациялык даттанууну же ушул иш боюнча кабыл алынган акыркы соттук чечимге сунушту кароо менен бир мезгилде, кассациялык тартипте кайра каралууга тийиш” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 20-мартындагы № 06-Р Чечими

Алмаз Эмильбекович Акынбековдун, Самат Аскарлович Матцаковдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 2-февралындагы № 25 Жарлыгы менен

бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобонун “2016-жылдын 7-июнунан тартып” деген сөздөр менен билдирилген 4-пунктунун жетинчи абзацынын ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 27-мартындагы № 07-Р Чечими

Расулжан Тахиржанович Исакжановдун кайрылуусуна байланыштуу “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 8-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 8-майындагы № 08-Р Чечими

Судьялар Ч.М. Уметалиеванын жана А.А. Аскарбековдун суроо-талаптары боюнча Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 62-беренесинин (2017-жылдын 2-февралындагы редакцияда), Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 73-беренесинин (1997-жылдын 1-октябрындагы редакцияда) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 21-июнундагы № 09-Р Чечими

Тилек Алмазбекович Алмазбековдун, Кутман Бактыбекович Кубатбековдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 146-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун а), б) пунктчаларынын, 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 2-октябрындагы № 10-Р Чечими

Нурбек Дуйшеналиевич Молдогазиевдин кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 129-беренесинин 7-пунктунун жана 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 13-ноябрындагы № 11-Р Чечими

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН
ТОКТОМДОРУ**

“Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” жоопкерчилиги чектелген коомунун кызыкчылыгын көздөгөн “Долг-Сервис” ЮК” ЖЧКнын башкы директору Александр Александрович Шичаниндин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 26-октябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 18-январындагы № 01-П токтому

“Конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кайрылууларды кароо боюнча судьялардын жана аппараттын кызматкерлеринин өз ара аракеттенүүсүнүн тартиби жөнүндө жобону бекитүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 9-февралындагы № 02-П токтому

Рыскуль Бекбаевна Орозгоджаеванын кызыкчылыгын көздөгөн Аимнiza Эсеновна Балкабекованын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 22-ноябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 9-февралындагы № 03-П токтому

Азимбек Анаркулович Бекназаровдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 28-декабрындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 29-февралындагы № 04-П токтому

Канатбек Вайтыляевич Садыковдун кызыкчылыгын көздөгөн Нургазы Кемелович Раимбабаевдин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 12-мартындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 16-апрелиндеги № 05-П токтому

Анна Михайловна Вотяковскаянын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 26-январындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 24-апрелиндеги № 06-П токтому

Самат Кыштообекович Ысырановдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-мартындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 29-майындагы № 07-П токтому

“2023-жылы Кыргыз Республикасындагы конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун маалыматын бекитүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 18-июлундагы № 08-П токтому

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2022-жылдын 18-февралындагы № 02-П токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Регламентине өзгөртүү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 6-сентябрындагы № 09-П токтому

“Бир Дүйнө-Кыргызстан” коомдук бирикмесинин кызыкчылыгын көздөгөн Тимур Дженишбекович Арыковдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 26-сентябрындагы № 10-П токтому

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун төрагасы Замирбек Курамаевич Базарбековдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечимин түшүндүрүү жөнүндө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 23-октябрындагы № 11-П токтому

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2022-жылдын 18-февралындагы № 02-П токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Регламентине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 17-декабрындагы № 12-П токтому

“Адилет” укуктук клиникасы” коомдук фондунун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-ноябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 26-декабрындагы № 13-П токтому

Айдар Акылбекович Аблабековдун кызыкчылыгын көздөгөн Эркинбек Белекович Ирискулбековдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 21-октябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 26-декабрындагы № 14-П токтому

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

“Бир Дүйнө-Кыргызстан» укук коргоо кыймылы” коомдук бирикмесинин кызыкчылыгын көздөгөн Тимур Дженишбекович Арыковдун, Тилек Алмазбекович Алмазбековдун жана Кутман Бактыбекович Кубатбековдун кайрылуусуна байланыштуу “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын “ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо” деген сөздөр менен баяндалган 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн жана 6-статьясынын ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 17-январы

Бишкек шаары

№ 01-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы А.Т. Таалайбековдун.

Кайрылуучу тарап – “Бир Дүйнө-Кыргызстан” укук коргоо кыймылы” коомдук бирикмесинин директору Толекан Асаналиевна Исмаилованын, “Бир Дүйнө-Кыргызстан” укук коргоо кыймылы” коомдук бирикмесинин ишеним кат боюнча кызыкчылыгын көздөгөн Тимур Дженишбекович Арыковдун, Тилек Алмазбекович Алмазбековдун;

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Самат Кыштообекович Ысырановдун;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдиевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Азамат Маратович Джаманкуловдун, Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Фархат Бурканович Ажибаевдин катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык

Мыйзамынын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын “ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо” деген сөздөр менен баяндалган 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн жана 6-статьясынын ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумда карап чыкты.

Бул ишти кароого “Бир Дүйнө – Кыргызстан” укук коргоо кыймылы” коомдук бирикмесинин кызыкчылыгын көздөгөн Т.Дж. Арыковдун, Т.А.Алмазбековдун жана К.Б. Кубатбековдун өтүнүчтөрү себеп болду.

Бул ишти кароого “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын “ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо” деген сөздөр менен баяндалган 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун жана 6-статьясынын Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү жөнүндө маселеде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумга даярдаган судья-баяндамачы М.Ш.Касымалиевдин маалыматын утуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТАПТЫ:

2023-жылдын 29-мартында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна “Бир Дүйнө-Кыргызстан” укук коргоо кыймылы” коомдук бирикмесинин кызыкчылыгын көздөгөн Т.Ж.Арыковдун “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын “ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо” деген сөздөр менен баяндалган 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн жана 6-статьясынын 2-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 10-беренесинин 2-бөлүгүнө, 32-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 33-беренесинин 1-бөлүгүнө, 48-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 63-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтө белгиленгендей, “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 5-статьясынын 1-бөлүгүндө аудиовизуалдык чыгармаларды жараткан чыгармачыл кызматкерлер көркөм изденүүгө, өздөрүнүн кинематографиялык идеяларын жана ойлорун ар кандай түрдө чагылдырууга, фильмди ар кандай тилде тартууну жүзөгө ашырууга, чет өлкөлүк адамдар жана юридикалык жактар менен биргелешип кино тартууга катышууга, фильмдерди мамлекеттик тилде жана Кыргыз Республикасынын аймагында жашаган башка элдердин тилдерине которуп сүйлөтүүгө укуктуу экендиги бекемделген. Ошол эле учурда көрсөтүлгөн статьянын 2-бөлүгүндө жогоруда аталган Мыйзамдын 6-статьясында каралгандан башка учурларды кошпогондо, аудиовизуалдык чыгармаларды цензурадан өткөрүүгө жол берилбей тургандыгы белгиленген. Жогоруда аталган Мыйзамдын 6-статьясынын 2-бөлүгүнө ылайык аудиовизуалдык чыгармаларды

порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын тыюу салынган башка түрлөрүнүн категориясына киргизүү тартиби жөнүндө жобо Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилет.

Ушуга байланыштуу арыз ээси мыйзамдар бир жагынан цензурага тыюу салса, экинчи жагынан өзгөчө учурларда ага жол берет деп эсептейт. Өтүнүчтүн авторунун пикири боюнча аудиовизуалдык чыгарма адамдын курчап турган дүйнөнү өзүнүн кабылдоосунун, анын чыгармачылыгынын натыйжасын, өз пикирин билдирүү жана аны жайылтуу формаларынын бири болуп саналат. Демек, Кыргыз Республикасында цензура жүргүзүүгө тыюу салуу сөз, басма сөз жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигин чектеген мыйзамдарды кабыл алууга тыюу салуунун конституциялык кепилдиги менен шартталган.

Кайрылуу субъектиси талашылып жаткан ченемдик жобо жана ченем Конституцияда кепилденген адамдын укуктарын жана эркиндиктерин чектейт, ошондой эле Кыргыз Республикасынын укуктук системасынын курамдык бөлүгү болуп саналган эл аралык келишимдердин ченемдерине карама-каршы келет деп билдирет.

Алсак, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 19-статьясында ар бир адамдын өз ой-пикирин эркин билдирүү укугу бекитилген, ал өзүнө мамлекеттик чек араларга карабастан ар кандай түрдөгү маалыматты жана идеяларды оозеки, жазуу жүзүндө же басма сөз же билдирүүнүн көркөм формалары же өз тандоосу боюнча башка ыкмалар менен издөө, алуу жана жайылтуу эркиндигин камтыйт.

Ошону менен бирге аталган укуктардан пайдалануу өзгөчө милдеттерди жана өзгөчө жоопкерчиликти жүктөйт, башкача айтканда, мыйзам тарабынан белгиленүүгө тийиш болгон жана башка адамдардын укуктарын жана аброюн сыйлоо, мамлекеттик коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын коргоо үчүн зарыл болгон белгилүү бир чектөөлөр менен коштолушу мүмкүн.

Андан ары Т.Дж.Арыков жогоруда аталган укуктар менен эркиндиктер коомдогу плюрализмдин болушуна жана көп түрдүүлүккө мүмкүндүк берет, алар ой-пикирди эркин билдирүүнүн критерийлери болуп саналат деп белгилейт.

Анын пикири боюнча эркин жана демократиялык коомдо цензураны жүргүзгөн өзүнчө мамлекеттик орган болбошу керек.

Өз пикирин эркин билдирүү, ошондой эле сөз жана басма сөз эркиндиги – адамдын өз оюн билдирүүсүнүн, анын жигердүү турмуштук позициясын калыптандыруунун, өзүнүн маанилүүлүгүн жана баалуулугун аңдап-түшүнүүсүнүн, анын айтайын деген оюнун угулушун жана башкаларды угуу муктаждыгын канааттандыруунун зарыл шарттары болуп саналат. Өз пикирин эркин билдирүүнүн кепилдиги – адамды эркин жана өз алдынча ой жүгүртүү мүмкүнчүлүгүн чектөөдөн коргоодо турат. Демек, пикир эркин айтылбаса, ал эркин боло албайт.

Сөз эркиндиги адамдын өз оюн, пикирин жана көз карашын жалпыга ачык айтуу, ачыкка чыгаруу, эркин билдирүү жана ар кандай жол менен таратуу мүмкүнчүлүгүнөн көрүнөт. Кайрылуу

субъектиси, ошондой эле чыгармачылыктагы эркиндикти мүмкүн болуучу кыянаттык менен пайдалануу маселелери колдонуудагы мыйзамдар, атап айтканда, порнографиялык мүнөздөгү предметтерди даярдоо жана жайылтуу үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигин караган Кылмыш-жаза кодекси менен жетиштүү түрдө жөнгө салынгандыгын белгилейт.

Баяндалгандарды эске алуу менен, Т.Дж. Арыков талашылып жаткан ченемдик жобону жана ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнөт.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 28-апрелиндеги аныктамасы менен аталган кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

2023-жылдын 23-майында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Т.А.Алмазбековдун, К.Б. Кубатбековдун “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 6-статьясынын биринчи бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 10-беренесинин 2-бөлүгүнө, 32-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 33-беренесинин 1-бөлүгүнө, 48-беренесинин 1-бөлүгүнө, 63-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Кайрылуудан белгилүү болгондой, конституциялык жоболор Кыргыз Республикасында цензурага жол бербейт, жалпыга маалымдоо каражаттары эркин жана өз ишин мыйзамга ылайык жүзөгө ашырат (10-берененин 2-бөлүгү). Ушуга байланыштуу кайрылуунун субъекттери цензураны киргизүүнүн ар кандай пайда болгон мүмкүнчүлүгү өнөр адамынын өз дүйнө таанымын билдирүү эркиндигинин жана искусство чыгармаларын кабылдаган адамдын тандоо эркиндигинин көйгөйлөрүнө алып келерин белгилешет. Алардын пикири боюнча демократиялык коомдо мыйзамдык деңгээлде цензураны киргизүү туура эмес.

Цензураны караган мыйзам актыларынын кемчилиги адеп-ахлактык принциптердин жана чектөөлөрдүн белгилүү-бир формулировкаларынын жоктугу болуп саналат. Мисалы, кинотексттин алкагында деструктивдүү материал катары репрезентацияланган, “зомбулук”, “порнография”, “экстремизм”, “аялды жек көрүү” жана башка ушул сыяктуу түшүнүктөрдүн так аныктамалары жана мүнөздөмөлөрү белгиленген эмес.

Ушунун негизинде, арыз ээлери цензуранын жоктугу үй-бүлөнүн адеп-ахлактык жана руханий баалуулуктарына, элдин этностук жана диний каада-салттарына жана мамлекеттик укуктук жана маданий саясаттын жалпы принциптерине ылайык адамдын ишенимин калыптандыруунун демейки процессине өбөлгө түзөт деп эсептешет. Тескерисинче, мамлекет тараптан идеологиялык үстөмдүк инсандын эркин интеллектуалдык жана адеп-ахлактык жактан өсүшүн болтурбайт.

Кайрылуунун авторлору ар бир адам өз оюн эркин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине укуктуу экендигин, эч ким өз оюн айтууга же андан баш тартууга мажбурланбай тургандыгын белгилешет, ошондой эле сөз, басма сөз жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигин чектеген мыйзамдардын кабыл алынышына тыюу салынат (Конституциянын 32-беренесинин 2, 3-бөлүгү, 63-беренесинин 1-бөлүгү).

Жогорудагы келтирилген конституциялык жоболор Башкы Ассамблеянын 1948-жылдын 10-декабрындагы 217 А (III) резолюциясы менен кабыл алынган Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 19-статьясына жана Кыргыз Республикасынын 2003-жылдын 1-августундагы Мыйзамы менен ратификацияланган Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин Адам укуктары жана негизги эркиндиктери жөнүндө конвенциясынын 11-беренесинин 1-бөлүгүнө дал келет, аларда ар бир адам мамлекеттик бийлик органдарынын кийлигишүүсүз жана мамлекеттик чек араларга карабастан ар кандай мыйзамдуу жол менен өз оюн эркин билдирүүгө жана маалымат менен идеяларды жайылтууга укуктуу экендиги каралган.

Ошондой эле жогорудагы эл аралык укуктук актыларда жарандардын жашоо-турмуштук таламдарын камсыз кылууда өзгөчө мааниге ээ болгон сөз эркиндиги жана өз оюн билдирүү укугу жалпы бирдей сакталууга жана урматталууга тийиш экендиги белгиленет. Сөз эркиндигине укуктуулуктун кепилдиги – бул биринчи кезекте анын Конституцияда бекемделиши болуп саналат. Ар түрдүү көз караштарды, пикирлерди, ишенимдерди билдирүүнүн реалдуу кепилденген эркиндиги, сын жана оппозициянын эркиндиги – бул мамлекет умтулуп жаткан коомдогу демократизмдин конкреттүү көрсөткүчү болуп саналат. Ар бир адам маалымат алууга жана жайылтууга өзүнүн укугунан пайдалана алат.

Кайрылуунун субъекттеринин пикири боюнча ой жана сөз эркиндиги, өз пикирин билдирүү адам эркиндигинин реалдуу көрүнүшү үчүн өтө маанилүү. Конституция Кыргыз Республикасын укуктук жана демократиялык мамлекет деп жарыялайт, бул мындай мамлекетте адамдын жана жарандын кепилденген жана иш жүзүндө болгон укуктары менен эркиндиктеринин болушун билдирет. Аларды таануу, коргоо жана кепилдиктер мыйзамдардын укуктук мүнөзүн жана аны колдонуу практикасынын негизги жана аныктоочу критерийи болуп эсептелет.

Арыз ээлери Конституциянын 33-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, ар бир адам маалыматты эркин издөөгө, алууга, сактоого, пайдаланууга жана аны оозеки, жазуу жүзүндө же башка жол менен жайылтууга укуктуу экендигин белгилешет. Ушул эле укуктар 1966-жылдын 16-декабрындагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын 19-статьясынын 2-бөлүгүндө да бекитилген.

Кайрылуунун субъекттеринин пикири боюнча, талашылып жаткан ченем адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгы менен адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн экендигин белгилеген Конституциянын 23-беренесинин 2-бөлүгүнүн талаптарына карабастан кабыл алынган. Мындай чектөөлөр аскердик же мамлекеттик башка кызматтын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен да киргизилиши мүмкүн. Киргизилип жаткан чектөөлөр көрсөтүлгөн максаттарга өлчөмдөш болушу керек.

Жогорудагыларды эске алуу менен арыз ээлери талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнүшөт.

Судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 19-июнундагы аныктамасы менен Т.А.Алмазбековдун, К.Б. Кубатбековдун кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Жогорудагы кайрылуулардагы талаптар өз ара байланыштуу болгондугуна байланыштуу, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык, судья-баяндамачынын 2023-жылдын 14-июлундагы аныктамасы менен алар боюнча иштер бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилген.

Соттук отурумда кайрылуучу тарап өз талаптарын колдоду.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С.К. Ысыранов каралып жаткан маселе боюнча төмөнкүдөй пикирин билдирди.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы адам, анын укуктарын жана эркиндиктерин эң жогорку баалуулук деп жарыялаган.

Цензура – бул ар бир мамлекеттин ажыратылгыс функциясы, ал тыюу салуулар жана чектөөлөр системасын, ошондой эле пропагандалоо механизмин ишке ашырат.

Демократиялык укуктук мамлекетте цензура адамдын укуктары менен эркиндиктерин сактоо шартында өлкөнүн ички жана тышкы коопсуздугун, мамлекеттик жана саясий түзүлүштүн туруктуулугун камсыз кылууга багытталган.

Мамлекеттик бийлик органдары учурдагы конституциялык түзүлүштү күч менен өзгөртүүгө, мамлекеттин эгемендигин жана аймактык бүтүндүгүн бузууга; согушту, зордук-зомбулукту жана ырайымсыздыкты пропагандалоого; улуттук, этностук, расалык, социалдык, диний кастыкты козутууга; улуттук же катмардык артыкчылыктуулукка, сабырсыздыкка чакырык жасаган маалыматтарды көзөмөлдөшү жана чектеши керектигин белгилей кетүү зарыл.

Конституциянын 10-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасында цензурага жол берилбейт.

Ошол эле учурда Конституциянын ушул эле беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, өсүп келе жаткан муунду коргоо максатында Кыргыз Республикасынын элинин моралдык жана адеп-ахлактык баалуулуктарына, коомдук аң-сезимине карама-каршы келген иш-чаралар мыйзам менен чектелиши мүмкүн.

Ошондой эле, Конституциянын 23-беренесинин 2-бөлүгү менен адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгы менен адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн. Ушундай чектөөлөр аскердик же мамлекеттик башка кызматтын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен да киргизилиши мүмкүн. Киргизилип жаткан чектөөлөр көрсөтүлгөн максаттарга өлчөмдөш болушу керек.

Конституциянын 23-беренесинин 3-бөлүгүнүн экинчи абзацы менен адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин чектеген мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга тыюу салуу каралган.

Ошентип, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин чектөөдө Конституция так белгиленген шарттарды сактоону талап кылат: чектөө так аныкталган укуктук формада – мыйзам түрүндө көрсөтүлүүгө тийиш; чектөөгө, эгерде ал Конституцияда көрсөтүлгөн белгилүү бир максаттарга кызмат кылса гана жол берилиши мүмкүн; чектөөлөргө аталган баалуулуктарды коргоо же белгиленген максаттарга жетүү үчүн зарыл болгон өлчөмдө гана жол берилет. Чектөө принциптерин, максаттарын жана юридикалык формасын, башкача айтканда, алардын негиздерин (жалпы шарттарын) белгилөө менен Конституция адамдын укуктарын жана эркиндиктерин мамлекет тараптан өзүм билемдик аракеттеринен коргойт жана ошол эле учурда мамлекетти коомдук таламдарды коргоо үчүн аларды чектөөгө милдеттендирет. Ошол эле учурда, Конституциянын 23-беренесинин 3, 4-бөлүктөрүнө ылайык, Конституцияда каралгандан башка максаттарда жана андан ашкан деңгээлде адамдын укуктарына жана эркиндиктерине мыйзам менен чектөө коюлушу мүмкүн эмес. Мындан тышкары, чектөөлөрдү мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу менен киргизүүгө тыюу салынат. Муну менен мүмкүн болгон чектөөлөрдү киргизүүнүн катуу алкактарын жана так аныкталган жол-жобосун белгилөө менен, Негизги Мыйзам адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин каалагандай жана өлчөмдөш эмес чектөөлөргө жол бербейт. Бул конституциялык жобо Адам укуктарынын жалпы декларациясынын жоболоруна шайкеш келет, анда өз укуктары менен эркиндиктерин иш жүзүнө ашырууда ар бир адам эң оболу башкалардын укуктары менен эркиндиктерин тийиштүү түрдө таанууну жана урматтоону камсыз кылуу жана демократиялык коомдо адеп-ахлактын, коомдук тартиптин жана жалпы бакубаттыктын акыйкат талаптарын канааттандыруу максатында гана мыйзам тарабынан белгиленген чектөөлөргө дуушарланууга тийиш деп белгиленген.

“Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 1-беренесине ылайык кинематография жаатындагы мамлекеттик саясат Кыргыз Республикасынын маданиятынын жана искусствосунун ажырагыс бөлүгү болуп саналган кинематографияны сактап калууга жана өнүктүрүүгө мамлекет тарабынан кепилдиктердин камсыз кылуу принцибине негизденет.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши кинематография чөйрөсүн жөнгө салуучу мыйзамдардагы карама-каршылыктарды тактоо жана жоюу максатында 2018-жылдын 10-январында “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын кабыл алган, аны менен 5-статьянын 2-бөлүгүнө ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо, аудиовизуалдык чыгармаларды цензурадан өткөрүүгө жол берилбейт деген өзгөртүү киргизилген.

Ошол эле учурда талашылып жаткан Мыйзамдын 6-статьясынын 1-бөлүгү каралып жаткан редакцияда баяндалган.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 14-октябрындагы № 551 токтому менен Аудиовизуалдык чыгармаларды порнографиялык жана чыгармачылык иштин

натыйжаларынын тыюу салынган башка түрлөрүнүн категориясына киргизүү тартиби жөнүндө жобо кабыл алынган.

Ушул Жобого ылайык аудиовизуалдык чыгармалардын порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын тыюу салынган башка түрлөрү катары категориясын аныктоо тиешелүү Ведомстволор аралык эксперттик комиссияга жүктөлөт, анын иштөө тартиби ушул эле Жобо менен аныкталат.

Жогорудагыларды эске алуу менен С.К. Ысыранов “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн жана 6-статьясынын талашылып жаткан ченемдик жобосу Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев арыз ээлеринин кайрылууда келтирилген жүйөлөрүн төмөнкү себептер боюнча негизсиз деп эсептейт.

Конституциянын 10-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, Кыргыз Республикасында цензурага жол берилбейт. Жалпыга маалымдоо каражаттары эркин жана өз ишин мыйзамга ылайык жүзөгө ашырат.

А.Т. Молдобаев “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзам кинематографияны сактоо жана өнүктүрүү боюнча мамлекеттин ишмердүүлүгүнүн негизги багыттарын аныктап, аны мамлекеттик колдоонун тартибин белгилей тургандыгын белгиледи.

Ушул Мыйзамдын 1-статьясына ылайык кинематография жаатындагы мамлекеттик саясаттын принциптери жарандардын киноискусствонун чыгармаларын түзүүдөгү жана пайдалануудагы укуктары менен эркиндиктерин камсыздоого, ошондой эле калктын кинематографиянын чыгармаларынан пайдаланууга мүмкүнчүлүк алышы үчүн шарттарды түзүүгө багытталган.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү Конституциянын 23-беренесинде адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук деп жарыяланганын, алар түздөн-түз колдонулуп, бардык мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын ишинин мааниси менен мазмунун аныктайт деп белгиледи. Сот адилеттигин камсыз кылуу аркылуу адам укуктарын жана эркиндиктерин таануу, коргоо милдети мамлекетке жүктөлөт.

1966-жылдын 19-декабрындагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 19-статьясынын 3-пунктуна ылайык, “Өз пикирин эркин билдирүү укугун пайдалануу өзгөчө милдеттерди жана өзгөчө жоопкерчиликтерди талап кылат. Демек, ал белгилүү бир чектөөлөр менен коштолушу мүмкүн, бирок алар мыйзамда белгилениши керек жана: а) башка адамдардын укуктарын же аброюн урматтоо үчүн; б) мамлекеттик коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын же адеп-ахлагын коргоо үчүн зарыл”.

Муну менен бирге А.Т. Молдобаев Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө эл аралык конвенциянын 10-статьясында ар бир адам өз пикирин эркин билдирүүгө укуктуу экендигин белгилейт. Бул укук өз көз карашын кармануу эркиндигин жана мамлекеттик бийлик органдарынын эч кандай кийлигишүүсүз жана мамлекеттик чек араларга карабастан маалыматтарды жана идеяларды алуу жана жайылтуу эркиндигин камтыйт. Конвенция мамлекеттерге телерадиоберүү, телекөрсөтүү жана кинематографиялык ишканаларды лицензиялоого тоскоолдук кылбайт.

Мындан тышкары, Конституциянын 32-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүндө ар бир адам эркин ой жүгүртүүгө жана пикирге ээ болууга укуктуу, өз пикирин эркин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине укуктуу экендиги белгиленген.

Ал, ошондой эле Конституциянын 23-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгы менен адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн экендигине көнүлдү бурду.

Мындан тышкары А.Т. Молдобаев Конституциянын 33-беренесинин 1-бөлүгү менен ар бир адам маалыматты эркин издөөгө, алууга, сактоого, пайдаланууга жана аны оозеки, жазуу түрүндө жана башка жол менен жайылтууга укуктуу экендиги каралгандыгын белгилейт.

Муну менен бирге балдарды сатуу, балдар сойкулугу жана балдар порнографиясы боюнча Балдардын укуктары жөнүндө конвенцияга факультативдик протоколдо баланы реалдуу же окшоштурулган ачык-айкын сексуалдык мүнөздөгү аракеттерди ар кандай каражаттар менен кандай болбосун чагылдырууга же баланын жыныс органдарын, биринчи кезекте, жыныстык максаттар үчүн кандай болбосун чагылдырууга тыюуну камтыйт.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү Конституциянын 48-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүнө ылайык ар бир адамга өз мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашыруу, инсандыгын өнүктүрүү максатында илимий, техникалык, көркөм жана чыгармачылыктын башка түрлөрүнүн, окутуучулуктун жана окуунун эркиндиги кепилденгендигине көнүлдү бурду. Ар бир адам өз кызыкчылыгына жана жөндөмүнө жараша чыгармачылыктын бардык түрлөрүн жүргүзүүгө укуктуу. Ар бир адам маданий турмушка катышуу жана маданият баалуулуктарына жеткиликтүүлүккө укуктуу.

А.Т. Молдобаев БУУнун Адам укуктары боюнча комитети Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыга № 22 жалпы тартиптеги өз сын пикирлеринде адеп-ахлак түшүнүгү көптөгөн коомдук, философиялык жана диний салттарга негизделген, демек, адеп-ахлакты коргоо максатында чектөөлөр бир гана каада-салттан келип чыккан принциптерге негизделбеш керектигин белгилейт.

Ал, ошондой эле Конституциянын 10-беренесинин 4 жана 5-бөлүктөрүнө шилтеме жасады, анда:

– өсүп келе жаткан муунду коргоо максатында моралдык жана адеп-ахлактык баалуулуктарга, Кыргыз Республикасынын элинин коомдук аң-сезимине карама-каршы келген иш-чаралар мыйзам менен чектелиши мүмкүн;

– чектөөлөргө жаткан иш-чаралардын тизмеси жана жеткиликтүүлүгү жана жайылтылышы чектелген маалыматтардын тизмеси мыйзам менен белгиленет деп белгиленген.

Ошентип, Конституцияда жеткиликтүүлүгү чектелген маалыматтардын тизмеси мыйзам тарабынан белгиленет деп түздөн-түз көрсөтүлгөн, бул “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзам болуп саналат.

Жогоруда баяндалгандарды эске алып, А.Т. Молдобаев талашылып жаткан ченемдик жобо жана ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 10-беренесинин 2-бөлүгүнө, 33-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 48-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 63-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин өкүлү А.М.Джаманкулов цензура – бул коомдо кабылданбаган маалыматты, идеяларды жана кептерди көзөмөлдөө, чектөө же тыюу салуу процесси же практикасы деп эсептейт.

Цензурага баа берүү маселеси текшерилип жаткан материалдын контекстине жараша болот. Айрым учурларда, цензура коомчулукту коргоо үчүн пайдалуу жана ачык болушу мүмкүн. Бул зыяндуу, жалган же кабыл алынгыс идеялардын жайылышын болтурбайт, коомдук адеп-ахлактык коопсуздукту камсыз кылат.

Бирок цензура сөз эркиндигин жана маалыматка жетүү эркиндигин бузуу катары сынга алынып, эркин баарлашууга жана коомдун эркин өнүгүшүнө тоскоолдуктарды жаратышы мүмкүн.

Мамлекеттик бийлик органдары жарандык коомдун институттары менен тыгыз кызматташтыкта: зордук-зомбулукту көрсөтүүнү, кылмыштуу жашоо мүнөзүн жаап-жашырууну же ар кандай жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу кабарларда, телекөрсөтүү программаларында жана көркөм каражаттарында ачык пропагандалоону, коомдун руханий жана адеп-ахлактык саламаттыгына кыйратуучу таасирин тийгизген атайылап бурмалаган окуяларды, фактыларды көркөм жана башка чыгармаларда (сахнада, театрда, телекөрсөтүүдө ж. б.) жайылтууну, ар кандай уюмдарга таандык жашоонун канондорун жана принциптерин массалык аң-сезимге, анын ичинде жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу киргизүүнү контролго алуусу жана чектөөсү, ал эми айрым учурларда жол бербеш керек.

Конституциянын 10-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасында цензурага жол берилбейт.

А.М. Джаманкулов талашылып жаткан ченемдик жобонун жана ченемдердин таасири коомчулукта жогорку адеп-ахлактык жүрүм-турумду калыптандырууга жана өсүп келе жаткан муунду тарбиялоого багытталганын жана Конституцияга карама-каршы келбей тургандыгын белгиледи.

Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин өкүлү Ф.Б. Ажибаев “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 6-статьясынын диспозициясы калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын сактоого, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого багытталган деген позицияны карманат. Ошол эле учурда ал талашылып жаткан ченем жарандардын пикир билдирүү эркиндиги, чыгармачылык эркиндиги сыяктуу укуктарын жана эркиндиктерин чектөөгө же кинематография тармагында кандайдыр бир чектерди түзүүгө багытталбаганын белгиледи.

Анын пикири боюнча “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 6-статьясы менен аудиовизуалдык чыгармаларды порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын башка тыюу салынган түрлөрүнө киргизүүнүн тартибин аныктоо үчүн укуктук база түзүлдү.

Ф.Б.Ажибаев белгилегендей, талашылып жаткан ченемдик жобо жана ченем Негизги Мыйзамга карама-каршы келбейт, анткени аларда аудиовизуалдык чыгарманы көрсөтүүгө чейин ал чыгарманын контентин алдын ала текшерүү белгиленген эмес жана пикир билдирүү, сөз жана чыгармачылык идеялардын эркиндигине эч кандай мыйзамдык тыюу салуулар жана чектөөлөр белгиленген эмес.

Ошол эле учурда, анын пикири боюнча “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 6-статьясын колдонуунун учурдагы практикасы порнографияга жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын башка тыюу салынган түрлөрү менен кылмыш-жаза укуктук күрөшүү чөйрөсүндө келип чыккан эң татаал көйгөйлөрдүн бири – бул түшүнүктөрдүн мыйзамдык аныктамасынын жок экендигин көрсөттү. Кыйынчылык порнография жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын башка тыюу салынган түрлөрү жогору деңгээлде маданий жактан шартталган көрүнүш экендигинде, башкача айтканда, чыгарманын тигил же бул түрүн порнографияга таандык кылуу конкреттүү коомдо кабыл алынган моралдык-этикалык стандарттарга, жол берилген чектерге көз каранды экендигинде турат. Бул айырмачылыктардан улам, эл аралык коомдук укуктун ченемдери “порнографиянын” универсалдуу аныктамасын камтыбайт, демек, укук колдонуучу “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 6-статьясынын талаптарын так жетекчиликке алуусу зарыл.

Муну менен катар аудиовизуалдык чыгармалардын категориясын порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын тыюу салынган башка түрлөрүнө киргизүү Ведомстволор аралык эксперттик комиссияга жүктөлөт, анын иштөө тартиби Өкмөттүн 2016-жылдын 14-октябрындагы № 551 токтому менен бекитилген Аудиовизуалдык чыгармаларды порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын тыюу салынган башка түрлөрүнүн категориясына киргизүү тартиби жөнүндө жобо менен аныкталат.

Ошондой эле Ф.Б. Ажибаев аудиовизуалдык чыгармаларды порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын башка тыюу салынган түрлөрүнө киргизүүнүн колдонулган эл аралык практикасы, эгерде материал же предмет, бүтүндөй алганда, кумарланууну (орой

сексуалдык тартылуу) козутууга багытталсы жана ал адамдын жыныстык жүрүм-турумун ачыктан-ачык уятсыз, адепсиз түрдө чагылдырса жана ошол эле учурда олуттуу адабий, көркөм же илимий баалуулугу жок болсо порнографиялык же чыгармачылык иштин натыйжаларынын башка тыюу салынган түрү болуп саналаарын көрсөтөт деп белгиледи. Материалдын же предметтин порнографиялык мүнөзү атайын билими жок ар бир карапайым адам үчүн айкын болууга тийиш.

Алсак, балдарды сатуу, балдар сойкулугу жана балдар порнографиясы бөлүгүндө Баланын укуктары жөнүндө конвенцияга 2000-жылдын 25-майындагы Факультативдик протоколдо балдар порнографиясы реалдуу же жасалма ачык сексуалдык мүнөздөгү аракеттерди жасаган баланы кандай гана каражаттар менен болбосун чагылдырууну же баланын жыныс органдарын сексуалдык максатта кандай болбосун чагылдырууну билдирет деп белгилейт.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп, иштин материалдарын изилдеп, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, Конституциялык соттун бул иш боюнча кароосунун предмети болуп “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын төмөнкүдөй редакцияда берилген “ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо” деген сөздөр менен баяндалган 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн ченемдик жобосу жана 6-статьясы саналат:

“5-статья. Кинематографияда чыгармачылыктын эркин болушу

Аудиовизуалдык чыгармаларды цензурадан өткөрүүгө, ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо жол берилбейт.

6-статья. Чыгармачылык эркиндиктен кыянаттык менен пайдаланууга жол бербөө

Фильмдин концепциясы учурдагы конституциялык түзүлүштү күч менен өзгөртүүгө, мамлекеттин эгемендүүлүгүн жана аймактык бүтүндүгүн бузууга чакырууга; согушка, зомбулукка жана ырайымсыздыкка; улуттук, этностук, расалык, социалдык, диний кастыкты тутандырууга; улуттук же тектик артыкчылыкты, сабырсыздыкты үгүттөөгө тийиш эмес. Фильмге порнографиялык мазмундагы сценаларды киргизүүгө жол берилбейт.

Аудиовизуалдык чыгармаларды порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын тыюу салынган башка түрлөрүнүн категориясына киргизүү тартиби жөнүндө жобо Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилет.

Кыргыз Республикасынын 2001-жылдын 2-октябрындагы № 86 “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамы мыйзамдарда белгиленген тартипте кабыл алынган, 2001-жылдын 10-октябрында “Эркин-Тоо” гезитинин № 74 санына жарыяланган,

Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы ар бир адамдын эркин ой жүгүртүүгө жана пикирге ээ болууга укугун, сөз жана басма сөз эркиндигине, маалыматты эркин издөөгө, алууга, сактоого, пайдаланууга жана оозеки түрдө, жазуу жүзүндө же башка жол менен жайылтууга укугун кепилдейт (32-берененин 1, 2-бөлүктөрү, 33-берененин 1-бөлүгү).

Кыргыз Республикасынын конституциялык көзөмөл органы бул көрсөтүлгөн конституциялык кепилдиктерди ишке ашыруу боюнча өзүнүн укуктук позициясын бир нече жолу билдирген.

Тактап айтканда, Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2015-жылдын 24-июнундагы Чечими менен пикирди эркин билдирүү, сөз жана басма сөз эркиндиги адамдын өз ой-пикирин билдирүүсү, анын активдүү турмуштук позициясынын калыптануусу, өзүнүн маанилүүлүгүн жана баалуу экендигин түшүнүүсү, анын пикиринин угулушуна жана башкаларды угууга болгон муктаждыгын канааттандыруу үчүн зарыл шарттар болуп санала тургандыгын белгилеген. Өз пикирин эркин билдирүүнүн кепилдиги – адамды эркин жана өз алдынча ой жүгүртүү мүмкүнчүлүгүн чектөөдөн коргоодо турат. Демек, пикирди эркин айтуу мүмкүн болбосо, өзүн эркин көрсөтө албайт.

Сөз эркиндиги адамдын өз оюн, көз карашын жана ишенимин жалпыга ачык айтуу, ачыкка чыгаруу, тоскоолдуктарсыз билдирүү жана ар кандай жол менен таратуу мүмкүнчүлүгүнөн көрүнөт.

Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2014-жылдын 29-декабрындагы башка Чечиминде өз пикирин эркин билдирүүнү, сөз жана басма сөз эркиндигин мамлекет тараптан бул үчүн куугунтуктоодон чочубастан, эркин ой жүгүртүү жана өз оюн эркин билдирүү укугу менен бир бүтүн жана ажырагыс катары каралышы керектиги белгиленген.

Конституциялык сот өзүнүн жогоруда билдирилген тастыктоосун дайыма кармануу менен бирге, азыркы учурда өз пикирин эркин билдирүү жеке баарлашуунун кеңири таралган каражаттарынын бири болуп калгандыгын эсепке албай коё албайт. Эгерде мурда жеке пикир, эреже катары, инсандын белгилүү бир тегерегиндеги талкуунун предмети болсо, бүгүнкү күндөгү санариптик маалымат чөйрөсүндө ар кандай пикир коомдук мүнөзгө ээ болуп, коомдук аң-сезимдин жаңы генезисинин себеби болуп калышы мүмкүн, ал башка адамдардын абалына гана эмес, ошондой эле бүтүндөй коомдун абалына оң жана кыйратуучу таасир көрсөтүшү мүмкүн. Адам эми пассивдүү аудиториянын бир бөлүгү катары кабылданбайт, бирок ал эрксизден коомдук пикирдин башаламан калыптануу механизминин репродукциясы болуп калууда.

Мындай кырдаалда ар бир адамдын өз пикирин жоопкерчиликтүү жана Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана мыйзамдарында белгиленген башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин бузбай тургандай деңгээлде билдирүүсү тууралуу конституциялык талаптар өзгөчө мааниге ээ болот. Бул демократиялык мамлекетте инсандын укуктары жана эркиндиктери, ошондой эле анын коомдогу жоопкерчиликтүү жүрүм-туруму сыяктуу

конституциялык баалуулуктардын ортосундагы тең салмактуулукту сактоо ишинде олуттуу мааниге ээ. Бул укуктук позиция эл аралык укуктун ченемдерине үндөш келет.

Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын 19-статьясынын 3-пунктунда өз пикирин эркин билдирүү укугунан пайдалануу өзгөчө милдеттерди жана өзгөчө жоопкерчиликти жүктөй тургандыгы белгиленген. Ал мыйзам тарабынан белгиленген жана башка адамдардын укуктарын жана аброюн сыйлоо, ошондой эле улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын коргоо үчүн зарыл болгон айрым чектөөлөр менен коштолушу мүмкүн.

3. Конституцияга ылайык, Кыргыз Республикасында цензурага жол берилбейт. Жалпыга маалымдоо каражаттары эркин жана өз ишин мыйзамга ылайык жүзөгө ашырат (10-берененин 2-бөлүгү). Сөз, басма сөз жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигин чектеген мыйзамдарды кабыл алууга тыюу салынат (63-берененин 1-бөлүгү).

Цензура (латынча *censura* – “катуу сындoo, катаал талдоо, талаптуу сын”) анын классикалык маанисинде – бул монополиялуу бийлик тарабынан жагымсыз деп таанылган идеяларды жана маалыматтарды таратууну чектөө же болтурбоо максатында маалыматтын, басма продукциянын, музыкалык жана сахналык чыгармалардын, көркөм өнөрдүн, кино жана көркөм сүрөт чыгармаларынын, радио жана телеберүүнү, веб-сайттардын жана порталдардын, жеке кат алышуулардын мазмунун жана жайылтылышын көзөмөлдөөнүн туруктуу системасы. Эреже катары, ал демилгелөөчү жана жалпы камтуучу мүнөздө жана контролдоочу-тыюу салуучу ыйгарым укуктарга ээ. Бул адамдын жүрүм-турумунун керектүү стереотипин жана акыр-аягында өзүнүн “эксклюзивдик” идеологиясын киргизүү жана башкача ой-жүгүртүүнү басуу аркылуу бир тектүү коомду түзүү максатын көздөгөн бүтүндөй маалыматтык чөйрөнү көзөмөлдөөнүн репрессивдүү механизми. Дегеле, мындай цензура жакпаган маалыматтарды таратууну гана чектебестен, бийлик үчүн зарыл жана катуу такталган дүйнө таанымды мажбурлап таңуулоо үчүн жарандардын чыгармачылык процессине, кесиптик чөйрөсүнө жана жеке жашоосуна түздөн-түз кийлигишет. Цензуранын мазмунун дал ушундай мааниде жана түшүнүүдө ага Кыргыз Республикасында тыюу салынган.

Бирок, ар бир демократиялык укуктук мамлекет өлкөнүн ички жана тышкы коопсуздугун, мамлекеттик жана саясий түзүлүштүн туруктуулугун, ар бир адамдын жана бүткүл коомдун укуктарын, эркиндиктерин жана кызыкчылыктарын сактоону камсыз кыла турган баалуулук координаттарынын, тыюу салуулардын жана чектөөлөрдүн системасына муктаж.

Андыктан, жогоруда айтылган конституциялык тыюу салуулар өзүнүн укуктук табияты жана маңызы боюнча абсолюттук мүнөзгө ээ боло албайт, бул цензурага жол берилбестигин жарыялаган Конституциянын ошол эле беренесинин мазмунунан ачык көрүнүп турат.

Алсак, Кыргыз Республикасында өсүп келе жаткан муунду коргоо максатында Кыргыз Республикасынын элинин моралдык жана адеп-ахлактык баалуулуктарына, коомдун аң-сезимине карама-каршы келген иш-чаралар мыйзам менен чектелиши мүмкүн. Чектелүүгө жаткан иш-

чаралардын тизмеси жана жеткиликтүүлүгү менен жайылтылуусу чектелген маалыматтардын тизмеси мыйзам менен белгиленет (Конституциянын 10-беренесинин 4,5-бөлүктөрү).

Басмырлоого, кастыкка же зомбулукка чакырган улуттук, расалык, диний жек көрүүчүлүктү, гендердик жана башка социалдык үстөмдүктү үгүттөөгө тыюу салынат (Конституциянын 32-беренесинин 4-бөлүгү).

Жогорудагы конституциялык жоболорду ишке ашырууда “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Мыйзамдын 5-статьясынын 2-бөлүгүндө аталган Мыйзамдын 6-статьясында каралгандан башка учурларда аудиовизуалдык чыгармаларга цензурага жол берилбей тургандыгы белгиленген.

Өз кезегинде бул Мыйзамдын 6-статьясында фильмдин концепциясы азыркы конституциялык түзүлүштү күч менен өзгөртүүгө, мамлекеттин эгемендигин жана аймактык бүтүндүгүн бузууга; согушту, зордук-зомбулукту жана ырайымсыздыкты пропагандалоого; улуттук, этностук, расалык, социалдык, диний кастыкты козутууга; улуттук же катмарлык артыкчылыктуулукка, сабырсыздыкка чакырбашы керектиги белгиленген. Фильмге порнографиялык мазмундагы көрүнүштөрдү киргизүүгө жол берилбейт.

Аудиовизуалдык чыгармаларды порнографиялык жана чыгармачылык иштин натыйжаларынын башка тыюу салынган түрлөрүнө киргизүүнүн тартиби жөнүндө жобо Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилет.

Жогорудагы конституциялык жоболор жана алардын аталган Мыйзамда ишке ашырылышы кинематография продукциясынын коомго жана анын ар бир мүчөсүнө өзгөчө таасир тийгизип, көптөгөн муундун өнүгүү процессинде чагылуу менен жалпы адамзаттык жана маданий баалуулуктарды калыптандыруунун маанилүү фактору болгондугу менен шартталган.

Көрсөтүлүүчү фильмдердин жогорку эстетикасы гана маданияттын өнүгүшүнө салым кошуп, күнүмдүк кыйынчылыктарды жеңүүгө, маалыматтык-идеологиялык ашыкча жүктөмдү жана эмоционалдык чарчоону басаңдата алат. Көркөм өнөрдүн синтезинин негизинде кинематография жараткан киномаданий чөйрө кино ышкыбоздорунун арасында жогорку социалдык маданий жана эстетикалык идеалдарды калыптандырууга мүмкүндүк берет.

Кино искусствосу азыркы коомдун күнүмдүк турмушунун олуттуу бөлүгүн түзөт. Бирок, кино салттуу калыптанып калган коомдук баалуулуктарды гана чагылдырбастан, ошондой эле белгилүү бир деңгээлде аң-сезимди калыптандыруучу компоненттерге таасирин тийгизет, бул адамдардын аң-сезимине деструктивдүү багыттарды жаратуу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Ушуга байланыштуу кино адамдын психикасына таасир этүүчү кубаттуу курал, ошондой эле коомдун эмоционалдык жана адеп-ахлактык жашоосун уюштуруунун жолдорунун бири экендигин белгилей кетүү маанилүү. Коомдун олуттуу бөлүгү жаш өзгөчөлүгүнөн, психологиялык туруксуздугунан жана жогорку сезимталдуулугунан улам бул таасирге өтө чабал келет.

Азыркы кинонун таасири астында адамдын аң-сезими кандайча өзгөрүп жатканын түшүнүү кинематографтын адамдардын аң-сезимине кыйратуучу таасирин алдын алуу үчүн тийиштүү чараларды иштеп чыгуу зарылчылыгы жөнүндө айтууга мүмкүндүк берет.

Андыктан, инсандын адеп-ахлактык жана рухий саламаттыгы үчүн жарандык жоопкерчиликти күчөтүү багытында коомдун өнүгүшүнө кинематографиянын олуттуу таасирин эске алуу менен, деструктивдүү көз караштарды жайылтпоо жана жактырбоо боюнча алдын алуучу чараларды киргизүү жана таасир этүүнүн бул куралын жеке өнүгүүнүн кызыкчылыгы үчүн гана, анын ичинде сөз жана ой эркиндигин жол берилген чектөө саясатынын жардамы менен гана эмес, ошондой эле өсүп келе жаткан муундун критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү аркылуу киргизүү зарылчылыгы келип чыгат.

Ошентип, билдирилген конституциялык жоболор өз жыйындысында мамлекеттен сөз эркиндигин жана адамдын эркин өнүгүүсүн камсыз кылуу үчүн жагымдуу шарттарды түзүүнү талап кылат, бул каралган тыюу салууларды бузгандыгы үчүн жоопкерчиликтин ар кандай формалары, ошондой эле алардын алдын алуу механизмдери болгон комплекстүү укуктук механизмдин иштөө шартында гана мүмкүн.

Башкача айтканда, мамлекет укук бузуулардын жасалышын алдын алуу боюнча чараларды көрүүгө тийиш, анткени каралып жаткан учурда талашылып жаткан ченемдерде каралган тыюу салууларды бузгандыгы үчүн мыйзамда белгиленген жоопкерчиликтин келип чыгышы мүмкүн болуучу кесепеттердин масштабын камтый албайт, анткени, жогоруда белгиленгендей, адамдардын аң-сезимине кинематографтын жалпы тийгизген таасири алардын жүрүм-турумунун белгилүү моделин калыптандыруунун кубаттуу куралы болуп саналат, аны жоопкерчиликтин орун алган системасы менен гана жеңүү өтө кыйын болуп калат. Ушундан алганда мамлекет зыяндуу кесепеттердин келип чыгуусун алдын алуу боюнча чараларды камтыган ченемдерди мыйзамдык деңгээлде киргизүү үчүн жоопкерчилик тартат.

Ошондой эле мындай чараларды киргизүү зарылдыгы Конституциядан жана аталган Мыйзамдан гана эмес, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелеринен, анын ичинде Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин Мамлекет башчыларынын Кеңешинин 1999-жылдын 2-апрелиндеги Чечими менен жактырылган Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин мүчө-мамлекеттеринин Кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө өз ара аракеттенүү концепциясынан келип чыкканын белгилей кетүү керек.

Аталган Концепциянын II бөлүмүнүн 2-пунктунда КМШга мүчө-мамлекеттердин кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө өз ара аракеттенүүсүнүн милдети болуп компетенттүү органдардын кылмыштардын алдын алуу, аныктоо, бөгөт коюу, ачуу жана териштирүү иштеринин натыйжалуулугун жогорулатуу, эл аралык укуктук ченемдерди жана улуттук мыйзамдарды өркүндөтүү, ошондой эле терроризмге, бандитизмге, барымтага алууга, тынчтыкка жана адамзаттын коопсуздугуна каршы башка кылмыштарга, порнографияга жана сойкулукка каршы күрөштө алардын макулдашылган иш-аракеттерди жүргүзүү саналат деп белгиленген.

Мындан тышкары, Жогорку Кеңештин 1994-жылдын 12-январындагы № 1402-ХII токтому менен Кыргыз Республикасы кошулган Баланын укуктары жөнүндө конвенциянын 34-статьясында катышуучу-мамлекеттер улуттук, эки тараптуу жана көп тараптуу деңгээлде балдарды порнографияда жана порнографиялык материалдарда эксплуатациялоо максаттарында пайдаланууну болтурбоо үчүн бардык зарыл чараларды көрүшөт деп белгиленген.

Кабыл алынган эл аралык милдеттенмелерди ишке ашыруу максатында улуттук мыйзам чыгаруучу ар кандай мыйзамдарга учурдагы конституциялык түзүлүштү күч менен кулатууга жана өзгөртүүгө, Кыргыз Республикасынын жана башка кандай гана болбосун мамлекеттин эгемендүүлүгүн жана аймактык бүтүндүгүн бузууга чакырык жасоого, согушту, зомбулукту жана ырайымсыздыкты, улуттук, диний өзгөчөлүктү, башка элдерге жана улуттарга карата сабырсыздыкты пропагандалоого, ошондой эле порнографиялык материалдарды (“Массалык маалымат каражаттары жөнүндө”, “Жарнама жөнүндө” мыйзамдар ж.б.) жайылтууга тыюу салууну караган бир катар ченемдерди киргизген.

4. Конституциялык сот каралып жаткан кырдаалда инсандын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыгында сөз эркиндиги менен бул эркиндикти чектөөнүн ортосундагы тең салмактуулукту сактоо мааниге ээ экендигин белгилейт.

Жогоруда көрсөтүлгөн тең салмактуулукту түзүү үчүн Конституциянын өзүндө жазылган адам укуктарынын жана эркиндиктеринин чектерин жетекчиликке алуу зарыл. Бул адамдын массалык маалыматты эркин издөө, алуу, берүү, өндүрүү жана таратуу укуктарын ишке ашыруусунун тыюу салууларда, милдеттерде жана жоопкерчилик чараларында билдирилген чектеринин болушу маанилүү конституциялык баалуулуктарды коргоо зарылчылыгы менен алдын ала аныкталган. Алсак, Конституцияда адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгы менен адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн экендиги белгиленген. Киргизилип жаткан чектөөлөр көрсөтүлгөн максаттарга өлчөмдөш болушу керек (23-берененин 2-бөлүгү).

Конституциялык сот мындай чектөөнүн максаты – зыяндуу жана кооптуу, андыктан жагымсыз делген бул же тигил чыгарманы басып чыгарууга жол бербөө жана инсандын, коомдун жана мамлекеттин коопсуздугун камсыз кылуунун каражаты катары түшүнүү керектигин белгилейт.

Жогоруда баяндалгандардын контекстинде, аудиовизуалдык чыгармаларды жаратуу учурларында орун алышы мүмкүн болгон, эгерде алардын мазмуну адеп-ахлактык тыюуларды да, колдонуудагы конституциялык түзүлүштү күч менен өзгөртүүгө, мамлекеттин эгемендигин жана аймактык бүтүндүгүн бузууга; согушту, зордук-зомбулукту жана ырайымсыздыкты пропагандалоого; улуттук, этностук, расалык, социалдык, диний кастыкты козутууга; улуттук же катмардык өзгөчөлүккө, сабырсыздыкка мүмкүн болуучу чакырыктарды болтурбоого багытталган тыюуларды да этибарга албоо менен байланыштуу болсо, талашылып жаткан ченемдердин колдонулушу (“Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө”

Мыйзамдын 5-статьясынын 2-бөлүгү, 6-статьясы) улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгы менен адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жөнүндө конституциялык талаптар менен шартталган (10-берененин 4-бөлүгү, 23-берененин 2-бөлүгү).

Киргизилген чектөөлөр идеологиялык же субмданияттык багытка ээ эмес, бүдөмүк жана түшүнүксүз формулировкаларды камтыбайт, тескерисинче, так чектери жана жөнгө салуунун белгилүү ыкмаларына ээ экендигин эске алып, Конституциялык сот талашылып жаткан ченемдик жоболордун жана ченемдердин мазмунун цензура катары эмес, сөз эркиндигин жол берилген жана өлчөмдөш чектөө катары карайт.

Ошол эле учурда кинематографиядагы чыгармачылыктын эркиндиги тууралуу талашылып жаткан ченемде мыйзам чыгаруучу тарабынан ченем жаратуу техникасынын көз карашынан алганда бир ченемдик жобого маңызы боюнча эки түрдүү болгон укуктук категорияны – цензурага тыюу салуу жана Конституция менен жол берилген чектөөлөрдү мыйзамда конституциялык көрсөтмөнү жол берилгис кеңейтүү жана бул чектөөлөргө цензуранын ажырагыс элементинин окшоштугун берүү аркылуу бул чектөөлөрдү киргизүү менен билдирилген туура эмес формулировкага жол бергендигин белгилей кетүү керек. Белгиленген укуктук категориялар келип чыгуу табияты боюнча да, максаттары жана ишке ашыруу механизмдери боюнча да бири-биринен таптакыр айырмаланат.

Бирок Конституциялык сот талашылып жаткан ченемдик жобонун жана ченемдин укуктук пайдаланылышы Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган ой жана пикир эркиндигин, өз пикирин билдирүү укугун, сөз жана басма сөз эркиндигин, ошондой эле көркөм жана чыгармачылыктын башка түрлөрүнө эркиндикке укукту бузууга юридикалык өбөлгөлөрдү түзбөйт деп эсептейт жана тиешелүү түрдө талашылып жаткан ченемдик жобону жана ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп табуу үчүн негиздерди тапкан жок (10-берененин 1, 2-бөлүктөрү, 32, 33, 48-беренелери).

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. “Кыргыз Республикасынын кинематографиясын мамлекеттик колдоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын “ушул Мыйзамдын 6-статьясында каралган учурларды кошпогондо” деген сөздөр менен баяндалган 5-статьясынын 2-бөлүгүнүн ченемдик жобосу жана 6-статьясы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 10-беренесинин 2-бөлүгүнө, 32-

беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 33-беренесинин 1-бөлүгүнө, 48-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 63-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик органдардын расмий басылмаларына, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтына жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысына” жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Матцаков Самат Аскарловичтин кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 432-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш
боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 31-январы

Бишкек шаары

№ 02-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы А.Т. Таалайбековдун;

кайрылуучу тарап – Самат Аскарлович Матцаковдун жана анын ишеним кат боюнча өкүлү Нурбек Байышович Байышовдун;

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Саматбек Кыштообекевич Ысырановдун;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним кат боюнча өкүлү Маргарита Насаркановна Сапиянованын, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын ишеним кат боюнча өкүлү Таалайбек Осмонович Айбашевдин, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Руслан Арстанович Кулназаровдун, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Жазаларды аткаруу кызматынын ишеним кат боюнча өкүлү Бакытбек Шакирович Термечиковдун катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1,2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17,40,45-беренелерин жетекчиликке алып, Самат Аскарлович Матцаковдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 432-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумунда карап чыкты.

Бул ишти кароого С.А. Матцаковдун өтүнүчү жана Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 432-беренесинин Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келеби деген маселеде келип чыккан аныксыздык себеп жана негиз болду.

Ишти соттук отурумга даярдаган судья-баяндамачы Ж.А. Шаршеналиевдин маалыматын угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2023-жылдын 1-июнунда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна С.А. Матцаковдун Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин (мындан ары – КЖПК) 432-беренесинин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 58-беренесинин 4-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтөн көрүнүп тургандай, кайрылуунун субъектиси Аламүдүн районунун аймагындагы түзөтүү мекемесинде эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазасын өтөп жаткан жаран И.Таалайбек уулунун адвокаты болуп турганда, Чүй облусунун Аламүдүн райондук сотуна КЖПКнын 431-беренесиндеги тартипте анын камакта кармоонун акыркы убактысын эсепке алуу жөнүндө арыз менен кайрылган. Бирок Аламүдүн райондук соту аталган Кодекстин 431-беренесинин 14-пунктуна ылайык камакта кармоо убактысын эсепке алуу өкүм чыгарган сот тарабынан чечилет деп көрсөтүү менен арызды кайтарып берген.

Кайрылуунун субъектиси талашылып жаткан ченемде соттолгондун камакта кармоо убактысын, ошондой эле дарылоо мекемесинде болуу убактысын эсепке алуу жөнүндө арыз менен кайрылуу укугун караган пункттун жоктугу менен билдирилген укуктук белгисиздик бар экендигин белгилейт.

Арыз ээси ошондой эле кылмыш-жаза сот өндүрүшүндө ченемдин жоктугу сотко кайрылууга конституциялык укуктун бузулушуна алып келерин белгилейт.

Жогоруда баяндалгандарды эске алуу менен, кайрылуунун субъектиси талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 30-июнундагы аныктамасы менен С.А. Матцаковдун кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Соттук отурумда кайрылуучу тарап жана анын ишеним кат боюнча өкүлү Н.Б. Байышов өздөрүнүн талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну суранышкан.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С.К. Ысыранов талашылып жаткан ченем Конституциянын жоболоруна карама-каршы келбейт деп эсептейт жана төмөнкүдөй позициясын билдирди.

Мамлекеттин адам укуктарын жана эркиндиктерин таануу, сактоо жана коргоо милдетин конституциялык деңгээлде жарыялаган Кыргыз Республикасы жалпы адамзаттык кызыкчылыктардын мамлекеттин бардык башка баалуулуктарынан артыкчылыктуу деп тааныган. Мамлекет, мамлекеттик бийлик органдары, кызмат адамдары тарабынан көрсөтүлгөн милдеттерди аткаруусу жалпы адамзаттык баалуулуктарды ишке ашырууну жана натыйжалуу коргоону камсыз кылуу үчүн иштелип чыккан юридикалык механизмдердин, жол-жоболордун жана кепилдиктердин системасын түзүүнү болжойт, мында Конституцияда жарыяланган укуктар менен реалдуу байланыш зарыл.

Алсак, С.К. Ысыранов адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоонун башка механизмдеринин арасында соттук коргоонун жогорку натыйжалуулугу сот бийлигинин өзгөчөлүктөрү менен шартталган деп белгилейт. Өзүнүн жогорку милдетине байланыштуу сот өзгөчө бийликтин алып жүрүүчүсү болуп саналат жана мамлекеттик бийликтин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун бир дагы органы ээ болбогон бийликтик-тескөөчү ыйгарым укуктарга ээ.

Алсак, КЖПКнын 431-беренесинде өкүмдү аткарууда сот тарабынан каралууга тийиш болгон маселелер, анын ичинде камакта кармоо убактысын, ошондой эле Кылмыш-жаза кодексинин 80 жана 118-беренелерине ылайык дарылоо мекемесинде болгон убактысын эсепке алуу жөнүндө маселелер аныкталган. Кылмыш-жаза кодексинин 118-беренеси боюнча өкүмдүн аткарылышын сот тарабынан кароонун тартиби медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын жана мажбурлап дарылоону караган анын 18-главасы менен регламенттелет.

С.К. Ысырановдун пикири боюнча талашылып жаткан ченемде 431-берененин 14-пунктуна шилтеменин жоктугу бул маселе соттор тарабынан каралбайт дегенди билдирбейт, анткени мыйзамда башкача белгиленген эмес. КЖПКнын 397-405-беренелеринин талаптарына ылайык

С.А. Матцаков соттун токтомун жогору турган сот инстанцияларына даттанууга укуктуу болгон, азыркы учурда соттор тарабынан камакта кармоо убактысынын эсеби Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечимине ылайык каралып жатат, ага ылайык КЖКнын 80-беренесинин 5-бөлүгү Конституциянын 56-беренесинин 2, 4-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп таанылган болчу.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев жоопкер тараптыкына окшош позициясын билдирип, мыйзам чыгаруучу, сот тарабынан камакта кармоо убактысын, ошондой эле дарылоо мекемесинде болуу убактысын эсептөө жөнүндө өкүмдүн аткарылышы Кылмыш–жаза кодексинин 80 жана 118-беренелерине ылайык каралышы керектигин караштыргандыгын белгиледи.

А.Т. Молдобаевдин пикири боюнча, камакта кармоо убактысын туура белгилөө үчүн арыз ээси тарабынан Аламүдүн райондук сотуна соттолгон адам жөнүндө маалыматтар, тактап айтканда, өкүмдүн мыйзамдуу күчүнө кириши, мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмдүн аткарылышы, аны кармоо датасы, айыпталуучуга карата тандалып алынган бөгөт коюу чарасынын түрү жана мөөнөтү жөнүндө материалдар берилген эмес, буга байланыштуу сот өкүмдү чыгарган сотко кайрылуу зарылдыгы жөнүндө өзүнүн жүйөлөштүрүү бөлүгүндө негиздеген.

Мындан тышкары, А.Т. Молдобаев КЖПКнын ченемдерине ылайык С. А. Матцаков биринчи инстанциядагы соттун токтомуна жогору турган сот инстанцияларына даттанууга укуктуу экенин белгилейт.

Ушуга байланыштуу А.Т. Молдобаев талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Жогорку соттун өкүлү М. Н. Сапиянова белгилегендей, КЖПКнын 431-беренесинде көрсөтүлгөн айрым маселелер боюнча, тактап айтканда, 14, 18 жана 20-пункттар боюнча сотко караштуулук аныкталган эмес. Ошол эле учурда, өкүмдү аткаруу менен байланышкан маселелер боюнча жазык мыйзамдарындагы боштукту мыйзам чыгаруу органы КЖПКга өзгөртүүлөрдү киргизүү жолу менен толтурушу мүмкүн.

М. Н. Сапиянова, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 14-ноябрындагы №220-т тескемеси менен түзүлгөн кылмыш-жаза жана кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарды, ошондой эле прокуратура органдарынын ишмердүүлүк чөйрөсүндөгү мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча Ведомстволор аралык жумушчу топтун алкагында КЖПКнын 432-беренесине боштуктарды толтуруу максатында өзгөртүүлөрдү киргизүү каралгандыгын белгилейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, М. Н. Сапиянова КЖПКнын 432-беренеси Конституциянын ченемдерине карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Башкы прокуратуранын өкүлү камакта кармоо убактысын туура белгилөө үчүн арыз ээси тарабынан Аламүдүн райондук сотуна соттолгон адам жөнүндө маалыматтар, тактап айтканда өкүмдүн мыйзамдуу күчүнө кириши, мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмдүн аткарылышы, аны кармоо датасы, айыпталуучуга карата тандалып алынган бөгөт коюу чарасынын түрү жана мөөнөтү жөнүндө

материалдар берилбегендигин белгилейт, буга байланыштуу сот өкүм чыгарган сотко кайрылуу зарылдыгын көрсөткөн.

Ушуга байланыштуу Т.О. Айбашев КЖПКнын 432-беренесиндеги укуктук белгисиздик конституциялык укуктарды бузуу катары каралышы мүмкүн эмес, ошону менен бирге кайрылууда коюлган маселе КЖПКга тактоочу өзгөртүүлөрдү киргизүү жолу менен чечүүнү талап кылат деп эсептейт.

Юстиция министрлигинин өкүлү КЖПКнын 354-беренесине ылайык, эгерде айыпталуучу өкүм чыкканга чейин кармалган болсо же ага карата камакта, үй камагында кармоо түрүндөгү бөгөт коюу чарасы колдонулган болсо, же ал психиатриялык мекемеде жайгаштырылган болсо, камакта кармоо убактысын эсепке алуу тууралуу чечим соттун айыптоо өкүмүнүн резолютивдик бөлүгүндө көрсөтүлүүгө тийиш деп белгилейт.

Ошондой эле КЖПКнын 452-беренесине ылайык ишти жаңы же кайтадан ачылган жагдайлар боюнча кайра кароо жөнүндө өтүнүчтү караган соттор мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечими боюнча жаңы же кайтадан ачылган жагдайлар боюнча жазык ишин кайра кароо жөнүндө өтүнүчтөрдү кабыл алышат жана мындай чечимди кабыл алган сот тарабынан жаңы же кайтадан ачылган жагдайлар боюнча кайра каралат.

Ошентип, мыйзам чыгаруучу өкүм чыгарган сотко же болбосо мыйзамда белгиленген тартипте жогору турган сотко кайрылуу мүмкүнчүлүгүн караштырган.

Буга байланыштуу Р.А. Кулназаров КЖПКнын 432-беренеси Конституцияга карама-каршы келбейт жана сотко кайрылуу укугу менен билдирилген конституциялык укуктун бузулушуна алып келбейт деп эсептейт.

Юстиция министрлигине караштуу Жазаларды аткаруу кызматынын өкүлү Б.Ш. Термечиков бул жагдай мыйзамдардагы боштук болуп саналат деп эсептейт, андыктан Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин 432-беренесинин 3-бөлүгүнө, соттолгондун же анын жактоочусунун өтүнүчү боюнча жазаны өтөө жери боюнча жайгашкан сотторго алдын ала камакта кармоо убактысын эсепке алууну колдонуу функциясын жүктөө менен тиешелүү өзгөртүү киргизүүнү сунуштайт.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Конституциялык соттун кароосунун предмети болуп Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин төмөнкүдөй мазмундагы 432-беренеси саналат:

“Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси

432-берене. Өкүмдү аткарууга алуу менен байланышкан маселелерди чечүүчү соттор

1. Ушул Кодекстин 431-беренесинин 1, 11-13, 15, 16, 19-пункттарында жана 433-беренесинде көрсөтүлгөн маселелер өкүм чыгарган сот тарабынан чечилет.

2. Эгерде өкүмдү аткаруу өкүм чыгарган сот иштеген райондон сырткары жерде жүргүзүлсө, анда ушул берененин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн маселелер өкүм аткарылып жаткан жердеги сот тарабынан чечилет. Бул учурда өкүм аткарылган жердеги соттун токтомунун көчүрмөсү өкүм чыгарган сотко жиберилет.

3. Ушул Кодекстин 431-беренесинин 2-4, 8, 15, 19-пункттарында көрсөтүлгөн маселелер кайсы сот тарабынан өкүм чыгарылганына карабастан соттолгон адам жаза өтөп жаткан жердеги сот тарабынан чечилет.

4. Ушул Кодекстин 431-беренесинин 5-7, 9, 10, 11, 17-пункттарында көрсөтүлгөн маселелер соттолгон адам жашаган жердеги сот тарабынан чечилет.

5. Өкүмдү аткарууга байланышкан маселелерди чечүү прокурордун катышуусу менен соттук отурумда жүргүзүлөт.».

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси мыйзамда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынган, “Эркин Тоо” гезитинин 2021-жылдын 16-ноябрындагы № 122-133 санында жарыяланган, Ченемдик укуктук актылардын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Конституциянын 1-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасы – укуктук мамлекет. Демек, мамлекеттин ишмердүүлүгү баарынан мурда укуктун үстөмдүгүнө, мыйзамдуулук режимине, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин таанууга жана сактоого негизделген. Жогоруда айтылгандар, өз кезегинде, инсандын да, ошондой эле мамлекеттин да мыйзамдардын талаптарын карманууга жана так аткарууга өз ара жоопкерчилигине алып келет жана муну менен укуктук мамилелердин бардык субъекттерине укук ченемдүү жүрүм-турумду тандоого түрткү берет. Ушундан улам, акыр аягында жогорку адеп-ахлактык, социалдык, маданий, экономикалык жактан өнүккөн коомду түзүүгө алып келе турган укуктук аң-сезимдин деңгээлиндеги инсанды калыптандыруу мааниге ээ.

Бул аспектиде мыйзамдуулук режими, укуктук чындыктын жана коомдун жашоо-турмушунун бардык чөйрөлөрүнө таасир этүү менен, инсандын укукка карата сый, позитивдүү жана баалоочулук мамилесинен көрүнгөн коомдук мамилелердин иреттүүлүгүн чагылдырат. Мунун натыйжасында укуктук мамлекеттүүлүктүн калыптануу жана өнүгүү процесстери бекемделип, баалуу көрүнүш катары укуктун артыкчылыгы жогорулайт, бул бүтүндөй коомдун жашоо-турмушунун негиздерине түздөн-түз таасир этет. Демек, мыйзамдуулук жана туруктуу укуктук тартип принциби – бул укуктук мамлекет менен инсандын өз ара байланышын, теңчилик, адилеттүүлүк жана жалпы укук идеяларын коомго жайылтылышын шарттаган жана коомдун андан ары өнүгүшүнүн негиздерин жана ар бир адамдын бакубаттуулугун калыптандыруучу фундаменталдуу линия болуп саналат .

Укуктук тартипти жана мыйзамдуулук режимин күтүүнүн колдо бар бардык механизмдеринин ичинен эң башкы орунду сот тарабынан гана жүзөгө ашырылуучу сот адилеттиги ээлейт. Бул

механизмдин жогорку натыйжалуулугу башка эч бир мамлекеттик органга берилбеген бийликтик-тескөөчү ыйгарым укуктарга жана таасир этүү каражаттарына ээ болуу артыкчылыгы менен шартталат жана алардын аркасында мыйзамдуулуктун, адилеттүүлүктүн, жасалган укук бузуу үчүн жазанын кепилдиги жана шексиздиги принциптери ишке ашырылат. Судьянын токтомунда талаптагыдай жүйөлөштүрүлгөн мыйзамдуу жана негиздүү өкүм мыйзамдуулукту жана укук тартибин бекемдөөгө, кылмыштардын алдын алууга жана жоюуга, жарандарды анын аймагында колдонулган мыйзамдарды кыйшаюусуз аткарууга жана социалдык жатакананын эрежелерин урматтоого тарбиялоого көмөктөшүүчү эң маанилүү укуктук каражаттардын бири болуп саналат.

3. Коомдун жашоо-турмушу социалдык организм катары көп кырдуу жана татаал, көп аспекттүү мамилелерге толгон жана анда келип чыгуучу социалдык чыр-чатактар көп учурда сот адилеттиги аркылуу гана чечилиши мүмкүн. Ушуга байланыштуу чындыкты кыйла натыйжалуу аныктоо, мыйзамдуулукту жана адилеттүүлүктү калыбына келтирүү максатында сот адилеттиги ар кандай жол-жоболор аркылуу жүзөгө ашырылат. Конституцияга ылайык Кыргыз Республикасында сот бийлиги сот өндүрүшүнүн конституциялык, жарандык, жазыктык жана административдик жана мыйзамда каралган башка түрлөрү аркылуу жүзөгө ашырылат. (94-берененин 2-бөлүгү).

Жазык сот өндүрүшүнүн маңызы кимдир-бирөөнүн Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде тыюу салынган коомдук коркунучтуу жосун жасагандыгынын бардык фактыларына карата аларды аныктоо, анын кесепеттерин жоюу жана күнөөлүүгө өлчөмдөш жаза дайындоо аркылуу мамлекеттин чара көрүүсү болуп саналат.

Ар бир кылмыш жеке жүрүм-турумдун социалдык олуттуу актысын билдирет, анын кесепеттери инсандын, коомдун жана мамлекеттин жашоо-турмушунун фундаменталдык негиздерин бузууга жөндөмдүү. Башкача айтканда, кылмыш – бул кылмыш-жаза мыйзамында каралган коомго коркунучтуу аракет же аракетсиздик, ал кылмыш-жаза жоопкерчилиги үчүн негиз болуп саналат.

Кылмыш жасаган күнөөлүүгө карата соттун өкүмү боюнча колдонулган жаза – мамлекеттик мажбурлоочу чаралардын бири катары соттолгондун укуктарын жана эркиндигин чектөөнү жана ага белгилүү бир милдеттерди жүктөөнү билдирет (Кылмыш-жаза кодексинин 59-беренесинин 1-бөлүгү).

Мында жазанын негизги максаты жазык мыйзамдарын колдонуу механизмдин иштөөсүнүн натыйжасы катары жабырлануучулардын укуктарын коргоо, өлчөмдөш жазалоо жана кылмыштын кесепеттерин жоюу аркылуу социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү болуп саналат

Ошону менен бирге, жазаны жабырлануучуга карата социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү катары гана кароого болбойт. Ал өзүнө юридикалык жоопкерчилик системасынын маани-маңызын түзүүчү компоненти жана жазанын сөзсүздүгү, туруктуу мыйзамдуулук жана өлкөдө укук тартиби жөнүндө коомдук аң-сезимди бекемдөөнүн зарыл шарты катары кылмыштын оордугун жараша жазалоонун максималдуу өлчөмдөштүгүн камтыйт.

4. Соттун кылмыш-жаза иштерин кароо боюнча ишинин жыйынтыгы болуп өкүмдү токтом кылуу эсептелет.

Өкүм – бул иштин бардык жагдайларын иликтөөнү жыйынтыктаган, сот адилеттигинин бардык кепилдиктерин максималдуу сактоо менен кылдат териштирүүдөн өткөн далилдерге негизделген акыркы акт. Мыйзамдуу күчүнө кириши менен ал төгүндөлбөстүк, преюдициалдуулук, аткаруу касиеттерине ээ болот жана иштин бардык катышуучулары үчүн тагдыр чечүүчү мааниге ээ.

Буга байланыштуу мыйзам чыгаруучу жазык мыйзамында айыптоочу өкүмдүн мазмунуна, анын ичинде күнөөлүүгө жаза дайындоо бөлүгүндө бир катар императивдик талаптарды бекиткен.

Алсак, КЖПКнын 349-беренеси айыптоо өкүмүндө сот анын түрүн, режимин, өлчөмүн жана жаза өтөө мөөнөтүн эсептөөнүн башталышын так аныкташы керектигин белгилейт. Бул талап айыпталуучунун камакта өткөргөн убактысын эсепке алууну да камтыйт жана КЖКнын 80 жана КЖПКнын 354-беренелеринде каралган эрежелерге ылайык өкүмдүн резолютивдик бөлүгүндө көрсөтүлөт.

Камакта кармоо кылмыш-жаза процессуалдык институт катары жазалоо эмес, бөгөт коюу чарасы катары колдонулуучу, эркиндигинен ажыратуунун бир түрү болуп саналат. Демек, бул камакта кармоо күнөөсү сот тарабынан аныктала элек адамга карата жүргүзүлөт, тиешелүү түрдө ал камакка алынган учурдан тартып айыптоо өкүмү мыйзамдуу күчүнө киргенге чейинки соттолгон адам камакта кала берген мезгил (кээде узак убакыт), соттун көз жаздымынан чыгышы мүмкүн эмес.

Алсак, КЖПКнын 354-беренесинин 1-бөлүгүнүн 8-пунктуна ылайык, эгерде айыпталуучу өкүм чыкканга чейин кармалган болсо же ага карата камакта, үй камагында кармоо түрүндөгү бөгөт коюу чарасы колдонулган болсо, же ал психиатриялык мекемеде жайгаштырылган болсо, камакта кармоо убактысын эсепке алуу тууралуу маалымат айыптоо өкүмүнүн резолютивдик бөлүгүндө көрсөтүлүүгө тийиш. Соттун расмий эрк билдирүүсүн камтыган өкүмдүн дал резолютивдик бөлүгү, атап айтканда, аткарылууга милдеттүү болгон талаптарды камтыйт. Ошондуктан, сот тарабынан өкүм чыгарылган учурда камакта кармоо убактысын эсепке алуу маселесин чечүү абдан маанилүү болуп саналат. Мындан четтөө процессуалдык мыйзамдардын ченемдерин жана талаптарын бузуу катары бааланышы жана сот актысын жокко чыгарууга алып келиши мүмкүн (КЖПКнын 421-беренеси).

Ошентип, өкүм чыгарууда судьянын талаптагыдай жүйөлөштүрүлгөн мыйзамдуу жана негиздүү өкүмү мыйзамдуулукту жана укук тартибин бекемдөөгө, кылмыштардын алдын алууга жана жоюуга, жарандарды мыйзамдарды кыйшаюусуз сактоо жана социалдык жатакананын эрежелерин урматтоо духунда тарбиялоого өбөлгө түзгөн эң маанилүү укуктук каражаттардын бири болуп саналат.

5. Конституциялык сот 2023-жылдын 29-мартындагы өзүнүн Чечиминде кылмыш-жаза сот адилеттиги системасынын негизги максаты соттолгонду реабилитациялоого умтулуу жана ар бир адамга сый-урмат мамиле кылуу, алардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо, ошондой эле кылмыш-жаза сот адилеттиги системасынын катаал жазалоону гана эмес, реабилитациялоону жана жеңилерээк чараларды колдонууга умтулуусун камсыз кылуу экендигин белгилеген. Ушуга байланыштуу мыйзам чыгаруучуга Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесин аталган Чечимге

ылайык келтиргенге чейин, өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоо мөөнөтүн камакта кармоонун бир күнүн эркиндигинен ажыратуунун эки күнү катары эсептөө тапшырылган.

КЖПКнын 451-беренесинин 4-бөлүгүнүн 2-пунктуна ылайык Конституциялык соттун ушул кылмыш ишинде сот колдонгон мыйзамды же башка ченемдик укуктук актыны же болбосо алардын бөлүгүн конституциялык эмес жана Конституцияга карама-каршы келет деп таануусу жаңы жагдайлар боюнча иш боюнча өндүрүштү жандандыруу үчүн негиз болуп саналат.

Бул камакта кармоо убактысын эсепке алуу Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү Конституциялык сот тарабынан Конституцияга карама-каршы келет деп таанылганга чейин колдонулган эрежелер боюнча жүргүзүлгөн жазасын өтөп жаткан адамдар камакта кармоо убактысын эсепке алуунун жаңы эрежелери боюнча жаза өтөө мөөнөтүн кайра карап чыгуу өтүнүчү менен өкүм чыгарган сотко кайрылууга укуктуу дегенди билдирет.

Ошентип, жазаны өтөгөн жери боюнча сот тарабынан жаңы эрежелер боюнча жаза өтөө мөөнөтүн аныктоо бөлүгүндө сот актысын кайра кароодон баш тартылган учурда, ал эми колдонуудагы укуктук жөнгө салуу бул маселенин чечилишин өкүм чыгарган соттун укуктарына киргизген жана бул маселе чечилбеген учурда – сот актысынын бул бөлүгүн жаңы жагдайлар боюнча кайра кароого мүмкүнчүлүк берет, мында Конституциялык сот ар кимдин соттук коргонууга конституциялык укугун жана соттолгондун ишин жогору турган сот тарабынан кайра каралышына болгон анын укугун чектөө белгилерин тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту,

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 432-беренеси Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 58-беренесинин 4-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысына” жарыялансын.

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Дуйшенбекова Гульнара Султанбековнанын кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 145-беренесинин 1,3-бөлүктөрүнүн, 153-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү
жөнүндө иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 21- февралы

Бишкек шаары

№ 03-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы А.Т. Таалайбековдун,

кайрылуучу тарап – Гульнара Султанбековна Дуйшенбековнанын;

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Самат Кыштообекович Ысырановдун;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдиевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Судьялар кеңешинин ишеним кат боюнча өкүлү Алмаз Турусбекович Нурбековдун, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним кат боюнча өкүлү Маргарита Насаркановна Сапиянованын, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын ишеним кат боюнча өкүлү Таалайбек Осмонович Айбашевдин, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Азамат Маратович Джаманкуловдун,

чакырылган жактар – Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин өкүлү Нуржигит Бакытбекович Назаровдун, Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин өкүлдөрү Арген Турумбекович Абдыралиевдин, Камила Айюбхановна Муратханованын катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-

жаза процессуалдык кодексинин 145-беренесинин 1, 3-бөлүктөрүнүн, 153-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумда карап чыкты.

Бул ишти кароого Гульнара Султанбековна Дуйшенбекованын кайрылуусу себеп жана Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 145-беренесинин 1,3-бөлүктөрүнүн жана 153-беренесинин 1-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү жөнүндө маселеде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумга даярдаган судья-баяндамачы К.А. Дуйшеевдин маалыматын угуп жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, үчүнчү жактардын пикирин, чакырылган жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту,

ТА П Т Ы:

2023-жылдын 25-майында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Г.С.Дуйшенбекованын Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 145-беренесинин 1, 3-бөлүктөрүнүн, 153-беренесинин 1-бөлүгүнүн (мындан ары – КЖПК) Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 95-беренесинин 1, 4-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Арыз ээсинин пикири боюнча талашылып жаткан ченемдер Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратура билдирбестен кылмыш жөнүндө маалыматтарды Кылмыштардын бирдиктүү реестрине (мындан ары – КБР) каттоого жана сотко чейинки өндүрүштү, анын ичинде судьяга карата өндүрүштү жүргүзүүгө мүмкүндүк берет. Ал эми судьяга карата кылмыш ишин козгоо үчүн негиздердин бар же жок экендигине юридикалык баа берүүгө укугу бар адамдардын чөйрөсүн чектөө зарылчылыгынан улам, судьяга карата кылмыш ишин козгоо укугу Башкы прокуратура гана берилген.

Кайрылуунун автору судьялар көз карандысыз жана Конституцияга жана мыйзамдарга гана баш ийе тургандыгын, кол тийбестик укугуна ээ экендигин жана алардын статусуна ылайык көз карандысыздыгынын социалдык, материалдык жана башка кепилдиктери менен камсыздаларын белгилейт (Конституциянын 95-беренесинин 1, 2 жана 4-бөлүктөрү).

Бул конституциялык жоболорду ишке ашырууда “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамда да судьялардын көз карандысыздыгынын кепилдиктери бекитилген, аны камсыздоонун элементтеринин бири алардын кол тийбестиги болуп саналат (15-берененин 1-бөлүгүнүн 4-пункту).

Аталган конституциялык Мыйзамдын 32-беренесине ылайык, судьяны кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга Судьялар кеңешинин макулдугу менен жол берилет. Мындай макулдукту алуу үчүн Кылмыштардын бирдиктүү реестринде каттагандан кийин Башкы прокурор Судьялар кеңешине судьяны кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга макулдук алуу жөнүндө сунуш киргизет, анда жазык ишинин жагдайлары жана судья шектелип жаткан кылмыш-жаза мыйзамынын беренеси көрсөтүлөт. Ошол эле учурда Судьялар кеңеши, эгерде сунушта келтирилген жүйөлөр

судьянын өзүнүн судьялык ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда ээлеген позициясына негизделсе, судьяны жазык же сот тартибинде коюлган башка жоопкерчиликке тартууга макулдук берүү жөнүндө сунушту канааттандыруудан баш тартат. Судьяны жазык же сот тартибинде салынган башка жоопкерчиликке тартууга макулдук берүү жөнүндө Судьялар кеңешинин чечими даттанылууга жатпайт.

Ушундай эле тартип Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин 497-беренесинин 3-бөлүгүндө да каралган.

Г.С. Дуйшенбекова “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 31-беренесинде (2008-жылдын 9-июлундагы редакциясы) судьяга карата ыкчам издөө жана тергөө аракеттерин жүргүзүүнүн өзгөчө тартиби каралгандыгын белгилейт жана мындай тартип кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда да регламенттелүүгө тийиш деп эсептейт.

Бирок, колдонуудагы КЖПКда мындай тартип, анын ичинде судьяга карата анын конституциялык-укуктук статусун эске алуу менен тергөө өндүрүшүнүн өзгөчө тартиби жана атайын тергөө аракеттеринин тартиби каралган эмес.

Кайрылуунун автору кол тийбестик судьялардын көз карандысыздыгынын эң маанилүү укуктук кепилдиги болуп саналгандыктан, кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда судьяны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартиби каралышы керек деп эсептейт. Бул коом жана мамлекет тарабынан судьяларга жана алардын кесиптик ишмердүүлүгүнө жогорку талаптардын коюлушу менен шартталган, мында судьяларга сот адилеттигин талаптагыдай жүргүзүүсүнүн кошумча кепилдиктери камсыздалууга тийиш.

Судьянын статусунун маанилүү элементтеринин бирин жана кесиптик ишмердигинин эң маанилүү кепилдигин бекемдеген анын кол тийбестиги жөнүндө конституциялык жобо конституциялык түзүлүштүн негиздерин, бийликтин сот бутагынын өз алдынчалыгын жана көз карандысыздыгын шарттаган бийликти бөлүштүрүү принцибин камсыз кылууга багытталган. Ошону менен бирге судьянын кол тийбестиги жеке артыкчылык эмес, ал сот адилеттигинин коомдук таламдарын коргоонун каражаты катары чыгат, анын максаты адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоо болуп саналат жана судьянын өз кесиптик милдеттерин аткарууда анын жогору жоопкерчилигин болжойт.

Кайрылуу субъектиси, судьянын статусу конституциялык-укуктук жактан корголууга тийиш экендигин, анын деңгээли мурда жетишилгенге карата төмөндөтүлбөшү керектигин белгилейт. Бул талап Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүндө түздөн-түз бекитилген, ага ылайык Кыргыз Республикасында адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдар кабыл алынбайт.

Ошону менен бирге, арыз ээси “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 15-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык Конституцияда жана ушул

конституциялык Мыйзамда каралган судьянын көз карандысыздыгынын кепилдиктери кандай жагдайларда болбосун алып салынышы же төмөндөтүлүшү мүмкүн эмес деп эсептейт.

Г.С.Дуйшенбекованын пикири боюнча колдонуудагы КЖПКда судьянын көз карандысыздык принцибинин ажырагыс элементи болуп саналган анын кол тийбестик принцибин камсыз кылуучу зарыл болгон кошумча кепилдиктер каралган эмес. Анын ордуна КЖПКда судьяны жазык жоопкерчилигине тартуунун тартиби жөнүндө жалпы жоболор гана келтирилет, алар болсо “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамда белгиленген.

Өзүнүн жүйөлөрүн тастыктоо менен кайрылуу субъектиси М.А. Орозбакова Кыргыз Республикасынын Президентинин 2018-жылдын 28-июлундагы № 154, 155 жарлыктары менен Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы болуп дайындалгандыгын белгилейт. Бирок аны кылмыш жоопкерчилигине тартууга Кыргыз Республикасынын Судьялар кеңешинин макулдугу алынгандан кийин, ал Кыргыз Республикасынын Президентинин 2020-жылдын 16-июнундагы №109 Жарлыгы менен судьялык кызматынан убактылуу четтетилген.

Буга Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 326-беренесинин 2-бөлүгү менен каралган (2017-жылдын 2-февралындагы редакциясында) кылмыш жасаган деген шек боюнча ага карата башталган сотко чейинки өндүрүш негиз болгон.

М.А.Орозбаковага карата сотко чейинки өндүрүштү баштоого А. Казакбаеванын жазуу жүзүндөгү арызы себеп болгон, ал КЖПКнын 148-беренесине ылайык (2017-жылдын 2-февралындагы редакциясы) “Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестри” АМСда катталган.

Арыз ээси белгилегендей, бул арыз 2020-жылдын 12-мартында Башкы прокурорго билдирүүсүз катталган жана М.А.Орозбаковага ыкчам-иликтөө иш-аракеттерин жүргүзүүнүн натыйжасында кылмыш жасап жаткан жеринен кармалган. Судьянын иш бөлмөсүндө жана кабылдамасында тинтүү жүргүзүлүп, колдоруна сынамык алынган жана экспертиза жүргүзүү үчүн шымынын чөнтөктөрү кесип алынган.

М.А. Орозбакованы жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө Башкы прокурордун сунушу Кыргыз Республикасынын Судьялар кеңешине 2020-жылдын 4-июнунда гана келип түшкөн. Ал учурда 2017-жылдын 2-февралындагы редакциядагы КЖПК күчүндө болчу, анда кылмыш ишин козгоо стадиясы каралган эмес, ал эми сотко чейинки өндүрүш арызды жана билдирүүнү Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине каттаган учурдан тартып башталган.

Кайрылуунун автору М.А.Орозбакованын иш бөлмөсүндөгү тинтүү тергөө судьясынын санкциясыз эле кечиктирилгис тинтүү жөнүндө тергөөчүнүн токтомунун негизинде гана жүргүзүлгөн. Мындан тышкары, анын ары-бери жүрүү эркиндиги бир нече саатка чектелгендигин белгилейт.

Г.С. Дуйшенбекова судья М.А. Орозбаковага карата жазуу жүзүндөгү арыз иш жүзүндө тергөөчү тарабынан Башкы прокурорго билдирүүсүз, Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү

реестрине катталгандыгын белгилейт. Ал ошондой эле бул окуялар 2008-жылдын 9-июлундагы “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзам күчүндө болгон мезгилде болгондугун, анын 30-беренесинде судьяга карата кылмыш ишин козгоо, судьяны сот тартибинде берилүүчү жазык, административдик жоопкерчиликке тартуу тартиби каралгандыгын белгилейт. Бирок тергөө органдары тарабынан кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын ченемдери одоно бузулгандыгына карабастан, прокуратура ишти маңызы боюнча кароо үчүн сотко өткөрүп берген, учурда ал Бишкек шаарынын Ленин райондук сотунун өндүрүшүндө.

Кайрылуу субъектиси судьяларды жазык жоопкерчилигине тартуу тартибинин колдонуудагы укуктук жөнгө салуунун кемчиликтери бар, алар судьялардын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин бузууга алып келүүдө деп эсептейт.

Баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнгөн.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 19-июнундагы аныктамасы менен Г.С.Дуйшенбекованын өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынган.

Кийинчерээк кайрылуу субъектиси өтүнүчкө кошумча киргизип, анда ал сот бийлигинин көз карандысыздыгынын олуттуу аспектилери жана ыкчам-издөө иш-чараларынын жана тергөө аракеттеринин негизсиз жүргүзүлүшүнөн судьяларды коргоонун кошумча кепилдиктерин киргизүүнүн зарылдыгы жөнүндө кыйла кенен-кесири жүйөлөрдү келтирген, анткени муну Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү да талап кылат.

Г.С.Дуйшенбекованын өтүнүчү канааттандырылган (Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын 23-январындагы аныктамасы), ушуга байланыштуу талашылып жаткан ченемдердин Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсү да текшерилген.

Соттук отурумдун жүрүшүндө кайрылуучу тарап өз талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну өтүндү.

Жоопкер тараптын атынан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С.К. Ысыранов арыз ээсинин жүйөлөрү менен макул болгон жок жана талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт. Өзүнүн позициясын негиздөөдө ал төмөнкү жүйөлөрдү келтирди.

Демократиялык укуктук мамлекетти куруунун маанилүү элементтеринин бири адилеттүү жана эффективдүү сот адилеттиги үчүн зарыл шарттарды түзүү болуп саналат. Ушуга байланыштуу сот бийлигин алып жүрүүчүлөргө – судьяларга тиешелүү деңгээлде материалдык жактан камсыздоого, ошондой эле судьялардын көз карандысыздыгын жана коопсуздугун камсыз кылууга да байланышкан кошумча укуктук кепилдиктерди караган өзгөчө укуктук статустун берилиши өзгөчө мааниге ээ.

Бул көрүлгөн бардык чаралар жыйындысында судьялардын индемнитети деп аталат. Жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо, ошондой эле ишке ашыруу көп жагынан көз каранды болгон алардын ишмердиги мамлекет тарабынан зарыл материалдык жана укуктук базаны түзүү менен коштолушу керек.

Конституциянын 94-беренесинин 1-бөлүгүнө, 95-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык сот адилеттигин сот гана ишке ашырат, судья кол тийгис укугуна ээ жана кылмыш жасаган жеринен тутулган учурларды кошпогондо, кармалууга же камакка алынууга, тинтилүүгө же жеке текшерилүүгө жол берилбейт.

КЖПКнын 495-беренесинин 1-бөлүгүнүн 4-пунктуна, 497-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык судьяга, анын ичинде экс-судьяга карата кылмыш ишин козгоо жөнүндө чечимди Башкы прокурор кабыл алат, аларды кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга Башкы прокурордун сунушу боюнча Судьялар кеңешинин макулдугу менен жол берилет.

Конституцияда прокуратура органдары кылмыш куугунтуктоосун жүзөгө ашырат, соттук териштирүүгө катышат, соттук чечимдердин аткарылышын көзөмөлдөйт жана конституциялык мыйзамда каралган башка ыйгарым укуктарды аткарат деп белгиленген (105-берене).

КЖПКнын 240-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык аталган адам тарабынан кылмыш жасалгандыгын көрсөткөн жетиштүү далилдер болгондо тергөөчү ал адамды айыпталуучу катарында тартуу жөнүндө жүйөлөштүрүлгөн токтом чыгарат.

Алсак, КЖПКнын 496-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнүн ченемдерине ылайык, тергөөчү кызмат адамын кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу жөнүндө өтүнүчтү Башкы прокурорго киргизет. Башкы прокурор өтүнүчтү жана кылмыш ишинин материалдарын карап, кылмыш жасагандыгы үчүн адамды кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга негиз болгон жетиштүү далилдер болгондо, аны кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө сунуш киргизет.

С.К. Ысыранов Конституциянын 24-беренесинин 2-бөлүгүндө аныкталган мыйзамдын жана соттун алдында бардыгынын бирдейлик принцибин эске алуу менен судьянын кол тийбестиги анын ишин жүзөгө ашыруусу менен гана байланыштуу болушу керек жана анын жеке коопсуздугун камсыздабайт, оболу бул коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыгына кызмат кылат деп белгиледи.

“Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык жетиштүү негиздер бар болгон учурда судьяны кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга макулдук алуу үчүн Кылмыштардын бирдиктүү реестринде каттагандан кийин Кыргыз Республикасынын Башкы прокурору Судьялар кеңешине судьяны кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө сунуш киргизет, анда жазык ишинин жагдайлары жана судья шектелип жаткан кылмыш-жаза мыйзамынын беренеси көрсөтүлөт.

С.К. Ысыранов КЖПКнын 144-беренесине ылайык сотко чейинки өндүрүш тергөөгө чейинки текшерүү жана тергөө түрүндө жүзөгө ашырылат. Сотко чейинки өндүрүш Кылмыштардын бирдиктүү реестрине маалыматтар киргизилген учурдан тартып, ишти сотко жөнөткөнгө, кылмыш

ишин кыскартканга же болбосо кылмыш ишин козгоодон баш тартканга чейин башталат деп белгиледи.

Судьяга карата жазык ишин козгоонун өзгөчө тартибин караган кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын ченемдери (КЖПКнын 56-главасы) өзүнчө бир процессуалдык кепилдик болуу менен сот бийлигинин өзгөчө статусун тастыктоо болуп саналат. Демек, кол тийбестикке ээ адамдарга карата сотко чейинки өндүрүштүн мындай тартибин белгилөө Конституциянын талаптарына, судьялардын көз карандысыздыгынын эл аралык стандарттарына жана кылмыш-жаза мыйзамдарынын принциптерине жетишээрлик деңгээлде жооп берет.

Баяндалгандарга негизденип, С.К. Ысыранов Г.С.Дуйшенбекованын өтүнүчүн канааттандыруусуз калтырууну өтүндү.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев төмөнкү негиздер боюнча арыз ээсинин жүйөлөрүн негизсиз деп эсептейт.

Конституциянын 95-беренесинин 1, 4-бөлүктөрүнө ылайык судьялар көз карандысыз, Конституцияга жана мыйзамдарга гана баш ийет жана өзүнүн статусуна ылайык көз карандысыздыгынын социалдык, материалдык жана башка кепилдиктери менен камсыз кылынат.

“Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 18-беренесинин 1-бөлүгүндө судья кол тийбестик укугуна ээ жана кылмыш жасап жаткан жеринде кармалган учурларды кошпогондо, ал кармалууга жана камакка алынууга, тинтилүүгө же жекече текшерүүгө кабылууга тийиш эмес экендиги белгиленген. Судьяны жазык жоопкерчилигине тартууга Кыргыз Республикасынын Судьялар кеңешинин макулдугу менен жол берилет (32-берененин 1-бөлүгү).

Жетиштүү негиздер болгондо жана мыйзамда белгиленген жол-жоболорду сактоо менен судья кылмыш же башка жоопкерчиликке тартылышы мүмкүн.

КЖПКнын 147-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашыруучу органдар кандай болбосун жасалган же даярдалып жаткан кылмыш жөнүндө арызды же билдирүүнү кабыл алууга жана каттоого милдеттүү.

Сотко чейинки өндүрүштү баштоонун себеби, КЖПКнын 148-беренесине ылайык жарандардын арызы, жасалган же даярдалып жаткан кылмыш жөнүндө уюмдун ыйгарым укуктуу адамынын билдирүүсү, алгачкы текшерүү органынын кызмат адамынын, тергөөчүнүн же прокурордун жасалган же даярдалып жаткан кылмыш жөнүндө далилдеген жагдайларды түздөн-түз тапкандыгы тууралуу рапорту саналат. Кылмыш жасалгандыгын көрсөткөн жетиштүү маалыматтардын болушу кылмыш ишин козгоого негиз болуп эсептелет.

КЖПКнын 56-главасында регламенттелген судьяга карата жазык ишин козгоонун жана аны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартиби сот бийлигинин ээлеринин өзгөчө статусунун процессуалдык кепилдиги жана ырастоосу болуп саналат.

А.Т.Молдобаевдин пикири боюнча Конституция судьялардын кол тийбестигин кепилдөө менен алардан кынтыксыз жүрүм-турумду да талап кылат, андан четтөө тиешелүү чараларды

көрүүнү, анын ичинде кылмыштын белгилерин камтыган аракеттерге укуктук баа берүү түрүндөгү чараларды көрүүнү талап кылат.

Ошол эле учурда ал судьяны кылмыш жасагандыгы үчүн жазык жоопкерчилигине тартууга негиз болгон жетиштүү далилдер болгондо гана Башкы прокурордун сунуш киргизүүсү мүмкүн деп эсептейт. Демек, судьяны жазыктык куугунтуктоонун өзгөчө тартиби ал кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартылганда, башкача айтканда, ал айыпкер катары тартылган учурдан тартып башталат.

Муну менен бирге ал, КЖПКнын 144-беренесине ылайык сотко чейинки өндүрүш тергөөгө чейинки текшерүү жана тергөө түрүндө жүргүзүлөрүн белгилейт. Сотко чейинки өндүрүш Кылмыштардын бирдиктүү реестрине маалымат киргизилген учурдан тартып иш сотко жөнөтүлгөнгө, жазык иши токтотулганга же жазык ишин козгоодон баш тартылганга чейин башталат.

КЖПКнын 5-беренесинин 59-пунктуна ылайык, тергөөгө чейинки текшерүү – бул Кылмыштардын бирдиктүү реестрине кылмыш жөнүндө арыз же билдирүү катталган учурдан тартып кылмыш ишин козгоо же кылмыш ишин козгоодон баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алынганга чейин сотко чейинки өндүрүш баскычы.

Жогоруда аталган негиздер боюнча тергөөгө чейинки текшерүү жүргүзүүнүн жүрүшүндө тергөөчү жарандардын, өзгөчө судья статусуна ээ болгондордун укуктарын козгобостон тигил же бул адамдын мыйзам бузуу актысын аныктайт жана жасалган же жасалууга даярдалып жаткан кылмыштын бар экендиги аныкталганда гана кылмыш ишин козгоо боюнча чараларды көрөт.

Атайын тергөө аракеттери КЖПКнын 31-главасында каралган. КЖПКнын 219-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык атайын тергөө аракеттери козголгон кылмыш иштери боюнча жүргүзүлөт.

Алсак, А.Т.Молдобаевдин пикири боюнча КЖПКнын 56-главасынын ченемдери судьяларды алардын кесиптик ишмердигине мыйзамсыз жана негизсиз кийлигишүүдөн коргоого, аларга кысым көрсөтүүнү, анын ичинде жазыктык куугунтуктоо коркунучун болтурбоого багытталган, муну менен алардын көз карандысыздыгы камсыз кылынат.

Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү белгилегендей, мыйзам чыгаруучу КЖПКнын 494-беренесинде каралган адамдардын айрым категориясын жоопкерчиликке тартуу маселесинде, кылмыш ишин козгоо жөнүндө чечим кабыл алуу укугуна ээ субъектиден өзгөчөлүктү аныктаган.

Ошентсе да, КЖПКнын 494-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5-пунктунда көрсөтүлгөн судья иш жүзүндө айрым бир жалпы жазык-процесстик эрежелердин колдонулушунан бошотулган, мисалы, ал кылмыш жасады деген шек менен кармалууга, жеке тинтүүгө алынышы мүмкүн эмес, буга кылмыш жасап жаткан жеринен кармалган учурлар кирбейт. Бирок ошол эле Кодекстин 499-беренесинде каралган өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен аталган субъектке карата сотко чейинки өндүрүштүн жалпы тартиби КЖПКнын ченемдери менен белгиленет деп аныкталган.

Жогоруда баяндалгандарды эске алуу менен А.Т. Молдобаев талашылып жаткан ченемдер Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Судьялар кеңешинин өкүлү А.Т. Нурбеков өз позициясында белгилегендей, мыйзам чыгаруучу тарабынан КЖПКнын 56-главасында адамдардын айрым категориялары, анын ичинде судьялар жана экс-судьялар боюнча жазык сот өндүрүшүнүн өзгөчөлүктөрү каралган, аларга карата кылмыш ишин козгоодон, айыпкер катары жоопко тартуудан баштап жазыктык жоопкерчиликке тартуу жол-жобосунун өзүн кошо алганда жазык иштери боюнча өндүрүштүн өзгөчө тартиби колдонулат.

Бирок, анын пикири боюнча КЖПКнын 56-главасы кылмыш ишин козгоо стадиясынан баштап гана кылмыш иштери боюнча өндүрүштүн өзгөчө тартибин регламенттейт. Ушуга байланыштуу Конституцияда каралган судьялардын көз карандысыздыгынын жана кол тийбестигинин кепилдиктери сотко чейинки өндүрүштүн бардык баскычтарына жайылтылбайт, бул судьялардын көз карандысыздыгынын принциптеринин бузулушуна алып келет.

Айтылгандарга негизденүү менен А.Т. Нурбеков, Судьялар кеңеши талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугунда укуктук аныксыздык бар экендигин белгилейт.

Жогорку соттун өкүлү М.Н. Сапиянова судьяларды жоопкерчиликке тартуу механизми алардын кол тийбестигинин кепилдигин камсыз кылуу үчүн өтө маанилүү экендигин, эгерде судьялардын кол тийбестиги зарыл деп таанылса, анда ал кандай шартта болбосун камсыздалышы керектигин белгиледи.

Эл аралык укуктук актыларда тиешелүү сот өндүрүшүнүн стандарттары белгиленген, мында сот системасынын көз карандысыздыгынын кепилдиги маанилүү түзүүчү болуп саналат.

Көз карандысыздык принциби көптөгөн эл аралык макулдашууларда жана документтерде чагылдырылган. Алсак, Адам укуктарынын жалпы декларациясында (10-статья) жана Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыда (14-статья) Сотко жеткирилген адамдардын ишин калыс жана ачык териштирүүнү камсыздоо үчүн мыйзамдын негизинде түзүлгөн көз карандысыз жана калыс соттун зарыл экендиги белгиленген. Эл аралык судьялар ассоциациясынын Борбордук кеңеши тарабынан 1999-жылы жактырылган Судьялардын дүйнөлүк хартиясына ылайык, судьянын көз карандысыздыгы мыйзам чегинде калыс сот адилеттигин ишке ашыруунун негизги фактору болуп саналат. Бул бир бүтүн. Ал судьялардын жеке кызыкчылыктары үчүн берилген өзгөчө укук же артыкчылык эмес, укуктун үстөмдүгүн жана калыс сот адилеттигине муктаж болгон бардык адамдардын кызыкчылыктарын коргоо максатында берилет.

Ушундай эле ченемдер Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясынын 1985-жылдын 29-ноябрындагы 40/32-резолюциясы менен жактырылган Сот органдарынын көз карандысыздыгынын негизги принциптеринде каралган, анда сот органдарынын көз карандысыздыгы мамлекет тарабынан кепилденет жана өлкөнүн конституциясында же мыйзамдарында бекитилет. Бардык мамлекеттик жана башка мекемелер сот органдарынын көз карандысыздыгын урматтоого жана сактоого милдеттүү.

Сот бийлигинин көз карандысыздыгы Конституцияда бекемделген. Ошол эле учурда, “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамда судьянын көз карандысыздыгы мыйзамда гана каралган тартипте сот адилеттигин жүзөгө ашыруу менен гана камсыз кылынбастан, судьянын алмаштырылбай тургандыгы, судьянын ишине кийлигишүүгө тыюу салуу, ошондой эле судьянын кол тийбестиги менен камсыздалат. Демек, судьялардын кол тийбестиги алардын көз карандысыздыгынын кепилдиги катары колдонулат.

Бирок, Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзам менен кепилденген судьялардын кол тийбестиги кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын айрым ченемдик жоболорунан улам күмөн жаратууда.

Алсак, КЖПКнын 153-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык тергөөчү, прокурор сотко чейинки өндүрүштү баштоого себеп болгон учурдан тартып дароо тергөөгө чейинки текшерүүнү баштоого милдеттүү.

КЖПКнын 494-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, судьяларга карата сотко чейинки өндүрүштүн тартиби ушул Кодексте жалпы тартипте белгиленет, анткени адамдардын айрым категорияларына карата жазык сот өндүрүшүнүн өзгөчөлүктөрүн регламенттеген 56-главада судьяларды жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө жол-жобосу каралган эмес.

Тиешелүү түрдө, тергөөчү Башкы прокурорго судьяны кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу жөнүндө өтүнүчтү жазык ишинин материалдары менен киргизгенге чейин КЖПКнын 153-беренесинде каралган тартипте тергөөгө чейинки текшерүүнү жүргүзүүсү зарыл.

Кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда белгиленген ченемдик жоболордун бир түрдүү эместиги жана алардын судьялардын кол тийбестигинин конституциялык кепилдиктерине шайкеш келбегендиги белгисиздикти жаратат, бул өз кезегинде укуктук жөнгө салууда кыйынчылыктарга алып келет.

Ошол эле учурда М.Н. Сапиянова конституциялык кепилдиктерди ишке ашырууга кедергисин тийгизген бардык чараларга бөгөт коюлушу жана жол берилбеши керектигин белгилей кетүүнү маанилүү деп эсептейт. Судьялардын көз карандысыздыгынын кепилдиктерин кыскартуунун же жокко чыгаруунун мүмкүн эместиги жөнүндө ушундай эле жобо “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 15-беренесинин 2-бөлүгүндө бекемделген.

Судьялардын көз карандысыздыгынын эл аралык стандарттары судьяларды жоопкерчиликке тартуу мүмкүнчүлүгүн көрсөтөт, бирок мындай механизм ырааттуу жөнгө салынышы керек.

Ошентип, М.Н. Сапиянова кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда судьяларды жоопкерчиликке тартуу тартиби адамдардын айрым категорияларына карата жазык сот өндүрүшүнүн өзгөчөлүктөрүн эске албастан жөнгө салынгандыгын белгилейт, ушуга байланыштуу Жогорку сот талашып жаткан ченемдердин конституциялуулугунан аныксыздыкты көрүп жаткандыгын белгилейт.

Башкы прокуратуранын өкүлү Т.О. Айбашев, ошондой эле Юстиция министрлигинин өкүлү А.М. Джаманкулов Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү тарабынан белгиленген позицияны колдошот жана талашылып жаткан ченемдер Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептешет.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп, иштин материалдарын изилдеп, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Конституциялык соттун кароо предмети болуп Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин төмөнкүдөй редакцияда баяндалган 145-беренесинин 1, 3-бөлүктөрү, 153-беренесинин 1-бөлүгү саналат:

145-берене. Сотко чейинки өндүрүштүн башталышы

1. Тергөөчү, прокурор ушул Кодекстин 148-беренесинде каралган сотко чейинки өндүрүштүн башталышынын себебин алган учурдан тартып, токтоосуз Кылмыштардын бирдиктүү реестрине тиешелүү маалыматтарды киргизүүгө милдеттүү.

3. Тергөөчү Кылмыштардын бирдиктүү реестринде катталган сотко чейинки өндүрүш боюнча тергөөгө чейин текшерүүнү токтоосуз баштоого милдеттүү.

153-берене. Тергөөгө чейинки текшерүүнүн тартиби жана анын натыйжалары боюнча кабыл алынуучу чечимдер

1. Тергөөчү, прокурор ушул Кодекстин 148-беренесинде каралган сотко чейинки өндүрүштү баштоого себеп болгон учурдан тартып тергөөгө чейинки текшерүүнү баштоого милдеттүү, анын жүрүшүндө төмөнкүлөрдү жүргүзүүгө укуктуу:

- 1) окуя болгон жерди кароого жана өлүктү кароого;
- 2) ушул Кодекстин 196-203-беренелеринин талаптарын сактоо менен күбө катары суракка алууга;
- 3) экспертизаларды жүргүзүүнү дайындоого;
- 4) ушул Кодекстин 236-беренесинде каралган тартиптен тышкары, салыштырып изилдөө үчүн үлгүлөрдү алууга;
- 5) документтерди жана буюмдарды талап кылууга;
- 6) изин суутпай издөө иш-чараларын жүргүзүү жөнүндө аткарылышы милдеттүү болгон жазуу жүзүндөгү тапшырмаларды алгачкы текшерүү органына берүүгө.”.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси мыйзамда белгиленген тартипте кабыл алынган, “Эркин-Тоо” гезитинин 2021-жылдын 16-ноябрындагы №122-133 санына жарыяланган жана Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Конституция Кыргыз Республикасын укуктук мамлекет деп жарыялоо менен адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин түздөн-түз колдонулуучу жогорку баалуулуктарга таандык кылат жана бардык мамлекеттик органдардын ишинин мааниси менен мазмунун аныктайт (23-берененин 1-бөлүгү). Өз кезегинде бул эң жогорку жарыянын ишке ашырылышын ар бир адамдын Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү менен кепилденген соттук коргоого укугун камсыз кылуусуз элестетүү мүмкүн эмес.

Бул укук жалпы камтыган мүнөзгө ээ болуу менен адамдын бардык башка укуктарына карата камсыздоочу- калыбына келтирүүчү функцияны аткарууга жана конституциялык кепилдиктердин бүткүл комплексине таасир этүүгө жөндөмдүү, андыктан мамлекеттен жогорку деңгээлдеги көңүл бурууну талап кылат.

Соттук коргоого болгон укуктун колдонулушу жана натыйжалуулугу соттук түзүлүш жана соттук жол-жоболор жөнүндө тиешелүү укуктук базаны түзүүдөн, сот системасынын жана судьялардын бардык зарыл нерселер менен камсыз болушунан гана эмес, оболу жалпысынан сот бийлигинин жана өзүнчө алганда ар бир судьянын көз карандысыздыгынын шарттарынан да көз каранды. Андыктан Конституцияда бул маселеге өзгөчө маани берилет жана 95-берененин 1-4-бөлүктөрүндө судьянын конституциялык-укуктук статусуна өзгөчө басым жасалып, анын көз карандысыздыгынын концепциясы бекемделгени бекеринен эмес.

Укуктук мамлекеттин негиз түзүүчү компоненти катары судьялардын көз карандысыздыгы, биринчи кезекте эл аралык укук деңгээлде тааныла тургандыгын белгилей кетүү зарыл.

Бириккен Улуттар Уюмунун 1985-жылдын 26-августу – 6-сентябрында өткөн Жетинчи конгресси тарабынан кабыл алынган жана Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясынын 1985-жылдын 29-ноябрындагы №40/32 жана 1985-жылдын 13-декабрындагы №40/146 резолюциялары менен жактырылган Сот органдарынын көз карандысыздыгынын негизги принциптерине ылайык: “1. Сот органдарынын көз карандысыздыгы мамлекет тарабынан кепилденет жана өлкөнүн конституциясында же мыйзамдарында бекемделет. Бардык мамлекеттик жана башка мекемелер сот органдарынын көз карандысыздыгын урматтоого жана сактоого милдеттүү. 2. Сот органдары аларга өткөрүлүп берилген иштерди калыс, фактылардын негизинде жана мыйзамга ылайык, эч кандай чектөөсүз, укуктан тышкары таасир этпестен, башка максат көздөбөстөн, басымсыз, коркутуусуз же ким тарабынан болбосун жана кандай себептер менен болбосун кийлигишүүсүз чечет. 3. Сот органдары соттук мүнөздөгү бардык маселелер боюнча компетенцияга ээ жана аларга берилген иш алардын мыйзамда белгиленген компетенциясына кирээрин-кирбесин чечүүгө өзгөчө укугу бар. 4. Сот адилеттигин жүргүзүү процессине укукка жат же санкцияланбаган кийлигишүүгө жол берилбейт жана соттор чыгарган соттук чечимдер кайра каралууга жатпайт. Бул принцип сот органдары тарабынан чыгарылган өкүмдөрдү мыйзамга ылайык соттук кайра кароо жүргүзүүгө же жеңилдетүүгө тоскоолдук кылбайт. 5. Ар бир адам демейки соттордо же белгиленген юридикалык жол-жоболорду колдонуучу трибуналдарда соттук териштирүүгө укуктуу. Демейки соттордун же сот органдарынын компетенциясын алмаштыруу

максатында тийиштүү түрдө белгиленген юридикалык жол-жоболорду колдонбогон трибуналдар түзүлүшү мүмкүн эмес. 6. Сот органдарынын көз карандысыздык принциби сот органдарына укуктарды берет жана алардан сот өндүрүшүнүн адилет жүргүзүлүшүн жана тараптардын укуктарын сакталышын камсыз кылууну талап кылат. 7. Ар бир мүчө-мамлекет сот органдарына өз функцияларын талаптагыдай аткаруусу үчүн тийиштүү каражаттарды берүүгө милдеттүү”.

Мындан тышкары, ар бир адамдын өз ишин көз карандысыз жана калыс сот тарабынан каралышына болгон укугу Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 10-статьясында, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 14-статьясында жана Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигинин Адамдын укуктары жана негизги эркиндиктери жөнүндө конвенциясынын 6-статьясында жарыяланган.

Судьялардын көз карандысыздыгынын принцибинин маңызын ачып берүү менен, Жогорку соттун Конституциялык палатасы 2013-жылдын 27-декабрындагы Чечиминде анын мааниси судья Конституцияга жана мыйзамдарга гана баш ийүү менен эркин чечим кабыл ала алгыдай жана ким тарабынан болбосун жана кандай себептер менен болбосун түз же кыйыр, эч бир чектөөсүз, башкалардын таасирсиз, катышуусуз, мажбурлоосуз, коркутуусуз, кийлигишүүсүз чечимдерди эркин кабыл алгыдай реалдуу мүмкүнчүлүгүнө ээ боло турган шарттарын камсыз кылууга умтулуусунда турат деп аныктаган.

Ошентип, судьялардын көз карандысыздыгы – бул өзгөчө укук же артыкчылык эмес, бул укуктун үстөмдүгүн камсыз кылуу жана демократиянын принциптери басымдуулук кылган, ошондой эле адам укуктары урматталган жана сакталган адилет коомду куруу негизин түзгөн адилеттүү, калыс жана натыйжалуу сот адилеттигинин кепилдиги болуп саналат.

3. Сот бийлигинин өзгөчө максатынан улам Конституция бул бийликти алып жүрүүчү судьяга анын жогорку статусуна ылайык кепилдиктерди берет. Алар анын кызматтык ишмердигинин бардык тарабын жана жеке турмуштук шарттарын гана камтыбастан, ошондой эле сот адилеттигин жүзөгө ашырууда анын көз карандысыздыгына жана калыстыгына таасир этиши мүмкүн болгон таасирдин бардык формаларынан коргойт. Бул механизмдин негизги институту болуп судья кызматка киришкенден кийин ал ээ болгон судьялык кол тийбестик эсептелет.

Алсак, Конституцияга ылайык, ар бир судья кол тийбестик укугуна ээ жана кылмыш жасап жаткан жеринен кармалгандан башка учурларда кармалышы же камакка алынышы, тинтилиши же жеке кароого алынышы мүмкүн эмес. Конкреттүү иш боюнча судьядан отчет талап кылууга эч кимдин укугу жок. Сот адилеттигин ишке ашыруу боюнча ишке ар кандай кийлигишүүгө тыюу салынат. Судьяга таасир этүүгө күнөөлүү адамдар мыйзамда каралган жоопкерчиликти тартышат (95-берененин 1-3-бөлүктөрү).

Судьялар алмаштырылбайт. Алардын жүрүм-туруму кынтыксыз болгондо, алар өз кызмат ордун ээлешет жана ыйгарым укуктарын сактап калышат. Судьяларды кызматынан убактылуу четтетүүгө, кылмыш же башка жоопкерчиликке тартууга конституциялык мыйзамда аныкталган тартипте Судьялар кеңешинин макулдугу менен жол берилет (Конституциянын 96-беренесинин 1,4-

бөлүктөрү). Башкача айтканда, соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү менен өзүнүн ыйгарым укуктарын кылмыштуу түрдө кыянаттык менен пайдаланууда күнөөсү аныкталгандан башка учурларда, судья сот адилеттигин жүзөгө ашырууда чыгарган өкүмү же кабыл алган чечими үчүн кандайдыр-бир жоопкерчиликке тартылышы мүмкүн эмес.

Судьялардын кол тийбестиги так жана прагматикалык максатка ээ, тактап айтканда, судьяга кандай гана формада болбосун куугунтуктоодон коркпостон сот адилеттигин жүргүзүү боюнча өзүнүн конституциялык милдетин аткарууга мүмкүндүк берилет.

Мындай аныктаманын конституциялык-укуктук деңгээлде белгилениши судьяга анын кесиптик ишмердигине байланыштуу мүмкүн болуучу басымдын орун алган коркунучу менен шартталган, бул көп кылымдык эл аралык тажрыйба менен тастыкталган. Мында басымдын формалары ар кандай мүнөздө болушу мүмкүн, анын ичинде мамлекеттин күч механизмдери, атап айтканда, кылмыштык куугунтуктоо институту атайылап пайдаланылышы мүмкүн.

4. Судьянын көз карандысыздыгын камсыз кылуу тутумунун маанилүү курамдык бөлүгү жазык жоопкерчилигинен иммунитет болуп саналат, ал жазык ишин козгоонун атайын жол-жобосун жана аны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартибин болжолдойт.

Алсак, “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 43-беренесинин 2-бөлүгүнүн 4-пунктуна, КЖПКнын 495-беренесинин 1-бөлүгүнүн 4-пунктуна ылайык судьяга карата кылмыш ишин козгоо жөнүндө чечим Башкы прокурор тарабынан гана кабыл алынышы мүмкүн, бул анын өзгөчө конституциялык-укуктук статусун таануу жана мындай маанилүү чечимди кабыл алууда укуктук жоопкерчиликтин жогорку деңгээлин жана объективдүүлүктү камсыз кылуунун процессуалдык кепилдиги болуп саналат. Сотко чейинки өндүрүштүн ушул жана кийинки баскычтарында Башкы прокурордун ролу негизги болуп саналат жана судьяга мыйзамсыз таасир этүүнү болтурбоо жана тергөө органдарынын калыстыгын камсыз кылуу зарылчылыгы менен шартталган.

Ошондой эле “Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 2, 5-бөлүктөрүнө жана КЖПКнын 497-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, буга жетиштүү негиздер болсо, судьяны жазык жоопкерчилигине тартууга (айып коюуга) Судьялар кеңешинин макулдугун алуу зарыл. Бул үчүн Башкы прокурор тиешелүү сунуш киргизет, анда жазык ишинин жагдайларынан тышкары, судьянын конкреттүү кылмышты жасоого катышкандыгы жөнүндө төгүндөлбөс маалыматтар келтирилүүгө тийиш. Судьялар кеңеши сунушту карап чыгып, эгерде далилдер судьянын өзүнүн судьялык ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда ээлеген позициясына негизделсе, аны канааттандыруудан баш тартат.

Мындан тышкары, “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 2-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2, 7-1-пункттарынын, КЖПКнын 34-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктунун жоболоруна ылайык прокуратура органдары изин суутпай издөө жана сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашыруучу органдар тарабынан мыйзамдардын сакталышын көзөмөлдөйт.

Ошентип, кылмыш ишинин түздөн-түз Башкы прокурор тарабынан козголушу; биринчи кезекте судьялардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо үчүн түзүлгөн соттук өз алдынча башкаруу органы – Судьялар кеңешинин макулдугусуз судьяны жазык жоопкерчилигине тартуунун мүмкүн эместиги; Башкы прокурор өзү жетектеген прокуратуранын жогорку органы тарабынан бүткүл сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүндө тергөө органдарынын ар бир аракетинин мыйзамдуулугуна көзөмөл жүргүзүүсү судьяга карата жазыктык куугунтуктоо демилгелөөнүн мыйзамдуулугунун жана негиздүүлүгүнүн, Конституцияда, ошондой эле мыйзамдарда бекитилген анын көз карандысыздык принцибинин бардык түзүүчү компоненттерин сакталышынын кепилдиги болуп кызмат кылат.

Ошол эле учурда, судьялык кол тийбестик судьяга абсолюттук кол тийбестик берүүгө багытталбагандыгын эске алуу керек. Эгерде жүйөлүү негиздер болсо жана жогоруда көрсөтүлгөн жол-жоболор сакталса, судья мыйзамда белгиленген кылмыш-жаза жана башка жоопкерчиликти тартат жана тартууга тийиш.

Конституциялык маанилүү мамлекеттик милдеттерди аткарып жаткандыктан, судьяларга жогорку статус жана ишенимдүү кепилдиктер берилген, ошондой эле бул кесипке ээ болууга жана өзүнүн күнүмдүк жүрүм-турумуна, алардын квалификациясына, моралдык-ахлактык жана кесипкөй сапаттарына жогорку стандарттарды белгилөө менен жогорулатылган талаптар коюлган, алар жыйындысында сот адилеттигине жана сот системасына коомдун ишениминин зарыл деңгээлин камсыз кылууга тийиш. Ушуга байланыштуу судьялар тараптан кылмыш жасоо – коомдук аң-сезимде сот адилеттүүлүгүнүн баалуулугун жокко чыгарып, сот бийлигинин гана эмес, ошондой эле жалпы мамлекеттик бийликтин беделине шек келтирген адаттан тыш көрүнүш болуп саналат.

5. Жазанын сөзсүздүк принциби укуктун үстөмдүгүнүн, өлкөдө мыйзамдуулукту жана укук тартибин чындоонун, мыйзам жана сот алдында бардыгынын бирдейлигин камсыз кылуунун, жарандардын мыйзамдуу жүрүм-турумунун зарылдыгы жөнүндө укуктук аң-сезимин жогорулатуунун негизинде турат. Бул кылмыш жасаган ар бир адам, анын социалдык абалына, ээлеген кызматына жана башка өзгөчөлүктөрүнө карабастан, мыйзамга ылайык жазык жоопкерчилигине тартылууга жана ага өлчөмдөш жазага дуушарланууга тийиш дегенди билдирет. Андыктан кылмыштын ар бир фактысын аныктоонун, бетин ачуунун жана кылдат иликтөөнүн өзгөчө маанилүүлүгү, кийин бардык күнөөлүүлөр татыктуу жазасын алышы үчүн эч кандай күмөн жаратпашы керек.

2017-жылдын 2-февралындагы КЖПК менен Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестри киргизилген. Кылмыш-жаза иштери боюнча сотко чейинки өндүрүш тергөө формасында жүргүзүлүп, Кылмыштардын жана жоруктардын бирдиктүү реестрине маалыматтар киргизилген учурдан тартып башталган (148-берене). Тергөө аракеттери прокурорго адамга, анын ичинде судьяга карата шектенүү жөнүндө кабарлоо берүүдөн башталган.

КЖПКнын колдонуудагы редакциясында анын 144-беренесине ылайык, сотко чейинки өндүрүш тергөөгө чейинки текшерүү жана тергөө түрүндө жүргүзүлөт жана Кылмыштардын

бирдиктүү реестрине маалыматтар киргизилген учурдан тартып, ишти сотко жөнөткөнгө, кылмыш иши кыскартканга же болбосо кылмыш ишин козгоодон баш тартканга чейин башталат.

КЖПКнын 145-беренесинин 1, 3-бөлүктөрүнө ылайык, укук коргоо органынын кызматкери сотко чейинки өндүрүштү баштоо үчүн себеп алынган учурдан тартып Кылмыштардын бирдиктүү реестрине тиешелүү маалыматтарды киргизүүгө жана токтоосуз сотко чейинки өндүрүш боюнча тергөөгө чейинки текшерүүнү баштоого милдеттүү.

КЖПКнын 153-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнүн негизинде, тергөөгө чейинки текшерүүнүн жүрүшүндө тергөөчү, прокурор бир катар алгачкы, кечиктирилгис тергөө аракеттерин жүргүзүүгө укуктуу. Тергөөгө чейинки текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча тергөөчү, прокурор кылмыш ишин козгоо же козгоодон баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алат. Мында жазык ишин козгоо же аны козгоодон баш тартуу жөнүндө чечим токтоосуз, бирок сотко чейинки өндүрүштүн башталышынын себеби катталган учурдан тартып 10 күндөн кечиктирбестен кабыл алынууга тийиш. Көрсөтүлгөн мөөнөттө чечим кабыл алуу мүмкүн болбосо, бул мөөнөт тергөөчүнүн жүйөлүү токтому боюнча прокурор тарабынан 20 суткага чейин узартылышы мүмкүн.

Ошону менен бирге Кылмыштардын бирдиктүү реестри кылмыштарды каттоо жана эсепке алуу, жазык-укуктук статистиканы түзүү максатында гана жүргүзүлбөстөн, оболу, КЖПКда так белгиленген, ошондой эле токтоосуз эсепке алууну жана алып коюуну талап кылган кылмыштын изин, ошондой эле далилдерин табуу жана фиксациялоо максатында кылмыш окуясынын бетин ачуу жана кечиктирилгис тергөө аракеттерин жүргүзүү механизмдин расмий баштоо үчүн жүргүзүлөт. Бул тергөө аракеттеринин өндүрүшүндө кечиктирүү далилдердин жоголушуна, тиешелүү түрдө кылмыштын бетин ачууга жана күнөөлүүлөрдү аныктоого мүмкүн болбой калышына алып келиши мүмкүн.

Ошентип, кылмыш ишин козгоо стадиясынан тартып камтылуучу, судьялык кол тийбестик менен каралган атайын процессуалдык коргоо чаралары судьяларды негизсиз жазыктык куугунтуктоодон коргоо үчүн жетиштүү жана адекваттуу болуп саналат. Өз кезегинде, судьялык кол тийбестик, эгерде судья кылмыш жасаса, жазадан бошотуунун инструменти боло албайт, ошондой эле аны жасаган субъектинин укуктук статусуна карабастан, кылмыштын ар бир фактысын аныктоо боюнча механизмдин нормалдуу иштешине тоскоолдук кылбашы керек.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4,5 -бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч И:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 145-беренесинин 1,3-бөлүктөрүн, 153-беренесинин 1-бөлүгүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 61-беренесинин 1-бөлүгүнө, 95-беренесинин 1, 4-бөлүктөрүнө карама-каршы келбейт деп табылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Тилек Алмазбекович Алмазбековдун кайрылуусуна байланыштуу
Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 204 токтому менен бекитилген Интернет тармагында анык эмес (жалган) маалыматтын жайылышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттануунун, анык эмес (жалган) маалыматты алып салуунун жана сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруунун тартибинин 10-13-пункттарынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 28-февралы

Бишкек ш.

№ 04-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы А.Т. Таалайбековдун; кайрылуучу тарап –Тилек Алмазбекович Алмазбековдун;

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин ишеним кат боюнча өкүлү Азамат Батырбекович Тойчиевдин;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Айнура Кимсанбаевна Турганбаеванын, Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлдөрү Зарина Таштановна Калмуратованын, Бектур Берикович Ибрагимовдун, Кыргыз Республикасынын Санариптик өнүктүрүү министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Тилек Байышович Нуралиевдин, “Агора” эл аралык укук коргоо тобунун ишеним кат боюнча өкүлү Кирилл Николаевич Коротеевдин катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 204 токтому менен бекитилген Интернет тармагында анык эмес (жалган) маалыматтын жайылышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттануунун, анык эмес (жалган) маалыматты алып салуунун жана сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруунун тартибинин 10-13-пункттарынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумунда карап чыкты.

Бул ишти кароого Т.А. Алмазбековдун өтүнүчү жана Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 204 токтому менен бекитилген Интернет тармагында анык эмес (жалган) маалыматтын жайылышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттануунун, анык эмес (жалган) маалыматты алып салуунун жана сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруунун тартибинин 10-13-пункттары Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келеби деген маселеде пайда болгон аныксыздык себеп жана негиз болду.

Ишти соттук отурумга кароого даярдаган судья-баяндамачы М.Р. Бобукееванын маалыматын угуп, сунушталган материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту,

ТА П Т Ы:

2022-жылдын 17-октябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Т.А. Алмазбековдун Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 204 токтому менен бекитилген Интернет тармагында анык эмес (жалган) маалыматтын жайылышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттануунун, анык эмес (жалган) маалыматты алып салуунун жана сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруунун тартибинин (мындан ары – Тартип) 10-13-пункттарынын Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 5-беренесинин 1-бөлүгүнө, 23-беренесинин

3-бөлүгүнө, 24-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Арыз ээси өзүнүн кайрылуусунда талашылып жаткан ченемдер арыз ээсине гана өзүнүн укуктарын коргоого, анын ичинде ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган кабыл алган чечимге “Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында белгиленген тартипте даттанууга өзгөчө мүмкүнчүлүк берерин көрсөтөт. Ошол эле учурда, башка кызыкдар тарапка – сайттын же сайттын баракчасынын ээсине бул укук берилбейт. Арыз ээсинин пикири боюнча бул чектөө сайттын же сайттын баракчасынын ээсине карата басмырлоочу жана жол берилгис болуп саналат жана Конституцияда кепилденген сөз эркиндигине болгон укукту ишке ашырууга терс таасирин тийгизет.

Кайрылуунун субъектиси аталган Тартипте арыз ээсинин ар-намысына, кадыр-баркына жана иштиктүү аброюна шек келтирген маалыматтардын жарыяланышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуу жөнүндө арызды кароодо тараптардын атаандашуучулук принциби жок деп эсептейт.

Бардык укуктар арыз ээсине гана берилген, ал эми маалыматты жарыялаган адам же уюм алардын аракеттерине карата даттанууну кароого эч кандай катышпайт, демек даттанууну кароодо өз укуктарын коргой албайт. Маалыматты жарыялаган адам ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимин аткарууга же ага сот тартибинде даттанууга милдеттүү. Мында ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган тарабынан чечим кабыл алынгандан кийин дароо бүтүндөй сайт блоктолот жана сайттын же сайттын баракчасынын ээсине “Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык чечимге даттануу мүмкүнчүлүгү берилбейт.

Ошону менен бирге, өтүнүчтүн автору сайтты өчүрүү жөнүндө чечимге даттануунун тартибин ачып көрсөтүүчү даттануунун мөөнөттөрү, арыз ээсинин жана сайт ээсинин укуктары, арыз берүүчүнүн гана эмес, ошондой эле сайттын ээсинин чечимге даттануу мүмкүнчүлүгү сыяктуу негизги принциптер жана жоболор Тартипте жок экендигин белгилейт.

Мындан тышкары, мыйзамсыз чечим чыгаргандыгы үчүн ыйгарым укуктуу мамлекеттик органды жоопкерчиликке тартуунун тартиби каралган эмес.

Ошондой эле, өз позициясын негиздөө катары арыз ээси жыл сайын өтүүчү Адам укуктары боюнча диалогдун 12-раундуна шилтеме кылат, анда Европа биримдиги адамдын негизги укуктары чөйрөсүндөгү жалпы терс тенденция, атап айтканда, жарандык коомдун эркин ишмердүүлүгү мейкиндигинин тарышына жана сөз эркиндигине басымдын күчөшүнө байланыштуу тынчсыздануусун билдирген. Атап айтканда, жалпыга маалымдоо каражаттарына бөгөт коюу жана журналисттик иликтөө, өкмөттү сындаган жарандык же саясий катышуу менен алектенген журналисттерди, блогерлерди жана социалдык тармактардын колдонуучуларын куугунтуктоо Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт боюнча Кыргызстандын милдеттенмелерине каршы келери белгиленген.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде Т.А.Алмазбеков талашылып жаткан ченемдер Конституциянын 5-беренесинин 1-бөлүгүнүн, 23-беренесинин 3-бөлүгүнүн, 24-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнүн ченемдерин бузат деп эсептейт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 14-ноябрындагы аныктамасы менен Т.А. Алмазбековдун кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Соттук отурумдун жүрүшүндө кайрылуучу тарап өз талабын колдогон жана аларды канааттандырууну өтүнгөн.

Жоопкер тараптын өкүлү А.Б. Тойчиев кайрылуучу тараптын жүйөлөрү менен макул болгон жок жана талашылып жаткан ченем төмөнкү негиздер боюнча Конституциянын ченемдерине карама-каршы келбейт деп эсептейт.

“Анык эмес (жалган) маалыматтан коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 1-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасынын интернет мейкиндигинде жайылтылуучу маалымат ачык, жарандык укуктук мамилелердин объекти деп таанылат.

Ушул Мыйзамдын 3-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасынын интернет-мейкиндигинде анык эмес (жалган) маалыматтарды жайылтууга жол берилбейт. Кыргыз Республикасынын интернет-мейкиндигинде мындай маалымат биринчи пайда болгон убакыт анык эмес (жалган) маалыматтар жайылтылган убакыт деп таанылат.

Ошол эле учурда, аталган Тартиптин 17-пунктуна ылайык, Интернет тармагындагы сайттын ээси, Интернет тармагынын баракчасынын ээси, хостинг-провайдер маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечими менен макул болбогон учурда аны – административдик (сотко чейинки) тартипте, ал эми кийин сот тартибинде даттанууга укуктуу.

“Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 66-беренесине ылайык административдик даттанууну берүү даттанылуучу административдик актынын аткарылышын административдик даттануу боюнча администрациялык органдын чечими күчүнө киргенге чейин токтотула турат, буга башка мыйзамдар менен каралган учурларда административдик актыны токтоосуз аткаруу, коомдук кызыкчылыктарга негизденүү менен токтоосуз аткаруу зарыл болгон учурлар кирбейт.

Башкача айтканда, Интернет тармагындагы сайттын ээси, Интернет тармагындагы баракчанын ээси маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечими менен макул болбогон учурда ага административдик (сотко чейинки) тартипте даттанууга укуктуу, мында жогоруда аталган Мыйзамдын 1, 2-пункттарын кошпогондо, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимин аткаруу мөөнөтү токтотула турат.

Тартип Конституциянын 24-беренесинин 2-бөлүгүндө каралган конституциялык ченемди бузуу менен арыз ээсин сайттын ээлерине караганда алда канча утуштуу абалга коет деген Т.А. Алмазбековдун аргументтери негизсиз болуп саналат. Ошентип, бул Тартип тараптардын атаандашуучулук принцибин жокко чыгарбайт, анткени ал Интернет тармагындагы сайттын жана Интернет тармагындагы баракчалардын ээлеринин кызыкчылыктарын да чагылдырат.

Жогоруда баяндалгандарга негизденип, А.Б. Тойчиев кайрылуучу тараптын өтүнүчүн канааттандырбастан калтырууну суранат.

Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин өкүлү Б.Б. Ибрагимов “Маалыматка жетүүнүн кепилдиктери жана эркиндиги жөнүндө” Мыйзамдын 4-беренесине ылайык маалыматка жалпынын жете алышы, анын калыстыгы, өз учурунда болушу, ачыктыгы жана ынандуулугу маалыматка жетүүнүн эркиндигинин негизги принциптери болуп саналаарын белгилейт.

“Маалыматка жетүүнүн кепилдиктери жана эркиндиги жөнүндө” Мыйзамдын 11-беренесине ылайык массалык маалымат каражаттары жарыяланып жаткан маалыматтардын ынандуулугун текшерүүгө милдеттүү жана анын ынандуулугу үчүн мыйзамдарда белгиленген тартипте маалыматтын булагы менен биргелешип жоопкерчилик тартат.

Б.Б. Ибрагимов “Анык эмес (жалган) маалыматтардан коргоо жөнүндө” Мыйзам сөз, басма сөз жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын эркиндигин чектөөгө багытталбаганына көңүл бурат. Мыйзамдын предмети болуп Интернет мейкиндигинде анык эмес (жалган) маалыматтарды таратууга тыюу салуу саналат. Мындан тышкары, жарандардын, юридикалык жактардын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылуу жана аларды анык эмес (жалган) маалыматтардан коргоо максатында Мыйзам интернет-мейкиндикте анык эмес (жалган) маалыматты таратууга жол берген жактардын жоопкерчилигин карайт.

Тартипке ылайык, Министрлик сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуу жөнүндө чечим кабыл алганга чейин маселени тынч жол менен чечүүнүн этап-этаптык жол-жоболору каралган. Мисалы, жаран же юридикалык жак сайттын же сайттын баракчасынын ээсине (кайрылган учурдан тартып 24 сааттын ичинде) сайттан же сайттын баракчасынан ишенимсиз (жалган) маалыматтарды алып салуу өтүнүчү менен дароо кайрылышы керек. Эгерде анын талаптары сайт тарабынан канааттандырылбаса, арыз ээси ыйгарым укуктуу органдын дарегине арыз менен кайрылат. Арыздын негизинде Министрлик тарабынан да сайттын же сайттын баракчасынын ээсине сайттан же сайттын баракчасынан ишенимсиз (жалган) маалыматты токтоосуз алып салуу жөнүндө талап менен чечим жөнөтүлөт. Министрликтин маалыматты өчүрүү жөнүндө чечими менен макул болбогон учурда сайттын ээси бул чечимге административдик (сотко чейинки) тартипте, андан кийин сотко даттанууга укуктуу, ал аралыкта чечимди аткаруу мөөнөтү токтотула турат.

Кыргыз Республикасынын Санариптик өнүктүрүү министрлигинин жана Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин өкүлдөрү жоопкер тараптын өкүлү менен бирдей позицияны карманышат.

“Агора” эл аралык укук коргоо тобунун өкүлү К.Н. Коротеев талашылып жаткан ченемдерди төмөнкү негиздер боюнча Конституцияга карама-каршы келет деп эсептейт.

Алсак, Интернетте сайтка кирүүгө бөгөт коюу үчүн негиз болгон жалган маалыматты таратуу жетишээрлик аныкталган болуп саналбайт, атап айтканда, талашылып жаткан Тартип ыйгарым

укуктуу органдан зыян келтирүү ниетинин бар экендигин же тескерисинче, чын эле жаңылыштык болгонун же маалымат булагынын катасы экендигин аныктоону талап кылбайт.

Жалпыга маалымдоо каражаттары тараткан маалыматтардын жеткиликтүүлүгүнө бөгөт коюуда талашылып жаткан Тартип ыйгарым укуктуу органдан журналисттердин фактыларды канчалык абийирдүүлүк менен текшергендигин, же алар фактылар жөнүндө жалган билдирүүлөрдөн жетиштүү түрдө алыстап кеткендигин же кандайдыр бир апыртууларды жасагандыгын текшерүүнү талап кылбайт.

Талашылып жаткан Тартип ыйгарым укуктуу органдан бөгөт коюу жөнүндө чечим кабыл алууда ар кандай кызыкчылыктарды таразалап, анын өлчөмдөштүгүн текшерүүнү талап кылбайт.

Мындан тышкары, талашылып жаткан Тартип сайттын ээсине маалыматты алып салуудан же ага бөгөт коюудан мурда өзүн коргоо үчүн укук да, кандайдыр бир каршы пикир билдирүүгө мүмкүнчүлүк да бербейт. Тартип текшерилүүчү негиздер боюнча жүйөлүү чечим кабыл алууну жана мындай чечимди сайттын ээсине жөнөтүүнү талап кылбайт.

Ошол эле учурда маалыматты өчүрүүнүн же бөгөт коюунун мөөнөтү алдын ала сотко кайрылууну жана соттун чечим чыгаруусун мүмкүн болбой тургандай кылат, бөгөт коюу чечимине каршы пикир билдирүү менен сотко кайрылганда автоматтык түрдө токтото туруу эффектиси каралган эмес.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын пикирлерин угуп, иштин материалдарын карап чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун бул иш боюнча кароосунун предмети болуп төмөнкүдөй редакцияда берилген Тартиптин 10-13-пунктары саналат:

“10. Маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган ушул Тартиптин 7-пунктунда баяндалган милдеттүү маалыматтарды камтыган арызды карап чыккандан кийин бир жумуш күндүн ичинде сайттын же сайттын баракчасынын ээси тарабынан чечимдин аткарылышынын мөөнөтүн белгилөө менен анык эмес (жалган) маалыматты алып салуу жөнүндө чечим кабыл алат жана байланыш боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга жөнөтөт.

11. Байланыш боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимин алган учурдан тартып бир жумуш күндүн ичинде аны Интернет тармагындагы сайттын же сайттын баракчасынын ээсине аткаруу үчүн жөнөтөт. Интернет тармагындагы сайттын же сайттын баракчасынын ээси маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын анык эмес (жалган) маалыматты алып салуу жөнүндө чечимин алган учурдан тартып анык эмес (жалган) маалыматты алып салуу жана мурда жайгаштырылган анык эмес (жалган) маалыматты жокко чыгаруучу маалыматты жайгаштыруу боюнча дароо чара көрөт.

Интернет тармагындагы сайттын же сайттын баракчасынын ээси чечимди аткаруунун натыйжалары жөнүндө маалымат жана байланыш чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарга бир жумуш күндүн ичинде кабарлоого милдеттүү.

12. Сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин анык эмес (жалган) маалыматты алып салуусу жөнүндө маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечими аткарылбаган учурда, маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган бир күндүк мөөнөттө хостинг-провайдердин сайттын же сайттын баракчасынын ишин белгиленген мөөнөттө токтотуп туруусу жөнүндө чечим кабыл алат жана байланыш боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга жөнөтөт.

13. Байланыш боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган бир жумуш күндүн ичинде сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруу жөнүндө маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимин белгиленген мөөнөттө хостинг-провайдерге аткаруу үчүн жөнөтөт.”.

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 204 токтому менен бекитилген Интернет тармагында анык эмес (жалган) маалыматтын жайылышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттануунун, анык эмес (жалган) маалыматты алып салуунун жана сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруунун тартиби мыйзамдарда белгиленген тартипте кабыл алынган, 2022-жылдын 29-апрелинде “Эркин-Тоо” гезитинин № 7-8 (652-653) санына жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Ар бир адам өз пикирин эркин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине, маалыматты эркин издөөгө, алууга, сактоого, пайдаланууга жана аны оозеки, жазуу түрүндө жана башка жол менен жайылтууга укуктуу (Конституциянын 32-беренесинин 2-бөлүгү, 33-беренесинин 1-бөлүгү).

Көрсөтүлгөн конституциялык кепилдиктер заманбап демократиялык мамлекеттин негизги атрибуту болуп саналат. Алар БУУнун Башкы Ассамблеясынын 1966-жылдын 16-декабрындагы резолюциясы менен кабыл алынган Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыга шайкеш келет, анда ар бир адам өз оюн эркин билдирүүгө укуктуу; бул укук мамлекеттик чек араларга карабастан, оозеки, жазуу жүзүндө же басма сөз аркылуу, же сөздүн көркөм формаларында же башка ыкмалар менен бардык түрдөгү маалыматтарды жана идеяларды издөө, алуу жана жайылтуу эркиндигин камтыйт.

Жогорку соттун Конституциялык палатасы 2015-жылдын 27-ноябрындагы өз Чечиминде пикир билдирүү эркиндиги, сөз жана басма сөз эркиндиги адамдын өз ой-пикирин билдирүүсү, жигердүү турмуштук позициясын калыптандыруусу, өзүнүн маанилүүлүгүн жана баалуулугун андап түшүнүүсү, аны угууга жана башкаларды угууга муктаждыкты канааттандыруусу үчүн зарыл шарттар болуп саналат деп белгилеген. Сөз эркиндиги адамдын өз оюн, көз карашын жана ынанымдарын эл алдында эркин айтуу, тоскоолдуктарсыз билдирүү жана ар кандай жол менен таратуу жөндөмдүүлүгүнөн көрүнөт. Конституциянын 33-беренесинин 1-бөлүгүндө белгиленген

маалымат эркиндигине укук туунду катары, ошол эле учурда өз оюн билдирүү эркиндигине жана сөз эркиндигине болгон укуктун кошумча кепилдиги катары каралууга тийиш.

Муну менен бирге каралып жаткан укуктардын адилеттүү жана эркин коомду куруудагы принципиалдуу маанилүүлүгүнө карабастан, алардын конституциялык баалуулуктар тутумундагы абалы татаал өз ара аракеттенүү, ал тургай анча маанилүү эмес башка бакубаттыктар менен атаандаштык процессинде келип чыгуучу көптөгөн факторлордон көз каранды. Башкача айтканда, конституциялык укуктардын жана эркиндиктердин таркалышынын чектери туруктуу мүнөзгө ээ эмес жана ал баалуулуктардын кагылышуусу болуп жаткан конкреттүү кырдаалга жана коомдук мамилелер чөйрөсүнүн өзгөчөлүктөрүнө жараша түзүлөт.

Ошентип, демократиялык мамлекетте пикир билдирүү эркиндигинин, сөз жана басма сөз эркиндигинин бүткүл маанилүүлүгүнө карабастан, алар мамлекеттик-укуктук механизмдер менен бирдей деңгээлде корголгон башка конституциялык кепилдиктерге априори үстөмдүк кыла алышпайт.

3. Конституцияга ылайык ар бир адам жеке турмушунун кол тийбестигине, ар-намысынын жана кадыр-баркынын корголушуна укуктуу. Кыргыз Республикасында адамдык аброю абсолюттук жана кол тийгис. Ар бир адам Конституцияны жана мыйзамдарды сактоого, башка адамдардын укуктарын, эркиндиктерин, ар-намысын жана кадыр-баркын урматтоого милдеттүү (29-берененин 1-бөлүгү, 53-берененин 3-бөлүгү).

Жеке жашоо-турмушка болгон укук ар бир адамга өзүнүн жасаган иш-аракеттерин башкарууга, ар-намысын жана кадыр-баркын мыйзамсыз кийлигишүүлөрдөн коргоого мүмкүндүк бергидей адамдын дене боюнун бакубаттыгын да, руханий кол тийбестигин колдоо менен инсандын эркин өнүгүүсүнүн негизи болуп саналат.

Ар-намыс, өз кезегинде адамдын социумда кандай кабыл алына тургандыгына таасир этүүчү коомдук пикир жана инсанды баалоо менен байланыштуу. Ал эми аброй адамдын өзүн-өзү сезүүсүн жана анын ички өзүн-өзү баалоо туюмун, башкача айтканда, өзүнүн сапаттарын, жөндөмүн жана коомдогу өзүнүн маанилүүлүгүн жеке кабылдоону билдирет.

Келтирилген конституциялык укуктардын жана милдеттердин мазмунунан көрүнүп тургандай, алар өз пикирин билдирүү эркиндигинин, сөз жана басма сөз эркиндигинин колдонуу чөйрөсү менен кездешпей кое албайт, кээде алар менен чыр-чатактуу абалда да болушу мүмкүн. Башкача айтканда, Конституцияда өзүнүн мазмундук-маанилик жүктөмү боюнча ар кандай кепилдиктер каралган учурда да алардын ар биринин таралуу чектеринин, өзгөчө алардын коомдук маалымат мейкиндигинде өз ара аракеттенүү процессинде таралуу чектери юридикалык экспликациясыз болушу мүмкүн эмес.

4. Өлкөнүн маалыматтык чөйрөсүн натыйжалуу жөнгө салуу үчүн мамлекет тарабынан бир катар мыйзамдар, алардын ичинде: “Массалык маалымат каражаттары жөнүндө”, “Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө”, “Анык эмес (жалган) маалыматтардан коргоо жөнүндө” мыйзамдары кабыл алынган.

“Массалык маалымат каражаттары жөнүндө” Мыйзам массалык маалымат каражаттары аркылуу билдирүүлөрдү уюштуруунун укуктук, экономикалык жана социалдык негиздерин аныктайт. Ушул Мыйзамдын 23-беренесинде жалпыга жайылтууга жатпаган маалыматтардын так тизмеси белгиленген, ага ошондой эле инсандын ар-намысына жана аброюна шек келтирүү, ошондой эле атайылап жалган маалыматтарды жарыялоо кирет.

“Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө” Мыйзам жеке маалыматтарды, анын ичинде биографиялык маалыматтарды, жеке мүнөздөмөлөрдү, үй-бүлөлүк жана финансылык абалы, ден соолугунун абалы жана башка маалыматтарды иштетүү үчүн укуктук алкактарды регламенттейт. Жеке турмуштун кол тийбестигине жана сөз эркиндигине болгон укукту сактоо менен маалымат субъектинен макулдук алган шартта гана мындай маалыматтарды иштетүүгө журналистика же көркөм жана адабий чыгармачылык максаттарында гана жол берилет (ушул Мыйзамдын 3 жана 5-беренелери).

Маалыматтык технологиялардын өнүгүшүнүн ченелгис темптери баарлашуунун ыкмаларында жана “Интернет” телекоммуникациялык түйүнүндө жайгаштырылуучу ар кандай маалыматтарга жетүүдө олуттуу өзгөрүүлөргө алып келгендигин белгилей кетүү керек. Маалыматтын тез таралышын камсыз кылуу менен, Интернет сөз эркиндигин жана ар кандай пикирлерди билдирүү үчүн болуп көрбөгөндөй мүмкүнчүлүктөрдү түзөт, бирок ошол эле учурда бул эркиндиктерди кыянаттык менен пайдалануу коркунучун да жогорулатат. Виртуалдык чөйрөдө маалыматты жайылтуунун мындай формасы, анын ичинде тескери маалымат жана киберчабуулдар адамдын жеке жашоо-турмушуна, ар-намысына жана аброюна гана эмес, жалпы эле коомдук коопсуздукка жана укуктук тартипке олуттуу коркунуч келтирет.

Мындан тышкары, Кыргызстан дүйнөнүн башка өлкөлөрү сыяктуу эле басмырлоого, кастыкка же зомбулукка чакырган улуттук, расалык, диний жек көрүүчүлүктү, гендердик жана башка социалдык үстөмдүктү пропагандалоо чөйрөсүндөгү азыркы чакырыктарга туш болууда. Аталган көрүнүштөр адам укуктарына, укуктун үстөмдүгүнө жана мамлекеттин эгемендигине кооптуу чакырык болуп саналуу менен тынчтыкка жана демократияга глобалдуу коркунучтардын бирин билдирет. Ушуга байланыштуу Конституцияда басмырлоого, кастыкка же зомбулукка чакырган улуттук, расалык, диний жек көрүүчүлүктү, гендердик жана башка социалдык үстөмдүктү үгүттөөгө түздөн-түз тыюу салынганы бекеринен эмес (32-берененин 4-бөлүгү). Башкача айтканда, Баш мыйзам жана жогоруда келтирилген мыйзамдар, сөз эркиндигин бекемдөө жана ар кандай пикирлердин болушу менен катар мамлекетти адамдын бардык укуктарынын жана эркиндиктеринин негизи катары ар бир инсандын аброюн коргоо боюнча адекваттуу чараларды көрүүгө, ошондой эле сабырсыздыктын ар кандай формаларына каршы турууга, этикалык стандарттарды жана медиа сабаттуулуктун зарыл деңгээлин сактоону талап кылууга милдеттендирет.

Ошол эле мезгилде Интернеттин өнүгүүсүнүн динамикасын, анын коомдук процесстерге тийгизген таасиринин глобалдуу, трансулуттук жана көп кырдуу мүнөзүн эске алып, мамлекет тарабынан өз милдеттерин аткаруусу мамлекеттин интернет-мейкиндикке натыйжалуу жана өз

убагында кийлигишүүсүн жана конституциялык баалуулуктарды коргоону, ошондой эле жеке жана коомдук кызыкчылыктардын шайкеш айкалышын камсыз кылуу үчүн интернет-басылмалардын модерациясын камсыздоодо өзгөчө укуктук жана техникалык инструменттерди түзүүнү жана ишке киргизүүнү талап кылат.

Дал ушул процесстерди башкаруу максатында мамлекет “Анык эмес (жалган) маалыматтан коргоо жөнүндө” Мыйзамды базалык катары аныктаган, ал интернет мейкиндигинде анык эмес маалыматты жайылтууга тыюу салуу үчүн укуктук негиздерди белгилейт.

Ушул Мыйзамдын 4-беренесине ылайык маалыматтык ресурстардын ээлеринин укуктары жана милдеттери так регламенттелген, муну менен аларды контентти жоопкерчиликтүү башкарууга милдеттендирет. Алсак, Кыргыз Республикасынын Интернет-мейкиндигиндеги сайттын же сайттын баракчасынын ээси жана пайдалануучу инсандын ар-намысына жана кадыр-баркына шек келтирбеген же кемсинтпеген маалыматтарды эркин издөөгө, алууга, сактоого, пайдаланууга жана аларды оозеки, жазуу жүзүндө башка ыкмалар менен жайылтууга же Интернет тармагынын башка пайдалануучуларынын тексттерин жана башка материалдарын өзүнүн сайтына же сайттын баракчасына жайгаштырууга же жайгаштырууга жол берүүгө укугу бар.

Муну менен катар эле ага карата анын ар-намысына, кадыр-баркына жана ишкер беделине шек келтирген анык эмес (жалган) маалымат жайылтылды деп эсептеген ар бир адам Интернет тармагындагы сайттын же сайттын баракчасынын ээсине баракчадан же сайттан анык эмес (жалган) маалыматты токтоосуз (кайрылган учурдан тартып 24 сааттын ичинде) алып салууну жана мурда жарыяланган анык эмес (жалган) маалыматты төгүндөөчү маалыматты жарыялоо жөнүндө талап менен кайрылууга укуктуу.

Өзү жөнүндө анык эмес (жалган) маалыматты жарыялоого байланыштуу укуктары жана эркиндиктери бузулган жак, анык эмес (жалган) маалыматтарды алып салуудан баш тартылган же анык эмес (жалган) маалыматтарды алып салуу убактысы бузулган учурда, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 204 токтому менен бекитилген Тартипте аныкталгандай Интернет тармагындагы сайттын ээсинин же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттанууга укуктуу. Сайттын же сайттын баракчасынын иши эки айга чейинки мөөнөткө токтотулушу мүмкүн. Сайттын же баракчанын ээси сайт же сайттын баракчасы убактылуу токтотулган мезгилде, Интернет тармагына жаңы сайт же сайттын баракчасын ачууга укуксуз (3-берененин 3-бөлүгү).

Ошентип, мамлекет мындай укуктук жөнгө салууну орнотуу менен коомдогу жүрүм-турум эрежелерин жана ушул мамилелерден четтөөнүн кесепеттерин аныктайт. Бул өзүнө маалыматты интернет-мейкиндикке жайгаштыруу, жарандын беделине шек келтирген маалыматтарды алып салуу үчүн жооптуу субъекттердин милдетин гана камтыбастан, ошондой эле беделине шек келтирген маалымат жарыяланган адамдарга коргоонун мыйзамдуу ыкмасын да берет. Башкача айтканда, эгерде сайттын же баракчанын ээси бул милдетти өз ыктыяры менен аткаруудан баш тартса, жабырлануучуларга бузулган укуктарын коргоо үчүн кайрылууга мүмкүнчүлүк берилет.

5. Жогоруда аталган Мыйзамдын 3-беренесинин негизинде жана аны аткарууда Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан Тартип кабыл алынган, ага ылайык Интернет-мейкиндиктеги анык эмес (жалган) маалыматтарга тез чара көрүүнүн кыйла конкреттештирилген механизми каралган.

Маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу орган анык эмес (жалган) маалыматты алып салуудан баш тартуу же алып салуу мөөнөттөрүн бузуу жөнүндө жарандын жана юридикалык жактын (мындан ары – арыз ээси) даттанууларын Тартиптин 7-пунктунун талаптарына шайкештигин текшерүү менен бир жумуш күндүн ичинде карайт.

Тартиптин талашылып жаткан 10-пунктуна ылайык, эгерде арыз критерийлерге туура келсе, орган алып салуу жөнүндө чечим чыгарат, аны аткаруу мөөнөтүн белгилейт жана аны андан ары Интернет түйүнүндөгү сайттын же баракчанын ээсине берүү үчүн байланыш боюнча ыйгарым укуктуу органга жөнөтөт. Өз кезегинде алар маалыматты токтоосуз өчүрүүгө жана төгүндөөнү жайгаштырууга милдеттүү, андан кийин бир күндүн ичинде Тартиптин талашылып жаткан 11-пунктунда белгиленгендей ыйгарым укуктуу органдарга кабарлоого тийиш. Ал эми чечим аткарылбаган учурда ыйгарым укуктуу орган хостинг-провайдер аркылуу Интернет тармагындагы сайттын же баракчанын ишин токтотот, ал дагы бир күндүк мөөнөттө чараларды аткарууга жана кабарлоого тийиш (талашылып жаткан 12, 13-пункттар).

Конституциялык сот ар-намысына жана кадыр-баркына шек келтирилген жарандын укуктары сайттын же веб-баракчанын ээсинин кызыкчылыгына караганда артыкчылыктуу мааниге ээ болгон мындай укуктук жөнгө салууну белгилөө Конституциянын ченемдерине жана рухуна ылайык келет деп эсептейт. Башкача айтканда, адамдын ар-намысы абсолюттук жана кол тийгис мүнөзгө ээ болуп, башка конституциялык кепилдиктерден, анын ичинде өз пикирин билдирүү эркиндигинен, сөз жана басма сөз эркиндигинен жогору турат, бул башка укуктарды ишке ашыруу процессинде аларды кандай болбосун кемитүүгө жол берилгис кылат (Конституциянын 29-беренесинин 1-бөлүгү).

Мындай учурда Интернет тармагындагы сайттын же баракчанын ээси укук бузуучу катары чыгат, ал кандай болбосун кырдаалда жана ыкчам тартипте инсандын ар-намысын калыбына келтирүү боюнча зарыл чараларды көрүүгө тийиш. Ошентип, бул иш-аракеттер, маңызы боюнча, мамлекеттин конституциялык милдетин аткаруу болуп саналат жана Интернет түйүнүндөгү сайттын же баракчалардын ээлеринин укуктарын ашыкча жүктөө же ченемсиз чектөө, ошондой эле Конституциянын 23-беренесинин 3-бөлүгүнүн жоболорун бузуу катары каралышы мүмкүн эмес.

Бул санариптик мейкиндикте мыйзамдуулукту жана адилеттүүлүктү сактоо, ошондой эле маалыматка кеңири жетүү шарттарында жарандардын коопсуздугун жана укуктарын коргоо үчүн мамлекеттин жоопкерчилигин баса белгилейт.

6. Өтүнүчтүн автору Т.А. Алмазбеков Тартип Интернет түйүнүндөгү сайттардын же баракчалардын ээлери үчүн сайтты алып салуу жөнүндө чечимге даттануу мүмкүнчүлүгүн жана арыз ээлери үчүн каралгандай тиешелүү мөөнөттөрдү караштырбагандыгын белгиледи.

Ошентип, талашылып жаткан Тартип маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын иш-аракеттеринин жол-жоболорун аныктайт, алар мөөнөтүн белгилөө менен анык эмес (жалган) маалыматты алып салуу, ошондой эле аны алып салуу жөнүндө арызды кабыл алуудан негиздүү баш тартуу сыяктуу чечимдерди кабыл алууну камтыйт.

Тартиптин 9 жана 17-пункттарына ылайык Интернет тармагынын сайттарынын же баракчаларынын ээлери, ошондой эле арыз ээлери макул болбогон учурда маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын чечимине жана аракетине (аракетсиздигине) “Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына (мындан ары – Мыйзам) ылайык административдик (сотко чейинки) тартипте даттанууга укуктуу.

Андан ары Мыйзамдын 10-главасында даттанууларды сотко чейин кароонун стандартташтырылган механизми белгиленген, ал өзүнө даттанууга карата коюлуучу так аныкталган негиздерди, мөөнөттөрдү, талаптарды, келип түшкөн даттануу боюнча администрациялык органдын аракеттеринин чектерин жана административдик даттанууну берүүнүн укуктук кесепеттерин камтыйт.

Ошентип, администрациялык органдын же кызмат адамынын аракетине же аракетсиздигине даттануу жогору турган администрациялык органга же жогору турган кызмат адамына берилет, анын жыйынтыгы боюнча ал административдик актыны жокко чыгарып же аны арзыбас деп таап, же жаңы административдик актыны кабыл алып, даттанууну толук же жарым-жартылай канааттандырат (Мыйзамдын 62-беренесинин 2-бөлүгү жана 69-беренеси).

Ошентип, Мыйзам маалымат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу органдын атынан Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигине дискрециялык ыйгарым укуктарды берет. Бул ыйгарым укуктуу орган кабыл алынып жаткан административдик актынын түрүн жана мазмунун (толугу менен же жарым-жартылай) өз билгениндей аныктоого же болбосо мыйзамдарда каралган чечимдердин бир нече варианттарынын ичинен өз билгениндей бирин тандап алуу мүмкүнчүлүгүн берүүгө укуктуу дегенди билдирет (Мыйзамдын 4-беренеси).

Ушуга байланыштуу аталган органда административдик даттанууларды кароо үчүн министрдин жетекчилиги алдында туруктуу иштөөчү Комиссия түзүлгөн, анын милдети — даттанууларды Мыйзамда белгиленген тартипке ылайык кароо болуп саналат.

Мында Комиссияга дискрециялык ыйгарым укуктар берилгенине карабастан, мыйзам алардын чектерин белгилейт. Ушул чектөөлөргө ылайык Комиссия өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда Конституцияда бекитилген адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоо кызыкчылыктарын, тең укуктуулук, тең ченемдүүлүк жана укукту бир түрдүү колдонуу принциптерин так жетекчиликке алууга, ошондой эле аталган Мыйзамда белгиленген башка максаттарга жетүү үчүн аракеттенүүгө тийиш (Мыйзамдын 7-беренеси).

Ушуга байланыштуу, сотко чейинки административдик тартип сот инстанцияларына кайрылганга чейин жарандар менен мамлекеттик органдардын ортосундагы талаш-тартыштарды тез

жана натыйжалуу жөнгө салуу үчүн кызмат кылат. Бул жол-жобо чыр-чатактарды чечүү процессин тездетип гана тим болбостон, тараптарга иштин бардык аспектилерин толук түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет. Башкача айтканда, бул Интернет түйүнүндөгү сайттын же баракчанын ээси, хостинг провайдери жана арыз ээси үчүн өзүнүн талашылып жаткан позициясын так жана ачык билдирүүгө мүмкүнчүлүк берет, бул өз кезегинде компромисстер жана өз ара алгылыктуу чечимдер аркылуу талаш-тартыштарды тынчтык жолу менен чечүүгө өбөлгө түзөт.

Мындан тышкары, Мыйзамдын 62-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, эгерде административдик жол-жобону жүргүзүү үчүн кайрылган арыз ээси жыйынтыктоочу административдик актыга канааттанбаса, кийин ал ага сот тартибинде даттанууга укуктуу.

Жогоруда баяндалгандарды жыйынтыктоо менен, Конституциялык сот анык эмес (жалган) маалыматты алып салуу мүмкүнчүлүгү болгон же алып салуудан баш тартылган, ошондой эле мындай маалыматты Интернетте жайылтуудан улам сайттын же сайттын баракчасынын иши токтотулган учурда эч бир тарап адилеттүү сотко чейинки жана соттук коргонуу укугунан ажыратылбай тургандыгын белгилейт.

Тиешелүү түрдө, кайрылуучу тараптын билдирүүсү жаңылыштык болуп саналат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ЧЕЧТИ:

1. Интернет тармагында анык эмес (жалган) маалыматтын жайылышына байланыштуу сайттын же сайттын баракчасынын ээсинин иш-аракеттерине даттануунун, анык эмес (жалган) маалыматты алып салуунун жана сайттын же сайттын баракчасынын ишин токтотуп туруунун тартибинин 10-13-пункттары Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 5-беренесинин 1-бөлүгүнө, 23-беренесинин 3-бөлүгүнө, 24-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга тийиш.

4. Ушул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Айрым жарандардын жана Бишкек шаарынын мэриясынын кайрылууларына байланыштуу Кыргыз Республикасынын Административдик процесстик кодексинин 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 6-марты

Бишкек шаары

№ 05-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы А.Т. Таалайбековдун,

кайрылуучу тараптар – Анатолий Владимирович Заяцкийдин кызыкчылыгын көздөгөн Аида Маратовна Курманбаеванын, Азамжан Абдукаликовдун кызыкчылыгын көздөгөн Алымжан Турсунович Исраиловдун, Мелисбек Омурбекович Жапаралиевдин кызыкчылыгын көздөгөн Дамир Ушурбекович Сакеевдин, Айнагул Бейшебековна Асанкожоеванын кызыкчылыгын көздөгөн Жумалы уулу Кутманбектин жана Мамбеталиев Толомуш Иманакуновичтин, Бишкек шаарынын мэриясынын кызыкчылыгын көздөгөн Назгул Уланбековна Уланбекованын жана Нурбек Таштанбекович Сыдыковдун;

Айжан Карыпбековна Жолдошалиеванын кызыкчылыгын көздөгөн Анвар Кубанычбекович Курмушиев, Салтанат Качкыновна Дыйканбаева жана Зууракан Кузобаевна Мырзапаязова сот отурумунун убактысы жана орду жөнүндө талаптагыдай кабарлангандыгына карабастан сот отурумуна келбей калгандыгын белгилеп;

жоопкер-тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Самат Кыштообекевич Ысырановдун;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдиевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним кат боюнча өкүлү Маргарита Насаркановна Сапиянованын, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын ишеним кат

боюнча өкүлү Айнура Курманбековна Иманалиеванын, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Руслан Арстанович Кулназаровдун катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексинин 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык соттук отурумда карап чыкты.

Бул ишти кароого А.В. Заяцкийдин кызыкчылыгын көздөгөн А.М. Курманбаеванын, З.К. Мырзапаязованын кызыкчылыгын көздөгөн А.К. Курмушиевдин, А. Абдукаликовдун, А.К. Жолдошалиеванын жана С.К. Дыйканбаеванын кызыкчылыгын көздөгөн А.Т. Исраиловдун, М.О. Жапаралиевдин кызыкчылыгын көздөгөн У.Т. Джапаралиевдин, А.Б. Асанкожоеванын кызыкчылыгын көздөгөн К. Жумалы уулунун, Бишкек шаарынын мэриясынын кызыкчылыгын көздөгөн Н.Т. Сыдыковдун жана Н.У. Уланбекованын кайрылуулары себеп болуп, ал эми Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексинин 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү маселесинде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумга даярдаган судья-баяндамачы Ж.А. Шаршеналиевдин маалыматын угуп, иштин материалдарын изилдеп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту,

ТА П Т Ы:

2023-жылдын 18-сентябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна А.В. Заяцкийдин кызыкчылыгын көздөгөн А.М. Курманбаеванын Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексинин (мындан ары – АПК) 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 2, 4 жана 5-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө, 62-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтө талашылып жаткан ченемге ылайык эгерде мыйзамда башкасы белгиленбесе, сот жүйөлүү деп тааныган себептер боюнча доону берүү мөөнөтүн өткөрүп жиберген жана даттанылган актылар кабыл алынган же даттанылган аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жылдан кечиктирбестен сотко кайрылган жактарга өткөрүп жиберген мөөнөт калыбына келтирилиши мүмкүн экендиги белгиленген.

Талашылып жаткан ченемдин күчү Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү менен кепилденген соттук коргоо укугун ишке ашыруунун мүмкүн эместигине алып келген. Башкача айтканда, белгиленген убакыттык чектерден улам мыйзам чыгаруучу априори 10 дон ашык жыл мурда кабыл алынган актыларды мыйзамдуу жана сотто талашылууга жатпайт деп тааныйт, муну менен соттук коргоо укугун иш жүзүндө жокко чыгарат.

Арыз ээси талашылып жаткан ченемди киргизүүнүн себептери жана зарылчылыгы так негиздемелер менен ырасталбаганын да белгилейт. Бул тыюу салуу акылга сыярлык жана калыстык принциптерине туура келбейт, анткени талашылып жаткан ченем сот адилеттигинин кайсы эл аралык стандарттарына негизделгени белгисиз.

Талашылып жаткан ченемдин колдонулушунан улам ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адам болуп саналган жаран А.В. Заяцкий кабыл алынган учурдан тартып 10 жылдан ашык убакыт өтүп кеткендигине байланыштуу Жайыл районунун Ак-Башат айыл өкмөтүнүн 2004-жылдын 28-январындагы чечими боюнча өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтире албай келет.

Кайрылуунун автору өзүнүн жүйөлөрүн негиздөөдө Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Пленумунун 2018-жылдын 20-февралындагы №4 “Соттук чечим жөнүндө” токтомуна шилтеме жасайт, анда судьяларга доонун эскирүү мөөнөтүнүн өтүп кетиши доо арызын кабыл алуудан баш тартуу же иш боюнча өндүрүштү токтотуу үчүн негиз боло албайт деп көрсөтүлгөндүгүнө көңүл бурушу зарыл экендиги көрсөтүлгөн. Доонун эскирүү мөөнөтүнүн өтүшү доону канааттандыруудан баш тартуу үчүн негиз болуп саналат.

Доонун мөөнөтүн өткөрүп жиберген тарап мөөнөттү өткөрүп жибергендигинин жүйөлүү себептеринин далилдерин келтирүүгө милдеттүү.

Эгерде сот административдик иш боюнча сотко доо берүүнүн мөөнөтүн өткөрүп жиберүү себептерин жүйөлүү эмес деп тапса, анда бул жагдай иш боюнча өндүрүштү жүйөлүү аныктама чыгаруу менен токтотуу үчүн негиз болуп саналат (АПКнын 186-беренесинин 9-бөлүгү, 187-беренеси).

Арыз ээси ошондой эле Конституциянын 23-беренесинин 2, 4 жана 5-бөлүктөрүнө, 62-беренесинин 2-бөлүгүнө шилтеме кылат, аларга ылайык адамдын укуктары жана эркиндиктери коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыгында чектелиши мүмкүн, бирок чектөөлөр Конституцияда белгиленген чектерден аша албайт. Укуктар жана эркиндиктер толук деп саналбайт, адамдын жана жарандын жалпы таанылган башка укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгарат же азайтат деп чечмеленбөөгө тийиш.

Өтүнүчтө өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүү үчүн кошумча шарттар жок болгон чет элдик практика белгиленген.

Баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнөт.

Конституциялык соттун 2023-жылдын 7-декабрындагы токтому менен бул кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

2023-жылдын 19-сентябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна З.К. Мырзапаязованын кызыкчылыгын көздөгөн А.К. Курмушиевден АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн Конституциянын 45-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 56-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүч келип түшкөн. Арыз ээси өзүнүн кайрылууусунда укуктук аныксыздык З.К. Мырзапаязованын 2023-жылдын 26-майында

Кыргыз Республикасынын Айыл чарба министрлигине караштуу Жер ресурстары кызматынын “Кадастр” мамлекеттик мекемесине 2003-жылдын 31-декабрындагы үй курулган жер участогуна укукту каттоо жөнүндө “Кадастр” мамлекеттик мекемесинин Бишкек шаардык филиалынын аракеттерин жараксыз деп табуу жөнүндө административдик доо менен кайрылуусунун натыйжасында келип чыккандыгын белгилейт.

Административдик доо коюуда ал өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө арыз менен кайрылган, анткени мурда Н. Сагынтаевге таандык болгон жер участогун алып коюу жөнүндө Бишкек шаарынын мэриясынын 1996-жылдын 19-сентябрындагы токтому арыз ээсине Республикалык архивден 2023-жылдын 15-майында алынган жообунан кийин гана белгилүү болгон.

Кайрылуунун автору, Бишкек шаарынын административдик соту өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө З.К. Мырзапаязованын арызын карап чыгып, 2023-жылдын 30-августунда өзүнүн аныктамасы менен иш боюнча өндүрүштү токтоткондугун белгилеген.

Кайрылууда белгиленгендей, административдик сот талашылып жаткан ченемге таянуу менен жер участогуна менчик укугун каттоо 2003-жылы жүргүзүлгөндүгүн, ал эми доогер 2023-жылдын 26-майында, башкача айтканда менчикке укук катталган учурдан тартып 20 жыл өтүп кеткенден кийин сотко кайрылгандыгын көрсөткөн. Ошентип, сот доогердин даттанылуучу аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жылдан ашык убакыт өтүп кеткенден кийин доо менен кайрылгандыгын эске алып, өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө арыз канааттандырылууга жатпайт деп эсептеген.

Ушуга байланыштуу кайрылуу субъектиси соттук коргоого болгон укуктун жана турак-жайга болгон укуктун маанилүүлүгүн, ошондой эле турак жайдан өзүм билемдик менен ажыратууга жол берилбестик принцибин баса белгилеген конституциялык ченемдерди көрсөткөн. Арыз ээси талашылып жаткан ченем жарандардын укуктары бузулган учурдан тартып, узак убакыт өткөндүгүнө карабастан, алардын соттук коргоого болгон укуктарын чектейт деп белгилейт.

А.К. Курмушиев ошондой эле, эгерде доо коюунун өткөрүп жиберилген мөөнөтү сот тарабынан жүйөлүү деп табылса, анда ал эч кандай ченемдик укуктук акт менен чектелбеши керек жана өзүнүн менчигин сот аркылуу коргоо укугу бузулбас болууга тийиш экендигин баса белгилейт. Талашылып жаткан ченем жарандарды укук бузуулар тууралуу алар көп жылдардан кийин билсе дагы, укуктарын коргоо мүмкүнчүлүгүнөн ажыратышы мүмкүн. Мыйзамдар чындыкты жана адилеттикти орнотууга бөгөт болбошу керек.

Баяндалгандарды эске алуу менен кайрылуу субъектиси талашылып жаткан ченемдик жобону Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Конституциялык соттун 2023-жылдын 7-декабрындагы токтому менен бул кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

2023-жылдын 28-ноябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна А.К. Жолдошалиевадан жана С.К. Дыйканбаевадан “даттанылган актылар кабыл алынган же даттанылган аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жылдан кечиктирбестен сотко кайрылган

жактарга өткөрүп жиберген мөөнөт калыбына келтирилиши мүмкүн” деген сөздөр менен баяндалган АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүч келип түшкөн.

Арыз ээлеринин пикири боюнча, талашылып жаткан ченем даттанылуучу актылар кабыл алынган же даттанылган аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жыл өтүп, даттануу үчүн мөөнөт өткөрүп жиберилген себептерден улам, административдик актыларга же административдик органдардын аракеттерине даттанууга тиешелүү иш боюнча мөөнөтүн калыбына келтирүүдөн шартсыз баш тартууга жана өндүрүштү токтотууга алып келет. Негизги Мыйзамга ылайык ар бир адамга өзүнүн Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган укуктарын жана эркиндиктерин сот аркылуу коргоого кепилдик берилет (61-берененин 1-бөлүгү). Мында жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин камсыздоо мамлекеттин милдети болуп саналат (61-берененин 1-бөлүгү).

Кайрылуу субъекттери ар бир адамдын соттук коргоого болгон конституциялык укугу Адам укуктарынын жалпы декларациясынын (8-статья), Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын (2-статьянын 2-пункту жана 3-пунктунун “а” пунктчасы) жана Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө конвенциянын (6-статьянын 1-пункту) жоболоруна өлчөмдөш экендигин белгилешет, ага ылайык мамлекет соттук коргоо укугун ишке ашырылышын камсыз кылууга милдеттүү, ал адилет, компетенттүү, толук жана натыйжалуу болууга тийиш.

Кайрылуунун авторлору соттук коргоо укугун ишке ашыруу кызыкдар тарап келип чыккан укуктук чыр-чатакты чече албаган же юридикалык жактан маанилүү жагдайды соттон тышкары тастыктай албаган учурларда болот деп эсептешет. Ушуга байланыштуу, кызыкдар жак өзүнүн укуктарын, ал эми мыйзамда каралган учурларда башка жактардын укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын коргоо үчүн сотко кайрылуу менен, соттон укуктук жардам жана коргоо алууга умтулат. Ошентип, укук колдонуу тажрыйбасында мыйзамдык чектөө болуп саналган жана соттук коргоого конституциялык укукту жокко чыгарган бөгөттөөчү мөөнөттөрдүн болушуна байланыштуу кызыкдар адам өзүнүн укуктарын соттук коргоонун натыйжалуу механизминен пайдалана албаган жагдайлар келип чыгат.

Кайрылуу субъекттери талашылып жаткан ченем актыларга же аракеттерге даттануу үчүн өткөрүп жиберилген мөөнөтүн калыбына келтирүүгө тыюу салууну белгилөө менен, киргизилген чектөөлөрдүн өлчөмдөштүк принцибин бузат деп эсептешет. Аны киргизүүнүн максаты – административдик-укуктук мамилелерди турукташтыруу максатында аларды иретке келтирүү – Конституциянын 23-беренесинин 2-бөлүгүндө белгиленген максаттарга ылайык келбейт. Мындан тышкары, талашылып жаткан ченем соттун көз карандысыздыгын камсыз кылуунун принциптерин бузат, субъект бузулган укуктарды коргоо үчүн сотко кайрылуунун 10 жылдык мөөнөтүн өткөрүп

жибергендиги үчүн гана ага даттануу мөөнөттүн өткөрүп жиберүү себептерин текшерүүгө да мүмкүнчүлүк бербейт.

А.К. Жолдошалиеванын жана С.К. Дыйканбаеванын пикири боюнча административдик доо менен кайрылууга укугу бар адам бөгөт мөөнөттүн өтүшү менен аны коргоо укугунан ажыратат, бул Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгүнүн талаптары боюнча жол берилгис.

Баяндалгандарды эске алуу менен арыз ээлери талашылып жаткан ченемдик жобону Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнүшөт.

Судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 8-декабрындагы аныктамасы менен бул кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

2023-жылдын 4-декабрында Конституциялык сотко А. Абдукаликовдун кызыкчылыгын көздөгөн А.Т. Исраиловдун АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгүнө, 56-беренесине, 61-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө кайрылуусу келип түшкөн.

Кайрылуудан белгилүү болгондой, 2001-жылдын 7-мартында Ноокат райондук айыл өкмөтүнүн токтому менен А. Абдукаликовго Барын айылынан жер участогу бөлүнүп берилген.

Муну менен бирге аталган жер участогуна 2011-жылдын 10-февралында Ноокат райондук мамлекеттик каттоо башкармалыгы тарабынан С.Н. Абжаловго мамлекеттик акт берилгендиктен, арыз ээси бул маселе боюнча Ош облустук административдик сотуна доо арыз менен кайрылган.

Кайрылуунун субъектиси турак жай куруу үчүн ар башка мезгилде бир эле жер участогунун берилиши боюнча С.Н.Абжалов менен анын ортосундагы жер талашы ар кандай соттук инстанцияларда каралгандыгын белгилейт. Бирок талашылып жаткан ченемдин кабыл алынышына байланыштуу анын доо арызы боюнча козголгон административдик сот өндүрүшү токтотулган. Арыз ээсинин пикири боюнча түзүлгөн кырдаал Конституцияда кепилденген жер тилкелеринин менчик ээлеринин укуктарын коргоо укугун одоно түрдө бузат жана бузулган укукту соттук коргоо аркылуу калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат.

Кайрылуунун автору менчик укугун коргоо, сот аркылуу коргоо укугун жүзөгө ашыруу кепилдигин жана адамдын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемитүүчү мыйзамдардын кабыл алынышына тыюу салууну караган Конституциянын 40-беренесинин, 56-беренесинин 2-бөлүгүнүн жана 61-беренесинин 1-бөлүгүнүн жоболоруна шилтеме жасайт.

Баяндалгандарды эске алуу менен арыз ээси талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнөт.

Судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 8-декабрындагы аныктамасы менен бул кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

2023-жылдын 11-декабрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна М.О. Жапаралиевдин кызыкчылыгын көздөгөн У.Т. Джапаралиевдин АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн Конституциянын 6-беренесинин 5-бөлүгүнө, 23-беренесинин 1-бөлүгүнө,

56-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө кайрылуусу келип түшкөн.

Өтүнүчтүн автору АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгү адилеттүү соттук териштирүү укугун чектеп, соттук коргоого болгон укугун бузат деп эсептейт. Анын жоболору административдик доо коюунун өтүп кеткен мөөнөтүн калыбына келтирүүгө тыюу салууну негизсиз белгилейт, бул Конституциянын 56 жана 61-беренелерине карама-каршы келет деп эсептейт.

Судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 20-декабрындагы аныктамасы менен бул кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

2024-жылдын 16-январында Конституциялык сотко А.Б. Асанкожоеванын кызыкчылыгын көздөгөн К. Жумалы уулунун АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн Конституциянын 5-беренесинин 1-бөлүгүнө, 6-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 23-беренесинин 3-бөлүгүнө, 24-беренесинин 1-бөлүгүнө, 56-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө жана 61-беренесинин 1-2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө кайрылуусу келип түшкөн.

Кайрылууда көрсөтүлгөндөй, арыз ээси Ысык-Көл облусунун Административдик сотуна Тору-Айгыр айыл өкмөтүнүн 2004-жылдын 18-августундагы № 139 токтомун жараксыз деп табуу жөнүндө административдик доо коюунун мөөнөтүн калыбына келтирүү өтүнүчү менен кайрылган. 2023-жылдын 18-сентябрында кароонун жыйынтыгы менен аталган сот талашылып жаткан ченемдин негизинде өтүнүчтү канааттандыруудан баш тарткан. Ушуга байланыштуу кайрылуунун субъектиси талашылып жаткан ченем анын Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү менен кепилденген соттук коргоого болгон укугун бузду деп эсептейт.

Баяндалгандардын негизинде арыз ээси талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнөт.

Судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 27-январындагы аныктамасы менен аталган кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

2024-жылдын 16-февралында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Бишкек шаарынын мэриясынын кызыкчылыгын көздөгөн Н.Т. Сыдыковдон жана Н.У. Уланбековадан “даттанылган актылар кабыл алынган же даттанылган аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жылдан кечиктирбестен сотко кайрылган жактарга өткөрүп жиберген мөөнөт калыбына келтирилиши мүмкүн” деген сөздөр менен баяндалган АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө кайрылуу келип түшкөн.

Арыз ээлери Бишкек шаарынын мэриясы жалпы пайдалануудагы жерлерди (жолдор, көчөлөр, аянттар, тротуарлар, жол жээгиндеги тилкелер, жашыл аянтчалар, газондор, арыктар жана башка ирригациялык тармактар, токой парктарынын өтүүчү жерлери, бульварлар, скверлер, көлмөлөр) жана мыйзамга карабастан жеке менчикке же узак мөөнөттүү (49 жыл) пайдаланууга берилген коомдук жана социалдык маанидеги башка жерлерди муниципалдык менчикке кайтаруу үчүн бардык чараларды көрүп жаткандыгын белгилешет. Бул жерлер шаар тургундарынын жалпы байлыгы болуп

саналат жана алардын социалдык-маданий жана башка коомдук керектөөлөрүн канааттандырууга арналган жана бир эле колдо боло албайт. Аларды жеке менчикке өткөрүп берүүнүн мыйзамсыздыгынын фактысы 10 жылдан ашык убакыттан кийин аныкталууда.

Өтүнүчтүн авторлору талашылып жаткан ченемдик жобонун күчүнө киргендигине байланыштуу соттук коргоого болгон конституциялык укукту ишке ашыруу мүмкүн эмес деп эсептешет. Ушуга байланыштуу, ал Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө түз маанисинде да, ошондой эле бул ченемге колдонуудагы укуктук жөнгө салуу системасында укук колдонуу практикасы менен берилген мааниси боюнча ылайык келбейт, бул административдик актыларга же административдик органдардын аракеттерине даттанууга тиешелүү иш боюнча мөөнөтүн калыбына келтирүүдөн шартсыз баш тартууга жана иш боюнча өндүрүштү кыскартууга алып келет.

Жогорудагыларды эске алуу менен арыз ээлери талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнүшөт.

Судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 20-февралындагы аныктамасы менен бул кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган.

Жогорудагы кайрылуулардагы талаптар бирдей жана өз ара байланышта болгондугунан улам, судья-баяндамачынын 2023-жылдын 20-февралындагы аныктамасы менен алар боюнча иштер бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилген (“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пункту).

Соттук отурумда кайрылуучу тарап өз талаптарын колдоду.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С.К. Ысыранов каралып жаткан маселе боюнча төмөнкүдөй пикирин билдирди.

Административдик иштер боюнча соттук коргоону талаптагыдай ишке ашыруу үчүн мыйзам чыгаруучу айрым процессуалдык аракеттерди жасоонун процессуалдык мөөнөттөрүн белгилеген. Процессуалдык мөөнөттөрдүн мааниси алар юридикалык факт катары кызмат кылгандыгында, анын натыйжасында процессуалдык укук мамилелери келип чыгат, өзгөрөт жана токтотулат. Мындан тышкары, алар бүтүндөй административдик сот өндүрүшүнүн (процесстин) динамикасын камсыз кылат жана административдик иштер боюнча сот адилеттигин жүргүзүү үчүн оптималдуу шарттарды түзөт.

Талашылып жаткан ченемдик жобо 2023-жылдын 11-апрелиндеги №85 “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамдын кабыл алынышынын натыйжасында келип чыккан.

Көрсөтүлгөн мыйзамдардагы түзөтүүлөр сот өндүрүшүн оптималдаштырууга, жарандардын укуктарын жана милдеттерин коргоого кыйла толук кепилдик берүүгө, соттук процесстерди өткөрүүдө создуктурууну азайтууга жана убакыттык жана материалдык чыгымдарды кыскартууга

багытталган. Алардын күчүнө кирүүсү менен жарандык, экономикалык жана административдик иштер боюнча сот өндүрүшүнүн сапатын жогорулатуу, соттор тарабынан процессуалдык мыйзамдардын ченемдерин бир түрдүү жана туура колдонулушун камсыз кылуу күтүлгөн.

Жогорку Кеңештин өкүлүнүн пикири боюнча доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүнүн узактыгын чектөө укуктук аныктык принцибин бекемдөөгө гана багытталбастан, ошондой эле туруктуу жарандык карым-катнашты тартипке келтирүүгө, укуктуу кыянаттык менен пайдаланууну болтурбоого жана административдик-укуктук мамилелердин катышуучуларына тартиптик таасир көрсөтүүгө өбөлгө түзөт.

Мында С.К. Ысыранов административдик сот өндүрүшүнүн эскирүү мөөнөтү институтун жакшыртуу зарылдыгы бардыгын, ошондой эле сот тарабынан жүйөлүү деп табылган себептер боюнча доо коюунун мөөнөтүн өткөрүп жиберген жана сотко кайрылган адамдарга кандайдыр бир мүмкүнчүлүк берүү керектигин белгилейт.

Баяндалгандардын негизинде С.К. Ысыранов талашылып жаткан ченемдик жобо Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев Жогорку Кеңештин өкүлүнүн жүйөлөрүнө окшош аргументтерди келтирип, ошол эле позицияны кармайт.

Жогорку соттун өкүлү М.Н. Сапиянова талашылып жаткан ченемдик жобо Конституциянын ченемдерине карама-каршы келбейт деп эсептейт жана төмөнкүдөй жүйөлөрдү келтирди.

Административдик сот өндүрүшүнүн алкагында административдик актыга же мамлекеттик органдардын аракеттерине (аракетсиздигине) даттануу укугу соттук коргоого болгон конституциялык укуктун элементтеринин бири болуп саналат.

Соттук коргоо укугу аны толук көлөмдө ишке ашырууга мүмкүндүк берүүчү конкреттүү кепилдиктерди болжолдойт жана укуктук аныктыкты эске алуу менен адилеттүүлүктүн талаптарына жооп берген сот адилеттиги аркылуу укуктарды натыйжалуу калыбына келтирүүнү камсыз кылат.

Натыйжалуу соттук коргоо, ошондой эле укуктук аныктык принцибин бекемдөө максатында мыйзамдарда административдик доонун жардамы менен укуктарды коргоону ишке ашыруунун убакыттык чектери белгиленген.

Алсак, административдик доо коюунун жалпы мөөнөтү АПКнын 110-беренесинин 1-бөлүгү менен аныкталган жана мыйзамда башка мөөнөт белгиленбесе, доо мамлекеттик органдын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдын, алардын кызмат адамдарынын актысынын көчүрмөсү алынган күндөн тартып, же болбосо арыз ээси бул актынын чыгарылгандыгы жөнүндө билген күндөн тартып үч айды түзөт. АПКнын 110-беренесинин 8-бөлүгүндө доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүү мөөнөтүнүн чегин 10 жыл деп белгиленген, башкача айтканда он жылдан ашкан эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүү мүмкүн эмес.

Жарандык укуктарды коргоо, атап айтканда, аны коргоонун административдик тартиби убакыт фактору менен ажырагыс байланышта жана административдик процесстик мыйзамдарда

белгиленген мөөнөттөр жөнгө салынуучу административдик укуктук мамилелерге көбүрөөк туруктуулукту жана айкындуулукту берет, субъективдүү укуктарды оптималдуу ишке ашырууну жана натыйжалуу соттук коргоону камсыз кылат. Убактылуу чектөөлөр укуктук аныктык принцибинин, административдик актылардын жана сот чечимдеринин туруктуулугунун бекемдөөнүн процессуалдык элементи болуп саналып, ошондой эле мамлекеттин жана жарандык коомдун саясий, экономикалык, укуктук аныктыктыгын өнүктүрүүнү шарттайт.

Мындан тышкары, доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүнүн узактыгынын чектери юридикалык аныктык принцибин бекемдөөгө гана багытталбастан, ошондой эле туруктуу жарандык карым-катнашты тартипке келтирүүгө өбөлгө түзөт, анткени алар анын катышуучуларын өз укуктарын өз убагында, ак ниет ишке ашырууга жана аларды коргоого, атап айтканда, мүлктүк укуктарды коргоого дем берет. Алсак, укукту кыянаттык менен пайдаланууну болтурбоо жана тартиптик таасир көрсөтүү менен белгиленген чектик мөөнөттөр, ошондой эле конституциялык принципти ишке ашырууга да көмөктөшөт, ага ылайык адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жүзөгө ашыруу башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин бузбашы керек. Административдик актыны же мамлекеттик органдардын аракеттери (аракетсиздиги) даттанылган иштер коомдук укуктук мамилелерге тиешелүү болгондуктан, каралып жаткан маселелер өз укуктарын коргоо үчүн кайрылган адамдарга гана тиешелүү болбостон, ошондой эле башка жарандардын укуктарын жана таламдарын да козгошу мүмкүн.

Ошентип, административдик доо коюунун мөөнөтүн калыбына келтирүү үчүн акылга сыярлык убакыттык чектердин жоктугу үчүнчү жактардын мыйзам менен корголгон укуктарын жана кызыкчылыктарын бузууга алып келмек.

Ушуга байланыштуу административдик иштер боюнча бузулган же талаш-тартыштуу укуктарды соттук коргоо мөөнөтсүз жүзөгө ашырылышы мүмкүн эмес, мындай иштер мыйзамда белгиленген убакыттык чектерде административдик мыйзамдардын өзгөчөлүктөрү менен каралууга тийиш.

Жогорудагыларды эске алуу менен М.Н. Сапиянова доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүнүн узактыгынын чектерин аныктаган талашылып жаткан ченемдик жобо жарандардын соттук коргоого болгон укуктарын чектебейт же кемитпейт деп эсептейт, бирок мамлекеттик органдардын актыларын же аракеттерин (аракетсиздигин) талашуунун белгилүү бир тартибин белгилейт.

Башкы прокуратуранын өкүлү А.К. Иманалиева Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 15 жана 41-беренелеринин мааниси боюнча мыйзам чыгаруучу эскирүү мөөнөтүн колдонуу жөнүндө жалпы эрежеден, эгерде алардын зарылчылыгы бул же тигил укуктук мамилелердин келип чыгуу мүнөзү жана социалдык мааниси менен шартталса, алып салууну киргизүүгө ыйгарым укуктуу экендигин белгиледи. Бул, мыйзам чыгаруучу өзүнүн дискрециялык ыйгарым укуктарынын чегинде укуктук жөнгө салуунун максаттарына жараша эскирүү мөөнөттөрүн белгилөөгө, өзгөртүүгө жана жокко чыгарууга жана буга объективдүү жана жүйөлүү негиздер

болгондо аларды дифференциялоого гана эмес, ошондой эле укукту доо коюу менен коргоонун реалдуу мүмкүнчүлүгүн, административдик укук мамилелеринин субъекттеринин укуктук статусунун туруктуулугун, аныктыгын жана алдын ала болжолдонушун камсыз кылуу үчүн алардын убакыт боюнча өтүшүнүн тартибин, башталган жана аяктаган учурун аныктоого укуктуу.

Мунун негизинде, Башкы прокуратуранын өкүлү белгилегендей, мыйзам чыгаруучу тарабынан сотко кайрылуунун мөөнөттөрүн белгилөө жана жөнгө салуу, анын ичинде аларды өзгөртүү жана жокко чыгаруу соттук коргоого болгон укуктун бузулушу катары каралышы мүмкүн эмес.

Ушуга байланыштуу, анын пикири боюнча, киргизилген убакыттык чектер соттук коргоого болгон укукту кемитпейт же жокко чыгарбайт, демек, сот адилеттигине жетүүнү чектөөгө алып келбейт.

Мында А.К. Иманалиева жарандык сот өндүрүшүндө доонун эскириши социалдык багыттагы объектилерди менчиктештирүүнүн мыйзамсыздыгы жөнүндө талаптарды коюуга жайылтылбагандыгын, ал эми административдик сот өндүрүшүндө мындай мүмкүнчүлүк жок экендигин белгиледи.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин өкүлү Р.А. Кулназаров Жогорку Кеңештин өкүлүнүн позициясынын жүйөлөрүнө окшош позицияны билдирди.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп, иштин материалдарын изилдеп, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Конституциялык соттун кароо предмети болуп Административдик-процесстик кодекстин төмөнкүдөй редакцияда баяндалган 110-беренесинин 8-бөлүгү саналат:

“110-берене. Административдик доону берүүнүн мөөнөттөрү

8. Эгерде мыйзамда башкасы белгиленбесе, сот жүйөлүү деп тааныган себептер боюнча доону берүү мөөнөтүн өткөрүп жиберген жана даттанылган актылар кабыл алынган же даттанылган аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жылдан кечиктирбестен сотко кайрылган жактарга өткөрүп жиберген мөөнөт калыбына келтирилиши мүмкүн.”.

Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 25-январындагы № 13 Административдик-процесстик кодекси мыйзамда белгиленген тартипте кабыл алынган, “Эркин-Тоо” гезитинин 2017-жылдын 1-февралындагы № 10-11 санына жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык адам укуктары жана эркиндиктери ажыратылгыс жана алар ар бир адамга төрөлгөндөн баштап таандык. Алар абсолюттук, ажыратылгыс жана кимдир бирөөнүн кол салуусунан мыйзам жана сот аркылуу корголгон деп таанылат.

Адам укуктары жана эркиндиктери Кыргыз Республикасынын жогорку баалуулуктарына кирет. Алар түздөн-түз колдонулат, бардык мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын ишинин мааниси менен мазмунун аныктайт (23-берененин 1-бөлүгү).

Кыргыз Республикасынын конституциялык көзөмөл органы 2019-жылдын 26-июнундагы өз Чечиминде бул конституциялык жобонун маңызы мамлекет тарабынан адамдын баалуулугун жана анын субъективдүү укуктарын таануусу жана мындай укуктук системаны жана мамлекеттик, ошондой эле жергиликтүү бийлик органдарынын системасын түзүү жөнүндө талап деп белгилеген, алар жыйындысында адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону эң мыкты түрдө камсыздай алат.

Адамдын жана жарандын негизги укуктары менен эркиндиктерин коргоо боюнча мамлекеттин чаралары өзүнүн функционалдык багыты боюнча алдын ала аракеттерге ээ болуп, мүмкүн боло турган кол салууларды алдын алууга багытталышы керек. Ал эми алар орун алган учурда бузулган укуктарды калыбына келтирүүнү камсыз кылууга мүмкүнчүлүк берген коргоо системасы иштеп башташы керек. Мындай инструменттерге адам тарабынан өзүнүн укуктарын мыйзам менен тыюу салынбаган бардык жолдор менен өз алдынча коргоо, административдик коргоо усулдары, соттук коргоо, ошондой эле эл аралык-укуктук механизмдер кирет, алар өз жыйындысында адамдын татыктуу жашоосун жана эркин өнүгүүсүн камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

Мындан тышкары, соттук коргоо өзүнүн жогорку натыйжалуулугуна байланыштуу башкалардын арасында алдыңкы орунду ээлейт. Бул соттордун мындай бийликтик-тескөөчү ыйгарым укуктарга жана укуктук мамилелерге таасир этүүчү каражаттарга ээ болгон анын өзгөчөлүктөрү менен шартталган, алар башка бир да мамлекеттик органга берилген эмес. Андыктан Конституцияда ар бир адамга өзүнүн Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган укуктарын жана эркиндиктерин сот аркылуу коргоого кепилдик берилгендиги кокусунан эмес (61-берененин 1-бөлүгү).

Бул конституциялык жобонун маанисин ачуу менен Конституциялык сот 2022-жылдын 30-ноябрындагы өзүнүн Чечиминде адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылуунун мамлекеттик-укуктук механизмдинде соттук коргоо укугун ишке ашыруу Конституцияда кепилденген бардык башка укуктардын жана эркиндиктердин аракети өзөктүү элемент болуп саналат, анткени сотко кайрылуу аркылуу гана башка бузулган укуктарды реалдуу калыбына келтирүү мүмкүн деп белгилеген. Демек, соттук коргонууга конституциялык укук негиздүү түрдө эч кандай чектөөгө жатпаган, адамдын жана жарандын фундаменталдуу укуктарынын тизмесине кадыресе кирет.

Конституцияда соттук коргонуу укугун бекитүү мамлекеттик бийликти (коомдук бийликтин бүткүл системасын) ар бир белгиленген укукту тоскоолдуксуз пайдаланууга кепилдик берүүчү механизмдерди түзүү милдетине конституциялык түрдө бириктирет. Мында бул укуктун негизги

мазмуну сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгү болуп саналат, ал жарандардын сот адилеттигине жетүүсүн тоскон ченемдерди кабыл алууга жол берилбестигин билдирет. Кандайдыр бир маселе боюнча сот адилеттигине реалдуу жеткиликтүүлүгү жок адам соттук коргонууга болгон өзүнүн конституциялык укугун толук ишке ашыра албайт.

3. Укук күнүмдүк турмушта реалдуу ишке ашканда гана социалдык баалуулукка ээ болот. Укукту колдонуунун максаты – адамдын керектөөлөрүн жана кызыкчылыктарын канааттандыруу болуп саналат.

Соттук коргоого болгон укукту ишке ашыруунун ыкмалары жана каражаттары процессуалдык укук системасын куруудан, анын тармактарга бөлүнүшүнөн көз каранды, алар өз кезегинде сот өндүрүшүнүн түрлөрүн түзөт. Бул материалдык мамилелерди укуктук жөнгө салуунун предметинин жана ыкмаларынын айырмачылыгы жана сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын процессуалдык жүрүм-турумунун зарыл моделинин өзгөчөлүктөрү менен шартталган. Дал сот өндүрүшүнүн түрү анын катышуучуларынын статусун, ошондой эле укуктары менен милдеттеринин көлөмүн аныктайт. Мындай бөлүштүрүүнүн негизги мааниси жогорку натыйжалуулукка, өз убагында, адилеттүү кароого жана өзүнүн табияты боюнча айырмаланган иштерди чечүүгө жетишүү болуп саналат.

Алсак, Конституцияга ылайык Кыргыз Республикасында сот бийлиги сот өндүрүшүнүн конституциялык, жарандык, жазыктык, административдик жана мыйзамда каралган башка түрлөрү аркылуу жүзөгө ашырылат (94-берененин 2-бөлүгү).

Тактап айтканда, административдик сот өндүрүшү Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине ылайык жүргүзүлөт, ал кандай болбосун кызыкдар адам өзүнүн бузулган же талаш туудуруп жаткан укуктарын, эркиндиктерин же мыйзам менен корголгон кызыкчылыктарын коргоо үчүн мыйзамда белгиленген тартипте сотко кайрылууга укуктуу экендигин карайт. Сотко кайрылуу укугунан баш тартуу жараксыз (5-берененин 1, 2-бөлүктөрү).

Ошол эле учурда белгилүү бир себептер боюнча сотко кайрылуу укугуна ээ болуу убакыт менен чектелген, ал аралыкта индивид доонун эскирүүсү катары белгиленген өзүнүн ишин сот тартибинде чечүүгө укугу бар. Башкача айтканда, эгерде доогер доонун белгиленген эскирүү мөөнөтүнөн ашып кетсе, анын талаптарын канааттандыруу сот тарабынан баш тартылышы керек.

Доонун эскирүү мөөнөтүн белгилөөнүн максаты – укуктук мамилелердин туруктуулугун жана айкындыгын камсыз кылуу, ошондой эле укуктук талаш-тартыштардын чексиз кайра жандандырылышына жол бербөөдө жатат. Мындан тышкары, доонун эскирүү мөөнөтү бүтүндөй сот тутумунун ресурстарын сарамжалдуу сарптоо функциясын аткарат.

Алсак, жогоруда көрсөтүлгөн Кодекске ылайык, эгерде мыйзамда башка мөөнөт белгиленбесе, доо мамлекеттик органдын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын, алардын кызмат адамдарынын актысынын көчүрмөсү алынган күндөн тартып, же болбосо арыз ээси бул актынын чыгарылгандыгы жөнүндө билген күндөн тартып үч айдын ичинде сотко берилет (110-берененин 1-бөлүгү).

Ошентип, белгиленген үч айлык мөөнөт өзүнүн маңызы боюнча укук ээси сотко доо коюу жолу менен өзүнүн талаптарын канааттандыра ала турган доо берүүнүн эскирүү мөөнөтү болуп саналат.

Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2016-жылдын 17-февралындагы Чечиминде доонун эскирүү мөөнөтү институту өзүнүн укуктук табияты боюнча өзгөчө мааниге ээ, анын негизги милдети болуп жарандык карым-катнаштардын, жарандык-укуктук келишимдердин туруктуулугун, жарандык укук мамилелердин катышуучуларынын укуктарынын өз убагында корголушун камсыз кылуу саналат. Доонун эскириши жарандык карым-катнаштардын катышуучуларын тартипке салууга, жарандык укук мамилелеринин катышуучуларын субъективдүү коргоо укугун кыйла натыйжалуу ишке ашырууга шарт түзүүгө багытталган деп белгилеген. Доонун эскириши мыйзамдардын негизги институттарынын бири болуп эсептелинет, анткени бузулган субъективдүү укукту соттук тартипте коргоонун убакыттык чектерин аныктап турат. Доонун эскиришинин маанилүү көрүнүшү болуп, анын жарандык укук мамилелеринин укуктук аныктыгына жана туруктуулугуна өбөлгө түзөт, анткени бузулган укукту мажбурлап коргоону чектей турган мөөнөтсүз болгондуктан, укук ээси өз укугун бузуучуну соттук таасир көрсөтүү коркунучу алдында каалаганындай узак кармоо мүмкүндүгүн алмак.

Ошону менен бирге белгилей кетүүчү нерсе, эскирүү мөөнөттөрү токтотуучу мүнөзгө ээ эмес, алардын өтүшү субъективдүү укуктун токтотулушуна алып келбейт жана сотко кайрылууга тоскоолдук болуп саналбайт. Ошентип, мыйзам чыгаруучу тарабынан орнотулган кыска убакыттык мезгилге карабастан, эгерде сот тарабынан жүйөлүү деп табылган себептер болсо, доогер доонун өтүп кеткен эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүүгө мүмкүнчүлүгү бар.

Бирок талашылып жаткан ченемге байланыштуу өткөрүп жиберилген мөөнөттү калыбына келтирүү даттанылган актылар кабыл алынган же даттанылган аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жылдан кечиктирбестен мүмкүн.

Конституциялык сот мыйзам чыгаруучу тарабынан доо коюу мөөнөтүн калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгүнө киргизилген чектөө өзүнүн маңызы боюнча преклюзивдүү (токтотуучу) мөөнөт болуп саналаарын белгилейт, ал төмөнкүлөр менен мүнөздөлөт:

- токтотуучу мөөнөттүн бүтүшү субъективдүү укуктун сөзсүз түрдө токтотулушуна алып келет;
- сот талаштын тараптарынын арызына карабастан токтотуучу мөөнөттү колдонот;
- токтотуучу мөөнөттөр токтотулуп турууга, үзүүгө же калыбына келтирилүүгө жатпайт.

Мындай процесстик орнотмо мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын актыларынын жана башкаруучулук чечимдеринин укук ченемдүүлүк маселелеринде негизсиз узакка созулган белгисиздиктин мүмкүнчүлүгүн жоюуга багытталган болсо да, кызыкдар тараптар соттук коргоо укугун, ал тургай объективдүү себептер болгон күндө да аларды жеңүү мүмкүн эмес болгон мындай бөгөттөр менен ишке ашырууну чектеген жөнгө салуучу таасирге дуушар болбошу керек (Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2019-жылдын 26-июнундагы Чечими).

Доонун эскирүү институту сыяктуу эле, процесстик токтотуучу мөөнөттөр укуктук мамилелердин катышуучулары өздөрүнүн жүрүм-турумунун кесепеттерин акылга сыярлык чектерде алдын ала көрө алгыдай жана башка адамдардын өзүм билемдигинен ишеничтүү камсыздалган, ошондой эле өзүнүн абалынын укуктук кесепеттерин болжолдой алгыдай мүмкүнчүлүгүнүн жоктугунан улам аныксыздык абалынан коргологудай өздөрүнүн укуктук статусунун өзгөрбөстүгүнө ишеними болушу керек.

Ошентип, доонун эскирүү мөөнөтү да, процесстик токтотуучу мөөнөттөр да бир эле милдеттерди аткаруу үчүн багытталган.

4. Адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоо жөнүндө жоболорду бекемдөө менен Конституция адам укуктары жана эркиндиктери түздөн-түз колдонулат, бардык мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын ишинин мааниси менен мазмунун аныктай тургандыгын белгилейт (23-берененин 1-бөлүгү).

Адамдын жашаган жеринде анын түздөн-түз жашоосун камсыз кылуу маселелери негизинен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан социалдык кызматтардын кеңири спектрин көрсөтүүгө, алардын административдик жана башкаруу чечимдерине байланыштуу.

Жогорудагы конституциялык орнотмо жергиликтүү өз алдынча башкаруу мамлекеттик бийликтин институту катары адамдын жана жарандын конституциялык укуктары менен эркиндиктерин сактоого гана эмес, ошондой эле аларды ишке ашырууга, ал үчүн шарттарды түзүүгө, аларды бузууну токтотууга милдеттүү экендигин, ал эми кээ бир учурларда – алардын тескөөсүндө болгон административдик жана башкаруучулук укуктук каражаттарды колдонуу менен муниципалитеттик түзүлүштүн аймагында бузулган укуктарды жана эркиндиктерди калыбына келтирүүнү болжолдойт.

Жогоруда баяндалгандардын өнүгүндө, каралып жаткан маселе боюнча арыз ээлери тарабынан келтирилген далилдер жана материалдар айрым учурларда жарандар үчүн маанилүү маселелерди, ошондой эле социалдык маанилүү милдеттерди чечүүдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын аракеттери алардын мыйзамдарды кынтыксыз сактоо жагынан алганда белгилүү бир күмөн саноолорду жаратаарын көрсөтөт. Мында кызыкдар тараптар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын чечимдеринин кесепетинен келип чыккан юридикалык фактылардын бар экендиги жөнүндө узак мезгил бою билбеген, демек алардын укуктарын жана кызыкчылыктарын бузуу фактысын билбеген учурлар бар.

5. Конституцияга ылайык, Кыргыз Республикасында адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемитүүчү мыйзамдар кабыл алынбайт (56-берененин 2-бөлүгү).

Бул конституциялык кепилдиктин маанисин ачуу менен, Конституциялык сот 2023-жылдын 29-мартындагы өз Чечиминде, биринчи кезекте мыйзам чыгаруучуга багытталган көрсөтүлгөн императивдик тартип алардын тизмеги жагынан алганда да, ошондой эле кабыл алынган

мыйзамдардын адекваттуулугу жагынан алганда да укуктардын жана эркиндиктердин толуктугунун кепилдиктеринин бири болуп санала тургандыгын белгилеген.

Айрым конституциялык жоболорду конкреттештирүү жана укуктук жөнгө салуунун ар кандай үлгүлөрүн, анын ичинде жаңы социалдык реалдуулуктарга ылайык колдонууга киргизүү мыйзам чыгаруучунун эрки болуп саналат. Мыйзам чыгаруучу адамдын укуктарын жана эркиндиктерин ишке ашыруунун көлөмүн, тартибин, укуктук негиздерин, механизм жана шарттарын аныктоодо кароо эркиндигине ээ. Бирок мыйзам чыгаруучу өзүнүн жөнгө салуу ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда кабыл алынган ченемдик тартиптин өлчөмдөш жана адилеттүү болушун камсыз кылууга, жарандардын мыйзамга жана мамлекеттин аракеттерине ишенимин сактоого милдеттүү.

Талашылып жаткан ченем 2023-жылдын 11-апрелиндеги №85 “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамын кабыл алуунун натыйжасында келип чыккан. Мыйзам долбоорунун негиздеме-маалымкатында белгиленгендей, бирдиктүү бөгөт коюу мөөнөттүн жоктугу сот актыларынын укуктук аныктыгына жана туруктуулугуна зыян келтирет. Бардык талаптар өз убагында сотко берилүүгө тийиш, анткени бузулган укуктарды коргоо үчүн акылга сыярлык убакыттык чектердин жоктугу мындай талаптар коюлган жактардын кызыкчылыктарынын бузулушуна алып келиши мүмкүн. Мөөнөттү калыбына келтирүүгө мүмкүн чектелген мөөнөттү белгилөө сот чечимдеринин гана эмес, ошондой эле укуктук кесепеттерге алып келүүчү административдик актылардын туруктуулугуна оң таасирин тийгизет.

Албетте, укуктук аныктыктын абалы мыйзамдуулуктун, укук тартибинин жана коомдук мамилелердин алдын ала болжолдуулук режимине олуттуу таасир этет. Ошону менен бирге, бул принцип абсолюттук мүнөзгө ээ эмес экендигин белгилей кетүү керек, ошол эле учурда соттук коргоо укугу фундаменталдуу мааниге ээ жана кандайдыр бир деңгээлде чектелиши мүмкүн эмес. Бул Чечимде белгиленгендей, бул укук, оболу жарандардын сот адилеттигине жетүүсүн тоскон укуктун ченемдерин кабыл алууга жол берилбестигин болжолдойт. Конституциялык маанилүү максаттар менен шартталган бул же тигил чектөөлөрдү киргизүүдө мыйзам чыгаруучу колдонулуучу укуктук каражаттардын адекваттуулук жана өлчөмдөштүк конституциялык принцибин жетекчиликке алууга тийиш.

Ошентип, токтотуучу мөөнөттүн материалдык-укуктук табиятын эске алып, Конституциялык сот адамдын бардык башка укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылуунун негизинде жаткан негизги конституциялык кепилдик катары, жарандардын сот адилеттигине алгачкы жеткиликтүүлүгү менен байланышкан укуктук мамилелерди жөнгө салууда мындай механизмди колдонуунун жол берилбестиги жөнүндө тыянакка келди. Конституцияда каралгандан башка максаттарда жана андан ашкан деңгээлде адамдын укуктарына жана эркиндиктерине мыйзам менен чектөө коюлушу мүмкүн эмес (23-берененин 2, 4-бөлүктөрү).

Колдонуудагы доонун эскирүү институту ошентсе да процессуалдык токтотуу мөөнөттөрүнө караганда натыйжалуу укуктук каражат болуп саналат жана конституциялык укуктун маңызына шек келтирбестен туура укуктук колдонууда милдеттерди толук максаттуу чечет, ал үчүн мыйзам чыгаруучу административдик сот өндүрүшүн жөнгө салууда преклюзивдүү мөөнөттү колдонгон.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту,

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексинин 110-беренесинин 8-бөлүгүнүн “жана даттанылган актылар кабыл алынган же даттанылган аракеттер жасалган күндөн тартып 10 жылдан кечиктирбестен сотко кайрылган” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келет деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанылууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларына, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтына жана Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Таалайкул Аскаралиевна Токтакунованын кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 439-беренесинин 4-бөлүгүнүн “Мындай аныктамалар кассациялык даттанууну же ушул иш боюнча кабыл алынган акыркы соттук чечимге сунушту кароо

менен бир мезгилде, кассациялык тартипте кайра каралууга тийиш” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 20-марты

Бишкек шаары

№ 06-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, катчы К. Маамыталы кызынын, кайрылуучу тарап – Таалайкул Аскаралиевна Токтакунованын,

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Саматбек Кыштообекович Ысырановдун,

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним кат боюнча өкүлү Маргарита Насаркановна Сапиянованын, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын ишеним кат боюнча өкүлү Асель Абасбековна Джапарованын, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Шеримкул Замирбекович Мамыткановдун, Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Азамат Токтосунович Маматкуловдун катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, Таалайкул Аскаралиевна Токтакунованын кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 439-беренесинин 4-бөлүгүнүн “Мындай аныктамалар кассациялык даттанууну же ушул иш боюнча кабыл алынган акыркы соттук чечимге сунушту кароо менен бир мезгилде, кассациялык тартипте кайра каралууга тийиш” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык соттук отурумда карап чыкты.

Бул ишти кароого Т.А.Токтакунованын арызы себеп болду жана талашылып жаткан ченемдик жобонун Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү маселесинде табылган аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумда кароого даярдаган судья-баяндамачы К.Дж. Кыдырбаевдин маалыматын угуп жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2023-жылдын 29-августунда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Т.А. Токтокунованын Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 439-беренесинин 4-бөлүгүнүн “Мындай аныктамалар кассациялык даттанууну же ушул иш боюнча кабыл алынган акыркы соттук чечимге сунушту кароо менен бир мезгилде, кассациялык тартипте кайра каралууга тийиш” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 1,2, 4-6-бөлүктөрүнө, 55-беренесине, 56-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Арыз ээси өз кайрылуусунда 2023-жылдын 5-апрелинде Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун өкүмү менен В.Ю. Дуплищев 2021-жылдын 28-октябрындагы редакциядагы Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин (мындан ары – КЖК) 41-беренесинин 4-бөлүгү, 340-беренесинин 1-бөлүгү, 2017-жылдын 2-февралындагы редакциядагы КЖКнын 43-беренесинин 4-бөлүгү, 215-беренесинин 3-бөлүгүнүн 2-пункту менен каралган кылмыштарды жасагандыгы үчүн күнөөлүү деп табылгандыгын көрсөтөт. Кылмыш-жаза кодексинин 77-беренесин эске алуу менен ага мүлкүн конфискациялоо менен, жазасын жалпы режимдеги колонияда өтөө менен 7 жылга эркиндигинен ажыратуу жана 3 жыл мөөнөткө экономикалык иш менен алектенүү укугунан ажыратуу түрүндө жаза дайындалган.

Кайрылуу субъектиси, талашылып жаткан ченемдик жобону колдонуу Конституцияда каралган калыс соттук териштирүүгө жана соттук толук коргонууга болгон адамдын укуктары менен эркиндиктерин одоно түрдө бузат деп эсептейт. Жарандардын соттун акыркы чечими чыкканга чейинки апелляциялык инстанциянын чечимдерине даттануу мүмкүнчүлүгүн чектөө менен, КЖПКда мындай мүмкүнчүлүк каралган шартта, укук коргоо органдары алардын абсолюттук, ажыратылгыс жана мыйзам тарабынан корголгон укуктарына кийлигише ала турган кырдаал түзүлөт. Бул кылмыш-жаза иши кассациялык даттанууну же соттун акыркы чечимине сунушту бир маалда кароодо болот.

КЖПКнын талаптарын бузуудан улам айрым далилдерди жол берилгис деп табуу жөнүндө арыз берилген учурда апелляциялык инстанциянын бул өтүнүчтү канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө аныктамасын өкүм менен бирге гана даттанса болот. Мында апелляциялык инстанциянын өкүмү жарыялангандан кийин дароо мыйзамдуу күчүнө кирет. Ошол эле учурда, арыз ээсинин пикири боюнча адам эркиндигинен ажыратылат, андан кийин гана ага далилдердин жол берилгистиги жөнүндө апелляциялык инстанциянын аныктамасына даттануу укугу берилет, ал эми Конституциянын 23-беренесинин 2-бөлүгүндө улуттук коопсуздукту жана коомдук тартипти коргоо, калктын ден соолугун жана адеп-ахлагын коргоо, ошондой эле башка адамдардын укуктарын коргоо максатында гана адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин мыйзамдар менен чектөөгө жол берилет.

Арыз ээси чектөөлөрдүн өлчөмдөш эместиги жөнүндө өз позициясын негиздөөдө Конституциянын 23-беренесинин 4, 5 жана 6-бөлүктөрүнө да шилтеме кылат, ага ылайык Конституцияда каралгандан башка максаттарда жана андан ашкан деңгээлде адамдын укуктарына жана эркиндиктерине мыйзам менен чектөө коюлушу мүмкүн эмес. Конституцияда белгиленген адамдын укуктары жана эркиндиктери эч кандай чектелүүгө жатпайт.

Кайрылуунун автору ошондой эле Конституция адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптерине жана ченемдерине, ошондой эле Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдерге ылайык кепилдейт жана тааныт деген жүйөнү келтирет. Бул конституциялык жоболор Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 14-статьясынын 5-пунктуна шайкеш келет, ага ылайык ар кандай кылмыш үчүн соттолгон ар бир адам өзүнүн соттолгондугун жана өкүмүн мыйзамга ылайык жогору турган инстанцияда кайра каралып чыгышына укуктуу.

Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин 439-беренесинин 4-бөлүгүндө белгиленген чектөө өкүм чыгарууда жол-жобону бузат, анткени соттолуу тартиби мыйзамга ылайык жогору турган сот инстанциясы тарабынан текшерилүүгө жатат.

Кайрылуунун субъектиси, ошондой эле Конституциянын 56-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүн белгилейт, ага ылайык мамлекет жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылууга милдеттүү, ошондой эле бул укуктарды жана эркиндиктерди жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдарды кабыл алууга жол берилбейт. 2019-жылдын 1-январына чейин күчүндө болгон Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинде сот актыларын, анын ичинде апелляциялык инстанциядагы соттун актыларын көзөмөл тартибинде кайра кароо жөнүндө 374-беренени камтыган. Апелляциялык инстанциянын аныктамаларына өзүнчө даттанууга байланыштуу чектөөлөр болгон эмес.

Бирок мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүү менен апелляциялык инстанциянын аныктамаларына даттануу укугу жоюлду, бул конституциялык принциптерди бузуу катары каралышы мүмкүн, анткени Конституцияда кепилденген адамдын укуктары жана эркиндиктери чектелет.

Мындан тышкары, өзүнүн жүйөлөрүн негиздөөдө Т.А. Токтакунова Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 17-февралындагы укуктук позициясын келтирет, ага ылайык кассациялык өндүрүш институту соттук каталарды ондоонун эффективдүү механизмдеринин бири болуп саналып, адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоонун эң маанилүү кепилдиги, ал эми алар төмөн турган соттор тарабынан бузулган учурда аларды калыбына келтирүүнүн негизги жолу катары чыгат.

Мындай шарттарда соттун акыркы чечимине чейинки апелляциялык инстанциянын аныктамаларына даттанууга тыюу салуу адамдын укуктарын жана эркиндиктерин түздөн-түз бузуу

болуп саналат. Эгерде айкын жол-жоболук каталар болсо, апелляциялык инстанцияга аларды текшербестен акыркы чечимди чыгарууга мүмкүнчүлүк берилбеши керек.

Баяндалгандарды эске алуу менен кайрылуунун субъектиси талашылып жаткан ченемдик жобону Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 25-сентябрындагы аныктамасы менен Т.А. Токтакунованын кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Соттук отурумда кайрылуучу тарап өз талаптарын колдоп жана аларды канаттандырууну өтүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С. К. Ысыранов талашылып жаткан ченем Конституциянын жоболоруна карама-каршы келбейт деп эсептейт жана төмөнкү позициясын билдирди.

Апелляциялык жана кассациялык өндүрүш институттары соттук каталарды оңдоонун натыйжалуу укуктук механизми катары чыгуу менен адамдын укуктарын, эркиндиктерин жана кызыкчылыктарын коргоонун эң маанилүү кепилдиги болуп саналат. С.К. Ысыранов сот адилеттигин жүргүзүүдөгү каталарды оңдоо сот системасынын адилеттүүлүгүн жана натыйжалуулугун камсыздоонун, сот адилеттигине болгон ишенимди бекемдөөнүн, тиешелүү түрдө мыйзамды сыйлоонун жана эң башкысы кайтадан каталарды болтурбоонун маанилүү аспектиси болуп саналат деп эсептейт.

Соттолгондун өзүнүн ишин жогору турган сот тарабынан кароого конституциялык укугу соттук коргоо укугунун ажырагыс компоненти болуп саналат, анткени ал соттолгон адамга соттун чечимине даттануу мүмкүнчүлүгүн берет жана төмөн турган соттордун мүмкүн болуучу каталарын жогору турган соттордо оңдоого жетишүүсүнө мүмкүндүк берет.

Талашылып жаткан ченем адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин чектеген жобо катары каралышы мүмкүн эмес. Ошондой эле, соттук практиканы эске алуу менен бул ченем ар бир сот актысын кассациялык инстанциядагы сотко чейин даттанууда ишке катышкан тараптар иштин каралышын негизсиз создуктурбоосу үчүн Кылмыш-жаза процессуалдык кодексте каралган. Ошону менен бирге ал соттордун ишин жакшыртуу жана ишке катышкан тараптардын даттанууларды берүүдөгү аракеттерин иретке келтирүүгө багытталган, демек талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келбейт.

Мындан тышкары, жоопкер тарап Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2020-жылдын 21-октябрындагы чечимине шилтеме кылып, анда соттук катанын бар экендигин аныктоо жогору турган сот органы тарабынан сот актысын кайра кароо жана баа берүү аркылуу гана мүмкүн экендиги белгиленген. Дал ушул жагдай жогору турган сот (апелляция) тарабынан ишти кайта кароо жана сот актыларын кассациялык тартипте кайра кароо институттарынын иштешинин негизги себеби болуп саналат. Башкача айтканда, соттук каталарды жоюунун бирден-бир механизми сот актыларына даттануу институту болушу мүмкүн, башкача

айтканда, соттук катанын же судьянын объективдүү укукка каршы аракетинин/аракетсиздигинин болушу жогору турган сот органынын актысы менен гана белгилениши мүмкүн.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев жоопкер тараптыкына окшош позициясын билдирип, соттун акыркы чечимине чейинки аныктамаларга даттануу эрежелерин аныктаган талашылып жаткан ченем аныктамаларга даттануу тартибин алардын укуктук маңызына ылайык жөнгө салаарын жана жалпысынан аларга даттануу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарбай тургандыгын жана жарандардын соттук коргоого болгон укуктарын чектебейт же кемитпейт деп белгиледи.

Алсак, А.Т. Молдобаевдин пикири боюнча КЖПК жарандарга алардын укуктарына жана кызыкчылыктарына тиешелүү сот чечимдерине, анын ичинде кассациялык инстанция катары иш алып барган Жогорку сотко даттанууга мүмкүндүк берет. Бул этапта апелляциялык инстанциядагы сотто иштерди кароодогудай соттук териштирүү болбогондуктан, өкүмдүн негиздүүлүгү текшерилбейт. Соттун чечимдерин кайра кароо иштин жазуу жүзүндөгү материалдары боюнча гана жүргүзүлгөндүгүнө байланыштуу, кассациялык инстанциядагы сот өкүмдө белгиленбеген фактыларды белгилөөгө же далилденди деп эсептөөгө укугу жок.

КЖПКнын 401-беренесинин 2-бөлүгүндө биринчи инстанциядагы соттун даттанууга жатпай турган жана ага тараптар сунуш киргизе албаган токтомдордун толук тизмеси белгиленген. Ошол эле учурда КЖПКда сот акыркы соттук чечимди кабыл алганга чейин чыгарган, кассациялык тартипте даттанылышы мүмкүн болгон аныктамалардын тизмеси каралган эмес.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин туруктуу өкүлү белгилегендей, бул ченем апелляциялык жана кассациялык инстанциялар тарабынан жазык иштери боюнча тиешелүү даттанууларды жана сунуштарды кароодо тартипке келтирүүгө жана создуктурууну болтурбоого, ошондой эле жазык сот өндүрүшүнүн субъекттери тарабынан жазык ишин атайылап созуу менен билдирилген, процессуалдык укуктарды кыянаттык менен пайдалануу мүмкүндүгүн алдын алууга багытталган.

Ошол эле учурда, апелляциялык инстанциянын өзүнүн компетенциясынын чегинде кабыл алган аралык чечимдерине, аныктамаларына кассациялык инстанцияга даттануу укугу жогоруда аталган ченем менен жокко чыгарылбайт, болгону аларды акыркы соттук чечимди кабыл алууда кассациялык даттануулар же сунуштар менен бирге кароо мүмкүнчүлүгү көрсөтүлөт.

Ошентип, кассациялык соттук инстанциянын негизги милдети материалдык жана процессуалдык укуктун ченемдерин туура колдонулушун текшерүү жана ошону менен адилеттүүлүктүн жана мыйзамдуулуктун конституциялык принциптерине жооп берген бирдиктүү укук колдонуу практикасы орнойт.

А.Т. Молдобаев Конституциянын 97-беренесинин 6-бөлүгүнө ылайык, конституциялык эмес деп табылган мыйзамдардын ченемдерине негизделген сот чечимдери ар бир конкреттүү учурда укуктары жана эркиндиктери бузулган жарандардын даттануулары боюнча сот тарабынан кайра каралат деп көрсөтүлгөндүгүн белгиледи.

Ушуга байланыштуу Конституциянын 98-беренесинин негизинде мыйзам чыгаруучу тарабынан сот инстанцияларынын тутумунун кароо чектери, даттануунун ырааттуулугун жана жол-жоболорун, сот актыларын жогору турган инстанциянын соттору тарабынан жокко чыгаруунун же өзгөртүүнүн негиздерин, ошондой эле жогору турган соттордун ыйгарым укуктарын аныктайт.

Жогорку соттун өкүлү М.Н. Сапиянова талашылып жаткан ченемдик жобо менен Конституциянын ченемдеринин ортосунда эч кандай карама-каршылык жок деген пикирин билдирди.

Алсак, М.Н. Сапиянова Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2014-жылдын 19-декабрындагы Чечимине шилтеме кылган, анда КЖПКда иш боюнча акыркы чечим чыгарылганга чейин сот процессинин катышуучуларынын өтүнүчтөрүнө карата соттук териштирүүнүн жүрүшүндө чыгарылган биринчи инстанциядагы соттун токтомдоруна даттанууга түздөн-түз тыюу салынышы, жогоруда көрсөтүлгөн токтомдор менен чечилүүчү маселелер акыркы актыны чыгарууга түздөн түз тиешеси бардыгы жана өкүмдүн мазмуну менен байланыштуу болушу менен шартталгандыгы белгиленген. Андай болбогондо, биринчи инстанциядагы сотто акыркы акт чыгарылганга чейин жогору турган инстанциядагы сотко ушул түрдөгү токтомдорго даттануу мүмкүндүгү жогорку турган соттук инстанциялар тарабынан биринчи инстанциядагы соттун иштерди кароосунун жүрүшүнө көзөмөл жүргүзүүсүнө алып келет, демек, алардын өздөрүнүн дискрециялык ыйгарым укуктарын аткаруусуна кийлигишүүгө алып келет, бул сот адилеттигин жүргүзүүдө соттун (судьянын) көз карандысыздык конституциялык принцибин сактоо көз карашынан алганда жол берилгис. Андан сырткары, мындай даттануу мүмкүнчүлүгү сот процессинин өзүн актабаган создуктурууга алып келет, жана, натыйжада ишти акылга сыярлык мөөнөттө кароо принциби бузулат.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин өкүлдөрүнүн пикирлери өздөрүнүн мазмуну боюнча жоопкер тараптын позициясы менен дал келет.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн уруп, иштин материалдарын карап чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун кароосунун предмети болуп Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 439-беренесинин 4-бөлүгүнүн төмөнкүдөй мазмундагы ченемдик жобосу саналат:

“439-берене. Сот чечимдерин кассациялык тартипте кайра кароо

4... Мындай аныктамалар кассациялык даттанууну же ушул иш боюнча кабыл алынган акыркы соттук чечимге сунушту кароо менен бир мезгилде, кассациялык тартипте кайра каралууга тийиш.”.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси мыйзамда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынып, “Эркин Тоо” гезитинин 2021-жылдын 16-ноябрындагы № 122-133 санына жарыяланып, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актылардын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы өз табияты боюнча көз карандысыз болуп саналган сот бийлигине адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин мамлекеттик коргоодо чечүүчү ролду жүктөйт. Сот адилеттигин ишке ашыруу боюнча өзүнө берилген ыйгарым укуктарды ишке ашырууда сот бийлиги адамдын жана жарандын Негизги Мыйзамда каралган бардык башка укуктары менен эркиндиктеринин кепилдиги катары соттук коргоого болгон укуктун маанисин аныктайт.

Укуктун үстөмдүгүнө жана мыйзамдуулукка негизделген мамлекеттин укуктук системасы ар бир адамдын соттук коргоого укугун карайт. Адамдын ажырагыс негизги укуктарынын жана эркиндиктеринин бири болгон бул укук бардыгы үчүн сот адилеттигине эркин жана бирдей жетүү кепилдиктерин камтыйт. Ал мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийлик органдарынын мыйзамсыз аракеттеринен гана эмес, ошондой эле соттун жаңылыш чечимдеринен бузулган укуктарды коргоого жана калыбына келтирүүгө чакырылган көз карандысыз сот тарабынан атаандаштык жана тараптардын тең укуктуулугу принцибинин негизинде жүзөгө ашырылат,

Ар бир адамдын адилет, компетенттүү жана натыйжалуу соттук коргоого болгон укугун кепилдөө боюнча мамлекеттик милдет, ошондой эле Кыргыз Республикасынын укук системасынын ажырагыс бөлүгү болуп саналган эл аралык укуктук актылардын, анын ичинде Адам укуктарынын жалпы декларациясынан (8-статья) жана Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын (2-статья) ченемдеринен келип чыгат.

Ушуга байланыштуу, сот адилеттиги калыстыктын критерийлерине жооп берсе жана бузулган укуктарды натыйжалуу калыбына келтирсе гана ошондой деп таанылат, ал эми мыйзам чыгаруучу сот өндүрүшүнүн процессин калыптандырууда кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн бардык этаптарында мыйзамда тыюу салынбаган бардык жолдор менен адамдын жана жарандын укуктары менен мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо боюнча талаптагыдай мүмкүнчүлүк берген укуктук механизмди камсыз кылууга тийиш.

Өз кезегинде сот адилеттигинин органы катары сот соттук териштирүүдө соттук чечимди, тактап айтканда, иш боюнча мыйзамдуу, негиздүү жана адилеттүү чечимди белгиленген мөөнөттө чыгаруу үчүн зарыл болгон талаптардын аткарылышын камсыз кылууга милдеттүү.

3. Муну менен катар кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн процессуалдык негиздерин аныктоочу мыйзамдар анын этаптарын так чектейт жана процесстин бардык катышуучуларынын катышуусунда

сот тарабынан жазык иштерин структуралык, көп баскычтуу жана толук кароо үчүн зарыл шарттарды түзөт.

Бул процессте, албетте, биринчи инстанция маанилүү роль ойнойт, анын ишинин жыйынтыгы жазык сот өндүрүшүнүн кийинки этаптарына карата негиз түзүүчү (базалык) мүнөзгө ээ. Бул ушул деңгээлде процессуалдык ченемдерге так адгеренттүүлүк иштин мындан аркы бардык каралышы негиз боло турган бекем жана өзгөрбөс укуктук пайдубалды түзөрүн билдирет. Мындай мамиле соттун чечимдеринин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн гана камсыз кылбастан, процесстин ар бир катышуучусунун укуктарын жана эркиндиктерин урматтоону шарттайт, анткени так ушул этапта сот адилеттигин жүргүзүү боюнча соттун конституциялык ыйгарым укуктары жүзөгө ашырылат.

Алсак, соттук териштирүүнүн жүрүшүндө жазык ишинин далилдөө базасынын бардык элементтерин кылдат изилдөө жүргүзүлөт. Буга прокурордун жана тергөөчүнүн аракеттеринин, тыянактарынын жана чечимдеринин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн, анын ичинде бардык чогултулган далилдердин жол берилишин текшерүү кирет. Мындан тышкары, сот процесстин катышуучулары тарабынан келтирилген же алар тарабынан түздөн-түз ачылган кошумча далилдерди да карайт. Айыптоо жана коргоо тараптарынын жигердүү катышуусу – алардын укуктарын жана кызыкчылыктарын ишке ашырууга гана өбөлгө болбостон, ошондой эле сотко чейинки өндүрүштүн материалдарынын мазмунуна соттун объективдүү баа берүүсүнө мүмкүндүк берет. Мындай изилдөөнүн эң жетишкендиги, акыр аягында соттун өкүмү болуп саналат, ал боюнча айыпталуучу кылмыш жасагандыгына күнөөлүү деп табылып, кылмыш жазасына тартылышы мүмкүн, же күнөөсүз деп табылып, акталат.

Демек, биринчи инстанциянын ишинин жогорку натыйжалуулугу анын сот адилеттиги системасындагы негизги ролун ырастай турганын жана жалпысынан сот адилеттигин туура жана калыс жүргүзүүнү камсыз кылуу үчүн так стандарттарды сактоо зарылдыгын баса белгилей кетүү өтө маанилүү.

4. Муну менен бирге жазык процессинин атаандаштык аспектисин эске алуу менен, биринчи инстанциядагы соттун отурумуна ишти даярдоо этабында тараптардын көйгөйлөрдү аныктоо мүмкүнчүлүгүн эске алуу маанилүү. Мына ошондуктан Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинде судьянын гана демилгеси боюнча эмес, ошондой эле тараптардын биринин өтүнүчү боюнча да алдын ала угуу механизмин ишке киргизүү ыйгарым укуктары каралган (КЖПКнын 40-главасы).

Ошентип, алдын ала угуу процесстин катышуучуларынын укуктарын сактоонун кошумча процесстик кепилдиги болуп саналат, ал КЖПКнын 279-беренесинде каралган негиздер боюнча негизги угуулар башталганга чейин сотко чейинки өндүрүштөгү кемчиликтерди табууга, оңдоого же жоюуга мүмкүндүк берет (КЖПКнын 279-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пункту).

Мыйзам чыгаруучу тараптарга соттук териштирүүдө билдирилген кандай болбосун далилди далилдердин тизмегинен алып салуу жөнүндө өтүнүч билдирүүгө укук берет. (КЖПКнын 285-беренесинин 1-бөлүгү). Муну менен бирге алдын ала угуу өткөрүү үчүн негиз катары жол берилгис

далилдерди алып салуу жөнүндө тараптардын өтүнүчүнүн болушун караган ченемди өзүнчө белгилейт (КЖПКнын 279-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пункту).

Далилдерди алып салуунун себеби далилдик мааниге ээ болгон фактылык маалыматтарды чогултууда же текшерүүдө КЖПКнын талаптарын бузуудан улам келип чыккан анын жол берилгистиги саналат. Жол берилгис далилдердин так тизмеси КЖПКнын 80-беренесинин 4-бөлүгүндө каралган.

Судья далилдердин жол берилгистиги жөнүндө маселени чечүүдө ар бир учурда жол берилген бузуу эмне менен билдирилгендигин так аныктоого жана эки тараптын аргументтерине негизденип, далилдерди алып салуу жөнүндө жүйөлүү чечим чыгарууга (КЖПКнын 80-беренесинин 5-бөлүгү) милдеттүү. Алып салынган далилдер кийинки процессте колдонулбайт жана соттун чечимине таасир эте албайт.

Далилдерди алып салуу жөнүндө өтүнүчтү канааттандыруу же канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө соттун чечимдери КЖПКнын 288-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык 3 күндүн ичинде апелляциялык тартипте даттанылышы мүмкүн.

Ушуга байланыштуу, конкреттүү иштин жагдайларына жараша мүмкүнчүлүк же тандоо катары берилүүчү алдын ала угуу өзүнүн факультативдик мүнөзүнө карабастан, далилдердин процеске карата жол берилиши предметине изилдөөдө көмөкчү ролду ойной тургандыгын белгилей кетүү керек. Сотко чейинки өндүрүштү сот процесси менен байланыштырган, кандайдыр-бир «көпүрө» катары кызмат кылган бул институттун натыйжалуулугу жана ишенимдүүлүгү биринчи инстанциядагы сотто иштерди кароонун сапатына жана натыйжаларына таасир этиши мүмкүн жана, албетте, кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн бардык кийинки этаптарына оң таасирин тийгизет.

5. Конституция ар бир соттолгон адамга өзүнүн ишин мыйзамга ылайык жогору турган сотто кароо укугун кепилдейт (58-берененин 4-бөлүгү).

Конституциялык сот өз чечимдеринде ар бир соттолгон адамга ага карата чыгарылган соттун чечимине даттануу мүмкүнчүлүгүн берүү соттук териштирүүнүн кепилдиги, төмөн турган соттордун мүмкүн болуучу катарынан жана мыйзамсыз чечимдеринен коргоо, апелляцияга жана кассацияга укуктарын камсыз кылуу, ошондой эле калыс сот адилеттиги аркылуу калктын сот системасына болгон ишенимин бекемдөө болуп саналат деп бир нече жолу белгилеген (2016-жылдын 11-майындагы, 2021-жылдын 17-мартындагы, 2022-жылдын 21-сентябрындагы, 2022-жылдын 26-октябрындагы, 2023-жылдын 1-мартындагы чечимдери).

Апелляциялык инстанциядагы сот жогору турган соттук звено болуу менен соттун чечимин кайра кароого соттолгон адамдын укугун ишке ашырууда чоң мааниге ээ, ошол эле учурда ага гана мүнөздүү уникалдуу процессуалдык ыйгарым укуктар гана берилбестен, ошондой эле биринчи инстанциядагы сот ээ ыйгарым укуктар да берилген.

Соттук коллегиядан турган бул инстанция, биринчи кезекте мыйзамдуу күчүнө кире элек өкүмдөргө жана токтомдорго даттануулар жана сунуштар боюнча жазык иштерин карайт жана

биринчи инстанциядагы сот тарабынан чыгарылган бул чечимдердин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерет (КЖПКнын 5, 408-беренелери).

КЖПКнын 415-беренесинде аныкталган ыйгарым укуктардын чегинде сот кошумча күбөлөрдү, эксперттерди, адистерди сот отурумуна чакырууга жана суракка алууга, тараптардын өтүнүчү боюнча берилген же суратып алынган жазуу жүзүндөгү, буюм түрүндөгү жана башка далилдерди иликтөөгө, ошондой эле биринчи инстанциядагы сот тарабынан иликтенген материалдарды жол берилгис далилдер деп табууга жана аларды далилдердин арасынан алып салууга же, тескерисинче, алынып салынган материалдарды жол берилүүчү деп табууга жана аларды кайра изилдөөгө укуктуу.

Ушуга байланыштуу апелляциялык инстанциянын өзгөчөлүгү болуп анын процессуалдык арсеналында биринчи инстанциянын жол-жоболорун сактоо жана атаандаштык принцибин камсыз кылуу менен ишти жаңыдан кароону толук жана жарым-жартылай көлөмдө жүргүзүүгө ыйгарым укуктардын болушу саналат. Жыйынтыгында биринчи инстанциянын чечимин алмаштыра турган жаңы өкүм чыгарылышы мүмкүн.

Өз кезегинде, Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 289-беренесинде каралган соттук териштирүүнүн жалпы шарттары апелляциялык инстанциядагы сотко да жайылтылгандыктан, мыйзам чыгаруучу аны соттук отурумда изилденген далилдерге гана таянып өкүм чыгарууга милдеттендирет.

Жогоруда баяндалгандарды эске алуу менен, экинчи инстанциянын ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруу иш боюнча бардык материалдарды, анын ичинде сот өндүрүшүнүн мурунку этаптарында деталдуу талдоого алынган далилдердин жол берилгистиги маселелерин кайталап жана кылдат изилдөөнү камсыз кылаарын баса белгилей кетүү зарыл. Муну менен кылмыш-жаза процессинин катышуучуларына калыстыкты, мыйзамдуулукту камсыз кылуу жана адамдын бузулган конституциялык укуктары менен эркиндиктерин жана кызыкчылыктарын сот адилеттигинин бардык мүмкүнчүлүктөрүнө жеткиликтүүлүк аркылуу калыбына келтирүү үчүн бардык укуктук инструменттер берилет.

6. Сот адилеттиги системасынын иерархиясындагы эң жогорку звено болуп Жогорку соттун соттук коллегиясы менен билдирилген кассациялык инстанция саналат, ал апелляциялык инстанциядагы соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмдөрүнө жана аныктамаларына кассациялык даттануулар, сунуштар боюнча иштерди карайт (КЖПКнын 5-беренеси).

Кассациялык өндүрүш соттук каталарды оңдоонун эффективдүү механизмдеринин бири болуу менен адам укуктары менен эркиндиктерин коргоонун эң маанилүү кепилдиги болуп саналат, ал эми алар төмөнкү инстанциядагы соттор тарабынан бузулган учурда аларды калыбына келтирүүнүн негизги жолу болуп саналат (2021-жылдын 17-февралындагы Чечими).

Алсак, мыйзам чыгаруучу кассациялык инстанциянын ыйгарым укуктарынын так чегин белгилеген, анын алкагында материалдык жана процессуалдык укуктун ченемдерин олуттуу бузуулар предметине кылмыш-жаза иши боюнча өндүрүштү текшерүүгө гана укуктуу.

Процессуалдык укуктун ченемдерин олуттуу бузуулар деп ишке катышкан адамдардын мыйзам тарабынан кепилденген укуктарынан ажыратуу же кысым көрсөтүү, сот өндүрүшүнүн жол-жобосун сактабоо аркылуу же башка жол менен иштин жагдайларын ар тараптуу жана объективдүү иликтөөгө тоскоол кылуу, мыйзамдуу жана негиздүү өкүмүн, токтомун чыгаруусуна, иштин туура чечилишине таасир тийгизген же таасир тийгизиши мүмкүн болгон бузуулар таанылат (КЖПКнын 421-беренесинин 1-бөлүгү). КЖПКны аталган бузуулардын болушу сот актысын жокко чыгарууга алып келет.

Көрсөтүлгөн берененин 2-бөлүгүнүн 9-пунктуна ылайык, сот актысын жокко чыгаруу үчүн негиздердин бири болуп сот тарабынан жол берилгис деп табылган далилдер менен өкүмдү негиздөө саналат. Өз кезегинде КЖПКнын 80-беренесинин 4-бөлүгүндө кандай далилдер жол берилгис деп табылары так аныкталган.

Ошол эле учурда КЖПКнын 441-беренесинин 1-бөлүгүндө Кылмыш-жаза кодексинин Жалпы бөлүгүнүн беренелерин туура эмес колдонуу, Кылмыш-жаза кодексинин тийиштүү беренесинин, анын бөлүгүнүн же пунктунун санкциясында каралбаган жазанын түрүн жана чарасын айыпталуучуга белгилөө, кылмыш аракетин квалификациялоодо Кылмыш-жаза кодексинин беренелерин, анын бөлүгүн же пунктун туура эмес колдонууну камтыган материалдык укуктун ченемдерин олуттуу бузуулар белгиленген.

Талашылып жаткан ченемдик жоболорго ылайык, кассациялык инстанциядагы соттун кароо предмети болуп акыркы соттук чечимге чейинки аныктамалар болушу мүмкүн, эгерде мындай аныктамаларга даттануу Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинде каралса, болушу мүмкүн. Мындай аныктамалар кассациялык даттанууну же ушул иш боюнча кабыл алынган акыркы соттук чечимге сунушту кароо менен бир мезгилде, кассациялык тартипте кайра каралууга тийиш.

Мындай укуктук жөнгө салуу биринчи инстанциядагы сот тарабынан ишти кароонун жүрүшүнө жогору турган соттор тарабынан үзгүлтүксүз көзөмөл жүргүзүү жана натыйжада алардын өз дискрециялык ыйгарым укуктарын ишке ашырууга кийлигишүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат.

Бирок, мында соттун аралык иш-аракеттеринин жана чечимдеринин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн соттук текшерүү мүмкүнчүлүгү жокко чыгарылбайт; болгону башка белгиленген мөөнөткө жылдырылат жана өкүм токтом кылынгандан кийин гана жүргүзүлөт. Мындай мамиле биринчи жана экинчи инстанциядагы сотторго ишти сырттан басымсыз жана бир жактуу кароосуз аягына чыгарууга мүмкүндүк берет, бул соттук териштирүүнүн көз карандысыздыгын шарттайт.

Кассациялык инстанциянын ыйгарым укуктарынын толук тизмесин белгилөө менен мыйзам чыгаруучу бул сотко өкүмдө белгиленбеген же ал тарабынан четке кагылган фактыларды аныктоого же далилденген деп эсептөөгө, айыптоонун далилденгендиги же далилденбегендиги жөнүндө маселелерди алдын ала чечүүгө, тигил же бул далилдердин жол берилиши же жол берилбестиги, кээ бир далилдердин башкаларга караганда артыкчылыгы, ошондой эле ишти кайра кароодо биринчи инстанциядагы же апелляциялык инстанциядагы соттор тарабынан акыркы актыларда келтирилиши мүмкүн болгон тыянактарды алдын ала чыгарууга укук бербейт.

Соттук териштирүүнүн жыйынтыктоочу актысы иштин материалдарынын жана жагдайларынын жөнөкөй жыйындысы эмес, ал өзүнө сот өндүрүшүнүн бардык этаптарында кабыл алынган чечимдерди да камтыйт. Бул процессуалдык чечимдерге далилдердин жол берилишинен тартып иштин жүрүшүн жана анын жыйынтыгын кескин түрдө өзгөртө турган процессуалдык маселелер жөнүндө аныктамаларга чейин кирет. Андыктан, жыйынтыктоочу акт иштин фактылык базасынын гана эмес, ошондой эле сот тарабынан колдонулган укуктук логиканын да жыйынтыгы болуп саналат. Бул соттук чечимдин сапаты фактыларды аныктоонун тактыгы менен гана эмес, ошондой эле жол-жоболук ченемдердин туура колдонулушу менен да аныкталат, ал өз кезегинде кассациялык кайра кароо этабында кылдат талдоону жана баа берүүнү талап кылат дегенди билдирет.

Толук жыйынтыктоочу актыга жеткиликтүүлүк жокто, ишти кароонун жүрүшүндө кабыл алынган процессуалдык чечимдердин анын натыйжасына тийгизген таасирин адекваттуу баалоо мүмкүн эмес. Ар бир мындай чечим далилдердин жол берилишине же четке кагууга, процессуалдык аракеттердин жүрүшүн өзгөртүүгө, ал тургай соттун жүйөөлөрүнүн логикасына таасир этиши мүмкүн. Жыйынтыктоочу актынын толук контексти жокто, бул алдын ала аныктамалардын объективдүүлүгүн жана тууралыгын ар кандай баалоо аракети толук эмес жана жаңылыштыкка алып келиши мүмкүн. Бул соттук чечимдерди талдоого комплекстүү мамиле жасоонун маанилүүлүгүн баса белгилейт, мында иштин жыйынтыгы гана эмес, ошондой эле бул чечимдин кандай жол-жоболук контекстте түзүлгөнү да каралат.

Ошентип, жыйынтыктоочу актыны түшүнүү, анын ичинде иштин жүрүшүндө кабыл алынган бардык процессуалдык чечимдерге баа берүү кассациялык этапта соттук териштирүүнүн адилеттүүлүгүн жана тууралыгын камсыз кылуунун ачкычы болуп саналат. Бул колдонулган ченемдердин мыйзамдуулугун талдоо үчүн гана эмес, ошондой эле процессуалдык жана материалдык чечимдер жыйынтыктоочу актыны түзүүгө кандай таасир эткендигин терең түшүнүү үчүн да талап кылынат жана өз ыйгарым укуктарынын алкагында сот өндүрүшүнүн кассациялык стадиясынын жоопкерчилигин баса белгилейт.

Мындан тышкары, жазык иштери боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген соттук чечимдерди кайра кароо боюнча өндүрүш алардын мыйзамдуулугун камсыз кылуунун кошумча жолунун резервдик мааниси бар катары процессуалдык укуктарды кыянаттык менен пайдалануу жана кассациялык жол-жоболорду катардагы соттук инстанцияга айландыруу мүмкүнчүлүгүн болтурбоочу жол-жоболук эрежелерди белгилөө дегенди билдирет, мында адилеттүүлүктүн жана теңчиликтин түпкү конституциялык принциптери бузулбашы керек.

Демек, соттук чечимдердин биротоло, туруктуулук принциптерин сактоонун зарылчылыгы айдан ачык, алар конституциялык жана эл аралык укук ченемдерден келип чыгат. Бул принциптер укуктук системага ишенимди камсыз кылуу жана укуктук аныктыкты сактоо үчүн негиз болуп саналат.

Соттук актылардын биротоло болушу соттук чечимдердин чексиз кайра каралбай тургандыгына укуктук аныктыкты жана ишенимди камсыз кылуу менен сот адилеттигинин

натыйжалуу жана адилеттүү болушуна өбөлгө түзөт. Стабилдүүлүк, мурда белгиленгендей, сот бийлигине жана анын системасына ишенимди бекемдеп, сот актыларын чыгарууда мыйзамдуулукту, ырааттуулукту жана алдын ала айтуу мүмкүнчүлүгүн кепилдейт.

Ошентип, Конституциялык сот апелляциялык инстанциядагы соттун аныктамаларына даттануу укугун чектөө жөнүндө кайрылуучу тараптын пикири жаңылыш деген тыянакка келди. Мыйзам чыгаруучу тарабынан кассациялык инстанция үчүн белгиленген тартип бул инстанциянын чечимдерин кайра кароо укугун чектебейт. Ошондой эле кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын соттук коргоого болгон укуктары, эркиндиктери жана мыйзамдуу таламдары, анын ичинде процессуалдык бузуулар орун алган учурда далилдердин жол берилгистиги жөнүндө маселелерди изилдөө кемибейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 439-беренесинин 4-бөлүгүнүн “Мындай аныктамалар кассациялык даттанууну же ушул иш боюнча кабыл алынган акыркы соттук чечимге сунушту кароо менен бир мезгилде, кассациялык тартипте кайра каралууга тийиш” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 1, 2, 4-6- бөлүктөрүнө, 55-беренесине, 56-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Алмаз Эмильбекович Акынбековдун, Самат Аскарлович Матцаковдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022- жылдын 2-февралындагы № 25 Жарлыгы менен бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобонун “2016-жылдын 7-июнунан тартып” деген сөздөр менен билдирилген 4-пунктунун жетинчи абзацынын ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

Ч Е Ч И М И

2024-жылдын 27-марты

Бишкек шаары

№ 07-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы Маамыталы кызы Камиланын, кайрылуучу тараптар – Алмаз Эмильбекович Акынбековдун, Самат Аскарлович Матцаковдун; жоопкер-тарап – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич Молдобаевдин;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Айнура Кимсанбаевна Турганбаеванын, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик бажы кызматынын ишеним кат боюнча өкүлү Адилет Мейилбекович Мейилбековдун, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Мамлекеттик кызмат жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери боюнча мамлекеттик агенттиктин ишеним кат боюнча өкүлү Бактыгуль Сыртбаевна Усеналиеванын катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 2-

февралындагы № 25 Жарлыгы менен бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобонун “2016- жылдын 7-июнунан тартып” деген сөздөр менен билдирилген 4-пунктунун жетинчи абзацынын ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумунда карап чыкты.

Бул ишти кароого А.Э.Акынбековдун, С.А.Матцаковдун өтүнүчү себеп болду жана Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 2-февралындагы № 25 Жарлыгы бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобонун “2016-жылдын 7-июнунан тартып” деген сөздөр менен билдирилген 4-пунктунун жетинчи абзацынын ченемдик жобосу Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келеби деген маселедеги пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумга кароого даярдаган судья-баяндамачы М.Р. Бобукееванын маалыматын угуп, берилген материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2023-жылдын 24-июлунда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна А.Э.Акынбековдон жана С.А.Матцаковдон Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 2-февралындагы № 25 Жарлыгы бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобонун (мындан ары – Жобо) “2016-жылдын 7-июнунан тартып” деген сөздөр менен билдирилген 4-пунктунун жетинчи абзацынын ченемдик жобосунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 24- беренесинин 1-бөлүгүнүн экинчи абзацына, 55-беренесине, 56-беренесинин 2- бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтө Жобонун 4-пунктунун жетинчи абзацына ылайык иштеген жылдары үчүн кызматтык маянасына ай сайын үстөк акы алууга укук берүүчү мамлекеттик жана муниципалдык кызматтын жалпы стажына 2016-жылдын 7-июнунан баштап убактылуу жок болгон мамлекеттик жарандык кызматчынын жана муниципалдык кызматчынын ордун ээлөө боюнча эмгектик иши киргизилет деп белгиленген.

А.Э. Акынбеков 2004-жылдын 9-апрелинен тартып 2007-жылдын 12- апрелине чейин бажы органдарынын ар кандай кызмат орундарында иштеп, бала багуу боюнча өргүүдө жүргөн кызматкерлердин милдеттерин убактылуу аткарган.

Арыз ээлери белгилегендей, бул иш мезгилдери мурда жалпы эмгек стажына эсептелген жана иштеген жылдары боюнча үстөктөр эсептелинген. Алсак, аталган Жобо кабыл алынганга чейин инспектордун, улук инспектордун милдетин аткаруучу А.Э. Акынбековго иштеген жылдары

үчүн кызматтык маянасына – 5, 10 пайыз өлчөмүндө пайыздык үстөк тиешелүү кызмат өтөгөн мезгилдер үчүн белгиленген.

Бирок кайрылуу субъектилери белгилегендей, Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик бажы кызматы А.Э. Акынбековдун милдеттерди убактылуу аткаруучу катары иштеген жылдарынын мезгилин иштеген жылдарына чегерүү, ошондой эле ээлеген кызматы боюнча маянасына пенсиянын суммасынын 50 пайызы өлчөмүндө үстөк белгилөө боюнча рапортун карап чыгып, талашылып жаткан ченемге таянуу менен баш тарткан.

Ушуга байланыштуу, арыз ээлери талашылып жаткан жобо алардын иштеген жылдарынын стажын жана маянасына үстөк акыларды эсепке алуу укугун жокко чыгарат жана кыскартат, ошондой эле эмгек акысына үстөк акы алуу үчүн жалпы иш стажына убактылуу жок болгон кызматчыны алмаштыргандыгы боюнча үч жылдык стажын эсепке алуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратат деп эсептешет.

Кайрылуунун авторлору ага негиздөө катары адам укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемитүүчү мыйзамдарды кабыл алууга тыюу салган Конституциянын 55, 56-беренелерине шилтеме жасашат. Алар убактылуу жок болгон кызматчынын ордун ээлеген мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылар туруктуу кызмат орундарын ээлеген кызматчыларга салыштырмалуу басмырлоого дуушар болушат, анткени алар жок болгон кызматкердин ишин толук аткарышат, бирок ошол эле учурда аларга ээлеген кызмат орду боюнча бардык жеңилдиктер жайылтылбайт деп көрсөтүшкөн (Конституциянын 24-беренеси).

Баяндалганды эске алуу менен арыз ээлери талашылып жаткан ченемдик жобону Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну суранышат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 27-сентябрындагы аныктамасы менен А.Э. Акынбековдун, С. А. Матцаковдун кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Сот отурумунда кайрылуучу тарап өзүнүн талаптарын колдоду. Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев каралып жаткан маселе боюнча төмөнкүдөй позициясын билдирди.

2004-жылдын 11-августундагы № 114 Мамлекеттик кызмат чөйрөсүндөгү мурда колдонулган мыйзамга ылайык, мамлекеттик кызматтагы стаж жок болгон кызматчынын милдеттерин аткарган адамдардын убактылуу ээлөөсүн камтыган эмес, анткени мамлекеттик кызматчы деп мамлекеттик органда мамлекеттик кызматты туруктуу ээлеген адам эсептелген.

2016-жылдын 7-июнундагы “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Мыйзамга киргизилген өзгөртүүлөргө ылайык, жок болгон мамлекеттик кызматчыларды убактылуу алмаштырган адамдарга мамлекеттик кызмат стажы эсепке алына баштады. Ошону менен бирге, Өкмөттүн 2017-жылдын 6-январындагы №8 токтому менен бекитилген Жободо, иштеген жылдары үчүн маянага үстөк акыга укук берүүчү стажга убактылуу жок болгон

мамлекеттик жарандык кызматчылардын ордун ээлөө боюнча эмгек ишмердиги 2016-жылдын 7-июнунан тартып гана киргизилет деген эскертүү бар.

А.Т. Молдобаев “Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө” Мыйзамдын 9-беренесинин 5-бөлүгүн көрсөткөн, ага ылайык ченемдик укуктук актынын колдонулушу ал күчүнө киргизилгенге чейин келип чыккан мамилелерге карата жайылтылбайт. Ченемдик укуктук актынын же анын өзүнчө структуралык элементинин артка карай колдонулушу анын өзүндө же ченемдик укуктук актыны колдонууга киргизүү жөнүндө актыда каралган, ошондой эле мурда каралган укук бузуу үчүн жоопкерчилик жоюлган же жеңилдетилген учурлар ушул эрежеден четтөөлөрдү билдирет.

Мындан тышкары, ал Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2015-жылдын 16-декабрындагы укуктук позициясына шилтеме кылат, анда мыйзам жана сот алдында бардыгынын бирдейлик конституциялык принциби эмгек мамилелеринин укуктук жөнгө салуусун ишке ашырууда мыйзам чыгаруучуга шарттары боюнча жана ишинин түрү боюнча ар кандай категорияларга таандык болгон адамдардын укуктук статусундагы айырмачылыктарды белгилөөгө тоскоолдук кылбайт.

Ушуга байланыштуу, А.Э. Акынбековдун 2004-жылдын 9-апрелинен 2007-жылдын 12-апрелине чейин убактылуу кызмат орундарын ээлегендигин, мындай кызмат орундары үчүн стажын эсептөөдө анын укуктук жөнгө салууга өзгөртүүлөр киргизилгенге чейин ээлегендигин эске алып, А. Т. Молдобаев талашылып жаткан ченемдик жобо Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт. Ушундай эле позицияны Юстиция министрлигинин өкүлү А.К. Турганбаева жана Министрлер Кабинетине караштуу Мамлекеттик кызмат жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери боюнча мамлекеттик агенттиктин өкүлү Б. С. Усеналиева карманат, алар да талашылып жаткан ченемдик жобону Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептешет.

А.Т. Молдобаевдин позициясына толуктоо катары Б. С. Усеналиева талашылып жаткан ченемди киргизүү кызматкерлерге дем берүүгө жана жаш адистерди мамлекеттик жарандык жана муниципалдык кызматка тартууга багытталгандыгын белгиледи, бул мамлекеттик жана муниципалдык кызмат жаатында адам ресурстарын кыйла натыйжалуу пайдаланууну камсыз кылган кадр саясаты системасынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик бажы кызматынын өкүлү А.М. Мейилбеков каралып жаткан маселе боюнча төмөнкүдөй позициясын билдирди.

“Кыргыз Республикасынын бажы органдарында кызмат өтөө жөнүндө” Мыйзамдын 50-беренесин ишке ашырууда Өкмөттүн 2000-жылдын 1-июнундагы № 313 токтому менен Бажы органдарынын кызматкерлерине жана алардын үй-бүлөлөрүнө кызмат өтөгөн жылдарын эсептөөнүн, пенсия жана пособие чектөөнүн жана төлөөнүн тартиби жөнүндө жобо аныкталган.

А.М. Мейилбеков Жобонун 2-пунктунун б) пунктчасына ылайык бажы органдарынын кызматкерлеринин иштеген жылдарына Кыргыз Республикасынын, КМШнын бажы органдарында жана мурдагы ССР Союзунун бажы органдарында атайын наамдын ыйгарылышы каралган кызмат орундарында кызмат өтөгөн (иштеген) мезгил кире тургандыгын белгиледи.

Өз кезегинде, “Кыргыз Республикасынын бажы органдарында кызмат өтөө жөнүндө” Мыйзамын аткаруу үчүн кабыл алынган Өкмөттүн 2000- жылдын 9-июнундагы № 328 токтому менен (2004-жылдан 2008-жылга чейинки мезгилде колдонулган редакцияда) кенже, орто жана улук башкаруучу курамдын кызмат орундарынын, ошондой эле аларга тиешелүү атайын наамдардын тизмеси бекитилген, мында бул кызматтар боюнча милдеттерди убактылуу аткаруу мезгилинде аларга атайын наамдарды ыйгаруу каралган эмес (кийин Өкмөттүн 2012-жылдын 29-майындагы № 343 токтому менен ал күчүн жоготту деп табылган).

Жогоруда белгиленген жоболорду эске алуу менен А.М. Мейилбеков А.Э. Акынбековдун иштеген жылдарына убактылуу милдетти аткаруучу катары 2016-жылдын 7-июнуна чейинки иштеген мезгилди киргизүү мүмкүн болбогонун белгилейт.

Баяндалганды эске алуу менен, А.М. Мейилбеков талашылып жаткан ченемдик жобону Конституцияга карама-каршы келет деп таануу үчүн негиздер жок деп эсептейт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын пикирлерин угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөнкү тыянактарга келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун кароосунун предмети болуп Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 2-февралындагы № 25 Жарлыгы менен бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобонун “2016-жылдын 7- июнунан баштап” деген сөздөр менен билдирилген 4-пунктунун жетинчи абзацынын төмөнкүдөй редакцияда берилген ченемдик жобосу саналат:

“4. Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага ай сайын төлөнүүчү үстөк акыны алууга укук берүүчү мамлекеттик жана муниципалдык кызматтын жалпы стажына төмөнкүлөр кирет:

– 2016-жылдын 7-июнунан тартып убактылуу жок болгон мамлекеттик жарандык кызматчынын жана муниципалдык кызматчынын ордун ээлөө боюнча эмгек иши;”.

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 2-февралындагы № 25 Жарлыгы менен бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобо мыйзамда белгиленген тартипте кабыл алынган, “Эркин тоо” гезитинин 2022-жылдын 4-февралындагы № 14 санына жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы ар бир адамга эмгек эркиндигине, эмгекке жөндөмдүүлүгүн пайдаланууга, кесибин жана иштин түрүн тандоого, коопсуздуктун жана гигиенанын талаптарына жооп берген эмгек шарттарына жана эмгекти коргоого, ошондой эле

мыйзам менен белгиленген жашоо минимумунан төмөн болбогон эмгек акы алуу укугуна кепилдик берет (42-берененин 3-бөлүгү).

Жарандар бул конституциялык укуктарды ишке ашыра ала турган ыкмалардын катарына эркин тандап алган кесиби жана ишинин түрү боюнча, ошондой эле иш берүүчү менен түзүлүүчү эмгек келишиминин негизинде жүзөгө ашырылуучу жалданма эмгек, ошондой эле эркин тандалган чөйрөдө жекече же башка адамдар менен бирдикте жүзөгө ашырылуучу өз алдынча экономикалык иш кирет.

Эмгек адамдын ажырагыс бакубаттыгы болуу менен анын эркин өнүгүүсүнүн жана өзү, өзүнүн үй-бүлөсү үчүн татыктуу жашоо деңгээлине жетүүсүнүн негизин түзөт. Мамлекет ар бир адамда тигил же бул эмгек ишинин түрүн тандоого реалдуу укук пайда болгудай укуктук, уюштуруучулук, экономикалык жана башка жагымдуу шарттарды артыкчылыктуу тартипте түзүүгө милдеттүү.

Жогоруда айтылгандар ар бир адам өзү эркин тандап алган же эркин макул болгон, шарттары анын финансылык, социалдык, руханий жана башка муктаждыктарын канааттандырган эмгек менен өзүнүн жашоосуна иштеп табууга мүмкүнчүлүгү болушу керек дегенди билдирет. Дал ошондуктан конституциялык кепилдиктердин өзгөчө категориясына эмгекти тандоо эркиндиги кирет.

Өз кезегинде, эмгекке болгон конституциялык укукту ишке ашыруунун мааниси ар бир адамдын акчалай киреше – өзүнүн жана үй - бүлө мүчөлөрүнүн бакубаттуулугунун деңгээлин жогорулатуунун булагын, анын ичинде жалданма эмгек учурунда, эмгек акысын алууда турат.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык эмгек акы – татаалдыгына, санына, сапатына жана шарттарына жараша эмгек үчүн берилүүчү сыйакы (ордун толтуруу), ошондой эле компенсациялык жана кызыктыруучу мүнөздөгү төлөмдөр. Үстөк жана кошумча акы төлөө түрүндөгү компенсациялык жана стимулдоочу мүнөздөгү төлөмдөр абсолюттук чоңдуктарда же кызматтык (тарифтик) маянага карата пайыз менен белгиленет (Эмгек кодексинин 151-статьясы).

Стимулдоочу мүнөздөгү үстөктөр жана кошумча төлөөлөр – бул дем берүүчү (кызыктыруучу) төлөмдөрдүн эки өз алдынча түрү, алар жалпы максатты көздөйт – тарифтик ставканын өлчөмүндө эсепке алынбаган ар кандай факторлорду эске алуу менен кызматкердин эмгек акысын жекелештирүү.

Компенсациялык төлөмдөрдөн айырмаланып, стимул берүүчү мүнөздөгү үстөктөр жана кошумча төлөөлөр белгиленген ченемдерден четтеген өзгөчө, зыяндуу же коркунучтуу шарттарда эмгегине акы төлөө менен байланыштуу эмес. Анын максаты, кызматкердин андан ары жеке өсүшү жана өнүгүшү үчүн эмгегинин сапатын жана санын жогорулатуу үчүн аларга дем берүүдө турат.

Стимул берүүчү кошумча төлөөлөр жана үстөктөр туруктуу мүнөзгө ээ жана жетишүүлөрдү баалоону талап кылган келечек үчүн эмес, буга чейин жетишилген натыйжалар жана кызматкердин ишинин жогорку натыйжалуулугун камсыз кылуучу жекече сапаттары үчүн төлөнөт. Алар жогорку квалификациясы, үзгүлтүксүз стажы, классы, илимий наамы жана башка сиңирген эмгектери үчүн белгиленет.

Бирок, кызматкерлерге стимул берүүчү төлөмдөрдү белгилөө конституциялык кепилдиктер, ошондой эле тармактык мыйзамдардын жалпы принциптери жагынан алганда да милдеттүү болуп саналбайт.

Ошентсе да, мыйзам чыгаруучу өзүнүн ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда кеңири тандоо эркиндигине ээ болуу менен мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылардын кызматтык маяналарына ар кандай пайыздык үстөктөрдү аныктоонун жалпы эрежелерин, ошондой эле алардын айрым категорияларына карата колдонулуучу өзгөчөлүктөрдү да киргизүүгө укуктуу. Каралып жаткан учурда, коом үчүн мамлекеттик функцияларды аткаруу боюнча эмгек ишмердигинин социалдык баалуулугунан улам мыйзам чыгаруучу мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында кызмат өтөөгө өзүн арнаган адамдар үчүн иштеген жылдары үчүн маяналарына үстөк акыларды белгилөөнүн атайын эрежелерин, алардын өлчөмдөрүн, дайындоо жана төлөө шарттарын караган. Муну менен мыйзам чыгаруучу мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылардын көп жылдык эмгегине дем берүү, ошондой эле коомдук маанилүү ишти улантууга түрткү берүү, эмгектин сапаттык жана сандык көрсөткүчтөрүн жогорулатуу, ошондой эле алардын материалдык бакубаттыгынын деңгээлин колдоо максатында алардын маяналарына кошумча дем берүүчү төлөмдөрдү белгилеген.

3. Конституцияга ылайык эч ким жынысы, расасы, тили, майыптуулугу, этностук таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлары боюнча басмырланышы мүмкүн эмес. Кыргыз Республикасында мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей (24-берененин 1-бөлүгүнүн 2-абзацы, 2-бөлүгү).

Конституциянын ченемдерине жана рухуна таянып, мыйзам чыгаруучу өзүнүн ченем жаратуу ишинде социалдык адилеттүүлүк идеясын билдирүү жана коомдун турмушуна киргизүү катары тең укуктуулук жана басмырлабоо принциптерин бекем карманууга милдеттүү. Бул, албетте, айкын зарылчылык учурларын кошпогондо, бардык адамдар бирдей укуктук статуска ээ болушу керек, башкача айтканда, бирдей көлөмдөгү жана мазмундагы укуктарга, эркиндиктерге жана милдеттерге, ошондой эле аларды ишке ашыруу жана коргоо боюнча бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ болушу керек дегенди билдирет. Бул, албетте, эмгекке болгон укукту жүзөгө ашырууда ар бир адамга бирдей мүмкүнчүлүктөрдү берүү, ошондой эле эмгекке адилет сый акы берүү принцибин сактоо маселелерине да тиешелүү.

Ошентип, социалдык адилеттүүлүк укуктук, социалдык мамлекеттин негизи болуп саналат, анын ички саясаты ар бир адамдын татыктуу жашоосуна жана эркин өнүгүүсүнө жетишүү үчүн эмгек чөйрөсүндө адилеттүү шарттарды камсыз кылууга багытталышы керек. Мындай мамлекетте социалдык айырмачылыктар жоюлуп, тиешелүү кепилдиктер натыйжалуу мамлекеттик жөнгө салуу менен камсыз кылынат.

4. Убактылуу жок кызматчыны алмаштырган мамлекеттик жана муниципалдык кызматчынын иштеген мезгилин мамлекеттик жана муниципалдык кызмат стажына, ал эми класстык

чени жана иштеген жылдары бар болсо – тиешелүү үстөк акыны төлөө менен киргизүү жөнүндө эреже биринчи жолу 2016-жылдын 30-майындагы № 75 “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” Мыйзамды кабыл алуу менен киргизилген, ал “Эркин Тоо” гезитинде 2016-жылдын 7-июнунда расмий жарыяланган күндөн тартып күчүнө кирген.

Кийинчерээк, 2021-жылдын 27-октябрында “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” жаңы Мыйзам кабыл алынган, ага ылайык иштеген жылдары үчүн пайыздык үстөктөрдү төлөө үчүн мамлекеттик жана муниципалдык кызматтагы стажы Президент тарабынан аныкталган тартипте эсептелээри, убактылуу жок кызматчыны алмаштыруу боюнча эмгектик иши мамлекеттик жана муниципалдык кызматтагы стажга эсептелээри белгиленген (21-берененин 6, 7-бөлүктөрү).

Бул Мыйзамды аткаруу үчүн Кыргыз Республикасынын Президенти 2022-жылдын 2-февралында Жарлык чыгарган, аны менен Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөөнүн тартиби жөнүндө жобо бекитилген, анда 4-пункттун жетинчи абзацында иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага ай сайын төлөнүүчү үстөк акыны алууга укук берүүчү мамлекеттик жана муниципалдык кызматтын жалпы стажына 2016-жылдын 7-июнунан тартып убактылуу жок болгон мамлекеттик жарандык кызматчыны жана муниципалдык кызматчынын ордун ээлөө боюнча эмгек иши киргизиле тургандыгы белгиленген.

Келтирилген хронологиядан көрүнүп тургандай, аталган Жобону талашуунун маңызы жогоруда көрсөтүлгөн эреженин 2016-жылдын 7-июнунан баштап гана колдонулушунда турат, бул кайрылуучу тараптын пикири боюнча, көрсөтүлгөн датага чейин убактылуу жок кызматчынын ордун ээлеген адамдардын абалын начарлатат жана бирдей статустагы адамдар үчүн теңсиздиктин элементтерин киргизет.

Конституцияда белгиленген эмгекти коргоо чөйрөсүндөгү кепилдиктерге ылайык кызматкер эмгектин санына жана сапатына карата белгиленген талаптарды аткарганда, эмгек акы төлөө системасы менен аныкталган акчалай төлөмдөрдү алуу укугуна ээ болуу үчүн зарыл болгон көрсөткүчтөргө жетишкенде жана шарттарды сактаганда ага жумшалган эмгек аракеттерине, коопсуздук жана гигиенанын талаптарына жооп берген эмгек шарттарына ылайык келген өлчөмдө эмгеги үчүн адилет сый акы менен камсыз кылынууга тийиш.

Өз кезегинде, ушул Чечимде белгиленгендей, иштеген жылдары үчүн пайыздык үстөк стимул берүүчү төлөмдөргө кирет жана кызматтык маянага кошумча төлөнөт. Алар эмгек акынын курамдык бөлүгү болуп саналса да, анын татаалдыгын, санын жана сапатын эске алуу менен аткарылган конкреттүү эмгек үчүн сыйакы (ордун толтуруу) катары бааланышы мүмкүн эмес. Мындай кошумча төлөмдөрдү киргизүү маселелери конституциялык- укуктук жөнгө салуунун чегинен чыгат жана мамлекет аларды экономиканын макроэкономикалык көрсөткүчтөрүнө жана бюджеттик укуктун принциптерине жараша чечүүгө укуктуу.

Мыйзам чыгаруучу убактылуу жок болгон кызматчыны алмаштырган мамлекеттик жана муниципалдык кызматчынын иштөө мезгилин эсепке алуу эрежесин биринчи жолу 2016-жылдын

7-июнунан тартып мамлекеттик жана муниципалдык кызмат стажына киргизген, демек, иштеген жылдарына үстөк акы эсептөө үчүн ушул эрежени колдонуунун башталышы катары талашылып жаткан ченемдик жобо менен ошол эле датаны белгилөө бир субъекттердин башкаларга карата абалын начарлатуучу жана теңсиздик факторун камтыган жагдай катары бааланышы мүмкүн эмес.

Баяндалганды эске алуу менен, Конституциялык сот, талашылып жаткан ченемдик жобонун мыйзам чыгаруучу жана Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан киргизүү өз дискрецияларынын алкагында ишке ашырылды жана жок кызматкерлердин ордун убактылуу алмаштырган адамдардын абалын этап боюнча жакшыртууга багытталган ырааттуу чаралар катары каралууга тийиш жана мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын укуктук абалы менен шартталган деген тыянакка келди.

Ошентип, 2016-жылдын 7-июнуна чейинки жана андан кийинки мезгилдерде иштеген жылдары үчүн кызматтык маянасына ай сайын төлөнүүчү үстөк акыны эсептөө үчүн кызматкердин убактылуу жок болгон кызматкерди алмаштыруу мезгилиндеги эмгек стажын эсепке алууда укуктук жөнгө салуунун дифференцияланган мамилеси эч кандай басмырлоосуз жана мурда берилген укукту кемсинтпестен, кызматкерлердин эмгеги үчүн адилет сый акы алууга конституциялык укугун бузуу катары бааланышы мүмкүн эмес.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5- бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 2- февралындагы № 25 Жарлыгы менен бекитилген Иштеген жылдары үчүн кызматтык маянага пайыздык үстөк акыларды төлөө үчүн мамлекеттик кызматтын жана муниципалдык кызматтын стажын эсептөө тартиби жөнүндө жобонун “2016-жылдын 7-июнунан баштап” деген сөздөр менен билдирилген 4-пунктунун жетинчи абзацынын ченемдик жобосу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 24-беренесинин 1-бөлүгүнө, 55- беренесине, 56-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы болуп саналат жана даттанууга жатпайт, ал жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Конституциялык соттун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Расулжан Тахиржанович Исакжановдун кайрылуусуна байланыштуу “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 8-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 8-майы

Бишкек шаары

№ 08-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, катчы К. Маамыталы кызынын, кайрылуучу тарап – Расулжан Тахиржанович Исакжановдун; жоопкер-тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Самат Кыштообекович Ысырановдун; үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдиевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил жана тил саясаты боюнча улуттук комиссиясынын төрагасы Мелис Казакбаевич Мураталиевдин, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлдөрү Орозбек Кадырбекович Сыдыковдун, Каныкей Кадырбековна Кадырбекованын, Кыргыз Республикасынын Адвокатурасынын ишеним кат боюнча өкүлү Тимур Султанович Султановдун катышуусунда, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” Кыргыз

Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 8-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумунда карап чыкты.

Бул ишти кароого Р.Т. Исакжановдун кайрылуусу себеп болду жана талашылып жаткан ченемдин Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү маселесинде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти сот отурумуна даярдаган судья-баяндамачы К.А. Дуйшеевдин маалыматын угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2023-жылдын 18-сентябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Р.Т. Исакжановдун "Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө" Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 8-пунктунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 24-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүч каты келип түшкөн.

Арыз ээси кайрылууда Конституциянын 64-беренесине ылайык адвокаттардын өз алдынча башкаруучу кесиптик жамааты катары Адвокатуранын уюштурулушу жана ишмердүүлүгү, ошондой эле адвокаттардын укуктары, милдеттери жана жоопкерчилиги мыйзам менен аныкталат. Бул конституциялык жобону жүзөгө ашыруу үчүн "Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө" мыйзам кабыл алынган, ага ылайык Адвокатура – бул Кыргыз Республикасынын адвокаттарынын милдеттүү түрдө мүчөлүгүнө негизделген, кесиптик кызыкчылыктарынын жалпылыгынын негизинде түзүлгөн, алардын кызыкчылыктарын билдирүүгө жана коргоого, адвокаттардын квалификациясын жогорулатууга жана адвокаттык ишти өнүктүрүүгө көмөктөшүүгө чакырылган адвокаттардын өзүн-өзү башкаруучу кесиптик коомдоштугун билдирет жана жарандык коомдун институту катары мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын тутумуна кирбейт жана өз ишин Кыргыз Республикасынын Конституциясына, ушул Мыйзамга жана Адвокатуранын уставына ылайык жүзөгө ашырат (2-берененин 1, 2-бөлүктөрү).

Бирок "Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө" конституциялык Мыйзамдын (мындан ары – конституциялык Мыйзам) 32-беренесинин 1-бөлүгүндө мамлекеттик тилди билүүгө, аны кызматтык милдеттерин аткарууда пайдаланууга милдеттүү болгон кызмат адамдарынын тизмесине адвокаттар да киргизилген.

Р.Т. Исакжанов мындай милдетти белгилөө адвокаттык ишти жүзөгө ашыруу үчүн чектөө болуп саналат жана мамлекеттик тилди тийиштүү деңгээлде билбөө жана аны кызматтык милдеттерин аткарууда пайдаланбоо улуттук коопсуздукка, коомдук тартипке, калктын ден соолугуна жана адеп-ахлагына эч кандай коркунуч келтирбейт, ошондой эле башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин кемитпейт деп эсептейт. Ал эми Конституциянын 24-беренесинин 1-

бөлүгүнө ылайык адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин чектөө Конституциянын жана мыйзамдардын негизинде гана жогоруда көрсөтүлгөн максаттарда колдонулушу мүмкүн, ошондой эле мамлекеттик жана аскердик кызматтарда жол берилет.

Кайрылуунун автору өзүнүн жүйөлөрүн тастыктап, адвокаттар сот адилеттигин жүзөгө ашырууга катышуудан тышкары жарандардын кызыкчылыктарын коргоп, алардын укуктары менен эркиндиктерин өз алдынча жана башка жолдор менен коргой тургандыгын белгилейт.

Баяндалганды эске алуу менен, кайрылуунун субъекти талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну суранат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 17-октябрындагы аныктамасы менен Р.Т. Исакжановдун өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынган.

Соттук отурумдун жүрүшүндө кайрылуучу тарап өзүнүн талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну өтүндү.

Жоопкер-тарап катары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү С.К. Ысыранов арыз ээсинин жүйөлөрү менен макул болгон жок жана талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт. Ал өз позициясын негиздеп, төмөнкүдөй жүйөлөрдү келтирди.

Мамлекеттик тил өлкөнүн туусу, гимни же герби менен бирдей маанилүү символикалуу баалуулукка ээ болуу менен анын жашоочуларынын саясий, маданий жана социалдык биримдигин өбөлгө түзөт. Мамлекеттүүлүктүн конституциялык-укуктук белгиси катары, аны идентификациялоого жана башка мамлекеттердин арасынан бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берүүчү, анын иштөөсүнүн негизги формасы болуп саналат.

Кыргызстанда расмий тил катары орус тили колдонулат. Кыргыз Республикасынын элин түзгөн бардык этностук топтордун өкүлдөрүнө эне тилин сактоо, окуп-үйрөнүү жана өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү укугу кепилденет (Конституциянын 13-беренесинин 2, 3-бөлүктөрү).

Конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүндө мыйзам чыгаруучу адвокаттардын мамлекеттик тилди билүүгө жана аны кызматтык милдеттерин аткарууда пайдаланууга милдеттүү экендигин аныктаган.

Жоопкер тарап адвокаттын кесиби коомдук маанилүү мүнөзгө ээ экендигин, Адвокатура институту иштебей туруп мамлекет сот адилеттигинин натыйжалуу тутумун түзүү боюнча конституциялык милдетти аткара албай тургандыгын белгилейт.

Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 49-беренесине ылайык адвокат – кылмыш-жаза сот өндүрүшүндө шектүүнүн, айыпталуучунун, соттолгондун, акталгандын, жабырлануучунун, күбөнүн укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону жүзөгө ашыруучу жана аларга квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүчү адам.

Адвокат сот өндүрүшүндө өзү жактаган адамдын кызыкчылыктарын көздөп, анын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо менен сот өндүрүшүнүн субъекттеринин бири катары чыгат.

Конституциялык Мыйзамдын жоболоруна ылайык Кыргыз Республикасында сот өндүрүшүн мамлекеттик тилде жүргүзүү талап кылынат, мында расмий тил жогоруда аталган Кодекске ылайык колдонулушу мүмкүн (4-берененин 3-пункту, 7-берене).

Ушуга байланыштуу, кыргыз тилинин мамлекеттик тил катары статусунун маанилүүлүгүн жана мамлекетти сактоонун ажырагыс негиздеринин бири катары, С.К. Ысыранов адвокаттарга өз милдеттерин аткаруу үчүн зарыл болгон көлөмдө мамлекеттик тилди билүү жагынан талап коюу мыйзам ченемдүү жана анын коргоосундагы адамдын кызыкчылыктарын ийгиликтүү укуктук коргоонун маанилүү фактору болуп саналат деп эсептейт. Мамлекеттик тилди билбестен адвокат өзү коргоп жаткан адамдын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону толук көлөмдө жүзөгө ашыра албайт, коргоо линиясын туура жана так негиздей албайт.

Ал ошондой эле Адвокатура сот системасын өзгөртүүгө жана укуктук, демократиялык мамлекетти өнүктүрүүгө активдүү катышып, мыйзам чыгаруу процесстерине, укуктук реформаларды талкуулоого жана ишке ашырууга олуттуу салым кошуп жатканын белгилейт.

Баяндалганга негизденип, С.К. Ысыранов талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келбейт, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерине шек келтирбейт жана таптакыр басмырлоочу мүнөзгө ээ эмес деп эсептейт, ушундан улам Р.Т. Исакжановдун өтүнүчүн канааттандыруусуз калтырууну суранат.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев арыз ээсинин жүйөлөрүн төмөнкү негиздер боюнча негизсиз деп эсептейт.

Кыргыз тили – улуттук иденттүүлүктүн негизи, аны сактоо мамлекетти, анын көз карандысыздыгын коргоо сыяктуу эле мааниге ээ. Тилди мамлекеттик тил катары бекемдөөнүн максаты – аны мамлекеттик улуттук саясатты жүзөгө ашыруунун инструменттеринин бири катары пайдаланууда турат.

Маданий мурастын бир бөлүгү катары укуктарды коргоо жана тилдик көп түрдүүлүктү коргоо мамлекеттик колдоонун атайын чараларын талап кылат. Саясий биримдикти камсыз кылуу баарлашуунун расмий чөйрөлөрүндө – мамлекеттик органдардын документтерин даярдоодо, ченемдик актыларды жарыялоодо, шайлоолорду өткөрүүдө мамлекеттик тилди милдеттүү түрдө колдонулушун белгилейт.

А.Т. Молдобаев жарандык жана жазыктык сот өндүрүшү расмий тилде жүргүзүлүшү мүмкүн экендигине карабастан, мыйзамдарда мамлекеттик тилге артыкчылык берилгенин белгилейт. Адвокаттар өз ишин жүзөгө ашырууда “Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө” Мыйзамдын 6-беренесинин 3-бөлүгүн жетекчиликке алышат, анда Конституциянын жана башка ченемдик укуктук актылардын мамлекеттик тилдеги тексти расмий тилдеги текст менен дал келбеген учурда мамлекеттик тилдеги текст түп нуска болуп эсептелет деп каралган. Демек, юридикалык жардам көрсөтүү жана жүзөгө ашыруу үчүн мамлекеттик тилди билүү зарыл.

Жогоруда баяндалгандарды эске алып, А.Т. Молдобаев талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Президентке караштуу Мамлекеттик тил жана тил саясаты боюнча улуттук комиссиянын төрагасы кыргыз тили мамлекеттик деп таанылгандыктан конституциялык Мыйзам сот өндүрүшүн мамлекеттик тилде жүргүзүүнү жана процессуалдык мыйзамдарга ылайык расмий тилди колдонууну карайт (7-берененин 1-бөлүгү), муну менен процесстин катышуучуларын, анын ичинде адвокатты мамлекеттик тилди билүүгө автоматтык түрдө милдеттендирет.

М.К. Мураталиев адвокат бул сот процессинде корголуучунун кызыкчылыгын билдирген жана анын укуктары менен эркиндиктерин коргогон адам экендигин белгилейт. Мамлекеттик тилди билбеген учурда адвокат өзү коргоп жаткан адамдын укуктарын жана эркиндиктерин толук өлчөмдө коргой албайт. Тил көндүмдөрүнүн жоктугу адвокаттын сотто өз позициясын айкын жана так жүйөлөштүрүү мүмкүнчүлүгүн чектейт, бул өз кезегинде иштин жыйынтыгына түздөн-түз таасир этиши мүмкүн.

Ушуга байланыштуу, ал талашылып жаткан ченем менен белгиленген талап Конституцияга карама-каршы келбейт, ал тургай адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерине шек келтирбейт жана басмырлоочу мүнөзгө ээ эмес деп эсептейт.

Юстиция министрлигинин өкүлү О. К. Сыдыковдун позициясы С. К. Ысыранов, А.Т. Молдобаев жана М. К. Мураталиев тарабынан айтылган позицияларга окшош.

Адвокатуранын өкүлү Т.С. Султанов өз жүйөсүндө Адам укуктарынын жалпы декларациясы жана Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт сыяктуу эл аралык актыларга шилтеме кылат, алар бардык адамдар мыйзам алдында бирдей экендигин жана ар кандай белгилери, анын ичинде тили боюнча басмырлоосуз корголууга укуктуу экендигин баса белгилейт.

Т.С. Султанов талашылып жаткан ченем менен бекитилген адвокаттардын өз ишин жүзөгө ашыруу үчүн мамлекеттик тилди милдеттүү билүүсү жогоруда аталган эл аралык актыларга жана Конституциянын ченемдерине карама-каршы келет деп эсептейт, анткени адвокат укуктук мамилелердин субъекти катары мамлекеттик тилди билүү милдеттүү деп белгиленген аскердик, мамлекеттик жана муниципалдык кызматчылардын тутумуна кирбейт.

Муну менен бирге, “Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамдын 29-беренесине ылайык, адвокат адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда юридикалык жардам алуу үчүн кайрылган адамдардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо каражаттарын жана ыкмаларын тандоодо өз алдынчалыкка ээ жана башка жактардын пикирлери менен байланышкан эмес.

Т.С. Султанов конституциялык Мыйзамдын контекстинде мамлекеттик тилди билүү жөнүндө талап менен шартталган адвокаттын укуктарынын бузулушу адилеттүүлүктүн жана бардыгынын мыйзам алдында бирдейлигинин принциптерине олуттуу коркунуч жаратат жана укуктук мамилелердин айрым субъекттеринин сот адилеттигине жетүүсүн чектейт деп эсептейт.

Калыс сот адилеттигине болгон укукту камсыз кылуунун маанилүү шарттары болуп, анын ичинде квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү саналат, ал эми талашылып жаткан ченем

адвокаттар үчүн гана эмес, өз каалоосу боюнча тигил же бул адвокатты жактоочу катары тандап алган жарандар үчүн да жасалма тоскоолдук жаратат.

Ошентип, Адвокатуранын өкүлүнүн пикири боюнча, мындай талапты киргизүү адвокаттардын жана алардын кардарларынын укуктарын системалуу түрдө бузууга алып келиши мүмкүн.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун кароосунун предмети болуп “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын төмөнкүдөй редакцияда берилген 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 8-пункту саналат:

“32-берене. Мамлекеттик тилди билүүгө жана аны кызматтык милдеттерин аткарууда пайдаланууга милдеттүү адамдар

1. Төмөнкү адамдар мамлекеттик тилди билүүгө жана аны кызматтык милдеттерин аткарууда пайдаланууга милдеттүү:

8) адвокаттар;”.

“Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” конституциялык Мыйзам мыйзамда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынып, “Эркин Тоо” гезитинин 2023-жылдын 18-июлундагы № 57 санына жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актылардын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Конституциянын преамбуласы кыргыз элинин өз мамлекеттүүлүгүн сактоого жана бекемдөөгө болгон терең умтулуусун, укуктук мамлекеттин негиз түзүүчү принциптерин, адилеттүүлүктү жана бардык жарандардын тең укуктуулугун жактаарын билдирүү менен негизги идеологиялык максаттарды аныктайт.

Бул умтулуулар, баарыдан мурда, Кыргызстандын жаңы тарыхындагы 1990-жылдын 30-декабрында кабыл алынган Кыргызстан Республикасынын мамлекеттик суверенитети жөнүндө декларация сыяктуу негиз түзүүчү документтен келип чыгат. Бул Декларацияга ылайык кыргыз улуту улуттук мамлекеттүүлүктүн бүтүндүгүн, ошондой эле маданий жана тилдик мурасты сактоонун жана өнүктүрүүнүн маанилүүлүгүн тааныйт.

Бул контекстте кыргыз тилин мамлекеттик тил катары Конституцияда бекитүү жөн жерден келип чыккан жок, ал кыргыздардын улуттук бирдейлигинин жана мамлекеттик өз алдынчалыгынын табигый өнүгүшүн чагылдырат. Кыргыз тили мамлекеттүүлүктүн конституциялык-укуктук атрибуту катары мамлекеттин уникалдуулугун камсыз кылуу менен анын ишмердүүлүгүнүн маанилүү куралы катары негизги ролду ойнойт. Бул ошондой эле кыргыз тили эмне үчүн салттуу түрдө эл тарабынан улуттук баарлашуунун негизги каражаты катары колдонулуп келе жатканын түшүндүрөт жана анын

өлкөдөгү маданий турмуш жана социалдык өз ара аракеттенүү үчүн фундаменталдуу маанисин баса белгилейт.

Ошону менен бирге Конституция XX кылымда кыргыз мамлекеттүүлүгүн өнүктүрүүнүн тарыхый аспектисин урматтоо жана орус тилин эң кеңири спектрде өз ара аракеттенүү каражаты катары таануу менен аны расмий тил катары белгилейт, ошондой эле Кыргыз Республикасынын элин түзгөн бардык башка этностордун өкүлдөрүнө эне тилин сактоо, үйрөнүү жана өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү укугуна кепилдик берет (13-берененин 2 жана 3-бөлүктөрү).

Бирок, буга чейин конституциялык контролдоо органы белгилегендей, башка этностордун эне тилин колдонуу укугу абсолюттук эмес. Ал адамдын социалдык-маданий кызыкчылыктарын колдоого багытталган, бирок мамлекеттин коомдук турмушунун бардык чөйрөлөрүндө аны чексиз колдонууга укук бербейт (2013-жылдын 28-ноябрындагы Чечим).

3. Укуктук мамлекеттин конституциялык принциби жүрүм-турумдун жалпы эрежелерин жана бийликти жүзөгө ашыруунун алкагын белгилөө менен мамлекеттин иштеши жана анын жарандар менен өз ара аракеттенүүсү үчүн фундаменталдык юридикалык негиздерди түптөйт (1-берененин 1-бөлүгү). Бул принциптин негизги аспектиси – Конституциянын үстөмдүгү, ага ылайык конституциялык мыйзамдар, мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар (мындан ары – ЧУА) мамлекеттик жана расмий тилдерде кабыл алынат. Мында мыйзам чыгаруучу мамлекеттик тилде чыгарылган актылар артыкчылыкка ээ экендигин жана түп нуска болуп эсептелээрин өзгөчө баса белгилейт (конституциялык Мыйзамдын 10-беренесинин 3-бөлүгү жана “Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө” Мыйзамдын 6-беренеси).

Бул статустук бекитүү формалдуу таануу гана эмес, бардык мамлекеттик ишти, анын ичинде мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот иши мамлекеттик тилде жүргүзүлүшүн талап кылат.

4. Укуктук мамлекет принцибинин маанилүү түзүүчүсү Конституцияга жана эл аралык ченемдерге ылайык ар бир адамдын укуктары менен эркиндиктерин таануу жана коргоону кепилдөө болуп саналат (23-берененин 1-бөлүгү).

Мындай кепилдиктердин бири квалификациялуу юридикалык жардам алууга конституциялык укук болуп саналат (Конституциянын 61-беренесинин 4-бөлүгү). Бул жобо коомдук юридикалык чөйрөгө тартылган мамлекеттик органдардын жана мамлекеттик эмес институттардын ишинин маселелери боюнча жалпы мүнөздөгү мыйзам чыгаруу чараларын белгилөөгө мамлекеттин милдеттенмесин ырастайт. Ошентип, юридикалык кызматтарды көрсөтүү коомдук кызыкчылыкка кызмат кылат жана тиешелүү түрдө коомдук-укуктук мааниге ээ болот. Бул аны сот бийлигинин институттарынын гана эмес, ошондой эле ар кандай социалдык чыр-чатактарды чечүүгө багытталган башка мамлекеттик жана мамлекеттик эмес механизмдердин иштешинен ажырагыс кылат.

Ушуга байланыштуу мамлекет төмөнкү шарттарды камсыз кылууга тийиш: биринчиден, квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү боюнча иштин зарыл болгон укуктук негиз түзүү; экинчиден, квалификациясы жарандардын кызыкчылыгында өз функцияларын натыйжалуу аткарууга мүмкүндүк берген адамдарга гана бул жардамды көрсөтүүнүн жеткиликтүүлүгүн камсыз

кылуу; үчүнчүдөн, адвокаттык иш жүргүзүү үчүн так кесиптик жана квалификациялык талаптарды белгилөө.

Ошентип, адвокаттар квалификациялуу, анын ичинде мамлекет кепилдеген квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү боюнча миссияны өзүнө алуу менен жарандардын мыйзамдуу укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылуу чөйрөсүндө мамлекеттин конституциялык милдеттенмелерин ишке ашырууда негизги ролду ойнойт.

5. Мыйзам чыгаруучу жогоруда белгиленген факторлордун маанилүүлүгүн эске алуу менен “Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” жана “Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө” мыйзамдарда квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү боюнча ишти жөнгө салуунун тартибин аныктаган.

Жогоруда белгиленген актыларга ылайык, квалификациялуу юридикалык жардам өзүнө кылмыш-жаза, жарандык, административдик иштер жана сот өндүрүшүнүн бардык стадияларында укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча адамдардын мыйзамдуу укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жана/же өкүлчүлүк кылуу боюнча адвокаттын кесиптик ишин камтыйт.

Ал эми конституциялык Мыйзамдын 4-беренесинде аныкталгандай, сот өндүрүшү мамлекеттик тилде жүргүзүлүшү керек.

Мамлекеттик тилди сот өндүрүшүнүн негизги тили катары белгилөө кыргыз тилине мамлекеттик тил статусун берүү жөнүндө Конституциянын ченеминен түздөн-түз келип чыгат (13-берененин 1-бөлүгү).

Бул контекстте адвокаттардын мамлекеттик тилди милдеттүү түрдө билүүсү сот адилеттигине жетүүнү камсыз кылууда жана сот процессинин катышуучуларынын укуктарын жана эркиндиктерин талаптагыдай коргоодо алардын ролун гана белгилебестен, ушул Чечимде белгиленген конституциялык маанилүү максаттарды да чагылдырат.

Ошентип, мыйзам чыгаруучунун адвокаттардын кызматтык милдеттеринин чегинде мамлекеттик тилди билүүсү жөнүндөгү талабы ушул маанилүү максаттар менен шартталган жана алардын ишмердүүлүгүн чектөө катары каралышы мүмкүн эмес. Укуктук карама-каршылык абалындагы же аларга өзүнүн турмуштук маанилүү кызыкчылыктары менен кайрылган жана атайын билими бар адам катары аларга ишеним артууга даяр субъекттерге укуктук жардам көрсөткөн адвокаттар мамлекеттик тилдеги мыйзамдарды билүүгө өзгөчө маани берүүгө милдеттүү, анткени мыйзамдардын жана башка ЧУАлардын ченемдерин колдонуу жана чечмелөө анын ишиндеги эң башкы инструмент болуп саналат.

Ошондой эле адвокаттар күнүмдүк коммуникацияда да, расмий иштерде да мамлекеттик тил колдонгон коомдун ажырагыс бөлүгү болгондуктан, тиешелүү түрдө алардын бул тилди билүүсү алардын өздөрүнүн кесиптик милдеттерин натыйжалуу аткарышы үчүн сөзсүз болуп саналат.

6. Мамлекет тил саясатын сактоону жана өнүктүрүүнү Кыргыз Республикасын 2040-жылга чейин өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясына киргизди жана Кыргыз Республикасында 2021-2025-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана тил саясатын өркүндөтүү программасында анын

негизги артыкчылыктуу багыттарын жана милдеттерин аныктады (Президенттин 2018-жылдын 31-октябрындагы № 221 Жарлыгы жана Өкмөттүн 2020-жылдын 1-октябрындагы № 510 токтому).

Бул документтердеги негизги милдеттердин жана багыттардын арасында республиканын коомдук турмушунун бардык чөйрөлөрүндө мамлекеттик тилди толук жана кеңири колдонууга жетишүү жана мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн укуктук негиздерин бекемдөө белгиленген.

Бул аракеттердин алкагында “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” конституциялык Мыйзам жаңы редакцияда кабыл алынган, ал мамлекеттик тил саясатын жүзөгө ашыруунун укуктук негиздерин, мамлекеттик тилди өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүүдө мамлекеттик органдардын, мекемелердин, уюмдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын милдеттерин белгилейт.

Конституциялык Мыйзамдын 12-13-главаларында алардын ыйгарым укуктары аныкталган, алардын ичинен Министрлер Кабинетине мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасын бекитүү жана аткарууну камсыз кылуу жүктөлгөн, анда тиешелүү убакыт ичинде мамлекеттик тилди колдоо боюнча мамлекеттик саясаттын негизги стратегиялык максаттары жана артыкчылыктуу милдеттери, ошондой эле көрсөтүлгөн максаттарга жана милдеттерге жетүү үчүн жүзөгө ашыруу пландалып жаткан чаралар чагылдырылууга тийиш. Аталган Программа Кыргыз Республикасынын жарандарынын, чет өлкөлүк жарандардын жана жарандыгы жок адамдардын мамлекеттик тилди окуп-үйрөнүүгө болгон муктаждыктарын канааттандыруу, аны Кыргыз Республикасында, ошондой эле анын чегинен тышкары жайылтуу үчүн зарыл болгон мыйзамда белгиленген кепилдиктерди жана жеңилдиктерди эске алуу менен иштелип чыгууга жана ишке ашырылууга тийиш (36-берененин 3-бөлүгү).

Мындай регламенттөө Кыргыз Республикасынын элин түзгөн бардык башка этностордун, айрыкча алардын өз ара аракеттенүү процессинде конституциялык баалуулуктардын ортосунда акылга сыярлык тең салмактуулукту сактоо аспектисинде конституциялык укуктарына кепилдик берилет.

Ошентип, талашылып жаткан ченемдин формулировкасы адвокаттардын мамлекеттик тилди билүү милдетине түздөн-түз көрсөтмөнү камтыса да, мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасын план ченемдүү ишке ашырууга, мамлекеттик тилди билбеген адамдардын аны өздөштүрүүсү үчүн объективдүү шарттарды түзүүгө жана тил саясатын коомдун жашоо-турмушунун бардык чөйрөлөрүнө этап менен киргизүүгө жараша императивдик мүнөзгө ээ болот.

Мындан тышкары, каралып жаткан конституциялык Мыйзам процессуалдык мыйзамдарга ылайык сот өндүрүшүндө расмий тилди колдонуу мүмкүнчүлүгүн да белгилейт (7-берене).

Муну менен мыйзам чыгаруучу сот өндүрүшүнүн бардык катышуучулары үчүн универсалдуу эрежени бекитет, ал сот өндүрүшүнүн бардык формаларында колдонулат.

Алсак, сот өндүрүшү жүрүп жаткан тилди билбеген же жетиштүү деңгээлде билбеген адамдарга түшүндүрүү жолу менен ар кандай этапта билдирүү жасоого, көрсөтмө берүүгө, өтүнүч билдирүүгө, иштин материалдары менен таанышууга, сотто сөз сүйлөөгө, котормочунун кызматынан

пайдалануу мүмкүнчүлүгү менен өзү билген тилде сот сүйлөшүүсүн утууга атайын укук камсыз кылынат.

Бул укукту ишке ашыруу Адам укуктарынын жалпы декларациясынын жоболоруна жана Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыга шайкеш, анда эне тилин колдонуунун жана сотто котормочунун акысыз жардамын алуунун маанилүүлүгү көрсөтүлгөн.

Ушуга байланыштуу сот өндүрүшүнүн алкагында расмий тилди же процесстин катышуучусу жакшы билген тилди толук пайдалануу укугун камсыз кылуу ар бир жарандын сот адилеттигине бирдей жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуучу принцип болуп саналат. Бул сот өндүрүшүнүн эч бир катышуучусу мамлекеттик тилди билбөө себеби боюнча соттук коргоого жетүүдө тилдик тоскоолдуктарга туш болбошу керек дегенди билдирет. Ошондуктан тилдик укуктарды мындай ченемдик колдоо конституциялык негиздерге жооп берет жана ар кандай басмырлоонун, анын ичинде тилдик белгиси боюнча да басмырлоонун алдын алат, анткени сот процессинин ар бир катышуучусуна анын жүрүшүн толук түшүнүүгө, өз укуктарын коргоого активдүү катышууга жана башка катышуучулар менен бирдей шарттарда сотто өз кызыкчылыктарын билдирүүгө кепилдик берет.

Ошентип, мамлекеттик тилди киргизүү тартибин колдонуудагы укуктук жөнгө салууда талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келет деп таанылышы мүмкүн эмес жана адвокаттык иш сыяктуу коомдук маанилүү функцияларды аткаруу үчүн зарыл талап катары бааланууга тийиш.

Мамлекеттик тилди билүү талабы бардык адвокаттар үчүн токтоосуз милдеттүү болуп саналбайт, мамлекет аны өздөштүрүү үчүн бардык зарыл шарттарды түзүп берген шартта ишке ашырылат. Бул мамиле талаптардагы адилеттүүлүктү камсыз кылат жана бардык кызыкдар тараптарга негизсиз басым көрсөтпөстөн жаңы шарттарга адаптацияланууга мүмкүнчүлүк берет.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 8-пункту Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 24-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларына, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтына жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

судьялар Ч.М. Уметалиеванын жана А.А. Аскарбековдун суроо-талаптары боюнча Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 62-беренесинин (2017-жылдын 2-февралындагы редакцияда), Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 73-беренесинин (1997-жылдын 1-октябрындагы редакцияда) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 21-июну

Бишкек ш.

№ 09-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы К. Маамыталы кызынын катышуусунда Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 38, 45-беренелерин жетекчиликке алып, судьялар Ч.М. Уметалиеванын жана А.А. Аскарбековдун суроо-талаптары боюнча Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 62-беренесинин (2017-жылдын 2-февралындагы редакцияда) (мындан ары – 2017-жылдагы КЖК) жана Кыргыз

Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 73-беренесинин (мындан ары – 1997-жылдагы КЖК) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти жазуу жүзүндөгү жол-жобосу боюнча карап чыкты.

Бул ишти кароого Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы Ч.М. Уметалиеванын, Жалал-Абад облусунун Таш-Көмүр шаардык сотунун судьясы А.А. Аскарбековдун суроо-талаптары себеп болду жана кылмыш куугунтуктоонун эскирүү мөөнөтү өткөндүгүнө байланыштуу адамды кылмыш жоопкерчилигинен бошотуунун шарттарын караган 2017-жылдагы КЖКнын 62-беренесинин жана айыптоо өкүмүн аткаруунун мөөнөтүнүн эскиришинен улам жазадан бошотуунун негиздерин жана шарттарын аныктаган 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренесинин Конституцияга ылайык келеби деген маселеде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумда кароого даярдаган судья-баяндамачы Ч.А. Айдарбекованын маалыматын угуп жана сунушталган материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТАПТЫ:

2024-жылдын 1-апрелинде Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна 2017-жылдагы КЖКнын 62-беренесинин Конституциянын 60-беренесине ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы Ч. М. Уметалиеванын суроо-талабы келип түшкөн.

Кайрылуудан жана ага тиркелген документтерден белгилүү болгондой, соттун өндүрүшүндө Кылмыш-жаза кодексинин 122, 207 жана 280-беренелеринде (2021-жылдын 28-октябрындагы редакцияда) (мындан ары – КЖК) каралган кылмыштарды жасагандыгы боюнча Р.А. Кулматовго карата кылмыш иши кароодо турат.

Р. А. Кулматов жогоруда аталган кылмыштарды 2006-жылдын 24-ноябрында жасаган, андан кийин качып кеткен. Кылмыш ишин иликтөө мезгилинде 2007-жылдын 23-январында ага издөө жарыяланып, ал 2023-жылдын 30-январында гана кармалган.

Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2023-жылдын 29-июнундагы өкүмү менен Р.А. Кулматов кылмыш жасагандыгына күнөөлүү деп табылып, бирок КЖКнын 62-беренесинин негизинде кылмыш жоопкерчилигине тартуунун эскирүү мөөнөтүнүн өткөндүгүнө байланыштуу жазадан бошотулган. Аталган өкүм Бишкек шаардык сотунун 2023-жылдын 19-сентябрындагы чечими менен күчүндө калтырылган, бирок Жогорку соттун 2023-жылдын 26-декабрындагы токтому менен биринчи жана экинчи инстанциялардын сот актылары жокко чыгарылып, кылмыш иши биринчи инстанциядагы сотко кайра кароого жөнөтүлгөн.

Судьянын суроо-талабында биринчи жана апелляциялык инстанциядагы соттор Р.А. Кулматовду жазаны өтөөдөн бошотуу жөнүндө соттук актыларды кабыл алууда КЖКнын 12-беренесин жетекчиликке алышкан, ага ылайык, эгерде жазык мыйзамы кылмыш жасаган

мезгилден бери нече жолу өзгөртүлсө, анда кыйла жумшак мыйзамды колдонуу зарылдыгы каралган. 2017-жылдагы КЖКнын 62-беренесинин жоболору колдонуудагы КЖКнын ушуга окшош 58-беренесинин жоболоруна салыштырмалуу жасалган жосундун кыйла жеңил жазык-укуктук кесепеттерин караган. Ушуга байланыштуу соттор айыпталуучунун тергөөдөн же соттон качуусуна байланыштуу өндүрүш кыскартылгандыгына карабастан он беш жылга чейинки эскирүү мөөнөтүнүн чегин камтыган ченем колдонулууга тийиш деп эсептешкен.

Жогорку сот жогоруда аталган сот актыларын жокко чыгаруу менен, төмөн турган соттор текшерилип жаткан ченемди туура эмес чечмелешкендигин жана адамга издөө жарыяланган учурдан тартып эскирүү мөөнөтү токтотула тургандыгын жана ал кармалган учурдан тартып кайра башталаарын, башкача айтканда, кылмыш жасалган учурдан тартып он беш жыл өткөнүнө же өтпөгөндүгүнө карабастан мөөнөттүн өтүшү токтотула тургандыгын эске албагандыгын белгилеген.

Жогоруда көрсөтүлгөн жагдайлардан улам, кайрылуу субъектисинде 2017-жылдагы КЖКнын 62-беренесинин жоболору, эгерде күнөөлүү адам тергөө органдарынан жана соттон жашырынып жүрсө жана издөөдө болсо, ал эми кылмыш жасалган учурдан тартып он беш жылдан ашык убакыт өтүп кетсе, эскирүү мөөнөтүн токтото турууну карайбы деген күмөн пайда болгон, бул айыпталуучулар үчүн кыйла жеңил кесепет болмок.

Жогоруда баяндалгандын негизинде Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы Ч.М. Уметалиева 2017-жылдагы КЖКнын 62-беренесинин Конституциянын 60 жана 102-беренесинин талаптарына ылайык келүүсүн текшерүүнү өтүнгөн.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 22-апрелиндеги аныктамасы менен суроо-талап өндүрүшкө кабыл алынган.

2024-жылдын 20-майында Конституциялык сотко Жалал-Абад облусунун Таш-Көмүр шаардык сотунун судьясы А.А. Аскарбековдун 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренесинин Конституциянын 60-беренесине ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө дагы бир суроо-талап келип түшкөн.

Суроо-талаптан жана ага тиркелген материалдардан белгилүү болгондой Таш-Көмүр шаардык сотунун 2008-жылдын 5-июнундагы өкүмү менен А.Ж. Жылтырбеков жаш жете электи зордуктоо жасагандыгына күнөөлүү деп табылган (1997-жылдагы КЖКнын 129-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пункту) жана он беш жылга эркиндигинен ажыратууга өкүм чыккан. Андан ары, 2008-жылдын 18-июлунда Жалал-Абад облустук сотунун өкүмү менен А.Ж. Жылтырбековдун аракети КЖКнын 132-беренесине кайра квалификацияланган (он алты жашка чыга элек адам менен жыныстык катнашта болуу) жана 3 жылга шарттуу түрдө эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза аныкталган. Соттолуучу сот залынан бошотулган. Кийин Жогорку соттун 2008-жылдын 28-октябрындагы токтому менен апелляциялык инстанциянын өкүмү жокко чыгарылып, биринчи инстанциядагы соттун өкүмү күчүндө калтырылган, анын аткарылышы 2008-жылдын 5-декабрында башталышы керек болчу. Бирок бул учурга карата А.Ж.Жылтырбеков качып кеткен, буга байланыштуу 2009-жылдын 13-январында ага издөө жарыяланган.

2024-жылдын 7-мартында А.Ж. Жылтырбеков кармалып, жазасын өтөө үчүн Молдовановка айылындагы № 1 мекемесине алып келинген.

2024-жылдын 9-апрелинде А.Ж. Жылтырбековдун кызыкчылыгын көздөгөн адвокат Ж. Батырбеков тарабынан Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза-процессуалдык кодексинин 431-беренесинин 12-пунктуна ылайык өкүмдү аткаруунун эскирүү мөөнөтү өткөндүгүнө байланыштуу соттолуучу А. Ж. Жылтырбековду жазадан бошотуу жөнүндө Таш-Көмүр шаардык сотуна өтүнүч киргизилген.

Адвокат Ж.Батырбековдун пикири боюнча соттолуучу А. Ж. Жылтырбеков жаза өтөөдөн бошотулушу керек, анткени ага карата айыптоо өкүмү он беш жыл төрт айдын өтүшүндө аткарылган эмес. Эгерде кылмыш жасалган учурдан тартып азыркы мезгилге чейин кылмыш-жаза мыйзамдары бир нече жолу өзгөртүлгөн болсо, сот өкүмдү аткаруу менен байланышкан маселелерди кароодо мыйзамдын жазык-укуктук кесепеттерин жеңилдетүүчү ченемдерин эске алууга тийиш (КЖКнын 12-беренеси).

1997-жылдын 1-октябрындагы, 2017-жылдын 2-февралындагы жана 2021-жылдын 28-октябрындагы тиешелүү редакциялардагы Кылмыш-жаза кодексине ылайык өкүмдү аткаруунун эскирүү мөөнөтүнүн өткөндүгүнө байланыштуу жазаны өтөөдөн бошотууну караган жазык мыйзамдарынын ченемдерин салыштыруунун негизинде, кайрылуу субъектиси 1997-жылдагы КЖКнын жоболору А. Ж. Жылтырбеков үчүн кыйла жеңил жазык-укуктук кесепеттерди карайт деп эсептейт, анткени ал жашы жете электердин жыныстык кол тийбестигине жана жыныстык эркиндигине каршы кылмыштар үчүн өкүмдү аткаруунун эскирүү мөөнөтү өтүп кеткендиги боюнча жаза өтөөдөн бошотуунун мүмкүн эместиги сыяктуу катаалдаштыруучу жагдайларды карабайт.

Белгиленгендерди эске алуу менен, судьяда 2017-жылдагы КЖК менен 2021-жылдагы КЖК колдонуунун конституциялуулугунда күмөн саноолор келип чыккан, алар жашы жете электердин жыныстык кол тийбестигине жана жыныстык эркиндигине каршы кылмыштар үчүн эскирүү мөөнөтүн колдонууну карабайт, ал эми 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренеси соттолгондор үчүн кыйла жеңил кесепеттерди камтыйт.

Баяндалгандардын негизинде, судья А.А. Аскарбеков 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренесинин Конституциянын 60-беренесине ылайык келүүсүн текшерүүнү өтүнгөн.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 28-майындагы аныктамасы менен судьянын суроо-талабы өндүрүшкө кабыл алынган. Жогоруда аталган судьялардын кайрылууларында талаптардын бир түрдүүлүгүн эске алуу менен, бул иштер 2024-жылдын 29-майында бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилген.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 38-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктуна ылайык судьялардын суроо-талабы боюнча ишти кароо жазуу жүзүндөгү жол-жобо боюнча жүзөгө ашырылат. Аталган конституциялык Мыйзамдын 34-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык суроо-талаптары Конституциялык соттун өндүрүшүнө кабыл алынган судьялар тарап катары таанылбайт жана отурумга чакырылбайт.

Каралып жаткан иш боюнча жоопкер тарап катары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, үчүнчү жактар болуп Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясы, Кыргыз Республикасынын Жогорку соту, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги таанылган.

Жоопкер-тараптын берилген каршы пикиринде судьялардын өздөрүнүн суроо-талаптарында текшерилүүчү беренелердин Конституциянын 60-беренесине карама-каршылыгын же дал келбестигин көрсөтүүчү жүйөлөрдү жана негиздерди бербегендиги белгиленген.

С.К. Ысыранов жазык-процесстик мыйзамдардын негизги принциптеринин бири жазык жоопкерчилигинин шексиздиги принциби болуп саналат, бул ар бир кылмыштын милдеттүү түрдө ачылышын жана иликтенишин болжойт, ал эми күнөөлүүлөр адилеттүү сот процессине жана жазага тартылышы керек деп белгиледи.

КЖКнын 58-беренесине ылайык, эгерде кылмыш жасаган адам тергөөдөн же соттон качса, эскирүүнүн өтүшү токтотулуп турат жана адам кармалган күндөн тартып кайра жандандырылат. Айыпкер же соттолгон адам кылмыш жоопкерчилигинен качкан учурлар боюнча ушундай эле принцип текшерилип жаткан 2017-жылдагы КЖКнын 62 жана 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренелеринде сакталган. Жазык жоопкерчилигинен бошотуу, ага тете жазаны аткаруудан бошотуу, эгерде жазыктык куугунтуктоо же жазаны аткаруу айыпкерге же соттолгонго көз каранды болбогон себептер боюнча өз убагында жүзөгө ашырылбаган учурда гана мүмкүн болот. Эгерде кылмыш жасаган адам жоопкерчиликтен качса, эскирүү мөөнөтүнүн өтүшү токтотулушу керек.

С.К. Ысыранов Конституциянын 60-беренесине ылайык эскирүү мөөнөтүнүн өтүшүн токтото туруу жана кайтадан жандандыруу бөлүгүндө текшерилүүчү ченемдер жаңы жоопкерчиликти белгилебейт жана колдонуудагы жоопкерчиликти оордотпойт, болгону тергөөдөн же соттон качкан учурларда эскирүү мөөнөтүн колдонуу жол-жобосун гана жөнгө салат деп белгиледи. Ушуга байланыштуу, алар конституциялык кепилдиктерге шайкеш келет, анткени алар кыйла катаал мыйзамды артка карай колдонбоо принцибин бузбайт жана жоопкерчиликтин маңызын өзгөртүүгө тиешеси жок.

Конституцияга ылайык, Жогорку соттун пленуму сот практикасынын маселелери боюнча бардык соттор жана судьялар үчүн милдеттүү болгон түшүндүрмөлөрдү берет. С.К. Ысыранов Жогорку сот жазык сот өндүрүшүнүн жогоруда аталган ченемдериндеги түшүнүксүздүктөрдү болтурбоо үчүн сот практикасынын маселелери боюнча толук түшүндүрмө бериши керек болчу деп эсептейт.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев жоопкер тараптын позициясына окшош мазмундагы позициясын билдирди.

Ошол эле учурда А.Т. Молдобаев бул суроо-талаптарда КЖКнын аталган ченемдеринин Конституциянын жоболоруна ылайык келүүсү каралбагандыгын, тескерисинче, адам өлтүрүү жана зордуктоо боюнча соттолгондорду жазык жоопкерчилигинен бошотуу үчүн кылмыш-жаза мыйзамынын күчүн жоготкон беренелерин судьялар тарабынан колдонуу мүмкүндүгү жөнүндө

айтылганын белгилейт. Ушуга байланыштуу аталган маселе судьялар тарабынан өз алдынча же болбосо Жогорку соттун Пленумунун тиешелүү токтомун кабыл алуу аркылуу чечилүүгө тийиш.

Жогорку соттун позициясына ылайык, 2017-жылдагы КЖКнын 62-беренесинин 2-бөлүгүндө, 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренесинин 2-бөлүгүндө, тактап айтканда, эскирүү мөөнөтү токтотулгандыгына карабастан кылмыш жасалган күндөн тартып он беш жыл өткөндөн кийин тергөөдөн же соттон качкан адамды кылмыш жоопкерчилигинен бошотуу бөлүгүндө укуктук аныксыздык бар.

Ошону менен бирге Жогорку сот көрсөтүлгөн ченемдер юридикалык күчүн жоготкондугуна байланыштуу, мындай укуктук аныксыздыкты четтетүү үчүн мыйзам чыгаруучу орган тарабынан бул ченемди андагы так эместиктерди четтетүү жана аларды бир беткей түшүнүү максатында чечмелөө (түшүндүрүү) жолу менен жүргүзүүсү оңтойлуу болмок деп эсептейт.

Башкы прокуратуранын берилген позициясында биринчи жана экинчи инстанциядагы соттор тарабынан 2017-жылдагы КЖКнын текшерилип жаткан ченемдерин туура эмес чечмелөө Р.Кулматовду жоопкерчиликтен мыйзамсыз бошотууга алып келгендиги көрсөтүлгөн. Мындан тышкары, 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренесине, 2017-жылдагы КЖКнын 92-беренесине жана КЖКнын 92-беренесине ылайык, эгерде соттолгон адам жазаны өтөөдөн качса, кылмыш боюнча эскирүү мөөнөтүнүн өтүүсү токтотула турат жана соттолгон адам жазаны өтөө үчүн келген же кармалган учурдан тартып улантылат. Ушуга байланыштуу Башкы прокуратура Жогорку соттун 2023-жылдын 25-декабрындагы жана 2008-жылдын 29-октябрындагы чечимдеринде Р. Кулматов кармалган учурдан тартып эскирүү мөөнөтү кайра жандандырылат, ал эми соттолгон А. Жылтырбеков өзүнүн жазасын өтөшү керек деп туура белгилеген деп эсептейт.

Юстиция министрлигинин берген позициясы өзүнүн мазмуну боюнча жоопкер тараптын позициясына окшош.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошону менен бирге, Конституциялык сот, өзүнүн юридикалык күчүн жоготкон мыйзамдарга жана башка ченемдик укуктук актыларга тиешеси бар кайрылууларга, эгерде аларды мурда колдонуу жарандардын конституциялык укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушуна алып келсе, ошондой эле аларды колдонууга мыйзам тарабынан жол берилсе, башкача айтканда мыйзамдын өз мезгилинде колдонуу жана мыйзамдын артка карата колдонулушунун принциптеринен алганда юридикалык кесепеттерди жаратууну уланта берсе, конституциялык сот өндүрүшүнө жол берилет деп эсептейт.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун кароо предмети болуп саналат:

– “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын

Жазык-аткаруу кодексин, “Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Мыйзамынын 2017-жылдын 24-январындагы редакциясындагы Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин төмөнкүдөй мазмундагы 62-беренеси:

“62-берене. Жазык куугунтуктоонун эскирүү мөөнөтү өткөндүгүнө байланыштуу жазык жоопкерчилигинен бошотуу

1. Эгерде адам тарабынан кылмыш жасалган күндөн тартып жана өкүм мыйзамдуу күчүнө кирген күнгө чейин төмөнкүдөй мөөнөттөр өткөн болсо, ал жазык жоопкерчилигинен бошотулат:

1) үч жыл - анча оор эмес кылмыш жасаган учурда;

2) жети жыл - оор кылмыш жасаган учурда;

3) он жыл - өзгөчө оор кылмыш жасаган учурда, ошондой эле, эгерде кылмыш уюшкан топтун, кылмыштуу уюмдун курамында жасалса.

2. Эгерде кылмыш жасаган адам тергөөдөн же соттон качса, эскирүүнүн өтүшү токтотулуп турат. Бул учурларда эскирүүнүн өтүшү адам кармалган күндөн тартып кайра улантылат. Эгерде кылмыш жасалган мезгилден тартып он беш жыл өтсө, мында адам жазык жоопкерчилигинен бошотулат.

3. Эгерде ушул берененин 1 жана 2-бөлүктөрүндө каралган мөөнөттөр өткөнгө чейин адам кайра жаңы кылмыш жасаса, эскирүүнүн өтүшү үзгүлтүккө учурайт. Мында эскирүү мөөнөтүнүн эсеби жаңы кылмыш жасалган күндөн тартып кайтадан башталат. Мында эскирүү мөөнөтү ар бир кылмыш үчүн өзүнчө эсептелет.

4. Мыйзамга ылайык өмүр бою эркиндигинен ажыратуунун дайындалышы мүмкүн болгон өзгөчө оор кылмыш жасаган адамга карата эскирүүнү колдонуу жөнүндө маселе сот тарабынан чечилет. Эгерде сот эскирүүнү колдонуу мүмкүндүгүн таппаса, өмүр бою эркиндигинен ажыратуу дайындалышы мүмкүн эмес жана он беш жылдан жыйырма жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга алмаштырылат.

5. Эгерде иммунитетке ээ болгон адамга карата жазык иши козголсо жана ал иммунитеттин болгонуна байланыштуу токтотулуп турса, анда эскирүү мөөнөтү токтотула турат.

6. Ушул Кодексин 130-беренесинин 2-бөлүгү, 143-беренеси, 161-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пункту жана 4-бөлүгү, 162-беренесинин 3-бөлүгүнүн 2-пункту жана 4-бөлүгү, 239-беренеси, 314-беренеси, 319-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрү, 320-беренесинин 4-бөлүгү, 323-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-пункту, 325-беренесинин 3-бөлүгүнүн 2-пункту, 325-беренесинин 3-бөлүгүнүн 2-пункту, 326-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пункту, 380-390,392 жана 393-беренелери боюнча каралган кылмыштарды жасаган учурларда эскирүү мөөнөтү колдонулбайт.”;

– 1997-жылдын 1-октябрындагы № 69 “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин колдонууга киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын төмөнкүдөй мазмундагы редакциядагы Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 73-беренеси:

“73-статья. Айыптоо өкүмүн аткаруу мөөнөтүнүн эскиришинен улам жазадан бошотуу

(1) Эгерде айыптоо өкүмү мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып төмөнкү мөөнөттөрдө:

1) эки жылдан ашпаган мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга же эркиндигинен ажыратууга байланышпаган жазага соттолгондо - эки жылда;

2) беш жылдан ашпаган мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга соттолгондо - төрт жылда;

3) он жылдан ашпаган мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга соттолгондо - жети жылда;

4) он жылдык мөөнөткө эркиндигинен ажыратуудан кыйла катуу жазага соттолгондо - он жылда айыптоо өкүмү аткарылбаса, адам негизги жана кошумча жазадан бошотулат.

(2) Эгерде соттолгон адам жазаны өтөөдөн качса эскирүү мөөнөтүнүн өтүшү токтотула турат. Мындай учурда адам кармалган же күнөөсүн мойнуна алып өзү келген учурдан тартып эскирүү мөөнөтүнүн өтүшү кайра башталат. Мында ушул статьянын биринчи бөлүгүндө каралган эскирүү мөөнөттөрү эки эсеге көбөйөт, бирок ал он беш жылдан ашпоого тийиш.

(3) Өмүр бою эркиндигинен ажыратууга соттолгон адамга карата эскирүү мөөнөтүн колдонуу жөнүндө маселе сот тарабынан чечилет. Эгерде сот эскирүү мөөнөтүн колдонууну мүмкүн эмес деп тапса, өмүр бою эркиндигинен ажыратуу эркиндигинен ажыратууга алмаштырылат.

(4) Тынчтыкка жана адамзат коопсуздугуна каршы кылмыш жасалганда жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында атайын каралган учурларда эскирүү мөөнөтү колдонулбайт.

2. Конституцияга ылайык Кыргыз Республикасы демократиялык укуктук мамлекет катары аныкталган, анда укуктун үстөмдүгү орнотулат, ал эми укук тартиби адамдын ишмердүүлүгүнүн жана өлкөнүн коомдук турмушунун бардык чөйрөлөрүн камтыган укуктук системаны түзүү менен камсыз кылынат. Мында мыйзам менен бекитилген укуктук эрежелер алар расмий күчүнө кирген учурдан тартып Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында колдонулат.

Коомдук жүрүм-турумдун ушул эрежелерин жана ченемдерин сактоо, коомдун кызыкчылыктарын урматтоо жана коомдук мамилелерге укук ченемдүү катышуу ар бир жарандын конституциялык парзы жана милдети болуп саналат, ал өзүн-өзү билдирүү процессинде башка адамдардын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарын эске алууга тийиш.

Ошентип, инсандын конституциялык милдети коомдук мамилелердин башка катышуучуларынын милдеттери менен корреляциялык укуктук байланышка кирет. Демек, адамдын өзүнүн укуктарын жана эркиндиктерин жүзөгө ашыруусу башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин бузбашы керек (Конституциянын 53-беренесинин 1-бөлүгү).

Бул контекстте мамлекет негизги ролду аткаруу менен конституциялык мазмунду белгилейт жана колдонуудагы мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын жоболорунда анын табиятын жана так чектерин тактоо менен инсандын милдеттеринин өзгөчөлүктөрүн ачып көрсөтөт.

Ушуга байланыштуу мамлекет менен жарандын өз ара жоопкерчилиги анын мыйзамдардагы аракеттеринин формаларын укуктук жөнгө салуунун сапатынан келип чыгат. Мамлекет инсандын эркин жана татыктуу өнүгүүсүн жана аларды коргоону камсыз кылуучу шарттарды түзүү үчүн жарандардын алдында жоопкерчилик тартат. Ага жооп катары жаран Конституция жана мыйзамдар менен ага жүктөлгөн милдеттерин кыйшаюусуз аткарылышы үчүн мамлекет алдында жооптуу.

Башкача айтканда, ар бир жаран жүрүм-турум линиясын тандоодо мүмкүн болгон укуктук кесепеттерди аңдап билүү менен анын вариантын өз алдынча аныктайт. Бул колдонуудагы мыйзамдарды колдонууда жана сактоодо жеке жоопкерчиликтин маанилүүлүгүн баса белгилейт.

3. Мыйзамдар өз табияты боюнча динамикалуу жана коомдун муктаждыктары, социалдык-экономикалык факторлор жана инновациялар менен шартталган өзгөрүүлөргө дуушар болот. Тиешелүү түрдө ченемдик укуктук актыларга киргизилген өзгөртүүлөрдүн күчү аларды расмий колдонууга чейин пайда болгон мамилелерге жайылтылбайт, бул жарандардын укуктарын жана милдеттерин кайра өзгөртүүгө жол бербейт.

Бирок белгилей кетүүчү нерсе, бул эрежеден тышкары Конституциянын өзү аныктаган өзгөчөлүктөр бар, ага ылайык жаңы милдеттерди белгилеген же жоопкерчиликти күчөткөн мыйзам же башка ченемдик укуктук акты өткөн мезгилге карата колдонулбайт (6-берененин 5-бөлүгү).

Демек, мындай мыйзамдык өзгөртүүлөр алар расмий түрдө ишке киргизилгенден кийин пайда болгон кырдаалдарга гана колдонулат, муну менен укуктук системанын укуктук аныктыгы жана алдын ала билүүсү камсыз кылынат, адамдарга мыйзамдагы өзгөрүүлөргө күтүлбөгөн юридикалык кесепеттерден коркпостон ыңгайлашууга мүмкүндүк берет.

4. КЖКнын 11-беренесинде бекитилген жалпы эреже боюнча, жасалган кылмышка карата ал жасалган учурда колдонулган кылмыш-жаза мыйзамдары колдонулат. Кылмыш жасалган убакыт деп адамдын мыйзамда каралган аракетти же аракетсиздикти жасаган убактысы таанылат. Жаңы жазык мыйзамы мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин жасалган жосун боюнча сотко чейинки өндүрүш жана соттук териштирүү ал күчүнө киргенден кийин жүргүзүлсө, анда мурда колдонулган мыйзамдардын ченемдери колдонулат.

Ошол эле учурда, Конституция ар бир инсандын коомдун турмушундагы баалуулугун дагы бир жолу баса белгилеп, адамдын жоопкерчилигин белгилеген же оордотуучу мыйзам өткөн мезгилге карата колдонулбайт деп жарыялайт. Алар жасалган учурда укук бузуу катары таанылбаган аракеттер үчүн эч ким жоопкерчилик тарта албайт. Эгерде иш-аракет жасалгандан кийин киргизилген жаңы мыйзам жоопкерчиликти төмөндөтсө же жоопкерчиликти башка жол менен жеңилдетсе, анда мындай мыйзам ретроактивдүү колдонулат (60-берененин 1-бөлүгү). Бул жобо жазанын мөөнөтүн кыскартууну, жосундун квалификациясын анча оор эмес деп өзгөртүүнү камтыйт, ал жоопкерчиликти жеңилдетүүгө же жазык жоопкерчилигин толугу менен жокко чыгарууга (декриминалдаштырууга) алып келиши мүмкүн. Бул укук колдонууда адилеттикти жана гумандуулукту камсыз кылып, кылмыш жоопкерчилигине тартылгандарга жаңы мыйзамдын лениенттүү жоболорунан пайдаланууга мүмкүнчүлүк берет.

Мыйзамдын өткөн мезгилге карата колдонулушун кароо институту узакка созулган мамилелерге укукту колдонууда маанилүү экендигин белгилеп кетүү керек. Аны колдонуу эрежелерин ал ишке киргизилгенге чейин пайда болгон фактыларга жана алар жараткан укуктук кесепеттерге (ретроактивдүүлүк) жайылтуу жолу менен белгилөө, же тескерисинче, айрым

учурларда күчүн жоготкон ченемди колдонуу мүмкүнчүлүгүнө жол берүү (ультраактивдүүлүк) мыйзам чыгаруучунун дискрециясына кирет.

Ошентип, мыйзам чыгаруучу тарабынан укуктук жөнгө салуу укуктук мамлекеттин конституциялык принциптеринен улам жүзөгө ашырылып жаткан укуктук жөнгө салуу аныктыктын, айкындыктын жана карама-каршылыксыздыктын талаптарына жооп бериши керек, ал эми анын иштөө механизми тиешелүү укуктук мамилелердин субъекттерине конкреттүү ченемдик жобонун мазмунунан же айкын өз ара байланышта турган ченемдик жоболордун тутумунан түшүнүктүү болушу керек, анткени конституциялык принциптер бардык укук колдонуучулар тарабынан укуктук ченемди бир түрдүү түшүнүү жана чечмелөө шартында гана камсыз кылынышы мүмкүн.

5. Коомдук коркунучтуу жосундарга жазык-укуктук тыюу салууларды жана аларды бузуу үчүн жазаларды белгилөө, ошондой эле кылмыштуулукту жана жосундардын жазаланышын четтетүүчү жана жоопкерчиликти жеңилдетүүчү мыйзам ченемдерин кабыл алуу Конституциянын артыкчылыгын жана түздөн-түз колдонулушун, адам укуктарын жана эркиндиктерин мамлекеттик коргоону, адилеттүүлүктү жана теңчиликти кошо алганда, демократиялык укуктук мамлекеттин конституциялык принциптерине негизделүүгө тийиш. Бул чаралар конкреттүү адамга жазык жоопкерчилигин жүктөө же андан бошотуу үчүн негиз болуп кызмат кылат.

Кылмыш жасаган адамга карата мамлекеттин жазык жоопкерчилигин ишке ашыруудан, аны соттоодон жана ага карата жазык жазасын колдонуудан баш тартуусу жазык жоопкерчилигинен бошотуу деп түшүнүлөт. Бул институтту колдонуу КЖКнын 9-беренесинде бекемделген гуманизмди – жазык мыйзамдарынын маанилүү принцибин чагылдырат. Бул мамлекеттин жана коомдун кылмышкерге жумшак мамиле кылуу концепциясынын социалдык-укуктук негиздүүлүгүн, анын кечиримдүүлүгүн жана ал аркылуу бул идеяны ишке ашырууга артыкчылык берүүсүн баса белгилейт.

Алсак, аталган институттун алкагындагы укуктук инструменттердин бири болуп КЖКнын 58 жана 92-беренелери менен регламенттелген эскирүү мөөнөтү эсептелет. Бул механизм кылмыштык куугунтуктоо жана айыптоо өкүмүн аткаруу мөөнөтүнүн өтүп кеткендигине байланыштуу колдонулат.

Мындай укуктук мүмкүнчүлүк кылмыштын коомдук коркунучтуулугун убакыттын өтүшү менен азайышынан улам жазык жоопкерчилигинин чараларын колдонуунун максатка ылайыксыздыгы жана жазыктык репрессиясыз социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгү, ошондой эле жазык сот өндүрүшүндө гуманизм принцибин ишке ашыруу менен шартталгандыгын белгилей кетүү керек, ага ылайык эч ким чектелбеген ченемдик чектердеги убакытта жазык жоопкерчилигин колдонуу коркунучу алдында турбашы керек.

Бул позиция прагматизм элементин да чагылдырат, анткени кечиримдүүлүк жана боорукердик тикелей жоопкерчиликти төмөндөтпөстөн, ошондой эле социалдык байланыштарды бекемдөөгө багытталган калыбына келтирүүчү юстициянын кеңири максаттарына өбөлгө болот, муну менен алардын укуктук системанын ичиндеги көп аспекттүү маанисин баса белгилейт.

6. Ошону менен бирге эскирүү мөөнөтүн колдонуу абсолюттук мүнөзгө ээ эмес жана анын негизинде боор ачууну көрсөтүү мүмкүнчүлүгү бардык учурларда бирдей көрүнүштү билдирбейт.

Дал ошондуктан, мыйзам чыгаруучу өзүнүн дискрециялык ыйгарым укуктарынын алкагында иш алып баруу менен КЖКнын 58-беренесинин 2-бөлүгүндө жана 92-беренесинин 3-бөлүгүндө конкреттүү шарттар менен аныкталган эскертүүлөрдү караган.

Алсак, эгерде кылмыш жасаган адам же соттолгон адам тергөөдөн, соттон жана жазаны өтөөдөн качкан болсо, эскирүүнүн өтүшү токтотулат. Мындай учурларда эскирүү мөөнөтүнүн өтүшү адам кармалган күндөн тартып кайра башталат. Эгерде оор эмес же анча оор эмес кылмыш жасаган учурдан тартып он жыл өтсө, мындай учурда адам жазык жоопкерчилигинен бошотулат. Ошондой эле, соттолгон адам жазаны өтөөдөн качкан учурга карата өткөн эскирүү мөөнөтү чегерилүүгө тийиш. Мында, эгерде айыптоо өкүмү чыгарылган мезгилден тартып жыйырма жыл өтсө жана анын эскириши жаңы кылмыш жасоо менен үзгүлтүккө учурабаса, айыптоо өкүмү аткарылышы мүмкүн эмес. Жазаны өтөө кийинкиге калтырылган учурда эскирүү мөөнөтүнүн өтүшү кийинкиге калтыруу мөөнөтү аяктаганга чейин токтотула турат.

Мындай чаралар биринчи кезекте тергөөдөн, соттон же жазаны өтөөдөн качкан адамдар юридикалык жоопкерчиликтен качуунун каражаты катары өткөн убакытты пайдалана албашына багытталгандыгын белгилей кетүү керек. Мындай учурларда эскирүү мөөнөтүн токтото туруу, кылмыш жасалган же өкүм чыгарылган учурдан тартып өткөн мезгилге карабастан, адам кармалгандан кийин жазык куугунтугунун кайра баштоого кепилдик берет.

Качуу мезгили жалпы эскирүү мөөнөтүнө эсептелбейт, муну менен кылмыш жасалгандан кыйла убакыттан кийин да укук колдонуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылаарын белгилей кетүү маанилүү. Бирок, эгерде кармалгандан кийин кошумча убакыт өтсө, ал качканга чейинки убакыт менен кошо алганда мыйзамда белгиленген эскирүү мөөнөтүнө жетсе (оор эмес же анча оор эмес кылмыштар үчүн он жыл), адам кылмыш жоопкерчилигинен бошотулушу мүмкүн. Бул доонун эскирүү мөөнөтү башталгандан жана анын толук мөөнөтү аяктагандан кийин (качканга чейинки жана андан кийинки бардык мезгилдерди эске алуу менен), эгерде кылмыш өзүнүн оордугу боюнча ушул категорияга кирсе, анда айыпталуучу жоопкерчиликтен бошотулушу мүмкүндүгүн болголойт, бул жазанын сөзсүздүгү жана өлчөмдөштүк принциптерин ишке ашырууга өбөлгө түзөт.

Эгерде айыптоо өкүмү чыгарылгандан бери жыйырма жыл өтсө жана эскирүү мөөнөтү жаңы кылмыш жасоо менен үзгүлтүккө учурабаса, анда өкүм аткарылбашы мүмкүн, бул сот адилеттигин ишке ашыруу үчүн убакыттык алкактын маанилүүлүгүн белгилейт.

Медициналык же башка жүйөлүү себептер сыяктуу жазаны өтөө кийинкиге калтырылган учурда, эскирүү мөөнөтүнүн өтүшү да кийинкиге калтырылган мөөнөт өткөнгө чейин токтотулат. Бул ошондой эле соттолгондордун жоопкерчиликтен качуунун жолу катары кийинкиге калтырууну колдоно албашын камсыз кылат.

Мындай эрежелерди орнотуу жазалоо принцибин ишке ашыруу, башкача айтканда, алдын алуу, социалдык адилеттүүлүккө жетишүү жана күнөөлүүнүн оңолуусу менен байланыштуу.

Мындан тышкары, мыйзам чыгаруучу кылмыштардын айрым түрлөрүнө эскирүү мөөнөтүн колдонууну жокко чыгарган өзгөчө эрежени да белгилеген (КЖКнын 58-беренесинин 6-бөлүгү жана 92-беренесинин 6-бөлүгү).

Адам өлтүрүү, балдарга карата жыныстык кол тийбестикке жана инсандын жыныстык эркиндигине каршы жасалган оор жана өзгөчө оор кылмыштар, ошондой эле кыйноолор, коррупция, терроризм актылары, экстремисттик уюмдарды түзүү жана башка ушул сыяктуу жосундар олуттуу социалдык, моралдык жана психологиялык кесепеттерди жаратаарын белгилеп кетүү зарыл.

Ушуга байланыштуу эскирүү мөөнөттөрүн, анын ичинде оор жана өзгөчө оор кылмыштар боюнча мыйзамдык жөнгө салуу социалдык адилеттүүлүктү кепилдейт жана жазадан билип туруп качууну болтурбоочу ооздуктоочу фактор катары кызмат кылат. Ал сот адилеттиги тутумуна жана бүтүндөй “дени сак” коомго олуттуу узак мөөнөттүү таасирин тийгизет, муну менен олуттуу жосундар үчүн жазасыз калуунун алгылыксыздыгын баса белгилейт.

Бул ошондой эле мамлекеттин кылмыштан кийин өткөн мезгилге карабастан ар бир адамдын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоодо жана мыйзамдын үстөмдүгүн колдоодо жоопкерчилигин көрсөтөт, бул оор кылмыштардын курмандыктары акыр-аягында адилеттүүлүк орногондугун көрүүсүн камсыздайт.

7. Ошентип, ушул Чечимдин 4-5-пункттарында белгиленгендей, эскирүү мөөнөтүнүн институту – бул оболу, мамлекет тараптан кечиримдүүлүктүн көрүнүшү. Эскирүү мөөнөтү институтун колдонуу эрежелерин өзгөртүү менен, ал укуктук аң-сезимдин жана укуктук тартиптин абалын, кылмыштуулуктун деңгээлин жана актуалдуу чакырыктарды эске алуу менен коомдун өнүгүшүнүн тигил же бул мезгилиндеги конкреттүү абалынан келип чыгат. Бирок, бул укук бузуучулардын өздөрүнүн процесстик укуктарын кыянаттык менен пайдалануусуна жана ушул укуктук куралды өз пайдасына колдонууга негиз түзүүнү болжобойт.

Ушуга байланыштуу, эскирүү мөөнөтү институту укукка каршы жосундун жазык-укуктук кесепеттерин жеңилдетүүчү катары каралышы мүмкүн эмес, тиешелүү түрдө ал Конституциянын 60-беренесинин 1-бөлүгүндө каралган эрежелерге туура келбейт, анткени конкреттүү кылмыштуу жосун үчүн жазанын мөөнөтүн кыскартуу, анын квалификациясын анча оор эмес деп өзгөртүү маселелерин козгобойт жана жоопкерчиликти жеңилдетүүгө же жазык жоопкерчилигин толук алып салууга (декриминалдаштырууга) алып келбейт.

Баш Мыйзамдын 6-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 60-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялык-укуктук маанисине негизденүү менен эскирүү мөөнөтү институту жазык мыйзамынын колдонуудагы эрежелерине ылайык алар колдонулган учурга гана колдонулат. Бул институтту туура колдонуу коомдогу өзгөрүүлөргө адекваттуу жооп кайтарууга, мыйзамдуулукту жана укук тартибин сактоого мүмкүндүк берет.

Конституциялык сот 2017-жылдагы КЖКнын 62-беренеси жана 1997-жылдагы КЖКнын 73-беренеси өзүндө аныксыздыкты камтыбайт жана судьялар Ч.А. Уметалиеванын жана А.А. Аскарбековдун суроо-талаптарында келтирилген учурларга карата ушул Чечимдин

жүйөлөштүрүүчү бөлүгүнүн жогоруда айтылган укуктук позициясынан улам колдонулууга жатпайт деген тыянакка келди.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4-бөлүгүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 38, 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 62-беренеси (2017-жылдын 2-февралындагы редакциясында), Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 73-беренеси (1997-жылдын 1-октябрындагы редакциясында) Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 60-беренесине карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 62-беренеси (2017-жылдын 2-февралындагы редакциясында), Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 73-беренеси (1997-жылдын 1-октябрындагы редакциясында) ушул Чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүндө баяндалган укуктук позициялардын негизинде колдонулууга жатпайт деп таанылсын.

3. Чечим акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

4. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

5. Бул Чечим мамлекеттик органдардын расмий басылмаларына, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтына жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысына” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Тилек Алмазбекович Алмазбековдун, Кутман Бактыбекович Кубатбековдун кайрылуусуна
байланыштуу Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 146-беренесинин 1-бөлүгүнүн

1-пунктунун а), б) пунктчаларынын, 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө
иш боюнча

ЧЕЧИМИ

2024-жылдын 2-октябры

Бишкек шаары

№ 10-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы К. Маамыталы кызынын,

кайрылуучу тарап – Тилек Алмазбекович Алмазбековдун,

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Саматбек Кыштообекович Ысырановдун,

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Наргиза Маратовна Бабаеванын, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматынын ишеним кат боюнча өкүлдөрү Бекболот Абдыганиевич Алиевдин, Саламат Журсунбекович Журсунбековдун, Азат Аясбекович Алманбетовдун, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ишеним кат боюнча өкүлдөрү Мелс Шерикбаевич Аттокуровдун, Мээрим Шайлообековна Джурасованын, Эмир Балтабаевич Тайлаковдун, Айсулуу Замировна Мамбеталиеванын катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 146-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун а), б) пунктчаларынын, 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумунда карап чыкты.

Бул ишти кароого Т.А. Алмазбековдун, К.Б. Кубатбековдун кайрылуусу себеп болду жана талашылып жаткан ченемдин Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү маселесинде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумда кароого даярдаган судья-баяндамачы К.А.Дуйшеевдин маалыматын угуп, иштин материалдарын карап чыгып, тараптардын жана үчүнчү жактардын пикирлерин угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2023-жылдын 26-апрелинде Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Т.А. Алмазбековдун, К. Б. Кубатбековдун Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин (мындан ары – СК) 146-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун а), б) пунктчаларынын, 2-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 29-беренесинин 4,5-бөлүктөрүнө, 63-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтүн мазмунунан көрүнүп тургандай, Салык кодексинин талашылып жаткан ченемдери салык кызматынын органдары менен банктын жана төлөм уюмунун/төлөм тутумунун операторунун (мындан ары – банктар) ортосундагы өз ара аракеттенүү маселелерин жөнгө салат.

Алсак, салык кызматынын органдарынын суроо-талабынын негизинде банктар 3 жумушчу күндүн ичинде салык төлөөчүлөрдүн номерлерин көрсөтүү менен алардын эсептеринин ачылышы, жабылышы жана бар экендиги жөнүндө, уюмдардын жана жеке ишкерлердин эсептериндеги жүргүзүлгөн операциялар, ошондой эле салык кызматынын органынын тиешелүү чечими бар болсо, жерине баруу менен же камералык текшерүүдө алардын эсептеринин учурдагы абалы жөнүндө маалыматтарды берүүгө милдеттүү.

Арыз ээлери ошондой эле банктар реалдуу убакыт режиминде жүргүзүлгөн төлөмдөр тууралуу маалыматты берүүгө милдеттүү деген ченемди талаштуу деп эсептешет.

Кайрылуу субъекттери негиздөө катары Конституциянын 29-беренесинин 4 жана 5-бөлүктөрүнө шилтеме жасашат, алар адамдын макулдугусуз анын жеке жашоосу жөнүндө купуя маалыматтарды жана маалымдамаларды чогултууга, сактоого, пайдаланууга жана жайылтууга тыюу салат, муну менен алардын корголушун, анын ичинде укукка жат аракеттерден улам келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын ордун толтуруу укугун камсыздоо менен соттук коргоого кепилдик берет.

Т.А. Алмазбеков жана К.Б. Кубатбеков көрсөтүлгөн конституциялык жоболор өзүнүн мааниси жана мазмуну боюнча адамга берилген жана мамлекет тарабынан кепилденген өзү жөнүндө маалыматты көзөмөлдөө укугу жеке жана интимдик маалыматтардын ачыкка чыгышына жол бербөө мүмкүнчүлүгүн билдирет деп эсептешет. Демек, анын жеке жашоосуна тиешелүү кандай маалымат сыр бойдон калууга тийиш экенин жеке өзү гана аныктоого укуктуу.

Өтүнүчтө, укуктук көз караштан алганда, жеке жашоо материалдык эмес баалуулук катары эркин жана жөнгө салуучу укуктук таасирге дуушар болбошу керек, бирок сырттан, анын ичинде мамлекет тарабынан өзүм билемдик менен кийлигишүүдөн мыйзамдык коргоону талап кылаары баса белгиленет. Бул коргоо жол берилген жана мыйзамдуу кийлигишүүнүн чектерин белгилөө аркылуу жүзөгө ашырылууга тийиш, ал бир эле маалда жеке турмуштун кол тийбестигинин чектерин да аныктайт.

Башкача айтканда, мындай маалыматтарды чогултууга жана жайылтууга адамдын өзү расмий түрдө кимдир-бирөөгө ишенип тапшырган жана мыйзамга ылайык чогултулган, сакталган, пайдаланылган жана жайылтылган маалыматтарга карата гана жол берилет. Болбосо, бул конституциялык кепилдиктердин тарышына алып келет.

Бул укукту ишке ашырууга мамлекеттин кийлигишүүсү мүмкүн болгон учурларда мыйзам мындай чараларды улуттук коопсуздукту жана коомдук тартипти, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын коргоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында гана карашы керек.

Ушуга байланыштуу, арыз ээлери мамлекеттеги инсандын эркиндигинин деңгээли, саясий режимдин демократиялуулугу жана гумандуулугу түздөн-түз жарандардын жеке жашоо-турмушунун кол тийбестигинин кепилдигинин деңгээлинен көз каранды экендигин белгилейт, ал эми мамлекеттин кийлигишүүсү катуу чектелиши керек жана мыйзамда так каралган өзгөчө учурларда гана мүмкүн.

Мындан тышкары, кайрылуунун авторлору мамлекетти жеке маалыматтарды коргоого кепилдик берүүгө милдеттендирген Конституциянын 63-беренесинин 2-бөлүгүн көрсөтүшөт, бул Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 17-статьясына жана Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 12-статьясына ылайык келет.

Алсак, бул конституциялык кепилдикти аткарууда жана эл аралык актылардын көрсөтүлгөн ченемдерине ылайык, “Жеке мүнөздөгү маалыматтар жөнүндө” Мыйзамда жеке маалыматтар конкреттүү адам жөнүндө материалдык сактоочуларда жазылган маалымат, ал конкреттүү адам менен окшоштурулат же окшоштурулушу мүмкүн, ушул адамды түз же кыйыр анын биологиялык, экономикалык, маданий, жарандык же социалдык иденттүүлүгү үчүн мүнөздүү болгон бир же бир нече факторлорго шилтеме жасоо жолу менен идентификациялоого мүмкүндүк берет. Финансылык абалы жөнүндө маалымат да аталган Мыйзамга ылайык жеке маалыматтарга кирет (3-берене).

Жогоруда аталган Мыйзамдын 24-беренесине ылайык, жеке маалыматтар массивин кармоочу маалыматтарды башка кармоочуга жеке маалыматтар субъектинин макулдугусуз өткөрүп бере турган негиздер белгиленген. Кардарлардын финансылык абалы жөнүндө маалымат бул тизмеге киргизилген эмес, муну менен банктар тарабынан аны өткөрүп берүү мүмкүнчүлүгү жокко чыгарылат.

Ошентип, кайрылуунун субъекттери жеке маалыматтар жөнүндө маалыматтарды, анын ичинде банктын кардарларынын финансылык абалы жөнүндө маалыматтарды мыйзамсыз алуу, пайдалануу жана жайылтуу жеке адамдын укуктарына жана мыйзамдуу кызыкчылыктарына зыян келтирет же коркунуч жаратат деген тыянакка келишет.

Колдонуудагы жоболор да реалдуу убакыт режиминде банктык сыр катары корголгон купуя маалыматты алууга ашыкча кеңири дискрециялык ыйгарым укуктарды берүү менен салык кызматынын органдарынын ыйгарым укуктарын негизсиз кеңейтүүгө көмөктөшөт. Бул кыянаттык

менен пайдалануу коркунучун жаратат, анткени салык органдары жарандардын жана уюмдардын жеке финансылык маалыматтарына тиешелүү көзөмөлсүз жана чектөөсүз жеткиликтүүлүк алышат.

Баяндалгандарды эске алып, Т.А. Алмазбеков жана К.Б. Кубатбеков талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келет таанууну өтүнүшөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 26-майындагы аныктамасы менен Т.А. Алмазбековдун, К.Б. Кубатбековдун кайрылуулары өндүрүшкө кабыл алынган.

Соттук отурумдун жүрүшүндө кайрылуучу тарап өзүнүн талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну өтүндү.

Жоопкер тараптын өкүлү катары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С. К. Ысыранов арыз ээсинин жүйөлөрү менен макул болгон жок жана талашылып жаткан жобо Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

С.К. Ысыранов Конституциянын 29-беренеси “Жеке укуктар жана эркиндиктер” деген II главасына тиешелүү экендигин, ошол эле учурда жеке укуктар жана эркиндиктер адамга гана мүнөздүү экендигин, бирок жеке ишкер статусу бар адамга жана/же юридикалык жакка мүнөздүү эместигин белгилейт.

Ушуга байланыштуу, арыз ээлеринин Конституциянын 29-беренесине шилтеме кылуусу жана адам укуктары менен эркиндиктерине байланыштуу кайрылууда келтирилген башка жүйөлөрү негизсиз, анткени Салык кодексинин талашылып жаткан жобосу салыктык текшерүүлөрдү жүргүзүүдө салык кызматынын органдарынын суроо-талабынын негизинде аларга банктар тарабынан маалыматтарды берүү маселесин жөнгө салат.

Мындай учурларда банктар салык кызматынын органдарына жеке жактар боюнча эсептердин ачылышы, жабылышы жана бар экендиги жөнүндө маалыматтарды гана ачыкка чыгарышат. Көрсөтүлгөн маалыматтарды банктардан алган салык кызматынын органдары “Банктар жана банк иши жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 67-беренесине ылайык, жеке жактардын эсептеринде жүргүзүлгөн операциялар жөнүндө маалыматка жеткиликтүүлүк алуу үчүн сот органдарына кайрылууга милдеттүү.

Конституцияда купуя маалыматтарды берүүнүн укуктук негиздери жана мыйзамда каралган учурларда анын ээсинин макулдугусуз берүүнүн шарттары түздөн-түз белгиленген.

С.К. Ысыранов, ошол эле учурда Салык кодексинин 146-беренесине ылайык, банктар тарабынан берилүүчү маалыматка карата талаптар жана тартиби Улуттук банк менен макулдашуу боюнча Министрлер Кабинети тарабынан белгилене тургандыгын баса белгилейт.

Ошентип, мыйзам чыгаруучу купуя маалыматка жетүүнү чектөөгө багытталган чараларды караган жана банктык сырды түзгөн маалыматтарды банктардан алуу үчүн негиздерди, тактап айтканда, салыктык текшерүү жүргүзүүдө салык кызматынын органдарынан тиешелүү суроо-талабынын болушун караган.

Жогоруда көрсөтүлгөн негиздер жок болгон учурда банктар салык кызматынын органдары сураган маалыматтарды берүүдөн баш тартууга милдеттүү. Ошентип, Салык кодексинде салык кызматынын органдары жана банктар тараптан кыянаттык менен пайдаланууларды болтурбоо үчүн коргоо механизмдери каралган.

Жоопкер тараптын өкүлү “Банктар жана банк иши жөнүндө” Мыйзамдын 66-беренесине ылайык, Салык кодексинин талашылып жаткан ченемдеринде көрсөтүлгөн маалымат банктык сырды камтыган маалыматтарга кирет деп эсептейт.

Ошол эле учурда жогоруда аталган Мыйзамдын 67-беренесинин 3-бөлүгүндө банктык сырды түзгөн маалыматтар Кыргыз Республикасынын салык мыйзамдарына ылайык салык салуу максатында ыйгарым укуктуу салык органына банк тарабынан берилет деп көрсөтүлгөн.

Ошентип, банктык мыйзамдар салык органдарын банктык сырлар ачылып берилүүчү жактардын катарына таандык кылат.

Ошол эле учурда “Электрондук башкаруу жөнүндө” Мыйзамдын 13-беренесине ылайык, купуя маалымат деп мыйзамга же маалымат ээсинин чечимине ылайык жеткиликтүүлүгү чектелген, анын ичинде банктык сырды түзгөн маалымат таанылат.

Жогоруда айтылгандардын негизинде С.К. Ысыранов Конституция укуктардын жана эркиндиктердин эле эмес, ошондой эле милдеттердин бирдиктүүлүгү принцибине негизделгенин, демек салыктарды төлөө, ага тете Конституцияны жана мыйзамдарды сактоо, башкалардын укуктарын, эркиндиктерин, ар-намысын жана кадыр-баркын урматтоо боюнча конституциялык милдетти аткаруудан эч ким өзүм билемдик менен четтей албайт деп белгилейт.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев жоопкер тараптын өкүлүнүн позициясына окшош позицияны билдирди.

Юстиция министрлигинин өкүлү Н.М. Бабаева Салык кодексинин талашылып жаткан ченемдери Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Н.М.Бабаева белгилегендей, талашылып жаткан ченемдерди кабыл алуу Президенттин чакан бизнести өнүктүрүүдө туруктуу прогрессти камсыз кылуу, салык жол-жоболорун санариптештирүү боюнча азыркы экономикалык шарттарга салык мыйзамдарын шайкеш келтирүү, бизнес жүргүзүү үчүн бирдей шарттарды түзүү жана көмүскө экономиканы кыскартуу боюнча жарлыктарын ишке ашырууга багытталган.

“Банктар жана банк иши жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 66-беренесине ылайык банктык сыр – бул келишим түзүлгөнгө чейинки мамилелерди кошо алганда, банктык ишти жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө кардар тарабынан банкка берилген, же болбосо банк тарабынан түзүлгөн же болбосо банк менен кардардын өз ара мамилелерине байланыштуу башкача келип чыккан бардык маалыматтар.

Алсак, жогоруда аталган Мыйзамдын 67-беренесинин 1, 3 жана 5-бөлүктөрүнө ылайык, банк банктык сырды түзгөн маалыматты, ушул беренде башкача каралбаса, кардардын өзүнчө жазуу жүзүндөгү макулдугу боюнча кандай болбосун жактарга берүүгө укуктуу.

Банктык сырды түзгөн маалыматтар банк тарабынан, анын ичинде ыйгарым укуктуу салык органына – салык мыйзамдарына ылайык салык салуу максатында берилет. Банктык сырды түзгөн маалыматтарды берүүдө банктын кардарларынын макулдугу талап кылынбайт.

Ошол эле учурда Н.М. Бабаева Салык кодексинде суроо-талап кылынган, банктык сырды түзгөн маалыматтарды берүү боюнча банктын милдеттүүлүгү белгилендигин белгилейт.

Муну менен бирге “Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө” Мыйзамдын 24-беренесинин 1-бөлүгүнүн төртүнчү абзацына ылайык жеке маалыматтар массивин кармоочу (ээси) ал маалыматтарды башка кармоочуга (ээсине) жеке маалыматтар субъектинин макулдугусуз жеке маалымат субъектинин кызыкчылыгын коргоо үчүн өтө зарыл болгон учурда; мамлекеттик бийлик органдарынын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын суроо-талабы боюнча, эгерде суралып жаткан жеке маалыматтардын тизмеги сурап жаткан органдын ыйгарым укугуна ылайык келсе; мыйзамдарынын негизинде өткөрүп берүүгө укуктуу.

Ошентип, мыйзамдар банктарга салык кызматынын органдарынын суроо-талабынын негизинде маалыматтарды (банктык сырды) берүүгө жол берет.

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматынын өкүлү С.Ж. Журсунбеков да талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт жана Юстиция министрлигинин өкүлүнүн позициясына окшош позициясын билдирди.

Буга кошумчалай С.Ж. Журсунбеков жүргүзүлгөн төлөмдөр жөнүндө маалыматты реалдуу убакыт режиминде берүүнү милдеттендирген ченемди жол-жоболоштуруу сунушу банктардан түшкөнүн белгилейт. Бул накталай эмес төлөм инструменттерин колдонууда контролдук-кассалык машиналарга (мындан ары – ККМ) муктаждыкты жоюу максатында жасалган.

Эл аралык тажрыйбаны эске алуу менен салыктык башкарууну өркүндөтүүгө багытталган иштин жыйынтыгы боюнча талашылып жаткан ченем бекитилген жана стратегиялык багыттар иштелип чыккан, алардын арасында негизгилеринин бири – реалдуу убакыт режиминде жасалган төлөмдөр жөнүндө маалыматтарды банктардан алуу жол-жоболорун автоматташтыруу болуп саналат.

Бул өзгөртүүлөр салык кызматынын органдарына аралыктан контролдоо ыкмалары үчүн аналитикалык инструменттер системасын түзүү аркылуу юридикалык жактарга жана жеке ишкерлерге карата салыктык контролду оптималдаштырууга мүмкүндүк берет. Бул салык төлөөчүлөр менен өз ара аракеттенүүнүн заманбап электрондук ыкмаларына өтүүнү камсыз кылат жана накталай эмес төлөмдөрдү кабыл алуу инструменттерин колдонуучу субъекттерди контролдук-кассалык машиналарды колдонуудан бошотот. Бул юридикалык жактардан жана жеке ишкерлерден

керектүү маалыматтарды толук чогултууну камсыздап, салык төлөөчүлөр үчүн электрондук кызматтардын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтет жана жөнөкөйлөтөт.

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматынын өкүлү белгилегендей, азыркы учурда салыктык отчеттуулукту түзүүнү автоматташтыруу боюнча иштеп чыгуулар жүрүп жатат, анда салык төлөөчү автоматтык түрдө түзүлгөн маалыматты аралыктан текшерүү жана тастыктоо аркылуу минималдуу катышат. Системада буга чейин зарыл алгоритмдер иштелип чыккан жана үчүнчү жактардын маалымат базаларынан маалыматтарды, анын ичинде кыймылдуу жана кыймылсыз мүлктөр жөнүндө маалыматтарды чогултуу функциялары интеграцияланган.

Ошентип, С.Ж. Журсунбеков жүргүзүлгөн төлөмдөр жөнүндө маалыматты алуу системанын толук иштеши үчүн маанилүү жана милдеттүү компоненти болуп саналат деп эсептейт.

Ошондой эле салыктык контролдоо иш-чараларынын жүрүшүндө соода-сатык – тейлөө ишканалары товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр үчүн төлөмдөрдү кабыл алуунун негизги каражаты катары жеке адамдардын электрондук капчыктарын жана банктык карталарын колдонгон фактылар аныкталганы баса белгиленген. Акыркы эки айдын ичинде 3 290го жакын мындай соода-сатык – тейлөө ишканалары (анын ичинде “Мбанк”, “Оденьги”, “Элсом”, “Оптим Банк” жана башкалар) ачылган, мында коммерциялык банктар жана Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы тарабынан натыйжалуу көзөмөл жок.

С.Ж. Журсунбеков мындай терс көрүнүштөр өз кезегинде көмүскө экономиканын масштабынын өсүшүнө өбөлгө болуучу факторлордун бири болуп саналат, бул потенциалдуу түрдө мамлекеттик бюджетке салыктык түшүүлөрдүн азайышына алып келет деп белгилейт. Автоматташтырылган тутумду өнүктүрүү салык кызматынын органдарынын салыктык башкаруу чөйрөсүндөгү аналитикалык мүмкүнчүлүктөрүн да жогорулатат. Аталган тутум электрондук капчыктар жана банктык карталар аркылуу мыйзамсыз финансылык операцияларды аныктоо жана аларга бөгөт коюу максатында жыйынды маалыматтарды чогултат жана жеке адамдар үчүн ишкердиктин белгилерин аныктоо боюнча белгиленген критерийлердин алкагында аларды кайчылаш текшерүү үчүн трансакциялардын аналитикасын жана мониторингин жүргүзөт. Анын жыйынтыгы боюнча тиешелүү текшерүү дайындалып, текшерилип жаткан жеке адамдардын эсептеринде жүргүзүлгөн операциялар тууралуу маалыматтарды берүү жөнүндө соттун чечимин алуу иштери жүргүзүлөт.

Бир ай ичинде бир электрондук капчыкка ар кандай жеке адамдардан он же андан ашык төлөмдөрдүн системалуу түрдө түшүүсү же аномалдуу чоң суммалардын түшүүсү, кооптуу операцияларды аныктоо үчүн иштелип чыккан тутум тарабынан көзөмөлдөнөт, мында бул капчыктагы акча каражаттарынын андан ары кыймылын көзөмөлдөөгө жол бербейт. Маалыматтар келип түшүүлөр жана төлөмдөрдү алуучулар боюнча гана келип түшөт, мында юридикалык жана жеке жактар боюнча маалыматтарды айырмалоо маанилүү. Жеке жактарга карата кооптуу

операцияларды аныктоо каралган (филтрацияланат), ал эми юридикалык жактар жана жеке ишкерлер үчүн маалымат толук көлөмдө берилиши керек.

С.Ж. Журсунбеков бул иш-чараларды ишке ашыруу салык кызматынын органдарына салыктык тескөөнү өз компетенциясынын чегинде сапаттуу жана объективдүү жүргүзүүгө, салыкты туура эмес эсептөө учурларын олуттуу кыскартууга жана жерине баруу менен жүргүзүлгөн салыктык текшерүүлөрдүн санын кыскартууга мүмкүндүк берерин баса белгилейт. Буга тобокелдикке багытталган мамиленин мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү жана салыктык текшерүүлөрдүн контактсыз (аралыктан) текшерүү формаларын көбөйтүүнүн эсебинен жетишилет. Натыйжада салык төлөөчүлөрдүн салык мыйзамдарын сактоосу үчүн зарыл шарттар түзүлөт, бул салыктык контролду өркүндөтүүгө, салык жол-жоболорун санариптештирүүгө жана көмүскө экономиканы кыскартууга оң таасирин тийгизет.

Мындан тышкары, С.Ж. Журсунбеков салык кызматынын органдарына банктык сырды түзгөн маалыматтарды банктар тарабынан берүүсүнүн зарылдыгын тастыктаган эл аралык практиканы белгиледи. Америка Кошмо Штаттары, Улуу Британия, Германия Федеративдүү Республикасы, Франция, Канада, Австралия жана Сингапур сыяктуу бир катар өнүккөн өлкөлөрдө салык төлөөдөн качууга жана акчаны адалдоого жол бербөө үчүн банктар бул маалыматты салык органдарына берүүгө милдеттүү.

Финансы секторунан салык кызматынын органдарына маалыматтарды берүү тажрыйбасы эл аралык уюмдар, анын ичинде Экономикалык кызматташтык жана өнүктүрүү уюму (мындан ары – ЭКӨУ) тарабынан колдоого алынат. 2014-жылы ЭКӨУ стандартты кабыл алган, ал боюнча салык органдары трансчек аралык финансылык ишмердүүлүктүн ачык-айкындуулугун жогорулатуу жана салык төлөөдөн качууну болтурбоо үчүн салык төлөөчүлөрдүн каржылык эсептери жөнүндө маалымат менен автоматтык түрдө алмашып турат. Натыйжада ЭКӨУга мүчө өлкөлөр салык органдарына бул маалыматты берүүгө банктарды милдеттендирет. Кыргыз Республикасы да эл аралык коомчулуктун бир бөлүгү катары маалымат алмашуу боюнча милдеттенмелерди өзүнө алат, бул каралып жаткан ченемди өзгөчө актуалдуу кылат. Эл аралык практиканы талдоо көрсөткөндөй, көпчүлүк өлкөлөр салык органдарына банктык маалыматтарга жетүүнү камсыздайт. ЭКӨУнун жылдык отчеттору банктык маалыматтарды эффективдүү пайдалануу жеке маалыматты коргоо сыяктуу эле маанилүү экендигин баса белгилейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде С.Ж. Журсунбеков Салык кодексинин талашылып жаткан ченемдери Конституцияга толук көлөмдө шайкеш келет деп эсептейт.

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматынын калган өкүлдөрү Б.А. Алиев, А.А. Алманбетов С.Ж. Журсунбековду колдошту.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын өкүлдөрү жоопкер тараптын өкүлүнүн позициясына окшош позицияны карманышат жана талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептешет.

Муну менен бирге Евразия экономикалык бирлигинин өлкөлөрүндө банктык сырга тиешелүү жана салык кызматынын органдарына берилүүгө тийиш болгон маалыматтардын тизмеси Кыргыз Республикасындагы караганда кеңири экендигин белгилешти.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын пикирлерин угуп, иштин материалдарын карап чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат. Ошентип, бул иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун кароосунун предмети болуп төмөндөгүдөй редакцияда баяндалган Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 146-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун а), б) пунктчалары, 2-бөлүгү саналат:

146-берене. Салык кызматынын органдарынын банк жана төлөм уюму/төлөм тутумунун оператору менен өз ара аракеттенүүсү

1. Салык кызматынын органдары менен өз ара аракеттенүү максатында банктар төмөнкүлөргө милдеттүү:

1) салык кызматынын органдарынын суроо-талабынын негизинде 3 жумуш күндүн ичинде төмөнкүлөр жөнүндө маалымат берүүгө:

а) номерлерин көрсөтүү менен салык төлөөчүлөрдүн эсептеринин ачылышы, жабылышы жана бар экендиги жөнүндө,

б) уюмдардын жана жеке ишкерлердин эсептеринде жүргүзүлүүчү операциялар жөнүндө, ошондой эле алардын эсептериндеги учурдагы абал жөнүндө маалыматты:

– көчмө текшерүүнү жүргүзүүдө;

– салык органынын чечими бар болгон учурда, камералык текшерүүнү жүргүзүүдө;

2. Салык кызматынын органдары менен өз ара аракеттенүү максатында банктар жана төлөм уюмдары/төлөм тутумунун операторлору жүргүзүлгөн төлөмдөр жөнүндө маалыматты реалдуу убакыт режиминде берүүгө милдеттүү.».

Кыргыз Республикасынын 2022-жылдын 18-январындагы № 3 Салык кодекси мыйзамда белгиленген тартипте кабыл алынып, “Эркин-Тоо” гезитинин 2022-жылдын 19-январындагы № 4-9 санына жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Азыркы коомдо жашоонун сапатын ар бир адамдын жеке жашоосуна укугу жок элестетүү мүмкүн эмес. Жеке жашоо-турмуш – бул адамдын жеке эркиндигинин жана эркинин автономиясынын негизи, мында ар бир адамга ал дүйнөгө эмнени жана канчалык деңгээлде ачып берүүгө даяр экендигин жана анын жеке өзүнө эмне тиешелүү жана кол тийбес бойдон кала берээрин өзүнө чечүүгө укук берилет.

Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Конституциясы ар бир адамдын жеке турмушунун кол тийгистигин, абийиринин жана ар-намысынын корголушун кепилдейт, мыйзамда

белгиленген учурларды кошпогондо, адамдын макулдугусуз купуя маалыматты, анын жеке турмушу тууралуу маалыматты мыйзамсыз жыйноодон, сактоодон, пайдалануудан жана жайылтуудан коргоо, анын ичинде соттук коргоо кепилденет, ошондой эле анын жеке турмушуна укуксуз кийлигишүү менен келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын ордун толтуртуп алуу укугуна кепилдик берилет (Конституциянын 29-беренесинин 1, 4, 5-бөлүктөрү).

Адамдын жеке жашоосу өзүнүн мейкиндигинде сактагысы келген анын ойлору менен сезимдерин, ынанымдарын жана ички ой-толгоолорун, жакындары жана башка адамдар менен болгон мамилелерин гана камтыбастан, ошондой эле жеке мүнөздөгү бүткүл маалыматты камтыган кыйла кеңири концепти билдирет.

Буга, албетте, адам жөнүндө жеке маалыматтар кирет: анын аты-жөнү, жашаган дареги, аны санариптик мейкиндикте идентификациялоочу, ошондой эле анын материалдык абалын аныктоочу маалыматтар, биографиялык фактылар, медициналык маалымат жана башкалар.

Жеке жашоо-турмуш, маңызы боюнча, адамдын белгилүү бир жеке чектерде активдүү жашоо-турмушун жүргүзүүгө реалдуу мүмкүнчүлүгүн билдирет жана башка адамдардын, коомдун, ошондой эле мамлекеттин өзүнөн өзүм билемдик менен кийлигишүүсүнөн шартсыз мамлекеттик корголууга жатат.

Жеке жашоо-турмуштун кол тийгистиги – бул индивиддин бир катар өзүнчө укуктарын камтыган, курамы боюнча татаал укуктук институт: адамдын жеке жашоосу жөнүндө маалыматты анын макулдугусуз жыйноого, сактоого, пайдаланууга жана жайылтууга тыюу салуу, өзү жөнүндө маалыматты көзөмөлдөө укугу, ар-намысын жана жакшы атын коргоо укугу, өзүнүн жеке маалыматтарын жана каржылык абалы жөнүндө маалыматтарды коргоо укугу.

Өзүнүн маңызы боюнча жеке жашоо-турмушта жеке эркиндигинин жана кол тийгистиктин болушу өлкөдө демократиянын бар экендигинин негиз түзүүчү көрсөткүчтөрүнүн бири болуп саналат.

3. Мамлекет ар бир адамга жеке маалыматтарынын корголушун кепилдейт. Жарандардын жеке маалыматтарына жеткиликтүүлүк, аларды алуу мыйзам менен каралган учурларда гана жүзөгө ашырылат (63-берененин 2-бөлүгү).

Жеке мүнөздөгү маалыматтар деп конкреттүү адам жөнүндө материалдык сактоочуларда жазылган маалымат болуп саналат, ал конкреттүү адам менен окшоштурулат же окшоштурулушу мүмкүн, ушул адамды түз же кыйыр анын биологиялык, экономикалык, маданий, жарандык же социалдык иденттүүлүгү үчүн мүнөздүү болгон бир же бир нече факторлорго шилтеме жасоо жолу менен идентификациялоого мүмкүндүк берет (“Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө” Мыйзамдын 3-беренеси).

Жеке маалыматтарды коргоонун маңызы жеке маалыматтардын купуялуулугун, тактыгын, актуалдуулугун жана толуктугун камсыз кылууда, ошондой эле уруксатсыз кирүүгө, ачыкка чыгарууга же өзгөртүүгө жол бербөөдө турат, андыктан жеке маалыматтар ага мыйзамдуу негиздери бар адамдарга гана жеткиликтүү болушу керек.

Жеке маалыматтарды коргоо коопсуздукту, купуялуулукту жана адам укуктарын сактоону камсыз кылуу үчүн зарыл, анткени алар тийиштүү түрдө корголбосо, белгилүү бир адамга карата зыян келтирүү же ага каршы мыйзамсыз аракеттерди жасоо үчүн колдонулушу мүмкүн болгон кандайдыр бир деңгээлде жашыруун болгон маалыматтарды (мисалы, медициналык жазуулар, финансылык маалыматтар, жашаган дарегин) камтышы мүмкүн. Жеке маалыматтар фишинг же социалдык инженерия сыяктуу чабуулдардын ар кандай түрлөрү үчүн да колдонулушу мүмкүн. Маалыматтарды талаптагыдай коргоо кибер чабуул коркунучун минималдаштырууга жардам берет.

Ошол эле учурда конституциялык-укуктук маанисинде жеке маалыматтарды коргоо укугу абсолюттук мүнөзгө ээ боло албайт, тиешелүү түрдө аны чектөөгө мыйзамда каралган учурларда, натыйжалары коомдун жалпы жыргалчылыгын өнүктүрүүгө багытталган мамлекеттик органдардын аларга жүктөлгөн милдеттерди аткаруудагы ишиндеги кепилдик берилген натыйжага жетүү максатында чектөө мүмкүндүгүнө жол берилет (“Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө” Мыйзамдын 5-беренесинин 1-бөлүгү, 19-беренесинин 1-бөлүгү).

4. Конституция адамдын укугун жана эркиндигин жогорку баалуулук деп жарыялайт (Конституциянын 23-беренесинин 1-бөлүгү).

Ошол эле учурда жарандарга укуктар жана эркиндиктер гана берилбестен, ошондой эле аларга жалпы мамлекеттик мааниге ээ конституциялык - укуктук милдеттер жүктөлгөн, аны аткаруудан бүткүл коомдун бакубаттыгы көз каранды.

Ар бир адам Конституцияны жана мыйзамдарды сактоого, башка адамдардын укуктарын, эркиндиктерин, ар-намысын жана кадыр-баркын урматтоого милдеттүү. Ата мекенди коргоо Кыргыз Республикасынын жарандарынын ыйык парзы жана милдети. Ар бир адам курчап турган чөйрөнү, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсүн коргоого жана аяр мамиле жасоого милдеттүү. Баланын өнүгүшү үчүн зарыл болгон жашоо шарттарын камсыз кылуу жоопкерчилиги ар бир ата-энеге, камкорчуларга жана көзөмөлчүлөргө жүктөлөт. Эмгекке жарамдуу, жашы жеткен балдар ата-энесине кам көрүүгө милдеттүү. Ар бир адам мыйзамда каралган учурларда жана тартипте салыктарды жана жыйымдарды төлөөгө милдеттүү (Конституциянын 26-беренесинин 2-бөлүгү, 27-беренесинин 3-бөлүгү, 49-беренесинин 3-бөлүгү, 50-беренеси, 53-беренесинин 3-бөлүгү, 54-беренесинин 1-бөлүгү).

Бул милдеттер Конституциянын жарандардын укуктарынын, алардын милдеттеринин жана бүтүндөй коомдун кызыкчылыктарынын ортосундагы гармонияны камсыз кылууга умтулуусун чагылдырат.

Мында ар бир адамдын салыктарды жана жыйымдарды төлөө боюнча коомдук-укуктук милдети мамлекеттик бийликтин мүнөзү, салыктарды бүтүндөй мамлекеттин ишмердигинин финансылык негизинин фундаменталдуу элементи катары түшүнүү менен аныктала тургандыгын өзгөчө белгилей кетүү керек. Андыктан салыктык укук мамилелери бийликтик инструменттерге негизделип, тармактык мыйзамдарда императивдик ченемдердин колдонулушу менен мүнөздөлүшү бекеринен эмес. Муну менен катар эле мамлекеттик бийлик органдарына мамлекеттик мажбурлоо жолу менен бир тараптуу-катуу тартипте тиешелүү салыктардын суммасын өндүрүп алуу укугу

берилген, ал эми салык төлөөчү тиешелүү салыктарды төлөө түрүндө мамлекеттик бюджетке белгилүү бир взносту төлөөгө милдеттүү.

Салыктык милдеттенме деп мыйзамда каралган өлчөмдө салыктарды төлөө милдети түшүнүлөт, ал эми салык салуу механизми аларды алуунун толуктугун жана өз убагында алынышын, ошол эле маалда ыйгарым укуктуу органдардын жана алардын кызмат адамдарынын ишинин мыйзамдуулугун камсыз кылууга тийиш.

Мамлекеттин бүткүл аймагында анын салыктарды белгилөө жана киргизүү укугун таануу менен бирге, салык системасы мамлекеттин өзүнүн кызыкчылыгында гана эмес, бүткүл коомдун жана анын ар бир мүчөсүнүн кызыкчылыгында иштейт деп түшүнүү керек. Бул, өз кезегинде, салык салуу эрежелерин белгилөө жана колдонуу процессинде жеке адамдын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо зарылдыгын жаратат. Бир жагынан, салыктар мамлекеттин кирешелеринин негизги булагы болуп саналат, ага өз функцияларын аткаруу үчүн зарыл болсо, экинчи жагынан, салыктарды белгилөөдөгү эң маанилүү милдет болуп мамлекеттин жана салык төлөөчүлөрдүн кызыкчылыктарынын ортосундагы тең салмактуулукту камсыз кылуу саналат.

Кыргыз Республикасынын укук системасында мамлекеттик бийлик органдары тарабынан салыктарды укук ченемдүү киргизүүгө жана салык төлөөчүлөрдүн аларды төлөө боюнча милдеттенмелерин ак ниет аткаруусуна кепилдик берүүчү түрдүү механизмдер бар. Ар бир адамдын аталган жүктөмдү өз убагында аткаруусуна багытталган контролдук механизмдердин бири болуп банктардын жана төлөм уюмдарынын/төлөм тутумунун операторлорунун салык органдарына тиешелүү суроо-талаптын негизинде, ошондой эле реалдуу убакыт режиминде өз кардарлары жөнүндө маалыматтарды берүү милдети саналат.

5. Салык органдарынын банктан салык төлөөчүлөрдүн номерлерин көрсөтүү менен эсептердин ачылышы, жабылышы жана бар экендиги жөнүндө, уюмдардын жана жеке ишкерлердин эсептериндеги жүргүзүлгөн операциялар жөнүндө, жүйөлүү суроо-талап болгондо алардын эсептеринин учурдагы абалы жөнүндө маалыматтарды талап кылууга укугун бекемдеген Салык кодексинин 146-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун а), б) пунктчаларынын талашылып жаткан жоболору, ошондой эле банктардын жана төлөм уюмдарынын/төлөм тутумунун операторлорунун жеке жана юридикалык жактар тарабынан жүргүзүлгөн төлөмдөр жөнүндө реалдуу убакыт режиминде салык органдарына өткөрүп берүү милдеттенмесин белгилеген Салык кодексинин 146-беренесинин 2-бөлүгүнүн жобосу объективдүү жана Конституцияга карама-каршы келбеген негиздерге ээ. Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту төмөнкү тыянактарга негизденүү менен ушул корутундуга келди.

Төлөмдөрдүн тездик менен өсүп жаткан көлөмдөрүнүн жана онлайн соода-сатыктын кеңейүүсүнүн шарттарында, ошондой эле ишкердик субъекттеринин технологиялык жана техникалык мүмкүнчүлүктөрүнүн өсүшүнө байланыштуу накталай эмес чекене төлөмдөрүнүн санынын туруктуу өсүү тенденциясы орун алууда. Накталай эмес төлөмдөрдүн алкагында дебеттик жана кредиттик карталар, мобилдик банкинг, электрондук капчыктар, QR коддору жана POS-

терминалдар сыяктуу ар кандай төлөм инструменттери бар, алар товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү төлөөдө бардык банк кардарларына накталай эмес чөйрөгө өз төлөмдөрүнүн олуттуу бөлүгүн которууга, өз убактысын жана каражатын орчундуу үнөмдөөгө мүмкүндүк берүүдө.

Бирок, жаңы төлөм инструменттеринин пайда болушу жана калктын төлөөнүн накталай эмес түрүнө активдүү өтүшү ишкердик субъекттеринин ишмердигин салыктык тескөө системасы үчүн да тобокелдиктерди жаратат, анткени ак ниет эмес ишкерлер салыктарды төлөөдөн качуу үчүн бул жагдайларды манипуляциялай алышат, бул ишкердик субъекттердин акча агымдарынын көмүскөгө кетүүсү менен кооптуу.

Салык кодексинин 146-беренесинин 2-бөлүгүнүн колдонуудагы мазмунунда мыйзам чыгаруучунун логикасы боюнча дал ушул маселенин коюлгандыгы көрүнүп турат, ал салык органдарына белгилүү бир тобокелдиктерди камтыган бардык күмөндүү финансылык операцияларды көрүүгө жана талдоого мүмкүндүк берет.

Ошол эле учурда аталган ченемдин колдонулушу тобокелдик фактору бар күмөндүү финансылык операцияларды аныктоо менен гана чектелгендигин белгилей кетүү керек, анткени программалык-аппараттык комплекстин жардамы менен салык органдары тарабынан маалыматтарды алуу реалдуу убакыт режиминде алдын ала берилген критерийлердин негизинде керектүү маалыматтарды автоматтык тандап алуу менен жүзөгө ашырылат жана башка маалыматтарды суроого байланыштуу мындай операциялар боюнча мамлекеттик органдардын бардык андан аркы аракеттери соттун чечими менен санкцияланууга тийиш.

Мындан тышкары, “Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө” Мыйзамга ылайык, жеке маалыматтардын максаттарын, категорияларын аныктоо жана жеке маалыматтарды жыйноо, сактоо, иштетүү жана пайдалануу ыйгарым укуктары жүктөлгөн мамлекеттик бийлик органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана юридикалык жактар жеке маалыматтардын массивдерин кармоочулар (ээлери) болуп саналат, аларга Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Жеке маалыматтарды коргоо боюнча мамлекеттик агенттик тарабынан Жеке маалыматтардын массивин кармоочулардын реестринде каттоодон өткөндөн кийин мындай маалыматтар менен иштөөгө уруксат берилет.

Жеке маалыматтар массивинин кармоочусу (ээси), эгерде суралган жеке маалыматтардын тизмеси суроо-талап кылган органдын ыйгарым укуктарына ылайык келсе, мамлекеттик бийлик органдарынын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын суроо-талабы боюнча жеке маалыматтардын субъектисинин макулдугусуз бул маалыматтарды башка кармоочуга (ээсине) берүүгө укуктуу.

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматы “Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө” Мыйзамга ылайык жеке маалыматтардын массивинин ээси (ээси) болуп саналат жана Жеке маалыматтар массивдерин кармоочулардын реестринде катталган.

Мамлекеттик органдардын жана алардын кызмат адамдарынын жарандардын жеке турмушунун чөйрөсүнө киришинин тереңдигин алдын ала белгилеген Конституциянын ченемдери

ошондой эле ыйгарым укуктуу салык органына жүктөлгөн милдеттерди, анын ичинде ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууга байланыштуу ага белгилүү болуп калган жеке жашоо-турмушу жөнүндө маалыматтарга карата да аныктайт. Алсак, мыйзамдар мамлекеттик органдарды – жеке маалыматтардын массивдерин кармоочуларды аларга берилген укуктарды мыйзамга ылайык пайдаланууга жана өз ишинде жарандардын жана уюмдардын укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын бузууга жол бербөөгө милдеттендирет, бул өз функцияларын аткарууга байланыштуу ага белгилүү болуп калган банктык аманаттар жөнүндө маалыматтарды ачыкка чыгарууга жол берилбестикти болжолдойт. Эгерде ага карата банктардагы же башка кредиттик мекемелердеги депозиттери жөнүндө маалымат суралып жаткан жаран анын укуктары жана эркиндиктери бузулду деп эсептесе, ал кызмат адамдарынын аракеттерине жогору турган кызмат адамына даттанууга же аларды коргоо үчүн сотко кайрылууга укуктуу; жасалган укук бузуулар жана жоруктар үчүн мамлекеттик органдардын кызмат адамдары мыйзамга ылайык жоопкерчиликке тартылышат; алар тарабынан жарандарга жана уюмдарга келтирилген зыян жарандык мыйзамдарда каралган тартипте орду толтурулууга тийиш.

Ошентип, Салык кодексинин 146-беренесинин 1 жана 2-пунктарынын өз ара байланышкан жоболорунун, банктар жана төлөм уюмдары/төлөм тутумунун операторлору үчүн ыйгарым укуктуу салык органынан өзүнүн милдеттерин жана функцияларын аткарууга байланыштуу ага – жеке адамдардын, уюмдардын акчалай аманаттары жөнүндө маалыматтарды берүү талабынын милдеттүүлүгүнө тиешелүү бөлүгүндө, алардын конституциялык-укуктук чечмелөөсүндө, ыйгарым укуктуу салык органы бардык субъекттердин салык төлөө конституциялык милдетинен келип чыккан салык милдеттенмелерин аткаруусуна контролду жүзөгө ашыруу боюнча мамлекеттик функциянын алкагында иш алып барууда жеке жактардын банктык салымдары жөнүндө маалыматтарды берүүнү талап кылууга укуктуу, ал эми банк, башка төлөм уюму/төлөм тутумунун оператору мындай маалыматтарды мыйзамда белгиленген чектерде берүүгө милдеттүү дегенди билдирет.

6. Ошол эле учурда банктык эсептердин бар экендиги жана эсептеги акча каражаттарынын кыймылы жөнүндө маалыматтар, биринчи кезекте, мындай маалыматтарды жеке мүнөздөгү маалымат эмес, банктык сырга кирген маалыматка таандык кылуу көз карашынан каралат, анткени банктык сырга кирген маалымат банк менен кардардын ортосундагы мамилелерден келип чыгат, ал эми жеке мүнөздөгү маалымат адамдын жашоосунун көптөгөн чөйрөсүнөн келип чыгат жана “жеке мүнөздөгү маалымат” түшүнүгү жалпыланган мүнөзгө ээ.

Ошентип, Конституция мамлекеттик сыр, жеке турмуштун купуялуулугу, жеке жана үй-бүлөлүк сырлар, кат алышуунун, телефондук сүйлөшүүлөрдүн, почта, телеграфтык жана башка билдирүүлөрдүн купуялуулугу сыяктуу маалыматтардын өзгөчө укуктук режимдерин баштапкы мыйзамдаштырууну жүзөгө ашырат. Мыйзам чыгаруучу тарабынан киргизилген бир катар өзгөчө маалымат режимдери Конституцияда белгиленген эмес, бирок мааниси жана багыты боюнча алар келтирилген маалыматтын конституциялык режимдери менен тыгыз байланышта.

Алсак, адамдын жеке жашоосуна, жеке сырына кол тийбестик жана анын макулдугусуз жеке турмушу жөнүндө маалыматтарды жайылтууга жол берилбестик конституциялык кепилдиктеринен ар бир адамдын банктык эсептери жана банктык салымдары жөнүндө маалыматтарды, түрлөрү жана көлөмдөрү мыйзам менен белгиленген башка маалыматтардын купуя сакталышына укугу да, ошондой эле банктардын жана башка кредиттик уюмдардын банктык сырды сактоо боюнча тиешелүү милдеттери, ошондой эле мыйзамда жана укук колдонууда бул укукту камсыз кылуу боюнча мамлекеттин милдети сыяктуу банктык сырдын бар экендигине негизденет.

Ошентип, Конституция рыноктук мамилелердин табиятынын келип чыгуучу экономикалык ишмердиктин эркиндигинин шарты жана жарандардын өз мүлкүн ишкердик жана мыйзам тарабынан тыюу салынбаган башка экономикалык ишмердүүлүк үчүн эркин пайдалануу укугунун кепилдиги, ошондой эле жарандардын жеке турмушу, анын ичинде алардын материалдык абалы жөнүндө маалыматты коргоонун жана жеке турмуштун купуялыгын коргоонун ыкмасы катары банктык сырдын укуктук режимин жана мыйзамдык жөнгө салуунун негиздерин аныктайт.

Алсак, Граждандык кодекстин 773-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, банк банктык эсеп жана банктык аманат, эсептер боюнча операциялар, кардарлар жөнүндө маалыматтардын жана банк менен кардардын ортосунда түзүлгөн мамилелердин жүрүшүндө банкка маалым болгон же ага ишенип билдирилген кандай болбосун маалыматтардын купуя сакталышын кепилдейт.

Ушуга байланыштуу, аталган Кодекстин көрсөтүлгөн беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык банк сыры болгон маалыматтар кардардын өзүнө же анын өкүлүнө гана берилиши мүмкүн. Мамлекеттик органдарга жана алардын кызмат адамдарына мындай маалыматтар мыйзамда белгиленген учурларда жана тартипте гана берилиши мүмкүн.

Ошентип, банктын банктык сырды жана анын негизги объекттерин, анын ичинде эсептер боюнча операциялардын купуялуулугун, банктык сырда укугу бар субъекттерди, алардын милдеттерин жана жарандык-укуктук жоопкерчилигин камсыз кылуу боюнча милдеттенмесин белгилеп, мыйзам чыгаруучу ошол эле учурда банкка жүктөлгөн, мыйзам менен аныкталган банктык сырды сактоо милдеттенмесинин чегин да караган.

Ошол эле учурда банктык сыр түшүнүгүн кеңири чечмелөөдөн алыс болуу керек, анткени Конституция укук бузуу же кылмыш жасалгандыгын айгинелеген маалыматтарды купуялуулук режим менен коргобойт. Демек, купуялуулуктун конституциялык режими мыйзамдуу түрдө алынган буюмдарга жана документтерге гана тиешелүү. Кылмыштын белгилеринин болушу маалыматтарды жашырындуулук режиминен чыгаруу үчүн жетиштүү негиздерди берет. Кылмыштын куралдары, кылмыштуу жол менен алынган маалыматтар жана документтер маалыматты коргоо режимине кирбейт жана мыйзамдарды юридикалык чечмелөө көз карашынан алганда да, акылга сыярлык көз карашынан алганда да ага кирбеши керек.

Бирок, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарга жеке адамдардын эсептери жана аманаттары жөнүндө маалыматтарды кредиттик уюмдар аркылуу берүү менен, кандайдыр бир абсолюттук катары, банктык сырдан четтөөнүн дүйнөлүк тенденциясын белгилей кетүү зарыл. Бул тенденция,

биринчи кезекте, терроризмди каржылоого жана кылмыштуу жол менен алынган кирешелерди адалдоого каршы күрөшүүгө, ошондой эле салыктык жана башка финансылык кылмыштарды аныктоого багытталган кылмыштуулукка каршы күрөшүүнүн ролунун жогорулашы менен шартталган, буга байланыштуу укукка каршы жосундарды териштирүүдө банк сырын мыйзамдуу коомдук кызыкчылыкка салыштырмалуу чоң баалуулук катары кароого болбойт.

Ошентип, мыйзамда банктык сырдан четтөөлөрдү бекитүү –демократиялык укуктук мамлекеттин конституциялык принцибине, мамлекеттин адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин эң жогорку баалуулук катары урматтоо жана коргоо, мыйзамдарда жана укук колдонууда алардын тең салмактуулугун камсыз кылуу милдетине, Конституциянын үстөмдүгүнө жана анын жогорку юридикалык күчүнө, экономикалык ишмердүүлүктүн эркиндигине жана ишкердик кылуунун эркиндигине негизденет – мында өзүм билемдиктин болушу мүмкүн эмес.

Мындай четтөөлөр адилеттүүлүктүн талаптарына жооп берип, конституциялык маанилүү баалуулуктарды, анын ичинде жарандардын жеке жана коомдук укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо үчүн адекваттуу, өлчөмдөш жана зарыл болууга тийиш. Алар тиешелүү конституциялык укуктардын маңызын козгобошу керек, башкача айтканда, бул укуктарды бекемдеген конституциялык жоболордун негизги мазмунунун чектерин жана колдонулушун чектебеши керек жана улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти камсыз кылуу, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо зарылчылыгы менен гана акталышы мүмкүн.

Ошентип, мыйзамда банктык сырдан четтөөлөрдү бекитүү демократиялык укуктук мамлекеттин конституциялык принцибине, мамлекеттин адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин эң жогорку баалуулук катары урматтоо жана коргоо милдетине негизделет. мыйзам чыгарууда жана укук колдонууда алардын тең салмактуулугун камсыз кылуу, Конституциянын үстөмдүгүн жана анын эң жогорку юридикалык күчүн, эркин экономикалык ишмердүүлүктү жана эркин ишкердикти - өзүм билемдик болушу мүмкүн эмес.

Бүтүндөй коомго жана анын ар бир мүчөсүнө карата мажбурлоонун ар кандай ыкмаларын мыйзамдуу түрдө колдонууга монополияга ээ болгон мамлекет мындай ишмердикти так жөнгө сала алат, анын ичинде мамлекеттик-бийликтик ыйгарым укуктар берилген адамдар тарабынан өзүм билемдик жүрүм-турумду жана башка укукка каршы жүрүм-турумду болтурбоого багытталган белгилүү бир чектөөлөрдү жана тыюу салууларды киргизүү аркылуу, мамлекет менен инсандын кызыкчылыктарынын ортосундагы билинбеген балансты так сактоо менен жөнгө сала алат.

Ушуга байланыштуу, мыйзам жоболору формалдуу аныктык, тактык, укуктук ченемдердин ачык-айкындыгы жана кош мааниде эместиги жана колдонуудагы укуктук жөнгө салуу системасында алардын шайкеш келүү талаптарына жооп бериши керек, анткени алардын укуктук аныктыгы укуктук ченемдерди бир түрдүү түшүнүү жана чечмелөө шартында гана камсыздалат. Укуктук аныктык принцибинин талаптарын сактабоо карама-каршылыктуу укук колдонуу практикасын пайда кылат, аларды бир мааниде эмес чечмелөө жана өзүм билемдик менен колдонуу

мүмкүнчүлүгүн түзөт, муну менен адамдын жана жарандын конституциялык укуктары менен эркиндиктерин бузууга алып келиши мүмкүн.

Жогоруда айтылгандардан, Салык кодексинин 146-беренесинин 2-бөлүгүнүн жоболорунан келип чыгуучу салык кызматынын органдары менен банктардын жана төлөм уюмдарынын/төлөм тутумунун операторлорунун ортосундагы өз ара аракеттенүү тартибин мыйзам алдындагы актыларда андан ары деталдуу жөнгө салууда, мамлекеттик органдар тарабынан адам факторун жана ар кандай кыянаттык менен пайдаланууларды жокко чыгарган иш-аракеттердин алгоритмин түзүү зарылдыгы келип чыгат.

Мындай мыйзам алдындагы акт болуп Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2024-жылдын 4-июлундагы № 363 токтому менен бекитилген Банктар, төлөм уюмдары/төлөм системасынын операторлору тарабынан салык органдарына маалымат берүү тартиби саналат, анда банктар жана төлөм уюмдары тарабынан жүргүзүлгөн төлөмдөр жөнүндө маалыматтарды реалдуу убакыт режиминде берүүнүн так механизми, салык мыйзамдарын бузган ишкердик субъекттерди аныктоо максатында салыктык текшерүүнү баштоо үчүн маалыматтарды тандоонун конкреттүү критерийлери менен камтылууга тийиш.

Ошентип, Конституциялык сот тарабынан Салык кодексинин талашылып жаткан ченемдеринин колдонулушу банктык сырларга укук коомдун коомдук кызыкчылыктарына жана конституциялык мааниге ээ максаттарга өлчөмдөш келген чектөө катары бааланат, алардын бири эффективдүү салыктык башкаруу болуп саналат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 146-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун а), б) пунктчалары, 2-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 29-беренесинин 4,5-бөлүктөрүнө, 63-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Нурбек Дуйшеналиевич Молдогазиевдин кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын
Жарандык процесстик кодексинин 129-беренесинин 7-пунктунун жана 131-беренесинин
2-бөлүгүнүн 3-пунктунун конституциялуулугун
текшерүү жөнүндө иш боюнча

Ч Е Ч И М И

2024-жылдын 13-ноябры

Бишкек шаары

№ 11-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев,
судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев,
М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы Н.Ж. Жанышбекованын;
кайрылуучу тарап – Нурбек Дуйшеналиевич Молдогазиевдин;

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Саматбек Кыштообекович Ысырановдун;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин
Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич
Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним кат боюнча өкүлү Маргарита
Насаркановна Сапиянованын, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин ишеним кат
боюнча өкүлү Назгуль Октябрьевна Ташманбетованын, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна
караштуу Сот департаментинин алдындагы “Адилет сот” маалыматтык технологиялар боюнча
мамлекеттик мекемесинин ишеним кат боюнча өкүлдөрү Даанакан Абдыманаповна
Джайлообаеванын, Айдана Замирбековна Замирбекованын, “Кыргыз почтасы” ачык акционердик
коомунун ишеним кат боюнча өкүлү Разак Уразбекович Ашимбаевдин катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүн,
“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40,
45-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин

129-беренесинин 7-пунктунун жана 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумда карап чыкты.

Бул ишти кароого Н.Д. Молдогазиевдин кайрылуусу жана талашып жаткан ченемдик жобонун Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келеби деген маселеде пайда болгон аныксыздык себеп жана негиз болгон.

Ишти соттук отурумда кароого даярдаган судья-баяндамачы Ч. А. Айдарбекованын маалыматын угуп жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2024-жылдын 22-апрелинде Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин (мындан ары – ЖК) 129-беренесинин 7-пунктунун, 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 1, 2, 4, 5, 6-бөлүктөрүнө, 24-беренесинин 2-бөлүгүнө, 56-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө, 100-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө Н.Д. Молдогазиевдин өтүнүчү келип түшкөн. Талашылып жаткан ченемдер соттук териштирүүнүн катышуучуларына тийиштүү түрдө кабарлоо боюнча талаптарды, тактап айтканда кабарламаны түздөн-түз дарек ээсине жеткирүү мүмкүн болбогон, бирок аны дарек ээсине биринчи мүмкүнчүлүк болгондо тапшырууга милдеттүү болгон башка адамдарга берилген учурлардагы талаптарды карайт жана дарек ээси жок болсо кабарлама сотко белгилүү болгон анын акыркы жашаган жерине жеткирилди деп эсептелет.

Кайрылуу субъектиси бир нече жолу жоопкер катары жарандык сот өндүрүшүнүн катышуучусу болгондугун, бирок талашылып жаткан ченемдин колдонулушунан улам соттук териштирүүлөргө түздөн-түз катышпай калгандыгын билдирген. Соттор талашылып жаткан ченемдерге таянып, анын катышуусуз жана пикирин эске албастан чечимдерди кабыл алышкан, бул алардын негизги функциясы – калыс сот адилеттигин камсыз кылуу функциясын толук аткаруусунан күмөн жараткан.

Арыз ээси талашылып жаткан ченемдер анын соттук коргоого болгон укугун чектейт деп эсептейт, анткени ал боло турган соттук териштирүү жөнүндө иш жүзүндө кабарланган эмес, демек өзүнүн укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо мүмкүнчүлүгүнөн ажыраган. Анын пикири боюнча, кабарламаны кабыл алган башка адамга биринчи мүмкүнчүлүк болгондо аны дарек ээсине жеткирүү милдетин жүктөө өз максатына жетпейт, анткени ал адам жоопкердин соттук териштирүүгө катышуусуна кызыкдар эмес жана бул милдетти аткарбагандыгы үчүн жоопкерчилик тартпайт.

Н.Д. Молдогазиев логикалык өз ара байланыштуулугу жок жана укуктук жактан анык эмес талашылып жаткан ченемдер сот адилеттигине жеткиликтүүлүктү камсыздай албайт, ар бир

адамдын соттук коргоого болгон укугун бузат деп эсептейт. Арыз ээсинин пикири боюнча бул ченемдер жоопкердин жүрүм-турумунун акылга сыярлык чектерин чагылдырбайт жана анын сот адилеттигине жетүүсүнө реалдуу тоскоолдук болуу менен соттук коргоого болгон укугун олуттуу чектейт деп эсептейт.

Арыз ээсинин пикири боюнча мыйзам чыгаруучу жарандык сот өндүрүшүндө тараптарды тийиштүү түрдө кабардар кылуу тартибин аныктоодо конституциялык жактан корголуучу баалуулуктар менен коомдун жана жарандардын кызыкчылыктарынын ортосундагы тең салмактуулукту табууга, ошондой эле адилеттүүлүк, теңчилик жана өлчөмдөштүк принциптерин сактоого милдеттүү. Бул принциптер жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин жөнгө салуучу мыйзамдарга баа берүү үчүн негиз болуп кызмат кылаарын эске алып, мыйзам чыгаруучу конституциялык жактан бекитилген максаттарга негизделген чараларды гана колдонууга милдеттүү (Конституциянын 23-беренесинин 2-бөлүгү). Буга карабастан талашылып жаткан ченемдер адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин артыкчылыктуулугу, укуктарга жана эркиндиктерге коюлган чектөөлөрдүн өлчөмдөштүгү, тараптардын тең укуктуулугу жана атаандашуучулугу сыяктуу конституциялык принциптерге карама-каршы келет (23-берененин 1, 2, 4, 5, 6-бөлүктөрү, 24-берененин 2-бөлүгү, 56-берененин 1, 2-бөлүктөрү, 100-берененин 3-бөлүгү).

Н.Д. Молдогазиев жарандык сот өндүрүшүндө тараптарга тийиштүү түрдө кабарлоо Конституция жана эл аралык укуктун ченемдери менен кепилденген, ишти мыйзамдуу жана адилет кароого болгон укуктун негизги элементи болуп саналаарын белгилейт. Адилет соттук териштирүү концепциясы, анын ичинде атаандаштык принциби жоопкердин соттук отурумдар жөнүндө маалымдар болушун талап кылат. Соттук кабарлоону албоо процессте анын кызыкчылыктарын коргоого терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Тийиштүү түрдө соттор жарандардын укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын сактоонун эң маанилүү кепилдиктеринин бири болгон – өз ишин сотто кароодо катышуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу үчүн ишке катышуучу жактарга соттук отурум жөнүндө кабарлоо үчүн бардык мүмкүн болгон чараларды көрүүгө милдеттүү.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 20-майындагы аныктамасы менен Н.Д. Молдогазиевдин кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Соттук отурумдун жүрүшүндө кайрылуучу тарап өзүнүн талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну өтүндү.

Жоопкер тарап катары Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С.К. Ысыранов арыз ээсинин жүйөлөрү менен макул эместигин билдирген жана талашылып жаткан ченемдер Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Анын позициясына ылайык, соттук кабарлама процесстин катышуучуларына сот отурумунун же өзүнчө процесстик аракеттин убактысы, орду, соттук териштирүүнүн башталышы жана чыгарылган сот актысы жөнүндө маалымдар болушун камсыздайт. Жарандык процессте алар

формасы боюнча – жазуу, электрондук жана оозеки, ал эми милдеттүүлүк даражасы боюнча – милдеттүү жана факультативдик болуп бөлүнөт. Процесстин катышуучуларына кабарлоонун ар кандай мөөнөттөрү белгиленет, аларды сактоо катышуучулардын сотто угулууга болгон укугун камсыз кылуунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат жана бул принципти бузуу ишти кайра кароодо сот актысын жокко чыгарууга алып келет.

Жарандык процесстик кодекстин 128-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык кабарлоолор жана чакыруу каттар процесстин катышуучуларына алардын ишке даярданышы жана сотко өз учурунда келиши үчүн жетиштүү убактысы болгудай эсеп менен, дарек ээсине тапшырылгандыгы жөнүндө кайра билдирилүүчү тапшырык кат түрүндө жөнөтүлөт. Кабарлоонун мындай тартиби тараптардын тең укуктуулугу жана атаандашуучулугу принцибинин сакталышын кепилдейт, ар бир катышуучуга соттук отурумга даярдануу жана өзүнүн процесстик укуктарын максималдуу түрдө ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн берет. Мындан тышкары, ишке катышуучу жактар иш боюнча өндүрүштүн убагында өз дареги өзгөргөндүгү тууралуу сотко билдирүүгө милдеттүү. Мындай билдирүү болбогон учурда кабарлама (чакыруу кат) сотко белгилүү болгон акыркы дарек боюнча жиберилет жана дарек ээси бул даректе мындан ары жашабагандыгына же ал жерде жоктугуна карабастан, жеткирилди деп эсептелет (ЖПКнын 130-беренеси).

Ошентип, процесстин катышуучуларына соттук териштирүүнүн убактысы жана орду жөнүндө тийиштүү түрдө кабарлоо тараптардын тең укуктуулук жана атаандашуучулук принцибинин ишке ашырылышын камсыз кылуунун зарыл шарты болуп саналат. Эгерде тараптар тийиштүү түрдө кабарландырылса, сот ишти алар жок болсо да кароого укуктуу, бул алардын процесстик укуктарын бузбайт.

Жоопкер тараптын өкүлү “Кыргыз Республикасынын ички миграциясы жөнүндө” Мыйзамдын 9-беренесине жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2004-жылдын 4-декабрындагы № 886 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын жарандарын жашаган жана барган жеринде каттоонун жана каттоодогу эсептен чыгаруунун эрежелери жөнүндө жобонун 9-пунктуна таянуу менен, ар бир жаран өлкөнүн чегинде жашаган жери жана жүргөн жери боюнча катталууга милдеттүү экендигин, ал эми жашаган жерин өзгөрткөн учурда ал жаңы жашоочу жерине келген күндөн тартып 10 жумушчу күндөн кечиктирбестен белгиленген форма боюнча арыз менен каттоону эсепке алуу органына кайрылууга милдеттүү экендигин көрсөткөн.

Юридикалык жактарга карата, жоопкер тарап, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 31-мартындагы № 178 токтому менен бекитилген Юридикалык жактарды, филиалдарды (өкүлчүлүктөрдү) мамлекеттик каттоонун тартиби жөнүндө жобонун 96-пунктунун талаптарына ылайык юридикалык жактар жана алардын бөлүмдөрү мамлекеттик реестрдеги маалыматтардын актуалдуулугун жана аныктыгын камсыз кылуу максатында жетекчилик, жайгашкан жери, байланышуу маалымдамалары жана уюштуруучу маалыматтар сыяктуу негизги маалыматтарга тиешелүү өзгөрүүлөр жөнүндө каттоочу органга өз убагында билдирүүгө милдеттүү. Өз кезегинде каттоочу орган кабарламаны алып, үч жумушчу күндүн ичинде

мамлекеттик реестрге маалыматтарды киргизет жана бул тууралуу салык органдарына, статистика органдарына жана Кыргыз Республикасынын Социалдык фондуна билдирет.

Демек, жогоруда көрсөтүлгөн ченемдер жеке жана юридикалык жактар үчүн жашаган жери алмашкандыгы жөнүндө кабарлоонун милдеттүү тартибин аныктайт.

С.К. Ысыранов ошондой эле, эгерде иш сырттан кароо өндүрүш тартибинде каралса, ЖПК сот жыйналышына катышпаган жоопкерге чечимдин көчүрмөсүн алган күндөн тартып беш күндүк мөөнөттө сырттан чыгарылган чечимди чыгарган сотко аны жокко чыгаруу жөнүндө арыз берүүгө укук берерин же бул чечимди жокко чыгаруу жөнүндө арыз берүүнүн мөөнөтү өткөндөн кийин апелляциялык тартипте сырттан чыгарылган чечимге даттанууга укук берээрин белгилейт (237-берене). КР ЖПКнын 242-беренесине ылайык, эгерде сот жоопкердин сот жыйналышына келбегендиги жүйөлүү себептерден улам болгондугун, бул тууралуу өз убагында сотко билдире албай калгандыгын жана ал чечимдин мазмунуна таасир тийгизүүчү далилдерди бере аларын аныктаса, сырттан чыгарылган чечим ишти маңызы боюнча карап чыгууну кайрадан жаңыртуу менен жокко чыгарылууга жатат.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев да төмөнкү негиздер боюнча арыз ээсинин жүйөлөрүн негизсиз жана талашылып жаткан ченемдер Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Жарандык процесстик укук жарандык иштер боюнча сот адилеттигин жүргүзүүнүн жүрүшүндө соттук процесстин катышуучулары менен соттун ортосунда келип чыккан коомдук мамилелерди жөнгө салат. Бул чөйрөдөгү укуктук жөнгө салуунун негизги элементи болуп процесстин катышуучуларына алардын сот өндүрүшүнө катышуу укуктарын камсыз кылууга багытталган тийиштүү түрдө кабарлоо тартиби саналат.

Жарандык процесстик кодекстин 128, 130-беренелеринин жоболорунун маанисинен процесстин катышуучулары соттук отурумдун убактысы жана орду жөнүндө кабарландырылууга тийиш экендиги келип чыгат, мында алар турган жеринин өзгөргөндүгү жөнүндө сотко билдирүүгө милдеттүү, андай болбосо кабарлама сотко белгилүү болгон акыркы дарек боюнча жөнөтүлөт жана жеткирилди деп эсептелет.

Соттук териштирүүнүн катышуучуларына кабарлоо тартиби соттук коргоого укукту натыйжалуу ишке ашырууну камсыз кылуучу, адилеттүү жана оперативдүү сот өндүрүшүн камсыз кылуу механизмнин ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Соттук отурум жөнүндө процесстин катышуучуларын кабарлоонун тартибин камсыз кылуунун контекстинде “Ички миграция жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында да ар бир жаран өлкөнүн чегинде жашаган жана жүргөн жери боюнча каттоого турууга милдеттүү экендиги белгиленген. (9-берене). Ички миграциянын шартында каттоо эсебине алуу жарандардын соттук процесстер жөнүндө тийиштүү түрдө кабардар болушун камсыз кылуучу маанилүү инструмент болуп саналат. Демек, талашып жаткан ченемдерде каралган сот процессинин катышуучуларына кабарлоо шарттары соттордун натыйжалуу иштешине, сот өндүрүшүнүн адилеттүүлүгүнө жана ачык-айкындуулугуна өбөлгө түзөт, ошондой эле бардык

катышуучулардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоонун маанилүү каражаты болуп саналат (ЖПКнын 169-беренеси).

Муну менен бирге ишке катышуучу жактар келбей калуусунун себептери жөнүндө сотко кабарлоого жана бул себептердин жүйөлүүлүгүнүн далилдерин берүүгө милдеттүү, далилдер келтирилсе сот ишти териштирүүнү кийинкиге калтырышы мүмкүн. ЖПКнын 333-беренесине ылайык, ишти кароонун убактысы жана орду жөнүндө кабарланбаган жактардын бири сот жыйналышына келбей калган учурда сот ишти кароону кийинкиге калтырат. Ишти кароонун убактысы жана орду жөнүндө талаптагыдай түрдө кабарланган ишке катышуучу жактардын келбегендиги ишти териштирүүгө тоскоолдук кылбайт.

Арыз ээсинин талашылып жаткан ченемдер анын соттук коргоо укугунан ажыратат жана сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгүн камсыз кылбайт деген жүйөлөрүнө карата А.Т. Молдобаев ЖПКнын 169-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, сот отурумунун убактысы жана орду жөнүндө талаптагыдай кабардар кылынган ишке катышуучу жактардын кимдир-бирөөсү келбеген учурда, эгерде келбегендигинин себептери жөнүндө маалымат жок болсо же болбосо, сот алардын келбегендигинин себептерин жүйөлүү эмес деп тааныса, сот ишти кароого укуктуу экендигин белгиледи. ЖПКнын 23-главасы да жоопкер келбеген учурлар үчүн сырттан жүргүзүлүүчү өндүрүштү карайт. Мындан алганда тараптардын биринин келбей калуусу, ЖПКнын 3-беренесинде бекитилген адилеттүү соттук териштирүүгө болгон башка катышуучулардын укуктарын бузбайт. Адам өз укуктарын эркин тескейт, ал эми тийиштүү түрдө кабарланган адамдын келбей коюусу анын соттук териштирүүгө катышуудан баш тарткандыгын билдирет. Процесстик укуктардын бирдей көлөмүнүн шарттарында тараптардын келбей калышы атаандаштык принцибин бузуу катары каралышы мүмкүн эмес. Мыйзам чыгаруучу мыйзамдуу жана адилет чечимдерди, анын ичинде апелляциялык жана кассациялык тартипте сот актыларын кайра кароо укугун кепилдөөчү механизмдерди белгилеген.

Ошентип, сот укук ченемдерин туура колдонуу менен бардык жагдайларга баа берип, сот өндүрүшүнүн максаттарына ылайык негиздүү чечимдерди чыгарат.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун өкүлү М.Н. Сапиянова талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Анын пикири боюнча, ишти өз убагында жана туура карап чыгуу жана чечүү үчүн сот отурумунун орду жана убактысы жөнүндө ишке катышуучу жактарга талаптагыдай жана өз убагында кабарлоо чечүүчү мааниге ээ. ЖПКнын 128-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык кабарлоолор процесстин катышуучуларына алардын ишке даярданышы жана сотко өз учурунда келиши үчүн жетиштүү убактысы болгудай эсеп менен, дарек ээсине тапшырылгандыгы жөнүндө кайра билдирилүүчү тапшырык кат түрүндө жөнөтүлөт.

Кабарлоо эрежелери менен катар процесстик мыйзамдарда сот жыйналышына катышууга өз укугун ишке ашыруудан качкан адамдар үчүн кесепеттерин регламенттеген жоболор да камтылган.

ЖПКнын 131-беренесине ылайык, эгерде сот жыйналышынын башталышына карата сот дарек ээси жиберилген кабарламаны (чакыруу катты) алгандыгы жөнүндө маалыматка ээ болсо, ишке катышуучу адамдар жана процесстин башка катышуучулары талаптагыдай түрдө үч учурда кабардар кылынды деп эсептелет: эгерде дарек ээси кабарламаны (чакыруу катты) алуудан баш тартса жана бул баш тартуу тастыкталса; почталык кабарлоого карабастан дарек ээси сот белгиленген тартипте жиберген соттун кабарламасын (чакыруу катын) алуу үчүн келбесе, бул жөнүндө байланыш органы сотко маалымдаса; жеке жактын жашаган жери же юридикалык жактын сотко белгилүү соңку турган орду боюнча сот жөнөткөн кабарлама дарек ээсинин көрсөтүлгөн даректе жоктугуна байланыштуу тапшырылбаса.

ЖПКнын 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктунда белгиленген ченемдик жобо процесстин катышуучусунун соттук кабарламаны алуудан качуусуна бөгөт коюучу механизмдин бир бөлүгү болуп саналат. Бул процесстин катышуучуларынын өз процесстик милдеттерин аткаруусуна көмөктөшөт жана алардын укуктарын өз убагында жана ак ниет ишке ашырууга жана кызыкчылыктарын коргоого түрткү берет. Ошондой эле тараптардын тең укуктуулугу жана атаандаштык принцибинин ишке ашырылышына өбөлгө түзөт, анткени тараптар бирдей процесстик каражаттарды колдонуу менен бирдей укуктук шарттарда гана өздөрүнүн субъективдүү укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоодо атаандаша алышат.

Жогорку соттун өкүлү процесстин катышуучуларынын өз милдеттерин аткаруудан, өзгөчө соттук кабарламаны алуудан качуусуна бөгөт коюучу ченемдик жобонун жоктугу укукту кыянаттык менен пайдаланууга алып келиши мүмкүн деп эсептейт. Мындай жобо акылга сыярлык мөөнөттөр принцибин бузуп, экинчи тараптын укуктарын ишке ашырууну чектейт жана сот адилеттигин ишке ашырууга тоскоолдук кылып, сот бийлигинин аброюна шек келтирет деп эсептейт.

Жарандардын адилет соттук териштирүүгө укугу адамдарга тийиштүү түрдө кабарлоо менен камсыз кылынарын эске алып, жарандык процесстик мыйзамдар процесстин катышуучуларынын ак ниет жүрүм-турумуна дем берген ченемдерди гана белгилебестен, ошондой эле сот отурумунун убактысы жана орду тууралуу талаптагыдай кабардар кылынбаган ишке катышуучу адамдардын бири жок болгон учурларда иш каралганда бузулган укуктарды коргоо механизмдерин да белгилейт. Алсак, ЖПКнын 341-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5-пунктуна ылайык, иш сот тарабынан сот отурумунун убактысы жана орду жөнүндө кабардар болбогон ишке катышуучу жактардын кимдир бирөөсү жокто каралса процесстик укуктун ченемдерин олуттуу бузуу деп эсептелет жана соттун чечимин апелляциялык жана кассациялык тартипте жокко чыгарууга негиз болуп саналат.

Ошондой эле, эгерде иш сырттан өндүрүш тартибинде каралса, жоопкер ошол эле сотто сырттан чыккан чечимге, ошондой эле апелляциялык тартипте даттанууга укуктуу (ЖПКнын 237-беренеси). ЖПКнын 242-беренесине ылайык, эгерде сот жоопкердин сот жыйналышына келбегендиги жүйөлүү себептерден улам болгондугун, бул тууралуу өз убагында сотко билдире албай калгандыгын жана доогер чечимдин мазмунуна таасир тийгизүүчү далилдерди бере аларын аныктаса, сырттан чыгарылган чечим ишти маңызы боюнча кайрадан карап чыгуу менен жокко чыгарылууга тийиш.

Юстиция министрлигинин өкүлү Н.О. Ташманбетовдун позициясы С.К. Ысырановдун жана А.Т.Молдобаевдин келтирген позицияларына окшош.

Жогорку сотко караштуу Сот департаментинин алдындагы “Адилет сот” маалыматтык технологиялар мамлекеттик мекемесинин өкүлү Д.А. Джайлообаев сот системасына электрондук технологияларды киргизүү процесси, тактап айтканда, “Сот” автоматташтырылган маалыматтык системасын иштеп чыгуу, мамлекеттик органдар менен интеграциялоо жана “Санариптик сот адилеттиги” порталын түзүү жөнүндө маалымат берип, соттук кабарламаларды СМС аркылуу жөнөтүүнүн тартиби жана ыкмалары, ошондой эле электрондук чакыруу кагазы түрүндөгү кабарлоо 2023-жылдан тартып тестирилөө режиминде экендигин белгиледи.

“Кыргыз почтасы” ачык акционердик коомунун өкүлү Р. У. Ашимбаев “Соттун чакыруусу” деген белгиси бар каттарды жана почта карточкаларын кошпогондо, почта кат-кабарлары дарек ээсинин жашы жеткен үй-бүлө мүчөлөрүнө тапшырылышы же почта үкөктөрүндө калтырылышы мүмкүн экендигин белгилейт. Дарек ээси жок болгон учурда почточу почта бөлүмүнөн кат-кабарларды алуу зарылдыгы жөнүндө билдирүү калтырат, бул алгачкы билдирүү болуп эсептелет. Эгерде дарек ээси алгачкы кабарлоону алган учурдан тартып беш күндүн ичинде почта корреспонденциясы үчүн келбесе, ага экинчи кабарландыруу жөнөтүлөт. “Соттун чакыруусу” жана “Тапшырык менен билдирүү” деген белгилери бар каттар өзгөчө болуп саналат, алар боюнча экинчи кабарлоо алгачкы кабарлоо тапшырылгандан кийин үч күндөн кийин жеткирилиши керек. Почта бөлүмдөрүндө берүү үчүн арналган алгачкы кабарлоолор, ошондой эле бардык экинчи кабарлоолор жеткирүү үчүн берилет жана “Талап кылганга чейин” картотекасына киргизилет. Сактоо мөөнөтү аяктагандан кийин дарек ээси тарабынан алынбаган почта жөнөтмөлөрү кайра даректерине кайтарылат же жеткирилбегендердин тизмесине берилет. “Соттун чакыруусу” деген белги коюлган почта жөнөтмөлөрү дарек ээсинин жеке өзүнө гана берилет. Эгерде дарек ээси үйдө жок болсо, жөнөтмөнү алуу сунушу менен билдирүү почта үкөгүндө же кошуналарында калтырылат.

Р.У. Ашимбаевдин пикири боюнча ички миграция шарттарында көптөгөн жарандар өздөрүнүн катталган дареги боюнча жашашпайт, бул аларга тийиштүү түрдө кабарлоодо кыйынчылыктарды жаратат. Ошондуктан мыйзам чыгаруучу соттор процесстин катышуучуларынын акыркы белгилүү дареги боюнча билдирүүлөрдү жөнөтүп, учурдагы турган жери жөнүндө так маалымат жок болсо дагы, аларга кабарлоо мүмкүнчүлүгүн камсыз кылган эрежелерди орноткон. Ал, талашылып жаткан ченемдер талаптагыдай сот өндүрүшүн камсыз кылууга жана тараптардын укуктарын коргоого багытталган, демек, Конституцияга ылайык келет деп эсептейт.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 129-беренесинин 7-пунктунун жана 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктунун төмөнкүдөй редакцияда баяндалган ченемдик жоболору ушул иш боюнча Конституциялык соттун кароосунун предмети болуп саналат:

“129-берене. Соттук кабарлоолордун мазмуну

1. Соттук кабарлоолордо (чакыруу катта) төмөнкүлөр камтылууга тийиш:

7) дарек ээсинин жоктугуна байланыштуу кабарламаны (чакыруу катты) кабыл алган адамдын биринчи эле мүмкүнчүлүк болгондо аны дарек ээсине тапшырууга милдеттүүлүгү жөнүндө көрсөтүү;

131-берене. Талаптагыдай түрдө кабарлоо

2. Ишке катышуучу жактар жана процесстин башка катышуучулары төмөнкүдөй учурларда талаптагыдай түрдө кабарланды деп эсептелет:

3) эгерде юридикалык жактын сотко белгилүү соңку турган орду боюнча сот жеке жактын жашаган жери же жиберген кабардама (чакыруу кат) дарек ээсинин көрсөтүлгөн даректе жоктугуна байланыштуу тапшырылбаса.

2017-жылдын 25-январындагы № 14 Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси мыйзамда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынган, “Эркин-Тоо” гезитинин 2017-жылдын 2-февралындагы № 12-13 санына жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Сот жыйналышы жөнүндө кабардар болуу укугу сот адилеттигинин негизги элементтеринин бири болуп саналат, ал тараптардын процесске катышуусун жана алардын укуктарын коргоону камсыз кылуучу адилеттүү сот принцибинен келип чыгат. Кыргыз Республикасында бул укукту сактоо ар бир адамдын соттук коргоого болгон конституциялык укугун ишке ашыруу контекстинде сот жол-жоболорунун адилеттүүлүгүнө жана ачыктыгына кепилдик берет, ошондой эле укуктун үстөмдүгүн жана сот системасына ишенимди бекемдөө үчүн маанилүү шарт болуп саналат (Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү).

Кабарлоо институту негизги укуктук механизм болуу менен соттук териштирүүнүн бардык катышуучулары өз укуктарынан жана аларды коргоо боюнча мүмкүнчүлүктөрүнөн пайдалана алгыдай процесстин башталышы жана жүрүшү, жүргүзүлүп жаткан процесстик аракеттер жана соттук чечимдер жөнүндө соттук териштирүүнүн бардык тараптарына маалымат берүүгө багытталган. Анын негизги милдеттери – катышуучулардын соттук териштирүүнүн жүрүшү жөнүндө маалымдарлыгын кепилдөө, тараптардын отурумга даярдануу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу, далилдерди келтирүү, юридикалык жардамды колдонуу, ошондой эле маалыматтын жетишсиздигинен тараптардын бири да оңтойлуу эмес абалда калбоо учурларына жол бербестен бардык тараптардын теңдештигин сактоо. Тиешелүү кабарлоосуз соттук териштирүү тараптардын процесстик укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн бузуудан улам адилетсиз деп таанылышы жана сот актыларына даттанууга алып келиши мүмкүн.

Адамдын соттук териштирүү жөнүндө кабардар болуу укугунун кепилдиги адилеттүү соттук териштирүү сыяктуу сот адилеттигинин базалык принциптери менен тыгыз байланышта турат – бардык тараптар тийиштүү түрдө кабардар болууга жана процесске бирдей шарттарда катышуу

мүмкүнчүлүгүнө ээ болууга тийиш; соттук териштирүүнүн маалымдуулугу – процесс катышуучулар үчүн ачык-айкын жана жеткиликтүү болууга тийиш; процесстик үнөмдөө – тараптарга тийиштүү кабарлоо укукту кыянаттык менен пайдалануу учурларын, убакытты жана башка ресурстарды чыгымдоону минималдаштыруу менен соттун жана процесстин тараптарынын ресурстары натыйжалуу пайдаланылууга тийиш.

Кабарлоо институтунун натыйжалуулугу мыйзам менен так регламенттелген жол-жоболордон жана аларды сот процессинин бардык катышуучулары жана сот тарабынан кынтыксыз сактоосунун кепилдигинен көз каранды. Демек, мыйзам чыгаруучу сот өндүрүшүнүн мыйзамдык негизин түзүү дискрециясына ээ болуу менен конституциялык принциптерге таянып, жеке жана коомдук кызыкчылыктардын тең салмактуулугун сакташы керек, ошондой эле адамды жана анын соттук коргоого болгон конституциялык укугун таануу бүткүл сот өндүрүшүнүн негизги баалуулугу экендигин эске алууга тийиш.

Муну менен катар сот өндүрүшүнүн тартиби анын бардык субъекттерине алардын укуктарын жана милдеттерин аныктоодо соттук териштирүүгө катышуу мүмкүнчүлүгүн, иштин бардык эпизоддору боюнча өзүнүн позициясын оозеки түрдө сотко билдирүү менен анын негиздөөдө далилдерди келтирүү мүмкүнчүлүгүн, иштин бардык жагдайларын жана тараптардын атаандаштыгынын жана тең укуктуулугунун негизинде мыйзамдардын туура колдонулушун аныктоо үчүн соттук отурумда аларды изилдөөгө катышуу мүмкүнчүлүгүн кепилдөөгө тийиш. Дал ушул иштин иш жүзүндөгү жагдайлары соттук чечимди кабыл алууда чечүүчү роль ойногон учурларда, ишке катышкан жактарга соттук жыйналыштын убактысы жана орду жөнүндө милдеттүү түрдө кабарлоо жөнүндө эреже тараптардын атаандаштык жана тең укуктуулук принцибинин ажырагыс элементи болуп саналган, бул адамдардын соттук жыйналышка катышуу укугун ишке ашыруунун башкы шарты болуп кызмат кылат (Конституциянын 100-беренесинин 3-бөлүгү) жана соттук териштирүүнүн жүрүшүндө аталган конституциялык принциптин колдонулушун камсыз кылуунун кепилдиги болуп калат.

3. Сот өндүрүшү тараптардын түздөн-түз катышуусунда натыйжалуу жүзөгө ашырылышы мүмкүн. Бул, сот далилдерди жеке өзү баалоого, тараптардын жана күбөлөрдүн көрсөтмөлөрүн угууга жана сот жыйналышынын жүрүшүндө түздөн-түз берилген маалыматты кабылдоого милдеттүү дегенди билдирет. Мындай мамиле сотко иштин жагдайларын толук жана объективдүү баалоого, фактыларды аныктоого жана негиздүү чечим кабыл алууга мүмкүндүк берет.

Ошону менен бирге, жарандык сот өндүрүшүндө сот ишти бир тараптын же тараптардын катышуусуз карай ала турган жол берилген өзгөчөлүктөр бар (жазуу жүзүндөгү материалдардын негизиндеги жол-жобо, сырттан өндүрүш). Бул өзгөчөлүктөр доогердин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого жана соттор тарабынан жарандык иштерди өз убагында чечүүгө багытталган.

Жарандык процесстик мыйзамдарда мындай өзгөчө жагдайлардын болушу тараптарга соттук териштирүү жөнүндө, өзгөчө жоопкерге ага карата башталган сот өндүрүшү жөнүндө тийиштүү

түрдө кабарлоо зарылдыгы менен шартталган. Кабарланбаган тараптын жагдайында көбүнчө жоопкер болуп калат, анткени соттук кароону доогер демилгелейт жана ал сотко жоопкердин жайгашкан жери жөнүндө маалымат берет. Жоопкерге карата сот процессинин башталышы, иштин натыйжасына таасир этүүчү процесстик жагдайлар жөнүндө кабарлоонун жоктугунан ал жөнүндө жоопкердин кабардар эместиги терс жагдайды түзөт, бул бүткүл соттук териштирүүнүн адилеттүүлүгүнөн күмөн жаратат.

Бул контексттен алганда укуктук чыр-чатактарды (укук талаш-тартыштарын) чечүүгө багытталган, жарандык сот өндүрүшүндөгү адилеттүүлүктүн түздөн-түз көрүнүшү тараптарга, атап айтканда, жоопкерге талаптагыдай кабарлоого негизделген. Ушундан алганда тараптарга тийиштүү кабарлоону жүзөгө ашыруу соттун милдети болуп саналат, аны аткарбоо же талаптагыдай эмес аткаруу инсандын сот жыйналышы жөнүндө кабардар болуу укугун кемитиши жана анын соттук коргонууга болгон конституциялык укугун бузушу мүмкүн.

Тараптарга талаптагыдай кабарлоо өз ара байланышкан эки шартты сактоону билдирет – соттук кабарламаны жөнөтүү фактысын жана соттук кабарламаны дарек ээсине тапшыруу фактысын белгилөөнү билдирет. Жоопкерге талаптагыдай кабарлоонун далилдеринин жоктугу соттун чечимин жокко чыгарууга негиз болушу мүмкүн.

Ушуга байланыштуу, соттор, жарандык процесстик мыйзамдарга ылайык, соттук териштирүү жөнүндө тараптарга кабарлоону жүзөгө ашыруунун ар кандай ыкмаларын колдонушат (ЖПКнын 128-беренеси). Алардын ичинде тараптарды кабарлоонун негизги жана милдеттүү ыкмасы катары почта корреспонденциясы (дарек ээсине тапшырылгандыгы жөнүндө кайра билдирилүүчү тапшырык каттар) болуп саналат. Телефонограмма, телеграмма, факсимилдик байланыш же электрондук почта аркылуу же болбосо байланыштын башка каражаттарын пайдалануу менен билдирүүлөр сыяктуу кабарлоонун башка ыкмалары сот тарабынан көрсөтүлгөн ыкмалар аркылуу билдирүүлөрдү аларга жөнөтүү жөнүндө тараптар макул болгондо гана пайдаланылышы мүмкүн.

Мындай укуктук жөнгө салууда доогер кыйла артыкчылыктуу абалда болушу мүмкүн, анткени ал доо арызын берип жатканда ага ар кандай ыкма менен кабардар болушуна макулдугун билдире алат, ал эми жоопкер болсо почта аркылуу гана кабардар болушу мүмкүн.

Маалыматты жеткирүү жана алуу фактысын белгилеп жазууга мүмкүн болгон маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын тез өнүккөн шартында, сот дарек ээсине кабарлама жетиши үчүн, тараптарга маалымдоонун ар кандай ыкмаларын колдонууга укуктуу болушу керек. Бул үчүн мамлекет сотко сот адилеттигин жүзөгө ашыруу боюнча конституциялык шартталган милдеттерди жана функцияларды аткаруусу үчүн аларды пайдалануу мүмкүнчүлүгүн камсыздоого тийиш. Соттун байланыш каналдарын колдоно албашы же аларды мыйзамдык жактан чектөө сот адилеттигинин принциптерин бузуп, муну менен жарандардын соттук коргонуу укуктарынын чектелишине алып келиши мүмкүн.

Ушуга байланыштуу Конституциялык сот соттук кабарлоолордун орун алган системасы заманбап техникалык жетишкендиктерди эске алуу менен колдонуудагы механизмдерди укуктук жөнгө салууну өркүндөтүүгө муктаж деп эсептейт.

4. Конституцияга ылайык мамлекет өзү жана мыйзамдарда бекитилген тартипте жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылат, адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгарган же азайткан мыйзамдарды кабыл ала албайт (56-берененин 1, 2-бөлүктөрү). Бул конституциялык жобо укуктук мамлекеттин маанилүү түзүүчүсү болуу менен адам укуктары жана эркиндиктери кандай болбосун укуктук системанын негизи болуп санала тургандыгын жана алардын маңызы алардын азаюусунан же иш жүзүндө жоготулушунан улам ишке ашыруу мүмкүн болбой тургандай абалга чейин мыйзамдык жактан чектелиши мүмкүн эместигин баса белгилейт.

Мамлекеттин бийлигин тизгиндөөдө алдын алуу үчүн жарандардын Конституцияны жана мыйзамдарды сактоо, башка адамдардын укуктарын, эркиндиктерин, абийирин жана ар-намысын урматтоо конституциялык милдети бар (53-берененин 3-бөлүгү). Бул милдетти конкреттештирүү жарандардын мыйзамдын талаптарын жана сот актыларын аткарууга милдеттүүлүгүндө турат. Кеңири мааниде алганда, жарандардын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин ишке ашыруунун тең салмактуу кепилдиктери алардын конституциялык милдеттерди аң-сезимдүүлүктө аткаруу менен бирге мыйзамды аң-сезимдүү жана ыктыярдуу сактоо, сот бийлигин сыйлоо жана укук тартибин колдоого катышуусу менен мүнөздөлгөн мыйзам менен жашаган жарандын шарттуу моделин калыптандырат. Мындай жаран өзүнүн укуктук милдеттерин гана аткарбастан, ошондой эле сот адилеттигин ишке ашырууда сот системасына активдүү көмөк көрсөтөт.

Бул контекстен алганда дарек ээсинин жоктугуна байланыштуу кабарламаны (чакыруу катты) кабыл алган адамдын биринчи эле мүмкүнчүлүк болгондо аны дарек ээсине тапшырууга милдеттүүлүгүн көрсөтүү каралган ЖПКнын талашылып жаткан ченеми (129-берененин 7-пункту) маңызы боюнча сот актысынан келип чыгуучу жана соттук кабарламанын (чакыруу катынын) түзүмүндө таризделген соттук талап болуп саналат. Соттук териштирүүгө катышпаган, кабарламаларды жөнөтүүдө ортомчу катары аракеттенген жаран өзүнө жүктөлгөн милдетти аткаруу үчүн жоопкерчилик тартат. Бул милдет укуктук башатты түздөн-түз ишке ашыруучу инструмент катары мыйзамдарды сактоо, тиешелүү түрдө сот актыларын аткаруу боюнча анын конституциялык милдетинен келип чыгат.

Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучунун мындай адамдарга дарек ээлери жашаган жеринде же турган жеринде жок болгон учурда соттук кабарламаны биринчи мүмкүнчүлүк болгондо дарек ээсине берүү милдетин жүктөөсү мыйзамга баш ийген жарандын моделинен келип чыгуучу, демейки жарандык парзды аткарууга чакырыктын чегинен чыкпайт жана тийиштүү түрдө, адамга өлчөмдөш эмес милдеттерди жүктөө катары каралышы мүмкүн эмес.

Мындан тышкары, мыйзам чыгаруучу укуктук мамлекеттин максаттарына жана түздөн-түз мыйзамдын үстөмдүгүнө жетишүүгө багытталган мыйзамдарды жана сот актыларын аткарбагандыгы үчүн юридикалык жоопкерчиликти караган.

Ошентип, соттук териштирүүнүн катышуучулары болуп саналбаган башка жактарга соттук кабарламаларды берүү убагында дарек ээси жок болгон учурларда түздөн-түз дарек ээсине берүү милдети жүктөлгөн талашылып жаткан ченем жарандардын укук тартибин камсыз кылууда кеңири

тартылышына багытталган жана жоопкердин кабардар болуу укугун жана жалпысынан анын соттук коргоого болгон укуктарын азайтпайт же жокко чыгарбайт.

5. Конституция ар бир адамга Кыргыз Республикасынын аймагында эркин жүрүү, баруучу жана жашоочу жерин тандоо укугун кепилдейт (31-берененин 1-бөлүгү). Бул укук адамдын түпкү укуктарынын бири болуп саналат жана жарандардын жеке эркиндигинин жана көз карандысыздыгынын жогорку баалуулугу жөнүндө айгинелейт. Бирок, бул эркиндик кепилдиктерине карабастан, жашаган жеринде катталуу анын конституциялык укуктарын жүзөгө ашырууга жана жарандык милдеттерин аткарууга түздөн-түз таасир этүүчү маанилүү жол-жобо болуп саналат.

Жарандын жашаган жери же турган жери боюнча милдеттүү түрдө каттоосу соттук отурум жөнүндө кабарлоо укугун камсыз кылуу контекстинде чоң мааниге ээ. Ал сотторго жана башка мамлекеттик органдарга соттук териштирүүгө тартылган адамдын иш жүзүндө турган жери жөнүндө так маалыматтарды алууга мүмкүндүк берет. Мындай зарылчылык соттун боло турган сот отурумдары жана башка процесстик аракеттер жөнүндө ага кабарламаларды жөнөтүү милдетинен келип чыгат. Каттоо процесстин катышуучулары тарабынан кыянаттык менен пайдаланууну, анын ичинде кабарлама алуудан атайылап качууну же соттук териштирүүнү создуктуруу үчүн даректи манипуляциялоону болтурбоочу механизми катары кызмат кылат.

Демек, жарандын жашаган же турган жери боюнча милдеттүү түрдө каттоого алынышы жарандардын соттук отурумдар жөнүндө өз убагында жана талаптагыдай кабардар болушуна өбөлгө болот, бул алардын укуктарын коргоонун жана процесстик ченемдерди сактоонун маанилүү кепилдиги болуп саналат.

Жарандын жашаган жери деп анын негизги турган жери катары жаран туруктуу жашаган турак жай түшүнүлөт. Жарандын туруктуу жашаган жерин өзгөртпөстөн убактылуу жүргөн жер турган жери болуп саналат. Эгерде жаран жашаган жеринен тышкары жерде болсо, турган жери катталат. Турган жерин каттоо жарандын белгилүү бир жерде убактылуу тургандыгы жөнүндө кабарлоо үчүн маанилүү, бирок жашаган жери боюнча каттоо сыяктуу укуктарды түзбөйт.

Жаран жашаган жери өзгөргөн учурда электрондук кызмат көрсөтүүлөрдүн мамлекеттик порталы же мобилдик тиркеме аркылуу калкты каттоо чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу органга катталып эсепке алуусу үчүн кайрылууга милдеттүү (“Ички миграция жөнүндө” Мыйзамдын 16-беренесинин 1-бөлүгү).

Мындай жагдайларда сотко белгилүү соңку турган орду боюнча жиберилген кабарлама (чакыруу кат) дарек ээсинин көрсөтүлгөн даректе жоктугуна байланыштуу тапшырылбагандыгын талаптагыдай кабарлоо деп тааныган талашылып жаткан (Жарандык процесстик кодекстин 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пункту) жарандар өздөрүнүн конституциялык укуктарын да, Конституциядан келип чыккан милдеттерин да сактаган шартта, жол берилген мыйзам ченеми катары каралат, мында жашаган жерин жана турган жерин өз убагында каттоо милдетин аткарбоо жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин, анын ичинде соттук коргоо укугун ишке ашыруу кепилдиктерине таасирин тийгизиши мүмкүн.

Ошондой эле социалдык чыр-чатактарды жана ар кандай талаш-тартыштарды сотто кароо аларды чечүүнүн акыркы жана биротоло жолу экендигин баса белгилей кетүү керек. Алар, эреже катары, сот тартибинде чечкенге чейин эле пайда болот. Бул ушул окуяларга катыштыгы бар субъекттер, эреже катары, мүмкүн болуучу соттук жоопкерчиликти билишет жана анын келип чыгуусуна жол беришет дегенди билдирет.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык сот ЖККнын 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктунда каралган талашылып жаткан укуктук жөнгө салууну жогоруда көрсөтүлгөн жагдайларда жана жарандын инсандыгын ырастоочу документтерге ээ болуу, анын иш жүзүндө жашаган жери боюнча катталууга болгон милдеттери менен бирге түзүлгөн кырдаалда объективдүү мүмкүн болгон жана ар бир адамдын калыс сот адилеттигине жана соттук коргонууга болгон укугун камсыз кылуу бөлүгүндө конституциялык жоболорду бузбайт деп баа берет.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 129-беренесинин 7-пункту, 131-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пункту Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 1, 2, 4, 5, 6-бөлүктөрүнө, 24-беренесинин 2-бөлүгүнө, 56-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө, 100-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети колдонуудагы укуктук жөнгө салууга ушул Чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүнөн келип чыгуучу тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизсин.

3. Чечим акыркы жана даттанылууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

4. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

5. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН
ТОКТОМДОРУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

“Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” жоопкерчилиги чектелген коомунун кызыкчылыгын көздөгөн “Долг-Сервис” ЮК” ЖЧКнын башкы директору Александр Александрович Шичаниндин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 26-октябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча

ТОКТОМУ

2024-жылдын 18-январы

Бишкек шаары

№ 01-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы Д.Б. Алиевдин катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” жоопкерчилиги чектелген коомунун кызыкчылыгын көздөгөн “Долг-Сервис” ЮК” жоопкерчилиги чектелген коомунун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 26-октябрындагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” жоопкерчилиги чектелген коомунун кызыкчылыгын көздөгөн “Долг-Сервис” ЮК” жоопкерчилиги чектелген коомунун өтүнүчүндөгү материалдарды изилдеп чыгып, судья-баяндамачы Л.Ч. Жолдошеванын маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2023-жылдын 28-сентябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” жоопкерчилиги чектелген коомунун (мындан ары – “Щит и

Меч “Защита” ЖЧК) кызыкчылыгын көздөгөн “Долг-Сервис” ЮК” ЖЧКнын башкы директору А.А. Шичаниндин “Сот аткаруучулардын статусу жөнүндө жана аткаруу өндүрүшү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 129-беренесинин 1-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтөн жана ага тиркелген материалдардан келип чыккандай, Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотунун 2022-жылдын 19-октябрындагы чечими менен “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” жоопкерчилиги чектелген коомунун акчалай карызды өндүрүү жөнүндө “Брок Сервис” жоопкерчилиги чектелген коомуна доо арызы канааттандырылган. Апелляциялык тартипте биринчи инстанциядагы соттун чечими өзгөртүүсүз калтырылган. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 2023-жылдын 31-июлундагы токтому менен биринчи жана апелляциялык инстанциялардагы соттордун соттук актылары жокко чыгарылып, иш кайрадан кароого жөнөтүлгөн.

Бишкек шаарынын Октябрь райондук сот аткаруучулар кызматтык бөлүмү тарабынан 2023-жылдын 7-августунда “Сот аткаруучулардын статусу жөнүндө жана аткаруу өндүрүшү тууралуу” Мыйзамдын 129-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык 142 920 (бир жүз кырк эки миң тогуз жүз жыйырма) сом өлчөмүндөгү аткаруу жыйымын “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” ЖЧКдан өндүрүү жөнүндө токтом чыгарылган.

Арыз ээсинин пикири боюнча, аткарылууга тийиш болгон, мыйзамдуу күчүнө кирген сот актысы жок болгон учурда аткаруу жыйымын өндүрүү алдын ала жана негизсиз болуп саналат, ошондой эле жарандардын жана юридикалык жактардын конституциялык укуктарын бузат.

Кайрылуу субъектиси өтүнүчтө өзүнүн жүйөлөрүн негиздөөдө адамдын башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин бузбастан өз укуктарын жана эркиндиктерин жүзөгө ашыруусунун зарылдыгын караган конституциялык ченемдерге (53-берененин 1-бөлүгү), мамлекеттин Конституцияда жана мыйзамдарда бекитилген тартипте жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылуу милдетине жана адам укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдарды кабыл алынбашы керектигине (56-берененин 1, 2-бөлүктөрү), Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптеринде каралган ар бир адамдын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоого кепилдигине, ар бир адамдын өз укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жана аларды мыйзамда тыюу салынбаган бардык жеткиликтүү ыкмалар менен калыбына келтирүүнү камсыз кылуу укугуна (61-берененин 1, 2-бөлүктөрү) шилтеме жасайт.

Баяндалганды эске алуу менен, кайрылуу субъекти талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 26-октябрындагы аныктамасы менен “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” ЖЧКнын кызыкчылыгын көздөгөн А.А. Шичаниндин кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Аныктамада “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 26-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунда ишти кароого, талашылып жаткан ченемдин жөнгө салуучу таасиринин конституциялык жоболор менен шайкештигинен, арыздануучунун логикалык түзүлгөн позициясына негизделип, укуктук мүнөздөгү ынанымдуу жүйөлөр менен бекемделип, табылган аныксыздык же күмөн саноо негиз болоору белгиленген.

Бирок, берилген кайрылууда талашылып жаткан ченем менен анын конституциялуулугунда айкын күмөндүүлүктү жараткан, өтүнүчтүн баяндоочу бөлүгүндө көрсөтүлгөн Конституциянын жоболорунун ортосунда системалуу байланыш байкалбайт. Андан тышкары, кайрылуу субъекти өзүнүн талаптарында талашылып жаткан ченемдин кайсы конституциялык ченемдерге ылайыктуулугун текшерүү зарыл экендигин көрсөткөн эмес.

Судьялар коллегиясы кайрылууда ошондой эле кайрылуучунун коюлган маселе боюнча позициясы жана анын укуктук негиздемеси көрсөтүлбөгөндүгүн белгилейт, бул Конституциялык сотко кайрылууну түзүүдө маанилүү талаптардын бири болуп саналат (конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинин 4-бөлүгүнүн 9-пункту). Мындай талап арыздануучунун жүйөлөрү фактологиялык эмес, укуктук мүнөздө болууга, конституциялык жоболор менен системалуу байланышта болууга жана ал талашып жаткан укук ченеминин жөнгө салуучу таасиринин конституциялуулугунда айкын күмөндүүлүктү жаратышы керек дегенди билдирет.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык, эгерде кайрылуу формасы жана мазмуну боюнча анын талаптарына ылайык келбесе, судьялар коллегиясы аны өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартат.

Судьялар коллегиясынын аныктамасына макул болбостон, 2023-жылдын 22-декабрында “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” ЖЧКнын кызыкчылыгын көздөгөн А.А. Шичанин Конституциялык сотко даттануу менен кайрылган.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

Конституциялык сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн өлкөнүн Негизги мыйзамы жеке жана юридикалык жактар мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугу жөнүндө суроо-талап менен конституциялык контролдоо органына кайрыла ала турган белгилүү шарттарды белгилейт. Бул конституциялык белгилөөнүн маңызы кайрылуунун субъектиси тарабынан талашылып жаткан ченемдин Конституциянын экинчи бөлүмүндө белгиленген адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин тикелей (конкреттүү) же мүмкүн болуучу (абстракттуу) бузуусу жөнүндө өзүнүн жүйөлөрүн укуктук негиздөөнүн зарылдыгында турат.

Демек, конституциялык сот өндүрүшү аркылуу конституциялык контролдоону жүзөгө ашыруучу сот бийлигинин жогорку органы катары конституциялык контролдоо органы болуп

саналган Конституциялык сотко мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугу жөнүндө суроо-талап менен кайрылууда арыз ээлери кайрылууну тариздөөгө коюлган талаптарды сактоого милдеттүү (“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 27, 28-беренелери).

Бул талаптарды так сактоо конституциялык өндүрүштү козгоонун, конституциялык текшерүүнүн предметин жана анын чектерин аныктоонун объективдүүлүгүнүн кепилдиги болуп саналат.

Кайрылуунун мазмунуна карата милдеттүү шарттардын бири арыз ээсинин коюлган маселе боюнча өзүнүн позициясын берүү жана аны адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин кепилдиктерин бекемдеген Конституциянын ченемдери менен системалуу байланышта укуктук негиздөө болуп саналат, алар арыз ээсинин пикири боюнча талашылып жаткан ченемдин күчү менен бузулуп жатат (“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинин 4-бөлүгүнүн 9-пункту).

Бирок арыздануучунун жүйөлөрү мыйзамдуу күчүнө кирген сот актысы жок болгон учурда андан өндүрүп алуучу катары аткаруу жыйымын өндүрүп алуу фактысын баяндоо менен гана чектелет, бул анын пикири боюнча алдын ала жана негизсиз болуп саналат. Өзүнүн кайрылуусунун контекстинде арыз ээси анын конституциялык укуктарынын бузулушунун маңызын ачып бере турган ынанымдуу аргументтерди келтирген эмес. Мындан тышкары, арыздануучу талашылып жаткан ченемдик укуктук актынын түзүмдүк элементтерин туура көрсөткөн эмес. Атап айтканда, “Сот аткаруучулардын статусу жөнүндө жана аткаруу өндүрүшү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 129-беренесинин 1-пункту” деп көрсөткөн, ал эми мындай түрдөгү түзүмдүк элемент көрсөтүлгөн беренедө жок.

Конституциялык сот коюлган маселеде укуктук мүнөздөгү көйгөйлөрдүн болушунун мүмкүндүгүн четке какпайт, бирок текшерүүнүн предметинин конституциялык ченемдер менен шартталган негиздемеси жана тактык жок болгон учурда кайрылуунун субъектисинин ой-пикирлерин өзүнүн кароосу боюнча чечмелей албайт деп эсептейт.

Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу маселеси боюнча Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын аныктамасы процесстик мүнөзгө ээ. Ушуга байланыштуу, Конституциялык сот кайрылууда келтирилген аргументтердин жана талаптардын, ошондой эле даттануудагы анын тыянактарын четке каккан жүйөлөрдүн алкагында гана судьялар коллегиясынын тыянактарына мындай аныктаманы кайра кароо тартибинде укуктук баа берет.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыздануучунун кайрылуусу формасы жана мазмуну боюнча “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келбегендиги тууралуу судьялар коллегиясынын тыянагы негиздүү деп эсептейт жана, тиешелүү түрдө анын 2023-жылдын 26-октябрындагы аныктамасын жокко чыгаруу үчүн негиз тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л Д Ы:

1. “Щит и Меч “Защита” күзөт-детективдик агенттиги” жоопкерчилиги чектелген коомунун кызыкчылыгын көздөгөн “Долг-Сервис” ЮК” ЖЧКнын башкы директору Александр Александрович Шичаниндин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 26-октябрындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

**Конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кайрылууларды кароо боюнча судьялардын
жана аппараттын кызматкерлеринин өз ара аракеттенүүсүнүн тартиби жөнүндө жобону
бекитүү тууралуу**

ТОКТОМУ

2024-жылдын 9-февралы

Бишкек шаары

№ 02-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту курамында: төрагалык кылуучу —
Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев,
К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кайрылууларды

кароо боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьяларынын жана анын аппаратынын кызматкерлеринин ишин өркүндөтүү маселесин отурумда карап чыгып, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4-беренесинин 2-бөлүгүнө, 48-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык

Т О К Т О М К Ы Л А Т :

1. Конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кайрылууларды кароо боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьяларынын жана анын аппаратынын кызматкерлеринин өз ара аракеттенүүсүнүн тартиби жөнүндө жобо бекитилсин.
2. Бул токтом ага кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

**Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
2024-жылдын 9-февралындагы
№ 02-Т токтомуна
тиркеме**

Конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кайрылууларды кароо боюнча судьялардын жана аппараттын кызматкерлеринин өз ара аракеттенүүсүнүн тартиби жөнүндө жобо

Бул Жобо конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кайрылууларды кароо боюнча судьялардын жана аппараттын кызматкерлеринин өз ара аракеттенүүсүнүн, ошондой эле алар боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун актыларын даярдоо жана кабыл алуу тартибин аныктайт.

1. Кайрылууну каттоо (1 ж/к – жумуш күн)

Келип түшкөн кайрылуу персоналды башкаруу жана документтештирүүнү камсыздоо бөлүмүнүн кызматкери (мындан ары – ПБЖДКБ) тарабынан ал келип түшкөн күнү катталат. Бир эле маалда келип түшкөн кайрылуу электрондук коштоо менен камсыздалат, т.а. бардык материалдар сканерден өткөрүлөт жана электрондук документ жүгүртүү системасына (мындан ары – ЭДЖС) жүктөлөт. Андан кийин маалымдама маалым кат даярдалат (1-документтин шаблону), андан соң бир папкага чогултулган кайрылуунун кагаз түрүндөгү версиясы маалымдама кат менен бирге кийин төраганын кароосуна киргизүү үчүн аппараттын жетекчисине берилет.

2. Судьялар коллегиясынын курамын түзүү жана кайрылууну судья- баяндамачыга өткөрүп берүү (1 ж/к)

Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө маселени чечүү үчүн төрага Конституциялык соттун судьялар коллегиясын түзөт жана судья-баяндамачыны

аныктайт. Төраганын тиешелүү резолюциясынын негизинде ПБЖДКБнын кызматкери судьялар коллегиясын түзүү жөнүндө төраганын тескемесин даярдайт (документтин 2-шаблону) жана төраганын кол коюусуна киргизет.

Төрага тескемеге кол коюп, ал каттоодон өткөндөн кийин ПБЖДКБнын кызматкери аны менен судьялар коллегиясынын мүчөлөрүн тааныштырат, ал эми кайрылуу тиркелген материалдар менен чогуу судья-баяндамачыга өткөрүлүп берилет.

3. Кайрылууну изилдөө, аналитикалык маалым катты даярдоо (10 ж/к аралыгында)

Кайрылуу судья-баяндамачыга өткөрүп берилгенден кийин укуктук жана аналитикалык камсыздоо башкармалыгынын начальниги (мындан ары – башкармалыктын начальниги) ЭДЖС аркылуу кайрылуу боюнча аналитикалык маалым кат жана судьялар коллегиясынын аныктамасынын тиешелүү долбоорун (өндүрүшкө кабыл алуу/же кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө) даярдоо үчүн укуктук жана аналитикалык камсыздоо башкармалыгынын жооптуу кызматкерин аныктайт.

Аналитик судьялар коллегиясынын аныктамасынын (мындан ары – СКА) долбоорун (документтин 3-шаблону) жана Конституциялык соттун Регламентинде белгиленген талаптарды эске алуу менен түзүлгөн аналитикалык маалым катты (документтин 4-шаблону) даярдайт жана 8 жумуш күндүн ичинде башкармалыктын начальнигинин кароосуна берет. Судьялар коллегиясынын аныктамасынын долбоорун кароонун жыйынтыгы боюнча башкармалыктын начальниги 1 жумуш күндүн ичинде аныктаманын долбоорун аналитикке жеткире иштеп чыгуу үчүн кайтарат же аналитикалык маалым катты тиркөө менен аныктаманын долбоорун судья-баяндамачыга жөнөтөт. Эгерде СКА долбоору жеткире иштеп чыгуу үчүн келип түшсө, аналитик аны 1 жумуш күндүн ичинде жеткире иштеп чыгат жана андан кийин судья-баяндамачыга жөнөтүүсү үчүн башкармалыктын начальнигине берет.

4. СКА долбоорун судьялардын кароосу, СКАны кабыл алуу (4-8 ж/к ичинде)

Судья-баяндамачы СКАнын долбоору менен таанышып чыгып, 3 ж/к ичинде башкармалыктын начальнигине жана жооптуу аналитикке өзүнүн сунуштарын жана сын-пикирлерин жиберет. Аналитик 1 жумуш күндүн ичинде СКАнын долбоорун жеткире иштеп чыгат жана андан ары судья-баяндамачыга жөнөтүү үчүн аны башкармалыктын начальнигине жөнөтөт.

Тиешелүү түрдө жеткире иштелип чыккан же сын-пикирлер жана сунуштар жок болгон учурда судья-баяндамачы же анын тапшырмасы боюнча башкармалыктын начальниги СКАнын долбоорун коллегия мүчөлөрүнө 2-4 ж/к мөөнөткө таанышуу үчүн кароого жиберет, сын-пикирлер жана сунуштар жок болсо, СКАнын долбоору “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын аныктамасы” бланкына басып чыгарылат.

5. Өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө СКАны кабыл алууга байланышкан аракеттер

Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган учурда аналитик судьялар коллегиясы тарабынан аныктамага кол коюусун уюштурат жана аны ошол эле күнү Персоналды башкаруу жана документтештирүүнү камсыздоо бөлүмүндө каттайт. Аныктаманын электрондук варианты порталга жана расмий сайтка жайгаштыруу үчүн басма сөз-катчыга жөнөтүлөт. Аныктаманын электрондук версиясын аналитик атайын папкага жайгаштырат: common:X:\Акты_KC\ Определения коллегий отказ.

Аналитик 2 ж/к мөөнөттө судьялар коллегиясынын отурумунун протоколун даярдайт, ага өзү жана судья-баяндамачы кол коет, иштин материалдарынын тизимин түзөт жана ПБЖДКБнын жооптуу кызматкерине өткөрүп берет, ал өз кезегинде иштин материалдарын арыз ээсине кайтарып

берет, ал эми кайрылуунун түп нускасын иштин материалдарынын көчүрмөсү менен ПБжДКБга архивдик сактоого өткөрүп берет.

6. Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алууга байланышкан аракеттер (2 ай)

Кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган учурда, аналитик судьялар коллегиясынын аныктамага кол коюусун уюштурат жана аны ошол эле күнү ПБжДКБда каттайт. Аналитик 2 ж/к күндүн ичинде судьялар коллегиясынын отурумунун протоколун даярдайт жана ага өзү жана судья-баяндамачы кол коет. Аныктаманын электрондук варианты порталга жана расмий сайтка жайгаштыруу үчүн басма сөз-катчыга жөнөтүлөт. Аныктаманын электрондук варианты аналитик тарабынан атайын папкага жайгаштырылат: common:X:\Акты_КС\ Определения коллегий принятие.

Аналитик өндүрүшкө кабыл алынган кайрылуу боюнча кайрылуу жазылган тилде пресс-анонс даярдайт (документтин 5-шаблону). Андан кийин пресс-анонстун тексти начальник менен макулдашылат, андан кийин тексттин макулдашылган варианты аналитик тарабынан кайрылуу жазылган тилине жараша расмий же мамлекеттик тилге которулат. Пресс-анонстун которулган тексти анын мазмунунун аутенттүүлүгүн жана ички мазмунунун шайкештигин текшерүү үчүн котормочуга жөнөтүлөт.

Котормочу тарабынан текшерилип жана жеткире иштелип чыккандан кийин, пресс-анонстун тексти аналитик тарабынан басма сөз-катчыга жөнөтүлөт, ал аны расмий веб-сайтка жана социалдык тармактардагы КСнын баракчаларына жайгаштырат. Ушул пунктта көрсөтүлгөн иш-аракеттер жооптуу адамдар тарабынан учурдагы жумуш күндүн ичинде жүргүзүлөт.

Судья-баяндамачынын тапшырмасы боюнча аналитик өндүрүшкө кабыл алынган кайрылуу боюнча конкреттүү суроолорду даярдайт жана аларды эл аралык байланыштар жана уюштурууну камсыздоо бөлүмүнө (мындан ары – ЭБЖУКБ) өткөрүп берет, ал маалымат катын даярдайт жана аны аналитикке 20 жумуш күндүн ичинде жөнөтөт.

ЭБЖУКБнын маалымат каты чет мамлекеттердин конституциялык контролдоо органдарынын укуктук позицияларынын, CODICES маалыматтар базасынан, каралып жаткан маселе боюнча эл аралык келишимдердин жоболорунан алынган маалыматтардын кыскача мазмуну болуп саналат жана алардын реквизиттерин жана булактарга шилтемелерди камтышы керек (документтин 6-шаблону).

Кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган учурдан тартып 2 ж/к ичинде аналитик тараптар, үчүнчү жактар деп таануу, иштерди бириктирүү* (эгерде сот өндүрүшүндө ушундай эле иш бар болсо) жөнүндө судья-баяндамачынын аныктамаларынын долбоорлорун даярдайт, аларга судья-баяндамачынын колу коюлат жана аларды судья-баяндамачынын колу коюлган коштомо кат менен тиешелүү даректерге жөнөтөт, ошондой эле тармакта (электрондук иш) атайын папканы - (dela) түзөт, анда иштин материалдарынын бардык электрондук варианттары сакталат, анын ичинде маалымдама маалым каттар жана маалым каттар, аналитикалык маалым каттар жана маалымат каттар сакталат.

Эгерде Конституциялык соттун өндүрүшүндө өзүнүн мазмуну боюнча окшош иш болсо, анда өндүрүшкө кабыл алынган жаңы кайрылуу биринчи кайрылуу боюнча аналитикалык маалым катты жана чечимдин долбоорун даярдоо үчүн жооптуу мурдагы аналитикке өткөрүлүп берилет.

Иштин бардык материалдары, ошондой эле жоопкер тараптын, үчүнчү жактардын укуктук позициялары (каршы пикирлери) жана ишти кароого даярдоонун жүрүшүндө келип түшкөн башка документтер алып жүрүүчү түрүнө карабастан (кагаз, электрондук) судья-баяндамачы тарабынан алар менен иштеген аналитикке өткөрүлүп берилет, алар анда сакталат жана келип түшүүсүнө жараша аларды толуктайт.

Судья-баяндамачынын тапшырмасы боюнча аналитик процессуалдык мүнөздөгү башка актыларды да (зарыл документтерди жана башка маалыматтарды талап кылуу; күбөлөрдүн,

эксперттердин жана сот отурумуна чакырылуучу жана чакырыла турган үчүнчү жактардын чөйрөсүн аныктоо; бир эле кайрылууда баяндалган ведомствого караштуу эмес талаптарды бөлүү, Конституциялык соттун соттук отурумунда кароого ишти дайындоо жөнүндө ж.б.) даярдайт (документтердин 6¹-6²¹-шаблондору).

Аналитик тараптын өкүлдөрүн, кызмат адамдарын жана башка адамдарды сурамжылоого катышат, ошондой эле судья-баяндамачынын тапшырмасы боюнча башка процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзөт.

7. Аналитикалык маалым катты даярдоо (35 ж/к)

Кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган учурдан тартып 17 ж/к ичинде аналитик аналитикалык маалым кат боюнча иштейт, андан кийин аны аналитик башкармалыктын начальнигине жөнөтөт.

Мында аналитикалык маалым кат кызматкердин илимий-аналитикалык ишинин натыйжасы катары каралып жаткан маселенин келип чыгуу тарыхын, талашылып жаткан ченемдик укуктук актыны же анын түзүмдүк элементин колдонууга киргизүүгө алып келген себептерди, анын өлкөнүн укук системасындагы ордун жана маанисин, конституциялык баалуулуктарга тийгизген таасирин жана ролун, ошондой эле изилденүүчү маселенин башка укуктук аспектилерин чагылдырууга тийиш. Аналитикалык маалым катты даярдоодо аналитик өз ишинде илимий доктриналарды, юрист окумуштуулардын эмгектерин, чет мамлекеттердин конституциялык контролдоо органдарынын, эл аралык соттордун жана башка ага тете мекемелердин соттук практикасын, ошондой эле изилденүүчү маселе үчүн мааниси бар башка материалдарды пайдаланат (документтин 7-шаблону).

Башкармалыктын начальниги 2 ж/к ичинде аналитикалык кат менен таанышып чыгып, аны судья-баяндамачыга жөнөтөт.

Судья-баяндамачы аналитикалык кат менен таанышып чыгып, аны 5 ж/к ичинде бардык судьяларга жөнөтөт. Судьялар аны изилдеп чыккандан кийин аналитикалык катты рецензиялоо формасында таризделген, каралып жаткан маселени изилдөөнүн толуктугуна, ошондой эле айрым аспектилерин ачууга тиешелүү өздөрүнүн жүйөлүү сын-пикирлери жана сунуштары менен судья-баяндамачыга, ал эми көчүрмөсүн аналитикке 5 ж/к ичинде жөнөтүшөт.

Аналитикалык каттын аталышы сунуштарды жана сын-пикирлерди билдирген судьянын аты-жөнүн камтууга тийиш (мисалы: “А. Ташматовдун иши боюнча аналитикалык кат (судьянын ФАА)”) жана аналитик тарабынан тиешелүү атайын папкага жайгаштырылат (del).a

Аналитик судьялардан келип түшкөн сын-пикирлерди жана сунуштарды эске алуу менен аналитикалык катты жеткире иштеп чыгат жана аны судья-баяндамачыга, ал эми көчүрмөсүн башкармалыктын начальнигине 7 ж/к ичинде жөнөтөт, ошондой эле аны тармактагы электрондук иштердин тиешелүү папкасында жайгаштырат - (del).a

8. Чечимдин долбоорун даярдоо, судья- баяндамачы тарабынан кароо жана аны жеткире иштеп чыгуу (20 ж/к)

Аналитикалык кат жөнөтүлгөндөн кийин аналитик 3 ж/к ичинде чечимдин долбоорунун жүйөлөштүрүү бөлүгүнүн концепциясын жана структурасын (мындан ары – концепция) даярдайт (документтин 8-шаблону), башкармалыктын начальниги менен макулдашат жана аны судья-баяндамачынын жактырууга берет. Андан ары концепция судья-баяндамачы тарабынан бардык судьялардын талкуусуна киргизилет.

Чечимдин долбоорунун концепциясы макулдашылгандан кийин аналитик чечимдин долбоорун (киришүү-сыпаттоо, жүйөлөштүрүүчү жана резолютивдик бөлүктөрдү) даярдоого киришет (документтин 9-шаблону) жана долбоордун концепциясы макулдашылган учурдан тартып 10 ж/к ичинде аны бүтүрөт. Даярдалган чечимдин долбоорун аналитик башкармалыктын начальнигине жөнөтөт. Зарыл болгон учурда аналитикке чечимдин долбоору 2 ж/к жеткире иштеп чыгууга берилет.

Башкармалыктын начальниги чечимдин долбоорун аналитиктен алган учурдан тартып 3 ж/к ичинде аны судья-баяндамачыга жөнөтөт. Башкармалыктын начальниги чечимдин долбоорун судья-баяндамачыга жөнөтүүдө каттын көчүрмөсүндө анын жөнөтүү мөөнөттөрүн контролго алуусу үчүн аппараттын жетекчисин көрсөтөт.

Чечимдин долбоору менен таанышкандан кийин судья-баяндамачы концептуалдык мүнөздөгү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду, алар бар болгон учурда киргизет жана чечимдин долбоорун электрондук түрдө бардык судьяларга таратат.

9. Чечимдин долбоорун жеткире иштеп чыгуу, ошондой эле алдын ала жана жыйынтыктоочу талкуу

Судьялар 7 ж/к ичинде чечимдин долбоорунун концептуалдык бөлүгү же түзүмү боюнча өздөрүнүн жүйөлүү сын-пикирлерин жана сунуштарын киргизет.

Чечимдин долбоорунун концептуалдык бөлүгү же түзүмү боюнча сын-пикирлер жана сунуштар же болбосо анын концепциясы менен түзүмүнүн башка варианттары болгон учурда, Конституциялык соттун Төрагасы судья-баяндамачынын демилгеси боюнча аларды алдын ала талкуулоо үчүн судьялардын кеңешмесин чакыра алат.

Чечимдин долбоорун алдын ала талкуулоо, ошондой эле каралып жаткан маселе боюнча ар кандай талкуу жана кеңешме өткөрүлүүчү күнү аналитик кеңешме бөлмөсүн анын даярдыгы предметине текшерет (бардык техникалык түзүлүштөрдүн иштеши, зарыл ченемдик укуктук актылардын, бланктардын, кагаздардын, калемсаптардын болушу, санитардык-гигиеналык шарттар, коопсуздук ж.б.) жана бул жөнүндө судья-баяндамачыга маалымдайт. Талкуу бүткөндө аналитик кеңешме бөлмөсүн талаптагыдай түрдө анын күтүү үчүн жооптуу кызматкерге өткөрүп берет.

Алдын ала талкуунун жыйынтыгы боюнча чечимдин долбоору судья-баяндамачы тарабынан аналитикке 5 ж/к мөөнөт менен жеткире иштеп чыгууга жиберилет.

Жеткире иштеп чыккандан кийин, ошондой эле чечимдин долбоорунун концептуалдык бөлүгү же түзүмү боюнча сын-пикирлер жана сунуштар же болбосо анын концепциясы менен түзүмүнүн башка варианты жок болгон учурда, чечимдин долбоору судья-баяндамачы тарабынан соттук отурум дайындалган датага чейин 10 күндөн кечиктирбестен жөнөтүлүшү керек.

Чечимдин долбоорун жыйынтыктоочу талкуулоо жана жеткире иштеп чыгуу соттук отурум аяктап, судьялар кеңешүү бөлмөсүнө чыгып кеткенден кийин жүргүзүлөт.

10. Ишти КСнын отурумунда кароого даярдоо боюнча иш-аракеттер

Аналитик судья-баяндамачы менен макулдашуу боюнча сот отурумун өткөрүү болжолдонуп жаткан датага чейин бир ай калганда ишти Төрага бекиткен Конституциялык соттун соттук отурумдарынын календарына киргизет. Соттук отурумдардын календарын башкармалыктын начальниги аныктаган башкармалыктын жооптуу кызматкери түзөт жана отурум өтө турган айдын алдындагы айда Төрага тарабынан бекитилет.

Аналитик Конституциялык соттун отурумун өткөрүү датасына 20 календардык күн калганда ишти соттук отурумда кароого дайындоо жөнүндө судья-баяндамачынын аныктамасынын долбоорун даярдайт, ага судья-баяндамачы кол коет жана аны ПБЖДКБда каттайт.

Катышуучуларга соттук отурумдарды өткөрүү убактысы жана орду жөнүндө аналитик тарабынан даярдалган кабарлама ишти кароого дайындоо жөнүндө судья-баяндамачынын аныктамасына кол коюлган күнү аппараттын жетекчисинин колу менен жиберилет. Ошол эле күнү аналитик жазуу жүзүндө (Microsoft Outlook программасы аркылуу) сот отурумун өткөрүүгө жооптуу кызматкерге (мындан ары – катчы) алдыда боло турган сот отуруму жөнүндө билдирет. Катчы каралышы оозеки түрдө жүргүзүлүүчү иштер боюнча гана аппараттын жетекчиси тарабынан дайындалат.

Соттук процесс башталганга эки күн калганда аналитик соттук отурумду өткөрүүнүн сценарийин иштеп чыгып, аны төрагага сунуштайт. Сценарий өзүнө соттук процесстин бүткүл мезгилинде – анын башталышынан аягына чейин төраганын жана катчынын аракеттеринин ырааттуулугун формалдуу түрдө баяндоону камтыйт (документтин 10-шаблону). Ошол эле күнү аналитик бекитилген сценарийдин электрондук вариантын катчыга жөнөтөт.

Соттук отурум өткөрүлгөн күнү катчы аналитик менен өз ара аракеттенип процесстин катышуучуларын тосуп алат жана отургузууну уюштурат, соттук отурумдун протоколун жана ага тиркемени даярдайт, ошондой эле соттук отурумду талаптагыдай өткөрүү үчүн зарыл болгон башка аракеттерди жасайт.

Ишти кароого даярдоо процессинде аналитик “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамында каралган жагдайлар келип чыккан учурда Конституциялык соттун аныктамаларынын долбоорлорун (иш боюнча өндүрүштү токтото туруу, Конституциялык соттун отурумун кийинкиге калтыруу, судьялардын баш тартуусун кароо, иш боюнча өндүрүштү кыскартуу жөнүндө жана башкалар) даярдайт.

Конституциялык соттун отурумунда ишти кароонун жүрүшүндө аналитик катышып, залда болот жана тараптардын, үчүнчү жактардын жана алардын мурда берилген жазуу жүзүндөгү документтеринде көрсөтүлбөгөн башка адамдардын укуктук позицияларын кыскача жазып алат. Бул тезистер Конституциялык соттун жыйынтыктоочу сот актысынын текстине киргизүү үчүн төрагага берилет.

11. КСнын чечими кабыл алынгандан кийинки иш-аракеттер

Судья-баяндамачы кабыл алынган чечимдин акыркы электрондук текстин кеңешүү бөлмөсүнөн башкармалыктын начальнигине маалымат үчүн жөнөтөт, ал өз кезегинде аны техникалык түзөтүү үчүн котормочуга жөнөтөт. Биротоло текст төрага менен макулдашылгандан кийин чечимдин тексти талаптагыдай тариздөө жана Конституциялык соттун порталында жана расмий сайтында жайгаштыруу үчүн басма сөз-катчысына, мамлекеттик же расмий тилге которуу үчүн котормочуга, тармактагы (dela) электрондук иштерге жана common: X:\Акты КС\ тиешелүү папкасында жайгаштыруу үчүн аналитикке жөнөтүлөт.

Эгерде чечимдин резолютивдик бөлүгү гана жарыяланса, судья- баяндамачы кеңешүүчү бөлмөдөн чечимдин резолютивдик бөлүгүнүн жеткире иштелип чыккан жыйынтыктоочу текстин башкармалыктын начальнигине жана аналитикке маалымат үчүн жөнөтөт. Аналитик чечимдин текстин веб-сайтка жайгаштыруу үчүн басма сөз-катчыга жана которуу үчүн котормочуга жөнөтөт.

Чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүн жеткире иштеп чыгууну судья- баяндамачынын жетекчилиги астында аналитик тарабынан 3 ж/к ичинде жүзөгө ашырылат, андан кийин төрага менен макулдашылат. Судья-баяндамачы даярдалган чечимди жүйөлөштүрүүчү бөлүгү менен судьяларга жөнөтөт. Чечимдин жүйөлөштүрүүчү бөлүгүн бардык судьялар тарабынан түзүү жана жактыруу мөөнөтү 10 календардык күндөн ашпоого тийиш.

Аналитик толук көлөмдө чыгарылган чечим боюнча эки тилде пресс-релиз даярдайт (документтин 11-шаблону), аны судья-баяндамачы жана төрага менен макулдашат, котормочу мамлекеттик тилдеги текстти текшерет. Андан кийин аналитик пресс-релиздин текстин пресс-катчыга жөнөтөт. Ушул пунктта көрсөтүлгөн иш-аракеттер жооптуу адамдар тарабынан учурдагы жумуш күндүн ичинде аткарылат.

Котормочу Конституциялык соттун жыйынтыктоочу актыларын 7 ж/к ичинде которот. Жооптуу аналитик судья-баяндамачы менен бирдикте чечимдин которулган текстин салыштырып текшерет жана талаптагыдай тариздөө жана келип түшкөн учурдан тартып 1 ж/к кечиктирбестен КС порталына жана расмий сайтына жайгаштыруусу үчүн басма сөз-катчыга жиберет.

Иштерди түзүү, архивдөө жана сактоого даярдоо (иштерди тариздөө) аналитик тарабынан КСда иш кагаздарын жүргүзүү боюнча нускамага ылайык жыйынтыктоочу актыга кол коюлган учурдан тартып 5 ж/к ичинде жүргүзүлөт.

Жооптуу аналитик Конституциялык соттун чечиминен келип чыгуучу тиешелүү ченемдик укуктук актыны кабыл алганга чейин алардын Конституциялык соттун чечимдерин талаптагыдай аткаруусун камсыз кылуу максатында ченем жаратуучу органдар менен системалуу түрдө өз ара аракеттенет.

Ченем жаратуучу органдар менен өз ара аракеттенүүнүн алкагында жооптуу аналитик аппараттын жетекчисинин колу коюлган катты даярдайт жана ага тиешелүү жыйынтыктоочу актынын көчүрмөсүн тиркөө менен аны ченем жаратуучу органга аткаруу үчүн жөнөтөт; аткаруучу – ченем чыгаруучу органдын өкүлү менен телефондук, электрондук жана башка байланыш түрлөрү аркылуу байланышта болот; келип түшкөн Конституциялык соттун тиешелүү чечиминен келип чыгуучу мыйзам долбоорун изилдейт, ал боюнча корутунду даярдайт, ошондой эле КСнын жыйынтыктоочу актысын тез арада аткарууга өбөлгө болгон башка чараларды көрөт. Жооптуу аналитик Конституциялык соттун чечимин аткарууну камсыз кылуу бөлүгүндө өзүнүн ишинин натыйжалары жөнүндө айына бир жолу жазуу жүзүндө аппараттын жетекчисине (башкармалыктын башчысына көчүрмөсүндө) отчет берет.

Эскертүү:

1. Эгерде кайрылуунун предмети Конституцияны чечмелөөгө, ошондой эле Президентке каршы айып коюунун белгиленген тартибин сактоо жөнүндө корутунду берүүгө же судьянын суроо-талабына байланыштуу болсо, ишти даярдоо мөөнөтү судья-баяндамачы тарабынан «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамда белгиленген иштердин бул категорияларын кароонун жалпы мөөнөтүн эске алуу менен кыскартылышы мүмкүн.

2. Отурум кийинкиге калтырылган, иш боюнча өндүрүш токтотулган же кыскартылган учурда аналитик аппараттын жетекчиси колу коюлган кат даярдайт жана аны Конституциялык соттун тиешелүү актысы кабыл алынган күнү процесстин катышуучуларына жөнөтөт. Мындан тышкары аналитик бул туурасында катышуучуларга телефон аркылуу кабарлайт.

3. Судьялар коллегиясынын аныктамасына даттанылган учурда КСнын токтомунун долбоорун даярдоо СКАнын долбоорун жана судьялар коллегиясынын кабыл алынган аныктамасы боюнча аналитикалык маалым катты даярдоого катышпаган аналитикке тапшырылат. Токтомдун долбоорун даярдоодо аналитик даттанылган СКАнын архивдик маалыматтары менен таанышууга жана даттануу катталган күндөн тартып 7 ж/к кечиктирбестен судья-баяндамачы менен макулдашуу үчүн токтомдун алдын ала долбоорун түзүүгө тийиш.

Даттанууну кароо жөнүндө токтомдун судья-баяндамачы жана төрага менен макулдашылган долбоору (документтин 12-шаблону) бардык судьяларга отурум өткөрүлүүчү күнгө чейин беш календардык күндөн кечиктирбестен берилет. Материалдар электрондук түрдө берилет. Аналитик ошондой эле тармакта атайын папканы (электрондук ишти) түзөт - (dela), анда иштин материалдарынын бардык электрондук варианттары, анын ичинде маалыматтык маалымдамалар жана маалымат каттар, аналитикалык маалымдамалар жана маалымат каттар сакталат.

4. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун актылары жана башка бардык процессуалдык актылар Конституциялык соттун Төрагасынын 2023-жылдын 6-июнундагы № 07/ни буйругу менен бекитилген Конституциялык сотто иш кагаздарын жүргүзүү боюнча нускаманын талаптарына ылайык таризделет.

Маалымат

Кайрылуучунун же анын өкүлүнүн ФАА өтүнүчүнө

1. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна ЧУАнын талашылып жаткан жоболорунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын _____-беренелерине карама-каршы келет деп таануу жөнүндө _____-жылдын _____№____ менен катталган өтүнүч келип түшкөн.

Маалымат катары: Талашылып жаткан ченемге ылайык талашылып жаткан ченемдин тексти берилет.

2. Мурда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун дарегине ушул сыяктуу мурда каралган кайрылуунун, кайрылуу предметинин окшоштугу (бөлүгүнүн, беренесинин) бар же жок экендиги жөнүндө көрсөтүлөт келип түшкөн/ түшкөн эмес.

ПБЖДКБ консультанты

ФАА

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасынын тескемесинин бланкында басып чыгарылат)

1. *Кайрылуучунун ФАА* (ЧУА аталышы) _____-беренесинин _____-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын _____-беренесинин _____-бөлүгүнө карама-каршы келет деп таануу жөнүндө *кайрылуусун* Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун өндүрүшүнө кабыл алуу маселесин чечүү үчүн судьялар коллегиясы төмөнкүдөй курамда түзүлсүн:

Судьянын ФАА,

Судьянын ФАА,

Судьянын ФАА.

2. Кайрылууну текшерүү судьяга *судьянын ФАА* тапшырылсын.

3. Персоналды башкаруу жана документтештирүүнү камсыздоо бөлүмү соттук коллегияны ушул тескеме менен тааныштырсын.

1. Для решения вопроса о принятии к производству Конституционного суда Кыргызской Республики обращения *ФИО обращающегося* о признании части _____ статьи _____ (название НПА) _____ противоречащей части _____ статьи _____ Конституции Кыргызской Республики, образовывать коллегия судей в следующем составе:

ФИО судьи,

ФИО судьи,

ФИО судьи.

2. Проверку обращения поручить судье *ФИО судьи.*

3. Отделу управления персоналом и документационного обеспечения ознакомить коллегия судей с настоящим распоряжением.

Төрага

ФАА

Тескеме менен таанышты:

_____ Судьянын **ФАА**

_____ Судьянын **ФАА**

_____ Судьянын **ФАА**

АНАЛИТИКАЛЫК МААЛЫМКАТ

талашылып жаткан ченемдик укуктук актынын ченеминин конституциялуулугун текшерүү
жөнүндө арыз ээсинин ФАА кайрылуусу боюнча

2024-жылдын _____

- 1) Кайрылуу ылайык келүүгө тийиш болгон формалдуу шарттар (кайрылуу “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 19,26-беренелеринин, 27-беренесинин 4-бөлүгүнүн, 28-беренесинин талаптарына ылайык келеби текшерилет);
- 2) Кайрылуунун предмети (талашылып жаткан ченемдик укуктук актынын жоболору, чечмеленүүгө жаткан конституциялык ченемдер; Конституцияга өзгөртүү киргизүү жөнүндө мыйзамдын долбоорунун; конституциялуулугу жөнүндө маселе коюлуп жаткан күчүнө кире элек эл аралык келишимдин жоболору; ошондой эле Кыргыз Республикасынын Президентине каршы айып коюунун тартибинин сакталышы таблица формасында) берилет;
- 3) Талашылып жаткан жоболордун маңызы (чечмеленүүгө жаткан талашылып жаткан ченемдердин же конституциялык ченемдердин мазмуну кыскача так баяндалат);
- 4) кайрылуу субъектисинин пикири боюнча Конституциянын бузулуп жаткан ченемдери; 3 жана 4-пункттар таблица формасында берилет:

Талашылып жаткан ЧУАнын ченеми	Конституциянын ченемдери
“ТОКТОМ” Маалыматтык-укуктук системадан алынып коюлат	“ТОКТОМ” Маалыматтык-укуктук системадан алынып коюлат

- 5) кайрылуу субъектисинин аргументтери (кайрылууда козголгон маселенин маңызы, ошондой эле кайрылуунун авторунун пикири боюнча ишти чечүүдө колдонууга тийиш болгон маалымат так жана кыскача баяндалат);
- 6) эл аралык булактарга шилтемелер (эл аралык актылардын ченемдери, эл аралык уюмдардын корутундулары жана башка мамлекеттердин конституциялык сотторунун тажрыйбасы, эгерде алар даттануунун предметине окшоштугу болсо гана берилет);
- 7) Конституциялык соттун (Конституциялык палатанын) укуктук позициялары (кайрылуудагы маселенин предметине окшош же иденттүү маселе боюнча Конституциялык соттун чечимдеринин же корутундуларынын жоболору келтирилет);
- 8) кайрылуунун предметине тиешелүү тыянактар (талашылып жаткан ченемдин максаты жана башка мыйзамдык жоболор менен өз ара байланышы көрсөтүлөт; талашылып жаткан ченем кайрылуунун автору келтирген конституциялык ченемдердин өңүтүндө каралат);
- 9) маңызы жана жол-жобосу боюнча корутундулар (талашылып жаткан жоболор менен конституциялык ченемдердин ортосундагы себептик (системалык) байланыш, ошондой эле кайрылууну берүүдө процессуалдык жана формалдуу талаптардын сакталышы көрсөтүлөт).

Аналитиктин ФАА жана кызмат орду

*(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын аныктамасынын
бланкында басып чыгарылат)*

Кайрылуу субъектисинин ФАА (толук жазылат) кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш
тартуу/өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын төмөнкү
курамы: судьялардын ФАА, катчы ФАА катышуусунда, кайрылуу субъектисинин ФАА (толук
жазылат) кайрылуусун карап чыгып,

ТА П Т Ы:

Киришүү -сыпаттама бөлүк

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна кайрылуу келип түшкөн дата кайрылуу
субъектисинин ФАА (толук жазылат) талашылып жаткан ченемдик укуктук актынын ченеминин
конституциялуулугуна ылайык келишин текшерүү жөнүндө кайрылуу келип түшкөн.

Кайрылууда козголгон маселелердин маңызы, ошондой эле кайрылуунун авторунун пикири
боюнча ишти чечүүдө колдонулууга тийиш болгон маалыматтар так жана кыскача баяндалат.

Каралып жаткан кайрылуунун контекстин туура жана толук түшүнүү үчүн ар кандай маанилүү
маалыматтар.

Баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээсинин ФАА талашылып жаткан ченемдик жобону
Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Жүйөлөштүрүүчү бөлүк

Судьялар коллегиясы арыз ээсинин ФАА өтүнүчүн жана ага тиркелген материалдарды
изилдеп, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын
30-беренесинин 2-бөлүгүнүн негизинде кайрылууну текшерүү жүргүзгөн судья-
баяндамачынын _____ маалыматын угуп, төмөнкүдөй тыянакка келди.

Кайрылуунун “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык
Мыйзам менен белгиленген талаптарга ылайык келүүсүн текшерүү.

Коюлган маселелердин Конституциялык соттун компетенциясына ылайык келүүсү.

Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуунун укуктук жүйөлөрү жана негиздемеси.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-
беренесинин 3-бөлүгүндө каралган баш тартуунун негиздерине шилтеме.

Кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган учурда төмөнкүдөй редакциядагы формулировка
көрсөтүлөт:

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 26-
беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык конституциялык Мыйзамдын талаптарына жооп берген өтүнүч
түрүндө берилген кайрылуу ишти Конституциялык сотто кароого негиз болуп саналат.

Берилген кайрылууда талашылып жаткан ченем Кыргыз Республикасынын
Конституциясынын ченемдерине (кайсы ченем экендиги көрсөтүлөт) ылайык келеби деген
маселедеги аныксыздыктын болушу каралат.

Арыз ээсинин ФАА кайрылуусу “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө”
конституциялык Мыйзамдын 19, 21, 26, 27 жана 28-беренелеринин талаптарына жооп берет жана
өндүрүшкө кабыл алынууга жатат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту
жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 2,5-бөлүктөрүн
жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясы

Резолютивдик бөлүк

А Н Ы К Т А Д Ы:

1. Арыз ээсинин ФАА талашылып жаткан ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясынын ченемине (кайсы ченеми экендиги көрсөтүлөт) ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылсын.
2. Берилген материалдар арыз ээсине кайтарылып берилсин.
3. Бул аныктама үч айдын ичинде Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттанылышы мүмкүн.

Кайрылуу өндүрүшкө кабыл алынган учурда резолютивдик бөлүктө төмөнкү формулировка көрсөтүлөт:

1. Арыз ээсинин ФАА талашылып жаткан ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясынын (кайсы экендиги көрсөтүлөт) ченемдерине ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынсын.
2. Бул аныктама Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна үч айдын ичинде даттанылышы мүмкүн.

Судьялар коллегиясы:
ФАА
ФАА
№ _____

ФАА

5-шаблон

Арыз ээсинин ФАА өтүнүчү боюнча пресс-анонс

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын аныктамасы/Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2024-жылдын _____ токтому менен арыз ээсинин ФАА талашылып жаткан ченемдин (көрсөтүлөт) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынды.

Кайрылуу субъектисинин позициясы

Арыз ээсинин укуктук аргументтери кыска жана так көрсөтүлөт (максималдуу 2-3 абзац).

Баяндалгандарды эске алып, кайрылуу субъектиси талашылып жаткан ченем (көрсөтүлөт) Кыргыз Республикасынын Конституциясынын _____-беренелерине карама-каршы келет деп таанууну өтүнөт.

МААЛЫМАТ КАТ

Арыз ээсинин ФАА кайрылуусу боюнча талашылып жаткан ченемдик укуктук актынын
ченемдеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө

2024-жылдын _____

1. Чет өлкөлөрдүн конституциялык контролдоо органдарынын укуктук позициялары:
- реквизиттер жана чечимге шилтемелер.
2. Чет өлкөлөрдүн мыйзамдарынан кыскача көчүрмөлөр:
- реквизиттер жана ЧУАларга шилтемелер.
3. CODICES маалыматтар базасынан маалымат:
- чет өлкөлөрдүн конституциялык контролдоо органдарынын чечимдеринин кыскача
мазмуну;
- реквизиттер жана CODICESтеги булактарга шилтемелер.
4. Эл аралык келишимдердин жоболору:
- каралып жаткан маселе боюнча эл аралык келишимдердин жоболорунун кыскача
баяндалышы;
- реквизиттер жана эл аралык келишимдерге шилтемелер.

Кызматкердин ФАА жана кызмат орду

6¹-шаблон

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын отурумунун ПРОТОКОЛУ

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясы: судьялардын ФАА курамында, катчы ФАА катышуусунда, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык ФАА кайрылуусун жана талашылып жаткан ченемди (толук көрсөтүлөт) өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө маселени чечүү үчүн карап чыкты.

Отурум __ саат __ мүн. башталды

Коллегия өз ишин кайрылууну изилдөөдөн баштады.

Отурум арыз ээсинин катышуусуз өтүүдө.

Коллегия “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 2-бөлүгүнүн негизинде кайрылууну текшерүү жүргүзгөн судьянын ФАА маалыматын угууга киришти.

Судьянын ФАА: Дата (көрсөтүлөт) Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна арыз ээсинин ФАА жана талашылып жаткан ченем (толугу менен көрсөтүлөт) өтүнүчү келип түштү.

(СКАдан маалымат)

Баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Судьялар коллегиясы ФАА өтүнүчүн, ошондой эле ага тиркелген материалдарды изилдеп, тиешелүү текшерүүнү жүргүзгөн судья-баяндамачынын ФАА маалыматын утуп, төмөнкүдөй тыянакка келди.

(СКАдан маалымат).

Баяндалгандарды эске алып, арыз ээсинин ФАА кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуу/кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө аныктаманын долбоорун судья ФАА судьялар коллегиясынын кароосуна киргизди.

Коллегия маалыматты утуп жана берилген кайрылууну жана ага тиркелген материалдарды изилдеп, судьянын ФАА сунушу менен макул болду.

Судьяга ФАА суроолор келип түшкөн жок.

Башка сунуштар жана каршы пикирлер болгон жок.

Судьялар коллегиясы ачык добуш берүүгө өттү. Добуш берүүнүн жыйынтыгы боюнча коллегия бир добуштан арыз ээсинин ФАА кайрылуусун жана талашылып жаткан ченемди өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө/кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө аныктаманы бир добуштан кабыл алды.

Отурум __ саат __ мүнөттө аяктады.

Кайрылууну текшерүү жүргүзгөн судья: колу

Ф.А.А.

Катчы:

колу

Ф.А.А.

6² -шаблон

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында басып чыгарылат)

АНЫКТАМА

иш боюнча тараптар деп таануу жана
конституциялык сот өндүрүшүнүн тараптарынын укуктарын жана милдеттерин түшүндүрүү
жөнүндө

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы судья-бандамачынын ФАА, арыз ээсинин ФАА өтүнүчү боюнча талашылган ченем боюнча козголгон иштин материалдарын карап чыгып,

Т а п т ы:

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын дата аныктамасы менен арыз ээсинин ФАА өтүнүчү конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 33-беренесине ылайык конституциялык сот өндүрүшүнүн катышуучулары болуп тараптар, алардын өкүлдөрү, үчүнчү жактар, күбөлөр, эксперттер, котормочулар саналат.

Баяндалгандардын негизинде жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүн, 33 жана 34-беренелерин жетекчиликке алып,

а н ы к т а д ы:

1. Иш боюнча төмөнкүлөр таанылсын:
 - кайрылуучу тарап – арыз ээсинин Ф.А.А.
 - жоопкер тарап – уюмдун толук аталышы.
2. Тараптарга “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 34-беренесинин 4, 5-бөлүктөрүндө каралган укуктары жана милдеттери түшүндүрүлсүн, атап айтканда:
 - конституциялык сот өндүрүшүнүн тараптары бирдей процессуалдык укуктардан пайдаланышат;
 - конституциялык сот өндүрүшүнүн тараптары жана алардын өкүлдөрү иштин материалдары менен таанышууга, алардан жазып алууга, көчүрмөлөрдү алууга, далилдерди келтирүүгө, далилдерди изилдөөгө катышууга, процесстин жүрүшүндө келип чыккан бардык маселелер боюнча өз жүйөлөрүн жана ой-пикирлерин билдирүүгө жана корутунду сөз сүйлөөгө укуктуу;
 - конституциялык сот өндүрүшүнүн тараптары өтүнүч менен кайрылууга, судьяларга оозеки жана жазуу жүзүндө түшүндүрмө берүүгө, келип түшкөн сунуштар жана өтүнүчтөр боюнча өз пикирин билдирүүгө укуктуу;
 - кайрылуучу тарап коюлган талабынын негиздерин же предметин өзгөртүүгө, алардын көлөмүн көбөйтүүгө же азайтууга, же талаптарынан баш тартууга укуктуу;
 - жоопкер тарап аларды толугу менен же жарым-жартылай таанууга же аларга каршы пикир билдирүүгө укуктуу;
 - ар бир тарап далилдерди берүүгө жана өз талаптарынын жана каршы пикирлеринин негизи катары таянган жагдайларды далилдөөгө укуктуу;
 - тараптар өз укуктарын ак ниеттүү пайдаланууга милдеттүү. Сотко атайылап жалган маалыматтарды билдирүү Конституциялык сотту урматтабагандык катары бааланат жана мыйзамда каралган жоопкерчиликке алып келет;
 - тараптар жана алардын өкүлдөрү Конституциялык соттун чакыруусу боюнча келүүгө, түшүндүрмөлөрдү берүүгө жана суроолорго жооп берүүгө милдеттүү.

Судья

(колу)

Ф.А.А.

Иштин материалдары, укуктарым жана милдеттерим менен тааныштым, аныктаманын көчүрмөсүн алдым:

1. Кайрылуучу тарап _____ колу _____ Ф.А.А.

2. Жоопкер тарап: _____ колу _____ Ф.А.А.

6³ -шаблон

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында басып чыгарылат)

АНЫКТАМА

үчүнчү жактар деп таануу жөнүндө

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы *судья-баяндамачынын ФАА, арыз ээсинин ФАА* кайрылуусу боюнча козголгон *талашылып жаткан ченемдин* ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө конституциялык сот өндүрүшүнүн ишинин материалдарын карап чыгып,

Т а п т ы:

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын *дата* аныктамасы менен жогоруда аталган *арыз ээсинин ФАА* кайрылуусу конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын *дата* аныктамасы менен бул иш боюнча конституциялык сот өндүрүшүнүн тараптары аныкталган. Алсак, кайрылуучу тарап болуп *арыз ээсинин ФАА*, жоопкер тарап болуп *мамлекеттик органдын аталышы* деп табылган.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 37-беренесине ылайык судья-баяндамачынын, соттун демилгеси же болбосо тараптардын өтүнүчү боюнча Конституциялык сот тарабынан каралып жаткан маселелер боюнча өзүнүн түшүндүрмөлөрүн, жүйөлөрүн жана пикирлерин берүүгө милдеттүү болгон жеке жана юридикалык жактар, мамлекеттик органдар, коомдук бирикмелер, эл аралык уюмдар тартылышы мүмкүн. Мында Конституциялык сот алардын жүйөлөрү жана пикирлери менен байланыштуу эмес.

Талашылып жаткан ченем бир катар мамлекеттик органдардын ишмердигине таасирин тийгизгендиктен, бул иш боюнча каралып жаткан маселенин алкагында алардын позициясын тактоо зарылчылыгы келип чыгат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүн, 33 жана 37-беренелерин жетекчиликке алып,

а н ы к т а д ы:

1. Иш боюнча үчүнчү жак болуп – *мамлекеттик органдын аталышы табылсын.*
2. Бул аныктама тараптарга таанышуу үчүн жөнөтүлсүн.

Судья

(колу)

Ф.А.А.

6⁴ -шаблон

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында таризделет)
(Кайрылуучу тарап үчүн маектешүүгө кабарламанын үлгүсү)

Бишкек шаары,
_____көчөсү

Арыз ээсинин Ф.А.А.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын дата аныктамасы менен Сиздин кайрылууңуз конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Судья-баяндамачынын 2023-жылдын 13-июнундагы аныктамасы менен сиз кайрылуучу тарап деп табылгансыз.

Ушуга байланыштуу Сизди Бишкек шаары, Эркиндик проспектиси 39 дарегинде жайгашкан Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун имаратындагы №_____кабинетке саат__:_ да маектешүү үчүн келүүнү өтүнөм.

Сизге процессуалдык укуктар жана милдеттер түшүндүрүлөт, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 34-беренесинин 4, 5-бөлүктөрүнө ылайык сурамжылоо жүргүзүлөт.

Тиркеме:

1. Өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө дата аныктаманын көчүрмөсү. _б, __ нускада.
2. Тараптар деп таануу жөнүндө дата аныктаманын көчүрмөсү _ б. _ нускада.

Судья

колу

Ф.А.А.

6⁵ -шаблон

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында таризделет)
(Жоопкер тарап үчүн маектешүүгө кабарламанын үлгүсү)

ээлеген кызмат орду
Ф.А.А.

Урматтуу _____,

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын дата аныктамасы менен арыз ээсинин Ф.А.А. кайрылуусу конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Судья-баяндамачынын дата аныктамасы менен Сиз кайрылуучу тарап деп таанылгансыз.

Ушуга байланыштуу Сиздин Бишкек шаары, Эркиндик проспектиси 39 дарегинде жайгашкан Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна, №_____кабинетке маектешүү үчүн келүүңүздү өтүнөм.

Сизге “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 34-беренесинин 4, 5-бөлүктөрүнө ылайык процессуалдык укуктар жана милдеттер түшүндүрүлөт, сурамжылоо жүргүзүлөт.

Тиркеме:

1. Өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө дата аныктаманын көчүрмөсү. _б, __ нускада.
2. Тараптар деп таануу жөнүндө дата аныктаманын көчүрмөсү _ б. _ нускада.
3. Ф.А.А. өтүнүчү, __б, __ нускада.

Судья

колу

Ф.А.А.

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында таризделет)
(Үчүнчү жактын позициясын берүү жөнүндө үлгү)

Мамлекеттик органдын аталышы (директордун, төраганын, министрин ж.б.) Ф.А.А.

Урматтуу _____,

Конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту тарабынан арыз ээсинин ФАА кайрылуусуна байланыштуу талашылып жаткан ченемди текшерүү жөнүндө иш каралууда.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 37-беренесине ылайык судья-баяндамачынын, соттун демилгеси же болбосо тараптардын өтүнүчү боюнча Конституциялык сот тарабынан каралып жаткан маселелер боюнча өзүнүн түшүндүрмөлөрүн, жүйөлөрүн жана пикирлерин берүүгө милдеттүү болгон жеке жана юридикалык жактар, мамлекеттик органдар, коомдук бирикмелер, эл аралык уюмдар тартылышы мүмкүн.

Бул иштин алкагында мамлекеттик органдын аталышы укуктук позициясын алуу маанилүү экендигин эске алып, ишти кароого даярдоонун жүрүшүндө судья-баяндамачынын дата аныктамасы менен мамлекеттик органдын аталышы үчүнчү тарап деп таанылган.

Ушуга байланыштуу каралып жаткан иш боюнча өзүңүздүн укуктук позицияңызды дата кечиктирбестен жазуу жүзүндө билдирүүңүздү суранабыз.

Каралып жаткан иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отурумун өткөрүү датасы тууралуу кошумча кабарлайбыз.

Тиркеме:

1. Ф.А.А. өтүнүчүнүн көчүрмөсүнө _ б., _ нускада;
2. Үчүнчү жак деп таануу жөнүндө дата аныктаманын көчүрмөсү _ б., _ нускада.

Урматтоо менен,

Судья

колу

Ф.А.А.

Атк.: _____ ФАА, тел.: _____

(Сот өндүрүшүн өткөрүү тили жөнүндө өтүнүчтүн үлгүсү)

**Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
судьясы
судья-баяндамачынын Ф.А.А**

Өтүнүч

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун өндүрүшүндө талашылып жаткан ченем конституциялуулугун текшерүү жөнүндө менин/ биздин өтүнүч бар.

«Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 14-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык конституциялык сот өндүрүшү мамлекеттик тилде жүргүзүлөт. Сот

өндүрүшүнүн катышуучуларынын өтүнүчү боюнча сот өндүрүшү расмий тилде жүргүзүлүшү мүмкүн.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 14-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып,

Өтүнөм:

Конституциялык сот өндүрүшү жана ишти кароо *менин/биздин* өтүнүч боюнча расмий тилде жүргүзүлсүн.

Арыз ээси

(колу)

**Ф.А.А.
дата**

6⁸ -шаблон

(Сот өндүрүшүн өткөрүү тили жөнүндө арыздын үлгүсү)

**Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы
Ф.А.А.**

Арыз

Арыз ээсинин Ф.А.А. конституциялык сот өндүрүшүн жана ишти кароону мамлекеттик/расмий тилде өткөрүү жөнүндө өтүнүчү менен таанышып чыгып, каршы пикирим жок экендигин билдирем.

**Жоопкердин ээлеген
кызмат орду**

**Жоопкердин Ф.А.А.
дата**

6⁹-шаблон

**Кайрылуучу тарапты Ф.А.А. сурамжылоонун
протоколу**

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы судья-баяндамачынын Ф.А.А. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык талашылып жаткан ченемди текшерүү жөнүндө иш боюнча кайрылуучу тарапты сурамжылоо жүргүздү.

Сурамжылоо жүргүзүүнүн жүрүшүндө төмөнкүдөй маалыматтар аныкталды:

Ф.А.А.:

Туулган датасы:
Паспортунун номери:
Берилген датасы:
Берген орган:

Кайрылуучу тараптын Ф.А.А. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын иш боюнча тараптар деп таануу жөнүндө дата аныктамасы менен кол коюу менен таанышып чыкты, ага “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 34-беренесинде көрсөтүлгөн укуктары жана милдеттери түшүндүрүлгөн.

Сурамжылоонун жүрүшүндө кайрылуучу тараптын Ф.А.А. өз талабын колдоду жана кайрылууда көрсөтүлгөн жагдайларды түшүндүрдү.

Сурамжылоонун жүрүшүндө кайрылуучу тарап конституциялык сот өндүрүшүн расмий тилде жүргүзүү жөнүндө өтүнүч билдирди.

Судья

(колу)

Ф.А.А.

6¹⁰-шаблон

**Жоопкер тарап –ФАА сурамжылоонун
протоколу жана кызмат орду**

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы судья-баяндамачынын Ф.А.А. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык (*талашылып жаткан ченем*) ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө иш боюнча жоопкер-тараптын өкүлүн сурамжылоо жүргүздү.

Сурамжылоо жүргүзүүнүн жүрүшүндө төмөнкүдөй маалыматтар аныкталды:

ФАА:

Иштеген жери:

Жоопкер тараптын Ф.А.А. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын дата иш боюнча тараптар деп таануу жөнүндө аныктамасы менен кол коюу менен таанышып чыкты, ага “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 34-беренесинде көрсөтүлгөн укуктары жана милдеттери түшүндүрүлгөн.

Сурамжылоонун жүрүшүндө жоопкердин Ф.А.А. иш боюнча жоопкер-тараптын позициясын жазуу жүзүндө берүүгө милдеттенди.

Ал ошондой эле конституциялык сот өндүрүшүн расмий тилде жүргүзүү жөнүндө кайрылуучу тараптын өкүлүнүн дата өтүнүчү менен таанышып чыкты жана өзүнүн макулдугун жазуу жүзүндөгү билдирме түрүндө берген.

Судья

(колу)

Ф.А.А.

6¹¹-шаблон

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында басып
чыгарылат)

**Арыз ээсинин Ф.А.А. өтүнүчүн канааттандыруу жөнүндө
АНЫКТАМА**

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы судья-баяндамачынын Ф.А.А. талашылып жаткан ченемдин ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө арыз ээсинин Ф.А.А. өтүнүчүн жарап чыгып,

т а п т ы:

Ишти кароого даярдоонун жүрүшүндө арыз ээси Ф.А.А. конституциялык сот өндүрүшүн расмий тилде жүргүзүү жөнүндө жазуу жүзүндөгү өтүнүч менен кайрылган.

Жоопкердин Ф.А.А. жана ээлеген кызмат орду конституциялык сот өндүрүшүнүн расмий тилде жүргүзүлүшүнө каршы эместигин жазуу жүзүндө ырастады.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 14-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык конституциялык сот өндүрүшү мамлекеттик тилде жүргүзүлөт. Сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын өтүнүчү боюнча сот өндүрүшү расмий тилде жүргүзүлүшү мүмкүн.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 14-беренесинин 1-бөлүгүн, 32-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып,

а н ы к т а д ы:

1. Арыз ээсинин Ф.А.А. өтүнүчү канааттандырылды.
2. Ишти кароого даярдоо расмий тилде жүргүзүлсүн.

Судья

(колу)

Ф.А.А.

6¹²-шаблон

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында басып
чыгарылат)

**Ишти кароого дайындоо жөнүндө
АНЫКТАМА**

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы судья-баяндамачынын Ф.А.А., арыз ээсинин Ф.А.А. талашылып жаткан ченемдин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүчү боюнча козголгон конституциялык сот өндүрүшүнүн ишинин материалдарын карап чыгып,

т а п т ы:

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын дата аныктамасы менен арыз ээси Ф.А.А. кайрылуусу конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Иштин туура чечүүнү камсыз кылуу максатында кайрылууну текшерүү жана ишти маңызы боюнча кароого дайындоо менен байланышкан бардык тийиштүү иш-аракеттер жүргүзүлдү, мунун жыйынтыгында иш Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отурумунда каралууга даяр.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктун жетекчиликке алып,

а н ы к т а д ы:

1. Арыз ээсинин Ф.А.А. өтүнүчү боюнча талашылган ченем боюнча иш Бишкек шаары, Эркиндик проспектиси, 39 дарегинде жайгашкан Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун имаратында дата жана убактысы өтүүчү сот отурумунда кароого дайындалсын.

2. Бул аныктаманын көчүрмөсү иш боюнча тараптарга жана Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отурумуна чакырылган үчүнчү жактарга жөнөтүлсүн.

Судья

(колу)

Ф.А.А.

6¹³ -шаблон

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун аппаратынын жетекчисинин
бланкында басып чыгарылат)
(арыз ээсине кабарламанын үлүсү)

Бишкек шаары,
_____көчөсү
Дарек ээсинин Ф.А.А

Талашылып жаткан ченемдин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө Сиздин арызыңыз боюнча ишти кароо датасы жана убактысы дайындалгандыгын маалымдайбыз.

Отурум Кыргыз Республикасы Бишкек шаары, Эркиндик проспектиси, 39 дарегинде жайгашкан Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун соттук жыйналыштар залында өтөт.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Регламентинин 70-пунктунун 3-пунктчасына ылайык, тараптардын же анын өкүлүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун сот отурумуна келбөөсү ишти кароого тоскоолдук кылбайт, буга тараптын ишти анын катышуусунда кароону өтүнгөн жана өзүнүн келбегендигинин жүйөлүү себебин ырастаган учурлар кирбейт.

Тиркеме: 2024-жылдын _____ ишти дайындоо жөнүндө аныктаманын көчүрмөсү _б, _ нускада.

Жетекчи

(колу)

Ф.А.А

6¹⁴ -шаблон

*(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун аппаратынын жетекчисинин
бланкында таризделет)*

(жоопкер тарапка кабарламанын үлүсү)

**Ээлеген кызмат орду
толук жазылат**

Ф.А.А.

Урматтуу _____,

(Арыз ээсинин ФААсы жана талашылып жаткан ченем) боюнча ишти кароо *дата жана убактысы* белгиленгендигин билдиребиз.

Отурум Бишкек шаары, Эркиндик проспектиси, 39 дареги боюнча жайгашкан Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун соттук жыйналыштар залында өтөт.

Тиркеме: Ишти дайындоо жөнүндө аныктаманын көчүрмөсү _ б., _ нускада.

Урматтоо менен,

Жетекчи

(колу)

Ф.А.А.

6¹⁵- шаблон

*(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун аппаратынын жетекчисинин
бланкында таризделет)*

(үчүнчү жактарга кабарламанын үлүсү)

**Уюмдун аталышы
Жетекчинин/министрдин/
төраганын/директордун Ф.А.А.**

Урматтуу _____,

Кайрылуучунун ФАА кайрылуусу/суроо-талабы боюнча талашылып жаткан ченемдин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти кароо *дата жана убактысы* белгиленгендигин билдиребиз.

Отурум Бишкек шаары, Эркиндик проспектиси, 39 дареги боюнча жайгашкан Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун соттук жыйналыштар залында өтөт.

Тиркеме: Ишти дата дайындоо жөнүндө аныктаманын көчүрмөсү _ б., _ нускада.

Урматтоо менен,

Жетекчи

(колу)

Ф.А.А.

**Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
соттук отурумунун
протоколу**

2024-жылдын _____
башталды саат _:_

Бишкек шаары

Арыз ээсинин ФАА өтүнүчү жана талашылып жаткан ченем боюнча иш

Сотун курамы: - төрагалык кылуучу Осмонбаев Эмиль Жолдошевич, судьялар – судьялардын Ф.А.А. Соттук отурумдун катчысы: Ф.А.А.

Соттук отурумга катышуучу адамдар:

Кайрылуучу тарап:

Ф.А.А., туулган жылы, жашаган жери, иштеген жери.

Жоопкер тарап:

Ф.А.А., туулган жылы, жашаган жери, иштеген жери.

Үчүнчү жактар:

Соттук отурумга катышуучу мамлекеттик органдардын бардык өкүлдөрү

Мисалы:

(Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун өкүлү – Ф.А.А., туулган жылы, айы, жашаган жери: Бишкек шаары, көчөсү, үй №_, кв._ Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунда иштейм.

Сот отурумун төрагалык кылуучу, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасы Э.Дж.Осмонбаев ачты.

Процессуалдык маселелерди чечкенден кийин Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жарандардын кайрылууларын кароого өттү.

Отурумдун жүрүшүндө төмөндөгүлөр чыгып сүйлөштү: судья-баяндамачынын Ф.А.А. милдеттүү түрдө жана суроолорду берген гана судьялардын, ошондой эле сот отурумунун бардык тараптарынын Ф.А.А. көрсөтүлүшү милдеттүү.

Тараптардын жана иштин катышуучуларынын түшүндүрмөлөрүнөн, аларга суроо-жооптордон кийин, судьялар чечим чыгаруу үчүн кеңешүү бөлмөсүнө кетишти.

Кеңешүү бөлмөсүндөгү иштин жыйынтыгы боюнча соттук отурум улантылып, төрагалык кылуучу, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасы Э.Дж.Осмонбаев Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун чечимин/чечимдин резолютивдик бөлүгүн жарыялады.

Чечим соттук отурумдун бардык катышуучулары үчүн түшүнүктүү болду жана ал төрагалык кылуучу тарабынан аякталды.

Протоколдун толуктугун камсыз кылуу үчүн сот отурумунун аудио-видео жазуусу колдонулган.

Бул протоколго аталган иш боюнча соттук отурумдун аудиожазуусунун электрондук алып жүрүүчүсү тиркелет.

**Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун
төрагасы**

колу

Ф.А.А.

**Соттук отурумдун
катчысы**

колу

Ф.А.А.

Отурумдун протоколуна
тиркеме

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Арыз ээсинин ФАА кайрылуусун кароонун жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту таануу жөнүндө (чечимден алынган пунктту көрсөтүү керек) чечим/чечимдин резолютивдик бөлүгүн кабыл алды.

Добуш берүүнүн жыйынтыктары: (“Макул” же “Каршы” көрсөтүлүшү керек)

1.	Осконбаев Э.Ж.	“Макул” _____
2.	Айдарбекова Ч.А.	“Макул” _____
3.	Бобукеева М.Р.	“Макул” _____
4.	Дуйшеев К.А.	“Макул” _____
5.	Жолдошева Л.Ч.	“Макул” _____
6.	Жумабаев Л.П.	“Макул” _____
7.	Касымалиев М.Ш.	“Макул” _____
8.	Кыдырбаев К.Дж.	“Макул” _____
9.	Шаршеналиев Ж.А.	“Макул” _____

ФАА кайрылуусу боюнча
№__ иштин

Т И З И М И

№	Материалдардын аталышы	Беттер
1.	Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасынын <u>дата</u> резолюциясы	
2.	Судьялар коллегиясын түзүү жөнүндө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасынын <u>дата жана номери</u> тескемесинин көчүрмөсү (расмий, мамлекеттик тилдерде)	
3.	<u>ФАА</u> өтүнүчү боюнча жалпы бөлүмдүн маалыматы.	
4.	<u>ФАА</u> өтүнүчү Тиркелген материалдар: _____	
5.	Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын <u>дата</u> отурумунун протоколу	

6.	<u>Ф.А.А. жана дата</u> кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын аныктамасынын көчүрмөсү	
7.	Баш тартуу жөнүндө аныктаманын көчүрмөсүн Ф.А.А. жөнөтүү жөнүндө коштомо кат	

Аткаруучу:

Ф.А.А.

6¹⁹ -шаблон

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отурумунун протоколу

2024-жылдын _____
башталды саат __:__

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасы Э.Ж.Өскөнбаев Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын дата аныктамасына Ф.А.А. даттануусун кароо боюнча отурумду ачык деп жарыялайт.

Төрагалык кылуучу соттун курамын жарыялайт: төрагалык кылуучу Осконбаев Э.Ж., судьялар – судьялардын Ф.А.А., соттук отурумдун катчысы Ф.А.А.

Төрагалык кылуучу судья-баяндамачыга Ф.А.А. сөз берет, ал сотко даттанууда билдирилген талаптардын маңызы жана отурумда кароого токтомду даярдоонун жүрүшүндө анын жасаган иш-аракеттери жөнүндө билдирди жана даттанууну канааттандыруу жана арыз ээсинин өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө токтомдун долбоорун соттун кароосуна сунуштады.

Төрагалык кылуучу: – Урматтуу судьялар, судья-баяндамачыга суроолор барбы?

Судьялар даттанууну канааттандыруу жана өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө токтомдун долбоорун кароого киришти жана талкуунун жыйынтыгы боюнча төрагалык кылуучу тарабынан бул долбоор добуш берүүгө коюлду.

Добуш берүүнүн жыйынтыгы боюнча Конституциялык соттун судьялары даттанууну канааттандыруу жана Ф.А.А. өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө токтомду отурумдун протоколунун тиркемесине ылайык кабыл алышты.

Добуш берүүнүн жыйынтыгы боюнча Конституциялык соттун судьялары арызды канааттандыруу жана Ф.И.О. жыйналыштын протоколунун тиркемесине ылайык.

Төрагалык кылуучу Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отурумун жабык деп жарыялайт.

Отурум __ саат __ мүнөттө аяктады.

**Кыргыз Республикасынын
Конституциялык сотунун
төрагасы**

Ф.А.А.

колу

Судья-баяндамачы

колу

Ф.А.А.

**Отурумдун протоколуна
тиркеме**

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын дата аныктамасына Ф.А.А. даттануусун кароонун жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту даттанууну канааттандыруу жана өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө токтомду кабыл алды.

Добуш берүүнүн жыйынтыктары: (“Макул” же “Каршы” көрсөтүү керек)

1.	Осконбаев Э.Ж.	“Макул” _____
2.	Айдарбекова Ч.А.	“Макул” _____
3.	Бобукеева М.Р.	“Макул” _____
4.	Дуйшеев К.А.	“Макул” _____
5.	Жолдошева Л.Ч.	“Макул” _____
6.	Жумабаев Л.П.	“Макул” _____
7.	Касымалиев М.Ш.	“Макул” _____
8.	Кыдырбаев К.Дж.	“Макул” _____
9.	Шаршеналиев Ж.А.	“Макул” _____

6²¹-шаблон

*Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясынын бланкында таризделет)
(ишти бириктирүү жөнүндө кабарламанын үлсүсү)*

**Бишкек шаары
_____ көчөсү
Арыз ээсинин Ф.А.А.**

Дата Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна талашылып жаткан ченем конституциялуулугун текшерүү жөнүндө Ф.А.А. өтүнүч келип түшкөн, ал дата өндүрүшкө кабыл алынган жана судьянын дата аныктамасы менен Сиздин өтүнүч менен бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилгендигин билдиребиз.

Тиркеме: Талаптарды бириктирүү жөнүндө аныктаманын көчүрмөсү _ б. _ нускада.

Судья

колу

Ф.А.А.

Аналитикалык маалымат каттын структурасы

Автор

Жыл
2024

Аналитикалык маалымат кат

Иш боюнча тараптар:

- 1) кайрылуучу тарап _____;
2) жоопкер тарап _____

Иш боюнча үчүнчү жактар:

- 1) _____;
2) _____.

Кайрылуучу тараптын талаптары:

Арыз ээси төмөнкүлөрдү

_____ Кыргыз Республикасынын Конституциясынын

_____ карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Судьялар	коллегиясынын	_____ аныктамасы	_____ менен
жаран	_____ кайрылуусу	өндүрүшкө кабыл алынды.	

Кайрылуучу тараптын позициясы:

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна
_____ Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык
келүүсүн текшерүү жөнүндө _____
өтүнүч келип түштү.

Арыз ээси өзүнүн өтүнүчүн негиздеп, төмөнкү жүйөлөрүн келтирди.

Жогоруда баяндагыларды эске алып, арыз ээси талашылып жаткан ченемди Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет таанууну өтүнөт.

Конституциянын ченемдерине шилтеме

Берене ____.

Берене ____.

1. Конституциялык анализ

1.1. Каралып жаткан маселенин келип чыгуусунун кыскача тарыхый аспекти

1.2. Каралып жаткан маселенин укуктук маңызы (мисалы, цензурага тыюу салуу жана коомдук маанидеги максаттар үчүн чыгармачылык эркиндикке болгон укукту чектөө жана алардын өз ара байланышы) (окумуштуулардын эмгектерине шилтеме кылуу менен укуктук ой-пикирлер орундуу).

1.3. Конституциялык ченемдер менен катышы (бул маселеге карата колдонула турган каралып жаткан конституциялык ченемдерди жана башкаларды ачып берүү боюнча КП жана КС укуктук позицияларын келтирүү орундуу)

2. Эл аралык келишимдерди жана аларды камсыздоочу механизмдерди, эл аралык мыйзамдарды талдоо (КМШ өлкөлөрү, Европа – Венеция комиссиясынын мүчөлөрү) (каралып жаткан маселе боюнча алардын Жалпы тартиптеги сын-пикирлеринен, Кыргыз Республикасы мүчө болгон Адам укуктары боюнча комитеттин чечимдеринен, эл аралык уюмдардын отчетторунан укуктук ой-пикирлерди булактарга таянуу менен берүү максатка ылайыктуу. Бул маселенин жакынкы КМШ өлкөлөрүндө укуктук жөнгө салынышын таблица түрүндө салыштыруу колдоого алынат).

3. **Каралып жаткан маселе боюнча конституциялык контролдоо органдарынын чечимдери** (алардын чечимдеринен укуктук позицияларды каралып жаткан маселе боюнча гана булактарга шилтеме кылуу менен келтирүү орундуу)

Аналитик:

Улук консультант (консультант) _____ колу

Чечимдин долбоорунун жүйөлөштүрүүчү бөлүгүнүн концепциясы жана структурасы

2. Конституциянын ченемдери жана алардын маанисин ачып берүү (КС чечимдеринен мурда баяндалган укуктук позицияларды пайдаланса болот).

3. Каралып жаткан маселе боюнча Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдердин болушу

4. Талашылып жаткан ченемдин укуктук системадагы мааниси.

5. Конституциялык ченемдердин жана талашылып жаткан ченемдин катышы.

6. Тыянактар

(Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун чечиминин долбоорунун үлгүсү)

(Кайрылуучу тараптын ФАА) кайрылуусуна байланыштуу (талашылып жаткан ченемдин так аталышы) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

2024-жылдын _____

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы К. Маамыталы кызынын,

кайрылуучу тарап – (отурумда катышып отурган кайрылуучу тараптын ФАА);

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү (өкүлүнүн ФАА);

үчүнчү жактар – (атынан иш алып барган органды көрсөтүү менен өкүлдүн ФАА). Мисалы: Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич Молдобасовдин катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, (талашылып жаткан ченемдин так аталышы) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот отурумунда карап чыкты.

Бул ишти кароого (кайрылуучунун ФАА) өтүнүчү себеп болуп, ал эми (талашылып жаткан ченемдин так аталышы) Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү жөнүндө маселеде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумда кароого даярдаган судья-баяндамачы (судья-баяндамачынын ФАА) маалыматын угуп, сунушталган материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

Дата Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна (кайрылуучунун ФАА) (талашылып жаткан ченемдин так аталышы) (ченемдик актынын кыскартылган аталышы көрсөтүлүүгө тийиш) Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүч келип түшкөн. Мисалы, (мындан ары – КЖК) (кайрылуучу тарап шилтеме кылган Конституциянын ченемдери).

(Кайрылуучу тараптын жүйөлөрү).

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемди Конституцияга каршы келет деп табууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын (СКА кабыл алынган дата) аныктамасы менен (кайрылуучу тараптын ФАА) кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Соттук отурумда кайрылуучу тарап өзүнүн талаптарын колдоду.

Каралып жаткан маселе боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү төмөнкүдөй позициясын билдирди.

(КР ЖК позициясы)

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү (ФАА) талашылып жаткан ченем боюнча төмөнкүдөй позициясын билдирди.

(Туруктуу өкүлдүн позициясы)

Каралып жаткан маселе боюнча (үчүнчү жактын – органдын аталышы) өкүлү (ФАА) төмөнкүдөй позициясын билдирди.

(Үчүнчү жактын позициясы)

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын пикирин угуп, иштин материалдарын изилдеп, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Конституциялык соттун кароо предмети болуп (талашылып жаткан ченемдин так аталышы) төмөнкүдөй редакцияда баяндалган ченемдик жобосу саналат:

“(талашылып жаткан ченемдин мазмуну) ”.

(Талашылып жаткан ченемди камтыган ченемдик актынын аталышы, кабыл алуу датасы жана номери. Мисалы: 2021-жылдын 28-октябрындагы № 129 Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси мыйзамдарда белгиленген тартипте кабыл алынган, “Эркин Тоо” гезитинин (жарыяланган дата жана номери) санына жарыяланган. Мисалы: 2021-жылдын 16-ноябрындагы № 122-123), Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Бир нече пункттардан турган жүйөлөштүрүүчү бөлүктө жүйөлөштүрүүчү бөлүктүн концепциясынын негизинде иштелип чыккан укуктук позициялар, ошондой эле Конституциялык сот тарабынан кабыл алынган актынын пайдасына жүйөлөр, ал эми зарыл болгон учурда, тараптардын билдирүүлөрүн четке каккан да жүйөлөр баяндалат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту.

Ч Е Ч Т И:

1. (Талашылып жаткан ченемдин так жана толук аталышы) Кыргыз Республикасынын Конституциясына (Конституциянын кайрылуучу тарап шилтеме кылган ченемдери) карама-каршы (карама-каршы эмес) деп таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети колдонуудагы укуктук жно салууга тиешелүү өзгөртүүлөрдү демилгелесин.

3. (Талашылып жаткан ченемди Конституцияга ылайык келтиргенге же талашылып жаткан ченемди жокко чыгарууга чейин Конституция жана Конституциялык соттун чечими түздөн-түз колдонулат. Бул пунктта каралып жаткан маселе боюнча түздөн-түз колдонуу үчүн Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун позициясын билдирүү зарыл).

4. Чечим акыркы жана даттанылууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

5. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

6. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

Төрагалык кылуучу: Э.Ж. Осмонбаев

Судьялар: Ч.А. Айдарбекова

М.Р. Бобукеева

К.А. Дуйшеев

Л.Ч. Жолдошева

Л.П. Жумабаев

М.Ш. Касымалиев

К.Дж. Кыдырбаев

Ж.А. Шаршеналиев

№ _____

(Отурумдун датасы) саат 9: 30да дайындалган иш боюнча соттук отурумдун сценарийи
(Конституциялык соттун отурумдар календарында жазылгандай тактыкта иштин аталышы
жазылат)

Соттук отурумдун катчысы:

- Бардыгыңыздар ордуңуздардан туруңуздар.

Төрагалык кылуучу:

- Отуруңуздар.

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу сот процессинин катышуучулары, чакырылган адамдар жана залда отургандар,
Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отуруму ачык деп жарыяланат.

Стенографиялык жазуу жана протоколдоо соттук отурумду аудио-видео жазуу системасынын
жардамы менен камсыздалган.

Тараптар соттук отурумду расмий тилде өткөрүү жөнүндө өтүнүч менен кайрылган учурда:

- Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отуруму кайрылуучу тараптын өкүлүнүн
(жоопкер тараптын) каршы эместигинен улам конституциялык сот өндүрүшүн расмий тилде
жүргүзүү жөнүндө кайрылуучу тараптын (жоопкер тараптын) (ФАА) өтүнүчүнө байланыштуу
расмий тилде өткөрүлөт.

- Конституциялык соттун отурумунда (талашылып жаткан ченемдин так аталышы)
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө кайрылуу (кайрылуучу тараптын ФАА) боюнча иш
каралууда.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отуруму төрагалык кылуучу
Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева,
К.А. Дүйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев,
Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, соттук отурумдун катчысы – (ФАА) катышуусунда өтүүдө.

Төрагалык кылуучу:

- (Катчынын аты жана атасынын аты), отурумга чакырылган катышуучулардын бар экендиги
жөнүндө айтып бериңиз.

Соттук отурумдун катчысы:

-Бүгүнкү соттук отурумда катышкандар:

Кайрылуучу тараптан:

1. (ФАА)

2.

3...

Жоопкер тараптан:

- (Органдын аталышы жана өкүлүнүн ФАА)

Үчүнчү жактар:

1. (Органдын аталышы жана өкүлүнүн ФАА)

2.

3...

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу:

1. (Соттук отурумга катышуучу бардык тараптардын ФАА)

2.

3...

трибунага өтүнүз. Өзүңүз жөнүндө маалымат бериңиз: ФАА, туулган айыңыз, жылыңыз,
жашаган жериңиз жана иштеген жериңиз жөнүндө.

Төрагалык кылуучу:

-Урматтуу судьялар, ишке катышуучу адамдардын инсандыгын тастыктаган документтер менен таанышыңыздар.

Төрагалык кылуучу:

-Урматтуу судьялар, бул документтер боюнча Сиздерде суроолор барбы?

Төрагалык кылуучу:

-Урматтуу (соттук отурумга катышкан бардык тараптардын ФАА), ордуңуздан туруңуз, сиздин укуктарыңыз жана милдеттериңиз түшүндүрүлөт.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 34-беренесине ылайык, Сиз төмөнкүлөргө укуктуусуз:

- иштин материалдары менен таанышууга, алардан көчүрмөлөрдү жазып алууга, көчүрмөлөрдү алууга, далилдерди келтирүүгө, далилдерди изилдөөгө катышууга, процесстин жүрүшүндө келип чыккан бардык маселелер боюнча өз жүйөлөрүңүздү жана пикирлериңизди билдирүүгө, жыйынтыктоочу сөз менен чыгып сүйлөөгө.

- Сиз ошондой эле өтүнүч берүүгө, судьяларга оозеки жана жазуу жүзүндөгү түшүндүрмөлөрдү берүүгө, берилген өтүнүчтөр боюнча өз пикириңизди билдирүүгө укугуңуз бар.

- Кайрылуучу тарап талаптардын негиздерин же предметин өзгөртүүгө, алардын көлөмүн көбөйтүүгө же азайтууга, же талаптардан баш тартууга укуктуу.

-Жоопкер тарап аларды толугу менен же жарым-жартылай моюнга алууга же аларга каршы пикирин билдирүүгө укуктуу.

- Ар бир тарап өзүнүн талаптарынын жана каршы пикирлеринин негизи болуп саналган жагдайларды далилдөөгө жана далилдерди берүүгө укуктуу.

-Сиз өз укугуңузду ак ниеттүүлүк менен колдонушуңуз керек. Атайылап жалган маалыматтарды сотко берүү Конституциялык сотту урматтабагандык катары бааланат жана мыйзамда каралган жоопкерчиликке алып келет.

Ошондой эле, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 39-беренесине ылайык, Сиз судьядан же судьялардан баш тартууга укугуңуз бар.

Төрагалык кылуучу:

-Урматтуу:

1. (Соттук отурумга катышуучу бардык тараптардын ФАА)

- Сиздерге укуктарыңыз жана милдеттериңиз түшүнүктүүбү?

- Сиздерде судьяны же судьяларды четтетүү жөнүндө өтүнүч барбы?

- Сиздерде кошумча өтүнүчтөр барбы?

Төрагалык кылуучу:

- Өтүнүчтү кароого өтөлү.

Баяндама берүү үчүн сөз судья (судья-баяндамачынын ФАА) берилет

Судья-баяндамачынын сүйлөгөн сөзү

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу судьялар, сиздерде судья-баяндамачыга суроолор барбы?

(Отурумдун катышуучулары Конституциялык соттун Регламентинин 93-пунктуна ылайык судьяларга суроо берүүгө укугу жок)

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Ар бир кайрылуучу тарап үчүн кайталап айтылат

Төрагалык кылуучу:

- Чыгып сүйлөө үчүн сөз кайрылуучу тарапка – (ФАА) берилет. Трибунага өтүңүз.

Кайрылуучу тарап чыгып сөз сүйлөйт.

Чыгып сүйлөгөндөн кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу (жоопкер тараптын өкүлүнүн ФАА), Сизде кайрылуучу тарапка дагы суроолоруңуз барбы?

Төрагалык кылуучу:

- Дагы суроолор барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу судьялар, Сиздерде кайрылуучу тарапка суроолоруңуз барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу судьялар, дагы суроолор барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Чыгып сүйлөө үчүн сөз жоопкер тарапка – (Органдын аталышы жана өкүлүнүн ФАА) берилет. Трибунага өтүңүз.

Жоопкер тараптын өкүлү өз сөзү менен чыгып сүйлөйт

Чыгып сүйлөгөндөн кийин:

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу

1. (Кайрылуучу тараптын ФАА)

2.

3...,

Сиздерде жоопкердин өкүлүнө суроолор барбы?

Төрагалык кылуучу:

- Дагы суроолор барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу судьялар, Сиздерде жоопкердин өкүлүнө суроолоруңуз барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу судьялар, дагы суроолор барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Үчүнчү жактын ар бир өкүлү үчүн кайталап айтуу

Төрагалык кылуучу:

- Чыгып сүйлөө үчүн сөз (үчүнчү жакка) (органдын аталышы жана өкүлдүн ФАА) берилет. Трибунага өтүңүз.

Үчүнчү жактын өкүлү сөз сүйлөйт.

Чыгып сүйлөгөндөн кийин:

Төрагалык кылуучу:

-Урматтуу:

1. (Кайрылуучу тараптын ФАА)

2.

3...

Сизде (үчүнчү жакка) (органдын аталышы жана өкүлдүн ФАА) суроолор барбы?

Төрагалык кылуучу:

-Дагы суроолор барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

-Урматтуу (жоопкер тараптын өкүлүнүн ФАА), Сизде (үчүнчү жакка) (органдын аталышы жана өкүлдүн ФАА) суроолор барбы?

Төрагалык кылуучу:

-Дагы суроолор барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу судьялар, Сиздерде (үчүнчү жакка) (органдын аталышы жана өкүлдүн ФАА) дагы суроолор барбы?

Төрагалык кылуучу:

-Дагы суроолор барбы?

Бардык суроолор берилгенден кийин,

Төрагалык кылуучу:

-Урматтуу сот отурумунун катышуучулары, биз тараптардын позициясын, бул ишке үчүнчү жак катары тартылган мамлекеттик органдардын өкүлдөрүнүн түшүндүрмөлөрүн уктук, бул иш боюнча материалдарды (кайрылуучу тараптын ФАА) изилдөө аяктады деп эсептелет, ушуга байланыштуу корутунду сөз сүйлөө укугу берилет:

- Урматтуу:

1. (Соттук отурумга катышкан бардык тараптардын ФАА)

2.

3...

Сизге корутунду сөз сүйлөө укугу берилет. Трибунага келиңиз.

Корутунду сөз сүйлөгөндөн кийин.

Төрагалык кылуучу:

- Урматтуу сот отурумунун катышуучулары, ушуну менен (кайрылуучу тараптын ФАА) кайрылуусу боюнча (талашылып жаткан ченемдин так аталышы) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө кайрылуу боюнча ишти кароо аяктады деп эсептелет.

- Сот чечим чыгаруу үчүн кеңешүү бөлмөсүнө кетет.

Соттук отурумдун катчысы:

-Бардыгыңыздар ордуңуздардан туруңуздар.

Кеңешүү бөлмөдөн кайтып келгенден кийин,

Соттук отурумдун катчысы:

-Бардыгыңыздар ордуңуздардан туруңуздар.

Төрагалык кылуучу:

- Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун чечими жарыяланат.
(*чечимдин тексти толук көлөмдө же анын резолютивдик бөлүгү окулат*)

Чечим жарыялангандан кийин,

Төрагалык кылуучу:

- Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун отуруму жабык деп жарыяланат.

11 -шаблон

Иш боюнча пресс-релиз (иштин аталышы так жазылат)

Дата Конституциялык сот ишти (иштин аталышы) карап чыгып, төмөнкүдөй чечим кабыл алды
(*резолютивдик бөлүктөн жазып алуу керек*).

Кабыл алынган чечимдин пайдасына иштелип чыккан Конституциялык соттун кыйла маанилүү укуктук позицияларынын кыскача баяндамасы келтирилет.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын (даттанылуучу
СКА кабыл алынган дата) аныктамасына даттанууну (арыз эсинин ФАА) кароо жөнүндө

(токтом кабыл алынган дата)

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.П. Жумабаев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, соттук отурумдун катчысы – (ФАА) катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун (даттанылуучу СКА кабыл алынган дата) аныктамасына (арыз эсинин ФАА) даттануусун соттук отурумда карап чыкты.

(Арыз эсинин ФАА) кайрылуусунда баяндалган жүйөлөрдү жана өтүнүч боюнча материалдарды изилдеп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту,

ТА П Т Ы:

(Баштапкы өтүнүч келип түшкөн дата) Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна (арыз эсинин ФАА) (талашылып жаткан ченемдин так аталышы) (колдонуу үчүн ченемдик укуктук актынын кыскартылган аталышы андан ары текст боюнча) Кыргыз Республикасынын Конституциясына (арыз берүүчү шилтеме кылган Конституциянын ченемдери) ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

(Өтүнүчтүн мазмуну)

Жогоруда баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемди Конституцияга каршы келет деп табууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын (СКА кабыл алынган дата) аныктамасы менен (арыз эсинин ФАА) кайрылуусун кабыл алуудан баш тартылган.

(СКАда көрсөтүлгөн соттук коллегиянын жүйөлөрү).

Ошентип, соттук коллегия талашылып жаткан жобонун Конституциянын ченемдерине ылайык келүүсү боюнча маселеде аныксыздыкты көргөн жок.

Судьялар коллегиясынын аныктамасы менен макул болбогондуктан, (арыз эсинин ФАА) (даттануу келип түшкөн дата) Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Арыз ээси соттук коллегиянын анын өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусун негизсиз жана төмөнкү негиздер боюнча жокко чыгарылууга жатат деп эсептейт.

(Арыз эсинин даттануусунда баяндалган СКА жокко чыгарууга багытталган жүйөлөр)

Жогоруда баяндалгандардын негизинде (арыз эсинин ФАА) судьялар коллегиясынын (СКА кабыл алынган дата) аныктамасын жокко чыгарууну жана анын өтүнүчүн конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз эсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянакка келди.

(Конституциялык соттун тыянактары)

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТО К Т О М К Ы Л Д Ы:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын (СКА кабыл алынган дата) аныктамасына арыз эсинин (ФАА толугу менен) даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

Арыз ээсинин даттануусун канааттандырууда төмөндөгү пунктту кошуу!

2. (Арыз ээсинин ФАА) (талашылып жаткан ченемдин так жана толук аталышы) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынсын.

3. Бул токтом акыркы болуп саналат, даттанылууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

Төрагалык кылуучу:
Судьялар:

Э.Ж. Осконбаев
Ч.А. Айдарбекова
М.Р. Бобукеева
К.А. Дуйшеев
Л.П. Жумабаев
Л.Ч. Жолдошева
М.Ш. Касымалиев
К.Дж. Кыдырбаев
Ж.А. Шаршеналиев

№ _____

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Рыскуль Бекбаевна Орозгоджаеванын кызыкчылыгын көздөгөн Аимнiza Эсеновна Балкабекованын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 22-ноябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча

ТОКТОМУ

2024-жылдын 9-февралы

Бишкек шаары

№ 03-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы Д.Б. Алиевдин катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, Орозгоджаева Рыскуль Бекбаевнанын кызыкчылыгын көздөгөн Аимнiza Эсеновна Балкабекованын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 22-ноябрындагы аныктамасына карата даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана Р. Б. Орозгоджаеванын кызыкчылыгын көздөгөн А.Э. Балкабекованын өтүнүчүндөгү материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2023-жылдын 30-октябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна 1999-жылдын 30-июнундагы редакциясындагы № 62 Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин (мындан ары – 1999-жылдагы КЖПК) 141-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1, 2-пункттарынын жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 4-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө Р. Б. Орозгоджаеванын кызыкчылыгын көздөгөн А.Э. Балкабекованын өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтөн жана ага тиркелген материалдардан белгилүү болгондой Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2021-жылдын 23-ноябрындагы өкүмү менен З.К. Джорупова жана башкалар 1997-жылдын 1-октябрындагы редакциясындагы № 68 Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 166-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктунда, 4-бөлүгүнүн 2,3 - пункттарында, 221-беренесинин 2-бөлүгүндө каралган кылмыштарды жасагандыгына күнөөсүз деп табылган жана алардын аракеттеринде бул кылмыштардын курамынын жоктугунан улам акталган. Сот өкүмдүн баяндоочу-жүйөлөштүрүүчү бөлүгүндө, З. К. Джорупова менен Р.Б. Орозгоджаеванын ортосунда жарандык-укуктук мамилелердин бар экендигин аныктап, Р.Б. Орозгоджаева келтирилген зыяндын ордун толтуруу үчүн жарандык сот өндүрүшү тартибинде сотко кайрылууга укуктуу экендигин көрсөткөн, бирок өкүмдүн резолютивдик бөлүгүндө 1999-жылдагы КЖПКнын 141-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1-пунктунун негизинде материалдык зыяндын ордун толтуруу жөнүндө жарандык доону канааттандыруудан баш тарткан.

Арыз ээсинин пикири боюнча, эгерде соттолуучунун кылмыш окуясы же Кылмыш-жаза кодексинде тыюу салынган жосуну аныкталбаса же болбосо анын же кылмыш жасоодо медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу жөнүндө маселе чечилген адамдын катышуусу далилденбесе, жарандык доону канааттандыруудан соттун баш тартуусун караган 1999-жылдагы КЖПКнын көрсөтүлгөн ченеми жарандык жана кылмыш-жаза-процессуалдык укуктун, тактап айтканда кылмыш менен келтирилген зыяндын ордун толтуруу институтунун негиздерин бузат.

Кайрылуу субъектиси белгилегендей, талашылып жаткан укуктук жөнгө салуу кабыл алынганга чейин, соттолуучу кылмыштын курамынын жоктугунан улам акталган учурда кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдар жарандык доону сот зыяндын өлчөмүн аныктай алган даражада канааттандырууну караган. Эгерде келтирилген зыяндын өлчөмүн аныктоо кыйынчылык жаратса, сот жарандык доону жарандык-укуктук тартипте кароо үчүн аны өзүнчө өндүрүшкө бөлүп кое алган.

Бирок 1999-жылдагы КЖПК боюнча талашылып жаткан укуктук жөнгө салууга ылайык жабырлануучу Р. Б. Орозгоджаевага келтирилген зыяндын ордун толтуруудан соттун баш тартуусу жарандардын кылмыш тарабынан келтирилген зыяндын ордун толтурууга болгон конституциялык укугун бузган мыйзам чыгаруучунун одоно катасы болуп саналат, анткени доодон мындай баш тартуу бул маселени жарандык-укуктук тартипте кароого тоскоол жаратат.

Сот тарабынан актоо өкүмүн чыгарууда кылмыштан зыян тарткан жарандардын абалы жарандык доону кароосуз калтырууга соттун ыйгарым укуктарын караган 1999-жылдагы КЖПКнын 141-беренесинин 4-бөлүгүнүн 2-пунктунун ченемдери менен да татаалдашат. Бул ченемдик жобого ылайык сот соттолуучу жасаган жосундун мүнөзү жана өзүнүн абалы боюнча коом үчүн коркунуч келтирбеген жана мажбурлап дарылоого муктаж болбогон адамга медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу үчүн негиздер жок деп акталган учурда гана доону кароосуз калтыра алат. Жабырлануучунун соттолуучуга карата мүлктүк мүнөздөгү дооматы болгон башка учурларда сотто жарандык доону кароосуз калтыруу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу жарандардын жарандык-укуктук тартипте кылмыш менен келтирилген зыянды андан ары өндүрүп алуу укугун бузат.

А. Э. Балкабекова 1999-жылдагы КЖПКнын 141-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1, 2-пункттарынын жоболору адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгарган же кемиткен мыйзамдарды кабыл алуудан карманууга мамлекеттин кепилдигин белгилеген Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө жана Конституциянын мурунку бардык редакцияларынын тиешелүү беренелерине карама-каршы келет деп эсептеген.

Конституциялуулугу талашылып жаткан акт жокко чыгарылган же күчүн жоготкон учурда кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартууну караган “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүүгө карата А.Э. Балкабекова жокко чыгарылган же юридикалык күчүн жоготкон укук ченемдери, алардын убакыттык жана мейкиндикте колдонуу принцибине ылайык, сот адилеттигин жүргүзүүдө соттор тарабынан бардык жерде жана дайыма колдонулгандыгын жана колдонулаарын белгиледи. Конституцияга карама-каршы келген жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актылар колдонуудагыдай сыяктуу эле, жарандарга зыян келтирүү менен ушундай эле укуктук кесепеттерди жаратат, бул конституциялык контролдоо институту бар өлкө үчүн жол берилгис болуп саналат.

Э.А. Балкабекованын пикири боюнча, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 4-бөлүгү Конституциялык сотко кайрылган мезгилге карата ченемдик укуктук актынын жокко чыгарылышына жараша анын конституциялуулугун иргеп текшерүүнү белгилөө менен, конституциялык контролдоо органынын арналышын бурмалайт жана сот адилеттигинин калыстык принцибин жана мамлекет тарабынан соттук коргонууга укуктун кепилденишин бузат (Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү).

Жарандардын айрым категорияларынын (Р.Б. Орозгоджаеванын учурунда) конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин айкын бузган, соттор тарабынан колдонууда укуктук кесепеттерди

жаратуучу ченемдик укуктук актыны же анын бөлүгүн жокко чыгаруу конституциялык контролдоо органы үчүн принципалдуу мааниге ээ болбошу керек. Конституциялык контролдоо аркылуу гана жокко чыгарылган ченемдик укуктук актылардын аракети менен бузулган жарандардын укуктарын калыбына келтирүүгө мүмкүн болот. Башкача айтканда, мыйзам чыгаруучу мындай укуктук жөнгө салууну кабыл алуу менен жарандардын айрым категорияларын Конституциялык сотко кайрылуу укугунан ажыратып, аларды укуктары менен эркиндиктеринин бузууларга моюн сунууга мажбурлап, жокко чыгарылган жана күчүн жоготкон, соттор тарабынан дагы эле колдонулуп жаткан ченемдик укуктук актылардын конституциялуу эместигинен күмөн бойдон калтырууда.

Баяндалгандарды эске алуу менен кайрылуу субъекти конституциялык Мыйзамдын талашылып жаткан ченемин Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келет деп таанууну өтүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 22-ноябрындагы аныктамасы менен жогоруда аталган конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 5-пунктунун, 4-бөлүгүнүн талаптарынан улам А.Э. Балкабекованын кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган, анткени талашылып жаткан ченемдик укуктук актылардын бири күчүн жоготту деп табылган, ал эми экинчисинин конституциялуулугу мурда текшерилген жана өзүнүн күчүндөгү акты бар.

Судьялар коллегиясынын аталган аныктамасына макул болбостон А.Э. Балкабекова 2024-жылдын 17-январында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Кайрылуу субъектиси өзүнүн даттануусунда, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 6-пунктуна ылайык, мурда Конституциялык соттун чечими болгон ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүч менен жаңы жүйөлөр жана аргументтер берилген шартта кайра кайрылуу мүмкүндүгүнө жол берилет деп тастыктайт.

Арыз ээси өзүнүн кайрылуусунда баяндалган жүйөлөрдү кайталап келтирет жана юридикалык күчүн жоготкон ченемдик укуктук актылар соттор тарабынан бардык жерде колдонуудагы актылар менен бирдей колдонулуп жаткандыгына, ал эми мыйзам чыгаруучу тарабынан аларда кетирилген каталар адамдын укуктук абалын начарлатуучу юридикалык кесепеттерди алып келе берээринө басым жасайт.

Баяндалганды эске алуу менен А.Э. Балкабекова судьялар коллегиясынын даттанылып жаткан аныктамасын жокко чыгарууну жана анын кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу маселеси боюнча Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын аныктамасы процесстик мүнөзгө ээ, анткени

судьялар коллегиясы кайрылуунун “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына шайкештигин текшерүүнү жүзөгө ашырат. Бул талаптарды так сактоо конституциялык сот өндүрүшүн козгоонун, конституциялык текшерүүнүн предметин жана анын чектерин аныктоонун объективдүүлүгүнүн кепилдиги болуп саналат.

Ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугунун презумпциясынан улам алардын конституциялуулугу эместиги жөнүндө маселени коюу алардын конституциялуулугунда айкын күмөндүүлүктү жараткан, укуктук мүнөздөгү ынанымдуу жүйөлөр болгондо гана мүмкүн. Бирок арыз ээси тарабынан келтирилген жүйөлөр талашылып жаткан ченемдердин жалпысынан конституциялуулугунда күмөндүүлүктү жараткан орчундуу себептерди камтыбайт.

Негизинен, А.Э. Балкабекова өзүнүн өтүнүчүндө кылмыш ишинде жарандык доо институтуна кайрылат, ал кылмыштан жабыр тарткан адамдардын укуктары менен мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоого чакырылган. Кылмыш-жаза процессинде ал мүлктүк зыяндын ордун толтуруу жана (же) кылмыш менен келтирилген моралдык залалдын ордун толтуруу жөнүндө доолорду чечүү аркылуу ишке ашырылат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту белгилегендей жарандык доо институту кылмыш-жаза процессинде кылмыш-жаза укугу, жарандык укук жана процесс менен тыгыз байланышта турат. Жарандык процесстен айырмаланып кылмыш-жаза процессинде укук коргоонун доолук түрү бир катар өзгөчөлүктөргө ээ. Ал бузулган укукту коргоонун механизмин билдирет, кылмыштардан жабыр тарткандардын укуктарын конституциялык кепилдөө, алардын сот адилеттигине жетүүсү жана келтирилген зыяндын ордун толтуруу менен шартталган жеңилдетилген мүнөзгө ээ. Андыктан кылмыш-жаза процессинде жарандык доо арыз берүү жабырлануучунун өз укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо үчүн кошумча мүмкүнчүлүк болуп саналат. Кылмыш-жаза процессинде жарандык доону чечүүнүн артыкчылыктары процесстик үнөмдөө жана далилдерди изилдөөнүн толуктугу көз карашынан алганда ачык-айкын, алар эреже катары жазык ишинде толук камтылат. Мындай кароонун артыкчылыктарынын ичинен төмөнкүлөр айырмаланып турат: кылмыш иши боюнча жарандык доогер деп табылган адам соттук териштирүүлөргө эки жолу катышуу зарылдыгынан бошотулат; кылмыш менен жабырлануучуга келтирилген зыяндын ордун кыйла тез толтуруу; эгерде доо боюнча чечимди жасалган кылмыштын бардык жагдайлары жөнүндө кыйла толук маалымдалган судья кабыл алса, доо боюнча далилдерди жетишээрлик ар тараптуу изилдөө үчүн жагымдуу шарттардын болушу; соттордун ишинде параллелизмди болтурбоо; бир соттук териштирүүнүн чегинде жабырлануучунун өз укуктарын максималдуу толук ишке ашыруу мүмкүнчүлүгү, убакытты жана каражатты эки эсе коротууну, психологиялык кыжырдануунун факторлорун, кээде кылмыштын жагдайларын кайтадан иликтөөдөн улам жабыр тарткан тараптын азап тартуусун болтурбоо мүмкүнчүлүгү. Акыр-аягында моралдык зыяндын ордун толтуруу сыяктуу кылмыш-укуктук таасир этүүнүн мындай чарасы жасалган кылмыштын кесепеттерин жоюунун жолдорунун бири болуп саналат (Конституциялык соттун 2023-жылдын 25-январындагы Чечими).

Кылмыш-жаза ишинде жарандык доо институтунун орчундуу негизи болуп айыпталуучунун мыйзамсыз аракеттери менен келтирилген залалдын же зыяндын болушу саналат. Кылмыш менен келтирилген зыяндын жана ордун толтурууга (компенсациялоого) талапкер болгон адамдын ортосундагы түздөн-түз өз ара байланыш жеке адамга анын доо талаптарын жазык-процесстик тартипте кароо үчүн жарандык доогер катары чыгууга укук берет.

Өз кезегинде, зыянды же алынбаган пайданы өндүрүү жөнүндө доолор, жабырлануучу болуп саналбаган үчүнчү жактардын доолору жазык процессинде каралышы мүмкүн эмес. Жазык иши боюнча мындай доолор келип түшкөндө сот арыз ээсине жарандык сот өндүрүшү тартибинде сотко кайрылууга укугу бар экендигин түшүндүрүүгө милдеттүү. Тиешелүү түрдө, кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн алкагында түздөн-түз сотто каралуучу, кылмыш менен келтирилген зыяндын ордун толтуруу жөнүндө талап кылмыш-жаза иши боюнча жарандык доонун предмети болуп саналат.

А.Э. Балкабекова тарабынан талашылып жаткан 1999-жылдагы КЖПК боюнча жазык ишинде жарандык доону кароонун укуктук жөнгө салынышы анын 1999-жылдагы КЖПКда жана Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинде (мындан ары – ЖПК) белгиленген эрежелер боюнча чечилишин караган (134-берене). Жарандык доону чечүүнүн аралаш материалдык-укуктук мүнөзү соттон далилдерди иликтөөнү жана адилет сот чечимдин чыгарылышын талаптагыдай камсыз кылуу үчүн системалуу байланышта тиешелүү укук ченемдерин талаптагыдай колдонууну талап кылган.

1999-жылдагы КЖПКнын 141-беренесине ылайык, сот жарандык доону кароонун жыйынтыгы боюнча төмөнкү чечимдердин бирин чыгармак: жарандык доону толук же жарым-жартылай канааттандыруу жөнүндө; жарандык доону канааттандыруу укугун жарандык доогерге карата таануу жана анын өлчөмдөрү жөнүндө маселени жарандык сот өндүрүшү тартибинде соттун кароосуна өткөрүп берүү жөнүндө; жарандык доону канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө; жарандык доону кароосуз калтыруу жөнүндө.

Медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чарасын акыл эси соо эмес адамга карата колдонуу жөнүндө сот айыптоо өкүмүн же аныктамасын чыгарган учурда жарандык доо толук же жарым-жартылай канааттандырылууга жатат. Сот мындай чечимди кылмыш менен келтирилген зыяндын мүнөзү жана өлчөмү далилдегенде кабыл алат (141-берененин 1,2-бөлүктөрү).

Жарандык доогердин анын жарандык доосун канаттандырууга укугун таануу жана анын өлчөмү жөнүндө маселени жарандык сот өндүрүшүнүн тартибинде кароого өткөрүп берүү жөнүндө чечим доону канааттандыруу үчүн бардык негиздер белгиленген жана алар доонун негиздүүлүгү жөнүндө далилдесе гана кабыл алынышы мүмкүн, бирок анын өлчөмүн кылмыш-жазык ишин териштирүүнү кийинкиге калтырбастан аныктоо мүмкүн эмес (мисалы, мүлктүк зыяндын өлчөмүн тастыктоочу зарыл документтердин жоктугунан улам ж.б.) (141-берененин 3-бөлүгү).

Мында доону канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алуу үчүн негиз түзүүчү негиздер сот отурумунда кылмыш менен келтирилген далилденген зыяндын жоктугунун жана

соттолуучу же акыл-эси соо эмес адам жасаган жосундун жана келтирилген зыяндын ортосундагы себептик байланыштын жоктугу болгон.

Жарандык доону канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө соттун чечими соттун жарандык-укуктук тартипте ушундай чечим чыгарууда келип чыккандай эле укуктук кесепеттерге ээ экендигин – ошол эле тараптардын ортосундагы, ошол эле предмет боюнча жана ошол эле негиздер боюнча сотко доо менен экинчи жолу кайрылууга мүмкүн эместигин белгилей кетүү керек (КЖПКнын 221-беренеси). Тиешелүү түрдө, кылмыш ишинин алкагында жарандык доону канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө соттун чечим кабыл алуусу кылмыш менен келтирилген зыяндын ордун толтурууну өндүрүү жөнүндө маселени сот тарабынан чечүүнү билдирет, аны жарандык-укуктук тартипте кайра кароо мүмкүн эмес.

Жарандык доону кароосуз калтыруу жөнүндө соттун чечими сот тарабынан актоочу өкүм же медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу боюнча ишти токтотуу жөнүндө токтом чыгарылганда кабыл алынган (141-берененин 4-бөлүгүнүн 2-пункту). Жарандык доону кароосуз калтыруу жөнүндө соттун чечиминин маанилүү укуктук кесепеттеринин бири жарандык доогердин (жазык ишинде жабырлануучунун) доосу боюнча жарандык-укуктук тартипте аны кайра баштоо мүмкүнчүлүгү болуп саналат.

Арыз ээсинин 1999-жылдагы КЖПКнын 141-беренесинин 4-бөлүгүнүн 2-пункту сот тарабынан акыл-эси соо эмес адамга карата актоо өкүмүн же медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу боюнча ишти токтотуу жөнүндө токтомун чыгарууда жарандык доону кароосуз калтыруунун жалгыз учурун карайт деген жүйөлөрү туура эмес.

Жарандык доону чечүүнүн кош укуктук мүнөзү жазык-процесстик жана жарандык-процесстик мыйзамдардын ченемдерин системалуу түрдө колдонууну карайт, анда болушунча аз чыгым менен ишти толук жана объективдүү кароо үчүн соттун кароосунун кеңири спектри камтылган.

Ушуга байланыштуу сот кылмыш-жаза ишинин алкагында жарандык доону төмөнкү учурларда кароосуз калтыра алат:

- жарандык доогердин же анын өкүлү сот жыйналышына келбесе; ал ЖПКнын 222-беренесинин негизинде арызын кайтарып берүү жөнүндө өтүнүч киргизсе;

- КЖПКнын 141-беренесинин 4-бөлүгүнүн 2-пунктунун күчүнөн улам соттолуучу өзү жасаган жосундун мүнөзү боюнча жана өзүнүн ал-абалы боюнча коом үчүн коркунуч келтирбеген жана мажбурлап дарылоого муктаж болбогон адамга карата медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу үчүн негиз болбогондуктан акталса.

Белгилей кетсек, жарандык доону анын укуктук кесепеттерин эске албастан кароосуз калтыруу жөнүндө соттун чечими жарандык доогерге (жабырлануучуга) жазыктык укук бузуу менен келтирилген зыяндын ордун толтуруу жөнүндө маселени чечүү үчүн өзүнчө жарандык-укуктук тартипте кайрадан кайрылууга мүмкүндүк берет (1999-жылдагы КЖПКнын 135-беренесинин 3-бөлүгү, ЖПКнын 223-беренесинин 2-бөлүгү).

Актоо өкүмүн чыгарууда жарандык доону канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө соттун чечими боюнча (Р.Б.Орозгоджаеванын иши боюнча) сот иштин жагдайларына жана өкүмдүн маңызына жараша КЖПКнын 141-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1-пунктун гана эмес, ошондой эле 1999-жылдагы КЖПКнын ошол эле беренесинин 4-бөлүгүнүн 2-пунктунун күчүнөн улам доону кароосуз калтыруу жөнүндө чечим кабыл алууга укугу болгон, мында талаш-тартышты жарандык-укуктук тартипте чечүү перспективасын калтырган.

Соттор тарабынан талашылып жаткан ченемдердин ушул Токтомдо көрсөтүлгөн мааниден башкача мааниде колдонулушу укуктук жөнгө салуу көйгөйүнүн бар экендигин жана ишти конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кароонун зарылдыгын билдирбейт.

Конституциялык сот, кылмыш-жаза ишинде жарандык доо институту жаңыланган жазык-процессуалдык мыйзамдар менен өзгөртүлгөндүгүнө карабастан (2017-жылдын 2-февралындагы № 20, 2021-жылдын 28-октябрындагы № 129 редакциялардагы Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси), жабырлануучунун айыпкерден же соттолгондон кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн алкагында же өзүнчө жарандык-укуктук тартипте келтирилген мүлктүк зыяндын жана (же) моралдык залалдын ордун толтурууну талап кылууга укугу өзгөрүүсүз калган. Бул жагдай Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгүндө каралган ар бир адамдын соттук коргоого болгон укугун, ошондой эле Баш Мыйзамдын 52-беренесинин 2-бөлүгүндө белгиленген адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгарган же кемитүүчү мыйзамдарды кабыл албоого мамлекет кепилдеген укукту бузбайт.

Арыз ээсинин “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 6-пункту мурда конституциялык көзөмөл органынын кароосунун предмети болгон актынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө талап менен кайра кайрылууга мүмкүндүк берет деген жүйөсү боюнча, Конституциялык сот анык эмес деп эсептейт. Арыз ээси келтирген ченем, кайрылуу субъектиси анын баштапкы кайрылуусу боюнча чыгарылган судьялар коллегиясынын аныктамасына даттанбастан, Конституциялык сотко анын баштапкы кайрылуусунда болгон ошол эле аргументтерди жана жүйөлөрдү келтирүү менен ошол эле талаптар менен кайрадан кайрылган учурга карата колдонулат. Бул ченемдин мазмуну ал жогоруда аталган конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин ченемдеринин түзүмдүк жайгашуусу боюнча кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу үчүн негиздердин катарында тургандыгы жөнүндө так түшүнүк берет.

Арыз ээсинин күчүн жоготкон актыларга конституциялык текшерүү жүргүзүү мүмкүн эместигинен улам “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 4-бөлүгүнүн Конституцияга ылайык келбегендиги жөнүндө жүйөлөрү да негизсиз, анткени жогоруда аталган конституциялык Мыйзамдын 44-беренесинин 1-бөлүгүнүн 3-пунктуна ылайык Конституциялык сот өзүнүн кароосу боюнча өзгөчө учурларда, анын ичинде күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыларды, эгерде ал актылар жеке жана юридикалык жактардын

конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин олуттуу түрдө бузуп, алардын укуктарын калыбына келтирүү Конституциянын көз карашынан алганда фундаменталдуу мүнөзгө ээ болсо, карайт.

Баяндалгандарды эске алуу менен Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту судьялар коллегиясынын каралып жаткан аныктамасын жокко чыгаруу үчүн негиз тапкан жок жана А.Э. Балкабекованын кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынууга жатпайт деп эсептейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38,48,49 жана 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л А Т:

1. Рыскуль Бекбаевна Орозгоджаеванын кызыкчылыгын көздөгөн Аимнiza Эсеновна Балкабекованын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 22-ноябрындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы болуп саналлат, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 28-декабрындагы аныктамасына Азимбек Анаркулович Бекназаровдун даттануусун кароо жөнүндө

ТОКТОМУ

2024-жылдын 29-февралы

Бишкек шаары

№ 04-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу К.А. Дуйшеев, судьялар М.Р. Бобукеева, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев,

Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, сот отурумунун катчысы М.С. Ибраевдин катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, А.А. Бекназаровдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 28-декабрындагы аныктамасына карата келтирген даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Даттанууну жана А.А. Бекназаровдун өтүнүчү боюнча материалдарды изилдеп чыгып, судья – баяндамачы М.Ш. Касымалиевдин маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна 2023-жылдын 14-декабрында А.А. Бекназаровдун Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 67-беренесинин 4, 6-бөлүктөрүн, 283-беренесинин 4, 7-бөлүктөрүн, 401-беренесинин 2-бөлүгүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23, 61 жана 100-беренелерине карама-каршы келет деп таануу жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтөн келип чыккандай, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы М.Р. Сыдыков (мындан ары – судья М.Р. Сыдыков) арыздануучуга жана башка жарандарга карата козголгон кылмыш ишин кароодо, алардын Конституцияда, мыйзамдарда жана эл аралык укуктун жалпы таанылган ченемдеринде жана принциптеринде бекитилген укуктарын мыйзамсыз аракеттери жана чечимдери менен бузган.

Арыз ээси белгилегендей, судья М.Р. Сыдыков аталган кылмыш ишти өз өндүрүшүнө 2023-жылдын 15-июнунда кабыл алып, айыпталуучуларды иштин материалдары менен таанышууга, айрым документтердин көчүрмөлөрүн алууга толук мүмкүнчүлүк бербегенин белгилеген.

Ошондой эле, аталган судья Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин (мындан ары – КЖПК) 46, 281 жана 283- беренелерин одоно бузуу менен соттук териштирүүнүн мөөнөтүн үч жолу узартып, аны негизсиз жабык өткөргөн, бул, өз кезегинде, ишти жабык жыйналышта угууга мыйзамда каралган учурларда гана жол берилет деп көрсөтүлгөн Конституциянын 100-беренесине жана КЖПКнын 291- беренесинин талаптарына ылайык келбестигин көрсөткөн.

Кайрылуу субъектисинин пикиринде, судьянын мындай аракеттери аларга даттануу келтирүүнүн тартиби КЖПКда көрсөтүлбөгөнү жана КЖПКнын 283-беренесинин 7-бөлүгүнө ылайык соттук териштирүүнүн мөөнөтүн узартуу жөнүндө соттун чечими даттанууга жатпайт деген ченемдик жобосу менен шартталган. Демек, бул жагдай Конституциянын 61-беренесине ылайык келбейт жана адам укуктары жана эркиндиктери судьялар тарабынан негизсиз бузулушуна жана чектелишине алып келди деп эсептейт.

Арыз ээси А.А. Бекназаров 2023-жылдын 23-августунда жана 20-ноябрында судья М.Р. Сыдыков кылмыш иштин натыйжасына түздөн-түз кызыкдар деп болжолдоп, соттук отурум башталганга чейин жазуу түрүндө аны четтетүүнү билдирген, бирок бул маселе каралган эмес деп белгилейт. КЖПКнын 67-беренесинин 4, 6-бөлүктөрүнө ылайык, судьяга карата берилген четтетүү, ошол судьянын өзү тарабынан каралат, карабай койсо же ал чыгарган чечимге (токтомго) дароо апелляциялык тартипте даттануу берилбейт. Ага даттануу иш боюнча жыйынтыктоочу чечим менен бирге берилет.

Арыздануучунун пикиринде, судьяга билдирилген четтетүүнү судьянын өзү караганы, аны канааттандырбай же карабай калса да, четтетүү билдирген айыпталуучунун кылмыш ишин аягына чейин кароо мүмкүнчүлүгү ошол судьяга эле калтырылышы же ал чыгарган токтомго дароо апелляциялык тартипте даттануу укугун караштырбаган КЖПКнын 67-беренесинин 4, 6- бөлүктөрү Конституциянын 61-беренесине ылайык келбейт. Судьяга билдирилген четтетүү башка калыс судья тарабынан каралып, ал боюнча чыгарылган токтому апелляциялык тартипте даттануу мүмкүнчүлүгү КЖПКда аныкталса, калыстык болмок деп эсептейт.

Арыз ээси Конституциянын 23-беренесинин 1-бөлүгүнө шилтеме жасап, ага ылайык адам укуктары жана эркиндиктери ажыратылгыс жана алар ар бир адамга төрөлгөндөн баштап таандык деп белгилейт. Алар абсолюттук, ажыратылгыс жана кимдир бирөөнүн кол салуусунан мыйзам жана сот аркылуу корголгон деп белгилейт. Ар бир адамга өзүнүн Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган укуктарын жана эркиндиктерин сот аркылуу коргоого кепилдик берилет (Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү).

А.А. Бекназаров Адам укуктарынын жалпы декларациясына жана Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыга ылайык, адамдын укуктары эч кандай басмырланбашы жана негизсиз чектелбеши керек экендигин белгилеген.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, арыздануучу талашылып жаткан ченемдерди конституциялык эмес деп таанууну суранган.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясы 2023-жылдын 28-декабрындагы аныктамасы менен төмөнкүдөй негиздер боюнча өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алуудан баш тарткан.

Судьялар коллегиясы кайрылууну кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө маселени чечүүдө, анда коюлган маселелердин конституциялык сот өндүрүшүнө жол берилгендигине жана анын “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келүүсүнө таянат.

Конституциялык контролдун укуктук маңызы болуп конституциялык принциптерге жана жоболорго каршы коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салууну тастыктаган укуктук мүнөздөгү ынандыруучу жүйөлөрдүн болуусунда ченемдик укуктук актылардын же алардын бөлүктөрүнүн Конституциянын талаптарына ылайык келүүсүн текшерүү саналат.

Ушуга байланыштуу, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамда Конституциялык сотко болгон кайрылууну тариздөөгө жана арыздануучу койгон маселе боюнча анын көз карашын негиздөөгө болгон бир катар талаптар караштырылган (19, 26, 27, 28 жана 30-беренелер).

Аталган конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинин 4-бөлүгүнүн 9- пунктуна ылайык, арыздануучу өз кайрылуусунда ал койгон маселе боюнча көз карашын жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын тиешелүү ченемдерине шилтеме жасалган укуктук негиздемесин көрсөтүүгө милдеттүү. Бул талап арыздануучунун жүйөлөрү фактологиялык эле эмес, укуктук мүнөздө дагы болуп, конституциялык жоболор менен системалык байланышта туруп жана аны менен талашылып жаткан укуктук ченемдердин жөнгө салуучулук таасиринин конституциялуулугунда аныксыздыкты пайда кылышы керек дегенди билдирерин белгилеген.

Ал эми А.А. Бекназаровдун кайрылуусунда талашылып жаткан ченемдер менен Конституциянын тиешелүү ченемдеринин арасында тутумдук укуктук байланыш жок экени көрүнөт. Арыздануучу укуктук мүнөздөгү эмес фактологиялык жүйөлөрдү, тактап айтканда, судьянын өндүрүшүндө болгон кылмыш ишине карата анын компетенттүүлүгүн, ал кабыл алган соттук актыларынын мыйзамдуулугун, процессуалдык ченемдерди колдонуу тажрыйбасындагы мыйзам бузууларды жана башка ушул сыяктуу маселелерди баяндаган. Ал божомолдогон кылмыш-жаза процессуалдык ченемдерин бузуу фактыларын кароо жалпы юрисдикциядагы соттордун тикелей ыйгарым укуктарына кирет жана мындай жагдай талашылып жаткан ченемдердин Конституциянын жоболоруна шайкеш келүү маселесиндеги аныксыздыкты тастыктабайт.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктунун талабына ылайык, эгерде кайрылуу формасы жана мазмуну боюнча аталган конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келбесе, ошондой эле кайрылууда билдирилген талап Конституциялык сотко караштуу болбосо, судьялар коллегиясы кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартат.

А.А. Бекназаров Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 28-декабрындагы аныктамасы менен макул болбостон, 2024-жылдын 1-февралында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Арыздануучу даттануусунда конституциялуулугу талашылып жаткан ченемдердин Конституциянын 23, 61 жана 100-беренелеринде камтылган жоболордун же талаптардын жүзөгө ашырууда, аларды толуктоонун, тактоонун, бекемдөөнүн ордуна, тескерисинче, айкынсыздыкты, карама- каршылыкты жаратып, судьялардын өзүм билемдигине, мыйзамсыз соттук актылардын кабыл алынышына, аны менен Негизги Мыйзамда кепилденген адамдын укуктары менен эркиндиктери соттор тарабынан бузулушуна жана чектелишине алып келип жаткандыгынын далилдери катары берилгенин белгилейт.

Мындан тышкары, арыздануучунун пикиринде, көрсөтүлгөн далилдер Конституциянын 23-беренесиндеги адам укуктары жана эркиндиктери абсолюттук, ажыратылгыс жана кимдир бирөөнүн кол салуусунан мыйзам жана сот аркылуу корголгон, 61-беренесиндеги ар бир адамга өзүнүн Конституцияда каралган укуктарын жана эркиндиктерин сот аркылуу коргоого кепилдик берилет деген ченемдери менен тутумдук-укуктук байланыштагы бул талашылып жаткан ченемдерде адам укугу менен эркиндигине байланышкан соттук чечимдерге апелляциялык, кассациялык тартипте токтоосуз даттануу келтирүү укугунун жоктугун же чектелгенин көрсөтөт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде А.А. Бекназаров Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023- жылдын 28-декабрындагы аныктамасын жокко чыгарууну жана өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алууну суранууда.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыздануучунун даттануусун жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

Арыздануучу судьялар коллегиясынын тыянактары менен шартталган жана даттанылып жаткан аныктаманы жокко чыгарууга багытталган аргументтерди өз даттануусунда келтирген эмес. Башкача айтканда, ал талашылып жаткан ченемдердин Конституциялык жоболорго карама-каршы келүү маселеси боюнча өзүнүн жеке пикирин гана эч кандай укуктук негиздемесиз чагылдырган.

Ал эми укуктук негиздеме деп көрсөткөн жүйөлөрү дээрлик көпчүлүк бөлүгүндө укук колдонуу чөйрөсүндөгү мамилелер менен байланышкан. Атап айтканда, ал өзүнүн кайрылуусунда келтирилген фактылар арыздануучуга карата козголгон кылмыш ишин кароодо судьянын компетенттүүлүгү, анын кабыл алынган чечимдери, аракетсиздиги жана талашылып жаткан ченемдерди колдонуу тажрыйбасы тууралуу маселелерди кайталап баяндаган. Ал эми Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту кайрылууну сот өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө аныктаманы кайра кароо тартибинде судьялар коллегиясынын корутундуларына укуктук баа берүү баштапкы кайрылууда келтирилген талаптардын жана судьялар коллегиясынын тыянактарына каршы келтирилген аргументтердин алкагында гана жүзөгө ашырылышы мүмкүн экендигин белгилейт.

Конституциялык контролдун укуктук маңызы болуп, ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугундагы аныксыздыкты так көрсөткөн укуктук мүнөздөгү ынандыарлык жүйөлөрдүн болуусунда, алардын Кыргыз Республикасынын Конституциясынын талаптарына ылайык келүүсүн текшерүү эсептелет.

Ал эми арыздануучу биринчи ирет берилген өтүнүчүндө жана кийинки даттануусунда келтирген жүйөлөр укук колдонуу тажрыйбасына гана таандык жана талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугундагы аныксыздыкты жаратуучу укуктук аргументтер катары каралышы мүмкүн эмес.

Демек, арыздануучунун кайрылуусу формасы жана мазмуну боюнча “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келбейт жана кайрылууда келтирилген талап Конституциялык сотко караштуу эмес деген судьялар коллегиясынын тыянагы негиздүү болуп саналат.

Ошол эле учурда, Конституциялык сот ишти өз алдынча карап жаткан судьяга билдирилген баш тартуунун (четтетүүнүн) судья тарабынан жекече чечүү маселесинин конституциялуулугу мурда конституциялык контролдоо органынын кароо предмети болуп, анын жыйынтыгы боюнча 2017-жылдын 18-январында чечими кабыл алынгандыгын жана анын күчүндө экендигин белгилейт. Аталган маселени текшерип жатып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы судьядан баш тартуу маселесин жеке кароонун тартиби Кыргыз Республикасынын Конституциясы менен кепилденген ар бир адамдын соттук коргонууга болгон укугун бузбайт деп белгилеген.

Ал эми “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 62-беренесинин 3- бөлүгүнө ылайык Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2021- жылдын 5-майындагы Конституциясы күчүнө киргенге чейин кабыл алган чечимдери мыйзамдарда белгиленген тартипте аткарылууга тийиш.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 28-декабрындагы аныктамасын жокко чыгарууга негиз тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52- беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Азимбек Анаркулович Бекназаровдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 28- декабрындагы аныктамасын жокко чыгаруу жөнүндө даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун ушул токтому акыркы, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 12-мартындагы аныктамасына Канатбек Вайтыляевич Садыковдун кызыкчылыгын көздөгөн Нургазы Кемелович Раимбабаевдин даттануусу боюнча

ТОКТОМУ

2024-жылдын 16-апрели

Бишкек шаары

№ 05-II

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы С.А. Джолгокпаеванын катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 12-мартындагы аныктамасына К.В. Садыковдун кызыкчылыгын көздөгөн Н.К. Раимбабаевдин даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Даттанууда баяндалган жүйөлөрдү жана Н.К. Раимбабаевдин өтүнүчү боюнча материалдарды изилдеп чыгып, судья-баяндамачы Ж.А. Шаршеналиевдин маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2024-жылдын 15-февралында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна К.В.Садыковдун кызыкчылыгын көздөгөн Н.К.Раимбабаевден “ушул Кодексте каралган учурларда гана” деген сөздөр менен баяндалган Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 346-беренесинин 1-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 4,5-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтөн жана ага тиркелген материалдардан көрүнүп тургандай, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2023-жылдын 22-декабрындагы аныктамасы менен алименттин өлчөмүн азайтуу жөнүндө К.В. Садыковдун доо арызы соттук аткаруучуда аткаруу баракчаларынын жана жашаган жеринен маалымкаттын жоктугунан улам кыймылсыз калган. Арыз ээсине аталган маалымкаттарды берүү үчүн 2024-жылдын 9-январына чейинки мөөнөт берилген. Бирок, даттануу

субъектиси сотко бул маалымкаттарды бере алган эмес, натыйжада доо арызы арыз ээсине кайтарылган. Сотко кайра кайрылууда арыз ээсине тиешелүү маалымкаттарынын жоктугуна байланыштуу анын арызы кайтарылып берилген.

Н.К. Раимбабаев колдонуудагы талаштуу укуктук жөнгө салууда доо арызды кыймылсыз калтыруу жана аны арыз ээсине кайтаруу боюнча сот тарабынан кабыл алынган аныктамалар жогору турган сот тарабынан аларды кийин жокко чыгаруу менен мыйзамсыз жана негизсиз деп таануу үчүн юридикалык баа берүү механизминен ажыратылган деп белгилеген. Кайрылуу субъектисинин пикири боюнча мындай аныктамаларга даттануунун мүмкүн эместиги биринчи инстанциядагы сотторго доо арыздарын кароо боюнча жүктөмдү азайтуу жана аларды баштапкы этапта бөгөт коюу максатында өздөрүнүн укуктарынан кыянаттык менен пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Н.К. Раимбабаев Жарандык процесстик кодексстин ички карама-каршылыгы ошол эле Кодексстин 139-беренесине ылайык чыгарылган доо арызды кыймылсыз калтыруу жөнүндө аныктамаларга даттануу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу бөлүгүндө сот өндүрүшүн жүргүзүүнүн негизги принциптерине карама-каршы келет, муну менен сот адилеттигине жетүүнү чектейт деп эсептейт.

Кайрылуу субъектиси өзүнүн жүйөлөрүн негиздөөдө конституциялык ченемдерге шилтеме жасаган, аларга ылайык Конституцияда каралгандан башка максаттарда жана андан ашкан деңгээлде адамдын укуктарына жана эркиндиктерине мыйзам менен чектөө коюлушу мүмкүн эмес; Конституцияда белгиленген адамдын укуктары жана эркиндиктери эч кандай чектелүүгө жатпайт; ар бир адамга өзүнүн укуктарын жана эркиндиктерин коргоого, мыйзамда тыюу салынбаган бардык жеткиликтүү ыкмалар менен өзүнүн бузулган укуктарын жана эркиндиктерин коргоого укуктуу, сот өндүрүшү тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын негизинде жүргүзүлөт (23-берененин 4, 5-бөлүктөрү жана 61-берененин 1, 2-бөлүктөрү).

Баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемдик жобону Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 12-мартындагы аныктамасы менен Н.К.Раимбабаевдин кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Аныктамада Н.К. Раимбабаев 2024-жылдын 26-декабрында Конституциялык сотко ушуга окшош позицияларды жана жүйөлөрдү камтыган өтүнүч менен кайрылгандыгы белгилеген. Судьялар коллегиясы 2024-жылдын 22-январындагы аныктамасында анын кайрылуусу өзүнүн мазмуну боюнча “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамда белгиленген талаптарга ылайык келбегендигин көрсөтүп, аны өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Н.К. Раимбабаев тарабынан кайрадан берилген кайрылуу маңызы боюнча анын мурунку кайрылуусунда баяндалган жүйөлөрдү жана аргументтерди камтыйт.

Ошону менен бирге, судьялар коллегиясы иш боюнча өндүрүштү козгоо стадиясында соттун ыйгарым укуктары – бул берилген доо арызды жарандык сот өндүрүшүнүн кийинки этаптарында

кароо мүмкүнчүлүгү жөнүндө маселени чечүү үчүн ишке ашырылуучу соттун укуктары жана милдеттери болуп санала тургандыгын белгилеген. Иш козгоо стадиясында сотко берилген ыйгарым укуктар аркылуу ал берилген доону андан ары кароо жана чечүү мүмкүнбү деген маселени чечет.

Доо арызын кыймылсыз калтыруу жарандык сот өндүрүшүндө колдонулуучу процессуалдык аракетти билдирет. Арыз ээси, эгерде арыз кыймылсыз калтырылса, доо арызын кайтарып берүүдөн айырмаланып, ал сотко иш жүзүндө берилгенден кийин арыздагы кемчиликтерди четтетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ.

Ошол эле учурда соттун доо арызды кыймылсыз калтыруу боюнча ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруусу берилген доо арызы ЖПКнын 134-беренесинин жана 135-беренесинин 1, 3, 6 жана 7-пунктарынын талаптарына ылайык келбеген учурларда гана болушу керек, натыйжада сот доо арыз берген адамга кабарлама жиберет жана кемчиликтерди оңдоо үчүн ага мөөнөт берет. Доону кыймылсыз калтыруу боюнча соттун ыйгарым укуктарын ишке ашыруу арыз берүүчүнүн сот адилеттигине жетүү укугун жүзөгө ашыруусуна тоскоолдук кылууга же мындай укукту кандайдыр бир жол менен чектөөгө багытталышы мүмкүн эмес.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 6-пунктуна ылайык, судьялар коллегиясы аталган кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тарткан, себеби кайталап кайрылууда талашылып жаткан ченемдик укуктук актыга тиешелүү жаңы аргументтер жана жүйөлөр камтылган эмес.

Судьялар коллегиясынын көрсөтүлгөн аныктамасы менен макул болбостон, Н.К. Раимбабаев 2024-жылдын 18-мартында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Даттануунун автору судьялар коллегиясынын талашылып жаткан аныктамасында көрсөтүлгөн тыянактарына карама-каршы келген укуктук мүнөздөгү кандайдыр бир аргументтерди келтирбейт, бирок ал Конституциялык сотко биринчи жолу кайрылганда ошол эле талап менен өзүнүн атынан кайрылганына басым жасайт, ал эми экинчи жолу кайрылууда өзүнө ишеним көрсөткөн адам К.В. Садыковдун атынан кайрылган, андыктан кайрылуу субъектиси өзү эмес, башка адам болуп саналат.

Жогорудагыларды эске алуу менен Н.К. Раимбабаев судьялар коллегиясынын тыянактарын жаңылыш деп эсептейт жана даттанылган аныктаманы жокко чыгарууну жана анын өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын даттанууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун жүйөлөрүн карап чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын даттанууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу маселеси боюнча аныктамасы процессуалдык мүнөзгө ээ, анткени судьялар коллегиясы даттанууну «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келүүсүн текшерет. Бул талаптарды так сактоо

конституциялык сот өндүрүшүн козгоонун объективдүүлүгүнүн, конституциялык текшерүүнүнүн предметин жана анын чектерин аныктоонун кепилдиги болуп саналат.

Ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугунун презумпциясына байланыштуу алардын конституциялык эместиги жөнүндө маселени коюу алардын конституциялуулугуна ачыктан-ачык күмөн жараткан укуктук мүнөздөгү ынанымдуу жүйөлөр болгондо гана мүмкүн. Бирок, арыз ээси тарабынан келтирилген жүйөлөр талашылып жаткан ченемдик жобонун конституциялуулугунан күмөндүүлүктү жараткан орчундуу себептерди камтыбайт.

Н.К. Раимбабаев өзүнүн кайрылуусунда доо коюунун юридикалык негиздери жана формасы, соттун компетенциясын белгилөө, аны кароонун жана чечүүнүн жол-жобосу сыяктуу жана башка аспектилерди камтыган жарандык сот өндүрүшүндө жол берилүүчү доо коюу институтуна кайрылат.

Бул контексттен алганда сот адилеттигине жеткиликтүүлүк процессуалдык мыйзамдарда каралган натыйжалуу укуктук инструменттердин болушун билдирет, алар кызыкдар адамдардын сотко эркин кайрылуусуна жана өздөрүнүн укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо үчүн бардык зарыл болгон соттук жол-жоболордон өтүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууга багытталган.

Конституциялык сот адамдын жарандык процессте соттук коргоого укугу сотко тиешелүү арыз берүү жолу менен ишке ашырылаарын белгилейт. Арызды берүү жол-жобосу мыйзамда каралган бардык формалдуу талаптардын сакталышын болжолдойт (Жарандык процесстик кодексстин 134-беренеси жана 135-беренесинин 1, 3, 6, 7-пункттары), бул кийин бир жагынан, сот тарабынан иштин бардык жагдайларына ар тараптуу жана объективдүү баа берилишин, экинчи жагынан, жыйынтыктоочу сот актысынын сапатын, үчүнчүдөн, кайрылуу субъектисинин сот адилеттигине көмөктөшүү боюнча активдүү аракеттерге аң-сезимдүү умтулуусунун башталышында да эле калыптануусун жана ал каалаган натыйжага жетүүсүн кепилдейт.

Андыктан доо арызын тариздөөнүн тууралыгы, сотко берилген материалдардын толуктугу жана тактыгы аны өндүрүшкө кабыл алуунун ажырагыс шарты болуп саналат жана соттун ишти ийгиликтүү кароосу жана биротоло чечүүсү үчүн чечүүчү мааниге ээ. Ошол эле учурда зарыл болгон документтердин же маалыматтардын жоктугу ишти кароо процессин татаалдаштырат, ошондой эле жаңылыш жыйынтыктоочу сот актысын кабыл алууга да алып келиши мүмкүн.

Доо арызын кыймылсыз калтыруу жөнүндө соттун аныктамасы аралык процессуалдык аракеттин натыйжасы болуу менен талаш-тартыш сотто андан ары каралууга жатабы же жокпу деген маселени тактоо үчүн боштуктарды толтурууга багытталган. Мындай талап аткарылбаган учурда соттук териштирүүнү улантуу мүмкүн эместигин билдирген соттун аракети арызды кайтарып берүү, ошондой эле эгерде ал өндүрүшкө кабыл алынган болсо, аны кароосуз калтыруу жөнүндө аныктама түрүндө таризделет. Бул этаптарда мыйзам чыгаруучу кызыкдар адамга соттун жогоруда көрсөтүлгөн аракетине өзүнүн макул эместигин билдирүү жана тиешелүү аныктаманы жогору турган соттук инстанцияга даттануу укугунан пайдалануу мүмкүнчүлүгүн берет.

Доо арызын кыймылсыз калтыруунун убактылуу мүнөзүнө байланыштуу бул аракеттин себептери шарттуу болуп саналат, бул аларды четтетүүнүн мүмкүндүгүн, демек, жарандык сот өндүрүшүн улантууну болжолдойт. Ошол эле учурда, ал доогерге анын арызын кайтарбастан, алдыдагы соттук териштирүүнүн ийгиликтүү жыйынтыгынын ыктымалдыгын жогорулатууга багытталган чараларды көрүү үчүн кошумча убакыт берет.

Ошентип, Конституциялык сот арыз ээсинин тастыктоолоруна карабастан доо арызын кыймылсыз калтыруу институту, тескерисинче, сотко кайрылууда анын арызын сот өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартууга негиз болушу мүмкүн болгон ар кандай кемчиликтерди жана кетирилген мүчүлүштүктөрдү ондоого доогерге кошумча мүмкүнчүлүк берип, финансылык жагынан да, убакыт жагынан процессуалдык үнөмдөөгө өбөлгө түзөт.

Конституциялык сот доо арызын кыймылсыз калтыруу жөнүндө аныктамага даттануу маселесин укуктук жөнгө салуу доо арызын кайтарып берүү жөнүндө соттун аныктамасына даттануу мүмкүнчүлүгү аркылуу камсыздалат деп баса белгилейт, бул ар бир адамдын соттук коргоого укугун жана бул укуктун туундусу болгон сот актыларын жогору турган сот инстанцияларына даттануу укугун жетиштүү түрдө кепилдейт (Конституциянын 61-беренесинин 1,2-бөлүктөрү).

Демек, талашылып жаткан ченемде доо арызын кыймылсыз калтыруу жөнүндө соттун аныктамасына даттануу мүмкүнчүлүгү жөнүндө көрсөтмөнүн жоктугу адамдын соттук коргоого болгон конституциялык укугун бузуу катары каралышы мүмкүн эмес жана аны бузууга укуктук өбөлгөлөрү жок.

Баяндалгандарды эске алуу менен Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту судьялар коллегиясынын даттанылган аныктамасын жокко чыгарууга негиз жок деп эсептейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Канатбек Вайтыляевич Садыковдун кызыкчылыгын көздөгөн Нургазы Кемелович Раймбабаевдин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 12-мартындагы аныктамасына келтирилген даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы болуп саналат, даттанылууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

**Анна Михайловна Вотяковскаянын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 26-январындагы аныктамасына даттануусу боюнча**

ТОКТому

2024-жылдын 24-апрели

Бишкек ш.

№ 06-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы Д.Б. Алиевдин катышуусунда "Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө" конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, А.М. Вотяковскаянын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 26-январындагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

А. М. Вотяковскаянын даттанууда келтирген жүйөлөрүн жана өтүнүчү боюнча материалдарды карап чыгып, судья-баяндамачы М. Ш. Касымалиевдин маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТАПТЫ:

2023-жылдын 27-декабрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Анна Михайловна Вотяковскаянын Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинин (мындан ары – ГК) 1147-беренесинин 1-пунктунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 24-беренесине, 56-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтүн мазмунунан көрүнүп тургандай, 2022-жылдын 24-мартында А.М. Вотяковскаянын апасы – биргелешкен менчик-батирдин титулдук ээси болуп саналган Людмила Семеновна Вотяковская каза болгон.

2022-жылдын 19-апрелинде А.М. Вотяковская мыйзам боюнча мурастоо укугу жөнүндө күбөлүк берүү жөнүндө арыз менен мамлекеттик нотариалдык конторага кайрылган. Бирок ага аталган нотариалдык иш-аракетти жасоодон баш тартылган, анткени мурастоо ишинин материалдарында Л.С. Вотяковскаянын уулу, 2018-жылдын 30-июнунда каза болгон Денис Михайлович Вотяковскийдин кызы Валерия Денисовна Вотяковскаянын арызы болгон. Мында Граждандык кодекстин 1147-статьясынын 1-пунктунун күчүнөн улам Д. М. Вотяковскийдин өкүлчүлүк укугу боюнча үлүшү В. Д. Вотяковскаяга өткөн.

Ушуга байланыштуу, А.М. Вотяковскаянын мыйзам боюнча аны жалгыз мураскор деп таануу жөнүндө доо арызы Граждандык кодекстин бир катар ченемдерине таянуу менен берилген, алар анын пикири боюнча, мурастоо укугунун үчүнчү жактарга өтүшүн кескин жокко чыгарат жана тиешелүү түрдө маркум Д. М. Вотяковскийди мураскорлордун катарынан чыгарат.

Арыз ээси белгилегендей, Граждандык кодекстин 1125-статьясында “мураскор” терминине аныктама берилген, ал болсо 1147-статьяда колдонулат. Ошентип, керээз жана мыйзам боюнча мурас ачкан учурда тирүү граждандар, ошондой эле мурас калтыруучунун көзү тирүүсүндө бойго бүткөн жана мурасты ачкандан кийин тирүү төрөлгөн балдар мураскорлор болушу мүмкүн. Д.М. Вотяковский 2018-жылдын 30-июнунда каза болгон, бул каза болгондугу тууралуу күбөлүк менен тастыкталган, демек, мурас ачылган учурда ал тирүү эмес болгон.

Бардык сот инстанцияларынын чечимдери менен жогоруда аталган доо арыз канааттандыруусуз калтырылган. А.М. Вотяковская бул жагдай анын укуктарын түздөн-түз бузуу деп эсептейт, ал эми бул укуктарга Кыргыз Республикасынын Баш мыйзамы менен кепилдик берилген.

Кайрылуунун субъекти Граждандык кодекстин 1118-статьясына ылайык мурастоо – бул өлгөн адамдын мүлкүнүн мурастык укуктук жолун жолдоочулук тартибинде башка адамга же адамдарга (мураскорлорго) өтүшү деп көрсөткөн. Өз кезегинде, мураскорлук – бул укуктардын гана эмес, милдеттердин да өтүшү. Ал эми маркум эч кандай милдеттерди ала албайт.

А.М. Вотяковская белгилегендей, буга карабастан соттор аны жана анын каза болгон бир тууганын биринчи кезектеги мураскорлор деп табышкан, бул жаралуусу боюнча жогорудан же ылдый карай кетүүчү туугандык катыш боюнча тикелей кодулоо болуп саналат, ага Конституциянын 24-беренесине ылайык жол берилбеши керек.

Мындан тышкары, арыз ээси талашылып жаткан ченем Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүн бузуу менен кабыл алынгандыгын, ага ылайык Кыргыз Республикасында адам укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдар кабыл алынбашы керектигин белгиледи. Ал ошондой эле арыз ээсинин соттук коргонуу укугун бузат, анткени Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каза болгон адам менен соттук атаандашуучулук таптакыр жокко чыгарылган.

Баяндалганды эске алуу менен А.М. Вотяковская талашылып жаткан ченемди Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 26-январындагы аныктамасы менен А. М. Вотяковскаянын кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Аныктамада Конституциянын 15-беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мурастоо укугун ишке ашырууну мамлекет, өз жыйындысында мурастоо укугунун тармагын түзгөн, өлгөн адамдан (мураас калтыруучудан) укуктардын жана милдеттердин башка адамдарга (мурааскорлорго) өтүшүн жөнгө салуучу укуктук ченемдерди мыйзамдарынын системасында бекемдөө жолу менен камсыз кылаары белгиленген. Бирок, мурастоонун конституциялык укугу өзүнчө алганда жаранда белгилүү бир мурааска карата укуктарды жаратпайт. Мындай укуктардын келип чыгуусунун негиздери мыйзам менен аныкталат, мындай мыйзам болуп Граждандык кодекс саналат, ал мурастоо жана мураас мамилелерин жөнгө салат, ошондой эле мурааскордун юридикалык статусун алуусунун атайын тартибин белгилейт. Бул тартип жеке кызыкчылыктарга, анын ичинде мураас калтыруучунун жана мурааскорлордун кызыкчылыктарына гана кызмат кылбастан, ошондой эле коомдук кызыкчылыктарды, анын ичинде белгиленген эрежелерди жана жол-жоболорду кыйгап өтүү менен аталган статусу алууга багытталган мыйзамсыз аракеттерден коргоону да эске алат.

Дал ошондуктан, өз мүлкүн тирүүсүндө бөлүштүрүүнү уюштурган же мураас чөйрөсүндөгү мыйзамдын регламентине таянган, мураас калтыруучунун эркинин аткарылышына кепилдик берүү – мурастоо мамилелерин юридикалык жөнгө салууда негизги милдетти билдирет. Мындай мыйзамдык жөнгө салуу, биринчи кезекте, мурааскорлордун керээзге же мыйзамга ылайык мурастагы өз үлүшүн алуу укугун камсыз кылууга багытталган.

Мураас ачылганга чейин же мураас калтыруучу менен бир убакта каза болгон, мыйзам боюнча мурааскор каза болгон учурда, анын үлүшү өкүлчүлүк укугу боюнча анын балдарына өтөт. Демек, өкүлчүлүк укугу боюнча мураас – бул белгилүү бир мурааскорлорду Мыйзамга ылайык мурастоого чакыруунун атайын механизмин камтыган жана потенциалдуу мурааскорлор менен мураас калтыруучунун ортосундагы туугандык даражасына түздөн-түз көз каранды болгон мурастын өзгөчө түрү.

Судьялар коллегиясы тарабынан кайрылууда көрсөтүлгөн арыздануучунун жүйөлөрү мурааскорлордун мурааска кирүү тартибине карата талашылып жаткан укуктук жөнгө салуунун конституциялуулугунан күмөн жараткан жетиштүү укуктук мүнөздөгү аргументтер менен бекемделбегендиги белгиленген.

Талашылып жаткан ченемдин Конституциянын көрсөтүлгөн жоболоруна шайкештиги жөнүндө маселеде белгисиздиктин жоктугуна байланыштуу, судьялар коллегиясы А.М. Вотяковскаянын өтүнүчүн конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тарткан.

Судьялар коллегиясынын аныктамасына макул болбостон, А.М. Вотяковская 2024-жылдын 28-мартында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган. Арыз ээси судьялар коллегиясынын бул аныктамасын негизсиз жана төмөнкү негиздер боюнча жокко чыгарууга жатат деп эсептейт.

А.М. Вотяковская өзүнүн даттануусунда ал тарабынан алгачкы өтүнүчтө мураскорлордун мураска өтүүсүнүн тартиби эмес, Граждандык кодекстин 1147-статьясынын 1-пунктунда келтирилген өкүлчүлүк укугунун өзү түздөн-түз талашылгандыгын баса белгилейт.

Анын пикири боюнча өкүлчүлүк укугу мыйзамда аныкталган, ал өзүнүн маңызы жана мыйзам боюнча мурастоо укугу боло албайт, ал мурас ачылганга чейин каза болгон адамдын мурастык үлүшүн мурас алууга кезекке жараша мураскордун алуу укугу болуп саналат.

А.М. Вотяковская Жогорку соттун Пленумунун 2022-жылдын 4-ноябрындагы № 23 токтомунун 25-пунктуна ылайык соттор тарабынан талашылып жаткан ченемди колдонуу практикасы А. М. Вотяковскаяны мыйзамдуу мурасынын жарымынан ажыратарын белгилейт.

Кайрылуунун субъекти Жогорку соттун Пленумунун аталган токтомунда келтирилген өкүлчүлүк укугунун аныктамасы Граждандык кодекстин 1147-статьясынын 1-пунктунда каралгандан түп-тамырынан айырмаланат деп эсептейт. Алсак, аталган токтомдо, эгерде мурас ачылганга чейин же мурас калтыруучу менен бир убакта өлсө, ата-энесине таандык болгон, мыйзам боюнча тиешелүү кезектеги мураскордун ордун мыйзамдагы адамдардын ээлөөгө укугу каралган, бул А.М. Вотяковскаянын пикири боюнча мыйзамсыз болуп саналат, анткени мыйзам боюнча мураскордун укугу гана Мыйзамда жазылган.

Мындан тышкары, арыз ээсинин пикири боюнча Жогорку соттун Пленумунун жогоруда аталган токтомунун ченемдеринде камтылган айрым мураскорлорду таануу механизми ачык түрдө басмырлоочу мүнөзгө ээ.

Даттануунун калган бөлүгүндө анын автору укуктук мүнөздөгү жаңы аргументтерди келтирбейт жана баштапкы өтүнүчтө келтирилген жүйөлөрдү гана кайталайт.

Баяндалгандарды эске алуу менен, А.М. Вотяковская судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 26-январындагы аныктамасын жокко чыгарууну жана анын өтүнүчүн конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алууну суранат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыздануучунун жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап, төмөнкү тыянактарга келди.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу маселеси боюнча аныктамасы процесстик мүнөзгө ээ. Ушуга байланыштуу, Конституциялык сот кайрылууда келтирилген аргументтердин жана талаптардын, ошондой эле коллегиянын тыянактарын жокко чыгарган жүйөлөрдүн алкагында гана мындай аныктаманы кайра кароо тартибинде судьялар коллегиясынын тыянактарына укуктук баа берет.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамда кайрылуунун формасына жана мазмунуна карата жалпы талаптар каралган. Кайрылуунун мазмунуна карата негизги талаптардын бири болуп кайрылуучунун коюлган маселе боюнча позициясынын болушу жана Конституциянын тиешелүү ченемдерине шилтеме жасоо менен анын укуктук негиздемесинин болушу саналат (27-берененин 4-бөлүгүнүн 9-пункту). Муну менен арыздануучуга

талашылып жаткан ченемдин жөнгө салуучу таасири адамдын жана жарандын Конституцияда кепилденген укуктары менен эркиндиктерин кандайча бузуп жаткандыгын түздөн-түз көрсөткөн логикалык жактан түзүлгөн жана укуктук мүнөздөгү ынанымдуу жүйөлөр менен өз талаптарын аргументтөө милдети жүктөлөт.

А.М. Вотяковскаянын өтүнүчүнүн жана даттануусунун мазмунунан алганда талашылып жаткан ченем биринчи кезектеги мураскор катары анын мурастоого болгон конституциялык укугун бузат, анткени өкүлчүлүк укугу боюнча кезектеги кийинки мураскорлорго мурастоо укугун берет.

Конституциянын 15-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасында мурастоо укугуна кепилдик берилет. Өз кезегинде, мурастоо тартиби социалдык адилеттүүлүк жана тендик принциптерин эске алуу менен мыйзамдарда белгиленет жана мыйзам чыгаруучунун дискрециясына таандык.

Конституциялык сот мурастоо маселелерин чечүүнүн колдонуудагы тартиби жөнүндө арыз ээсинин субъективдүү пикири жана аны менен макул эместиги белгиленген укуктук жөнгө салуунун конституциялуулугунда күмөн саноону пайда кылган жагдай катары каралышы мүмкүн эмес деп эсептейт.

Жогорку соттун Пленумунун 2022-жылдын 4-ноябрындагы № 23 токтомуна негизделген мыйзамсыз укук колдонуу соттук практика жөнүндө арыз ээсинин жүйөлөрү да негизсиз болуп саналат, анткени бул токтомдо жарандык мыйзамдардын тиешелүү ченемдерин жөнгө салуунун чегинен чыккан жоболор камтылган эмес.

Башкача айтканда, арыз ээсинин кайрылуусу натыйжасында Конституциянын 24-беренесинде, 56-беренесинин 2-бөлүгүндө жана 61-беренесинин 1-бөлүгүндө каралган басмырлоого тыюу салуунун конституциялык кепилдиги, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдарды кабыл алууга жол берилбестик принциби, соттук коргонууга укугу бузулган укуктук проблеманы ачып берген негиздемелерди камтыбайт.

Ошентип, Конституциялык сот арыздануучунун кайрылуусу формасы жана мазмуну боюнча “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына жооп бербейт деген тыянакка келип, Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 26-январындагы аныктамасын жокко чыгаруу үчүн негиз тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТОКТОМ КЫЛДЫ:

1. Анна Михайловна Вотяковскаянын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 26-январындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Самат Кыштообекович Ысырановдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар
коллегиясынын 2024-жылдын 18-мартындагы
аныктамасына даттануусу боюнча

ТОКТОМУ

2024-жылдын 29-майы

Бишкек шаары

№ 07-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы М.С. Ибраевдин катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, С.К. Ысырановдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-мартындагы аныктамасына карата даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Даттанууда келтирилген жүйөлөрдү изилдеп чыгып, судья-баяндамачы Ж.А. Шаршеналиевдин маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2024-жылдын 19-февралында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна А.Б. Сакимбаеванын кызыкчылыгын көздөгөн И.Н. Айткуловдун Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 397-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүнүн (мындан ары – КЖПК) Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 100-беренесинин 2 жана 5 бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтөн жана ага тиркелген материалдардан белгилүү болгондой, 2023-жылдын 20-апрелинен 21-апрелине караган түнү Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин кызматкерлери тарабынан кылмыш ишинин алкагында Мамлекеттик салык кызматынын Чүй облусунун Москва району боюнча текшерүүлөр бөлүмүнүн улук инспектору П.А. Узбеков пара талап кылгандыгына жана опузалоого шектелип, А. Б. Сакимбаева аркылуу Д. Абдыкариевадан пара алган деген шек

менен Бишкек шаардык ички иштер башкы башкармалыгынын убактылуу кармоочу жайына камакка алынгандыгы айтылган.

Чүй облусунун Москва райондук сотунун 2023-жылдын 12-майындагы өкүмү менен П. А. Өзүбеков Д.Абдыкариевага карата салыктык текшерүүнү токтотуу үчүн 50 миң сом өлчөмүндө пара алгандыгына күнөөлүү деп табылган жана ага эки жылдык мөөнөткө салык кызматынын органдарында кызмат орундарын ээлөө укугунан ажыратуу менен эсептик көрсөткүчтүн 5000 өлчөмүндө айып пул түрүндөгү жаза дайындалган.

Мындан тышкары пара алууга ортомчулук кылган деген шек менен А.Б. Сакимбаева да кармалган. П.А. Өзбековго карата козголгон кылмыш ишинен А.Б. Сакимбаева боюнча материалдар өзүнчө өндүрүшкө бөлүнүп, ал Чүй облусунун Москва райондук сотунун судьясынын кароосунда турат.

Кайрылуунун автору А.Б. Сакимбаевага карата кылмыш ишинин материалдарын өзүнчө өндүрүшкө бөлүү анын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын бузуу болуп саналат деп эсептейт. А.Б. Сакимбаеванын жоопкерчилигин П.А. Өзбековдукунан өзүнчө бөлүп, ар тараптуу, толук жана объективдүү кароо мүмкүн эмес, анткени эки кылмыш ишинде тең ошол эле 50 миң сом өлчөмүндө пара берүү жана алуу сыяктуу аракет тергөөнүн предмети болуп саналат. Ошондой эле пара берүүдө жана алууда адамдардын жоопкерчилиги жөнүндө маселени чечүүдө жана аларга жазалоо чарасын аныктоодо бул аракеттердин демилгечисин, аталган учурда Д. Абдыкариеванын аракетин аныктоо маанилүү жагдай болуп саналат.

П.А. Өзбековго карата жогоруда аталган өкүм 2023-жылдын 7-июнунда мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин А.Б. Сакимбаеванын адвокаты тарабынан апелляциялык тартипте даттанылган, бирок бул даттануу А.Б. Сакимбаеванын соттолуучу адамдын иши боюнча процесстин катышуучусу эмес экендигин көрсөтүү менен, КЖПКнын 397-беренесинин негизинде Чүй облусунун Москва райондук сотунун төрагасынын каты менен менен кайтарылган.

Кайрылуунун автору, тергөөчү А.Б. Сакимбаевага карата кылмыш ишинин материалдарын өзүнчө өндүрүшкө бөлүп, ал П.А. Өзбековго козголгон кылмыш ишинде формалдуу түрдө тарап болбой турган жагдайды түзгөн деп эсептейт.

Арыз ээси КЖПКнын 440-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык кассациялык инстанциядагы сотко кайрылуу укугу процесстин катышуучуларына гана эмес, ошондой эле башка кызыкдар жактарга да таандык экендигин көрсөтөт. Бирок КЖПКнын 439-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык апелляциялык тартипте даттанылбаган соттук чечимдер кассациялык тартипте кайра каралууга жатпайт.

Ошентип, арыз ээсинин пикири боюнча, талашылып жаткан ченемдер Конституциянын 100-беренесинин 2 жана 5-бөлүктөрүнө карама-каршы келет, анткени аларда укуктары жана мыйзамдуу кызыкчылыктары козголгон адамдардын соттордун чечимдерине жана өкүмдөрүнө даттануу укугун караган ченемдик жоболор камтылбайт.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-мартындагы аныктамасы менен А.Б. Сакимбаеванын кызыкчылыгын көздөгөн И.Н. Айткуловдун өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынган.

Конституциялык сотко 2024-жылдын 23-апрелинде судьялар коллегиясынын көрсөтүлгөн аныктамасына Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү С.К. Ысырановдон даттануу келип түшкөн, анда ал негизсиз экендиги жана төмөнкү негиздер боюнча ал жокко чыгарылууга жатат деп көрсөтүлгөн.

Конституцияга ылайык, ар бир адам Негизги Мыйзамдын экинчи бөлүмүндө таанылган укуктары жана эркиндиктери мыйзамдарда жана башка ченемдик укуктук актыларда бузулуп жатат деп эсептесе, алардын конституциялуулугун талашууга укуктуу. Мында, конституциялык сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгү жогору болгонуна карабастан, мыйзамда Конституциялык сотко кайрылууларга карата так талаптар белгиленген. Алсак, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык кайрылууда конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында каралууга жаткан конкреттүү негиздер, Конституциянын тиешелүү ченемдерине таянуу менен коюлган маселе боюнча өзүнүн позициясынын укуктук негиздемеси көрсөтүлүүгө тийиш. Бирок С.К. Ысырановдун пикири боюнча И.Н. Айткулов өзүнүн кайрылуусунда талашылып жаткан ченемдердин аракеттери Конституциянын экинчи бөлүмүндө жарыяланган адамдын жана жарандын тигил же бул укуктарын жана эркиндиктерин кандайча бузуп жаткандыгын ырастаган жүйөлөрдү жана далилдерди келтирген эмес.

С.К. Ысыранов конституциялык укуктардын бузулушун, арыз ээси талашылып жаткан ченемдердин мазмуну менен эмес, укук колдонуу практикасынын айрым учурлары, тактап айтканда тергөөчүнүн негизсиз процессуалдык чечимдери менен байланыштыргандыгын баса белгилейт.

Ушуга байланыштуу ал укук колдонуу практикасын кароо маселелери, анын ичинде жалпы юрисдикциядагы соттор, сотко чейинки өндүрүштү жүзөгө ашырууга ыйгарым укуктуу кызмат адамдары тарабынан конкреттүү иштерди кароодо материалдык жана процессуалдык укуктун ченемдерин колдонуунун тууралыгынын маселелери Конституциялык соттун ыйгарым укуктарына кирбегендигине көңүл бурат.

Баяндалганды эске алуу менен, С.К. Ысыранов судьялар коллегиясынын даттанылып жаткан аныктамасын жокко чыгарууну жана бул иш боюнча өндүрүштү токтотууну суранат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту анын жүйөлөрүн жана А.Б. Сакимбаеванын кызыкчылыгын көздөгөн И.Н. Айткуловдун кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуу үчүн негиздерди талкуулап, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

1. Жеке жана юридикалык жактарда Конституциялык сотко кайрылуу укугунун пайда болуу критерийлеринин бири болуп Конституцияда таанылган жана анын экинчи бөлүмүндө белгиленген адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актыларынын күчү менен бузулушу саналат. Анын үстүнө И.Н. Айткулов талап кылынган аргументтерди келтирген эмес, ал эми ал шилтеме кылган ченемдер Конституциянын сот бийлигине

жана сот адилеттигин жүзөгө ашыруунун принциптерине арналган үчүнчү бөлүмүнүн төртүнчү главасында каралган.

Бул контекстте укук колдонуу практикасында конституциялык презумпциянын маанилүүлүгүн баса белгилөө керек, ага ылайык конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында андай эместиги далилденмейинче, бардык мыйзамдар жана ченемдик укуктук актылар априори конституциялуу деп эсептелет. Бул принцип туруктуу укук тартибинин, мыйзамдарды урматтоонун жана кыйшаюусуз сактоонун негизинде жатат, ушуга байланыштуу кайрылуунун негизги аспектиси болуп арыз ээси тарабынан талашылып жаткан укук ченеминин конституциялуулугунда айкын күмөндүүлүктү пайда кылуучу укуктук негиздемени келтирүүсү, ошондой эле “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзам менен коюлуучу бардык башка талаптарды сактоосу саналат.

2. КЖПКнын 46-главасына ылайык, жазык иштерине апелляциялык даттануу укугу соттук чечим менен кызыкчылыгы түздөн-түз козголгон адамдардын чөйрөсүнө берилет. Процесстин ушул тараптарына айыпталуучулар, алардын адвокаттары жана мыйзамдуу өкүлдөрү, мамлекеттик айыптоочулар, ошондой эле жабырлануучулар жана алардын өкүлдөрү кирет.

Апелляциялык даттануунун тартиби тараптардын атаандаштыгынын жана тең укуктуулугунун конституциялык принцибинен келип чыгат, ал кылмыш-жаза сот өндүрүшүндө негиз салуучу принциптердин бири болуп саналат (Конституциянын 100-беренесинин 3-бөлүгү).

КЖПКнын 18-беренесине ылайык, сот бардык тараптардын процессуалдык укуктарын жана милдеттерин бирдей жана так ишке ашыруу үчүн шарттарды түзүү менен объективдүүлүктү жана калыстыкты камсыз кылат.

Ушуга байланыштуу, мыйзам чыгаруучу иштин жыйынтыгына тикелей жана мыйзамдуу кызыкчылыгы бар жана апелляциялык соттун чечимине олуттуу таасир эте ала турган процесстин катышуучуларына апелляциялык укук берилерин белгилеген. Мыйзамдуу күчүнө кирген бул чечимдер кассациялык инстанциядагы сотко даттанылышы мүмкүн, анын негизги милдети сот тарабынан материалдык жана процессуалдык укуктун ченемдеринин колдонулушунун тууралыгын текшерүү болуп саналат.

3. Кылмыш-жаза иштери боюнча сотко чейинки жана соттук өндүрүштүн процессуалдык формасынын маанилүү элементтери болуп КЖПКда белгиленген жалпы шарттар жана эрежелер саналат, алардын бири жазык ишин өзүнчө өндүрүшкө бөлүү институту.

Алсак, КЖПКнын 142-беренеси тергөөчүгө, судьяга жана сотко жазык ишинин материалдарын өзүнчө өндүрүшкө бөлүү укугун берет. Ал, ошондой эле бул бөлүү мүмкүн болгон шарттарды аныктайт, муну менен аталган адамдардын мындай аракеттери үчүн юридикалык негиздерди бекитет. Ошону менен бирге, КЖПКнын аталган беренесинин 3-бөлүгү, эгерде бул кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн ар тараптуулугуна жана объективдүүлүгүнө таасир этпесе, ишти бөлүп чыгууга жол берилерин белгилейт.

Ошентип, КЖПКнын 142-беренеси жазык иштерин өзүнчө өндүрүшкө бөлүү үчүн так критерийлерди жана негиздерди белгилейт, муну менен бул ченемди өзүм билемдик менен колдонуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарат.

4. КЖПКда кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн фундаменталдык принциптеринин катарында кандай болбосун процесстик аракеттерге (аракетсиздиктерге) жана чечимдерге даттануу принциби бар (22-берене).

Конституциялык сот, ал кылмыш иштери боюнча сотко чейинки өндүрүштө өзгөчө мааниге ээ болорун буга чейин белгилеген, анткени бул этапта ыйгарым укуктуу кызмат адамдарынын иши көбүрөөк деңгээлде адамдын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин чектеген жазык-процесстик мажбурлоо чараларын колдонуу менен шартталгандыгын белгилейт (2022-жылдын 21-сентябрындагы Чечим). Алсак, КЖПКнын 16-главасы, эгерде жүргүзүлүп жаткан процессуалдык аракеттер (аракетсиздик) же чечимдер кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын, ошондой эле башка адамдардын кызыкчылыктарын козгосо, кылмыш-жаза сот өндүрүшүн жүзөгө ашыруучу кызмат адамдарынын аракеттерине жана чечимдерине даттануу тартибин деталдуу регламенттейт.

Эгерде процесстин катышуучулары, анын ичинде күбөлөр, КЖПКнын 55-беренесинин 6-бөлүгүнүн 6-пунктунда аныкталгандай өздөрүнүн макул эместигин билдиришсе, колдонуудагы укуктук жөнгө салуу тергөөчүнүн, судьянын же соттун жазык ишин өзүнчө өндүрүшкө бөлүү жөнүндө чечимдерине даттануу мүмкүнчүлүгүн караарын баса белгилөө керек. Муну менен, жазык-процесстик мыйзамдар сотко чейинки өндүрүштө кабыл алынуучу процесстик чечимдердин мыйзамдуулугун натыйжалуу камсыз кылуу үчүн жетиштүү укуктук инструменттерди берет.

Ошентсе да, арыз ээсинин пикири боюнча сот процессинин катышуучуларынын конституциялык укуктарынын бузулушуна алып келген, сотко чейинки өндүрүштө өзүнчө процесстик чечимди кабыл алуунун натыйжасында түзүлгөн укуктук кырдаал талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугуна күмөн жараткан укуктук аргумент катары бааланышы мүмкүн эмес.

Ошентип, Конституциялык сот КЖПКнын 397-беренесинин 1 жана 2 - бөлүктөрүнүн жоболорунан конституциялык сот өндүрүшүнө кайрылууну кабыл алуу үчүн милдеттүү шарт – укуктук белгисиздикти көргөн жок.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТОКТОМ КЫЛДЫ:

1. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Саматбек Кыштообекович Ысырановдун 2024-жылдын 23-апрелиндеги даттануусу канааттандырылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 397-беренесинин 1 жана 2-бөлүктөрүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө А.Б.Сакимбаеванын кызыкчылыгын көздөгөн И. Н. Айткуловдун өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-мартындагы аныктамасы жокко чыгарылсын.

3. Бул токтом акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

**2023-жылы Кыргыз Республикасындагы конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө
Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
маалыматын бекитүү тууралуу**

ТОКТОМУ

2024-жылдын 18-июлу

Бишкек шаары

№ 08-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А.Шаршеналиев курамында, катчы С.Ж. Самсалиеванын катышуусунда ишти

натыйжалуу уюштуруу максатында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. 2023-жылы Кыргыз Республикасындагы конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун маалыматы бекитилсин (1-тиркеме).

2. 2023-жылы Кыргыз Республикасындагы конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун маалыматы мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

3. Бул токтом кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

1-тиркеме

2023-жылы Кыргыз Республикасындагы конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун маалыматы

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту (мындан ары – Конституциялык сот) конституциялык түзүлүштүн негиздерин, адамдын жана жарандын негизги укуктары менен эркиндиктерин коргоо, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын (мындан ары – Конституция) үстөмдүгүн жана түздөн-түз колдонулушун камсыз кылуу максатында конституциялык контролду жүзөгө ашыруучу сот бийлигинин жогорку органы болуу менен өзүнүн чечимдеринде конституциялык баалуулуктардын, жоболордун, принциптердин жана укуктук башаттардын маанисин жана мазмунун ырааттуу ачып берет.

Конституциялык контролдоо органы тарабынан каралган укук маселелери теориялык да, практикалык да жактан татаал маселелерди камтыйт, алар жыйындысында конституциялык маанилүү баалуулуктардын тең салмактуулугун камсыз кылуу үчүн көп кырдуу, ар тараптуу жана объективдүү баа берүүнү Конституциялык соттон талап кылат.

Натыйжалуу конституциялык контролдоо жарандардын укуктары менен эркиндиктеринин мазмунуна жана Конституцияда белгиленген кепилдиктерди берүүгө чакырылган мамлекеттик органдардын ишине түздөн-түз таасир этүүчү жаңы илимий доктриналарды, укуктун өнүгүү тенденцияларын эске алуу менен укуктук баа берүүнүн заманбап ыкмаларын жана инструменттерин колдонууну болжойт.

Ушуга байланыштуу Конституциялык соттун ар бир чечими Конституциянын ченемдерин чечмелөөнү жана мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актылардын Баш мыйзамга ылайык келүү предметине укуктук баа берүүнү гана эмес, ошондой эле укуктук жөнгө салуунун, укук колдонуунун мүчүлүштүктөрүн аныктаган укуктук позициялардын бүтүндөй спектрин, ошондой эле аларды четтетүү үчүн багыттарды камтыйт.

Конституциялык контролдоо органынын чечимдерин, айрыкча соттор жана башка укук колдонуучу органдар тарабынан өз убагында жана ырааттуу аткаруусу өтө маанилүү, анткени алардын ишинде Конституциялык соттун укуктук позицияларында жана чечимдеринде такталган Конституциянын ченемдеринин маңызы жана мааниси түздөн-түз көрүнөт.

2023-жылы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 30 жылдыгы белгиленди. Конституциялык сот ар бир адамдын жана жарандын жашоо-турмушунда конституциялык принциптердин жана ченемдердин маанилүүлүгүнө бардык мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, жарандык коом институттарынын жана жарандардын кеңири чөйрөсүнүн көңүлүн бурууга багытталган бул окуяга арналган иш-чаралардын комплексин уюштуруучулардын бири болду.

Конституциялык сот тарабынан сунушталган 2023-жылдагы конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндөгү ар жылдык маалымат жарандардын укуктук маданиятын, конституциялык сот өндүрүшү, өлкөдөгү конституциялык мыйзамдуулуктун абалы жөнүндө алардын кабардар болуусун жогорулатуу максатында келип түшкөн кайрылууларга, аларды кароонун жыйынтыктарына, кабыл алынган чечимдердин аткарылышына жана конституциялык контролдоо органынын ишмердигинин башка аспектилерине талдоону камтыйт.

Бул Маалымат укук маселелери боюнча ченем жаратуучу жана укук колдонуучу органдар үчүн багыт катары кызмат кылат.

1. Конституциялык сотко келип түшкөн кайрылууларга кыскача сереп

2023-жылы Конституциялык сотко 168 кайрылуу келип түшкөн, анын ичинен 93 гана кайрылуу түздөн-түз ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун текшерүүгө, Конституцияны расмий чечмелөөгө жана Конституцияга өзгөртүүлөрдүн долбооруна корутунду берүүгө байланыштуу маселелерге тиешелүү болгон. Кайрылуулардын жалпы санынын 88% –жарандардын, 5% – мамлекеттик органдардын кайрылуулары, 5% – юридикалык жактардын кайрылуулары жана 2% – соттордун кайрылуулары түздү. Ошол эле учурда 29 кайрылуу боюнча (31%) судьялар коллегиясынын өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө аныктамасы кабыл алынган, 64 (69%) кайрылуу боюнча өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Кайрылууларды өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуунун негиздеринин бири алардын формасы жана мазмуну боюнча «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктунун талаптарына ылайык келбегендиги болгон (42 учур). 9 кайрылуу боюнча судьялар коллегиясы кайрылууда көрсөтүлгөн маселелердин конституциялуулугу мурда конституциялык контролдоо органы тарабынан текшерилгендигине жана анын өзүнүн күчүн сактаган актылары болгондугуна байланыштуу өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган; 4 кайрылуу боюнча анда коюлган маселелердин Конституциялык сотко караштуу эместигине байланыштуу баш тартылган; 3 кайрылуу боюнча – кайрылуу талаптагыдай эмес субъекттен келип түшкөн; 3 кайрылуу боюнча – кайрылууда конституциялуулугу талашылып жаткан акт жокко чыгарылгандыгынын же күчүн жоготкондугунун себебинен улам; 3 кайрылуу боюнча – кайталап кайрылууда талашылып жаткан ченемдик укуктук актыга тиешелүү жаңы аргументтер жана жүйөлөр келтирилген эмес.

Көрсөтүлгөн мезгил ичинде келип түшкөн кайрылууларда көбүнчө КЖПКнын (19 кайрылуу), Жарандык процесстик кодекстин (8 кайрылуу), Административдик-процесстик кодекстин (7 кайрылуу) жана Кылмыш-жаза кодексинин (7 кайрылуу) ар кандай ченемдери талашылган.

Отчеттук мезгилде Конституциялык сот тарабынан 20 чечим, ошондой эле Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын аныктамасына даттануулар боюнча кабыл алынган 14 токтом, иш боюнча өндүрүштү токтотуу жөнүндө 6 аныктама кабыл алынган.

Конституциялык сот кабыл алган 20 чечимдин ичинен 15 (60%) талашылып жаткан ченемдер Конституцияга карама-каршы келет же жарым-жартылай карама-каршы келет деп табылган же болбосо соттун чечиминен укуктук жөнгө салуудагы кеңемтелерди четтетүү зарылдыгы келип чыккан. 5 иш боюнча (25%) талашылып жаткан ченемдик укуктук актыларды конституциялык жоболорго карама-каршы келбейт деп таануу жөнүндө чечимдер кабыл алынган. Ошол эле учурда, бир чечим Баш мыйзамдын ченемин чечмелөө, бир иш – Конституциялык сот тарабынан кабыл алынган чечимди кайра карап чыгуу менен байланыштуу болгон.

Судьялар коллегияларынын аныктамаларын кайра кароо боюнча Конституциялык соттун кабыл алынган 14 токтотмунун 6 сында арыздануучулардын даттануулары канааттандырылган жана алардын кайрылуулары өндүрүшкө кабыл алынган.

Каралып жаткан мезгилде Конституциялык соттун аныктамалары менен талашылып жаткан ченемдерди күчүн жоготту деп тапкан ченемдик укуктук актылардын кабыл алынышына байланыштуу 5 иш боюнча өндүрүш токтотулган. Бир иш боюнча гана өндүрүш субъект тарабынан кайрылууну кайра чакыртып алгандыгына байланыштуу токтотулган.

2. Конституциялык соттун 2023-жылы кабыл алган чечимдерине сереп

2.1. Конституциялык соттун 2023-жылдын 18-январындагы Чечиминде сот Жарандык процесстик кодекстин 216-беренесинин 7-пунктун Конституцияга карама-каршы келет деп тапкан.

Жарандык процесстик кодекстин (мындан ары – ЖПК) 216-беренесинин 7-пункту соттун иш боюнча өндүрүштү токтото туруу жөнүндө маселени, анын ичинде ишти чечүүдө колдонулган же колдонула турган мыйзамдын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө кайрылууну конституциялык контролдоо органынын өзүнүн кароосуна кабыл алганы жөнүндө кабарламасын алган учурда өз кароосу боюнча чечүү укугун белгилеген. Кайрылуу субъектеринин пикири боюнча, мындай укуктук жөнгө салуу конституциялык жоболорго, анын ичинде сот тарабынан Конституцияга карама-каршы келген же алардын конституциялуулугунда күмөн жараткан ченемдик укуктук актыларды колдонбоо жөнүндөгү талапка карама-каршы келет.

Бул Чечимде сот төмөнкү укуктук позицияларын билдирген.

Конституциялык сот адилеттиги сот бийлигинин тутумунда өзгөчө ролду ойнойт, анын милдети Конституциянын үстөмдүгүн жана түздөн-түз колдонулушун камсыз кылуу болуп саналат. Ал мыйзам жоболорун текшерүүдө тиешелүү ченемдик жоболордун конституциялык-укуктук маанисин аныктоо аркылуу алардын колдонулушун корректирлөө жүргүзүү менен укуктук системага таасир этет, ошондой эле ченем жаратуу жана укук колдонуу процессинде Конституциянын жоболорун түшүнүүдөгү аныксыздык маселелерин чечет, укуктук мейкиндиктин биримдигин түзөт жана өлкөдөгү конституциялык мыйзамдуулукту камсыз кылат.

Өз кезегинде, өлкөдөгү конституциялык мыйзамдуулукка байланыштуу кырдаал баарыдан мурда соттук укук колдонуунун сапаты менен аныкталат. Конституциялык эмес ченемдик укуктук актыларды колдонуу конституциялык укук тартибин гана бузбастан, конституциялык укуктардын жана эркиндиктердин бүтүндөй жыйындысынын жашоого жөндөмдүүлүгүн камтыган адилет сотко болгон укуктан ар бир адамды ажыратат. Дал ошондуктан конституциялык мыйзамдуулук режимин сактоо үчүн соттук укук колдонуунун жүрүшүндө конституциялык талаптарды толугу менен сактоо, анын ичинде Конституциялык соттун укуктук позицияларын так сактоо, ошондой эле анын укук колдонуучуга кайрылган чечимдеринде камтылган башка орнотмолорду аткаруу биринчи кезектеги мааниге ээ.

Судья сот адилеттиги сыяктуу мамлекеттик өтө маанилүү функцияны аткаруу менен өзүнүн ишин тездик менен өнүгүп жаткан коомдук мамилелердин фонунда мыйзамдардын топтомунун динамикалуу өзгөргөн шартында жүзөгө ашырат. Мыйзамдардын мындай өнүгүшү укук колдонуу процессинде ар кандай коллизияларды жана олуттуу кыйынчылыктарды объективдүү түрдө жаратат.

Судьянын мыйзамдын конституциялуулугуна карата кандай болбосун күмөн саноосу Конституциялык сотко кайрылуу үчүн негиз болуп саналат. Мында, конституциялык контролдоо органы бул маселе боюнча чечим чыгарганга чейин Баш Мыйзамдын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктуна ылайык судья бул мыйзамды конкреттүү иште колдонууга укуксуз. Демек, бул учурда иш боюнча өндүрүш милдеттүү түрдө токтотулууга тийиш.

Бирок соттор тарабынан мыйзамдын конституциялуулугуна өз алдынча баа берүү жана аны конкреттүү иште Конституциялык сотко кайрылбастан колдонуу мүмкүндүгүнө жол берилбейт, анткени бул конституциялык ченемдерди ар кыл чечмелөөгө жана соттук карама-каршылыктуу тажрыйбанын калыптанышына алып келиши мүмкүн, бул, албетте, Конституция менен корголуучу баалуулуктарга жана орнотмолорго, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерине терс таасирин тийгизет.

Ошентип, иш боюнча өндүрүштү милдеттүү түрдө токтотуу Конституциянын 102-беренесинин түздөн-түз контекстинен гана келип чыкпастан, ошондой эле Конституциянын бардык деңгээлдеги мыйзамдардан үстөмдүгү, анын түздөн-түз колдонулушу, судьянын, оболу Конституцияга баш ийүүсү принцибине негизделген (6-берененин 1, 2-бөлүктөрү, 95-берененин 1-бөлүгү).

Конституциялык сот бул маселе боюнча Конституциялык сот чечим чыгарганга чейин мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу жөнүндө маселени жалпы юрисдикциядагы соттун алдын ала чечүүсүнө мүмкүндүк берүүнүн жол берилбестиги жөнүндө өзгөчө белгилейт.

Ушуга байланыштуу, соттун иш боюнча өндүрүштү токтото туруу жөнүндө маселени, анын ичинде ишти чечүүдө колдонулган же колдонула турган мыйзамдын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө кайрылууну конституциялык контролдоо органынын өзүнүн кароосуна кабыл алганы жөнүндө кабарламасын алган учурда өз ыктыяры боюнча чечүү укугун белгилеген талашылып жаткан ченем (ЖПКнын 216-беренесинин 7-пункту) укуктук жөнгө салууда ашыкча звено болуп саналат жана укуктук системадан Конституциянын 6-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө, 95-беренесинин 1-бөлүгүнө, 97-беренесинин 3-бөлүгүнө, 102-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп таануу жолу менен алынып салынууга жатат.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 7-апрелиндеги №03/318 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.2. Конституциялык соттун 2023-жылдын 25-январындагы Чечими менен келтирилген моралдык зыян үчүн акчалай компенсацияны белгилөө маселелерин жөнгө салган Кылмыш-жаза кодексинин (мындан ары – КЖК) 71-беренесинин 2-бөлүгүнүн «эсептешүү көрсөткүчүнүн 50 эседен 1000 эсеге чейинки өлчөмүндө» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу Конституцияга карама-каршы келет деп тапкан.

Мында соттун Чечиминде Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 40-беренесинин 10-бөлүгүнүн талаптарына ылайык Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан аныкталган тартипте адистештирилген фонддун эсебинен моралдык залалдын ордун учурлары үчүн гана анын ордун толтуруунун чектерин мыйзам менен белгилөөгө жол берилет деп белгиленген.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкү укуктук позициялар берилген.

Мамлекет кылмыштуулукту толтурбоо боюнча чараларды көрүүгө тийиш, бирок адамдын табиятынан келип чыккандай, алардын бири да ар бир адамдын абсолюттук коопсуздугун кепилдөөгө жөндөмдүү эмес. Ушуга байланыштуу мамлекет ар бир кылмыш жөнүндө иштин сотто адилеттүү каралышын, күнөөлүүлөр үчүн жазанын сөзсүз болушун, ошондой эле жабырлануучулардын бузулган укуктарын калыбына келтирүүнү, анын ичинде ага келтирилген материалдык зыянды жана моралдык залалды өз убагында компенсациялоону камсыздоо үчүн жооптуу.

Демек, кылмыш менен жабырлануучуга келтирилген моралдык залалды шектүүнүн, айыпталуучунун, соттолгондун эсебинен толтуруу мүмкүн болбогон учурда, өлкөдө мыйзамдуулук режимин камсыз кылуу боюнча мамлекеттин функциясынан моралдык залалды компенсациялоо боюнча анын милдети келип чыгат. Бирок бул маселени бюджеттик каржылоо менен гана чечүү мүмкүн эмес жана ал мамлекеттин өнүгүүсүнүн тигил же бул этабындагы каржылык мүмкүнчүлүктөрүнө түздөн-түз көз каранды.

Ошентип, моралдык залалды Министрлер Кабинети тарабынан аныкталган тартипте адистештирилген фонддун эсебинен компенсациялоо жөнүндө гана сөз болгондо талашылып жаткан ченемде белгиленген моралдык залалдын ордун толтуруунун чектери жол берилүүчү жана өлчөмдөш болуп саналат, мында адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин, ошондой эле конституциялык жоболорду бузууга алып келүүчү катары каралышы мүмкүн эмес.

Ошол эле учурда жазык ишинин алкагында моралдык залалды өндүрүүнүн бардык учурларында, белгиленген чектерди колдонуу жол берилгис.

Кылмыш-жаза мыйзамдарынын жазык жоопкерчилигинин сөзсүз болушу жөнүндөгү принцибине ылайык кылмыштуу жосун жасаган адамга жаза гана эмес, ошондой эле кылмыш-жаза-укуктук таасир этүүнүн башка чаралары да колдонулат.

Ушуга байланыштуу, моралдык залалды компенсациялоо жазык мыйзамдары менен белгиленүүчү жазанын негизги түрүн алып салбаган, жарандык-укуктук жоопкерчиликтин кошумча түрүн орнотуу болуп санала тургандыгын эске алуу керек. Мында моралдык залалдын ордун жабырлануучуга адекваттуу толтуруп берүү – бул социалдык адилеттүүлүктү да калыбына келтирүү маселесин чечет.

Моралдык залалдын компенсациясынын чегин киргизүү менен талашылып жаткан ченемдин редакциясы иштин бардык жагдайларын жана келтирилген залалдын оордугун эсепке албастан, кылмыштан жапа чеккен адамдардын дене боюнун жана адеп-ахлактык азап чегүүлөрүнө баа берүүнүн так параметрлерин белгилейт.

Мындан тышкары, судьялардын көз карандысыздык принциби иштин жагдайларын баалоодо алардын өз ынанымына болгон ажырагыс укугун болжойт жана моралдык залалдын акчалай компенсациясынын өлчөмдөштүгү жөнүндө маселе, албетте, соттун дискрециясына таандык болушу керек.

Ошентип, мыйзам чыгаруучу тарабынан моралдык залалдын ордун толтуруунун чегин талашылып жаткан ченемге киргизүү Конституциянын 23-беренесинин 2, 4-бөлүктөрү менен белгиленген конституциялык маанилүү максаттарга киргизилип жаткан чектөөлөрдүн өлчөмдөштүгүнүн конституциялык талаптарына жооп бербейт, жана жасалган кылмыш менен келтирилген моралдык залалды адекваттуу компенсациялоо аркылуу ар бир адамдын соттук коргоого болгон укугун толук ишке ашырууга мүмкүндүк бербейт.

Ушуга байланыштуу Чечим менен Министрлер Кабинетине колдонуудагы укуктук жөнгө салууга ушул Чечимдин жүйөлөштүрүү бөлүгүнөн келип чыккан өзгөртүүлөрдү киргизүү демилгеси каралган.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 7-апрелиндеги №03/317 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.3. Конституциялык соттун 2023-жылдын 1-мартындагы Чечиминде сот Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин (мындан ары – КЖПК) 403-беренесинин 4-бөлүгүн өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү арызын канааттандыруу же андан баш тартуу жөнүндө судьянын токтомун карап чыгуунун жыйынтыгында чыгарылган апелляциялык инстанциядагы соттун аныктамасын кассациялык тартипте кайра кароого тоскоолдук жараткан даражада Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 5-бөлүгүнө, 58-беренесинин 4-бөлүгүнө карама-каршы келет деп тапкан.

Белгиленген ченемге ылайык өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү арызын канааттандыруу же андан баш тартуу жөнүндө судьянын, соттун токтому апелляциялык инстанциядагы сотко даттанылышы мүмкүн, ал токтомду жокко чыгарууга жана берилген даттанууларды жана талаптарды маңызы боюнча кароого же КЖПКнын 417-беренесинде каралган талаптарды аткаруу үчүн аларды даттанылып жаткан сот актысын чыгарган сотко кайтарып берүүгө укуктуу.

Талашылып жаткан ченемге ылайык өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү арызын канааттандыруу же андан баш тартуу жөнүндө судьянын, соттун токтому апелляциялык сотко даттанылышы мүмкүн, ал токтомду жокко чыгарууга жана берилген даттанууларды жана сунуштарды маңызы боюнча кароого же аларды КЖПКнын 417-беренесинде каралган талаптарды аткаруу үчүн даттанылып жаткан соттук актыны чыгарган сотко кайтарууга укуктуу экендигине көңүл бурат

Ошол эле учурда сот өзүнүн Чечиминде мыйзамдарга тиешелүү өзгөртүүлөр киргизилгенге чейин өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү арызын канааттандыруу же андан баш тартуу жөнүндө судьянын токтомун кассациялык тартипте кароонун жыйынтыгы боюнча чыгарылган апелляциялык инстанциядагы соттун аныктамасын кайра кароо КЖПКнын XII бөлүмүнө ылайык өз алдынча жүргүзүлүүгө тийиш деп белгиледи.

Бул Чечимде сот төмөнкүдөй укуктук позицияларын белгиледи.

Кассациялык өндүрүш институту соттук каталарды оңдоонун таасирлүү механизмдеринин бири болуу менен адамдын укуктары менен эркиндиктерин коргоонун маанилүү кепилдиги, ал эми алар төмөн турган соттор тарабынан бузулган учурда аларды калыбына келтирүүнүн негизги ыкмасы деп белгиленген.

Мында кассациялык соттук инстанциянын башкы милдети материалдык жана процесстик укуктун ченемдеринин колдонулушунун тууралыгын текшерүү жана ал аркылуу адилеттүүлүктүн жана мыйзамдуулуктун конституциялык принциптерине жооп берүүчү бирдиктүү укук колдонуучулук тажрыйбаны белгилөө болуп саналат.

Өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү арызын канааттандыруу же баш тартуу жөнүндө соттун токтомун кайра кароонун жыйынтыгы боюнча чыгарылган апелляциялык инстанциянын аныктамасы да материалдык жана процессуалдык укуктун ченемдерине негизделет, демек, аларды туура колдонуу менен байланышкан көйгөйлөрдүн болушу толук мүмкүн. Ал эми бул сот актысынын бөгөт коюучу мүнөзүн эске алуу менен, адам өз ишин каратуу мүмкүнчүлүгүнөн биротоло ажырап калышы мүмкүн болгон учурда, каралып жаткан аныктама Жогорку соттун соттук контролдоо чөйрөсүнөн алынып салынышы мүмкүн эмес.

Конституциялык сот өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү арызын канааттандыруу же баш тартуу жөнүндө судьянын токтомун кассациялык тартипте талашуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө маселе жазык-процесстик мыйзамдарда каралууга тийиш деп эсептейт.

Жарандык жана административдик иштер боюнча кассациялык инстанция тарабынан ушул сыяктуу соттук актыларын кароого ар бир адамдын укугу тиешелүү процесстик кодексстерде (Жарандык-процесстик жана Административдик-процесстик кодексстерде) бекитилгендигине өзгөчө көңүл буруу керек.

КЖПКнын 51-главасында өтүп кеткен мөөнөттөрдү калыбына келтирүү маселелери боюнча чыгарылган сот актыларына кассациялык тартипте даттануу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу адилеттүүлүктүн критерийлерине жооп берген сот адилеттиги аркылуу укуктарды натыйжалуу калыбына келтирүүнүн универсалдуу талабына шайкеш келбейт, соттолгон адамдын өз ишин мыйзамда белгиленген тартипте жогору турган сотто каратуу укугун кемитет жана чектейт.

Кыргыз тили мамлекеттик тил болуп саналат. Мамлекеттик тилдеги текст расмий тилдеги текст менен дал келбеген учурда мамлекеттик тилдеги текст түп нуска болуп эсептелет.

Талашылып жаткан ченем анын мамлекеттик жана расмий тилдердеги тексттеринин ортосундагы аутенттүүлүк менен ички шайкештик талаптарына жооп бербейт.”.

Баяндалганга байланыштуу Министрлер Кабинетине КЖПКга ушул Чечимдин жүйөлөштүрүү бөлүгүнөн келип чыгуучу өзгөртүүлөрдү киргизүүнү демилгелөө сунушталат.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 16-майындагы №03/482 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.4. Конституциялык сот 2023-жылдын 29-мартындагы Чечими менен Кылмыш-жаза кодексинин (мындан ары – КЖК) соттуулук жана аны жоюу маселелерин жөнгө салган 95-беренесин Конституцияга карама-каршы келбейт деп тапкан; соттолгондорду жазадан бошотуунун, анын ичинде соттуулукту мөөнөтүнөн мурда алып салуунун тартибин караган «Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы №126 Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пункту Кыргыз Республикасынын Конституциясына «Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, «Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу» Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 24-январындагы №10 Мыйзамынын 7-беренесинин 17-бөлүгү күчүн жоготту деген таануу бөлүгүндө карама-каршы келет деп тапкан.

Ошентип, бул Чечимге ылайык 1997-жылдан 2017-жылга чейин жаза мөөнөтүн өтөгөн адамдардын жазасын өтөгөндөн кийин кынтыксыз жүрүм-туруму болгон учурда соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салуу боюнча сотко кайрылуу укугу пайда болот.

Мындан тышкары Чечим менен өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоонун бир күнү эркиндигинен ажыратуунун бир күнү катары эсептелген Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү Конституциянын 56-беренесинин 2, 4-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп табылган.

Конституциялык сот Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесин ушул Чечимге ылайык келтиргенге чейин, өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоонун бир күнү эркиндигинен ажыратуунун эки күн эсебинде эсепке алынууга тийиш экендигин көрсөткөн.

Ошондой эле Чечим менен Министрлер Кабинетине тиешелүү мыйзам долбоорун иштеп чыгуу жана Жогорку Кеңештин кароосуна киргизүү жүктөлгөн.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар берилген.

Мыйзам чыгаруучу жазык репрессияны күчөтүү, эркиндигинен ажыратуу мөөнөтүн көбөйтүү, аны өтөө шарттарынын негизсиз катаалдыгы ыкмаларынан баш тартууга чакырып, калыбына келтирүү сот адилеттигине басым жасоо менен пробаця институтун киргизүүнү сунуштады.

Социалдык-укуктук институт катары бул чөйрөнүн жазык-укуктук өзгөчөлүктөрү кылмыштарды болтурбас үчүн гана эмес, ошондой эле калыбына келтирүү (жабырлануучунун абалын калыбына келтирүү) жана мыйзамдарда күнөөлүүлөрдү кайра социалдаштыруу (адам менен коомдун ортосундагы позитивдүү байланыштарды калыбына келтирүү) сыяктуу жазалоо функцияларын киргизүүгө түрткү берет.

Ушуну эске алуу менен мыйзам чыгаруучу пробациянын милдеттери болуп соттолгондорду коомдон обочолонтуу менен байланышпаган жазык-укуктук жазаларды аткаруу, ошондой эле жазык-аткаруу мыйзамдарына ылайык жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоочу жана кызыктыруучу чаралары, шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотулгандарды көзөмөлдөө, шарттуу соттолгондун жүрүм-турумун изилдөө жана оңдоо, укук бузуулардын алдын алуу, жабырлануучулар менен жарашууга көмөк көрсөтүү болуп санала тургандыгын белгиледи.

Пробациянын зарыл шарттарын аткаруу эки укуктук натыйжага алып келет: биринчиден, укук бузуучу жасаган кылмышы үчүн кандайдыр бир жазадан толук бошотулат, экинчиден, соттуулугу сакталбайт, анын ичинде соттолгондугуна байланыштуу кандайдыр бир мыйзамдык чектөөлөр сакталбайт.

Кабыл алынган багыттапманы көңүлгө алуу менен мыйзам чыгаруучу кылмыштын кайталанышын да жокко чыгарган. Бул сотторго ар бир кылмышка баа берип, мурунку кылмыштарды эске албай, ошого жараша жазалоого мүмкүндүк берет. Бул ыкма реабилитациялоо жана алдын алуу максаттарына жооп берген эң адилет жана тең салмактуу болуп эсептелет.

Муну менен катар жазык мыйзамдарынын ченемдерине соттуулугунун мөөнөтү бүткөнгө чейин сот тарабынан мөөнөтүнөн мурда алып салуу бөлүгүндө өзгөртүүлөр киргизилди.

Соттуулукту мөөнөтүнөн мурда алып салуу мүмкүнчүлүгүнүн маанилүү шарты жазаны өтөгөндөн кийин адамдын кынтыксыз жүрүм-туруму болгон.

Бул маселе ар дайым иштин анык жагдайларына жараша жекече чечилип келген. Бирок, соттолгон адам кынтыксыз жүрүм-турумун өзү аныктап, аны оңдоо маселесин өзү чечкен, ал эми сот бул адамдын соттуулугун алып салуу жөнүндө маселени чечүү үчүн сотко берилген документтер боюнча адамдын оңдолгондугу фактысын гана ырастап келгенин белгилеп кетүү зарыл.

Мындай кырдаалда сот үчүн адамдын түзөтүүдөн кийинки мезгилдеги жүрүм-турумунун кынтыксыздыгы жөнүндө маселени объективдүү түшүнүү, анын жүрүм-турумуна соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салууга мүмкүндүк берүүчү адилеттүү баа берүү иш жүзүндө мүмкүн эмес болчу, демек, соттуулукту алуунун мындай формасы ар кандай укук колдонуучулук тажрыйбаны өнүктүрүп, объективдүү сот адилеттигин ишке ашыруу жана сот алдында бардык соттолгондордун тендигин камсыз кылуу принцибине каршы келген.

Конституциялык сот соттуулукту алып салуу укугу, ошондой эле аны жокко чыгаруу соттук коргоого укуктун процесстик кепилдиги болуп эсептелет, бирок анын негизги же пайдубал мазмунуна кирбей турганын белгилейт. Бул соттуулукту мөөнөтү бүтө электе жоюу мүмкүнчүлүгү укуктук система тарабынан берилген жеңилдик болгон, бирок кепилденген негизги укук эмес дегенди билдирет.

Кылмыш-жаза мыйзамдары чөйрөсүндөгү ушул саясатты, ошондой эле сот адилеттигинин жана соттолгон адамдын мыйзамсыз кызыкчылыгын колдоону жокко чыгаруу принцибин жетекчиликке алып, мыйзам чыгаруучу соттуулукту мөөнөтү аяктаганга чейин мөөнөтүнөн мурда алып салуу мүмкүнчүлүгүн жойгон, муну Конституцияда кепилденген адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин бузуу катары кароого болбойт.

Ошол эле учурда жазык-укуктук саясатка жаңы ыкмаларды киргизүүдө жоопкерчиликтүү жана комплекстүү мамилени колдонуу өтө маанилүү экендигин эске алуу керек, ал козголгон көрүнүштөрдүн бүткүл спектрин, ошондой эле коом үчүн да, мамлекет үчүн да мүмкүн болуучу кесепеттерди эске алат. Так чараларды көрүү карама-каршылыктарды алдын алууга жана практикалык маселелерди чечүүгө жардам берет.

Ушуга байланыштуу мурдагы укуктук мамилелерден жаңысына ийкем, эффективдүү өтүү үчүн аралык мыйзамды колдонуу талап кылынат, аны менен мыйзамды колдонууда жана чечмелөөдө так айкындуулук жана аныктык камсыз кылынууга тийиш.

Мамлекет 2017 жана 2021-жылдардагы жаңы редакцияларда жазык кодекстерин кабыл алууда ушул багытты карманууну чечкен.

Алсак, аралык мыйзамдарда жаңы кодекстер күчүнө киргенге чейин жасалган кылмыштарга карата жазык мыйзамдарынын колдонуу чөйрөсүн аныктаган ретроактивдүү жоболор каралган.

Аралык мыйзамдар укук коргоо, кылмыштарды иликтөө жана куугунтуктоо менен байланышкан жол-жоболор жана процесстер боюнча конкреттүү көрсөтмөлөрдү бериши керек, ошондой эле укуктук системанын ырааттуулугун, алдын-ала божомолдонушун жана натыйжалуулугун жеңилдетип, коомдун укуктук талаптарга болгон ишенимин арттырууга тийиш.

Алсак, 2017-жылдын редакциясындагы кылмыш-жаза кодекстерин кабыл алуу мезгилинде 2017-жылдын 24-январындагы №10 аралык мыйзамда соттуулукту жокко чыгаруу жана алып салууга тиешелүү 1997-жылдагы Кылмыш-жаза кодексинде жазылган жоболор 2017-жылдагы КЖК күчүнө киргенге чейин кылмыш жасаган адамдарга карата колдонулушу белгиленген, буга ушул адамдар жасаган кылмыштуу жосундун укуктук кесепеттерин жеңилдеткен учурлар кирбейт.

Бирок, 2021-жылдагы Кылмыш-жаза кодекстери күчүнө киргенден кийин, жогоруда аталган ченемдердин колдонулушу 2021-жылдын 28-октябрындагы №126 аралык мыйзамы менен жокко чыгарылган.

Ошентип, убакыттык аралыкта күчүн артка карай колдонуу жөнүндө ченемди алып салуу укук колдонуу практикасында белгисиздикти жана күмөн саноолорду пайда кылды, бул сот процессинде калыстыктын алсыздашына, сот адилеттигинин негизги принциптеринин сакталбашына, ошондой эле укук ченемдерин туюндурмаларынын айкындуулук жана тактык талаптарынан четтөөгө алып келди.

Ушуга байланыштуу талашылып жаткан ченем арыз берүүчүнүн конституциялык укуктарын бузуу катары каралат, анткени Конституциянын жоболоруна негизделген юридикалык теңдик принциби мыйзамды бир түрдүү чечмелөөнү камсыз кылуу үчүн колдонуудагы укуктук системада укуктук ченемдер так, айкын, бир мааниде жана ырааттуу болушун талап кылат.

Бул критерийлерди сактабоо укук колдонуунун ыраатсыздыгына, түшүнүксүздүккө, укуктук ченемдерди өзүм билемдик менен колдонууга же айрым адамдарга карата укукту таануудан баш тартууга алып келет, адам укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгарууну тыюу салууга жана анын соттук коргоого мамлекеттик коргоонун конституциялык кепилдиктерин бузат.

Эгерде мамлекет кылмыш-жаза мыйзамдарын гумандаштыруу жолуна түшсө, анда ал бул саясатты укук бузуулардын бардык түрлөрүнө, алардын кесепеттерине жана социалдык статусуна карабастан адамдарга карата ырааттуу колдонууга тийиш. Негизги максат ар бир индивидге урмат-сый менен мамиле кылуу, алардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо жана жазык сот адилеттиги системасы катаал жаза эмес, реабилитациялоону жана жумшак чараларды көрүүнү камсыз кылуу болушу керек.

Укуктук жөнгө салуунун колдонуудагы системасында камакка алуу шектүүнүн, айыпталуучунун коомдон обочолонуу менен чектелген мейкиндикте мажбурлап жүрүүсүнө, кызматтык же башка эмгектик милдеттерин аткаруусун токтотууга, адамдардын белгисиз чөйрөсү менен баарлашуусуна жана эркин жүрүүсүнө мүмкүн эместигине байланыштуу. Бул адамдын дене бой эркиндигине жана жеке кол тийбестигине болгон негизги укуктарына, анын ичинде бул укуктар ишке ашырылган шарттарда ал укуктарга түздөн-түз кол салуу болуп саналат. Ушундан улам бул бөгөт коюу чарасын колдонууда чектөө укуктун фундаменталдуу мүнөзүн өзгөртпөөгө тийиш жана инсандын укуктары менен башка адамдардын, мамлекеттин жана коомдун мыйзамдуу таламдарынын ортосундагы тең салмактуулукта акылга сыярлык негиздүүлүккө ээ болууга тийиш.

Мамлекеттик таасирдин мындай чарасы мамлекеттик бийликтик ыйгарым укуктарды олуттуу пайдаланууну билдирет, адамды сыздатып, коркутуп, социалдык уят жана башка ашыкча таасир этиши мүмкүн экендигин белгилей кетүү керек, сот бул адамды күнөөлүү деп тапканга чейин аны жазалоонун адилетсиз жана мөөнөтүнөн эрте түрү катары кабыл алынышы мүмкүн. Демек, бул кабылдоо жазаны эсептөө институтунун маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Алсак, жаңы Кылмыш-жаза кодексинин күчүнө кириши менен өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоо убактысы тууралуу жобо өзгөртүлдү. 1997-жылдагы Кылмыш-жаза кодекси камакта кармоонун бир күнүн эркиндигинен ажыратуунун эки күнү катары эсептөөгө жол берген жобосуна каршы, азыркы редакцияда камакта кармоонун бир күнү Кылмыш-жаза кодексинин 80-берененин 5-пунктунда көрсөтүлгөндөй, эркиндигинен ажыратуунун бир күнүнө барабар болот.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдары кылмыш жасаган деп шектелгендерди жана айыпталуучуларды эркиндигинен ажыратуу жайларынын эң катаал режимдерине изоляциянын даражасы боюнча салыштырууга боло турган шарттарда кармоого жол берет, ал жерге соттолгондор соттун күчүнө кирген өкүмү боюнча жаза өтөө жайларына жөнөтүлөт, бул бөгөт чарасынын максаттарына пропорционалдуу эмес.

Жеке мейкиндиктин, ачык абада өткөрүлүүчү убакыттын жетишсиздиги, жылытуусу тынгылыктуу эмес, табигый жарыктын жана желдетүүнүн жетишсиздиги камак жайларында алдын ала камакта кармоонун адамдын кадырын басмырлоочу шарттарында болуп, бул кыйноолорго

окшош ырайымсыз, адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамилеге алып келүүчү шарттарды түзүп, психологиялык жана дене боюнун абалын бузат.

Ушуга байланыштуу жазыктык жаза мөөнөтүндө камакка алуу түрүндө бөгөт коюу чарасын эсепке алуунун колдонуудагы жазык-укуктук модели соттолгондун сотко чейинки өндүрүштүн чыгымдарын компенсациялоого мурда мамлекет тарабынан берилген укугун азайтат жана аны талашылып жаткан мыйзам жобосу күчүнө киргенге чейинки эреже боюнча жүргүзүлгөн эсеп менен жазасын өтөп жаткан адамдарга караганда тең эмес абалга коет, бул Конституцияга карама-каршы келет.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 24-майындагы №03/555 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.5. Конституциялык соттун 2023-жылдын 19-апрелиндеги Чечиминде Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин кайрылуусуна байланыштуу Конституциянын 44-беренесинин 2-бөлүгүнүн расмий чечмелениши берилген.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкү укуктук позициялар берилген.

Конституциялык ченемдер жогорку даражадагы жалпылоонун баштапкы жоболору болуп саналат, коомдун саясий, социалдык-экономикалык, руханий-маданий түзүлүшүнүн принципалдуу жактарын бекитет. Алар укуктун башка тармактары үчүн стандарттар жана укуктук эталондор катары иштейт. Укуктун бардык башка тармактарынын ченемдери баштапкы конституциялык ченемдерди деталдаштырууга багытталган, аларды өзүнүн тармактык мазмуну менен толтурат жана аларга карама-каршы келе албайт.

Конституция жалпысынан негиз салуучу (декларативдүү ченемдер, ченемдер-максаттар, ченемдер-принциптер), жөнгө салуучу, коргоочу жана камсыз кылуучу ченемдерден турат, алар маңызы боюнча бири биринен ажырагыс. Тактап айтканда, ар бир конституциялык ченем бирдиктүү жана бүтүн системанын түзүмдүк бөлүгү болуп саналат.

Конституциялык ченемдердин системалык бирдиктүүлүгү калган ченемдердин юридикалык мазмуну пайдубал ченем-принциптердин негизинде курулуусунда туюнтулат. Башкача айтканда, негиз салуучу ченемдер Конституциянын негизин түзөт, кыйла жогорку даражага ээ, ал эми конституциялык ченемдердин бардык башка түрлөрү аны менен карама-каршы келбеген даражада гана иштейт.

Демек, Конституциянын расмий чечмеленишинин укуктук мааниси анын айрым ченемдеринин жалпы конституциялык орнотмолор жана принциптер менен ажырагыс, системалуу өз ара байланышта жана кош катышта анын чыныгы мазмунун жана маанисин ачууда турат. Ушуга байланыштуу Конституциялык сот тарабынан жүзөгө ашырылып жаткан конституциялык ченемди интерпретациялоо анын сөзмө-сөз баяндоосу жана кабылдоосу менен чектелбейт.

Конституциянын преамбуласынан келип чыккандай, мамлекеттин социалдык адилеттүүлүккө умтулуусу коомдук мамилелерди социалдык-саясий гармонизациялоо зарылдыгын билдирет, мында мамлекет тарабынан көрүлүп жаткан чаралар жана жумшалып жаткан каражаттар ар кимге анын өздүк өнүгүүсү үчүн бирдей шарттарды жана мүмкүнчүлүктөрдү түзүп, социалдык маселелерди чечүүнүн теңдеме системасын жаратпайт.

Негизинен мамлекет салыктык, бюджеттик, кредиттик жана административдик аспаптарды пайдалануу менен ага жүктөлгөн функцияларды аткаруу, анын ичинде калктын эмгекке жарамсыз бөлүгүн багуу боюнча өзүнүн кирешелерин кайра бөлүштүрүүнү гана ишке ашырат.

Ошентип, Конституцияга ылайык либералдуу, укуктук мамлекет болгон Кыргыз Республикасынын социалдык саясаты экономикалык мүмкүнчүлүктөрдөн эч бир көз каранды болбой койбойт, анткени өзүнүн социалдык милдеттенмелерин аткарууга жумшай турган ресурстардын көлөмү толугу менен коомдун экономикалык активдүүлүгүнүн жыйынтыктарынан бүт бойдон көз каранды.

Ошону менен, жарандардын социалдык укуктарынын жүзөгө ашырылуусу юридикалык кепилдиктердин болушунан гана эмес, ушул укуктарды анык кылуучу экономикалык факторлордун жыйындысы деп түшүнүлгөн материалдык түзүүчүдөн да көз каранды. Мындай өз ара шарттоочулук либералдык башат биринчи орунда жана социалдык мамлекеттин принциптерин жактоочулук андан артык болушу мүмкүн эмес дегенди билдирет.

Ошол эле учурда социалдык милдеттенмелер экономиканын абалына байланышпаган мамлекеттик түзүлүштүн түрү – бул рыноктук мамлекетке антипод, пландуу экономикасы бар мамлекет, анын колунда өндүрүштүн негизги каражаттары жана бүтүндөй өндүрүлгөн продукттун

жыйынтыгы топтолгон, бардык болгон коомдук байгерликти бөлүштүрүү боюнча функция толугу менен өзүндө жатат.

Улгайган, ооруган, майып болгон жана эмгекке жөндөмдүүлүгүн жоготкон, багар-көрөрүнөн ажыраган учурларда мамлекеттин эсебинен социалдык камсыз кылуу кепилдиктерин караштырган Конституциянын 44-беренесинин 1-бөлүгүнүн жоболору менен өз ара байланышта ушул эле берененин 2-бөлүгү пенсия, социалдык жөлөк пулдар жана башка социалдык жардам мыйзам менен белгиленген жашоо минимумунун өлчөмүнөн төмөн эмес жашоо деңгээлин камсыз кылат деп белгилеген.

Укуктук категория катары, жашоо минимумунун мазмуну анын калктын белгилүү мезгил аралыгында жашоо деңгээлинин белгиленген көрсөткүчү болуу жана мамлекеттин социалдык саясатынын багытын тандоосуна жана анын калкты социалдык жактан колдоо көрсөтүү боюнча чараларды жүзөгө ашыруусуна таасир этүү касиетинде турат.

Чечмеленип жаткан ченем башка конституциялык орнотмо менен түздөн-түз байланышта турат, ага ылайык мамлекеттин социалдык иши жарандын өзү жана үй-бүлөсү үчүн экономикалык бакубаттыкка жетишүү мүмкүндүгүн, экономикалык эркиндигин, активдүүлүгүн чектөөчү мамлекеттик камкордук формасына өтпөөгө тийиш.

Келтирилген конституциялык ченемдер, башка конституциялык маанилүү милдеттер жүктөлгөн мамлекет социалдык кепилдиктер чөйрөсүндөгү өзүнүн милдеттенмелерин өзүнүн экономикалык мүмкүнчүлүктөрүнө өлчөмдөш ишке ашырууга милдеттүү дегенди билдирет. Мамлекеттеги социалдык саясатты жүргүзүүгө жасалган башкача мамиле либерал экономика жана рынок мамилелери жөнүндөгү конституциялык жоболордун ишке ашырылуусуна каршы аракет жасайт.

Колдонуудагы ченем «коомдун экономикалык мүмкүнчүлүгүнө жараша» деген сөздү камтыбаганы менен, бул ченемдин чыныгы мааниси пенсия, социалдык жөлөк пул жана башка социалдык жардам менен жашоо деңгээлин мамлекеттин реалдуу экономикалык мүмкүнчүлүктөрүнө жараша мыйзам менен белгиленген жашоо минимумунун өлчөмүнөн төмөн эмес камсыз кылат дегенден башкача түшүнүлүшү мүмкүн эмес.

Мында мамлекеттин саясаты жарандардын аярлуу категорияларына алардын бардык турмуштук муктаждыктарын канааттандырууга керек болгон көлөмдө социалдык төлөмдөрдү жүргүзүүгө мүмкүндүк берген экономикалык өсүүнүн ушундай деңгээлине жетишүү үчүн илгери арымдай бериши керек.

Чечимде иштелип чыккан конституциялык ченемдин интерпретациясы конституциялык герменевтиканын принциптерине ылайык жүргүзүлдү жана социалдык камсыздоого байланыштуу адам укуктары жаатындагы эл аралык стандарттарга төп келет.

Жогоруда келтирилген укуктук позициядан алганда, Конституциялык сот «Конституциянын 44-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялык-укуктук мазмуну пенсиялардын, социалдык жөлөк пулдардын жана башка социалдык жардамдын өлчөмүн аныктоо өлкө экономикасынын абалына жана мүмкүнчүлүктөрүнө тике көз каранды болбой коюушу мүмкүн эмес, демек, «мыйзам менен белгиленген жашоо минимумунун өлчөмүнөн төмөн эмес жашоо деңгээлин камсыз кылат» деген сөздөр менен берилген ченемдик жобо мамлекет тарабынан пенсия, социалдык жөлөк пулдар жана башка социалдык жардам мыйзам менен белгиленген жашоо минимумунун өлчөмүнөн төмөн эмес өлчөмүн белгилөө мамлекеттин түздөн-түз милдеттенмеси деп түшүнүүгө болбойт, бул максаттуу багыттама катары кабыл алынып, ага умтулган аракеттерди жасоо мамлекеттин конституциялык-маанилүү милдети деп каралууга тийиш» - деп чечти.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 24-майындагы №03/553, №03/554 каттары менен Жогорку Кеңешке жана Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.6. Конституциялык сот **2023-жылдын 26-апрелинде** тиешелүү райондун тургундары болуп саналган адамдарды акимдин, айыл өкмөтүнүн башчысынын кызмат ордуна дайындоо маселелерин жөнгө салуучу ченемдердин конституциялуулугун текшерди, жана өзүнүн Чечими менен талашылып жаткан айрым ченемдерди Бишкек жана Ош шаарларынын мэрлери кызмат ордун ээлөөсүнө күчүн жайылткан даражада Конституцияга карама-каршы келет деп тапты.

Ошол эле учурда соттун Чечиминде Министрлер Кабинетине колдонуудагы укуктук жөнгө салуу чөйрөсүнө ушул Чечимдин жүйөлөштүрүү бөлүгүндө баяндалган укуктук позициялардан келип чыккан өзгөртүүлөрдү киргизүүү тапшырылды.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтар мамлекеттин социалдык-маданий жана административдик-саясий турмушунда, экономиканы жана коомдун башка бардык чөйрөлөрүн башкарууда маанилүү ролду ойнойт жана өз кызматчыларынан жогорку кесипкөйлүктү, компетенттүүлүктү, мамлекеттин кызыкчылыгында кызматтык милдеттерин толук жана сапаттуу аткаруу үчүн зарыл болгон жоопкерчиликти, тийиштүү даярдыкты, билимдерди жана көндүмдөрдү талап кылат.

Ушуга байланыштуу мыйзам чыгаруучу атайын укуктук жөнгө салуу аркылуу мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарга кирүүчү жарандар үчүн милдеттердин өзгөчөлүктөрүн, аларды уюштуруунун жана иштөө принциптерин эске алуу менен өзгөчө талаптарды жана чектөөлөрдү аныктоого укуктуу.

«Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө» Мыйзамдын 9-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктуна ылайык тиешелүү райондо туулган адам аким боло албайт.

Аталган Мыйзамдын 46-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пунктуна ылайык тиешелүү шаарда туулган адам мэр боло албайт. Ушундай эле ченем аталган Мыйзамдын 52-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пунктунда камтылган, анда тиешелүү айыл аймагында туулган адамды айыл өкмөтүнүн башчысы кылып дайындоого тыюу салуу каралган.

Тиешелүү айыл аймактын, райондун, шаардын аймагында коомдук башкарууну уюштурууда белгиленген кызмат адамдарына жетектөөчү роль таандык экени талашсыз. Жогоруда көрсөтүлгөн Мыйзамга ылайык шаарлардын мэрлерине, райондордун акимдерине, айыл өкмөт башчыларына аткаруучу-тескөөчү функцияларды ишке ашыруу боюнча жетиштүү бийлик компетенциялар берилген. Алардын колунда жергиликтүү жамааттардын административдик жана социалдык-экономикалык маселелерин чечүү боюнча толук жетиштүү бийлик топтолгон деп айтууга болот. Башкача айтканда, аким, мэр, айыл өкмөт башчысы аткарган функциялардын жыйындысы өзүнүн көп түрдүүлүгү жана башкаруучу таасир этүү күчү менен бул институттардын белгилүү аймактык бирдиктерде коомдук турмушту башкаруунун негизги куралы катары маанилүүлүгүн түздөн-түз көрсөтүп турат.

Демек, бул кызмат орундарын ээлей турган адамдарга жергиликтүү жамааттын кызыкчылыктары үчүн кыйла натыйжалуу жана пайдалуу ишмердикти камсыздай алгандай белгилүү бир талаптар орнотулбай коюлушу мүмкүн эмес.

Кыргыз элинин өнүгүү контекстинде салттуулук анын иденттүүлүгүн аныктоочу жашоо ыңгайын, жалпы адамзаттык баалуулуктарды, тарыхый калыптанган үрп-адаттарды сактоону жана муундан-муунга өткөрүп берүүнү билдирет. Ошону менен бирге элдик салттардын бардыгы эле коомдун турмуш тартибине пайдалуу таасирин тийгизе бербейт. Айрыкча, туугандык байланыштары бар адамдардын тыгыз жашагандыгынан жана отурукташкандыгынан улам, урук-туугандык мамилелер инсандар аралык коммуникацияны бекемдөөдө олуттуу орунду гана ээлебестен, жергиликтүү жамааттардын коомдук жашоосунда да өз таасирин сактап турат.

Бул салттарды сактоо жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдары тарабынан жергиликтүү маанидеги орчундуу маселелер боюнча чечимдерди кабыл алууда тууганчылык же башка артыкчылыктар боюнча адамдардын белгилүү бир категориясына негизсиз привилегияларды берүүгө алып келиши мүмкүн, аны менен кызыкчылыктардын кагылышуусуна жана олуттуу социалдык толкундоолорду чакырууга түрткү берген жергиликтүү калктын нааразычылыгына өбөлгөлөрдү жаратат.

Мындай жобо жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин жалпы принциптерине, мыйзамдуулукту, бирдейликти жана социалдык адилеттүүлүктү камсыз кылууга, жергиликтүү жамааттын мүчөлөрүнүн укуктарын жана мыйзам менен корголгон кызыкчылыктарын коргоого, бул органдардын ачыктыгына, элдин кызыкчылыгында өзүнүн ыйгарым укуктарын ишке ашырууда, эл алдындагы конституциялык-укуктук жана башка жоопкерчиликке шайкеш келбейт; мамлекет жана анын органдары коомдун кайсы бир бөлүгүнө эмес, бүткүл коомго кызмат кылат.

Бул субъекттердин жергиликтүү жамааттын жана жалпысынан мамлекеттин алдындагы жоопкерчилигинин даражасына негизденип, Конституциялык сот тиешелүү райондун, шаардын, айыл аймагында туулган адамдарга райондун акиминин, шаардын мэринин жана айыл өкмөт башчысынын кызматтын ээлөөгө тыюу салууну киргизүү конституциялык талаптарга ылайык келет,

анткени ал мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын өзгөчөлүктөрү жана коомдук кызыкчылыктар менен шартталган деп эсептейт.

Мамлекеттик бийликтин легитимдүүлүгү көбүнчө коомдун ишенимине негизделет. Тиешелүү укуктук механизмдерди түзүү менен мыйзам чыгаруучу мамлекеттик кызматтарды ээлеген адамдардын зоболосуна жогору талаптарды коюуга укуктуу. Мындай талаптар жарандарда кызмат адамдарынын моралдык, этикалык жана адеп-ахлактык сапаттарына жана мамлекеттик бийликти алып жүрүүчүлөр катары алардын иш-аракеттеринин мыйзамдуулугунан жана жеке пайда көрүүгө кызыкдар эместигине күмөн жаралбашы үчүн орнотулат. Кыргыз Республикасында мамлекеттик бийликтин түзүлүшүнүн жана иштешинин өзгөчөлүгү саясий кызматтарды ээлеген адамдардын өзгөчө статусун аныктайт.

Мыйзам чыгаруучу мамлекеттик кызмат орундарын дифференциялоо жана алардын ар биринин укуктук статусун жөнгө салуу менен бул чөйрөдө өзгөчө эрежелерди орнотууга укуктуу.

Бишкек жана Ош шаарлары административдик-аймактык бөлүнүүнүн принциптерине ылайык өзгөчө конституциялык-укуктук статуска ээ жана республикалык маанидеги шаарлар деп таанылган, ал эми Бишкек шаары Кыргыз Республикасынын борбору болуп саналат (Конституциянын 14-беренесинин 2-бөлүгү).

Көрсөтүлгөн шаарлар өзгөчө мамлекеттик мааниге ээ, аларды башкаруу өткөрүлүп берилген мамлекеттик ыйгарым укуктар боюнча мамлекеттик башкаруу менен айкалышып, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун принциптеринде жүзөгө ашырылат. Мында алардын башкаруу органдарынын тутумун жергиликтүү бийликтин өкүлчүлүктүү органдары болуп саналган шаардык кеңештер жана жогоруда белгиленгендей, өткөрүлүп берилген ыйгарым укуктар чектеринде жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жана мамлекеттик бийлик органдарынын аткаруу функцияларын жүзөгө ашырган тиешелүү мэриялар түзөт.

Урбанизациянын масштабы, Бишкек жана Ош шаарларындагы калктын өсүү ылдамдыгы алардын административдик, саясий, экономикалык, илимий, билим берүү, тарыхый-маданий борборлордон болуусу менен башка аймактардын жашоочуларын экономикалык жана социалдык көйгөйлөрдү чечүү үчүн бир топ кеңири мүмкүнчүлүктөрү менен өзүнө тарткандыгы менен шартталган. Ушуга байланыштуу бул шаарлардын калкынын курамы башка административдик-аймактык бирдиктерден айырмаланып, жамааттык туулгандык жана отурукташкандык белгилери боюнча эмес, социалдык-экономикалык өнүгүү деңгээлине жараша түзүлөт.

Мындай шартта урук-туугандык мамилелердин өзгөчөлүктөрү Бишкек жана Ош шаарларындагы калктын курамынын калыптанышына жана жергиликтүү жамааттардын коомдук турмушуна таасир этүүсүнө жөндөмсүз.

Тиешелүү түрдө, Бишкек жана Ош шаарларынын мэрлеринин кызмат ордун бул шаарларда туулган адамдардын ээлөөсүнө мүмкүн эместиги түрүндөгү каралып жаткан чектөө конституциялык маанидеги максаттарга өлчөмдөш эмес жана бул кызмат орундарын ээлөөгө ат салышкан талапкерлерге карата жайылтылышы мүмкүн эмес.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 17-июлундагы №03/807 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.7. Конституциялык соттун 2023-жылдын 3-майындагы Чечими:

- «Аскер кызматчыларынын жана окуу менен атайын жыйындарга чакырылган аскерге милдеттүүлөрдүн жана аларга теңештирилген адамдардын өмүрүн жана саламаттыгын милдеттүү мамлекеттик камсыздандыруу жөнүндө» Мыйзамдын 9-беренесинин 1-бөлүгүнүн экинчи абзацы Конституциянын 57-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө камсыздандырылган адам тарабынан жасалган жосун соттон тышкары тартипте коомдук коркунучтуу деп таанылган жана этиятсыздыктан жасаган учурда камсыздандыруучуну милдеттүү мамлекеттик камсыздандыруу боюнча камсыздандыруу суммасын төлөөдөн бошотууга жол берген даражада карама-каршы келет деп тапты;

- мыйзамдуу күчүнө кирген соттун, прокурордун, тергөөчүнүн актысы менен тастыкталган, мыйзамсыз же негизсиз сот актысын чыгарууга алып келген, реабилитациялабай турган негиздер боюнча күбөнүн же адистин атайын жалган көрсөтмөсү, эксперттин атайылап берген жалган корутундусу, атайылаган туура эмес котормо, документтердин же болбосо буюмдук далилдердин жалгандыгы белгиленгендигинен улам жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча кайра кароо маселелерин жөнгө салган ЖПКнын 373-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун «прокурордун, тергөөчүнүн» деген сөздөр менен баяндалган бөлүгүндө Конституцияга карама-каршы келген деп тапты;

– Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексинин 268-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пункту Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 24-беренесинин 2-бөлүгүнө, 56-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп тапты.

Мында сот Министрлер Кабинетине колдонуудагы укуктук жөнгө салууга ушул Чечимден келип чыгуучу тиешелүү өзгөртүүлөрдү демилгелөөнү кароону сунуштады.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Күнөөсүздүк презумпциясынын айыптын сөзсүз далилдениши жана жоюлгус күмөн саноону айыпталуучунун пайдасына чечмелөө тууралуу талаптары мамлекеттин органдарын иштин жагдайларын объективдүү жана калыс аныктоого багыттайт, ансыз ишти сот тарабынан негиздүү жана адилеттүү чечүү мүмкүн эмес.

Сот актысы мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып башка мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын актыларына мүнөздүү болбогон төгүндөлбөстүк, өзгөчөлүк, милдеттүүлүк, преюдициалдык, аткарылууга жөндөмдүүлүк жана өзгөрбөстүк касиеттерге ээ болот.

Күнөөсүздүк презумпциясы конституциялык принциби ошондой эле тергөөчүнүн, алгачкы текшерүү органынын жана прокурордун тергөө аяктаган адамга карата анын күнөөсү жөнүндө тыянактары сот үчүн милдеттүү эмес экендигин да билдирет.

Ошентип, сот өзүнүн жогорку миссиясы боюнча өзгөчө бийликтин ээси болуп саналат жана ал мамлекеттин атынан адамдын кылмыш жасоодогу күнөөсү жөнүндө чечим чыгарууга, аны мыйзамдуу күчүнө кирген өкүм менен бекитүүгө ыйгарым укуктуу бирден-бир орган болуп саналат. Бул функция эч кандай шартта башка бир да мамлекеттик органга жүктөлүшү мүмкүн эмес.

Кылмыш-жаза процессуалдык иштин фундаменталдуу эрежелеринин бири преюдиция болуп саналат.

Преюдициялык аныкталган фактылар бул башка, биринчи кезекте, чечилген иш боюнча далилдердин негизинде аныкталган жагдайлар. Бул далилдердин баары далилдөөнүн процессуалдык тартибинен өткөн: чогултуу (табуу жана бекитүү), текшерүү жана баалоо. Алардын негизинде чыгарылган тыянактар мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмдүн (чечимдин) мазмунуна киргизилген.

Преюдициялык аныкталган фактыларды изилдөөдө тергөө органдары жана сот алар констатацияланган сот актысынын сапатын талкууга ала алышпайт жана мыйзам тарабынан белгиленген тартипте жокко чыгарылмайынча бул актыга карама-каршы келген жаңы корутундуларды чыгара алышпайт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту иш боюнча өкүмдүн же башка соттук чечимдин преюдициялык күчү мыйзамдуу күчүнө кирген соттук чечимдер түрүндө билдирилген, сот адилеттигин жүзөгө ашыруудагы сот ишинин жана анын тажрыйбасынын бирдиктүүлүгү сыяктуу укуктук көрүнүштүн негизи болуп саналаарын белгилейт.

Мыйзам чыгаруучу КЖПКда жазык ишин козгоо мүмкүн болбогон, ал эми козголгон иш кыскартылууга жаткан жагдайлардын толук тизмесин караштырган (27-берененин 1-бөлүгү), алар укуктук кесепеттерге жараша реабилитациялоочу, адамдын кылмыш жасоого катышы жок экендигин же болбосо окуя же кылмыштын курамы болбогондугун көрсөтүүчү, ошондой эле реабилитациялоочу эмес, белгилүү бир жагдайларда адамды кылмыш жоопкерчилигинен бошотууга мүмкүндүк берүүчү жагдайлар болуп бөлүнөт.

Мында, прокурор, тергөөчү жүйөлүү токтомду чыгаруу менен сотко чейинки өндүрүштө жазык ишин кыскартуу ыйгарым укугуна ээ.

Мыйзамдарга (ушул иште конституциялуулугу текшерилип жаткан ченемдик укуктук жоболорго) ылайык тергөөчүнүн, прокурордун токтомунда аныкталган фактылар кийинчерээк жазык жана жарандык сот өндүрүшүндө кайтадан ачылган жагдайлар боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген сот актыларын кайра кароо үчүн негиз боло алат, демек, үчүнчү жактардын укуктук мамилелерине олуттуу таасирин тийгизет.

Колдонуудагы укуктук жөнгө салууга ылайык, кылмыш ишин реабилитациялоочу эмес негиздер боюнча кыскартуу институтунун жазык-укуктук концепциясы тергөөчү, прокурор же сот тарабынан коомдук кооптуу жосун жасаган адамды айыптоо өкүмү формасында анын жүрүм-турумуна терс баа берүүдөн жана ага кылмыш-жаза мыйзамында каралган кылмыш-жаза мүнөзүндөгү мажбурлоо чараларын (жаза) колдонуудан бошотууда турат, мында соттун потенциалдуу өкүмү кандайдыр бир укуктук чындык катары кабыл алынат. Бирок, көрсөтүлгөн

маселе боюнча соттун мүмкүн болуучу өкүмү, алдын ала айтууга боло турганына карабастан, априори айкын эмес болуп саналат.

Буга чейин белгиленгендей, мамлекеттин атынан адамды кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөлүү деп таануу укугу, анын жазага тартыла турганына же андан бошотула турганына карабастан, анын органдарынын бирине гана – сотко таандык. Бирок, ал жазык сот өндүрүшүнүн каалаган учурунда эмес, сот кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн бардык принциптерин сактоо менен белгиленген процессуалдык формада, соттук териштирүүнүн жыйынтыгында ушундай жыйынтыкка келгенде гана пайда болот.

Демек, мамлекеттин атынан жазык куугунтугун жүзөгө ашыруу ыйгарым укугуна жана ошол эле учурда милдетине ээ болгон алдын ала тергөө органдарынын (тергөөчүнүн, прокурордун) чечимдери өзүнүн укуктук табияты боюнча преюдициялык күчкө ээ боло албайт жана кийинчерээк башка, өзгөчө кылмыш жасоодо адамдын күнөөсүн аныктоо тууралуу сөз болгондо, мындай иштерди чечүү үчүн юридикалык мааниге ээ болгон фактылардын болуусун же жоктугун ырастай албайт.

Реабилитациялоочу эмес негиздер боюнча сотко чейинки өндүрүштүн аяктагандыгы тууралуу алардын актыларынын мааниси мыйзамдуулук жана жазанын шексиздиги принциптерине карама-каршы келбеген учурларда укук коргоо жана сот системасын келечеги жок процессуалдык иштер менен ашыкча жүктөмдү болтурбоодо турат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде Конституциялык сот кылмыш-жаза укук мыйзамдарында реабилитациялоочу эмес негиздер боюнча жазык ишин кыскартууга тыюу салууну, ошондой эле иште камтылган юридикалык фактыларга преюдициялуулукту берүүгө кызыкдар жактардын демилгеси боюнча кыскартылган ишти кайра жандандыруу мүмкүнчүлүгүн камтыган укуктук механизмдерди караштыруу зарыл деген тыянакка келет. Бул учурда күнөөсүздүк презумпциясына жана юридикалык фактылардын преюдициялуулугуна жооп берген соттун өкүмү кайтадан ачылган жагдайлар боюнча сот актыларын кайра кароо үчүн укуктук негиз боло алат, бул сот бийлигинин кол тийбестиги тууралуу конституциялык талаптарга толук жооп берет.

Аскер кызматчыларын камсыздандыруу жөнүндө мыйзамдын талашылып жаткан ченеми камсыздандырылган адам тарабынан жасалган жосун кайсы процессуалдык акт менен коомдук кооптуу деп таанылышы мүмкүн деген суроодо анык эместикти камтыйт.

Укуктук аныктык принцибинин талаптарын сактабоо карама-каршы укук колдонуу тажрыйбасын пайда кылат, аларды бир мааниде эмес чечмелөө жана өз эркинче колдонуу мүмкүнчүлүгүн жаратат, ошону менен адамдын жана жарандын конституциялык укуктары менен эркиндиктерин бузууга алып келиши мүмкүн.

Мыйзам чыгаруучу камсыздандыруучу менен камсыздандырылган адамдардын (пайда алуучулардын) ортосундагы укуктук мамилелерди жөнгө салууда, эгерде камсыздандыруу учуру камсыздандырылган адам тарабынан Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте коомдук коркунучтуу деп табылган жосун жасалгандыгынын натыйжасында келип чыкса камсыздандыруучу камсыздандыруу суммасын төлөөдөн бошотулат деп белгилеген.

Жогоруда баяндалган укуктук позициялардан жана күнөөсүздүк презумпциясы, сот бийлигинин кол тийбестиги жана анын гана актыларынын преюдициялуулугу тууралуу конституциялык принциптеринин үстөмдүгүнөн алганда, адамдын коомдук кооптуу жосунду жасоодогу күнөөсүн аныктоонун мыйзамдарда белгиленген тартиби деп соттук тартипти гана түшүнүү керек.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 17-июлундагы №03/809 каты менен Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.8. Конституциялык сот өзүнүн 2023-жылдын 23-майындагы Чечиминде «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Мыйзамдын Жогорку Кеңештин депутатына карата кылмыш ишин козгоо жөнүндө чечим Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен гана Башкы прокурор тарабынан кабыл алынат деген 138-беренесинин 1-бөлүгү Конституцияга карама-каршы келет деп тапкан.

Мында Чечимден колдонуудагы укуктук жөнгө салууга аталган Чечимдин жүйөлөштүрүү бөлүгүнөн келип чыгуучу өзгөртүүлөрдү киргизүү зарылдыгы келип чыгат.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Парламенттин көз карандысыздыгы бүткүл эл тарабынан шайланган Жогорку Кеңеш өкүл болгон жана камсыз кылган элдик бийликтин үстөмдүгү, ошондой эле мамлекеттик бийликти бөлүштүрүү системасындагы анын өзгөчө орду менен шартталган (Конституциянын 4-беренеси).

Парламенттин жана депутаттык мандаттын укуктук табияты депутаттын кызматтык милдеттерин тоскоолдуксуз жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуучу, ошол эле учурда аны негизсиз куугунтуктоолордон коргой ешала турган депутаттын ишине атайын кепилдиктердин болушунун зарылдыгын алдын ала аныктайт.

Алсак, Конституциянын 78-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, Жогорку Кеңештин депутаты депутаттык ишмердигине байланыштуу айткан ой-пикирлери же Жогорку Кеңештеги добуш берүүнүн жыйынтыктары үчүн куугунтукка алынышы мүмкүн эмес. Депутатты кылмыш жасаган жеринен кармаган учурларды кошпогондо, Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен гана аны жазык жоопкерчилигине тартууга жол берилет.

Депутатты кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартиби биринчи кезекте анын өзүнүн функциялык милдеттерин талаптагыдай аткаруусун жана коомдук-укуктук ишмердигин натыйжалуу жүзөгө ашыруусун камсыз кылууга багытталган жана парламенттик иммунитеттин маанилүү белгилеринин бирин түзөт.

Мыйзамдарды кабыл алуу ыйгарым укуктарына ээ болуу жана аларды өз каалоосу боюнча мазмун менен толтуруу боюнча өзүнүн ажыратылгыс укугун пайдалануу менен Жогорку Кеңеш «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Мыйзамга Башкы прокурор тарабынан Жогорку Кеңештин депутатына карата кылмыш ишин Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен гана козгоо мүмкүндүгү жөнүндө жобону киргизди (138-берененин 1-бөлүгү). Муну менен Жогорку Кеңеш депутаттын укуктук кол тийбестигинин чегин кеңейтип, парламенттин макулдугун алуу жол-жобосун кылмыш ишин козгоо баскычысына чейин жайылтты. Кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарга ылайык бул маселе Башкы прокурордун ыйгарым укуктарына киргизилген, ал өз алдынча чечим кабыл алат.

Кылмыш ишин козгоо баскычынын процессуалдык мааниси ал жасалган кылмыштын бардык жагдайларын толук жана ар тараптуу изилдөө, далилдерди чогултуу жана фиксациялоо, күнөөлүү адамдарды ашкерелөө жана аларга карата кылмыш-жаза процессуалдык мажбурлоо чараларын өз убагында колдонуу максатында кылмыштын ар бир фактысына жооп кылуу жана андан кийинки бардык тергөө аракеттерин жүргүзүү үчүн шарттарды жана өбөлгөлөрдү түзүүдө турат.

Ушуга байланыштуу, укуктук кол тийбестик, анын ээсине карабастан, кылмыш ишин өз убагында козгоого жана кылмыштын бетин ачуу боюнча механизмдин нормалдуу иштешине тоскоол болбошу керек.

Конституциялык сот, депутатка карата Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен гана кылмыш ишин козгоо мүмкүндүгүнө жол берген талашылып жаткан ченемдин мазмуну парламенттик кол тийбестиктин максаттарына менен шайкеш келбейт жана жеке артыкчылык элементтеринин пайда болушуна алып келиши мүмкүн деп белгиледи. Кол тийбестик депутаттын өзгөчө укуктук статусунун элементи болуу менен депутатты юридикалык жоопкерчиликтен негизсиз бошотууга өбөлгө боло турган куралга айланбашы керек.

Ошентип, парламенттик кол тийбестик институту мамлекеттин коомдук-саясий турмушунун конкреттүү муктаждыктарына жооп берген укуктук баалуулук болуп саналат, бирок абсолюттук боло албайт жана депутатты жасаган кылмышы үчүн жоопкерчиликтен шартсыз бошотууну билдире албайт.

Парламенттик кол тийбестикти кеңири түшүнүү депутаттык кол тийбестиктин коомдук-укуктук мүнөзүн бурмалап, кылмыш ишин козгоо баскычынын, ошондой эле жалпысынан кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн максаттарына жана милдеттерине карама-каршы келет, аны жеке артыкчылыкка айландырат. Бул сөзсүз түрдө мыйзам жана сот алдында бардыгынын тендик принцибинен алып салууга, ошондой эле бийлик ыйгарым укуктарын кыянаттык менен пайдаланууга жол берүү жөнүндөгү конституциялык орнотууну бузууга алып келет.

Демек, кылмыш жасады деген негиздүү шектенүүлөр болгон учурда Жогорку Кеңештин депутатына карата кылмыш ишин козгоо депутаттын ишине жана көз карандысыздыгына кийлигишүү болуп саналбайт.

Баяндалганды эске алуу менен, депутатка карата кылмыш ишин козгоого Жогорку Кеңештин макулдугун алуу зарылдыгын белгилеген «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Мыйзамдын 138-беренесинин 1-бөлүгүндө каралган механизм укуктук кол тийбестиктин максаттарына өлчөмдөш эмес жана Конституциянын 24-беренесинин 2-бөлүгүндө жана 78-беренесинин 1-бөлүгүндө белгиленген чектерден сырткары.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 24-майындагы №03/556 каты менен Жогорку Кеңешке жөнөтүлдү.

2.9. Конституциялык соттун 2023-жылдын 7-июнундагы Чечиминде, коммерциялык эмес уюмдардын акча каражаттарын түзүү булактары жөнүндө мурунку жыл үчүн жыйынды маалыматтарды берүү тартибин жөнгө салган «Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө» Мыйзамдын 17-беренесинин 2 жана 3-бөлүктөрүн Конституцияга карама-каршы келбейт деп тапкан.

Ошону менен бирге Министрлер Кабинетине колдонуудагы укуктук жөнгө салууга аталган Чечимдин жүйөлөштүрүү бөлүгүндө баяндалган укуктук позициядан келип чыгуучу өзгөртүүлөрдү киргизүү тапшырылган.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Талашылып жаткан ченемдер басмырлоо менен теңештирилбейт, анткени алар колдонуудагы укуктук жөнгө салуу системасында өзүнүн мааниси жана багытталышы боюнча коммерциялык эмес уюмдардын ишинин ачык-айкындыгын камсыз кылууга багытталган конституциялык талап менен шартталган жана Конституциянын 24-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө карама-каршы келбейт.

Ошентсе да мыйзам чыгаруучу коомдук бирикмелердин бардык түрлөрүнө карата финансылык отчеттуулукка талаптарды белгилөөдө алардын иштөөсү үчүн бирдей шарттарды камсыз кылган бирдиктүү мамилени жана укуктук режимди карманууга тийиш. Ушуга байланыштуу Конституциялык сот көрсөтүлгөн милдеттенмени окшош коомдук мамилелердин субъекттерине акылга сыярлык талаптарга жана бирдей мамиле кылуу принцибине ылайык келтирүү зарылдыгын белгилейт.

Ошондой эле Чечимде мыйзам долбоорлорун адистештирилген экспертизадан өткөрүүнүн колдонуудагы системасын бирдиктүү стандарттардын жана объективдүү фактыларга таянуу менен системалуу мамиленин негизинде жүзөгө ашырылуусу, коюлган суроолорго жүйөлүү жоопторду камтуусу, болжолдуу баалоолордун тереңдигин, изилдөөлөрдүн толуктугунун деңгээлин жана кылдаттыгын чагылдыруусу үчүн аларды кайра карап чыгуу зарылдыгы белгиленди.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 17-июлундагы №03/808 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.10. Конституциялык сот 2023-жылдын 14-июнундагы Чечиминде кыскартылган иш боюнча өндүрүштү кайра баштоо боюнча прокурордун ыйгарым укуктарын жөнгө салуучу КЖПКнын 35-беренесинин 1-бөлүгүнүн 11-пунктун, 260-беренесинин 1-бөлүгүн мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү өз күчүн сактаган сот актысы менен ырасталган жазык ишин кыскартуу жөнүндө токтомду жокко чыгарууга жана ал боюнча өндүрүштү кайра баштоого прокурордун мүмкүнчүлүгү жол берилген көлөмдө Конституцияга карама-каршы келет деп тапты.

Бул Чечимде төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Кылмыш-жаза процессуалдык иш мамлекеттик иштин өзгөчө түрү катары анын субъекттеринин өзүнүн кароосу жана каалоосу боюнча өзүм билемдик менен жүзөгө ашырылышы мүмкүн эмес. Бул үчүн мамлекет мыйзамдык жактан ажырагыс системалык байланышта болгон жазык-процесстик иштин мүнөзүн, анын мазмунун жана багытын аныктоочу жалпы жана атайын эрежелерди, негизги жоболорду түзөт.

Бирок, КЖПКнын каралып жаткан ченемдеринин мазмунун кылмыш-жаза процессуалдык жоболордун комплексинен үзүп пайдалануу, атап айтканда КЖПКнын 27-беренесин пайдалануу талашылган ченемдерди девианттык, кем түшүнүүгө алып келди. Жыйынтыгында бул маселе боюнча соттун чечими болсо да, прокурорго кылмыш ишин кыскартуу жөнүндө токтомду жокко чыгарып, иш боюнча өндүрүштү кайра жандандыруу мүмкүнчүлүгү түзүлдү.

Өзүнүн бийик максатына байланыштуу сотко өзгөчө ыйгарым укуктар берилген жана мамлекеттик бийликтин же жергиликтүү өз алдынча башкаруунун бир дагы органында болбогон бийликтик-тескөөчү ыйгарым укуктарга ээ. Соттук актылар соттук контролдун же түздөн-түз соттук териштирүүнүн алкагында кабыл алынганына карабастан, алар мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып төгүндөлбөстүк, өзгөчөлүк, милдеттүүлүк, преюдициалдуулук, аткаруучулук касиетке ээ болуп, башка мамлекеттик органдардын актылары менен өзгөртүлүшү мүмкүн эмес.

Ошол эле учурда колдо болгон укуктук жөнгө салуу бул маселеге соттук баа берүү болгон учурда кылмыш ишин кыскартуунун мыйзамдуулугуна прокурордук көзөмөл жүргүзүү маселеси боюнча прокурордун өз эркине кароосуна жол берет, бул маани-маңызы боюнча сотко таандык ыйгарым укуктарга кол салуу болуп саналат. Мындай укуктук кырдаал Кыргыз Республикасында мамлекеттик бийлик органдарынын системасын түзүүнүн конституциялык принциптери көз

карашынан алганда да, бийликтин сот бутагынын конституциялык-укуктук статусу боюнча да жол берилгис.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык сот азыркы соттук көзөмөл системасында жазык сот өндүрүшүнүн максаттарына карама-каршы келген, жазыктык куугунтукка алуунун туруктуу коркунучу жасалма жол менен түзүлгөн учурда, ошол эле негизде токтотулган жазык ишин өзүм билемдикке салып, утур баштоо жол берилгис деп эсептейт, тактап айтканда, жазык сот өндүрүшүн кыскартуу сыяктуу аны аяктоонун мындай түрү адамдык ар-намысты басмырлоого жөндөмдүү, инсандын конституциялык эркиндиктерине ашыкча түйшүк болуп саналат.

Жогоруда айтылгандарды көңүлгө алып, Конституциялык сот талашка түшкөн ченемдер соттук коргоого укук жөнүндө конституциялык жоболорго, сот актыларынын төгүндөлбөстүгүнө жана жалпыга бирдей милдеттүүлүгүнө мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү өз күчүн сактаган сот актысы менен ырасталган жазык ишин кыскартуу жөнүндө токтомду жокко чыгарууга жана ал боюнча өндүрүштү кайра баштоого прокурордун мүмкүнчүлүгү жол берилген көлөмдө карама-каршы келет деп эсептейт.

Чечим андан ары аткаруу үчүн соттун 2023-жылдын 27-июнундагы №03/690 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.11. Конституциялык сот 2023-жылдын 30-июнундагы Чечиминде «Атасынын ысымы атасынын аты болот» деген сөздөр менен баяндалган Кыргыз Республикасынын Үйбүлө кодексинин 63-беренесинин 2-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун, «Атасынын атын өзгөртүү атасынын, асыроочунун, өгөй атасынын же чоң атасынын жана таятасынын аттары боюнча жүзөгө ашырылат» деген сөздөр менен баяндалган «Жарандык абалдын актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнүн экинчи абзацынын ченемдик жобосунун, 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн экинчи абзацын Конституцияга карама-каршы келбейт деп тапкан.

Ошону менен бирге сот Министрлер Кабинетине колдонуудагы укуктук жөнгө салууга матроним (матчество) институтунун жана аракетке жөндөмдүү жарандын атасынын аты менен матчевствонун ортосунда тандоо укугунун жоктугунан келип чыккан талашылып жаткан ченемдерди текшерүүнүн алкагында табылган укуктук кеңештерин ордун толтурууга багытталган тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүүнү караштырган, б.а. анын жоктугу теңчилик принциптерин жана жыныс белгиси боюнча басмырлоого тыюу салууну бузуу үчүн шарттарды түзөт.

Кийинчерээк, Конституциялык сот 2023-жылдын 9-ноябрында белгиленген тартипте өзгөртүлгөн конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында А. Капалованын кызыкчылыгын көздөгөн Э.Тилек кызы менен А. М. Осмоналиеванын өтүнүчү боюнча Конституциялык соттун 2023-жылдын 30-июнундагы жогоруда аталган Чечимин кайра карап чыкты.

Мурда кабыл алынган, соттун 2023-жылдын 30-июнундагы Чечимин кайра кароону караган бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Кайрылуунун маңызы арыз ээси энеге баласына өз аты менен атасынын атын берүүгө, башкача айтканда, матчевствону колдонууга мүмкүнчүлүк берүүнү сурангандыгында болгон.

Жалпысынан, мыйзамдарда кыргыз улуттук каада-салттары боюнча, ошондой эле өз атын, фамилиясын жана атасынын атын караган ат ыйгаруунун калыптанган советтик системасы боюнча ысым ыйгаруу мүмкүнчүлүгү каралган.

Ошону менен бирге Чечимде кыргыз улуттук салты боюнча («уулу, кызы, тегин» көрсөтүү менен) ысым ыйгаруу тартиби өзгөрүүсүз калганы белгиленген.

Ошол эле учурда советтик система боюнча балага фамилия, ысмын жана атасынын атын ыйгарууга ата-эненин, анын ичинде эненин укугу баланын эң жакшы кызыкчылыктарын жана анын өнүгүшүнүн, тиешелүү социалдык чөйрөдө калыптанышынын жагымдуу шарттарын камсыз кылуу укугу менен түздөн-түз байланышта.

Ушуга байланыштуу баланын укуктары ата-эненин укуктарына карата артыкчылыктуу мааниге ээ жана мамлекеттин өзгөчө коргоосунда турат. Ал эми баланын матчество алып жүрүшү салттуу коомдо ага карата ар кандай стигма жана буллинг (ат коюу, мазактоо) колдонууга алып келиши мүмкүн болгондуктан, арыз ээсинин өтүнүчүн канааттандыруудан баш тартылган.

Бирок, бойго жеткенде (Граждандык кодексин 56-беренесине ылайык он сегиз жашка чыкканда), башкача айтканда, тигил же бул себептерден, анын ичинде турмуштук трагедиялардан улам, эркектин атын өзүнүн толук аты-жөнүнүн элементи катары кабыл албаган жаран учурдагы чындыкка объективдүү баа берүү жана ага адекваттуу жооп берүү жана өзүнүн иш-аракеттери үчүн толук жооп берүү жөндөмүнө ээ болгондо, ал атасынын же энесинин ысымынын ортосунда тандоо

укугуна ээ болушу керек. Каралган маселе калктын анча көп эмес бөлүгүнө гана тиешелүү болушу мүмкүн. Ошондуктан мыйзамдарда жарандардын ушул категориясына ушундай мүмкүнчүлүк берүүчү укуктук жоболор камтылууга тийиш жана теңчилик принциптерин жана жынысы боюнча басмырлоого тыюуну бузуу үчүн шарттарды түзбөөгө тийиш.

Аталган Чечим менен биздин коомдун ат коюу менен байланышкан салттуу жана тарыхый негиздери эч кандай өлчөмдө бузулган жок.

Өз кезегинде, Конституциялык соттун 2023-жылдын 30-июнундагы Чечимин кайра карап чыгуу жөнүндө 2023-жылдын 9-ноябрындагы Чечиминде, конституциялык контролдоо органы Негизги Мыйзамдын ченемдеринин конституциялык-укуктук маанисин аныктоодо жана аларды түшүнүүдөгү анык эместик маселелерин чечүүдө коомдук укуктук аң-сезиминде басымдуулук кылган социалдык реалдуулукту да эске алышы керектиги белгиленген.

Матчество институтун киргизүү коомдун басымдуу бөлүгү тарабынан терс мааниде кабыл алынгандыгын эске алып, коомдук-укуктук жана жеке-укуктук кызыкчылыктарды коргоо боюнча мамлекеттик институттардын укук коргоо ишмердүүлүгүнүн тең салмактуулук принцибин сактоо максатында Конституциялык сот Конституциялык соттун 2023-жылдын 30-июнундагы Чечиминин жүйөлөштүрүү бөлүгүнүн 6-пунктун жана резолютивдик бөлүгүнүн 2-пунктун алып салууну чечти.

Конституциялык соттун 2023-жылдын 30-июнундагы жана 2023-жылдын 9-ноябрындагы Чечимдери соттун 2023-жылдын 15-ноябрындагы №03/1152 каты менен Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине менен жөнөтүлдү.

2.12. Конституциялык сот 2023-жылдын 12-июлундагы Чечиминде согуштук аракеттердин катышуучулары үчүн социалдык төлөөлөрдү жөнгө салуучу «Согуштун, Куралдуу Күчтөрдүн ардагерлери жана ооруктагы эмгекчилер жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 17-статьясынын 1-бөлүгүн Конституцияга карама-каршы келбейт деп тапкан.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Конституция социалдык мамлекеттин максаттарына ылайык жарандардын социалдык жактан корголбогон категорияларына, анын ичинде согуштун ардагерлерине пенсия, жөлөкпүл жана башка социалдык коргоо жана колдоо чаралары түрүндө кепилдик берүү менен колдоо көрсөтөт.

Конституциялык жоболорду жана 1994-жылдын 15-апрелиндеги Улуу Ата мекендик согуштун катышуучулары жана майыптары, башка мамлекеттердин аймагындагы согуштук аракеттердин катышуучулары, курман болгон аскер кызматчыларынын үй-бүлөлөрү үчүн жеңилдиктерди жана кепилдиктерди өз ара таануу жөнүндө макулдашууну жүзөгө ашыруу үчүн Кыргыз Республикасынын укуктук системасынын курамдык бөлүгү болуп саналган «Согуштун, Куралдуу Күчтөрдүн ардагерлери жана ооруктагы эмгекчилер жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы кабыл алынган.

Согуш ардагерлерине, тактап айтканда, башка мамлекеттердин аймагындагы согуштук аракеттердин катышуучуларына социалдык коргоо берүү Мыйзам менен адамдардын үч тобуна дифференцияланган (Мыйзамдын 17-статьясы).

Биринчи топто согуштук аракеттерге катышкан аскер адистери жана аскер кеңешчилери, экинчи топто – Афганистанга жүктөрдү жеткирүү үчүн жиберилген автомобилдик батальондордун аскер кызматчылары, ал эми үчүнчү топто – Афганистанда советтик аскер контингенттерин тейлеген жана жаракат алган же согуш аракеттериндеги иши үчүн СССРдин ордендери жана медалдары менен сыйланган жумушчулар жана кызматчылар кирген.

Мыйзамдын талашылып жаткан аталган жоболору «аскердик адистери жана аскердик кеңешчилери» деген сөздөрдү кошпогондо, жогоруда аталган Макулдашууга шайкеш келет, ал эми Макулдашууда «аскердик адистер жана кеңешчилер» деп көрсөтүлгөн жана 2009-жылы Мыйзамга өзгөртүүлөр киргизилгенге чейин ушундай формулировка колдонулган болчу.

Тарыхый контексттен алганда аскер кеңешчилери жана аскер адистери көбүнчө аскердик мүмкүнчүлүктөрдү жакшыртуу үчүн өз билимдери жана тажрыйбасы менен бөлүшкөн, ал эми партиялык кеңешчилер партиялык иштерге жана идеологиялык жактан колдоого басым жасашкан, бирок Афганистандагы согуштук аракеттерге түздөн-түз катышкан эмес.

Тиешелүү түрдө «кеңешчилер» деген сөздү «аскердик кеңешчилер» деген сөзгө алмаштырууга алып келген Мыйзамга киргизилген өзгөртүүлөр 1994-жылдын 14-апрелиндеги Улуу Ата мекендик согуштун катышуучулары жана майыптары, ошондой эле башка мамлекеттердин аймагындагы согуштук аракеттердин катышуучулары, курман болгон аскер кызматчыларынын үй-бүлөлөрү үчүн

жеңилдиктерди жана кепилдиктерди өз ара таануу жөнүндө макулдашуунун 3.1-пунктунун жоболорунун укуктук маңызын жана баштапкы маанисин өзгөрткөн жок.

Мыйзамга өзгөртүүлөр киргизилгенге чейин арыз ээсин башка мамлекеттердин аймагындагы согуштук аракеттердин катышуучуларынын биринчи тобуна таандык кылуусу жана аталган Мыйзамдын жоболоруна ылайык ага кепилдиктерди жана жеңилдиктерди берүү согуштук аракеттердин мезгилинде АДРдин аймагында болушкан адамдардын укуктук статусун аныктаган мамлекеттер аралык макулдашуунун жоболорун туура эмес чечмелөөнүн натыйжасы болгон.

Жогоруда баяндалганды эске алып, Конституциялык сот арыз ээсинин Мыйзамга түзөтүү киргизилгенге чейин ага берилип келинген социалдык кепилдиктердин өлчөмүнүн азайышы укукка каршы жана муну менен анын конституциялык укуктары кемиди деп түшүнүүсү негизсиз болуп саналат деп белгиледи.

Конституциялык соттун Чечими маалымат үчүн соттун 2023-жылдын 15-ноябрындагы №03/1152 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.13. Конституциялык сот 2023-жылдын 27-сентябрындагы Чечиминде Жарандык процесстик кодекстин өзү жок кезде ишти териштирүү жөнүндө өтүнбөгөн доогер сотко жүйөлүү себептерсиз бир жолу келбесе, ал эми жоопкер ишти маңызы боюнча териштирүүнү талап кылбаса, сот арызды кароосуз калтырууга жол берилет деген 222-беренесинин 6-пункту Конституцияга доогердин сотко жүйөлүү себепсиз бир жолу келбей калса, ал жок кезде ишти териштирүү жөнүндө өтүнбөсө, сот тарабынан доону кароосуз калтырууга жол берилген даражада карама-каршы келет деп тапкан.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгү сотко кайрылуу мүмкүнчүлүгүн гана эмес, ошондой эле бардык соттук жол-жоболор акыркы жыйынтыкка жетүү үчүн негизсиз тоскоолдуктарды камтыбаган учурда, ар бир адамдын өз ишин сот тарабынан биротоло чечилишине жетүү ниетинин ишке ашуусун билдирет, мында процесстин тараптарынын инсандыгына жана соттук териштирүүнүн предметинин мүнөзүнө карабастан бардыгына бирдей мүмкүнчүлүктөр берилет.

Каралып жаткан маселенин контекстинде мыйзам чыгаруучу сот адилеттигинин таламдарын коргоонун процесстик чараларын киргизүүдө, анын ичинде соттук иштерди создуктурууну болтурбоо үчүн алардын негиздүүлүгүнө жана өлчөмдөштүгүнө, тең укуктуулук принцибинин, жарандардын сот адилеттигине жетүү укугунун артыкчылыктуулугуна жана алардын ишинин сот тарабынан биротоло чечилишине таянуусу милдеттүү.

Жарандык процессте доогер менен жоопкердин ролдору өзүнүн табияты боюнча ар кандай мүнөзгө ээ, ал эми алардын жүрүм-турум компоненти иштин предметине жана конкреттүү жагдайларына жараша көрүнөт. Буга карабастан, доогер да, жоопкер да үчүн соттук жол-жоболор алардын кызыкчылыктарын коргоонун процессуалдык каражаттарына жана адилеттүү соттук териштирүүгө болгон укуктарынын сот алдындагы бирдейлиги постулатына негизделиши керек.

Сотко, өзүнүн жогорку максатын толук жана натыйжалуу аткаруусу үчүн мамлекет мамлекеттик бийликтин мажбурлоо ыйгарым укуктарын, анын ичинде укукка жана сотко сый-урмат мамилени калыптандыруу максатында колдонуу укугун берет. Мисалы, соттун чакыруу кагазы жана башка талаптары бардык адамдар үчүн милдеттүү жана кынтыксыз аткарылууга тийиш. Аларды аткарбоо мыйзам боюнча санкцияларга (жазалоого) жана башка жоопкерчиликке алып келет, алар өз максаты боюнча сот адилеттигинин кызыкчылыктарын камсыз кылуучу механизм катары кызмат кылат.

Ишке катышкан адамдардын сотко келүүдөн качуусу сотту сыйлабастыктын формаларынын бири болуп саналат. Ушуга байланыштуу жарандык процесстик мыйзамдарда адамдарды процесске катышууга мажбурлоо мүмкүнчүлүгү, анын ичинде Жарандык процесстик кодекстин 222-беренесинде каралган негиздер келип чыкса, арызды кароосуз калтыруу каралган.

Доогерге карата мындай процесстик чара процесстин андан ары өнүгүү мүмкүндүгүн бөгөтөп, натыйжада доогер процесске чейинки абалына кайтып келет. Муну менен арызды кароосуз калтыруунун доогер үчүн жагымсыз кесепеттери ачык-айкын: мамлекеттик алымды кайра төлөө зарылчылыгы келип чыгат, соттук териштирүүнүн жыйынтыгына жетүү мөөнөтү узарат, кайра берүү убактысы доонун эскирүү мөөнөтүн токтотпойт, күч-аракети, каражаты жана убактысы текке кетет.

Жарандык процесстик мыйзамдарды жана алардын процесстин катышуучуларынын укуктарына тийгизген таасирин талдоо, сот тарабынан процесстик таасир этүү чараларын колдонуу маселесинде процесстин катышуучуларынын (доогер менен жоопкердин) тең укуктуулук принциби

бузулгандыгы орун алгандыгын, ошондой эле бир тартип бузуу жоопкерчиликтин ага өлчөмдөш бир чаранын көрүлүшүнө алып келүүгө тийиш болгон маанилүү эреже этибарга алынбагандыгын айгинелейт.

Ушуга байланыштуу, доогер – иштин жыйынтыгына көбүрөөк кызыкдар болгон жак жүйөлүү себепсиз сотко бир жолу келбей койгондугуна байланыштуу, аны бул соттук териштирүүнүн алкагында мамлекеттик алымды кайтарып алуу укугун жоготуу менен сот тарабынан иштин биротоло чечилишине жетишүү мүмкүнчүлүгүнөн ажыратуу доогерге карата ашыкча процесстик санкция болуп саналат жана ага өлчөмдөш эмес анын сот адилеттигине жетүүгө, сот тарабынан ишти өз убагында кароого жана чечүүгө болгон укугун чектейт.

Процесстин ак ниет катышуучуларынын укуктарынын реалдуу кепилдиктерин камсыз кылуу жана арызды кароосуз калтыруу институтунун максатына жетүү (процесстик укуктарды кыянаттык менен пайдалануу жана процесстик милдеттерди аткаруу) колдонуудагы мыйзамдарды өркүндөтпөстөн мүмкүн эмес.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 15-ноябрындагы №03/1153 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.14. Конституциялык сот 2023-жылдын 18-октябрындагы Чечиминде Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 77-беренесинин 3-бөлүгүнүн «Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат» деген сүйлөм менен баяндалган ченемдик жобосун Конституцияга карама-каршы келбейт деп тапкан.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын коопсуздугун камсыз кылуу сот адилеттигинин кепилдиктеринин маанилүү элементи болуп саналат жана анын негизги максаттарынын бири – жазык процессине катышкан бардык адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого жетишүүгө багытталган. Бул конституциялык милдет мамлекетке жүктөлгөн жана коомдук, ошондой эле жеке кызыкчылыктарды коргоого багытталган.

Алсак, жазык процессинде күбөлөрдүн коопсуздугун камсыз кылуу үчүн мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген коргоо механизмдеринин бири псевдоним ыйгаруу жана ага жеткиликтүүлүктү чектөө аркылуу алар жөнүндө маалыматтарга жашырындуулук берүү болуп саналат. Бул чара кылмыш ишинин материалдарынан адамдын жеке маалыматтары жөнүндө маалымдаманы алып салуу жана аларды негизги өндүрүштөн өзүнчө сактоо жолу менен ишке ашырылат. Мындай чараны колдонуу жөнүндө чечим тергөөчү тарабынан кабыл алынат жана инсан жөнүндө маалыматтарды купуя сактоо жөнүндө кабыл алынган чечимдин себептерин көрсөтүү менен токтом чыгаруу аркылуу таризделет.

Пикир келишпеген учурда коргоо тарабы тергөөчүнүн мындай чечимине прокурорго даттанууга укуктуу. Прокурор жазык куугунтуктоосун жүргүзүдөн тышкары укук коргоо органдарынын ишине көзөмөлдөйт, мыйзамдын үстөмдүгүн камсыздайт жана жашырындуулук каражаттарын мыйзамдуу колдонулушун кепилдейт.

Сот өзүнүн сот адилеттигинин функциясын аткарууда бардык берилген далилдерди, анын ичинде жашыруун маалыматты тиешелүүлүгү, жол берилиши жана аныктыгы көз карашынан алганда баалоого жана текшерүүгө тийиш.

Ушуга байланыштуу, сотко чейинки өндүрүштө коргоого алынган адам жөнүндө маалыматтарга жетүүнү чектөө жөнүндө тергөөчүнүн чечиминин мыйзамдуулугуна жана негиздүүлүгүнө прокурордук көзөмөлдү, ошондой эле соттун жашыруун материалдарды түздөн-түз изилдөө жана баалоо боюнча берилген ыйгарым укуктарын камсыз кылган мыйзамда белгиленген жол-жоболордо Конституциялык сот ар бир адамдын соттук коргоого, ишти көз карандысыз жана калыс сот тарабынан адилеттүү чечүүгө конституциялык укугунун бузулгандыгын көргөн жок.

Ошону менен бирге Конституциялык сот жашыруун маалыматка жетүү маселесиндеги талаш-тартыштуу ченем коргоо тарабына айыптоочу тараптагыдай процессуалдык мүмкүнчүлүктөрдү толук бербей турганын белгилейт. Бирок, жарандардын коопсуздугун камсыз кылуунун, алардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын Конституциянын өнүгүндө, анын ичинде жазык сот өндүрүшүнүн алкагында коргоонун жана сактоонун маанилүүлүгүн жана артыкчылыктуулугун эске алуу менен, жогоруда айтылган субъекттердин өздөрүнүн процессуалдык милдеттерин жүзөгө ашыруусу тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын конституциялык принцибин

бузбастан, айыптоо тарабынын жана коргоо тарабынан процессуалдык мүмкүнчүлүктөрүн теңдөө үчүн жетиштүү шарттарды түзүүгө мүмкүндүк берет.

Чечим маалымат үчүн соттун 2023-жылдын 14-декабрындагы №03/1239 каты менен ишке катышкан тараптарга, анын ичинде Юстиция министрлигине жөнөтүлдү.

2.15. Конституциялык соттун 2023-жылдын 25-октябрындагы Чечиминде Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 455-беренесинин 1-бөлүгү кайтадан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра баштоо соттун өкүмүн, аныктамасын, токтомун жокко чыгаруу, ишти кыскартуу, ишти жаңы соттук териштирүүгө өткөрүп берүү боюнча соттун ыйгарым укуктарын чектеген даражада Конституцияга карама-каршы келет деп тапкан.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Конституциялык сот өз Чечиминде КЖПКнын 455-беренесинин 1-бөлүгүндө КЖПКнын 451-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1, 2, 3-пункттарында каралган башка негиздер боюнча өндүрүштү кайра жандандыруу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугун ченем жаратуу технологиясынын талаптарын бузуунун натыйжасы болуп саналарын белгилеген, мында талашылып жаткан ченемде көрсөтүлгөн пункттарга талап кылынган шилтеме алардын мазмунун жана маани-маңыздык жүгүн эске алуу менен колдонулган эмес.

Натыйжада, мыйзам чыгаруучу тарабынан талашылып жаткан ченемде концептуалдык мүнөздөгү калтырууга жол берилген, муну менен биринчиден, КЖПКнын 451-беренесинин 3-бөлүгүндө каралган негиздер боюнча соттун сот адилеттигин жүзөгө ашыруудагы конституциялык функцияларын ишке ашыруу, тактап айтканда, соттун өкүмүн, аныктамасын, токтомун жокко чыгаруу, ишти токтотуу, жаңы соттук териштирүү үчүн сотко өткөрүп берүү боюнча ыйгарым укуктарын чектеген, экинчиден жазык иштери боюнча адилетсиз сот актылары менен жарандардын укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын соттук коргоого конституциялык укугун чектеген.

Башкача айтканда, кайтадан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра жандандыруу маселесин колдонуудагы укуктук жөнгө салуу кайтадан ачылган жагдайлардын бардык спектрин камтууга мүмкүндүк бербейт, натыйжада жазык иштери боюнча адилетсиз чечимдер жарандардын адилетсиз бузулган укуктарын калыбына келтирүүнүн процесстик мүмкүнчүлүктөрүн чектейт.

Ошентип, сот өз өкүмүн, аныктамасын, токтомун жокко чыгаруу укугунан пайдаланып, ишти каралып жаткан ишке тиешелүүлүгү боюнча сот отурумунда изилденген кайтадан ачылган жагдайлардын негизинде чечип, өндүрүштү КЖПКнын 451-беренесинин 3-бөлүгүндө каралган бардык негиздер боюнча кайра жандандырууга укугу болушу керек.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2023-жылдын 28-декабрындагы №03/1285 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.16. Конституциялык сот 2023-жылдын 15-ноябрындагы Чечиминде “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 60¹-беренесинин 3-бөлүгүнүн экинчи сүйлөмүнүн «Мында талапкер жеке каражаттарынан Борбордук шайлоо комиссиясынын атайын эсебине мыйзамдарда көрсөтүлгөн эсептик көрсөткүчтүн миң эселенген өлчөмүндө шайлоо күрөөсүн төгөт» деген ченемдик жобосун Конституцияга карама-каршы келбейт деп тапкан.

Талашылып жаткан ченемдик жобого ылайык талапкерди шайлоодо каттоонун шарттарынын бири Борбордук шайлоо комиссиясынын атайын эсебине жеке каражаттардан мыйзамдарда белгиленген эсептик көрсөткүчтүн миң эселенген өлчөмүндө шайлоо күрөөсүн төгүүнүн зарылдыгы болуп саналат.

Бирок, арыздануучунун пикири боюнча көрүүсү боюнча майып адамдарды мыйзам чыгаруу органына депутаттыкка талапкер катары каттоодо теңсиз абалга коет жана басмырлоо болуп саналат.

Мында соттун бул Чечими менен Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине Чечимдин жүйөлөштүрүү бөлүгүндө баяндалган укуктук позициядан алганда колдонуудагы укуктук жөнгө салууга тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү демилгеси каралат.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Социалдык коргоо укугун кепилдөө жөнүндө конституциялык жактан орнотуу мамлекетти бул функцияны тийиштүү укуктук жөнгө салууну түзүү аркылуу аткарууга милдеттендирет. Мыйзам чыгаруучу социалдык жактан коргоого муктаж болгон жарандардын категорияларынын корголушун

камсыз кылган мыйзамдарды кабыл алуу укугуна гана ээ болбостон, ошондой эле кабыл алууга жана бул мыйзамдарды ишке ашыруунун конкреттүү механизмдин аныктоого милдеттүү.

Социалдык колдоо деп, баарынан мурда, ар бир адамдын, өзгөчө ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдардын субъективдүү укуктарын толук ишке ашырууну камсыз кыла турган мыйзамдык чаралардын системасын камтыган социалдык-укуктук коргоо түшүнүлөт.

Социалдык коргоо теңсиздикке каршы күрөшүүнүн эң маанилүү инструменттеринин бири болуп саналат. Ушуга байланыштуу ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелүү жарандардын шайлоо укуктарын ишке ашыруу үчүн шарттарды камсыз кылуу боюнча мамлекеттин милдеттери өзгөчө мааниге ээ.

Бул адамдарга карата укуктук саясат алардын жеке туруксуздугун компенсациялоого мүмкүндүк берүүчү механизмдерди түзүүгө жана мамлекеттик колдоонун каражаттары аркылуу басмырлоонун бардык мүмкүн болгон формаларын токтотууга багытталышы керек.

Белгилей кетсек, азыркы этапта дүйнөдө демократиянын өнүгүшү барган сайын калктын көпчүлүк бөлүгүнүн саясий процесстерге тартылуу маселесине көңүл буруунун артылышы менен мүнөздөлөт, ошону менен азыркы коомдун түзүмү жана сегменттүүлүгү оң жагына өзгөрүп, контрмажоритаризм жана саясий инклюзия күч алууда. Башкача айтканда, дүйнө жүзүндө бүтүндөй коомго таасир этүүчү чечимдерди кабыл алуу процессине азчылыктардын, өзгөчө ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелүү жарандардын катышуусунун деңгээлин анык жогорулатууга, аларды өлкөнүн коомдук жана саясий жигердүү турмушуна кошууга умтулууда. Натыйжада коомдун өнүгүшүнүн сапаттуу жаны деңгээлине өтүшү, коомдук мамилелердин гумандашуусу жана социалдык тилектештикти чыңдоо байкалууда.

Конституциянын жана эл аралык актылардын жоболору ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын муктаждыктарын урматтоого жана аларды күчөтүлгөн укуктук коргоо менен камсыз кылууга милдеттендирет. Бул алардын субъективдүү укуктарын ишке ашырууда ден соолугунун абалы боюнча алардан артыкчылыктуу эмгекке жарамдуу мүмкүнчүлүктөрү бар жарандар менен тең салмактуулукка жетишүүсү үчүн аларга кошумча артыкчылыктарды берүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү ченемдик-практикалык мүнөздөгү атайын чараларды түзүүнү болжолдойт.

Укуктук ченемдерде адамдардын ар кандай категорияларынын юридикалык статусундагы өлчөмдөш айырмачылыктарын белгилөөнүн жол берилиши жана максатка ылайыктуулугу, атап айтканда, алардын айрымдары үчүн жеңилдиктерди же артыкчылыктарды бекитүү формалдуу теңдик принцибин колдонуу аркылуу коомдук турмуштун кайсы бир чөйрөсүндө же адамдардын кайсы бир категориясына карата адилеттүү абалга жетишүү мүмкүн болбой калганда, калктын белгилүү бир тобу үчүн артыкчылыктуу укуктарды же жеңилдиктерди берүү боюнча чараларды колдонуу максатында гана мүмкүн. Башкача айтканда, бул мамлекет тарабынан кайсы-бир белгилери боюнча адамдардын кыйла аярлуу категорияларына жогорулатылган жеңилдиктерди берүү аркылуу коомдо иш жүзүндө теңдикти орнотууга багытталган позитивдүү иш-аракеттерди жасоосун билдирет. Мындай адамдарга айрым артыкчылыктарды берүү боюнча бул чаралар адамдын экономикалык, социалдык, рухий жана башка муктаждыктарын канааттандырууда аларга коомдун башка социалдык топтору менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдү түзүүгө мүмкүндүк берет.

Мыйзам чыгаруучу тарабынан шайлоо күрөө институтун киргизүү талапкерди каттоонун шарттарын жөнөкөйлөштүрүү, ошондой эле талапкерди же талапкерлердин тизмесин көрсөтүүнү колдоодо шайлоочулардын колдорун бурмалоонун кеңири жайылган терс практикага каршы аракеттенүү зарылчылыгы менен шартталган. Ошону менен бирге шайлоо процессине катышууга ниеттенген ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар шайлоо күрөөсүн төлөө мүмкүнчүлүгү боюнча толук кандуу эмгекке жарамдуу жарандар менен табигый себептерден улам тең келе албастыгын эстен чыгарбоо керек.

Конституциялык сот «Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамы шайлоо күрөөсүн төлөө маселеси боюнча мажоритардык шайлоо системасы боюнча демократиялык шайлоого ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын катышуусунун өзгөчө жөнгө салуу тартибин караштырбагандыгын белгилейт, демек, алар шайлоого катышуу укугун жалпы негиздерде жүзөгө ашырышат.

Бул талашылып жаткан ченемдин ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга карата колдонулушу терең конституциялык-укуктук түшүнүүдө тендештик принцибине туура келбейт деп

тыянак чыгарууга негиз берет, анткени ар кандай социалдык топтордун абалынын тең салмактуулугун орнотуу боюнча компенсаторлук механизмдерди камтыбайт.

Парламент коомду анын бүткүл көп түрдүүлүгүн көрсөтүүгө тийиш, андыктан мыйзам чыгаруучу аны түзүү жана ага мүмкүн болушунча көбүрөөк социалдык топтордун, өзгөчө ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын катышуусуна шарт түзүү маселелерине өзгөчө көңүл буруусу талап кылынат. Ушундай жол менен гана шайлоонун айкындуулугунун, атаандаштыктын жана мыйзамдуулугунун тиешелүү деңгээлин кармап турууга болот.

Мында электораттын жетиштүү колдоосундагы талапкерлер шайлоого катышуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек, анткени бийликти мыйзамдаштыруунун негизги механизми болуп шайлоочулардын талапкерге ишеним деңгээлин аныктоо экендиги ачыктан айкын.

Каралып жаткан контекстте, өзгөчө ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүүлүгүнөн социалдык жактан аярлуу абалдагы, бирок калктын колдоосуна ээ болгон адамдарга талапкер катары аны каттоонун альтернативдүү варианттарын колдонуу мүмкүнчүлүгү кепилдениши керек.

Бирок, шайлоо процессиндеги бирдей мамиле айрымдардын ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү сыяктуу жагдайларды эске албастан, баарына бирдей талаптарды орнотууну билдирбейт. Тескерисинче, Конституциянын духу калктын социалдык жактан аярлуу топторунун, өзгөчө ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү болгондугунан улам, бирок калктын тиешелүү колдоосуна ээ болгондор арылгыс тоскоолдуктарсыз, эмгекке жарамдуу көпчүлүк менен тең шайлоого талапкер катары катталууга жана мамлекеттик бийликтин жогорку органдарына шайланууга мүмкүн болгудай укуктук механизмди киргизүүнү талап кылат.

Ушуга байланыштуу мыйзам чыгаруучу аталган категориядагы адамдардын статусун эске алуу менен алар үчүн өзгөчө укуктук режимди киргизүү мүмкүнчүлүгүн кароосу зарыл.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2024-жылдын 9-январындагы №03/11 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлгөн.

2.17. Конституциялык сот 2023-жылдын 22-ноябрындагы Чечиминде Эмгек кодексинин 218 жана 303-статьяларын, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Аялдардын эмгегин колдонууга тыюу салынган эмгек шарттары зыяндуу жана (же) коркунучтуу өндүрүштөрдүн, жумуштардын, кесиптердин жана кызматтардын тизмелери жөнүндө” токтомун Конституцияга карама-каршы келбейт деп тапкан.

Ошол эле учурда бул Чечим менен Министрлер Кабинетине Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2000-жылдын 24-мартындагы токтому менен бекитилген Аялдардын эмгегин колдонууга тыюу салынган өндүрүштөрдүн, жумуштардын, кесиптердин жана эмгек шарттары зыяндуу жана (же) коркунучтуу кызматтардын тизмесинде өндүрүштүн, жумуштун, кесиптердин жана кызмат орундарынын болушунун негиздүүлүгүн системалуу негизде камсыз кылуу каралат.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Конституция ар бир адамга эмгек эркиндигине, эмгекти жана ден соолукту коргоого, анын ичинде коопсуздук жана гигиена талаптарына болгон укукту кепилдейт. Мамлекетке жарандардын ден соолугун сактоо жана чыңдоо боюнча милдеттер жүктөлөт, ал эмгектик мамилелерди, анын ичинде аялдын организминин физиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен укуктук жөнгө салынышын аныктайт.

Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 218 жана 303-беренелеринде, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Аялдардын эмгегин колдонууга тыюу салынган эмгек шарттары зыяндуу жана (же) коркунучтуу өндүрүштөрдүн, жумуштардын, кесиптердин жана кызматтардын тизмелери жөнүндө” токтомунда аялдардын эмгегин чектөөлөр алардын ден соолугун, өзгөчө репродуктивдүү функциясын коргоо зарылчылыгы менен шартталган жана коомдун бакубаттыгынын негизги элементи катары алардын репродуктивдүү ден соолугун сактоонун маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Муну менен катар эле адамдардын жашоо-турмуштук керектөөлөрүн камсыз кылуучу эмгекке болгон укук жана эмгекке бирдей жеткиликтүүлүк дүйнөлүк социалдык-экономикалык саясатта өзөктүү болуп калаары белгиленген. Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пакт, Аялдарга карата басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө конвенция сыяктуу эл аралык актылар эркектер менен аялдар үчүн басмырлоосуз бирдей укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү колдойт.

Ошонун негизинде мыйзам чыгаруучу “Эркектер менен аялдар үчүн бирдей укуктар менен бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн мамлекеттик кепилдиктери жөнүндө” Мыйзамда жыныстык белгилери

боюнча басмырлоо түшүнүгүн аныктаган гендердик басмырлоонун критерийлерин жана ага кирбеген башка жоболорду белгилеген.

Юридикалык теңчилик принцибин ишке ашыруу аялдын тукум улантуудагы жалпы таанылган социалдык ролун эске албастан жүргүзүлүшү мүмкүн эмес, бул мамлекетти аялдар үчүн, анын ичинде эмгек мамилелери чөйрөсүндө энеликти коргоого багытталган кошумча кепилдиктерди белгилөөгө милдеттендирет, тиешелүү түрдө аялдардын эмгегин колдонууга тыюу салуу боюнча талашылып жаткан ченемдер ушул жоболордун логикалык жана негиздүү ишке ашырылышын билдирет.

Ошентип, мыйзамда белгиленген жана эл аралык милдеттенмелерге ылайык ар кандай социалдык топтор үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылууга багытталган атайын чараларды колдонууга конституциялык жол берилээрин жана ошол эле учурда басмырлоо болуп саналбагандыгын эске алып, Конституциялык сот талашып жаткан ченемдер Конституцияга карама-каршы келбейт деген тыянакка келди.

Ошону менен бирге, Аялдардын эмгегин пайдалануу чектелген өндүрүштөрдүн, эмгек шарттары зыяндуу жана (же) кооптуу болгон өндүрүштөрдүн, жумуштардын жана кызмат орундарынын тизмеси 2000-жылы бекитилгендигин жана кандайдыр бир олуттуу өзгөртүүлөргө дуушар болбогонун эске алуу менен, аткаруу бийлигинин жогорку органы жарандардын жашоосунун бул маанилүү чөйрөсүнө жетиштүү көңүл бурбай жатат деп айтууга болот, бул технологиянын жана техниканын өнүгүүсүнөн улам эмгек шарттарындагы болуп жаткан өзгөрүүлөргө системалуу мониторинг жүргүзүүнү жана эсепке алууну талап кылат. Кээ бир зыяндуу өндүрүш факторлору жок кылынышы мүмкүн, же алардын таасири кайсы бир деңгээлде ылдыйлап, эмгек шарттары азыр аялдардын репродуктивдүү ден соолугу үчүн коопсуз болуп калышы мүмкүн. Бул техниканын жана илимдин жетишкендиктери аялдардын эмгектенүүсү үчүн коопсуз шарттарды камсыз кылууга мүмкүндүк берген өндүрүштөрдү, жумуштарды жана кызматтарды Тизмеден алып салуу жолу менен анын негиздүүлүгүн жана туруктуу жаңыртып туруу керектигин шарттайт.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2024-жылдын 9-январындагы №03/12 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.18. Конституциялык сот 2023-жылдын 29-ноябрындагы Чечиминде «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренесинин 2-бөлүгүнүн «же ишти карап жаткан сот» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу Конституцияга карама-каршы келет деп тапкан.

Талашылып жаткан ченем Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук алуу үчүн үчүн Башкы прокурор же ишти карап жаткан сот Жогорку Кеңешке тиешелүү сунуштама киргизе тургандыгын караган.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Конституция Жогорку Кеңештин депутатынын кол тийбестигин белгилейт, анын элементтеринин бири катары аны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартиби эсептелет (78-берененин 1-бөлүгү). Депутаттын укуктук кол тийбестиги парламенттин табияты менен шартталган, парламентарийди негизсиз куугунтуктоолордон коргоп, өз функцияларын тоскоолдуксуз жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылган өзүнүн ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруунун атайын кепилдиктеринен турат.

Бирок депутаттын кол тийбестиги анын абсолюттук жазасыздыгын билдирбейт, тескерисинче, аны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартибин гана белгилейт. Атап айтканда, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзам жана КЖПКда депутатты жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук алуу жөнүндө сунушту Башкы прокурор гана Жогорку Кеңешке киргизе тургандыгы каралган.

Конституция прокуратура органдарын мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын так жана бирдей аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү, жазыктык куугунтуктоо, соттук териштирүүгө катышуу, соттук чечимдердин аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү (105-берене) атайын статусу бар мамлекеттик бийлик органдарына киргизгендиктен, ага жогорку кызмат адамдарын жазыктык куугунтуктоо, анын ичинде депутатты жазык жоопкерчилигине тартууга Жогорку Кеңештен макулдук алуу милдети жүктөлгөн.

Конституциянын 105-беренесине, «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 2-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын так жана бирдей аткарылышына көзөмөл прокуратура тарабынан

жүргүзүлөт. Прокуратура органдары кылмыш куугунтуктоосун жүзөгө ашырат, соттук териштирүүгө катышат, соттук чечимдердин аткарылышын көзөмөлдөйт жана конституциялык мыйзамда каралган башка ыйгарым укуктарды аткарат.

Конституция, Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана жүзөгө ашыраарын белгилеп, бийликтин өз алдынча бутагы катары сот бийлигин аныктайт жана ага негизги мамлекеттик функциялардын бирин жүктөйт (94-берене).

Сот адилеттигин ишке ашыруу өзгөчө укуктук тартипте өтөт, мында сотко иштерди кароодо жана чечүүдө мамлекеттик иш-аракеттин башка бир формаларында болбогон артыкчылыктар берилет. Бул тартип өзүнө ар бир иштин мыйзамдуу жана адилеттүү чечилүүсүнүн кебелбес кепилдиктерин камтыйт.

Сот адилеттигине мүнөздүү принциптер – көз карандысыздык, объективдүүлүк жана калыстык, сот адилеттигин атаандаштыктын жана тараптардын тең укуктуулугунун негизинде ишке ашыруу жыйынтыгында соттун мыйзамда белгиленген жол-жоболор аркылуу ишке ашырылуучу ишмердигинин маңызын жана мазмунун түзүп, сотко көз карандысыз жана калыс арбитрдин ролун гана ыйгарат.

Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө сунуштама киргизүү боюнча милдеттенмени сотко жүктөө сот адилеттигин жүргүзүүнүн жогоруда аталган принциптерине туура келбейт, аларды сактамайынча сот актыларынын адилеттүүлүгүн жана мыйзамдуулугун камсыз кылуу мүмкүн эмес жана соттун түпкү конституциялык максаты менен айкалышпайт.

Талашылып жаткан ченемдин жоболору иштин жагдайларына объективдүү укуктук баа берүүгө тоскоол гана болбостон, ошондой эле Жогорку Кеңешке сунуштама киргизүүдө айыптоочу бир беткейдикти карманууга мажбурлоо менен ар бир адамдын көз карандысыз сот тарабынан анын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоону камсыз кылуу, тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын негизинде сот өндүрүшүн жүзөгө ашыруу боюнча конституциялык кепилдиктерге түздөн-түз карама-каршы келет (Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү, 95-беренесинин 1-бөлүгү, 100-беренесинин 3-бөлүгү).

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2024-жылдын 9-январындагы №03/13 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

2.19. Конституциялык сот 2023-жылдын 27-декабрындагы Чечиминде:

– Жарандык процесстик кодексинин “иштин маңызы боюнча чыгарылган” деген сөздөр менен баяндалган 373-беренесинин 1-бөлүгүнүн жана «иштин маңызы боюнча» деген сөздөр менен баяндалган 375-беренесинин 1-бөлүгүнүн ченемдик жоболорун;

– Административдик-процесстик кодекстин 267-беренесинин 2-бөлүгүн Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 17-мартындагы Чечиминде билдирилген укуктук позициясына шайкеш келбеген өлчөмдө Конституцияга карама-каршы келет деп тапкан.

ЖПКнын талашылып жаткан ченемдик жоболоруна ылайык, иштин маңызы боюнча чыгарылган, мыйзамдуу күчүнө кирген талашылып жаткан сот актысын кабыл алуу учуруна карата болгон, арыз ээсине белгисиз болгон же белгилүү болушу мүмкүн эмес болгон жагдайлар жаңыдан ачылган жагдайлар болуп саналат. Арыз ээлеринин пикири боюнча, талашылып жаткан ченемдик жоболор талаш-тартыштын маңызы боюнча эмес чыгарылган сот актыларына жаңыдан ачылган жана жаңы жагдайлар боюнча арыз берүүгө тыюу салат. Арыздануучулардын пикири боюнча мындай жагдай негизсиз жана адилетсиз болуп саналат, бул өз кезегинде соттор тарабынан сот адилеттигин ишке ашыруунун объективдүүлүгүнө шек туудурат.

АПКнын 267-беренесинин 2-бөлүгүнүн талашылып жаткан ченемине ылайык кайтадан ачылган жагдайлар же жаңы жагдайлар боюнча соттун чечими, доону кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө аныктама, иш боюнча өндүрүштү токтотуу жөнүндө аныктама, доону кароосуз калтыруу жөнүндө аныктама гана кайра каралышы мүмкүн. Арыз ээси соттук актылардын көрсөтүлгөн тизмеси Конституциянын 23-беренесинин 4-бөлүгүнүн талаптарына карабастан кабыл алынган, анда адам укуктары менен эркиндиктеринин мыйзам тарабынан Конституцияда каралгандан башка максаттарда жана кыйла даражада чектөөлөрдүн белгиленишине жол берилбестиги каралган деп эсептейт.

Мында соттун Чечиминде Министрлер Кабинетине Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 17-мартындагы Чечиминен жана

Конституциялык соттун ушул Чечиминен келип чыккан тиешелүү өзгөртүүлөрдү колдонуудагы укуктук жөнгө салууга киргизүү каралат; укуктук жөнгө салуу Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 17-мартындагы Чечимине жана ушул Чечимге ылайык келтирилгенге чейин Конституция, Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 17-мартындагы Чечими жана Конституциялык соттун ушул Чечими түздөн-түз колдонулат.

Бул Чечимде сот тарабынан төмөнкүдөй укуктук позициялар билдирилген.

Жаңыдан ачылган же жаңы жагдайлардын болушу иш үчүн принципиалдуу мааниге ээ, анткени ал чыгарылган сот актысынын мыйзамдуулугуна күмөн жаратат. Көрсөтүлгөн жагдайлар ачылган учурда сот соттук акты кабыл алат, аны менен ал мурда кабыл алынган жыйынтыктоочу сот актысын жокко чыгарат жана иш боюнча өндүрүштү кайра жандандырат. Мындай өндүрүштүн натыйжасында сот иштин бардык жагдайларын кайра кароо аркылуу өзгөргөн жагдайды эске алуу менен мурунку сот актысын жарым-жартылай же толугу менен жокко чыгаруу чечимин кабыл ала алат жана ошону менен иштин катышуучулары үчүн укуктук кесепеттер түп-тамырынан өзгөрүшү мүмкүн. Ошентип, мурунку сот актысын жокко чыгаруу менен иш боюнча өндүрүштү кайра жандандыруу фактысынын өзү ишке катышкан бардык тараптар үчүн фундаменталдуу мааниге ээ, ушуга байланыштуу бул тууралуу соттук акт кайра кароо ишти маңызы боюнча кароодон жана жыйынтыктоочу актыны чыгаруудан кийинки стадияга которулушу мүмкүн болгон актыларга таандык кылынышы мүмкүн эмес.

Чечимде АПКга киргизилген өзгөртүүлөр өзүнүн мазмуну боюнча аталган 2021-жылдын 17-мартындагы Чечимде баяндалган бардык укуктук позицияларды толук көлөмдө камтыган жок деп белгилейт. Тактап айтканда, талашылып жаткан ченем жаңыдан ачылган жана жаңы жагдайлар боюнча адамдын субъективдүү укуктары жана юридикалык милдеттери токтотула турган бөгөт коюу мүнөзүндөгү аралык сот актыларын кайра кароо мүмкүнчүлүгүн белгилейт. Ошол эле учурда бул тизме сот өндүрүшүнүн жаңы өнүгүшүнө түздөн-түз таасир этүүчү доонун эскирүү мөөнөтүн калыбына келтирүү, ошондой эле соттун чечимин жокко чыгаруу жана жаңыдан ачылган жагдайларга байланыштуу өндүрүштү кайра жандандыруу жөнүндө актыларды камтыбайт.

Чечим андан ары кароо үчүн соттун 2024-жылдын 6-февралындагы №3/84 каты менен Министрлер Кабинетине жөнөтүлдү.

3. Конституциялык соттун чечимдеринин аткарылышына сереп

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2021-жылдын 28-октябрындагы №233 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Регламентинин 81-пунктун аткаруудан улам алар тарабынан берилген колдонуудагы мыйзамдарды жана маалыматты талдоодо ченем жаратуучу органдар тарабынан мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүү зарылдыгын караган Конституциялык соттун 15 чечими боюнча төмөнкүдөй иш жүргүзүлгөндүгүн көрсөттү.

1. ЖПКнын 216-беренесинин 7-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 18-январындагы Чечими аткарылган.**

Мында 2023-жылдын 11-апрелиндеги №85 “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамдын кабыл алынышы соттун Чечиминин жарым-жартылай аткарылышына өбөлгө болду.

Кийинчерээк, “Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” тиешелүү мыйзам Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан 2023-жылдын 25-июлундагы №28-6241 менен демилгеленип, кароодон кийин Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2023-жылдын 27-декабрында кабыл алынган.

Бул Мыйзамга 2024-жылдын 15-февралында №45 менен Кыргыз Республикасынын Президенти кол койгон.

2. КЖКнын 71-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө **2023-жылдын 25-январындагы Чечим аткарылган.**

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин 2022-жылдын 12-декабрындагы №6-24663/22 катына ылайык, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттары Д. Бекешев, К. Ханджеза, В. Раимбачаева, М. Маматалиев, Ж. Акаев, Э. Сурабалдиева, С. Атамбаев жана Д. Толонов тарабынан “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине

өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамдын долбоору демилгеленген, ал Конституциялык соттун Чечиминдеги укуктук позицияларын камтыган.

Мыйзам Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2023-жылдын 7-июнунда кабыл алынган жана 2023-жылдын 14-июлунда №135 менен ага Кыргыз Республикасынын Президенти кол койгон.

3. КЖПКнын 403-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 1-мартындагы Чечим** аткарылган.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан «Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Мыйзамдын долбоору иштелип чыккан, Мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын кароосуна 2023-жылдын 15-сентябрындагы чыг. №05-1/9607 менен киргизилген жана андан ары 2023-жылдын 3-апрелиндеги №28-8843 менен Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин кароосуна жөнөтүлгөн.

Мыйзам Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2023-жылдын 28-февралында кабыл алынган жана ага 2024-жылдын 3-апрелинде №75 менен Кыргыз Республикасынын Президенти кол койгон.

4. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 95-беренесинин жана «Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» 2021-жылдын 28-октябрындагы №126 Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 29-мартындагы Чечими** аткарылды.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине, “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, “Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Мыйзамына) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамдын долбоору иштелип чыккан.

Мыйзам долбоорун Министрлик 2023-жылдын 15-сентябрындагы чыг. №05-1/9540 менен Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясына киргизген.

Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын түзүмдүк бөлүмдөрүнөн келип түшкөн сын пикирлерге байланыштуу мыйзам долбоору жеткире иштеп чыгуу жана белгиленген тартипте макулдашуу үчүн кайра жөнөтүлгөн.

2023-жылдын 29-декабрындагы чыг.№05-1/13812 менен Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин кароосуна киргизилген, андан кийин 2024-жылдын 20-февралындагы №6-1794/24 менен Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин кароосуна жөнөтүлгөн.

Мыйзам 2024-жылдын 26-июнунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан кабыл алынган жана 2024-жылдын 9-июлунан Кыргыз Республикасынын Президентинин кароосунда турат.

5. “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 9-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктунун, 46-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пунктунун, 52-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 26-апрелиндеги Чечими** аткарылган.

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Мамлекеттик кызмат жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери боюнча мамлекеттик агенттик тарабынан “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” (“Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети жөнүндө”, “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө”, “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө”, “Аскердик наамдарды, класстык чендерди, атайын класстык чендерди жана атайын наамдарды белгилөө жөнүндө”) Мыйзамдын долбоору иштелип чыккан.

Мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясына (2023-жылдын 14-сентябрындагы чыг. №01-4/628) киргизилген жана андан ары Кыргыз Республикасынын

Жогорку Кеңешинин кароосуна 2023-жылдын 16-ноябрындагы №19-9666 менен жөнөтүлгөн (КРнын Жогорку Кеңешинде 2023-жылдын 17-ноябрында №6-14457/23 менен катталган).

Бул мыйзам долбоорун Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши 2024-жылдын 27-июнунда кабыл алган жана 2024-жылдын 10-июлунан Кыргыз Республикасынын Президентинин кароосунда.

6. “Аскер кызматчыларынын жана окуу менен атайын жыйындарга чакырылган аскерге милдеттүүлөрдүн жана аларга теңештирилген адамдардын өмүрүн жана саламаттыгын милдеттүү мамлекеттик камсыздандыруу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 9-беренесинин 1-бөлүгүнүн экинчи абзацынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө **2023-жылдын 3-майындагы Чечим** Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин **аткаруусунда** турат.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине, “Аскер кызматчыларынын жана окуу менен атайын жыйындарга чакырылган аскерге милдеттүүлөрдүн жана аларга теңештирилген адамдардын өмүрүн жана саламаттыгын милдеттүү мамлекеттик камсыздандыруу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына) өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” Мыйзамдын долбоору иштелип чыкты.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин маалыматы боюнча сын-пикирлерди эске алуу менен мыйзам долбоору мамлекеттик органдар менен кайра макулдашууга жөнөтүлгөн жана Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясына (2024-жылдын 26-июнундагы чыг. №05-1/6447) кайра киргизилген. Жооптуу орган – Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги.

7. «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Мыйзамдын 138-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 23-майындагы Чечим** Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинде аткарууда турат.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттары М.А. Маматалиев менен М.К. Алиевдин демилгеси боюнча “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын жана “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө” Мыйзамдын долбоорлору иштелип чыкты, ал кабыл алынган учурда алардын жоболору менен колдонуудагы “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө” жана “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө” мыйзамдарды күчүн жоготууга берүү сунушталууда. Жооптуу орган – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши.

8. “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамдын 17-беренесинин 2, 3-бөлүктөрүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 7-июнундагы Чечим** Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинде **аткарууда**.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан “Айрым коммерциялык эмес уюмдардын отчеттуулук маселелери боюнча Кыргыз Республикасынын мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору иштелип чыкты. Бул мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине киргизилди (2024-жылдын 5-мартындагы кириш. №6-23884/24). Ал Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2024-жылдын 6-июнундагы №2148 - VII токтому менен четке кагылган. Жооптуу орган – Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги.

9. КЖПКнын 35-беренесинин 1-бөлүгүнүн 11-пунктунун, 260-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 14-июнундагы Чечим** **аткарылды**. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору иштелип чыкты. Мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясына 2023-жылдын 15-сентябрындагы чыг. №05-1/9618 менен киргизилген, андан кийин Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин кароосуна 2023-жылдын 13-октябрында №28-8560 менен жөнөтүлгөн.

Мыйзамды Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши 2024-жылдын 22-февралында кабыл алган жана ага Кыргыз Республикасынын Президенти 2024-жылдын 2-апрелинде №73 менен кол койгон.

10. Жарандык процесстик кодекстин 222-беренесинин 6-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 27-сентябрындагы Чечим аткарылды.**

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан тиешелүү мыйзам долбоору даярдалып, (2024-жылдын 11-январындагы чыг. №05-1/162 менен) Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин кароосуна киргизилген, андан кийин – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине жөнөтүлгөн.

Мыйзам Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2024-жылдын 27-июнунда кабыл алынган жана 2024-жылдын 10-июлунан тартып Кыргыз Республикасынын Президентинин кол коюусунда турат.

11. КЖПКнын 455-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 25-октябрындагы Чечим аткарууда.**

Соттун чечими Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2024-жылдын 11-январындагы №74394 тапшырмасы менен Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине жөнөтүлгөн.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан «Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексине өзгөртүү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору иштелип чыкты жана Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин, андан кийин Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин кароосуна киргизилди.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2024-жылдын 20-июнунда биринчи окууда кабыл алынган.

Жооптуу орган – Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги.

12. «Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 60-1-беренесинин 3-бөлүгүнүн экинчи сүйлөмүнүн «Мында талапкер жеке каражаттарынын эсебинен Борбордук шайлоо комиссиясынын атайын эсебине мыйзамдарда белгиленген эсептик көрсөткүчтүн миң эсе өлчөмүндө шайлоо күрөөсүн төгөт» деген сөздөр менен билдирилген ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 15-ноябрындагы Чечим Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинде аткарууда.**

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин линиясы боюнча бул маселе Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы менен бирдикте иштелип чыгууда.

13. Эмгек кодексинин 218 жана 303-беренелеринин, Өкмөттүн “Аялдардын эмгегин колдонууга тыюу салынган эмгек шарттары зыяндуу жана (же) коркунучтуу өндүрүштөрдүн, жумуштардын, кесиптердин жана кызматтардын тизмелери жөнүндө” токтомунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 22-ноябрындагы Чечим Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинде аткарууда,** жооптуу орган – Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык коргоо жана жаштар министрлиги. Ал тарабынан “Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси” кодексинин долбоору иштелип чыккан жана Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин кароосуна киргизилген, ал 2024-жылдын 7-майындагы №6-4259/24 менен Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин кароосуна киргизилген.

Мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинде парламенттин комитеттеринин кароосунда турат.

14. “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө” Мыйзамдын 28-беренесинин 2-бөлүгүнүн “же ишти карап жаткан сот” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 29-ноябрындагы Чечим аткарылды.**

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүү киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору иштелип чыкты жана Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин, андан кийин Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин кароосуна киргизилди.

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Төрагасы тарабынан демилгеленген “Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” Мыйзам долбоору (2024-жылдын 11-апрелиндеги чыг. №28-3064) Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2024-

жылдын 12-июнунда №2160-VII менен кабыл алынган жана Кыргыз Республикасынын Президентинин кол коюусуна 2024-жылдын 27-июнунда №6-1174и/24 менен киргизилген.

15. ЖПКнын 373-беренесинин 1-бөлүгүнүн, 375-беренесинин 1-бөлүгүнүн тиешелүү түрдө “иштин маңызы боюнча чыгарылган” жана “иштин маңызы боюнча” деген сөздөр менен билдирилген ченемдик жоболорунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө, ошондой эле АПКнын 267-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча **2023-жылдын 27-декабрындагы Чечим** Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинде **аткарууда турат.**

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги тарабынан “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине жана Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамдын долбоору иштелип чыкты. Сын-пикирлер болгондугун эске алуу менен мыйзам долбоору жеткире иштелип чыгып, мамлекеттик органдар менен кайра макулдашылгандан кийин (2024-жылдын 11-мартындагы чыг. №05-3/2384) Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясына (2024-жылдын 21-июнундагы чыг. №05-1/630) киргизилген.

Жооптуу орган – Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги.

Ошону менен бирге, конституциялык контролдоо органынын төмөнкү чечимдери али аткарыла электигине же жарым-жартылай аткарылгандыгына Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши жана Министрлер Кабинети көңүл буруусу керек.

1) Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Конституциялык соттун 2013-жылдын 26-ноябрындагы Чечими. Ал жарым-жартылай Эмгек кодексинин 427-беренесине өзгөртүүлөрдү киргизүү жолу менен аткарылган, мында өзгөртүүлөр жарандардын саясий мамлекеттик кызмат өтөөсү жөнүндө укуктук жөнгө салууга киргизилген эмес.

2) Конституциялык соттун 2014-жылдын 24-январындагы Чечими 2015-жылдын августунда 1999-жылдагы КЖПКга өзгөртүүлөрдү кабыл алуу жолу менен аткарылган. Бирок, 2021-жылы жаңы КЖПКны кабыл алууда мурда талашылып жаткан берененин мазмуну конституциялык контролдоо органынын укуктук позициясын жана 2015-жылы КЖПКга кабыл алынган өзгөртүүлөрдү эске албастан формулировкаланган.

3) “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 22-беренесинин 11-бөлүгүнүн ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча 2015-жылдын 27-ноябрындагы Чечим. Тиешелүү мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан 2023-жылдын 2-майында чакыртып алынган.

4) “Уюшкан кылмыштуулукка каршы аракеттенүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 21-беренесинин 3, 5, 7-бөлүктөрүнүн, 22-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-5-пункттарынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча 2016-жылдын 2-ноябрындагы Чечим. Тиешелүү мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети тарабынан 2022-жылдын 14-ноябрында чакыртып алынган.

5) Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 87-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча 2022-жылдын 29-июнундагы Чечим. Тиешелүү мыйзам долбоору Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2023-жылдын 15-ноябрында биринчи окууда четке кагылган.

6) Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексинин 268-беренесинин 1-бөлүгүнүн “иштин маңызы боюнча чыгарылган” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча 2021-жылдын 17-мартындагы Чечим. АПКнын 267-беренесинин конституциялуулугун кароодо Конституциялык сот 2023-жылдын 27-декабрындагы өзүнүн Чечиминде 2022-жылдын 12-июлундагы №64 “Кыргыз Республикасынын Административдик-процесстик кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамы менен камтылбаган укуктук позицияларды ишке ашыруу максатында берененин колдонуудагы редакциясын кошумча кайра карап чыгуу зарылдыгын белгилеген жана конституциялык контролдоо органынын 2021-жылдын 17-мартындагы Чечиминин укуктук позициялары толук эске алынган эмес.

Каралган иштерди, жарандардын, юридикалык жактардын жана башка кайрылуу субъекттеринин кайрылууларын системалуу талдоонун негизинде, Конституциялык сот төмөнкүдөй тыянактарга жана сунуштарга келди.

Ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун көзөмөлдөө функциясын жүзөгө ашыруу менен Конституциялык сот 2023-жылы 20 чечим кабыл алды, анын ичинде колдонуудагы конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында кайра каралган бир чечим.

Кабыл алынган 20 чечимдин ичинен 15и мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын ченемдери Конституцияга карама-каршы келет деп таанылгандыктан же болбосо Конституциялык соттун чечиминин маанисинен улам укуктук жөнгө салуудагы кенемтелерди четтетүү зарылдыгы келип чыккандыктан аларды аткаруу керек деп эсептейт.

Соттун 19 чечиминде ЖПКнын айрым жоболорунун (4 жолу), КЖПКнын (4 жолу), Кылмыш-жаза кодексинин (2 жолу) жана 2021-жылдагы кылмыш-жаза мыйзамдарынын бөлүгүндөгү өткөөл мыйзамдын (1 жолу), АПКнын (2 жолу) жана коомдук мамилелердин ар кандай чөйрөлөрүн жөнгө салууга багытталган 10 ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун текшерүү жүргүзүлдү.

Конституциялык соттун Кылмыш-жаза кодексинин (2), Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин (4), ошондой эле 2021-жылдагы кылмыш-жаза мыйзамдары бөлүгүндө өткөөл мыйзамдын (1) ченемдерин текшерүүнүн натыйжасында кабыл алынган 7 чечиминде алардын дээрлик бардыгы Конституциянын ченемдерине карама-каршы келет деп табылган. Соттун бир гана чечими менен КЖПКнын талашылып жаткан ченеми Конституцияга карама-каршы келбейт деп таанылган.

Конституциялык соттун 4 чечиминде Жарандык процесстик кодекстин ченемдери Конституциянын ченемдерине карама-каршы келет деп табылган. Соттун эки чечими АПКнын айрым ченемдеринин конституциялуулугун караган, мында алардын бири Конституцияга карама-каршы келет деп таанылган.

Жогоруда аталган кодекстердин ченемдерин текшерүүдө жарандар жана юридикалык жактар тарабынан Конституциянын 61-беренеси менен кепилденген соттук коргонуу укугун ишке ашыруучу укуктук механизмдерде күмөн саноолор болду.

Учурдагы укуктук жөнгө салууну конституциялык эмес деп таануунун көбүрөөк болушу мыйзам чыгаруучу органга Конституциянын үстөмдүгү принцибин, жеке жана коомдук кызыкчылыктардын тең салмактуулугун сактоо үчүн кылмыш, жарандык жана административдик процесстик мыйзамдар жаатындагы мыйзам долбоорлорун кылдаттык менен карап чыгууга белги берет.

“Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын, “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамдын, Эмгек кодексинин жана “Аялдардын эмгегин колдонууга тыюу салынган эмгек шарттары зыяндуу жана (же) коркунучтуу өндүрүштөрдүн, жумуштардын, кесиптердин жана кызматтардын тизмеси жөнүндө” Өкмөттүн токтомунун айрым жоболорун текшерүү боюнча 3 чечимде Конституциялык сот талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келбейт деп тааныса да, бирок укуктук жөнгө салуунун айрым көйгөйлөрүн аныктады. Бул чечимдерде укуктук жөнгө салууга ар кандай белгилер боюнча басмырлоого жол бербөө жана тең укуктуулук принцибин бузбоо көз карашынан баа берилет. Ушуга байланыштуу ченем жаратуучу органдар мамлекеттик колдоого муктаж адамдардын мүмкүнчүлүктөрүн теңдөөгө багытталган колдонулуп жаткан жаңы технологияларды жана социалдык чараларды эске алуу менен, коомдук мамилелердин субъекттерин басмырлабоо жана теңчилик принциптерин ишке ашыруучу укуктук механизмдерди иштеп чыгууга кыйла кунт коюп мамиле кылышы керек.

Инсандын укуктарын жана эркиндиктерин чектеген же башка ыкма менен козгогон жоболорду белгилеген мыйзамдардын конституциялуулугун текшерүүдө Конституциялык соттун чечимдеринде укуктук чектөөлөр конституциялык укуктардын, жарандардын эркиндиктеринин жана мамлекеттин жана коомдун коомдук кызыкчылыктарынын ортосундагы тең салмактуулукту камсыз кылууга тийиш экендиги баса белгиленген. Конституциялык укуктардын жана эркиндиктердин ар кандай чектөөлөрү юридикалык жактан жол берилген, социалдык жактан акталган гана эмес, ошондой эле адилеттүү, зарыл жана мындай чектөөлөрдүн конституциялык таанылган максаттарга өлчөмдөш болууга тийиш.

Конституциялык сот кабыл алынган мыйзамдарда Конституциянын принциптеринин жана ченемдеринин сакталышын жана өнүгүшүн ырастады, мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, алардын кызмат адамдарынын, жарандардын жана юридикалык жактардын ишинде Конституциялык мыйзамдуулук режимин андан ары камсыз кылууга багытталган укуктук позицияларды түздү. Айрым мыйзамдарда кемчиликтердин жана укуктук

белгисиздиктин болушу менен шартталган укуктук жөнгө салуунун кемчиликтери аныкталган, ушуга байланыштуу мыйзам чыгаруучуга аларды коомдук мамилелерди мыйзамдык жөнгө салууну андан ары өркүндөтүүдө четтетүү каралган.

Айрым мыйзамдарда кемчиликтердин жана укуктук белгисиздиктин болушу менен шартталган укуктук жөнгө салуунун кемчиликтери аныкталган, ушуга байланыштуу мыйзам чыгаруучуга аларды коомдук мамилелерди мыйзамдык жөнгө салууну андан ары өркүндөтүүдө четтетүү каралган.

Айрым чечимдерде укук колдонуу практикасында жарандардын укуктары менен эркиндиктеринин бузулушуна жол бербөө максатында Конституциялык сот мамлекеттик органдарды укуктук ченемдердин табылган конституциялык-укуктук мазмунун эске алуу менен конституциялык контролдоо органынын чечимин түздөн-түз колдонууга түздөн-түз багыттаган. Конституциялык сот мыйзам чыгаруучуга мыйзам чыгаруу ишинин практикасында болжолдоо институттарын, коомдук талкууларды жана коомдук экспертизаларды, ченемдик укуктук актылардын долбоорлору боюнча ар кандай диалогдук аянтчаларды системалуу пайдалануу максатка ылайыктуу деп эсептейт.

Мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары тарабынан Конституциялык соттун чечимдерин аткаруу, ошондой эле өз ишинде бул чечимдерде камтылган укуктук позицияларды эсепке алуу боюнча зарыл чаралар көрүлүп жаткандыгын белгилей кетүү керек. Бирок, ошентсе да белгилүү бир көйгөйлөр бар, алар көбүнчө кызмат адамдарынын аларды аткаруу тартиби боюнча жетишсиз маалымдарлыгы же алардын Конституциялык соттун чечимдеринде көрсөтүлгөн укуктук позициялардын маңызы менен жетишсиз маалымдарлыгы менен байланышкан.

Ушуга байланыштуу ченем жаратуу иш процессинде сот, мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийлик бутактарынын кызматташуусунун жана өз ара аракеттенүүсүнүн деңгээлин жогорулатуу керек, мында Конституциянын үстөмдүгү принцибин, адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо артыкчылыгын, өлчөмдөштүк принцибин, жеке жана коомдук кызыкчылыктардын тең салмактуулугун сактоо принцибин, ошондой эле укук колдонуу жүзөгө ашырылып жаткан шарттарын жетекчиликке алуу зарыл.

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

**Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
2022-жылдын 18-февралындагы № 02-П токтому менен бекитилген Кыргыз
Республикасынын Конституциялык сотунун
Регламентине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө**

ТОКТОМУ

2023-жылдын 6-сентябры

Бишкек ш.

№ 09-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту курамында: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев ишти натыйжалуу уюштуруу максатында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л А Т:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2022-жылдын 18-февралындагы № 02-П токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Регламентине төмөнкүдөй өзгөртүүлөр киргизилсин:

– “Конституциялык сотто иштерди кароонун тартиби” аталыштагы 10-баптын “Иштерди жазуу жүзүндөгү процедура боюнча кароо” деген §5 параграфынын 104-пунктунун 3-пунктчасы төмөнкүдөй редакцияда берилсин:

“3. соттун (судьялардын) кайрылуусу боюнча төмөнкү учурларда:

– ишти чечүү андан көз каранды болгон ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу жөнүндө маселе пайда болгондо;

– укук колдонууда келип чыккан кыйынчылыктардан улам Конституциялык соттун чечимин түшүндүрүү зарылдыгы пайда болгондо;”.

– “Конституциялык сотто иштерди кароонун тартиби” аталыштагы 10-баптын “Иштерди жазуу жүзүндөгү процедура боюнча кароо” деген §5 параграфы төмөнкүдөй мазмундагы жаңы 105¹-пункт менен толукталсын:

“105¹. Конституциялык соттун чечими соттун (судьялардын) кайрылуусу боюнча Конституциялык соттун өзү тарабынан гана түшүндүрүлүшү мүмкүн.”.

2. Бул токтом кабыл алынган күндөн тартып күчүнө кирет.

3. Бул токтом Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтына жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысына” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
илге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

”Бир Дүйнө-Кыргызстан” коомдук бирикмесинин кызыкчылыгын көздөгөн Тимур Дженишбекович Арыковдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-июнундагы аныктамасына даттануусу боюнча

2024-жылдын 26-сентябры

Бишкек шаары

№ 10-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы А. Дж. Арзыматованын катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, “Бир Дүйнө-Кыргызстан” коомдук бирикмесинин (мындан ары – “Бир дүйнө-Кыргызстан КБ”) кызыкчылыгын көздөгөн Тимур Дженишбекович Арыковдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-июнундагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Т.Дж. Арыковдун даттанууда келтирилген жүйөлөрүн жана өтүнүчү боюнча материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2024-жылдын 16-майында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын (мындан ары – Мыйзам) 2-беренесинин жетинчи – он биринчи абзацтарынын, 17-1-беренесинин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 8-беренесинин 2-бөлүгүнө, 23-беренесинин 2,4-бөлүктөрүнө, 24-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-абзацына, 32-беренесинин 1,2-бөлүктөрүнө, 33-беренесинин 1-бөлүгүнө, 36-беренесине, 37-беренесинин 2, 4, 5, 6-бөлүктөрүнө, 61-беренесине, 100-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө “Бир Дүйнө-Кыргызстан” КБнын өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтө, Мыйзамдын талашылып жаткан ченемдери чет мамлекеттерден, алардын мамлекеттик органдарынан, эл аралык, чет өлкөлүк уюмдардан, чет өлкөлүк жарандардан, жарандыгы жок адамдардан же алар ыйгарым укук берген адамдардан акча каражаттарын жана башка мүлктү алуучу коомдук бирикмелер, фонддор, мекемелер жана ассоциациялар (бирликтер) түрүндө түзүлгөн коммерциялык эмес уюмдар (мындан ары – КЭУ) үчүн ишмердигин ченемсиз чектөөнү жана ашыкча талаптарды камтыйт деп белгиленген.

Арыз ээсинин пикири боюнча, жогоруда көрсөтүлгөн КЭУлардын талашылып жаткан укуктук жөнгө салуусу басмырлоочу мүнөзгө ээ, анткени ал коммерциялык эмес уюмдардын айрым түрлөрүнүн ишине гана жайылтылат, муну менен бир топтогу субъекттердин укуктук жөнгө салуусунда айырмалоо киргизилет.

Талашылып жаткан ченемдер менен коммерциялык эмес уюмдардын жаңы категориясын – чет өлкөлүк өкүлдүн милдетин аткаруучу КЭУ деп киргизүү мындай укуктук жөнгө салуунун субъекттерине айыптуу маани берет жана алардын ишине бөгөт коюучу, стигмалоочу таасир көрсөтөт. Талашылып жаткан ченемдерде камтылган “чет өлкөлүк өкүл” түшүнүгү өзүнүн мааниси боюнча жарандык мыйзамдардагы өкүлчүлүк институту менен дал келбейт, ага карама-каршы келет жана ошону менен укуктук белгисиздикти жаратат. Андан тышкары, “чет өлкөлүк өкүлдүн милдетин аткаруучу коммерциялык эмес уюм” түшүнүгүнүн аныктамасында “анын ичинде чет өлкөлүк булактардын кызыкчылыгында” деген сөздөр, эгерде ал өзүнүн программаларын, саясатын жана артыкчылыктарын аныктоодо башкаруучулук жана оперативдүү көз карандысыздыгын сактап калса дагы, каражаттарды алуучунун үстүнөн донордун иш жүзүндөгү контролдугу жөнүндө түшүнүктү бекемдейт. Талашылып жаткан ченемдерди мындай түшүнүү ал каражаттарды алган бир фактысы болгон учурда да “чет өлкөлүк булактын” кызыкчылыгында коммерциялык эмес уюмдун аракеттеринин төгүндөлгүс презумпциясын түзөт, анткени өз ишинин операциялык көз карандысыздыгынын кандай болбосун далилдери ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган үчүн юридикалык мааниге ээ эмес. Мындай жобо жарандардын биригүү эркиндигине болгон конституциялык укуктарын жана Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган алардын укуктары менен эркиндиктерин соттук коргоонун кепилдиктерин бузат (36-берене, 61-берененин 1-бөлүгү).

Мындан тышкары, кайрылуу субъектиси Мыйзамдын талашылып жаткан 17-1-беренесинде каралган Юстиция министрлигинин жаңы ыйгарым укуктары мамлекеттик орган менен жогоруда аталган коммерциялык эмес уюмдардын ортосундагы мамилелерде олуттуу дисбалансты жаратат, ал тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын конституциялык принцибин бузат деп эсептейт (100-берененин 3-бөлүгү).

Жүйөлөрдүн жыйындысында, кайрылуунун автору талашылып жаткан ченемдерди негизсиз, жогоруда көрсөтүлгөн конституциялык укуктар менен эркиндиктерди ченемсиз чектейт деп эсептейт жана ушуга байланыштуу аларды Конституцияга карама-каршы келет деп таанууну өтүнгөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-июнундагы аныктамасы менен “Бир Дүйнө-Кыргызстан” коомдук бирикмесинин кайрылуусунун формасы жана мазмуну “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келбегендигине байланыштуу аны өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын аныктамасында биригүү эркиндигине конституциялык укук коммерциялык эмес уюмдардын ар кандай түрлөрүн түзүүгө мүмкүндүк берээри белгиленген, алардын ар бири өзүнө гана таандык максаттарга жана милдеттерге ээ боло алат. Андыктан коммерциялык эмес уюмдардын формаларынын ар түрдүүлүгүн эске алып, мыйзамдар менен коммерциялык эмес уюмдардын ар кандай формаларынын ишин жөнгө салуу адаптацияланган, алардын арасында чет өлкөлүк булактардан каржылоо алган жана Кыргыз Республикасынын аймагында саясий иш менен алектенген коммерциялык эмес уюмдардын ишин жөнгө салуучу Мыйзамдын талашылып жаткан ченемдери да бар.

Ошондой эле, талашылып жаткан ченемдерде баяндалган талаптар өз маңызы боюнча конституциялык укуктарды жана эркиндиктерди жүзөгө ашырууга түздөн-түз тоскоол боло турган чектөөчү-тыюу салуучу мүнөзгө ээ эмес, ал эми ыйгарым укуктуу орган катары иш алып барган Юстиция министрлигинин ыйгарым укуктары аларды өзүм билемдик менен колдонууну болжолдобойт деп белгиленген.

Кайрылууда келтирилген арыз ээсинин жүйөлөрү, талашылып жаткан ченемдер Конституцияга ылайык келеби деген маселедеги белгисиздик жөнүндө күбөлөндүрбөйт, анткени коммерциялык эмес уюмдардын жогоруда көрсөтүлгөн формаларына карата мамлекет тарабынан өзүм билемдиктин мүмкүндүгү жөнүндө божомолдор гана келтирилген.

Судьялар коллегиясынын аныктамасына макул болбостон, Т.Дж. Арыков 2024-жылдын 6-августунда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Арыз ээси өзүнүн даттануусунда Конституциянын 97-беренесинин 3-бөлүгүнө шилтеме жасайт, анда эгерде Конституцияда таанылган укуктары жана эркиндиктери бузулуп жатат деп эсептесе, ар бир адамга мыйзамдын жана башка ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун талашуу укугуна кепилдик берилет.

Мындан тышкары, ал даттанылып жаткан аныктамада судьялар коллегиясы формасына жана мазмунга карата талаптар бузулгандыгын көрсөтпөгөндүгүн, бул болсо өтүнүч белгиленген талаптарга ылайык берилгендигин айгинелейт деп баса белгилеген.

Арыз ээси, ошондой эле соттук коллегия өтүнүчтү маңызы боюнча кароого өтүү менен өз ыйгарым укуктарынан аша чапкандыгын белгилейт. Бул, анын пикири боюнча аныктамада Конституциялык соттун укуктук позициялары берилгендиги, талашылып жаткан жоболордун конституциялуулугу тууралуу тыянактар жасалгандыгы, ошондой эле чет өлкөлүк коммерциялык эмес уюмдардын, алардын филиалдарынын жана өкүлчүлүктөрүнүн статусу боюнча корутунду берилгендиги менен билдирилген.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

Конституция, конституциялык сот адилеттигине жеткиликтүүлүктүн жогорку деңгээлин карайт, ошентсе да алардын чектерин белгилейт. Бул конституциялык сот адилеттигинин

жеткиликтүүлүгүнүн кепилдиги кайрылууларда жол берилген шарттардын болушун болжойт дегенди билдирет, ал жарандардын Конституциялык сотко кайрылуусунун формасын жана тартибин өз каалоосу боюнча аныктоо мүмкүнчүлүгүн караштырбайт.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 27-беренеси өзүнө кайрылууга карата жалпы талаптарды камтыйт, алар кайрылууну кароонун конкреттүү негиздерин да камтууга тийиш. Аталган конституциялык Мыйзамдын 26-беренесинде мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актынын Конституцияга ылайык келүүсү жөнүндө маселеде белгилүү болгон аныксыздык ишти кароого негиз болуп саналат деп белгиленген. “Мазмун” түшүнүгүнө конституциялык Мыйзамда көрсөтүлгөн кароо үчүн конкреттүү негиздер, анын ичинде арыз ээсинин ал койгон маселе боюнча талашылып жаткан укуктук жөнгө салуунун конституциялуулугунда белгилүү болгон аныксыздыкты ачык далилдеген, Конституциянын тиешелүү ченемдерине шилтеме берүү менен укуктук мүнөздөгү төгүндөлгүс аргументтерди келтирүү милдети да киргизилет. Мында талашылып жаткан ченемдер менен Конституциянын ортосундагы системалуу байланыш сөзсүз болууга тийиш.

Конституциялык сот кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу маселеси боюнча Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын аныктамасы процесстик мүнөзгө ээ экендигин белгилейт, анткени судьялар коллегиясы кайрылуунун “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келүүсүн текшерет. Бул талаптарды так сактоо конституциялык сот өндүрүшүн козгоонун, конституциялык текшерүүнүн предметин жана анын чектерин аныктоонун объективдүүлүгүнүн кепилдиги болуп саналат.

Муну менен катар, судьялар коллегиясы аныктама чыгаруу үчүн негиздерди белгилөө процессинде талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугунда күмөндүүлүктүн бар экендигине баа берүү үчүн мыйзамдардын, эл аралык укуктун ченемдерин комплекстүү талдоону жүзөгө ашырат. Бул сунушталган материалдардын Конституциянын ченемдерине ылайык келишин ар тараптан изилдөөнү жана арыз ээсинин талаптарынын укук ченемдүүлүгүн баалоону болжойт. Ушуга байланыштуу, судьялар коллегиясы талашылып жаткан укуктук жөнгө салууга өзүнүн баасын берүү менен өзүнүн жүйөлөрүн негиздөөгө милдеттүү, муну менен өзүнүн аныктамасында конституциялык ченемдерди жүзөгө ашыруунун маңызын жана чектерин ачып берген конституциялык контролдоо органынын укуктук позицияларына эркин шилтеме жасай алат.

Конституциялык соттун укуктук позициялары жалпы укуктук мааниге ээ, алардын күчү милдеттүүлүгүндө, анын ичинде юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүүлүгүндө турат. Алар ченемдик мүнөздөгү натыйжаларды шарттайт жана императивдик мааниге ээ болот.

Судьялар коллегиясы тарабынан “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык жүзөгө ашырылуучу, кайрылуу субъектиси койгон укуктук маселелерди текшерүүнүн мазмунун эске алып, Конституциялык сот, судьялар коллегиясы аныктаманын бул бөлүгүндө өзүнүн ыйгарым укуктарынын алкагынан чыккан эмес, аны

мурда билдирилген, конституциялык контролдоо органынын укуктук позицияларына ылайык жүйөлөштүрүү менен өзүнүн аныктамасын чыгарды деп эсептейт.

Арыз ээси судьялар коллегиясынын бул аныктамасына даттануу менен өзүнүн мурдагы кайрылуусунун маңызы боюнча жаңы далилдерди келтирген эмес. Судьялар коллегиясынын тыянактарын жокко чыгаруучу жана даттанылып жаткан аныктаманы жокко чыгарууну шарттаган укуктук негиздердин жоктугу арыз ээсинин ырастоолорунун кайталагандыгы жөнүндө айгинелейт, алар талашылып жаткан ченемдердин Конституцияга ылайыктуулугу жөнүндө ал койгон маселеде белгисиздиктин болушун далилдеген укуктук аргументтер катары бааланышы мүмкүн эмес.

Тиешелүү түрдө, арыз ээсинин даттануусунун предмети болуп КЭУлардын айрым формаларынын иши үчүн белгилүү талаптарды жана аларды бузгандык үчүн кесепеттерин белгилөө менен байланышкан маселелерди укуктук регламенттөө калат.

Мыйзам чыгаруучунун Мыйзамдын талаптарын бузгандыгы үчүн санкцияларды жана башка кесепеттерди белгилөөсү алардын конституциялуулугунан күмөн саноого алып келбейт, анткени бул мыйзам чыгаруучунун ченем жаратуу ишинин логикалык уландысы болуп саналат. Бул позиция толук логикалуу жана укуктук аныктык принциптери менен ченемдик укуктук актылардын конституциялуулук презумпциясынын тең салмактуулугунун натыйжасы болуп саналат.

Ошентип, судьялар коллегиясы кандайдыр бир өзгөчөлүктөрдөн улам, анын ичинде алардын ишин каржылоо булагы боюнча айрым субъекттерге статус берүү өзүнчө алганда конституциялык принциптердин, жарандардын укуктары менен эркиндиктеринин бузулушуна алып келбейт деген тыянакка туура келген. Ошондой эле, ошол эле өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен кошумча милдеттенмелерди белгилөө сыяктуу эле, априори мамлекет тарабынан бул субъекттерге карата өзүм билемдикти билдирбейт.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык сот арыз ээсинин даттануусун канааттандыруу жана судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-июнундагы аныктамасын жокко чыгаруу үчүн негиздерди тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТОКТОМ КЫЛДЫ:

1. “Бир Дүйнө-Кыргызстан” коомдук бирикмесинин кызыкчылыгын көздөгөн Тимур Дженишбекович Арыковдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-июнундагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун төрагасы Замирбек Курамаевич Базарбековдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечиминин түшүндүрмөсү жөнүндө

2024-жылдын 23-октябры

Бишкек шаары

№ 11-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, катчы М.Н. Нургазиеванын катышуусунда, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 38-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктун, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2022-жылдын 18-февралындагы №02-П токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Регламентинин 104-пунктунун 3-пунктчасын, 105¹-пунктун жетекчиликке алып, Ж. Шараповдун, С.А. Матцаковдун, Э.А. Рамазанованын, Н.Б. Байышовдун кайрылуусу боюнча Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 95-беренесинин жана 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечимин түшүндүрүп берүү тууралуу Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун төрагасы З.К. Базарбековдун кайрылуусун соттук отурумда карап чыгып,

ТА П Т Ы:

2024-жылдын 22-августунда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун төрагасы З.К. Базарбековдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечиминин өңүтүндө “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Кыргыз Республикасынын Жаза аткаруу кодексине, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” жана “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө (Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине, “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, “Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Мыйзамы) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын укук колдонуусунун айрым маселелерин түшүндүрүп берүү жөнүндө кайрылуусу келип түшкөн.

Кайрылуудан көрүнүп тургандай, 2024-жылдын 24-июлундагы № 147 “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына (Жаза аткаруу жана Кылмыш-жаза кодекстерине) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамы (мындан ары – Мыйзам) менен Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин (мындан ары – КЖК) 67 жана 80-беренелери тиешелүү түрдө 4-1 жана 5-1-бөлүктөр менен толукталган.

Бул өзгөртүүлөргө ылайык Кыргыз Республикасынын Жогорку соту Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 61-главасына ылайык чет мамлекеттин сотунун өкүмүн аткаруу менен байланышкан маселени чечүүдө өзүнүн токтомунда КЖКнын 67-беренесинин 4-бөлүгүнүн жоболорун эске албастан, чет мамлекеттин соту дайындаган түзөтүү мекемесинин режимине ылайык келген абактын түрүн аныктайт. Мындан тышкары, сот Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн жоболорун эске албастан, чет мамлекеттин сотунун өкүмү мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин чет мамлекеттин соту тарабынан белгиленген камакта кармоо убактысын эсепке алуу тартибин колдонот.

Кайрылуу субъектиси, Жогорку сотко абактын тибин аныктоо жана камакта кармоо убактысын эсептөө үчүн дискрециялык ыйгарым укуктар берилгенине карабастан, соттолгонду Кыргыз Республикасына өткөрүп берүү түзөтүү мекемесинин тиби жана режими чет өлкөлүк соттун талаптарына ылайык келген шартта гана мүмкүн деп эсептейт. Башкача айтканда, бул маселелер чет өлкөлүк сот тарабынан белгиленген тартипте жөнгө салынат жана ал аткарылганда гана соттолгон адам жазасын өтөө үчүн Кыргыз Республикасына жөнөтүлүшү мүмкүн.

Жогорку соттун төрагасы жогоруда көрсөтүлгөн ченемдик жоболордун мазмуну Кыргыз Республикасында соттолгон адамдарга карата колдонулуучу жалпы ченемдерден айырмаланарын белгилейт.

Алсак, Кыргыз Республикасынын Жаза аткаруу кодексинин (мындан ары – ЖАК) 73-беренеси менен ар бир түзөтүү абактарында (жалпы, катуу, өзгөчө режимдеги) жаза өтөөнүн шарттары аныкталган. Жалпы режимдеги түзөтүү абактарында белгилүү бир мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга биринчи жолу соттолгон адамдар жазасын өтөшөт. Ошол эле учурда чет мамлекеттин мыйзамдарында жаза өтөө шарттары, ошондой эле камакта кармоонун мөөнөтүн эсептөө эрежелери кыйла катаал.

Башкача айтканда, эгерде чет мамлекеттин соту соттолгон адам жазасын катуу же өзгөчө режимдеги абакта өтөшү керек деп чечсе, экстрадицияланган адам, ал биринчи жолу соттолгондугуна же андай эместигине карабастан, жазасын ошол эле режимдеги абакта жана Кыргыз Республикасында өтөйт.

Ушундай эле, Жогорку сот өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоонун бир күнүн эркиндигинен ажыратуунун эки күнүнө барабар деп эсептөө эрежеси боюнча камакта кароо мөөнөтүнүн эсебин белгилеген КЖКнын 80-беренесинин 5-бөлүгүн чет мамлекетте соттолгон Кыргыз Республикасынын жаранына карата колдоно албайт.

Ошентип, Жогорку соттун төрагасы иштин мындай абалында чет мамлекеттин мыйзамдарынын улуттук мыйзамдардан артыкчылыгы тааныларын, бул Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамдарына түп-тамырынан карама-каршы келерин белгилейт.

Ошол эле учурда, катта көрсөтүлгөндөй, азыркы мезгилде Башкы прокуратуранын өтүнүчүнүн негизинде Жогорку соттун кароосуна чет мамлекеттин сотторунун өкүмдөрүн аткаруу боюнча ондогон кайрылуулар келип түшүүдө. Аларды изилдөөдө Жогорку сотто КЖКнын 67-беренесинин 4-1-бөлүгүнүн жана 80-беренесинин 5-1-бөлүгүнүн колдонулушу чет мамлекетте соттолгон адамдардын абалын начарлатпайбы жана аларды Кыргыз Республикасында соттолгон жарандар менен бирдей эмес абалга койбойбу деген күмөндүүлүктү жаратат.

Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамдары Конституцияга, жалпы таанылган эл аралык принциптерге жана ченемдерге, ошондой эле улуттук мыйзамдарга ылайык күчүнө кирген эл аралык келишимдерге негизденет.

Өкмөттүн 2001-жылдын 17-январындагы № 9 токтому менен Эркинен ажыратууга соттолгондорду андан ары жаза өтөө үчүн өткөрүп берүү жөнүндө конвенция бекитилген жана Кыргыз Республикасы анын катышуучусу болуп калды. Бул документке ылайык жазаны өтөө үчүн өткөрүлүп берилген адамдар аткаруу мамлекетинде ушундай эле жосун үчүн соттолгондор сыяктуу эле укуктук кесепеттерди тартышат, ал эми өкүмдү аткаруучу мамлекет соттолгондун абалын начарлатпастан өз мыйзамдарына ылайык жазаны өтөлүшүн улантууну камсыз кылат (12, 14-статьялар).

Мындан тышкары, Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечими менен Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү Конституциянын 56-беренесинин 2, 4-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп таанылган. Буга байланыштуу Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесин Чечимге ылайык келтиргенге чейин, өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта

кармоонун бир күндүк мөөнөтү эркиндиктен ажыратуунун эки күнүнө чегерилүүгө жатат деп көрсөтүлгөн.

2024-жылдын 26-июлундагы № 149 Мыйзам менен жогоруда белгиленген Чечим толугу менен ишке ашырылган, башкача айтканда, Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү тиешелүү редакцияда баяндалган.

Кайрылуунун автору Конституциянын 97-беренесинин 5-бөлүгүнө жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын ченемдерине шилтеме жасаган, аларга ылайык Конституциялык сот тарабынан мыйзамдардын же алардын жоболорунун конституциялык эмес деп белгилениши алардын Кыргыз Республикасынын аймагында колдонулушун жокко чыгарат, ошондой эле сот чечимдерин кошпогондо, конституциялык эмес деп таанылган мыйзамдарга же алардын жоболоруна негизделген башка ченемдик укуктук актылардын колдонулушу жокко чыгарылат.

Конституциялык соттун актылары бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш. Аларды шайкеш келтиргенге же жокко чыгарганга чейин түздөн-түз Конституция жана Конституциялык соттун чечимдери колдонулат. Ченемдик укуктук актыны же анын бөлүгүн конституциялык эмес деп таануу жөнүндө чечимдин юридикалык күчүн ушул эле ченемдик укуктук актыны же анын ушундай эле мазмундагы бөлүгүн кайра кабыл алуу менен жокко чыгаруу мүмкүн эмес.

Баяндалгандарды эске алуу менен, Жогорку соттун төрагасы З.К. Базарбеков укук колдонуу тажрыйбасында пайда болгон көйгөйлөр Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечимин түшүндүрүүнү талап кылат деп жыйынтыктайт жана 2024-жылдын 24-июлундагы № 147 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы Конституциялык соттун Чечимин иш жүзүндө жокко чыгаруу болуп саналбайбы жана кылмыш-жаза мыйзамдарындагы жаңы киргизүүлөр Конституцияда бекитилген адам укуктарынын бузулушуна алып келбей тургандыгын тактоону суранат.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун төрагасынын жүйөлөрүн изилдеп чыгып, Конституциялык сот төмөнкүдөй тыянактарга келет.

1. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2022-жылдын 18-февралындагы № 02-П токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Регламентинин 104-пунктунун 3-пунктчасына жана 105-1-пунктуна ылайык, Конституциялык соттун чечими укук колдонууда пайда болгон татаалдыктарга байланыштуу соттун (судьянын) кайрылуусу боюнча Конституциялык соттун өзү тарабынан гана түшүндүрүлүшү мүмкүн. Бул, Конституциялык сот өз чечимдерин өз предметинин чегинде жана Чечимдин өзүндө каралган жана чагылдырылган, кошумча чечмелөөнү талап кылган маселелер боюнча гана түшүндүрөт. Ушул Регламенттин 10-главасына ылайык Конституциялык соттун чечимин түшүндүрүү жөнүндө соттун (судьянын) кайрылуусун кароо жазуу жүзүндөгү жол-жобо боюнча жүзөгө ашырылат.

2. Конституциялык сот чечимди кабыл алууда мыйзам чыгаруучунун же башка ченем жаратуучу органдын позициясына да, ошондой эле аны укук колдонуучу тарабынан түшүнүүсүнө да баа берет, мында Конституциянын жоболорун чечмелөөгө негизденет. Муну менен Конституциялык сот гана бардыгы үчүн жалпыга милдеттүү мааниге ээ чечимдерди чыгарат. Ошондуктан анын актылары акыркы болуп саналат, башка органдар тарабынан кайра каралышы мүмкүн эмес же конституциялык эмес мыйзам жобосун кайра кабыл алуу жолу менен жетишүү мүмкүн эмес, ошондой эле бардык укук колдонуучуларды Конституциялык соттун укуктук позицияларына ылайык аракеттенүүгө милдеттендирет.

Конституциялык сот тарабынан мыйзамдардын же алардын жоболорунун конституциялык эмес деп белгиленеши алардын Кыргыз Республикасынын аймагында колдонулушун жокко чыгарат, ошондой эле конституциялык эмес деп таанылган мыйзамдарга же алардын жоболоруна негизделген башка ченемдик укуктук актылардын колдонулушун жокко чыгарат. Бул, өз кезегинде, мындай ченем, жалпы эреже боюнча, Конституциялык соттун чечими күчүнө кирген учурдан тартып башкача кандайдыр бир чечмеленбеши жана кандайдыр бир башка мааниде колдонулбашы керек дегенди билдирет.

Ошентип, Конституциялык соттун чечимдери Конституциянын өзү менен салыштырууга мүмкүн болгон жогорку юридикалык күчкө ээ жана убакыт боюнча да, мейкиндик боюнча да, ошондой эле адамдардын чөйрөсү боюнча колдонуу чөйрөсүнө ээ.

3. Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечиминде кароонун предмети КЖКнын 80-беренесинин 5-бөлүгү, 95-беренеси жана 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 “Кылмыш-жаза кодексин, Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Мыйзамдын 5-беренесинин 2-пункту болуп саналат.

Алсак, талашылып жаткан ченемдер соттолгондорго кынтыксыз жүрүм-туруму болгон учурда анын өтөө мөөнөтү аяктаганга чейин соттуулугун алып салуу укугун берүүнү жокко чыгаруу, кылмыш-жаза мыйзамынын убакыттык колдонуу принцибин, анын ичинде 1997-жылдагы КЖК боюнча өткөөл сот адилеттиги бөлүгүндө колдонуу маселелерине тиешелүү болгон.

Конституциялык сот соттолгон адамдын кынтыксыз жүрүм-турумунда соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салуу анын оңолуу жөнүндө чечим кабыл алган соттолуучунун өзүнө жараша болоорун белгилеген, ал эми сот берилген документтердин негизинде оңолуу фактысын гана ырастаган. Бул укук колдонууда айырмачылыктарга жана адилеттүүлүк жана сот алдында теңдик принциптерине карама-каршы келишине алып келген. Соттуулукту мөөнөтүнөн мурда алып салуу мүмкүнчүлүгү кепилденген укук эмес, жеңилдик катары каралып келген, ошондуктан аны жоюу конституциялык укуктарды жана эркиндиктерди бузбайт.

Бирок, жогоруда аталган Чечимде белгиленгендей, убакыттын өтүшү менен артка карай колдонуу жөнүндө ченемди жокко чыгаруу укук колдонуу практикасында аныксыздыктын жана күмөндүүлүктүн келип чыгуусунун себеби болуп калды, бул сот процессинде калыстыктын

алсыздашына, сот адилеттигинин негизги принциптеринин сакталбашына, ошондой эле укуктук ченемдердин туюндурмаларынын тактык жана айкындуулук талаптарынан четтөөсүнө алып келди. Ушуга байланыштуу талашылып жаткан ченем арыз берүүчүнүн конституциялык укуктарын бузуучу катары каралган, анткени Конституциянын жоболоруна негизденген юридикалык теңчилик принциби колдонуудагы укуктук системада белгилүү, так, айкын, бир мааниде жана карама-каршылыктуу эмес болушун талап кылат. Бул критерийлерди сактабоо укук колдонуудагы ыраатсыздыкка, бир мааниде эместикке, укук ченемдерин өзүм билемдик менен колдонууга же айрым адамдардын укугун таануудан баш тартууга алып келет, адам укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгарууга тыюуга жана аны соттук коргоого мамлекеттик коргоонун конституциялык кепилдиктерин бузат.

Мындан тышкары, ушул эле Чечим менен өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоонун бир күнүн эркиндигинен ажыратуунун бир күнүнө чегерүүнү белгилеген ченем талашылган. Бул ченемдик жобо жаңы КЖКнын күчүнө кириши менен өзгөртүлгөн болчу. 1997-жылдагы КЖКнын камакта кармоонун бир күнүн эркиндигинен ажыратуунун эки күнү катары эсептөөгө мүмкүндүк берген жобосунан айырмаланып, конституциялык контролдоо органы караган учурдагы редакция камакта кармоонун бир күнү эркиндигинен ажыратуунун бир күнүнө барабар болоорун караган.

Аталган Чечимде сот Кыргыз Республикасынын мыйзамдары кылмыш жасоого шектелгендерди жана айыпталуучуларды изоляциялоо деңгээли боюнча эркиндигинен ажыратуу жайларынын эң катаал режимдери менен салыштырууга боло турган шарттарда кармоого жол берет деп белгилеген, ал жерге соттолгондор соттун күчүнө кирген өкүмү боюнча жаза өтөө үчүн жөнөтүлөт, бул бөгөт коюу чарасынын мындай максаттарына өлчөмдөш эмес.

Жеке мейкиндиктин, ачык абада өткөрүлүүчү убакыттын жетишсиздиги, жылытуусу тынгылыктуу эмес, табигый жарыктын жана желдетүүнүн жетишсиздиги алдын ала камакта кармоо жайларында кармоонун кемсинтүүчү шарттарын билдирет, кыйноолорго окшош ырайымсыз, адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлоочу шарттар адамдын психологиялык жана физикалык абалын бузат.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык сот жазык жазасынын мөөнөтүндө камакка алуу түрүндө бөгөт коюу чарасын эсепке алуунун колдонуудагы модели соттолгондордун сотко чейинки өндүрүштүн чыгымдарын компенсациялоого мамлекет тарабынан мурда берилген укугун бузат деп белгилеген.

Бул соттолгондор үчүн жазалары талашылып жаткан мыйзам жобосу күчүнө киргенге чейин колдонулган эрежелер боюнча эсептелинген адамдарга салыштырмалуу бирдей эмес шарттарды түзгөн. Бул адамдын укугун жана эркиндигин жокко чыгарууга же кемитүүгө конституциялык тыюу салууга, ошондой эле эч ким кыйноолорго жана башка адамгерчиликсиз, ырайымсыз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазанын түрлөрүнө дуушар болушу мүмкүн эмес деген принципке карама-каршы келүүсүнө алып келген.

4. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 53-беренесинин 2-бөлүгүнүн талаптарына ылайык мамлекеттик бийликтин аткаруу жана мыйзам чыгаруу органдары Конституциялык соттун чечимдерин анын маанисине так ылайык кынтыксыз аткарууну камсыз кылууга милдеттүү.

Мунун негизинде, Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечими 2024-жылдын 26-июлундагы № 149 Мыйзам менен белгиленген тартипте ишке ашырылган. Ушул Мыйзам менен соттуулугун жоюу жана алып салуу жөнүндөгү 1997-жылдагы КЖКнын эрежелери жаңы КЖК күчүнө киргенге чейин кылмыш жасаган адамдарга карата колдонула турган өзгөртүүлөр киргизилген, буга жазык-укуктук кесепеттерин жеңилдетүү каралган учурлар кирбейт. Ошондой эле, өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоо мөөнөтү мурда 1997-жылы КЖКда каралгандай, камакта кармоонун бир күнү эркиндигинен ажыратуунун эки күнүнө барабар эсебинде эсептелет.

Ошентип, Конституциялык соттун укук колдонуу практикада аныксыздыкты жоюу жана жарандардын конституциялык укуктарын камсыз кылуу максаты мыйзамдарга тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү аркылуу ишке ашты.

5. Жогорку соттун төрагасынын КЖКнын 67 жана 80-беренелеринде каралган экстрадициялоо маселелерин жаңы жөнгө салуусун колдонуу экстрадицияланган адамдардын абалынын начарлашына, Конституцияда бекитилген адам укуктарынын бузулушуна жана Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечимин иш жүзүндө жокко чыгарууга алып келбейби деген күмөн саноолору боюнча төмөнкүлөрдү белгилей кетүү керек.

Мыйзамда көрсөтүлгөндөй, киргизилген түзөтүүлөр, анын ичинде КЖКнын 80-беренесинин 5-1-бөлүгү Кыргыз Республикасынын жарандарынын же Кыргыз Республикасынын аймагында туруктуу жашаган жарандыгы жок адамдардын жазаны андан ары өтөө үчүн (экстрадициялоо) Кыргыз Республикасына өткөрүп берүү укугун ишке ашырууну камсыздоого багытталган.

Бул ченемге ылайык, чет мамлекеттин сотунун өкүмү мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоо убактысын эсепке алуу тартиби КЖКнын 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн жоболорун эске албастан колдонулат. Бул, эгерде чет мамлекеттин мыйзамдары камакта кармоонун бир күнүн эркиндигинен ажыратуунун эки күнүнө чегерүүнү карабаса, анда мындай чегерип эсептөө колдонулбайт.

Каралып жаткан кайрылуунун контекстинде, КЖКнын жогоруда аталган Чечимге ылайык келтирилген 80-беренесинин 5-бөлүгү жалпы мүнөздөгү ченем болуп саналат жана тиешелүү түрдө жазаларды кошуу жана камакта кармоо убактысын эсепке алуу эрежелери мындай кырдаалда болгон бардык субъекттерге карата колдонулат.

Ал эми КЖКнын 80-беренесинин 5-1-бөлүгү чет өлкөлүк соттун өкүмүн аткаруу жөнүндө сөз болгон учурларда атайын эрежелерди карайт. Мындай регламенттөө КЖКнын 80-беренесинин 5-бөлүгүндө аныкталган жалпы эрежелерден четтейт, муну менен Кыргыз Республикасына жаза өтөө үчүн өткөрүлүп берилген адамдар үчүн камакта кармоо убактысын эсептөөнүн өзгөчө тартибин

белгиликт. Бул жоболор кылмыш иштери боюнча эл аралык кызматташуунун өзгөчө учурларында колдонулат.

Ошентип, экстрадициялоо жөнүндө жаңы киргизүүлөр өзгөчө учурларды жөнгө салуучу атайын ченемдер болуп саналат жана Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечими менен камтылбайт. Башкача айтканда, бул жоболор көрсөтүлгөн Чечимдин кароо предметинин алкагынан чыгат, демек, аны жокко чыгаруу формасы катары кароого болбойт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Экстрадициялоо маселелерин жөнгө салган “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү (Кыргыз Республикасынын Жаза аткаруу кодексине, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине) жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечиминин предметинин алкагынан тышкары чыгат, демек, бул Чечимди жокко чыгаруу формасы болуп саналбайт.

2. Бул Токтом, Конституциялык соттун 2023-жылдын 29-мартындагы Чечиминин түшүндүрмөсүн камтуучу катары, кол коюлган учурдан тартып анын ажырагыс бөлүгү болуп калат.

3. Токтом акыркы, даттанууга жатпайт жана бардык мамлекеттик органдар, кызмат адамдары, юридикалык жактар жана жеке адамдар үчүн милдеттүү, республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Токтом мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
2022-жылдын 18-февралындагы № 02-П токтому менен бекитилген
Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
Регламентине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө

ТОКТОМУ

2024-жылдын 17-декабры

Бишкек шаары

№ 12-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту курамында: төрагалык кылуучу
Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дүйшеев, Л.Ч. Жолдошева,
Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев Конституциялык соттун
ишин натыйжалуу уюштуруу максатында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту
жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-беренесинин 2-бөлүгүнө
ылайык

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2022-жылдын 18-февралындагы
№ 02-П токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
Регламентине төмөнкүдөй өзгөртүүлөр киргизилсин:

1) 8-бап. “Ишти кароого даярдоо жана дайындоо”:

а) 44-пунктунун 2-пунктчасында суроолорду» деген сөздөрдөн кийин «, анын ичинде онлайн
форматында» деген сөздөр менен толукталсын;”;

б) 8-бап төмөнкүдөй мазмундагы 44¹-пункт менен толукталсын:

”44¹. Эгерде ишти кароого даярдоо жана дайындоо онлайн режиминде жүргүзүлсө,
катышуучуларга мындай режимге кошуунун бардык техникалык маалыматтары жана алардын
катышуусунун жазуулары колдонулаары (алар үчүн түшүндүрмөлөр, аларды сурамжылоо жана
катышуунун башка формалары) жөнүндө маалымдалат.”;

2) 10-бап. «Конституциялык сотто иштерди кароонун тартиби”:

а) “Иштерди оозеки отурумдарда кароо” деген §1 параграфтын 83-пункту төмөнкүдөй
мазмундагы жаңы абзац менен толукталсын:

“Отурумдун аудио жана видео жазуулары Конституциялык соттун расмий сайтында жана
мыйзамдарда белгиленген тартипте башка платформаларда жайгаштырылышы мүмкүн.”;

б) Иштерди жазуу жүзүндөгү процедура боюнча кароо» деген §5 параграфтын 104-пунктунда:
– 104-пункттин 3-пунктчасы төмөнкүдөй редакцияда берилсин:

“3) “иштин чечилиши көз каранды болгон ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу жөнүндө маселе келип чыккан учурда соттун (судьянын) кайрылуусу боюнча;”;

– 104-пункт төмөнкүдөй мазмундагы 6-пунктча менен толукталсын:

“6) укук колдонууда көйгөйлөр пайда болгондугунан улам Конституциялык соттун чечимине, корутундусуна түшүндүрмө берүү тууралуу.”;

в) 105¹-пункт күчүн жоготту деп табылсын;

г) төмөнкүдөй мазмундагы 110¹-пунктча менен толукталсын:

“110¹. Конституциялык соттун чечимдери жана корутундулары соттун өзү тарабынан расмий түрдө түшүндүрүлүшү мүмкүн. Мындай кайрылуу келип түшкөндө Конституциялык сот өзүнүн чечимин, корутундусун түшүндүрүү мүмкүнчүлүгүн өзү аныктайт.

Чечимге, корутундуга түшүндүрмө берилген учурда Конституциялык сот токтоом кабыл алат, ал мындай чечимдин, корутундунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат.”.

2. Бул токтоом кабыл алынган күндөн тартып күчүнө кирет.

3. Ушул токтоом Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында жарыялансын”.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

“Адилет” укуктук клиникасы” коомдук фондунун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-ноябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча

ТОКТОМУ

2024-жылдын 26-декабры

Бишкек шаары

№ 13-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев,

М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы М.Э. Айтмырзаевдин катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, “Адилет” укуктук клиникасы” коомдук фондунун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-ноябрындагы аныктамасына карата даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

“Адилет” укуктук клиникасы” коомдук фондунун өтүнүчү боюнча даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана материалдарды изилдеп чыгып, судьи-баяндамачы Ж.А. Шаршеналиевдин маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2024-жылдын 21-октябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна “Адилет” укуктук клиникасы” коомдук фондунун атынан анын директору Ч.И.Джакупованын “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесинин 7, 8, 9, 10, 11-бөлүктөрүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 2-беренесинин 2-бөлүгүнө, 8-беренесинин 1-бөлүгүнө, 23-беренесинин 2, 4, 5-бөлүктөрүнө, 24-беренесинин 1-бөлүгүнүн экинчи абзацына, 32-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө, 33-беренесинин 1-бөлүгүнө, 37-беренесинин 2, 4, 5, 6-бөлүктөрүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Кайрылуудан белгилүү болгондой, талашылып жаткан ченемдер чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткаруучу коммерциялык эмес уюм (мындан ары – КЭУ) жана иш-аракеттердин кеңири спектрин, анын ичинде коомдук иш-чараларга, шайлоо процесстерине катышуу, мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүү жана коомдук-саясий көз караштарды калыптандырууну камтыган саясий ишмердүүлүк түшүнүктөрүн аныктайт.

Арыз ээси бул ченемдер мамлекеттин жана коомдун иштерин башкарууга жарандардын эркин жетүүсүн кепилдеген эл бийлигинин конституциялык принциптерин бузат деп тастыктайт. Жарандык коомдун, анын ичинде КЭУлардын ишмердүүлүгү демократиялык эркиндиктерди ишке ашыруунун, жарандардын кызыкчылыктарын билдирүүнүн жана коомдук контролду ишке ашыруунун маанилүү инструменти болуп саналат.

Өзүнүн жүйөлөрүн негиздөөдө арыз ээси 2024-жылдын 14-октябрындагы Укук аркылуу демократия үчүн Европа комиссиясынын (мындан ары – Венеция комиссиясы) “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын 2024-жылдын 2-апрелиндеги Мыйзамына карата корутундусуна шилтеме жасаган, анда биригүү эркиндигине, пикир билдирүү эркиндигине, жеке турмуштун кол тийбестигине жана дискриминациядан эркин болууга укуктарды урматтоого, коргоого жана көмөктөшүүгө мамлекеттердин милдети баса белгиленген.

Кайрылуу субъектиси КЭУлардын ар кандай иш-аракеттерин камтыган саясий ишмердүүлүк түшүнүгүнүн кеңири чечмелениши жөнүндө белгилеген, бул мамлекетке аларды максаттуу багытына карабастан саясий деп квалификациялоого мүмкүндүк берет. Арыз ээсинин пикири боюнча

мындай аныктама укуктарды жана эркиндиктерди ашкере чектейт, иш жүзүндө жарандарга мамлекеттик жана коомдук маанилүү маселелерди чечүүдө тоскоолдук кылат.

Арыз ээси Конституциянын 36 жана 33-беренелерине шилтеме жасап, чет өлкөдөн каржыланган КЭУлардын саясий ишмердүүлүккө катышуусуна тыюу салуу биригүү эркиндигине, маалымат издөөгө жана жайылтууга укуктарды бузаарын көрсөткөн. Бул чектөө Конституциянын 23-беренесинин максаттарына да туура келбейт. Ошентип, КЭУлардын ишине мамлекеттик көзөмөлдү орнотуу аларды маанилүү маалыматтарды таратуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратат жана коомдук активдүүлүктүн деңгээлин төмөндөтүп, мамлекеттик институттар менен өз ара аракеттенүүсү басаңдайт.

Ч.И. Джакупова, чет элдик каржылоодо КЭУлардын саясий иштерге катышуусу, аларды каржылоонун аз өлчөмүндө да автоматтык түрдө “чет элдик өкүл” категориясына таандык кылынууга алып келерин баса белгиледи. “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзам чет өлкөлүк каржылоонун өлчөмүнө минималдуу талаптарды белгилебейт жана анын булактарынын айырмачылыктарын көрсөтпөйт, бул Венеция комиссиясынын корутундусунда белгиленгендей, Мыйзамды колдонууда бүдөмүктүктү жана күтүлбөгөндүктү жаратат.

Бул контексттен алганда, арыз ээси мамлекеттердин чет өлкөлүк каржылоодогу КЭУларга терс ярлыктарды илүүдөн кармануу зарылдыгына көңүл бурат, анткени бул аларга карата коомчулуктун ишенимин кетирип, алардын мыйзамдуу ишмердүүлүгүнө негизсиз тоскоолдуктарды жаратат.

Мындай КЭУлардын саясий ишмердүүлүккө катышуусуна, анын ичинде мамлекеттик органдар жөнүндө маалыматтарды таратууга тыюу салуу мамлекеттик коопсуздукту же тышкы кийлигишүүдөн коргоону камсыз кылуу максаттарына өлчөмдөш эмес, тескерисинче, жарандардын өз пикирин билдирүү, мамлекет жана коом үчүн маанилүү көйгөйлөрдү талкуулоого катышуу укугун бузат.

Талашылып жаткан ченемдер Конституциянын 37-беренесинин бир катар бөлүктөрүндө каралган, жарандардын мыйзамдарды, республикалык жана жергиликтүү маанидеги чечимдерди талкуулоого жана кабыл алууга катышуу укугун ишке ашыруусуна да олуттуу укуктук тоскоолдуктарды жаратат.

Мындан тышкары, өтүнүчтө чет өлкөлүк каржылоосу бар коммерциялык эмес уюмдар үчүн өзгөчө укуктук режим, анын ичинде отчеттуулукту жана маалыматтарды жарыялоону көбөйтүү башка ушул сыяктуу уюмдарга жайылтылбай тургандыгы белгиленген. Бул Конституциянын 24-беренесинде белгиленген саясий ынанымдарына, мүлктүк абалына жана башка негиздер боюнча басмырлоого тыюу салууну бузат.

Ошентип, арыз ээси мындай чектөөлөрдү белгилөө коомдук активдүүлүктүн деңгээлин төмөндөтүп, мамлекеттик институттар менен өз ара аракеттенүүнү алсыратып, КЭУларга болгон ишенимди кетирип, алардын мыйзамдуу ишмердүүлүгүнө тоскоол болоорун баса белгилейт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-ноябрындагы аныктамасы менен “Адилет” укуктук клиникасы” коомдук фондунун кайрылуусу формасы менен мазмуну боюнча «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө”

конституциялык Мыйзамдын талаптарына дал келбегендигине байланыштуу өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын аныктамасында талашылып жаткан ченемдердин биринде камтылган дефиницияга ылайык, чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткарган коммерциялык эмес уюм деп чет мамлекеттерден, алардын мамлекеттик органдарынан, эл аралык жана чет өлкөлүк уюмдардан, чет өлкөлүк жарандардан, жарандыгы жок адамдардан же болбосо көрсөтүлгөн булактардан (мамлекеттин катышуусу бар ачык акционердик коомдорду жана алардын туунду коомдорун кошпогондо) акча каражаттарын жана башка мүлктөрдү алуучу, алар ыйгарым укук берген жактардан акча каражаттарын жана башка мүлктү алуучу, анын ичинде чет өлкөлүк булактардын кызыкчылыктарында Кыргыз Республикасынын аймагында жүзөгө ашырылуучу саясий иштерге катышкан, Кыргыз Республикасынын аймагында түзүлгөн коммерциялык эмес уюм таанылат.

Бул дефиниция критерийлерди белгилейт, анын негизинде КЭУ чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткаруучу деп таанылат. Негизги критерийлер уюмга чет элдик булактардан каражаттардын түшүүсү жана саясий иш-аракеттерге катышуусу болуп саналат, бул өз маңызы боюнча анын саясий ишмердүүлүккө катышуусуна тыюу салбайт, болгону, “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 17¹-беренеси менен системалуу байланышта, белгилүү бир милдеттер менен коштолгон мындай КЭУнун белгилүү бир статусун көрсөтөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту өзүнүн 2024-жылдын 26-сентябрындагы токтомунда “мазмун” түшүнүгүнө конституциялык Мыйзамда көрсөтүлгөн кароо үчүн конкреттүү негиздер, анын ичинде арыз ээсинин талашылып жаткан укуктук жөнгө салуунун конституциялуулугунда мүмкүн болгон белгисиздикти айкын далилдөөчү, Конституциянын тиешелүү ченемдерине шилтеме берүү менен ал койгон маселе боюнча укуктук мүнөздөгү төгүндөлгүс жүйөлөрдү келтирүү милдети киргизилген деп көрсөткөн.

Бирок, арыз ээси мындай укуктук жүйөлөрдү келтирбестен, талашылып жаткан ченемдерди субъективдүү чечмелөөнүн негизинде КЭУлардын укуктарын бузуу жөнүндө билдирүү менен гана чектелген. Демек, талашылып жаткан ченемдер чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткаруучу КЭУлардын Кыргыз Республикасынын аймагында жүргүзүлүүчү саясий иштерге катышуусуна тыюу салууну белгилейт деген ырастоолор ишти конституциялык сот өндүрүшү тартибинде кароо үчүн негиз боло албайт, анткени талашылып жаткан ченемдер тыюу салуучу мүнөздөгү кандайдыр бир ченемдик жоболорду камтыбайт.

Бул контексттен алганда, судьялар коллегиясы, Конституциялык сот өзүнүн жогоруда аталган токтомунда айрым субъектилерге алардын ишинин өзгөчөлүгүн эске алуу менен, анын ичинде каржылоо булагын эске алганда аларга статус берүү жөнүндө судьялар коллегиясынын корутундуларынын негиздүүлүгүн тааныгандыгын белгилеген, бул өзүнчө алганда конституциялык принциптерди, жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин бузууга алып келбейт. Ошондой эле,

ошол эле өзгөчөлүктөргө байланыштуу кошумча милдеттенмелерди белгилөө априори бул субъекттерге мамлекет тарабынан өзүм билемдик жөнүндө далилдебейт.

Ошентип, судьялар коллегиясы арыз ээсинин жүйөлөрү талашылып жаткан ченемдердин текстинде объективдүү тастыктоо тапкан жок деп эсептейт.

Судьялар коллегиясынын чечими менен макул болбостон, Ч.И. Джакупова 2024-жылдын 26-ноябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Арыз ээси кайрылууну даярдоодо жана берүүдө “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 27-беренесинде белгиленген жалпы талаптар сакталгандыгын белгилейт.

Анын пикири боюнча судьялар коллегиясы талашылып жаткан ченемдер менен Конституциянын ортосундагы системалуу байланышты тастыктаган төгүндөлгүс укуктук аргументтер жок экендиги жөнүндө билдирип, кайрылууну ар тараптуу изилдөө жүргүзгөн эмес деп эсептейт. Кайрылууда келтирилген жүйөлөр укуктук так позицияны камтыйт жана укуктук белгисиздикти көрсөтөт жана талашылып жаткан ар бир жобо коммерциялык эмес уюмдардын ишмердүүлүгүнө таасир эткен, Конституцияга карама-каршы келүү тобокелдиктерин көрсөткөн конкреттүү жүйөлөр жана мисалдар менен бекемделген.

Баяндалгандарды эске алуу менен, Ч.И. Джакупова судьялар коллегиясынын даттанылып жаткан аныктамасын жокко чыгарууну жана анын кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын даттанууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин карап чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

Конституциялык сот даттанууну кароодо судьялар коллегиясынын тыянактарына кайрылууда келтирилген жүйөлөрдүн жана талаптардын так чегинде анын аныктамасын кайра карап чыгуу тартибинде, ошондой эле судьялар коллегиясынын тыянактарын жокко чыгарууга багытталган жүйөлөрдүн негизинде укуктук баа берет.

Судьялар коллегиясы кайрылуунун “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын талаптарына дал келүүсүн текшерет. Бул талаптарды так сактоо конституциялык сот өндүрүшүн козгоонун объективдүүлүгүн, конституциялык текшерүүнүн предметин так аныктоону жана анын чектерин белгилөөнү кепилдейт. Мындан тышкары, Конституциялык соттун 2024-жылдын 26-сентябрындагы токтомунда көрсөтүлгөндөй, судьялар коллегиясы чечимди кабыл алуу үчүн негиздерди аныктоо максатында мыйзамдардын жана эл аралык укуктун ченемдерине ар тараптуу талдоо жүргүзөт. Бул берилген материалдардын Конституциянын ченемдерине шайкештиги предметине деталдуу изилдөөнү, ошондой эле арыз ээсинин талаптарынын негиздүүлүгүнө жана талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугунда күмөндүүлүктүн болушуна укуктук баа берүүнү камтыйт.

Өтүнүчтүн жана даттануунун мазмунунан алганда, талашылып жаткан ченемдер КЭУлардын биригүү жана өз пикирин билдирүү эркиндигине болгон конституциялык укуктарын чектейт жана алардын өлкөнүн коомдук-саясий турмушуна катышуусуна тоскоолдук кылат. “Саясий

ишмердүүлүк” түшүнүгүн кеңири чечмелөө жана күчөтүлгөн мамлекеттик көзөмөл менен айкалышта “чет элдик өкүл” статусун берүү Конституцияда кепилденген бирикмелерди түзүү эркиндигине, сөз эркиндигине, ошондой эле мамлекеттик иштерди башкарууга жарандардын реалдуу жетүү укугун чектейт.

Мамлекет КЭУлардын ишин жөнгө салуу үчүн жоопкерчилик тартат, мында ал көз карандысыздык, эгемендүүлүк, демократия жана тендештик принциптерине таянат. Бул маселелер мыйзам чыгаруучунун дискрециялык ыйгарым укуктарына кирет, ал КЭУлардын ишинин эркиндигин да, коомдук кызыкчылыктарды да коргоону камсыз кылган ченемдерди белгилөөгө укуктуу.

Чет өлкөдөн каржыланган КЭУларга өзгөчө укуктук статустун киргизилиши алардын саясий ишмердүүлүккө катышуусунун айкындыгын камсыздоого мүмкүндүк берүүчү чара болуп саналат. Мыйзам чыгаруучу өзүнүн дискрециясын ишке ашырууда, мамлекеттин ички иштерине мүмкүн болуучу тышкы таасирди болтурбоо максатында кошумча критерийлерди жана контролдоо механизмдерин аныктай алат. Мындай мамиле конституциялык принциптердин чегинде калуу менен биригүү эркиндиги менен коомдук кызыкчылыктарды коргоо зарылчылыгынын ортосундагы тең салмактуулукту сактоо үчүн зарыл.

Белгилей кетсек, талашылып жаткан ченемдер КЭУлардын саясий ишмердүүлүгүнө тыюу салуу киргизбейт, болгону алардын ниетине ачык-айкындуулукту жана ишеничти бекемдөөгө багытталган кошумча милдеттенмелерди гана белгилейт. КЭУлар өздөрүнүн максаттарына жана милдеттерине карабастан саясий маселелерди талкуулоого багытталган иш-чараларды уюштурууга, коомдук пикирди калыптандырууга катышууга, мамлекеттик органдардын чечимдерине мыйзамдуу жол менен, анын ичинде коомдук кайрылуулар аркылуу таасир этүүгө укуктуу.

Тиешелүү түрдө КЭУлар өз көз карашын билдирүү, жарандардын кызыкчылыктарын коргоо жана коомдук маанилүү процесстерге катышуу мүмкүнчүлүгүн сакташат.

Конституциялык сот өзүнүн 2023-жылдын 7-июнундагы Чечиминде ар кандай коомдук бирикмелердин ишин укуктук жөнгө салуунун адекваттуу өзгөчөлүктөрүн белгилөөнүн критерийлери аларды түзүүнүн себептеринин жана алар көздөгөн максаттардын өзгөчөлүктөрүнүн айырмачылыктарына негизделгенин белгилеген. Мында мамлекеттин кызыкчылыгы маанилүү фактор катары чыгат, ал атайын укуктук статуска негизделет, демек, коомдук бирикмелердин ишинин өзгөчөлүктөрүнө жана мүнөзүнө жараша берилүүчү жыйынды маалыматтын мазмунундагы айырмачылыктарды окшош субъекттерге бирдей эмес мамиле, мыйзам жана сот алдында бардыгынын бирдейлиги конституциялык принцибин жана басмырлоого тыюу салууну бузуу катары баалоого болбойт.

Өзүнүн даттануусунда кайрылуу субъектиси Венеция комиссиясынын корутундусуна шилтеме жасап, арыз ээсинин укуктук негиздемелеринин аталган эл аралык органдын позициялары менен окшоштугун баса белгилеген. Бирок ошол эле документте Венеция комиссиясынын өзү “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын талашылып жаткан ченемдери (2-берененин 7-11-бөлүктөрү) КЭУлардын ишмердүүлүгүнө тикелей тыюу

салбайт деп белгилейт, болгону бул ченемдер чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткарган уюмдардын ишин чектейби деген суроо коет (57-пункт).

Ошентип, Конституциялык сот судьялар коллегиясынын тыянактарын жокко чыгаруучу жана Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-ноябрындагы аныктамасын жокко чыгарууну шарттаган жетиштүү укуктук негиздерди тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” Конституциялык мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л Д Ы:

1. “Адилет” укуктук клиникасы” коомдук фондунун директору Чолпон Идиновна Джакупованын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 18-ноябрындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ

**Расмий тилден мамлекеттик
тилге которулган**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Айдар Акылбекович Аблабековдун кызыкчылыгын көздөгөн Эркинбек Белекович Ирискулбековдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 21-октябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча

ТОКТОМУ

2024-жылдын 26-декабры

Бишкек шаары

№ 14-П

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.П. Жумабаев, Л.Ч. Жолдошева,

М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы А.Т. Таалайбековдун катышуусунда “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 21-октябрындагы аныктамасына карата Айдар Акылбекович Аблабековдун кызыкчылыгын көздөгөн Эркинбек Белекович Ирискулбековдун даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

А.А. Аблабековдун кызыкчылыгын көздөгөн Э.Б. Ирискулбековдун өтүнүчү боюнча даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТА П Т Ы:

2024-жылдын 20-сентябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна А.А. Аблабековдун кызыкчылыгын көздөгөн Э.Б. Ирискулбековдун Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин (мындан ары – КЖПК) 154-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 24-беренесинин 2-бөлүгүнө, 59-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчтүн мазмунуна ылайык, Бишкек шаарынын Ички иштер башкы башкармалыгынын тергөө органдары тарабынан арыз ээлери А.Т. жана А.Э.ге мүлктүк зыян келтирүү менен байланыштуу эки эпизод боюнча Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 209-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1-пунктунда каралган кылмыштарды жасагандыгына (алдамчылык) айыпталуучу катары А.А. Аблабековду жоопкерчиликке тартуу жөнүндө токтом чыгарылган.

Тергөөнүн версиясы боюнча, эки эпизодду тең айыпталуучунун мүлктүк пайда алуу үчүн оозеки макулдашууларды жана үчүнчү жактардын ортомчулугун колдонуусу бириктирет, анын натыйжасында арыз ээлерине өзгөчө ири өлчөмдө материалдык зыян келтирилген. Биринчи учурда, айыптоо оозеки бүтүмгө негизденет, ал боюнча “Mercedes Benz” маркасындагы автоунаасынын ээси болуп саналбаган А.Т., аны А.А.Аблабековго өткөрүп берген, мында кийинчерээк зайымдык келишимде белгиленген акча каражаттарын кайтарып берүү милдеттенмеси аткарылган эмес.

Арыз ээси айыптоо бөтөн бирөөнүн мүлкүн ээлеп алуу фактысына байланыштуу эмес, оозеки бүтүмдүн шарттарын аткарбаганга байланыштуу деп эсептейт, ал эми автоунаанын ээси А.К. жана анын ишеним кат боюнча иш алып барган өкүлү К.К. айыпталуучуга эч кандай доомат койгон эмес. Тергөөнүн алкагында негизги далил болуп А.Т. жана анын бир тууганы Н.Т. көрсөтмөлөрү саналат, алар оозеки бүтүмгө шилтеме жасашат.

Экинчи учурда, айыптоо А.Э.нин арызына негизделген, ал А.А. Аблабеков акча каражатын көбөйтүп берем деген шылтоо менен анын уулу А.К. аркылуу акча алган, ал эми ал өзү айыпталуучу менен тааныш эмес жана аны менен эч кандай бүтүм түзгөн эмес. Кылмыш ишин козгоого жабырлануучунун жана анын уулунун көрсөтмөлөрү негиз болгон, бирок, арыз ээси акча

каражаттарын бергендигинин жана келтирилген зыяндын иш жүзүндөгү жагдайлары тергөө тарабынан аныкталган жок деп эсептейт.

Ошентип, өтүнүчтө көрсөтүлгөндөй, эки кылмыш ишинин жагдайлары тараптардын ортосунда жарандык-укуктук мамилелердин бар экендигин көрсөтүп турат. Ушуга байланыштуу бүтүмдөрдүн шарттарын аткарбоо же талаптагыдай аткарбоо кылмыш ишин козгоо үчүн негиз болбошу керек. Өтүнүчтө ошондой эле жарандык-укуктук милдеттенмелерди, өзгөчө оозеки бүтүмдөр боюнча милдеттенмелерди аткарбагандыгы үчүн жазык жоопкерчилигине мыйзамсыз тартуунун орун алган практикасы баса белгиленет, бул укуктук мамлекеттин негизги принциптерин бузат.

Тергөө органдарынын мындай аракеттери үчүн укуктук негиз болуп КЖПКнын 154-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун талашылып жаткан ченеми саналат, ал жазуу жүзүндө гана түзүлгөн жарандык-укуктук бүтүмдөрдү аткарбагандыгы же талаптагыдай аткарбагандыгы үчүн жазык ишин козгоонун жол берилбестигин белгилейт. Бул жобо, арыз ээсинин пикири боюнча Конституциянын 59-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келет, ага ылайык эч ким кандайдыр бир жарандык-укуктук милдеттенмесин аткарууга мүмкүнчүлүгү жоктугунун негизинде гана эркиндигинен ажыратылышы мүмкүн эмес.

Өзүнүн жүйөлөрүн колдоп, арыз ээси Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2014-жылдын 7-майындагы Чечимине шилтеме жасаган, анда кылмыштуу ниеттин белгилери жок болсо, жарандык-укуктук милдеттенмелерди аткаруу үчүн кысым көрсөтүүнүн куралы катары жазык куугунтугунун колдонулушунун мүмкүн эместиги көрсөтүлгөн.

Мындан тышкары, арыз ээсинин пикири боюнча талашылып жаткан жобо Конституциянын 24-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келет, ал мыйзам жана сот алдында бардыгынын бирдейлигин кепилдейт. Жазуу жүзүндөгү жана оозеки түрдөгү бүтүмдөрдүн ортосунда айырмачылыктарды киргизүү, муну менен бирге жазуу жүзүндөгү келишимдер боюнча гана жазык куугунтугунан коргоону камсыз кылуу менен негизсиз теңсиздикти түзүп, оозеки бүтүмдөрдүн катышуучуларын жазык-укуктук көз караштан алганда кыйла чабал абалга коет.

Баяндалгандарды эске алуу менен, арыз ээси “жазуу жүзүндөгү” деген сөздөр менен баяндалган КЖПКнын 154-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун ченемдик жобосун Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп табууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 21-октябрындагы аныктамасы менен А.А.Аблабековдун кызыкчылыгын көздөгөн Э.Б.Ирискулбековдун кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартылган.

Судьялар коллегиясынын белгиленген актысында талашылып жаткан жобонун конституциялуу эместиги жөнүндө арыз ээсинин жүйөлөрү бир конкреттүү жазык иши боюнча тергөөнүн фактыларын көрсөтүү менен гана чектелип, талашылып жаткан ченемдик жобонун Конституциянын жөнгө салуучу күчүнө туура келген жетиштүү укуктук негиздемени камтыбай тургандыгын көрсөткөн. Башкача айтканда, конкреттүү иш боюнча тергөө органынын чечими

тиешелүү укук ченеминин конституциялык негиздүүлүгүнө карата күмөн саноонун пайда болушуна негиз катары каралышы мүмкүн эмес. Арыз ээси шилтеме жасаган тергөөнүн иш жүзүндөгү жагдайларын кароо Конституциянын 97-беренесинде жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4-беренесинде аныкталгандай, Конституциялык соттун компетенциясынын чектеринен чыгат.

Судьялар коллегиясынын аныктамасы менен макул болбостон Э.Б. Ирискулбеков 2024-жылдын 13-ноябрында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Арыз ээси Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын өтүнүчтү өндүрүшкө алуудан баш тартуу жөнүндө чечимин негизсиз деп эсептейт, анткени анын пикири боюнча, өтүнүчтө талашылып жаткан ченемдин конституциялуулугун текшерүү талабын негиздөөчү укуктук жүйөлөр камтылган. Тактап айтканда, арыз ээси талашылып жаткан жобо жазуу жүзүндөгү жана оозеки түрдө түзүлгөн бүтүмдөрдүн ортосунда негизсиз айырмачылыктарды киргизип, муну менен Конституцияда кепилденген мыйзам алдында теңдик принцибинин бузулгандыгын белгилейт.

Арыз ээси ошондой эле бул айырмалоо өзүн актоочу укуктук максатка ээ эмес экендигин жана чектөөлөрдүн коомдук маанилүү максаттарга өлчөмдөштүгү принцибине туура келбей тургандыгын белгилейт.

Э.Б. Ирискулбеков, анын өтүнүчү конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келет деп эсептейт, анткени талашылып жаткан ченем конкреттүү ишке гана тиешелүү болбостон, бүтүм оозеки түрдө түзүлгөн учурларда башка жарандардын конституциялык укуктарын коргоого да таасирин тийгизиши мүмкүн жана алардын укуктарына тобокелдиктерди жаратат.

Арыз ээсинин пикирине ылайык өтүнүчтү кабыл алуудан баш тартуу анын Конституциянын 97-беренесинде кепилденген сот адилеттигине жетүү укугун жана мыйзам алдында бирдейлик принцибин бузат. Арыз ээси, ошондой эле Конституциялык сот мыйзамдын текстин гана эмес, анын практикалык колдонулушун да кароого милдеттүү, анткени бул ченемдин конституциялык принциптерге шайкештигин баалоого мүмкүндүк берет деп тастыктайт.

Баяндалгандарга байланыштуу, арыз ээси судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 21-октябрындагы аныктамасын жокко чыгарууну, “жазуу жүзүндөгү” деген сөздөр менен баяндалган КЖПКнын 154-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун ченемдик жобосунун Конституцияга ылайыктуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алууну жана оозеки териштирүү жол-жобосу боюнча даттанууну арыз ээсинин милдеттүү катышуусунда кароону өтүндү.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын даттанууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин карап чыгып, төмөнкүдөй тыянактарга келди.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамга ылайык бардык арыз ээлери конституциялык көзөмөл органына кайрылганда кайрылуунун формасына, мазмунуна, субъекттик курамына жана даттануу берүүнүн жол-жобосуна белгиленген

талаптарды сактоого милдеттүү (4, 19-28-беренелер). Бул талаптар кайрылуулардын системалуулугун жана негиздүүлүгүн камсыздоого багытталган, алар адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоодо маанилүү элемент болуп саналат.

Жеке жактар тарабынан берилген кайрылуунун мазмунуна карата милдеттүү шарттардын бири болуп ал койгон маселе боюнча арыз ээсинин позициясынын берилиши жана анын адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин кепилдиктерин бекемдеген Конституциянын ченемдери менен системалык байланышта анын укуктук жактан негизделиши саналат. Мындай негиздөө арыз ээсинин пикири боюнча талашылып жаткан ченемдин аракеттери же колдонулушу жарандардын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин кантип бузуп жатканын көрсөтүүгө тийиш.

Судьялар коллегиясы аныктаманы кабыл алуу үчүн негиздерди аныктоо процессинде аны жетекчиликке алып, мыйзамдарга, эл аралык укукка, ошондой эле бардык берилген материалдарга комплекстүү жана ар тараптуу талдоо жүргүзөт. Мындай ыкма талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугунан мүмкүн болуучу күмөндүүлүктү аныктоого, алардын Конституцияга ылайык келүүсүнө жана арыз берүүчүнүн жүйөлөрүнүн негиздүүлүгүнө баа берүүгө багытталган. Ушуга байланыштуу, судьялар коллегиясы кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартууну негиздөөдө маселенин өзүнүн маңызына таасир этпеген өз жүйөлөрүн келтирүүгө укуктуу.

Арыз ээси өзүнүн өтүнүчүндө жазуу жүзүндө түзүлгөн же сотто каралган жарандык-укуктук бүтүмдөр аткарылбаган же талаптагыдай эмес аткарылган учурда кылмыш ишин козгоодон баш тартуу институтуна кайрылат. Арыз ээсинин пикири боюнча бул жобо жазуу жүзүндөгү бүтүмдөрдү түзүүгө катышкан адамдарды гана жазык куугунтуктоосунан коргоону камсыз кылуу менен мыйзам жана сот алдында тең укуктуулук принцибин бузат, муну менен оозеки бүтүмгө катышкандарды мындай коргоодон ажыратат. Мындан тышкары, жарандык-укуктук милдеттенмени аткаруу мүмкүн эместигинен гана эркиндигинен ажыратууга жол берилбестиги жөнүндө жобону (Конституциянын 24-беренесинин 2-бөлүгү, 59-беренесинин 2-бөлүгү) бузат.

Конституциялык сот КЖПКнын 154-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пункту жарандык-укуктук жана кылмыш-укуктук жоопкерчиликти айырмалоого багытталганындыгын жана укуктук мамлекетте граждандык милдеттенмелерин аткарбагандыгы үчүн адам эркиндигинен ажыратылышы мүмкүн болгон жагдайды болтурбоо үчүн кепилдиктерди камсыздай тургандыгын белгилейт. Милдеттенмелерди аткарбоо же талаптагыдай эмес аткаруудан келип чыккан жарандык-укуктук талаш-тартыштар өзүнүн табияты боюнча коомдук коркунуч менен байланыштуу эмес жана жарандык сот өндүрүшүнүн алкагында чечилүүгө тийиш.

Граждандык кодекске ылайык, граждандык-укуктук милдеттер деп мыйзамдарда каралган негиздерден, ошондой эле граждандардын жана юридикалык жактардын алар үчүн каралбаган, бирок жалпы башталыштардан жана граждандык мыйзамдардын маанисинен улам граждандык укуктарды жана милдеттерди пайда кылган аракеттеринен келип чыккан милдеттенме түшүнүлөт (7-берене).

Мындай негиздерге жазуу жүзүндө да, оозеки түрдө да түзүлгөн бүтүмдөр кирет. Бүтүмдөрдүн эки категориясы тең милдеттенмелердин келип чыгышы жана аларды аткаруу же сот тартибинде

талашуу мүмкүнчүлүгү менен байланышкан жалпы укуктук кесепеттерге ээ. Бирок бүтүмдүн формасындагы айырмачылыктар, далилдөөчү күч жана укуктук кесепеттер бул формалардын ар биринин өзгөчөлүгү менен шартталган.

Жазуу жүзүндөгү бүтүмдөр тараптар үчүн көбүрөөк укуктук аныктыкка, далилдик күчкө ээ жана азыраак тобокелдикти камсыздайт, оозеки бүтүмдөрдү талаш-тартыштар келип чыккан учурда далилдөө жана аткаруу татаал болушу мүмкүн. Оозеки бүтүмдөрдү алсак, мыйзамда же тараптардын макулдашуусу менен жазуу (жөнөкөй же нотариалдык) жүзүндөгү формада талап кылынбаган бардык учурларда Граждандык кодекс аларды түзүүнү жокко чыгарбайт. Ошол эле учурда аталган Кодекс оозеки түрдө бүтүмдөрдү жасоону субъекттик курамынын белгиси жана анын предметин түзгөн суммага жараша чектейт, ал эсептик көрсөткүчүнүн өлчөмүнөн он эседен ашпоого тийиш (Граждандык кодекстин 177-беренеси).

Ошентип, мыйзам чыгаруучу жазуу жүзүндөгү жана оозеки түрдөгү бүтүмдөрдүн ортосундагы айырмачылыктарды киргизүү менен биринчиден, бүтүмдүн суммасынын өлчөмүнөн улам талаш-тартыштар келип чыккан учурда, экинчиден, анча олуттуу эмес бүтүмдөрдү жасоо тартибин жөнөкөйлөштүрүү максатында укуктук ченемдерди иретке келтирүү жана жарандык-укуктук макулдашуулардын тийиштүү далилдүүлүгүн камсыз кылуу максатын көздөгөн. Ушуну эске алуу менен жарандарды жарандык-укуктук милдеттенмелер үчүн жазык куугунтугунан коргоого карата мыйзам чыгаруучунун мындай мамилеси күмөндүү болуп саналбайт.

Ал эми жарандык-укуктук бүтүм кылмыштуу аракеттерди жаап-жашыруу же кылмыштуу максаттарга жетүү үчүн, анын ичинде жарандык мыйзамдардын талаптарына жооп бербеген формада жана юридикалык кесепеттерди жаратуу ниети болбостон жалган бүтүм түзүү жолу менен пайдаланылышы мүмкүн болсо, ал таптакыр башка маселе.

Конституциялык сот ошондой эле сотко чейинки өндүрүштүн иштеп жаткан укуктук институту иш жүзүндө белгилүү бир окуя болгонун, ал укукка жат аракеттердин же объективдүү турмуштук жагдайлардын натыйжасында келип чыктыбы, ошол эле учурда жарандык-укуктук укук бузуунун же жазык кылмышынын белгилери бар-жогун жетиштүү деңгээлде баалоого жөндөмдүү деп эсептейт.

Ошентип, оозеки бүтүмдөрдөн келип чыккан жарандык-укуктук милдеттенмелерди аткарбагандыгы үчүн адамдарды жазык жоопкерчилигине мыйзамсыз тартуу тенденциясынын тергөө практикасында бар экендиги жөнүндө арыз ээсинин жүйөлөрү талашылып жаткан ченемдик жобонун арыз ээсинин талаптарында көрсөтүлгөн Конституциянын ченемдерине ылайык келүүсүнө карата белгисиздиктин болушун ырастаган укуктук жүйөлөр катары бааланышы мүмкүн эмес. Даттанылып жаткан аныктамада белгиленген судьялар коллегиясынын ушундай эле тыянагы укук ченемдүү болуп саналат, ушуга байланыштуу Конституциялык сот аны жокко чыгаруу үчүн негиз тапкан жок.

Арыз ээсинин милдеттүү катышуусунда оозеки териштирүүнүн жол-жобосу боюнча даттанууну кароо жөнүндө арыз ээсинин өтүнүчүнө карата Конституциялык сот, конституциялык сот өндүрүшүндө кайрылууга жол берилиши жөнүндө маселени кароо стадиясында, анын ичинде

судьялар коллегиясынын актысына даттануу стадиясында анын тыянактарына баа берүүнү кошо алганда, кайрылуунун субъекттери сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын статусуна ээ болбой тургандыгын жана алардын Конституциялык соттун отурумуна катышуу жөнүндө өтүнүчтөрү, талаптары эске алынышы мүмкүн эместигин белгилейт. Арыз ээсинин кайрылуусунда жана даттануусунда коюлган маселелердин маңызына таянып, Конституциялык сот оозеки соттук териштирүүнүн жол-жобосу боюнча отурумду өткөрүүнүн зарылдыгын тапкан жок.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТО КТОМ КЫЛАТ:

1. Айдар Акылбекович Аблабековдун кызыкчылыгын көздөгөн Эркинбек Белекович Ирискулбековдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2024-жылдын 21-октябрындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.
2. Бул токтом акыркы, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

1 (14) / 2024

ISSN 1694 - 8572

**ВЕСТНИК
КОНСТИТУЦИОННОГО
СУДА
КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ**

Вестник Конституционного суда Кыргызской Республики № 1 (14)-2024 (на государственном и официальном языках).

Тематика Вестника Конституционного суда Кыргызской Республики: решения и постановления Конституционного суда Кыргызской Республики за 2024 год, доклады судей Конституционного суда Кыргызской Республики и сотрудников его аппарата на международных конференциях и мероприятиях в 2024 году.

Учредитель: Конституционный суд Кыргызской Республики

Редакционный совет:

Председатель: **Бобукеева Меергул Рыскулбековна** – судья Конституционного суда Кыргызской Республики;

Члены: **Айдарбекова Чинара Аскарбековна** – судья Конституционного суда Кыргызской Республики;

Шаршеналиев Жамил Асанбекович – судья Конституционного суда Кыргызской Республики;

Масалбеков Каныбек Толубаевич – руководитель аппарата Конституционного суда Кыргызской Республики;

Джураев Эмилбек Таирович – независимый политолог;

Маралбаева Алия Шамсудиновна – доцент кафедры теории и истории государства и права Кыргызско-Российского Славянского университета им. Б.Н. Ельцина, к.ю.н.;

Мырзалимов Руслан Муратбекович – советник председателя Верховного суда Кыргызской Республики, д.ю.н.;

Аширматова Жайнагуль Кубанычбековна – заместитель руководителя аппарата-начальник управления правового и аналитического обеспечения аппарата Конституционного суда Кыргызской Республики;

Толобалдиев Максат Эсенбекович – старший консультант Управления правового и аналитического обеспечения аппарата Конституционного суда Кыргызской Республики.

Адрес редакции:

Кыргызская Республика
г. Бишкек, бульвар Эркиндик, 39
почтовый индекс 720040
тел.: +996 312 621 517, +996 312 662 152
факс: +996 312 622040
e-mail: mail@constsot.kg
официальный сайт: www.constsot.kg

СОДЕРЖАНИЕ

РЕШЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 17 января 2024 года № 01-Р по делу о проверке конституционности нормативного положения части 2 статьи 5, выраженного словами «за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 настоящего Закона», и статьи 6 Закона Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» в связи с обращением Арыкова Тимура Дженишбековича, представляющего интересы общественного объединения «Правозащитное движение: «Бир Дуйно-Кыргызстан», Алмазбекова Тилека Алмазбековича и Кубатбекова Кутмана Бактыбековича.

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 31 января 2024 года № 02-Р по делу о проверке конституционности статьи 432 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики в связи с обращением Матцакова Самата Аскаревича.

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 21 февраля 2024 года № 03-Р по делу о проверке конституционности частей 1, 3 статьи 145, части 1 статьи 153 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики в связи с обращением Дуйшенбековой Гульнары Султанбековны.

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 28 февраля 2024 года № 04-Р по делу о проверке конституционности пунктов 10-13 Порядка обжалования действий владельца сайта или страницы сайта, удаления недостоверной (ложной) информации и приостановления работы сайта или страницы сайта в связи с распространением недостоверной (ложной) информации в сети Интернет, утвержденного постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 8 апреля 2022 года № 204, в связи с обращением Алмазбекова Тилека Алмазбековича

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 6 марта 2024 года № 05-Р по делу о проверке конституционности части 8 статьи 110 Административно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, в связи с обращениями отдельных граждан и Мэрии города Бишкек.

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 20 марта 2024 года № 06-Р по делу о проверке конституционности нормативного положения части 4 статьи 439 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, выраженного словами «Такие определения, подлежат пересмотру в кассационном порядке одновременно с рассмотрением кассационных жалобы или представления на окончательное судебное решение, принятое по данному уголовному делу», в связи с обращением Токтакуновой Таалайкул Аскаралиевны.

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 27 марта 2024 года № 07-Р по делу о проверке конституционности нормативного положения абзаца седьмого пункта 4 Положения о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет, утвержденного Указом Президента Кыргызской Республики от 2 февраля 2022 года № 25, выраженного словами «начиная с 7 июня 2016 года», в связи с обращением Акынбекова Алмаза Эмильбековича, Матцакова Самата Аскаревича.

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 8 мая 2024 года № 08-Р о проверке конституционности пункта 8 части 1 статьи 32 конституционного Закона Кыргызской Республики «О государственном языке Кыргызской Республики» в связи с обращением Исакжанова Расулжана Тахиржановича

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 21 июня 2024 года № 09-Р по делу о проверке конституционности статьи 62 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 2 февраля 2017 года), статьи 73 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 1 октября 1997 года) в связи с запросами судей Уметалиевой Ч.М. и Аскарбекова А.А.

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 2 октября 2024 года № 10-Р по делу о проверке конституционности подпунктов а), б) пункта 1 части 1, части 2 статьи 146 Налогового кодекса Кыргызской Республики в связи с обращением Алмазбекова Тилека Алмазбековича, Кубатбекова Кутмана Бактыбековича

Решение Конституционного суда Кыргызской Республики от 13 ноября 2024 года № 11-Р по делу о проверке конституционности пункта 7 статьи 129 и пункта 3 части 2 статьи 131 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики в связи с обращением Молдогазиева Нурбека Дуйшеналиевича

ПОСТАНОВЛЕНИЯ

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 января 2024 года № 01-П по жалобе общества с ограниченной ответственностью «ЮК «Долг-Сервис» в лице генерального директора Шичанина Александра Александровича, представляющего интересы общества с ограниченной ответственностью «Охранно-детективное агентство «Щит и Меч «Защита», на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 октября 2023 года.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 9 февраля 2024 года № 02-П «Об утверждении Положения о порядке взаимодействия судей и сотрудников аппарата по рассмотрению обращений в рамках конституционного судопроизводства».

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 9 февраля 2024 года № 03-П по жалобе Балкабековой Аимнизы Эсеновны, представляющей интересы Орозгоджаевой Рыскуль Бекбаевны, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 22 ноября 2023 года.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 29 февраля 2024 года № 04-П по жалобе Бекназарова Азимбека Анаркуловича на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 28 декабря 2023 года

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 16 апреля 2024 года № 05-П по жалобе Раимбабаева Нургазы Кемеловича, представляющего интересы Садыкова Канатбека Вайтыляевича, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 12 марта 2024 года.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 24 апреля 2024 года № 06-П по жалобе Вотяковской Анны Михайловны на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 января 2024 года.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 29 мая 2024 года № 07-П по жалобе Ысыранова Самата Кыштообековича на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 марта 2024 года.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 июля 2024 года № 08-П «Об утверждении Информации Конституционного суда Кыргызской Республики о состоянии конституционной законности в Кыргызской Республике за 2023 год».

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 6 сентября 2024 года № 09-П «О внесении изменений в Регламент Конституционного суда Кыргызской Республики, утвержденного постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 февраля 2022 года № 02-П».

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 сентября 2024 года № 10-П по жалобе Арыкова Тимура Дженишбековича, представляющего интересы общественного объединения «Бир Дуйно-Кыргызстан», на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 23 октября 2024 года № 11-П о разъяснении Решения Конституционного суда Кыргызской Республики от 29 марта 2023 года в связи с обращением председателя Верховного суда Кыргызской Республики Базарбекова Замирбека Курамаевича.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 17 декабря 2024 года № 12-П «О внесении изменений в Регламент Конституционного суда Кыргызской Республики, утвержденного постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 февраля 2022 года № 02-П».

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 декабря 2024 года № 13-П по жалобе Общественного фонда «Правовая клиника «Адилет» на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 ноября 2024 года.

Постановление Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 декабря 2024 года № 14-П по жалобе Ирискулбекова Эркинбека Белековича, представляющего интересы Аблабекова Айдары Акылбековича на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 21 октября 2024 года.

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
Р Е Ш Е Н И Е
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности нормативного положения
части 2 статьи 5, выраженного словами «за исключением случаев, предусмотренных статьей 6
настоящего Закона», и статьи 6 Закона Кыргызской Республики «О государственной поддержке
кинематографии Кыргызской Республики» в связи с обращением
Арыкова Тимура Дженишбековича, представляющего интересы общественного объединения
«Правозащитное движение: «Бир Дуйно-Кыргызстан», Алмазбекова Тилека Алмазбековича и
Кубатбекова Кутмана Бактыбековича

17 января 2024 года

город Бишкек

№ 01-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего
Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошовой Л.Ч.,
Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Таалайбекове А.Т.,
с участием:

обращающейся стороны - Исмаиловой Толекан Асаналиевны, директора общественного
объединения «Правозащитное движение: Бир Дуйно - Кыргызстан», Арыкова Тимура
Дженишбековича, представляющего интересы общественного объединения «Правозащитное
движение: Бир Дуйно-Кыргызстан» по доверенности, Алмазбекова Тилека Алмазбековича;

стороны-ответчика - Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя
Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц - Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и
Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики, Джаманкулова Азамата
Маратовича, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности,
Ажибаева Фархата Буркановича, представителя Министерства культуры, информации, спорта и
молодежной политики Кыргызской Республики по доверенности, руководствуясь частями 1, 2 статьи
97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона
«О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании
дело о проверке конституционности нормативного положения части 2 статьи 5, выраженного
словами «за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 настоящего Закона», и статьи 6
Закона Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской
Республики».

Поводом к рассмотрению данного дела явились ходатайства Арыкова Т.Дж., представляющего интересы общественного объединения «Правозащитное движение: «Бир Дуйно-Кыргызстан», Алмазбекова Т.А. и Кубатбекова К.Б.

Основанием к рассмотрению данного дела явилась обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствуют ли Конституции Кыргызской Республики нормативное положение части 2 статьи 5, выраженного словами «за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 настоящего Закона», статья 6 Закона Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики».

Заслушав информацию судьи-докладчика Касымалиева М.Ш., проводившего подготовку дела к судебному заседанию, исследовав материалы дела, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л :

В Конституционный суд Кыргызской Республики 29 марта 2023 года поступило ходатайство Арыкова Т.Дж., представляющего интересы общественного объединения «Правозащитное движение: «Бир Дуйно- Кыргызстан», о проверке соответствия нормативного положения части 2 статьи 5, выраженного словами «за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 настоящего Закона», и части 2 статьи 6 Закона Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» части 2 статьи 10, частям 1, 2 статьи 32, части 1 статьи 33, частям 1, 2 статьи 48, части 1 статьи 63 Конституции Кыргызской Республики.

Как следует из ходатайства, частью 1 статьи 5 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» закреплено право творческих работников, создающих аудиовизуальные произведения, на художественный поиск, выражение личных кинематографических идей и замыслов в любой форме, осуществление постановки фильма на любом языке, участие с зарубежными физическими и юридическими лицами в совместных кинопостановках, дублирование фильмов на государственный и другие языки народов, проживающих на территории Кыргызской Республики. При этом частью 2 указанной статьи установлено, что цензура аудиовизуальных произведений не допускается, за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 обозначенного Закона. В соответствии с частью 2 статьи 6 вышеназванного Закона положение о порядке отнесения аудиовизуальных произведений к категории порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности утверждается Правительством Кыргызской Республики.

В связи с этим заявитель считает, что законодательство с одной стороны устанавливает запрет на цензуру, но с другой - допускает ее в исключительных случаях. По мнению автора ходатайства, аудиовизуальное произведение является одной из форм самовыражения человека своего восприятия окружающего мира, результатом его творчества, выражения мнения и ее распространения. Следовательно, запрет на осуществление цензуры в Кыргызской Республике обусловлен

конституционной гарантией запрета на принятие законов, ограничивающих свободу слова, печати и средств массовой информации.

Субъект обращения утверждает, что оспариваемые нормативное положение и норма ограничивают права и свободы человека, гарантированные Конституцией, а также противоречат нормам международных договоров, являющихся составной частью правовой системы Кыргызской Республики.

Так, статья 19 Международного пакта о гражданских и политических правах закрепляет право каждого человека на свободное выражение своего мнения, которое включает в себя свободу искать, получать и распространять всякого рода информацию и идеи, независимо от государственных границ, устно, письменно или посредством печати или художественных форм выражения, или иными способами по своему выбору.

Вместе с тем, пользование указанными правами налагает особые обязанности и особую ответственность, то есть оно может быть сопряжено с некоторыми ограничениями, которые должны быть установлены законом и являться необходимыми для уважения прав и репутации других лиц, охраны государственной безопасности, общественного порядка, здоровья или нравственности населения.

Далее Арыков Т.Дж. отмечает, что указанные выше права и свободы позволяют иметь место в обществе плюрализму и многообразию, которые являются критериями свободы выражения мнения.

В свободном и демократическом обществе, по его мнению, не должно быть отдельного государственного органа, осуществляющего цензуру.

Свобода выражения мнений, а также свобода слова и печати являются необходимыми условиями самовыражения человека, формирования его активной жизненной позиции, осознания им собственной значимости и ценности, удовлетворения потребности быть услышанным и услышать других. Гарантия свободы выражения мнения заключается в защите человека от ограничения возможности мыслить свободно и независимо. Следовательно, мнение не может быть свободно проявлено, если невозможно его свободно высказать.

Свобода слова проявляется в возможности человека публично высказывать, предавать гласности, беспрепятственно выражать, распространять любым способом свои мысли, мнения и убеждения. Субъект обращения также отмечает, что вопросы возможных злоупотреблений свободой творчества в достаточной мере урегулированы действующим законодательством, в частности Уголовным кодексом, который предусмотрел уголовную ответственность за изготовление и распространение предметов порнографического характера.

С учетом изложенного, Арыков Т.Дж. просит признать оспариваемые нормативное положение и норму противоречащими Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда от 28 апреля 2023 года данное обращение было принято к производству.

В Конституционный суд Кыргызской Республики 23 мая 2023 года поступило ходатайство Алмазбекова Т.А., Кубатбекова К.Б. о проверке соответствия части первой статьи 6 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» части 2 статьи 10, частям 1, 2 статьи 32, части 1 статьи 33, части 1 статьи 48, части 1 статьи 63 Конституции Кыргызской Республики.

Как следует из представленного обращения, конституционные положения запрещают цензуру в Кыргызской Республике, предоставляя свободу средствам массовой информации, осуществляющим свою деятельность в соответствии с законом (часть 2 статьи 10). В этой связи, субъекты обращения отмечают, что любая возникающая возможность введения цензуры влечёт за собой проблемы свободы самовыражения художника и свободы выбора у человека, воспринимающего произведения искусства. В демократическом обществе, по их мнению, неприемлемо введение цензуры на законодательном уровне.

Недостатком законодательных актов, предусматривающих цензуру, является отсутствие определённых формулировок нравственных принципов и ограничений. К примеру, не устанавливаются чёткие определения и характеристики таких понятий как «насилие», «порнография», «экстремизм», «жестокость» и так далее, репрезентируемых в рамках кинотекста как деструктивный материал.

Исходя из этого, заявители считают, что отсутствие цензуры способствует естественному процессу формирования убеждений человека в соответствии с моральными и духовными ценностями семьи, этническими и религиозными традициями народа, общими принципами государственной правовой и культурной политики. Напротив, идеологический диктат со стороны государства делает невозможным свободное интеллектуальное и нравственное взросление личности.

Авторы обращения отмечают, что каждый имеет право на свободу выражения своего мнения, свободу слова и печати, никто не может быть принужден к выражению своего мнения или отказу от него, а также запрещается принятие законов, ограничивающих свободу слова, печати и средств массовой информации (части 2, 3 статьи 32, часть 1 статьи 63 Конституции).

Приведенные конституционные положения коррелируются со статьей 19 Всеобщей Декларации прав человека, принятой Резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года и с частью 1 статьи 11 Конвенции Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека, ратифицированной Законом Кыргызской Республики от 1 августа 2003 года, предусматривающими, что каждый человек имеет право на свободное выражение своего мнения и распространение информации и идеи любым законным способом без вмешательства со стороны государственных властей и независимо от государственных границ.

Также в приведенных выше международно-правовых актах отмечено, что право на свободу слова и свободу выражения своего мнения, имеющие особое значение для обеспечения жизненных интересов граждан, подлежат всеобщему соблюдению и уважению. Гарантией права на свободу слова является прежде всего его закрепление в Конституции. Реально гарантированная свобода выражения разнообразных взглядов, мнений, убеждений, свобода критики, оппозиции является

конкретным показателем демократизма общества, к которому стремится государство. Каждый человек может воспользоваться своим правом на получение и распространение информации.

По мнению субъектов обращения, свобода мысли и слова, выражения своего мнения чрезвычайно важны для реального проявления свободы человека. Конституция провозглашает Кыргызскую Республику правовым и демократическим государством, что подразумевает наличие в таком государстве гарантируемых и реально существующих прав и свобод человека и гражданина. Их признание, защита и гарантии считаются основным и определяющим критерием правового характера законодательства и практики его применения.

Заявители отмечают, что в соответствии с частью 1 статьи 33 Конституции каждый имеет право свободно искать, получать, хранить, использовать информацию и распространять ее устно, письменно или иным способом. Эти же права закреплены и в части 2 статьи 19 Международного пакта о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 года.

По мнению субъектов обращения, оспариваемая норма принята вопреки требованиям части 2 статьи 23 Конституции, устанавливающей, что права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены Конституцией и законами в целях защиты национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц. Такие ограничения могут быть введены также с учетом особенностей военной или иной государственной службы. Вводимые ограничения должны быть соразмерными указанным целям.

С учётом изложенного, заявители просят признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей от 19 июня 2023 года обращение Алмазбекова Т.А., Кубатбекова К.Б. было принято к производству.

В связи с тем, что требования в указанных выше обращениях связаны между собой, в соответствии с пунктом 1 части 1 статьи 32 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» определением судьи-докладчика от 14 июля 2023 года дела по ним соединены в одно конституционное судопроизводство.

В судебном заседании обращающаяся сторона поддержала свои требования.

Постоянный представитель Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики Ысыранов С.К. выразил следующее мнение по рассматриваемому вопросу.

В качестве высшей ценности Конституция Кыргызской Республики провозглашает человека, его права и свободы.

Цензура - неотъемлемая функция любого государства, которое реализует систему запретов и ограничений, а также механизм пропаганды.

В демократическом правовом государстве цензура призвана обеспечивать внутреннюю и внешнюю безопасность страны, стабильность государства и политического строя при условии соблюдения прав и свобод человека.

Необходимо отметить, что органы государственной власти должны контролировать и ограничивать информацию, которая призывает: к насильственному изменению существующего конституционного строя, нарушению суверенитета и территориальной целостности государства; к пропаганде войны, насилия и жестокости; к разжиганию национальной, этнической, расовой, социальной, религиозной вражды; к национальной или сословной исключительности, нетерпимости.

В соответствии с частью 2 статьи 10 Конституции цензура в Кыргызской Республике не допускается.

Вместе с тем, согласно части 4 этой же статьи Конституции, в целях защиты подрастающего поколения мероприятия, противоречащие моральным и нравственным ценностям, общественному сознанию народа Кыргызской Республики, могут ограничиваться законом.

Также частью 2 статьи 23 Конституции права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены ею и законами в целях защиты национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц. Такие ограничения могут быть введены также с учетом особенностей военной или иной государственной службы. Вводимые ограничения должны быть соразмерными указанным целям.

Абзацем вторым части 3 статьи 23 Конституции предусмотрен запрет на принятие подзаконных нормативных правовых актов, ограничивающих права и свободы человека и гражданина.

Тем самым, при ограничении прав и свобод человека и гражданина Конституция требует соблюдения строго установленных условий: ограничение должно быть представлено в строго определенной правовой форме - в форме закона; ограничение может быть допустимо, только если оно служит определенным целям, указанным в Конституции; ограничение допустимо только в той мере, в какой это необходимо для защиты названных ценностей или достижения обозначенных целей. Устанавливая принципы, цели и юридическую форму ограничений, то есть их основы (общие условия), Конституция, тем самым, защищает права и свободы личности от произвольных действий со стороны государства, и в то же время обязывает государство ограничивать их во имя защиты публичных интересов. В то же время, в силу частей 3, 4 статьи 23 Конституции законом не могут устанавливаться ограничения прав и свобод человека в иных целях и в большей степени, чем это предусмотрено Конституцией. Более того, ограничения не могут вводиться подзаконными нормативными правовыми актами. Тем самым, очерчивая жесткие рамки и строго определенную процедуру введения возможных ограничений, Основной Закон не допускает произвольное и несоразмерное ограничение прав и свобод человека и гражданина. Данное конституционное установление соотносится с положением Всеобщей декларации прав человека, устанавливающей, что при осуществлении своих прав и свобод, каждый человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе.

В соответствии со статьей 1 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики», государственная политика в области кинематографии основана в том числе и на принципе обеспечения государством гарантий сохранения и развития кинематографии, являющейся неотъемлемой частью культуры и искусства Кыргызской Республики;

Жогорку Кенеш Кыргызской Республики в целях уточнения и устранения противоречий в законодательстве, регулирующей сферу кинематографии, 10 января 2018 года принял Закон Кыргызской Республики «О внесении изменения в Закон Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики», которым в часть 2 статьи 5 внесены изменения о том, что цензура аудиовизуальных произведений не допускается, за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 Закона.

При этом часть 1 статьи 6 оспариваемого Закона была изложена в рассматриваемой редакции.

Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 14 октября 2016 года № 551 было принято Положение о порядке отнесения аудиовизуальных произведений к категории порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности.

В соответствии с указанным Положением определение категории аудиовизуальных произведений как порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности возлагается на соответствующую Межведомственную экспертную комиссию, порядок работы которой определяется этим же Положением.

С учетом изложенного, Ысыранов С.К. считает, что оспариваемое нормативное положение части 2 статьи 5 и статья 6 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» не противоречат Конституции.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Молдобаев А.Т. считает, что доводы заявителей, изложенные в обращениях, не обоснованы по следующим основаниям.

Согласно части 2 статьи 10 Конституции, цензура в Кыргызской Республике не допускается. Средства массовой информации свободны и осуществляют свою деятельность в соответствии с законом.

Молдобаев А.Т. отмечает, что Закон «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» определяет основные направления деятельности государства по сохранению и развитию кинематографии и устанавливает порядок ее государственной поддержки.

Согласно статье 1 указанного Закона, принципы государственной политики в области кинематографии направлены на обеспечение прав и свобод граждан в создании и использовании произведений киноискусства, а также создание для населения условий по доступу к произведениям кинематографии.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде отмечает, что статья 23 Конституции провозглашает права и свободы человека высшей ценностью, которые действуют непосредственно, определяют смысл и содержание деятельности всех

государственных органов, органов местного самоуправления. Обязанность признания, охраны и защиты прав и свобод человека посредством обеспечения справедливого суда возложена на государство.

Согласно пункту 3 статьи 19 Международного пакта о гражданских и политических правах от 19 декабря 1966 года «пользование правом свободного выражения своего мнения налагает особые обязанности и особую ответственность. Оно может быть, следовательно, сопряжено с некоторыми ограничениями, которые, однако должны быть установлены законом и являться необходимыми: а) для уважения прав и репутации других лиц; б) для охраны государственной безопасности, общественного порядка, здоровья или нравственности населения».

При этом, Молдобаев А.Т. отмечает, что статья 10 Международной конвенции о защите прав человека и основных свобод устанавливает, что каждый имеет право свободно выражать свое мнение. Это право включает свободу придерживаться своего мнения и свободу получать и распространять информацию и идеи без какого-либо вмешательства со стороны публичных властей и независимо от государственных границ. Конвенция не препятствует государствам осуществлять лицензирование радиовещательных, телевизионных и кинематографических предприятий.

Кроме того, частями 1 и 2 статьи 32 Конституции установлено, что каждый имеет право на свободу мысли и мнения, на свободу его выражения, свободу слова и печати.

Также он обращает внимание на то, что согласно части 2 статьи 23 Конституции, права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены ею и законами в целях защиты национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц.

Кроме того, Молдобаев А.Т. отмечает, что частью 1 статьи 33 Конституции предусмотрено право каждого свободно искать, получать, хранить, использовать информацию и распространять ее устно, письменно или иным способом.

Вместе с тем, факультативный протокол к Конвенции о правах ребенка, касающийся торговли детьми, детской проституции и детской порнографии, содержит запрет на любое изображение какими бы то не было средствами ребенка, совершающего реальные или смоделированные откровенно сексуальные действия, или любое изображение половых органов ребенка главным образом в сексуальных целях.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде обращает внимание на то, что согласно частям 1 и 2 статьи 48 Конституции, в целях самореализации личностного развития каждому гарантируется свобода научного, технического, художественного и иных видов творчества, преподавания и обучения. Каждый имеет право на осуществление творческой деятельности в соответствии со своими интересами и способностями. Каждый имеет право на участие в культурной жизни и доступ к ценностям культуры.

Молдобаев А.Т. отмечает, что Комитет ООН по правам человека в своих замечаниях общего порядка № 22 к Международному пакту о гражданских и политических правах обозначил, что понятие нравственности складывается на основе многих общественных, философских и религиозных

традиций, и, следовательно, установление ограничений в целях защиты нравственности не должно основываться на принципах, вытекающих исключительно из одной единственной традиции.

Он также ссылается на части 4 и 5 статьи 10 Конституции, где установлено, что:

- в целях защиты подрастающего поколения мероприятия, противоречащие моральным и нравственным ценностям, общественному сознанию народа Кыргызской Республики, могут ограничиваться законом;

- перечень мероприятий, подлежащих ограничению, и перечень ограничиваемой в доступе и распространению информации устанавливается законом.

Таким образом, Конституция прямо указывает, что перечень ограничиваемой в доступе информации устанавливается законом, которым и выступает Закон «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики».

С учетом изложенного, Молдобаев А.Т. считает, что оспариваемое нормативное положение и норма не противоречат части 2 статьи 10, частям 2 статьи 33, частям 1, 2 статьи 48, части 1 статьи 63 Конституции Кыргызской Республики.

Представитель Министерства юстиции Кыргызской Республики Джаманкулов А.М. считает, что цензура - это процесс или практика контроля, ограничения или подавления информации, идей, высказываний, которые являются неприемлемыми в обществе.

Вопрос оценки цензуры зависит от контекста проверяемого материала. В некоторых случаях цензура может быть полезной и открытой для защиты общества. Это может предотвратить распространение вредных, ложных или неприемлемых идей, общественной моральной безопасности.

Однако часто критикуют цензуру как нарушение свободы выражения и доступа к информации, которое может создать преграды для свободного общения и свободного развития общества.

Органы государственной власти в тесном сотрудничестве с институтами гражданского общества должны контролировать и ограничивать, а в некоторых случаях не допускать: демонстрации насилия, сокрытия или явной пропаганды преступного образа жизни в новостях, телевизионных программах и художественных средствах посредством различных средств массовой информации, распространение художественных и других работ (на сцене, в театре, телевидении и т.д.), намеренно искажая события, факты, которые деструктивно влияют на духовное и нравственное здоровье общества, введение в массовое сознание, в том числе через средства массовой информации, канонов и принципов жизнеобеспечения, принадлежащих разным организациям.

Согласно части 2 статьи 10 Конституции, цензура в Кыргызской Республике не допускается.

Джаманкулов А.М. отмечает, что действие оспариваемых нормативного положения и нормы направлены на формирование у общества высоких моральных устоев и воспитания подрастающего поколения и не противоречат Конституции.

Представитель Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики Кыргызской Республики Ажибаев Ф.Б. придерживается позиции, что диспозиция статьи 6 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» направлена на охрану

здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц. При этом, им отмечено, что оспариваемые нормы не направлены на ограничение прав и свобод граждан таких как свобода выражения мнений, свободу творчества либо установления каких-либо рамок в области кинематографии.

По его мнению, статьей 6 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» создана правовая база для определения порядка отнесения аудиовизуальных произведений к категории порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности.

Как отмечает Ажибаев Ф.Б., оспариваемые нормативное положение и норма не противоречат Основному Закону, так как ими не установлены предварительные проверки контента аудиовизуального произведения задолго до их демонстрации, и не устанавливаются какие-либо законодательные запреты и ограничения на свободу выражения мнений, слова и творческих идей.

Вместе с тем, по его мнению, существующая практика применения статьи 6 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» показала одну из самых сложных проблем, возникающих в области уголовно-правовой борьбы с порнографией и иными запрещенными видами результатов творческой деятельности, - легального определения этих понятий. Трудность заключается в том, что порнография и иные запрещенные виды результатов творческой деятельности в высокой степени культурно обусловленное явление, то есть отнесение того или иного вида произведений к порнографическим зависит от принятых в отдельно взятом обществе морально-этических стандартов, границ допустимого. В силу указанных различий нормы международного публичного права не содержат универсального определения «порнографии», следовательно, правоприменителю необходимо строго руководствоваться требованиями статьи 6 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики».

Наряду с этим, отнесение категории аудиовизуальных произведений к порнографическим и иным запрещенным видам результатов творческой деятельности возлагается на Межведомственную экспертную комиссию, порядок работы которой определяется Положением о порядке отнесения аудиовизуальных произведений к категории порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности, утвержденной постановлением Правительства от 14 октября 2016 года №551.

Также Ажибаев Ф.Б. отметил, что существующая международная практика отнесения аудиовизуальных произведений к категории порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности показывает, что материал или предмет является порнографическим или иным запрещенным видом результатов творческой деятельности, если он, взятый как единое целое, направлен на возбуждение похоти (грубочувственного полового влечения) и если он в явно, очевидно циничной, непристойной форме изображает половое поведение человека и при этом не имеет существенной литературной, художественной или научной ценности. Порнографический характер материала или предмета должен быть очевидным для любого обычного человека, не обладающего специальными познаниями.

Так, Факультативный протокол к Конвенции о правах ребенка, касающийся торговли детьми, детской проституции и детской порнографии от 25 мая 2000 года устанавливает, что детская порнография означает любое изображение какими бы то ни было средствами ребенка, совершающего реальные или смоделированные откровенно сексуальные действия, или любое изображение половых органов ребенка главным образом в сексуальных целях.

Конституционный суд, обсудив доводы сторон, заслушав пояснения третьих лиц, исследовав материалы дела, пришел к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда по данному делу является нормативное положение части 2 статьи 5, выраженного словами «за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 настоящего Закона», и статья 6 Закона Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики», изложенные в следующей редакции:

«Статья 5. Свобода творчества в кинематографии

Цензура аудиовизуальных произведений не допускается, за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 настоящего Закона.

Статья 6. Недопустимость злоупотребления свободой творчества

Концепция фильма не должна призывать к насильственному изменению существующего конституционного строя, нарушению суверенитета и территориальной целостности государства; к пропаганде войны, насилия и жестокости; к разжиганию национальной, этнической, расовой, социальной, религиозной вражды; к национальной или сословной исключительности, нетерпимости. Не допускается включение в фильм сцен порнографического содержания.

Положение о порядке отнесения аудиовизуальных произведений к категории порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности утверждается Правительством Кыргызской Республики.»

Закон Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» от 2 октября 2001 года №86 принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин-Тоо» от 10 октября 2001 года №74, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Конституция Кыргызской Республики гарантирует каждому право на свободу мысли и мнения, право на свободу выражения своего мнения, свободу слова и печати, право свободно искать, получать, хранить, использовать информацию и распространять ее устно, письменно или иным способом (части 1, 2 статьи 32, часть 1 статьи 33).

Орган конституционного контроля Кыргызской Республики неоднократно выражал свою правовую позицию относительно реализации указанных конституционных гарантий.

В частности, Решением Конституционной палаты Верховного суда от 24 июня 2015 года было установлено, что свобода выражения мнений и свобода слова и печати являются необходимыми условиями самовыражения человека, формирования его активной жизненной позиции, осознания им собственной значимости и ценности, удовлетворения потребности быть услышанным и услышать других. Гарантия свободы выражения мнения заключается в защите человека от ограничения возможности мыслить свободно и независимо. Следовательно, мнение не может проявляться свободно, если невозможно его свободно высказать.

Свобода слова проявляется в возможности человека публично высказывать, предавать гласности, беспрепятственно выражать, распространять любым способом свои мысли, мнения и убеждения.

В другом Решении Конституционной палаты Верховного суда от 29 декабря 2014 года было отмечено, что право на свободу выражения своего мнения, свободу слова и печати следует рассматривать как единое и неразрывное право свободно мыслить и свободно выражать свои мысли словами, не опасаясь преследования за это со стороны государства.

Конституционный суд, неизменно придерживаясь своих вышеизложенных утверждений, в то же время не может не считаться с тем, что в настоящее время свободное выражение мнения стало одним из наиболее распространенных средств персональных коммуникаций. Если раньше частное мнение как правило было предметом обсуждения определенного окружения индивида, то сегодня в цифровой информационной среде любое мнение приобретает публичный характер и способен стать причиной нового генезиса общественного сознания, которое может иметь как положительное, так и разрушительное воздействие не только на состояние других лиц, но и общества в целом. Человек уже не воспринимается как часть пассивной аудитории, а он по неволе становится репродукцией механизма хаотичного формирования общественного мнения.

В такой ситуации особое значение приобретают конституционные требования о выражении каждым своего мнения ответственно и в той мере, в какой не нарушает права и свободы других лиц, установленных Конституцией и законами Кыргызской Республики. Это имеет ключевое значение в деле поддержания баланса между такими конституционными ценностями, как права и свободы личности в демократическом государстве и ее ответственное поведение в обществе. Такая правовая позиция в полной мере корреспондирует с нормами международного права.

Пунктом 3 статьи 19 Международного пакта о гражданских и политических правах установлено, что пользование правом на свободное выражение своего мнения налагает особые обязанности и особую ответственность. Оно может быть сопряжено с некоторыми ограничениями, которые должны быть установлены законом, и являться необходимыми для уважения прав и репутации других лиц, а также охраны государственной безопасности, общественного порядка, здоровья и нравственности населения.

3. Согласно Конституции цензура в Кыргызской Республике не допускается. Средства массовой информации свободны и осуществляют свою деятельность в соответствии с законом (часть 2 статьи 10). Запрещается принятие законов, ограничивающих свободу слова, печати и средств массовой информации (часть 1 статьи 63).

Цензура (с латинского *censura* — «строгое суждение, суровый разбор, взыскательная критика») в классическом ее понимании - это устойчивая система надзора за содержанием и распространением информации, печатной продукции, музыкальных и сценических произведений, произведений изобразительного искусства, кино- и фотопроизведений, передач радио и телевидения, веб-сайтов и порталов, частной переписки в целях ограничения либо недопущения распространения идей и сведений, признаваемых монопольной властью нежелательными. Она, как правило, имеет инициативный и всеобъемлющий характер и обладает контрольно-запретительными полномочиями. Это репрессивный механизм контроля всей информационной среды, преследующий цель создания нужного стереотипа поведения человека и, в конечном счете, гомогенного общества посредством внедрения собственной «эксклюзивной» идеологии и подавления инакомыслия. Причем, такая цензура не только ограничивает распространение нежелательных сведений, но и вторгается непосредственно в творческий процесс, профессиональную сферу и частную жизнь граждан для принудительного насаждения строго очерченного и необходимого власти мировоззрения. Исходя именно из такого смысла и понимания содержания цензуры, она в Кыргызской Республике запрещена.

Однако любое демократическое правовое государство нуждается в системе ценностных координат, запретов и ограничений, которые обеспечат внутреннюю и внешнюю безопасность страны, стабильность государства и политического строя, соблюдение прав, свобод и интересов каждого индивида и общества в целом.

Поэтому вышеприведенные конституционные запреты по своей правовой природе и смыслу не могут иметь абсолютный характер, что наглядно усматривается из содержания той же статьи Конституции, которая провозглашает недопустимость цензуры.

Так, в Кыргызской Республике в целях защиты подрастающего поколения мероприятия, противоречащие моральным и нравственным ценностям, общественному сознанию народа Кыргызской Республики, могут ограничиваться законом. Перечень мероприятий, подлежащих ограничению, и перечень ограничиваемой в доступе и распространении информации устанавливаются законом (части 4, 5 статьи 10 Конституции).

Запрещается пропаганда национальной, расовой, религиозной ненависти, гендерного и иного социального превосходства, призывающая к дискриминации, вражде или насилию (часть 4 статьи 32 Конституции).

В реализацию приведенных конституционных установлений, частью 2 статьи 5 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» предусмотрено, что

цензура аудиовизуальных произведений не допускается за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 названного Закона.

В свою очередь, статьей 6 указанного Закона установлено, что концепция фильма не должна призывать к насильственному изменению существующего конституционного строя, нарушению суверенитета и территориальной целостности государства; к пропаганде войны, насилия и жестокости; к разжиганию национальной, этнической, расовой, социальной, религиозной вражды; к национальной или сословной исключительности, нетерпимости. Не допускается включение в фильм сцен порнографического содержания.

Положение о порядке отнесения аудиовизуальных произведений к категории порнографических и иных запрещенных видов результатов творческой деятельности утверждается Правительством Кыргызской Республики.

Приведенные конституционные установления и их реализация в обозначенном Законе обусловлены тем, что продукты кинематографии имеют особое влияние на общество и каждого его члена, выступают важным фактором формирования общечеловеческих и культурных ценностей, отражаясь на процессе становления многих поколений.

Только высокая эстетика показываемых фильмов может способствовать развитию культуры, помогать преодолевать житейские трудности, снижать информационно-идеологические перегрузки и эмоциональную усталость. Кинокультурная среда, созданная кинематографией на основе синтеза искусств, позволяет формировать у кинозрителей высокие социокультурные и эстетические идеалы.

Киноискусство составляет значительную часть повседневной жизни современного общества. Однако, кино не только отражает традиционно сложившиеся общественные ценности, но и также в определенной степени воздействует на компоненты, формирующее сознание, что потенциально открывает возможность для продуцирования деструктивных установок на сознание людей. В связи с чем, важно отметить, что кино выступает мощнейшим инструментом воздействия на психику человека, а также одним из способов организации эмоционально-нравственной жизни общества. Значительная часть общества наиболее уязвима к этому влиянию из-за свойственных им возрастных особенностей, психологической неустойчивости и высокой внушаемости.

Понимание, как трансформируется сознание человека под влиянием современного кино, позволяет говорить о необходимости выработки соответствующих мер для предотвращения деструктивного воздействия кинематографа на сознание людей.

Поэтому, учитывая существенное влияние кинематографии на развитие общества в направлении большей гражданской ответственности за нравственное и духовное здоровье личности, возникает необходимость введения упреждающих мер, предусматривающих недопущение популяризации и одобрения деструктивных установок и использования данного инструмента воздействия только во благо развития личности, в том числе, не только с помощью политики допустимого ограничения свободы слова и мысли, но развития критического мышления подрастающего поколения.

Таким образом, в своей совокупности изложенные конституционные установления требуют от государства создания благоприятных условий для обеспечения свободы слова и свободного развития человека, что возможно лишь в условиях функционирования комплексного правового механизма, когда существует не только различные формы ответственности за нарушения предусмотренных запретов, но и механизмы по их упреждению.

Иными словами, государство должно предпринимать меры по предотвращению совершения правонарушений, поскольку в рассматриваемом случае наступление установленной законом ответственности за нарушение предусмотренных оспариваемыми нормами запретов не может покрыть масштабов возможных последствий, поскольку как было отмечено выше, всеобъемлющее влияние кинематографа на сознание людей является мощнейшим инструментом формирования определенной модели их поведения, преодолеть которое только существующей системой ответственности станет крайне затруднительным. Ввиду этого, государство несет ответственность за введение на законодательном уровне норм, содержащих меры по упреждению наступления вредных последствий.

Следует также отметить, необходимость введения таких мер вытекает не только из Конституции и обозначенного Закона, но и из международных обязательств Кыргызской Республики, включая Концепцию взаимодействия государств-участников Содружества Независимых Государств в борьбе с преступностью, одобренной Решением Совета глав государств Содружества Независимых Государств от 2 апреля 1999 года.

Пунктом 2 раздела II данной Концепции установлено, что задачей взаимодействия государств-участников СНГ в борьбе с преступностью является повышение эффективности работы компетентных органов по предупреждению, выявлению, пресечению, раскрытию и расследованию преступлений, совершенствованию международно-правовых норм и национального законодательства, а также их согласованная деятельность в борьбе, в том числе, с терроризмом, бандитизмом, захватом заложников, другими преступлениями против мира и безопасности человечества, порнографией и проституцией.

Кроме того, статьей 34 Конвенции о правах ребенка, к которой Кыргызская Республика присоединилась постановлением Жогорку Кенеша от 12 января 1994 года №1402-ХП, установлено, что государства-участники принимают на национальном, двустороннем и многостороннем уровнях все необходимые меры для предотвращения использования в целях эксплуатации детей в порнографии и порнографических материалах.

В реализацию принятых международных обязательств национальным законодателем в различных законах введен ряд норм, предусматривающих запрет на призыв к насильственному свержению или изменению существующего конституционного строя, нарушению суверенитета и территориальной целостности Кыргызской Республики и любого иного государства, пропаганду войны, насилия и жестокости, национальной, религиозной исключительности и нетерпимости к

другим народам и нациям, а также на оборот порнографических материалов (законы «О средствах массовой информации», «О рекламе» и др.).

4. Конституционный суд отмечает, что в рассматриваемой ситуации важное значение приобретает сохранение баланса между свободой слова и ограничением этой свободы в интересах личности, общества и государства.

Для формирования вышеуказанного баланса необходимо руководствоваться пределами прав и свобод человека, зафиксированных в самой Конституции. Это пределы осуществления лицом прав свободно искать, получать, передавать, производить и распространять массовую информацию выраженные в запретах, обязанностях, мерах ответственности, существование которых предопределено необходимостью защиты важных конституционных ценностей. Так, Конституцией установлено, что права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены Конституцией и законами в целях защиты национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц. Вводимые ограничения должны быть соразмерными указанным целям (часть 2 статьи 23).

Конституционный суд отмечает, что цель такого ограничения - не допускать опубликования того или иного творческого произведения, которое представляется вредным и опасным, а поэтому нежелательным и должно пониматься как средство обеспечения безопасности личности, общества и государства.

В контексте изложенного, распространение действия оспариваемых норм, имеющее место в случаях создания аудиовизуальных произведений, если их содержание связано с игнорированием как нравственных запретов, так и запретов, направленных на предотвращение возможных призывов к насильственному изменению существующего конституционного строя, нарушению суверенитета и территориальной целостности государства; к пропаганде войны, насилия и жестокости; к разжиганию национальной, этнической, расовой, социальной, религиозной вражды; к национальной или сословной исключительности, нетерпимости (часть 2 статьи 5, статья 6 Закона «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики») обусловлено конституционными требованиями о защите национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц (часть 4 статьи 10, часть 2 статьи 23).

Учитывая, что введенные ограничения не носят идеологической или же субкультурной направленности, не содержат размытых и не ясных формулировок, а, наоборот, имеют четкие очертания и определенные способы регуляции, Конституционный суд рассматривает содержание оспариваемых нормативного положения и нормы не как цензуру, а как допустимое и соразмерное ограничение свободы слова.

В то же время необходимо отметить, что в оспариваемой норме о свободе творчества в кинематографии законодателем была допущена некорректная с точки зрения нормотворческой техники формулировка, выраженная во включении в одно нормативное положение двух разноплановых по сути правовых категорий - запрета цензуры и допустимых Конституцией

ограничений путем недопустимого расширения в законе конституционного предписания и придания этим ограничениям подобия неотъемлемого элемента цензуры. Отмеченные правовые категории совершенно отличны друг от друга как по природе своего происхождения, так целям и механизмам реализации.

Тем не менее Конституционный суд считает, что правоприменение оспариваемых нормативного положения и нормы не создает юридических предпосылок для нарушения права на свободу мысли и мнения, права на выражение своего мнения, свободу слова и печати, а также права на свободу художественного и иных видов творчества, предусмотренных Конституцией, законами, международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, общепризнанными принципами и нормами международного права и соответственно не находит оснований для признания оспариваемых нормативного положения и нормы противоречащими Конституции (части 1, 2 статьи 10, статьи 32, 33, 48).

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л :

1. Признать нормативное положение части 2 статьи 5, выраженное словами «за исключением случаев, предусмотренных статьей 6 настоящего Закона», и статью 6 Закона Кыргызской Республики «О государственной поддержке кинематографии Кыргызской Республики» не противоречащими части 2 статьи 10, частям 1, 2 статьи 32, части 1 статьи 33, частям 1, 2 статьи 48, части 1 статьи 63 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности статьи 432 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской
Республики в связи с обращением Матцакова Самата Аскаревича

31 января 2024 года

город Бишкек

№ 02-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего – Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Таалайбекове А.Т., с участием:

обращающейся стороны – Матцакова Самата Аскаревича и его представителя по доверенности Байышова Нурбека Байышовича;

стороны-ответчика – Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц – Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики, Сапияновой Маргариты Насаркановны, представителя Верховного суда Кыргызской Республики по доверенности, Айбашева Таалайбека Осконовича, представителя Генеральной прокуратуры Кыргызской Республики по доверенности, Кулназарова Руслана Арстановича, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности, Термечикова Бакытбека Шакировича, представителя Службы исполнения наказаний при Министерстве юстиции Кыргызской Республики по доверенности,

руководствуясь частями 1, 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности статьи 432 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики в связи с обращением Матцакова Самата Аскаревича.

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились ходатайство Матцакова С.А. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики статья 432 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики.

Заслушав информацию судьи-докладчика Шаршеналиева Ж.А., проводившего подготовку дела к судебному заседанию, исследовав материалы дела, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 1 июня 2023 года поступило ходатайство Матцакова С.А. о проверке соответствия статьи 432 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – УПК) части 4 статьи 58, части 1 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

Как следует из ходатайства, субъект обращения, будучи адвокатом гражданина Таалайбек уулу И., отбывающего наказание в виде лишения свободы в исправительном учреждении на территории Аламудунского района, обратился в Аламудунский районный суд Чуйской области с заявлением о зачете последнему времени его содержания под стражей в порядке статьи 431 УПК. Однако Аламудунский районный суд вернул заявление с указанием того, что зачет времени содержания под стражей, согласно пункту 14 статьи 431 указанного Кодекса, разрешается судом, постановившим приговор.

Субъект обращения отмечает, что правовая неопределенность выражается в том, что в оспариваемой норме отсутствует пункт, предусматривающий право осужденного обратиться с заявлением о зачете времени содержания под стражей, а также времени пребывания в лечебном учреждении.

Заявитель также отмечает, что отсутствие нормы в уголовном судопроизводстве приводит к нарушению конституционного права на обращение в суд.

С учетом вышеизложенного, субъект обращения просит признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением Конституционного суда Кыргызской Республики от 30 июня 2023 года обращение Матцакова С.А. было принято к производству.

В судебном заседании обращающаяся сторона и его представитель по доверенности Байышов Н.Б. поддержали свои требования и просили их удовлетворить.

Постоянный представитель Жогорку Кенеша в Конституционном суде Кыргызской Республики Ысыранов С.К. считает, что оспариваемая норма не противоречит положениям Конституции и выразил следующую позицию.

Провозглашая на конституционном уровне обязанность государства признавать, соблюдать и защищать права и свободы человека, Кыргызская Республика признала приоритет общечеловеческих интересов над всеми другими ценностями государства. Выполнение государством, органами государственной власти, должностными лицами указанной обязанности предполагает создание системы юридических механизмов, процедур и гарантий, разработанных для обеспечения реализации и эффективной защиты общечеловеческих ценностей, где необходима реальная связь с декларированными Конституцией правами.

Так, Ысыранов С.К. отмечает, что высокая эффективность судебной защиты среди других механизмов защиты прав и свобод человека и гражданина обуславливается особенностями судебной власти. В силу своего высокого предназначения, суд является носителем особой власти и наделен

такими властно-распорядительными полномочиями, которыми не обладает ни один орган государственной власти и местного самоуправления.

Так, статьей 431 УПК определены вопросы, подлежащие рассмотрению судом при исполнении приговора, в том числе о зачете времени содержания под стражей, а также времени пребывания в лечебном учреждении в соответствии со статьями 80 и 118 Уголовного кодекса. Порядок рассмотрения судом исполнения приговора по статье 118 Уголовного кодекса регламентируется его главой 18, предусматривающей принудительные меры медицинского характера и принудительное лечение.

По мнению Ысыранова С.К., отсутствие в оспариваемой норме ссылки на пункт 14 статьи 431 не означает, что данный вопрос не будет рассматриваться судами, так как иное не установлено в законе. В соответствии с требованиями статей 397-405 УПК Матцаков С.А. имел право обжаловать постановление суда в вышестоящие судебные инстанции, тем более, в настоящее время зачет времени содержания под стражей судами рассматривается в соответствии с Решением Конституционного суда от 29 марта 2023 года, согласно которому часть 5 статьи 80 УК была признана противоречащей частям 2, 4 статьи 56 Конституции.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики Молдобаев А.Т. выразил аналогичную со стороной–ответчиком позицию, отметив также, что законодатель предусмотрел, что судом исполнение приговора о зачете времени содержания под стражей, а также времени пребывания в лечебном учреждении должны рассматриваться в соответствии со статьями 80 и 118 Уголовного кодекса.

По мнению Молдобаева А.Т., для правильного установления зачета времени содержания под стражей заявителем не были представлены в Аламудунский районный суд сведения об осужденном, а именно, материалы о вступлении приговора в законную силу, об исполнении вступившего в законную силу приговора, о дате его задержания, виде и сроке избранной меры пресечения в отношении обвиняемого, в этой связи, суд обосновал в своей мотивировочной части о необходимости обращения в суд, постановивший приговор.

Кроме того, Молдобаев А.Т. отмечает, что Матцаков С.А. имел право обжаловать постановление суда первой инстанции в вышестоящие судебные инстанции, в соответствии с нормами УПК.

В этой связи Молдобаев А.Т. считает, что оспариваемая норма не противоречит Конституции.

Представителем Верховного суда Сапияновой М.Н. было отмечено, что по некоторым вопросам, указанным в статье 431 УПК, подсудность не определена, а именно по пунктам 14, 18 и 20. Между тем, пробел в уголовном законодательстве по вопросам, связанным с исполнением приговора, может быть восполнен законодательным органом путем внесения изменений в УПК.

Сапиянова М.Н. также отметила, что в рамках Межведомственной рабочей группы по совершенствованию уголовного и уголовно-процессуального законодательства, а также законодательства в сфере деятельности органов прокуратуры, образованной распоряжением

Президента КР от 14 ноября 2022 года РП №220, предусматривается внесение изменений в статью 432 УПК в целях восполнения пробела.

На основании изложенного, Сапиянова М.Н. не усматривает противоречие статьи 432 УПК нормам Конституции.

Представитель Генеральной прокуратуры отмечает, что для правильного установления зачета времени содержания под стражей, заявителем не были представлены в Аламудунский районный суд сведения об осужденном, а именно материалы о вступлении приговора в законную силу, об исполнении вступившего в законную силу приговора, о дате его задержания, вид и срок избранной меры пресечения в отношении обвиняемого, в связи с чем суд указал о необходимости обращения в суд, постановивший приговор.

В этой связи Т.О. Айбашев считает, что правовая неопределенность статьи 432 УПК не может рассматриваться как нарушающая конституционные права, вместе с тем вопрос, поставленный в обращении, требует разрешения путем внесения уточняющих изменений в УПК.

Представитель Министерства юстиции отмечает, что согласно статье 354 УПК, решение о зачете времени содержания под стражей, если обвиняемый до постановления приговора был задержан или к нему применялись меры пресечения в виде заключения под стражей, домашнего ареста или он помещался в психиатрическое учреждение должны быть указаны в резолютивной части обвинительного приговора суда.

К тому же, в соответствии со статьей 452 УПК суды, рассматривающие ходатайства о пересмотре дела по новым или вновь открывшимся обстоятельствам принимают ходатайства о пересмотре уголовного дела по новым или вновь открывшимся обстоятельствам по вступившему в законную силу судебному решению и рассматриваются по новым или вновь открывшимся обстоятельствам судом, принявшим такое решение.

Таким образом, законодатель предусмотрел возможность обратиться в суд, постановивший приговор, либо в вышестоящий суд, в порядке, установленном законодательством.

В этой связи Кулназаров Р.А. считает, что статья 432 УПК не противоречит Конституции и не может приводить к нарушению конституционного права, выраженного в праве на обращение в суд.

Представитель Службы исполнения наказаний при Министерстве юстиции Б.Ш. Термечиков полагает, что данное обстоятельство является пробелом в законодательстве, в связи с чем, предлагает внести соответствующее изменение в часть 3 статьи 432 УПК, с возложением функции применения зачета времени предварительного содержания под стражей на суды, расположенные по месту отбывания наказания, по ходатайству осужденного или его защитника.

Конституционный суд, обсудив доводы сторон, выслушав пояснения третьих лиц, и, исследовав материалы дела, приходит к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в

обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда по данному делу является статья 432 Уголовно-процессуального кодекса, следующего содержания:

«Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики

Статья 432. Суды, разрешающие вопросы, связанные с приведением приговора в исполнение

1. Вопросы, указанные в пунктах 1, 11-13, 15, 16, 19 статьи 431 и статье 433 настоящего Кодекса, разрешаются судом, постановившим приговор.

2. Если приговор приводится в исполнение вне района деятельности суда, постановившего приговор, то вопросы, указанные в части 1 настоящей статьи, разрешаются судом по месту исполнения приговора. В этом случае копия постановления суда по месту исполнения приговора направляется суду, постановившему приговор.

3. Вопросы, указанные в пунктах 2-4, 8, 15, 19 статьи 431 настоящего Кодекса, разрешаются судом по месту отбывания наказания осужденным независимо от того, каким судом был вынесен приговор.

4. Вопросы, указанные в пунктах 5-7, 9, 10, 11, 17 статьи 431 настоящего Кодекса, разрешаются судом по месту жительства осужденного.

5. Разрешение вопросов, связанных с приведением приговора в исполнение, производится в судебном заседании с участием прокурора.».

Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики был принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин Тоо» от 16 ноября 2021 года №122-133, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов и является действующим.

2. В соответствии с частью 1 статьи 1 Конституции Кыргызская Республика - правовое государство. Это значит, что деятельность государства, основана, прежде всего, на верховенстве права, режиме законности, признании и соблюдении прав и свобод человека и гражданина. Указанное, в свою очередь, влечет взаимную ответственность как личности, так и государства придерживаться и строго следовать предписаниям законодательства и, тем самым, мотивировать все субъекты правоотношений на выбор правомерного поведения. В виду этого важное значение приобретает формирование личности с таким уровнем правосознания, которое, в конечном итоге, приведет к созданию высоко нравственного, социального, культурного, экономически развитого общества.

В этом аспекте режим законности, затрагивая все сферы правовой действительности и жизнедеятельности общества, отражает такую упорядоченность общественных отношений, при которой проявляются уважительное, позитивное и ценностное отношение личности к праву. Вследствие этого укрепляются процессы становления и развития правовой государственности, повышается уровень приоритета права как ценностного явления, что прямым образом влияет на

основы функционирования всего общества. Следовательно, принцип законности и устойчивого правопорядка – эта та фундаментальная линия, которая обуславливает взаимосвязь правового государства и личности, внедрение в общество идей равенства, справедливости и всеобщности права, и формирует основы дальнейшего развития общества и благополучия каждого человека.

Среди всех существующих механизмов поддержания правопорядка и режима законности главенствующее место занимает правосудие, осуществляемое только судом. Высокая эффективность данного механизма обуславливается его особенностями в силу обладания такими властно-распорядительными полномочиями и средствами воздействия, которыми не наделен ни один другой государственный орган и, благодаря которым воплощаются в жизнь принципы законности, справедливости, гарантированности и неотвратимости наказания за совершенное правонарушение. Законный и обоснованный приговор, надлежащим образом мотивированный судьей при его постановлении, является одним из важнейших правовых средств, способствующих укреплению законности и правопорядка, предупреждению и искоренению преступлений, воспитанию граждан в духе неуклонного исполнения законов, действующих на ее территории, и уважения правил социального общежития.

3. Жизнедеятельность общества, как социального организма, многогранна и наполнена сложными, многоаспектными отношениями и возникающие в них социальные конфликты зачастую могут быть разрешены только посредством правосудия. В этой связи, в целях наиболее эффективного установления истины, восстановления законности и справедливости правосудие осуществляется посредством различных процедур. В соответствии с Конституцией в Кыргызской Республике судебная власть осуществляется в формах конституционного, гражданского, уголовного и административного судопроизводства (часть 2 статьи 94).

Сущностью уголовного судопроизводства является реагирование государства на все факты совершения кем-либо общественно опасного деяния, запрещенного Уголовным кодексом Кыргызской Республики, посредством их выявления, устранения его последствий и назначения соразмерного наказания виновному.

Каждое преступление представляет собой социально значимый акт индивидуального поведения, последствия которого способны подорвать фундаментальные основы жизнедеятельности индивида, общества и государства. То есть, преступление — это посягающее на правопорядок общественно опасное действие или бездействие, предусмотренное уголовным законодательством конкретным составом преступления, которое является основанием для уголовной ответственности.

Наказание, как мера государственного принуждения, применяемая к виновному в совершении преступления лицу по приговору суда, заключается в ограничении прав и свобод осужденного и возложении на него определенных обязанностей (часть 1 статьи 59 Уголовного кодекса).

При этом основной целью наказания, как результата работы механизма действия уголовного законодательства, является защита прав потерпевших, восстановление социальной справедливости посредством соразмерного наказания и устранения последствий преступления.

Вместе с тем, наказание нельзя рассматривать только как восстановление социальной справедливости в отношении потерпевшего. Оно включает в себя максимальную соразмерность наказания тяжести преступления как смыслообразующего компонента системы юридической ответственности и необходимого условия укрепления общественного сознания о неотвратимости наказания, устойчивой законности и правопорядка в стране.

4. Итогом деятельности суда по рассмотрению уголовных дел является постановление приговора.

Приговор – это окончательный акт, подводящий итог исследованию всех обстоятельств дела, основанный на доказательствах, которые прошли всыскательную проверку при максимальном соблюдении всех гарантий правосудия. Со вступлением в законную силу он приобретает свойства неопровержимости, преюдициальности, исполнимости и имеет судьбоносное значение для всех участников дела.

В этой связи законодатель закрепил в уголовном законодательстве целый ряд императивных требований к содержанию обвинительного приговора, в том числе, в части назначения наказания виновному.

Так, статья 349 УПК устанавливает, что в обвинительном приговоре суд должен точно определить вид, режим, размер и начало исчисления срока отбывания. Это требование включает в себя и учет времени, проведенного обвиняемым под стражей, и указывается в резолютивной части приговора согласно правилам, предусмотренными статьями 80 УК и 354 УПК.

Содержание под стражей как уголовно-процессуальный институт, представляет собой вид лишения свободы, применяемый в порядке меры пресечения, но не наказания. Это значит, что заключение под стражу осуществляется в отношении лица, виновность которого еще не установлена судом, соответственно, временной период с момента взятия его под стражу и до вступления обвинительного приговора в законную силу, когда осужденный продолжает оставаться под стражей (порою довольно длительное время), не может выпадать из поля зрения суда.

Так, в соответствии с пунктом 8 части 1 статьи 354 УПК, сведения о зачете времени содержания под стражей, если обвиняемый до постановления приговора был задержан, или к нему применялись меры пресечения в виде заключения под стражей, домашнего ареста, или он помещался в психиатрическое учреждение должны быть указаны в резолютивной части обвинительного приговора. Именно резолютивная часть приговора содержит официальную волю суда, в частности, предписания, обязательные для исполнения. Поэтому имеет важное значение решение вопроса зачета времени содержания под стражей в момент вынесения приговора, судом его постановившим. Отступление от этого может расцениваться как нарушение норм и требований процессуального законодательства и привести к отмене судебного акта (статья 421 УПК).

Таким образом, законный и обоснованный приговор, надлежащим образом мотивированный судьей при его постановлении, является одним из важнейших правовых средств, способствующих укреплению законности и правопорядка, предупреждению и искоренению преступлений,

воспитанию граждан в духе неуклонного соблюдения законов и уважения правил социального общезнания.

5. Конституционный суд в своем Решении от 29 марта 2023 года отмечал, что основной целью системы уголовного правосудия является стремление к реабилитации осужденного и сохранение уважительного отношения к каждому индивиду, защита его прав и интересов, а также обеспечение того, чтобы система уголовного правосудия стремилась к реабилитации и применению более мягких мер, а не просто суровому наказанию. В связи с чем законодатель было поручено, до приведения статьи 80 УК в соответствие с указанным Решением, срок содержания под стражей до вступления приговора в законную силу засчитывать из расчета один день под стражей за два дня лишения свободы.

В соответствии с пунктом 2 части 4 статьи 451 УПК признание Конституционным судом закона или иного нормативного правового акта либо их части, примененных судом в данном уголовном деле, неконституционными и противоречащими Конституции является основанием для возобновления производства по делу по новым обстоятельствам.

Это означает, что лица, отбывающие наказание, которым зачет времени содержания под стражей был осуществлен по правилам, действовавшим до признания Конституционным судом части 5 статьи 80 УК противоречащей Конституции, имеют право обратиться с ходатайством в суд, постановивший приговор, для пересмотра срока отбытия наказания по новым правилам учета времени содержания под стражей.

Таким образом, в случае отказа в пересмотре судебного акта в части определения срока отбытия наказания по новым правилам судом по месту отбывания наказания, тогда как действующее правовое регулирование относит решение этого вопроса к полномочиям суда, постановившего приговор, а при нерешенности этого вопроса, - предоставляет возможность пересмотра судебного акта в этой части по новым обстоятельствам, Конституционный суд не усматривает признаков ограничения конституционного права каждого на судебную защиту и права осужденного на пересмотр его дела вышестоящим судом.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать статью 432 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики не противоречащей части 4 статьи 58, части 1 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ Р Е Ш Е Н И Е КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности частей 1, 3 статьи 145,
части 1 статьи 153 Уголовно-процессуального кодекса
Кыргызской Республики в связи с обращением
Дуйшенбековой Гульнары Султанбековны

21 февраля 2024 года

город Бишкек

№ 03-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего – Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Таалайбекове А.Т., с участием:

обращающейся стороны – Дуйшенбековой Гульнары Султанбековны;

стороны-ответчика – Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц – Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики, Нурбекова Алмаза Турусбековича, представителя Совета судей Кыргызской Республики по доверенности, Сапияновой Маргариты Насаркановны, представителя Верховного суда Кыргызской Республики по доверенности, Айбашева Таалайбека Осмоновича, представителя Генеральной прокуратуры Кыргызской Республики по доверенности, Джаманкулова Азамата Маратовича, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности,

приглашенных лиц – Назарова Нуржигита Бакытбековича, представителя Государственного комитета национальной безопасности Кыргызской Республики, Абдыралиева Аргена Турумбековича, Муратхановой Камилы Айюбхановны, представителей Министерства внутренних дел Кыргызской Республики,

руководствуясь частями 1, 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности частей 1, 3 статьи 145, части 1 статьи 153 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики.

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились обращение Дуйшенбековой Гульнары Султанбековны и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики части 1, 3 статьи 145, часть 1 статьи 153 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики.

Заслушав информацию судьи-докладчика Дуйшеева К.А., проводившего подготовку дела к судебному заседанию, и, исследовав материалы дела, заслушав мнения третьих лиц, пояснения приглашенных лиц, Конституционный суд Кыргызской Республики,

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 25 мая 2023 года поступило ходатайство Дуйшенбековой Г.С. о проверке соответствия частей 1, 3 статьи 145, части 1 статьи 153 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – УПК) частям 1, 4 статьи 95 Конституции Кыргызской Республики.

Как полагает заявитель, оспариваемые нормы позволяют без ведома Генерального прокурора Кыргызской Республики регистрировать сведения о преступлении в Едином реестре преступлений и осуществлять досудебное производство, в том числе и в отношении судьи. Тогда как правом возбуждения уголовного дела в отношении судьи наделен лишь Генеральный прокурор в силу необходимости ограничения круга лиц, имеющих право дачи юридической оценки о наличии или отсутствии оснований для возбуждения уголовного дела в отношении судьи.

Автор обращения отмечает, что судьи независимы и подчиняются только Конституции и законам, обладают правом неприкосновенности и обеспечиваются соответственно их статусу социальными, материальными и иными гарантиями его независимости (части 1, 2, 4 статьи 95 Конституции).

В реализацию этих конституционных положений, конституционным Законом «О статусе судей Кыргызской Республики» также закреплены гарантии независимости судей, одним из элементов обеспечения которых выступает их неприкосновенность (пункт 4 части 1 статьи 15).

Согласно статье 32 обозначенного конституционного Закона, привлечение судьи к уголовной ответственности допускается с согласия Совета судей. Для получения такого согласия после регистрации в Едином реестре преступлений Генеральный прокурор вносит в Совет судей соответствующее представление, где указываются обстоятельства дела и статья уголовного закона, по которой судья подозревается. При этом Совет судей отказывает в удовлетворении представления о даче согласия на привлечение судьи к уголовной или иной ответственности, налагаемой в судебном порядке, если доводы в представлении основаны на позиции, занимаемой судьей при осуществлении им судейских полномочий. Решение Совета судей о даче согласия на привлечение судьи к уголовной или иной ответственности, налагаемой в судебном порядке, обжалованию не подлежит.

Аналогичный порядок также предусмотрен частью 3 статьи 497 УПК.

Дуйшенбекова Г.С. отмечает, что в статье 31 конституционного Закона «О статусе судей Кыргызской Республики» (в редакции от 9 июля 2008 года) предусматривался особый порядок осуществления в отношении судьи оперативно-розыскных и следственных действий и полагает, что такой порядок подлежит регламентации и в уголовно-процессуальном законодательстве.

Однако в действующем УПК такой порядок не предусмотрен, в том числе при производстве следственных и специальных следственных действий в отношении судьи с учетом его конституционно-правового статуса.

Автор обращения считает, что, поскольку неприкосновенность служит важнейшей правовой гарантией независимости судей, в уголовно-процессуальном законодательстве должен быть предусмотрен особый порядок привлечения судьи к уголовной ответственности. Это обусловлено тем, что общество и государство, предъявляя высокие требования к судьям и их профессиональной деятельности, должны обеспечить судьям дополнительные гарантии надлежащего осуществления правосудия.

Конституционное положение о неприкосновенности судьи, закрепляющее один из существенных элементов его статуса и важнейшую гарантию профессиональной деятельности, направлено на обеспечение основ конституционного строя, принципа разделения властей, обуславливающего самостоятельность и независимость судебной ветви власти. При этом неприкосновенность судьи является не личной привилегией, а выступает средством защиты публичных интересов правосудия, цель которого, состоит в защите прав и свобод человека и гражданина и предполагает повышенную ответственность судьи за выполнение им профессиональных обязанностей.

Субъект обращения отмечает, что статус судьи подлежит конституционно-правовой защите, уровень которой не должен снижаться по отношению к ранее достигнутому. Данное требование прямо закреплено в части 2 статьи 56 Конституции, согласно которой, в Кыргызской Республике не должны приниматься законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека.

Вместе с тем, заявитель полагает, что в соответствии с частью 2 статьи 15 конституционного Закона «О статусе судей Кыргызской Республики» гарантии независимости судьи, предусмотренные

Конституцией и конституционным Законом, не могут быть отменены либо снижены ни при каких обстоятельствах.

По мнению Дуйшенбековой Г.С., в действующем УПК не предусмотрены необходимые дополнительные гарантии, обеспечивающие принцип неприкосновенности судьи, который является неотъемлемым элементом принципа его независимости. Вместо этого, в УПК лишь приводятся общие положения о порядке привлечения судьи к уголовной ответственности, которые уже установлены в конституционном Законе «О статусе судьи Кыргызской Республики».

В подкрепление своих доводов субъект обращения отмечает, что Орозбакова М.А. указами Президента Кыргызской Республики от 28 июля 2018 года №154, 155 была назначена судьей Первомайского районного суда города Бишкек. Однако после получения согласия Совета судей Кыргызской Республики на привлечение ее к уголовной ответственности она временно была отстранена от должности судьи Указом Президента от 16 июня 2020 года №109.

Основанием для этого послужило начатое досудебное производство в отношении нее по подозрению в совершении преступления, предусмотренного частью 2 статьи 326 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 2 февраля 2017 года).

Поводом к началу досудебного производства в отношении Орозбаковой М.А. стало письменное заявление Казакбаевой А., которое было зарегистрировано в АИС «Единый реестр преступлений и проступков» в соответствии со статьей 148 УПК (в редакции от 2 февраля 2017 года).

Как отмечает заявитель, данное заявление было зарегистрировано 12 марта 2020 года без уведомления Генерального прокурора и в результате проведения оперативно-следственных действий Орозбакова М.А. была застигнута на месте совершения преступления. В служебном кабинете и приемной судьи был проведен обыск, изъяты смывы с рук и вырезаны карманы брюк для проведения экспертизы.

Представление Генерального прокурора о даче согласия на привлечение Орозбаковой М.А. к уголовной ответственности поступило в Совет судей Кыргызской Республики лишь 4 июня 2020 года. На тот момент действовал УПК в редакции от 2 февраля 2017 года, в котором не была предусмотрена стадия возбуждения уголовного дела, а досудебное производство начиналось с момента регистрации заявлений и сообщений в Едином реестре преступлений и проступков.

Автор обращения отмечает, что обыск в служебном кабинете Орозбаковой М.А. был произведен без санкции следственного судьи только лишь на основании постановления следователя о неотложном обыске. Кроме того, она была ограничена в свободе передвижения на несколько часов.

Дуйшенбекова Г.С. утверждает, что письменное заявление в отношении судьи Орозбаковой М.А. фактически было зарегистрировано в Едином реестре преступлений и проступков следователем без уведомления Генерального прокурора. Она также отмечает, что указанные события произошли в период действия конституционного Закона «О статусе судей Кыргызской Республики» от 9 июля 2008 года, в котором статьей 30 предусматривался порядок возбуждения уголовного дела в отношении судьи, привлечения судьи к уголовной, административной ответственности, налагаемой

в судебном порядке. Но несмотря на грубые нарушения норм уголовно-процессуального законодательства со стороны следственных органов, дело было передано прокуратурой в суд для рассмотрения по существу и в настоящее время оно находится в производстве Ленинского районного суда города Бишкек.

Субъект обращения полагает, что существующее правовое регулирование порядка привлечения судей к уголовной ответственности имеет недостатки, которые приводят к нарушениям конституционных прав и свобод судей.

С учетом изложенного, заявитель просит признать оспариваемые нормы противоречащими Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда от 19 июня 2023 года ходатайство Дуйшенбековой Г.С. было принято к производству.

Позже субъект обращения внесла дополнение к ходатайству, в котором привела более подробные доводы о значимых аспектах независимости судебной власти и о необходимости введения дополнительных гарантий защиты судей от необоснованного проведения в отношении них оперативно-розыскных мероприятий и следственных действий, поскольку этого также требует часть 1 статьи 61 Конституции.

Ходатайство Дуйшенбековой Г.С. было удовлетворено (определение Конституционного суда Кыргызской Республики от 23 января 2024 года) в связи с чем проверка оспариваемых норм осуществлялась также на соответствие части 1 статьи 61 Конституции.

В ходе судебного заседания обращающаяся сторона поддержала свои требования и просила их удовлетворить.

Сторона-ответчик в лице постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Ысыранова С.К. не согласился с доводами заявителя и считает, что оспариваемые нормы не противоречат Конституции. В обоснование своей позиции он привел нижеследующие доводы.

Одним из важнейших элементов построения демократического правового государства является создание необходимых условий для справедливого и эффективного правосудия. В этой связи особое значение приобретает распространение на носителей судебной власти – судей, особого правового статуса, предусматривающего дополнительные правовые гарантии, связанные как с предоставлением надлежащего уровня материального обеспечения, так и с обеспечением независимости и безопасности судей.

Все эти меры в совокупности принято называть индемнитетом судей. Их деятельность, от которой во многом зависит реализация и защита прав и свобод граждан, должна быть сопряжена с созданием со стороны государства необходимой материальной и правовой базы.

В соответствии с частью 1 статьи 94, частью 2 статьи 95 Конституции, правосудие осуществляется только судом, судья обладает правом неприкосновенности и не может быть задержан

или заключен под стражу, подвергнут обыску или личному досмотру, кроме случаев, когда он был застигнут на месте совершения преступления.

Согласно пункту 4 части 1 статьи 495, части 3 статьи 497 УПК, решение о возбуждении уголовного дела в отношении судьи, в том числе экс-судьи принимается Генеральным прокурором, их привлечение к уголовной ответственности, допускается с согласия Совета судей по его представлению.

Конституция установила, что органы прокуратуры осуществляют уголовное преследование, участвуют в судебном разбирательстве, осуществляют надзор за исполнением судебных решений и иные полномочия, предусмотренные конституционным законом (статья 105).

Согласно части 1 статьи 240 УПК, при наличии достаточных доказательств, указывающих на совершение преступления данным лицом, следователь выносит мотивированное постановление о привлечении лица в качестве обвиняемого.

Так, в соответствии с нормами частей 1, 2 статьи 496 УПК, следователь вносит Генеральному прокурору ходатайство о привлечении к уголовной ответственности должностного лица. Генеральный прокурор, рассмотрев ходатайство и материалы уголовного дела, при наличии достаточных доказательств, дающих основания для привлечения лица к уголовной ответственности, в совершении преступления, вносит представление о даче согласия на его привлечение к уголовной ответственности.

Ысыранов С.К. полагает, что, учитывая принцип равенства всех перед законом и судом, определенный частью 2 статьи 24 Конституции, неприкосновенность судьи должна быть связана исключительно с осуществлением его деятельности и не должна обеспечивать его личную безопасность и служит, прежде всего, интересам общества и государства.

В соответствии с частью 2 статьи 32 конституционного Закона «О статусе судей Кыргызской Республики» для получения согласия на привлечение судьи к уголовной ответственности при наличии достаточных оснований после регистрации в Едином реестре преступлений Генеральный прокурор Кыргызской Республики вносит в Совет судей представление, где указываются обстоятельства дела и статья уголовного закона, по которой судья подозревается.

Ысыранов С.К. отмечает, что досудебное производство, согласно статье 144 УПК, осуществляется в форме доследственной проверки и следствия и начинается с момента внесения сведений в Единый реестр преступлений до направления дела в суд, прекращения уголовного дела либо отказа в возбуждении уголовного дела.

Нормы уголовно-процессуального законодательства (главы 56 УПК), предусматривая особый порядок возбуждения уголовного дела в отношении судьи, выступают своего рода процессуальной гарантией и подтверждением особого статуса судебной власти. Следовательно, установление такого порядка досудебного производства в отношении лиц, обладающих иммунитетом, в достаточной мере отвечает требованиям Конституции, международным стандартам независимости судей и принципам уголовного законодательства.

Основываясь на изложенном, Ысыранов С.К. просит ходатайство Дуйшенбековой Г.С. оставить без удовлетворения.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Молдобаев А.Т., считает доводы заявителя необоснованными по следующим основаниям.

Согласно частям 1, 4 статьи 95 Конституции, судьи независимы и подчиняются только Конституции и законам и обеспечиваются соответственно его статусу социальными, материальными и иными гарантиями его независимости.

Конституционный Закон «О статусе судей Кыргызской Республики» в части 1 статьи 18 определяет, что судья обладает правом неприкосновенности и не может быть задержан и арестован, подвергнут обыску или личному досмотру, кроме случаев, когда он застигнут на месте совершения преступления. Привлечение судьи к уголовной ответственности допускается с согласия Совета судей Кыргызской Республики (часть 1 статьи 32).

При наличии достаточных оснований и с соблюдением установленных в законодательстве процедур, судья может быть привлечен как к уголовной, так и иной ответственности.

В силу части 1 статьи 147 УПК, органы, осуществляющие досудебное производство, обязаны принять и зарегистрировать заявление или сообщение о любом совершенном или готовящемся преступлении.

Поводами к началу досудебного производства в соответствии со статьей 148 УПК являются заявление граждан, сообщение уполномоченного лица организации о совершенном или готовящемся преступлении, рапорт должностного лица, органа дознания, следователя или прокурора о непосредственном обнаружении обстоятельств, которые свидетельствуют о совершенном или готовящемся преступлении. Основанием к возбуждению уголовного дела является наличие достаточных данных, указывающих на совершение преступления.

Особый порядок возбуждения уголовного дела в отношении судьи и привлечение его к уголовной ответственности, регламентированные главой 56 УПК, являются процессуальной гарантией и подтверждением особого статуса носителей судебной власти.

По мнению Молдобаева А.Т., Конституция, гарантируя неприкосновенность судей, также требует от них безупречного поведения, отклонение от которого предполагает принятие соответствующих мер, в том числе в виде дачи правовой оценки действиям, содержащим состав преступления.

Вместе с тем, он полагает, что внесение представления Генеральным прокурором возможно только при наличии достаточных доказательств, дающих основания для привлечения судьи к уголовной ответственности за совершение преступления. Следовательно, особый порядок уголовного преследования судьи наступает при привлечении его к уголовной ответственности, то есть с момента привлечения в качестве обвиняемого.

При этом, им отмечается, что, согласно статье 144 УПК, досудебное производство осуществляется в форме доследственной проверки и следствия. Досудебное производство

начинается с момента внесения сведений в Единый реестр преступлений до направления дела в суд, прекращения уголовного дела либо отказа в возбуждении уголовного дела.

Согласно пункту 59 статьи 5 УПК, доследственная проверка – это стадия досудебного производства с момента регистрации заявления или сообщения о преступлении в Едином реестре преступлений до принятия решения о возбуждении уголовного дела либо об отказе в возбуждении уголовного дела.

В ходе проведения доследственной проверки по вышеуказанным основаниям, следователь устанавливает факт нарушения закона тем или иным лицом, не затрагивая права граждан, тем более обладающих статусом судьи и только при установлении наличия совершенного или готовящегося преступления принимает меры к возбуждению уголовного дела.

Специальные следственные действия предусмотрены в главе 31 УПК. В соответствии с частью 3 статьи 219 УПК специальные следственные действия производятся по возбужденным уголовным делам.

Так, по мнению Молдобаева А.Т., нормы главы 56 УПК призваны оградить судей от незаконного и необоснованного вмешательства в их профессиональную деятельность, исключить возможность оказания на них давления, в том числе путем угрозы уголовного преследования, тем самым, обеспечивая их независимость.

Как отмечает постоянный представитель Президента и Кабинета Министров Кыргызской Республики, законодатель в вопросе привлечения к ответственности отдельной категории лиц, предусмотренных в статье 494 УПК, определил исключение в субъекте, обладающего правом принимать решение о возбуждении уголовного дела.

Тем не менее, судья, указанный в пункте 5 части 1 статьи 494 УПК, фактически изъят из действия некоторых общих уголовно-процессуальных предписаний, к примеру, не может быть задержан по подозрению в совершении преступления и подвергнут личному обыску, кроме случаев, когда он был застигнут на месте совершения преступления. Однако статья 499 этого же Кодекса определяет, что с учетом предусмотренных изъятий, общий порядок досудебного производства в отношении данного субъекта устанавливается нормами УПК.

С учетом изложенного, Молдобаев А.Т. считает, что оспариваемые нормы не противоречат Конституции.

Представитель Совета судей Нурбеков А.Т. в своей позиции отметил, что законодателем в главе 56 УПК предусмотрены особенности уголовного судопроизводства по отдельным категориям лиц, в том числе судей и экс-судей, в отношении которых применяется особый порядок производства по уголовным делам, начиная с возбуждения уголовного дела, привлечения в качестве обвиняемого, заканчивая самой процедурой привлечения к уголовной ответственности.

Однако, по его мнению, глава 56 УПК регламентирует особый порядок производства по уголовным делам лишь со стадии возбуждения уголовного дела. В связи с чем, гарантии независимости и неприкосновенности судей, предусмотренные Конституцией, не распространяются

на все стадии досудебного производства, что приводит к нарушению принципов независимости судей.

Основываясь на изложенном, Нурбеков А.Т. отмечает, что Совет судей находит правовую неопределенность в конституционности оспариваемых норм.

Представителем Верховного суда Сапияновой М.Н. отмечено, что механизм привлечения судей к ответственности достаточно важен для обеспечения гарантий их неприкосновенности, и, если необходимость в неприкосновенности судей признана, то она должна быть обеспечена при любых условиях.

В международных правовых актах закреплены стандарты надлежащего судопроизводства, где гарантии независимости судебной системы являются важной составляющей.

Принцип независимости отражен во многих международных соглашениях и документах. Так, во Всеобщей декларации прав человека (статья 10) и Международном пакте о гражданских и политических правах (статья 14) подчеркивается необходимость независимого и беспристрастного суда, созданного на основании закона для обеспечения справедливого и публичного разбирательства дела лиц, доставленных в суд. В соответствии со Всемирной хартией судьи, одобренной Центральным советом Международной ассоциации судей в 1999 году, независимость судьи является ключевым фактором в осуществлении беспристрастного правосудия в соответствии с законом. Это единое целое. Это не прерогатива или привилегия, предоставляемая в личных интересах судей, а то, что предоставляется в целях обеспечения верховенства права и защиты интересов любого лица, нуждающегося в беспристрастном правосудии.

Аналогичные нормы предусмотрены в Основных принципах независимости судебных органов, одобренных резолюцией Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций 40/32 от 29 ноября 1985 года, и устанавливающих, что независимость судебных органов гарантируется государством и закрепляется в конституции или законах страны. Все государственные и другие учреждения обязаны уважать и соблюдать независимость судебных органов.

Независимость судебной власти закреплена в Конституции. При этом в конституционном Законе «О статусе судей Кыргызской Республики» независимость судьи обеспечивается не только осуществлением правосудия в порядке, предусмотренном только законом, несменяемостью судьи, запретом вмешательства в деятельность судьи, но и неприкосновенностью судьи. Следовательно, неприкосновенность судей используется как гарантия их независимости.

Однако гарантированная Конституцией и конституционным Законом «О статусе судей Кыргызской Республики» неприкосновенность судей подвергается сомнению ввиду отдельных нормативных положений уголовно-процессуального законодательства.

Так, согласно части 1 статьи 153 УПК следователь, прокурор безотлагательно, с момента получения повода к началу досудебного производства обязаны начать доследственную проверку.

В силу части 2 статьи 494 УПК порядок досудебного производства в отношении судей устанавливается этим Кодексом в общем порядке, поскольку в главе 56, регламентирующей особенности уголовного судопроизводства в отношении отдельных категорий лиц, не предусмотрена особая процедура привлечения судей к уголовной ответственности.

Соответственно, следователю, прежде чем внести Генеральному прокурору ходатайство о привлечении судьи к уголовной ответственности с материалами уголовного дела, необходимо произвести доследственную проверку в порядке, предусмотренном статьей 153 УПК.

Неоднозначность нормативных положений, установленных в уголовно-процессуальном законодательстве, и их несоответствие с конституционными гарантиями неприкосновенности судей порождает неопределенность, которая, в свою очередь, приводит к трудностям в правовом регулировании.

При этом, Сапиянова М.Н. считает важным отметить, что все меры, которые умяют реализацию конституционных гарантий, должны пресекаться и не допускаться. Подобное положение о невозможности снижения или отмены гарантий независимости судей закреплено в части 2 статьи 15 конституционного Закона «О статусе судей Кыргызской Республики».

Международные стандарты независимости судей указывают на возможность привлечения судей к ответственности, однако такой механизм должен быть подробно регламентирован.

Таким образом, Сапиянова М.Н. отмечает, что в уголовно-процессуальном законодательстве порядок привлечения судей к ответственности регламентирован без учета особенностей уголовного судопроизводства в отношении отдельных категорий лиц, в связи с чем, Верховный суд усматривает неопределенность в конституционности оспариваемых норм.

Представитель Генеральной прокуратуры Айбашев Т.О., а также представитель Министерства юстиции Джаманкулов А.М. придерживаются позиции, изложенной постоянным представителем Президента и Кабинета Министров Кыргызской Республики в Конституционном суде и полагают, что оспариваемые нормы не противоречат Конституции.

Конституционный суд, обсудив доводы сторон, заслушав пояснения третьих лиц, и, исследовав материалы дела, пришел к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда по данному делу являются части 1, 3 статьи 145, часть 1 статьи 153 Уголовно-процессуального кодекса, изложенные в следующей редакции:

«Статья 145. Начало досудебного производства

1. Следователь, прокурор безотлагательно, с момента получения повода к началу досудебного производства, предусмотренного статьей 148 настоящего Кодекса, обязаны внести соответствующие сведения в Единый реестр преступлений.

3. Следователь обязан немедленно начать доследственную проверку по досудебному производству, зарегистрированному в Едином реестре преступлений.

Статья 153. Порядок доследственной проверки и решения, принимаемые по ее результатам

1. Следователь, прокурор безотлагательно, с момента получения повода к началу досудебного производства, предусмотренного статьей 148 настоящего Кодекса, обязаны начать доследственную проверку, в ходе которой вправе производить:

- 1) осмотр места происшествия и осмотр трупа;
- 2) допрос в качестве свидетеля с соблюдением требований статей 196-203 настоящего Кодекса;
- 3) назначать производство экспертиз;
- 4) получать образцы для сравнительного исследования, кроме порядка, предусмотренного статьей 236 настоящего Кодекса;
- 5) истребовать документы и предметы;
- 6) давать органу дознания обязательные для исполнения письменные поручения о проведении оперативно-розыскных мероприятий.».

Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин Тоо» от 16 ноября 2021 года №122-133, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Конституция, провозглашая Кыргызскую Республику правовым государством, относит права и свободы человека и гражданина к высшим ценностям, действующим непосредственно и определяющим смысл и содержание деятельности всех государственных органов (часть 1 статьи 23). В свою очередь, реализация этого высокого воззвания немыслимо без обеспечения каждого правом на судебную защиту, гарантированного частью 1 статьи 61 Конституции.

Данное право, обладая всеобъемлющим характером, способно выполнять обеспечительно-восстановительную функцию в отношении всех других прав человека и воздействовать на весь комплекс конституционных гарантий, потому требует к себе повышенного внимания со стороны государства.

Действенность и эффективность права на судебную защиту зависит не только от создания надлежащей правовой базы о судостроительстве и судебных процедурах, обеспеченности судебной системы и судей всем необходимым, но, прежде всего, от условий независимости судебной власти в целом и каждого судьи в отдельности. Поэтому Конституция придает этому вопросу особое значение и не случайно в частях 1-4 статьи 95 специально подчеркивает конституционно-правовой статус судьи и закрепляет концепцию его независимости.

Необходимо отметить, что независимость судей, как основополагающий компонент правового государства, прежде всего, признается на международно-правовом уровне.

Согласно Основным принципам независимости судебных органов, принятым седьмым Конгрессом Организации Объединенных Наций 26 августа-6 сентября 1985 года и одобренным резолюциями Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 29 ноября 1985 года №40/32 и от 13 декабря 1985 года №40/146: «1. Независимость судебных органов гарантируется государством и закрепляется в конституции или законах страны. Все государственные и другие учреждения обязаны уважать и соблюдать независимость судебных органов. 2. Судебные органы решают переданные им дела беспристрастно, на основе фактов и в соответствии с законом, без каких-либо ограничений, неправомерного влияния, побуждения, давления, угроз или вмешательства, прямого или косвенного, с чьей бы то ни было стороны и по как им бы то ни было причинам. 3. Судебные органы обладают компетенцией в отношении всех вопросов судебного характера и имеют исключительное право решать, входит ли переданное им дело в их установленную законом компетенцию. 4. Не должно иметь места неправомерное или несанкционированное вмешательство в процесс правосудия, и судебные решения, вынесенные судами, не подлежат пересмотру. Этот принцип не препятствует осуществляемому в соответствии с законом судебному пересмотру или смягчению приговоров, вынесенных судебными органами. 5. Каждый человек имеет право на судебное разбирательство в обычных судах или трибуналах, применяющих установленные юридические процедуры. Не должно создаваться трибуналов, не применяющих установленных должным образом юридических процедур, в целях подмены компетенции обычных судов или судебных органов. 6. Принцип независимости судебных органов дает судебным органам право и требует от них обеспечения справедливого ведения судебного разбирательства и соблюдения прав сторон. 7. Каждое государство-член обязано предоставлять соответствующие средства, позволяющие судебным органам надлежащим образом выполнять свои функции.»

Кроме того, право каждого человека на рассмотрение своего дела независимым и беспристрастным судом провозглашено статьей 10 Всеобщей декларации прав человека, статьей 14 Международного пакта о гражданских и политических правах, статьей 6 Конвенции Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека.

Раскрывая смысл принципа независимости судей, Конституционная палата Верховного суда в своем Решении от 27 декабря 2013 года сформулировала, что его суть состоит в стремлении обеспечить такие условия, в которых судья мог бы иметь реальную возможность свободно принимать решения, подчиняясь только Конституции и законам, и действовать без каких-либо ограничений, постороннего воздействия, влияния, давления, угроз, вмешательства, прямого или косвенного, с чьей бы то ни было стороны и по каким бы то ни было причинам.

Таким образом, независимость судей – это не прерогатива и не привилегия, а гарантия справедливого, беспристрастного и эффективного правосудия, лежащего в основе обеспечения

верховенства права и построения справедливого общества, где преобладают принципы демократии, уважаются и соблюдаются права человека.

3. В силу особого предназначения судебной власти Конституция наделяет судью, носителя этой власти гарантиями, соответствующими его высокому статусу. Они охватывают не только все стороны его служебной деятельности и условий личной жизни, но и ограждают от всевозможных форм воздействия, способных повлиять на его независимость и беспристрастность при отправлении правосудия. Ключевым институтом в этом механизме выступает судейский иммунитет, приобретаемый судьей со вступлением в должность.

Так, в соответствии с Конституцией каждый судья обладает правом неприкосновенности и не может быть задержан или заключен под стражу, подвергнут обыску или личному досмотру, кроме случаев, когда он был застигнут на месте совершения преступления. Никто не вправе требовать от судьи отчета по конкретному делу. Запрещается всякое вмешательство в деятельность по осуществлению правосудия. Лица, виновные в воздействии на судью, несут ответственность, предусмотренную законом (части 2, 3 статьи 95).

Судьи не сменяемы. Они занимают свои должности и сохраняют свои полномочия до тех пор, пока их поведение является безупречным. Временное отстранение от должности, привлечение судей к уголовной и иной ответственности допускается с согласия Совета судей в порядке, определяемом конституционным законом (части 1, 4 статьи 96 Конституции). Иначе говоря, судья не может быть привлечен к какой-либо ответственности за высказанное им при осуществлении правосудия суждение или принятое решение кроме случаев, когда вступившим в законную силу приговором суда будет установлена его виновность в преступном злоупотреблении своими полномочиями.

Судейский иммунитет преследует четкую и прагматическую цель, а именно, предоставляет судье возможность выполнять свою конституционную обязанность – вершить правосудие без опасения его преследования в какой бы то ни было форме.

Установление таких предписаний на конституционно-правовом уровне обусловлено существующим риском возможного давления на судью в связи с его профессиональной деятельностью, что подтверждено многовековым международным опытом. Формы давления при этом могут носить разнообразный характер, в том числе не исключается преднамеренное использование для этого силовых механизмов государства, в частности, института уголовного преследования.

4. Важным компонентом системы обеспечения независимости судьи является иммунитет от уголовной ответственности, предполагающий специфичную процедуру инициации возбуждения уголовного дела и особый порядок его привлечения к уголовной ответственности.

Так, в соответствии с пунктом 4 части 2 статьи 43 конституционного Закона «О прокуратуре Кыргызской Республики», пункта 4 части 1 статьи 495 УПК решение о возбуждении уголовного дела в отношении судьи может быть принято только Генеральным прокурором, что является признанием его особого конституционно-правового статуса и процессуальной гарантией обеспечения высокого

уровня правовой ответственности и объективности при принятии столь важного решения. Роль Генерального прокурора на этой и последующих стадиях досудебного производства является ключевой и обусловлена необходимостью предотвращения незаконного воздействия на судью и обеспечением непредвзятости следственных органов.

Далее, в соответствии с частями 2, 5 статьи 32 конституционного Закона «О статусе судей Кыргызской Республики» и части 3 статьи 497 УПК при наличии достаточных на то оснований необходимо получить согласие Совета судей на привлечение судьи к уголовной ответственности (предъявление обвинения). Для этого Генеральный прокурор вносит соответствующее представление, в котором, кроме обстоятельств уголовного дела, должны быть приведены неопровержимые данные о причастности судьи к совершению конкретного преступления. Совет судей, рассмотрев представление, отказывает в его удовлетворении, если доводы основаны на позиции, занимаемой судьей при осуществлении им судейских полномочий.

Кроме того, исходя из положений пунктов 2, 7-1 части 2 статьи 2 конституционного Закона «О прокуратуре Кыргызской Республики», пункта 2 части 2 статьи 34 УПК, органы прокуратуры осуществляют надзор за соблюдением законов органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность и досудебное производство.

Таким образом, возбуждение уголовного дела непосредственно Генеральным прокурором; невозможность привлечения судьи к уголовной ответственности без согласия Совета судей – органа судейского самоуправления, призванного, в первую очередь, защищать права и законные интересы судей; осуществление надзора за законностью каждого действия органов следствия в ходе всего досудебного производства высшим органом прокуратуры, возглавляемого самим Генеральным прокурором, служит гарантией законности и обоснованности инициирования уголовного преследования судьи и соблюдения при этом всех составляющих компонентов принципа его независимости, закрепленных в Конституции и законах.

В то же время, необходимо иметь в виду, что судейский иммунитет не направлен на предоставление судье абсолютной неприкосновенности. При наличии веских оснований и соблюдении вышеуказанных процедур, судья может и должен нести установленную законом уголовную и иную ответственность.

В силу выполняемых конституционно-значимых публичных задач, судьи наделены не только высоким статусом и надежными гарантиями, но и обременены повышенным требованием к приобретению этой профессии и своему повседневному поведению, установлением высоких стандартов к его квалификации, морально-нравственным и профессиональным качествам, которые в своей совокупности должны обеспечить необходимый уровень доверия общества к правосудию и судебной системе. В этой связи совершение преступлений со стороны судей – явление противоестественное, которое нивелирует ценность правосудия в общественном сознании, подрывая авторитет не только судебной, но и государственной власти в целом.

5. Принцип неотвратимости наказания лежит в основе верховенства права, укреплении законности и правопорядка в стране, обеспечения равенства всех перед законом и судом, повышения правосознания граждан в необходимости правомерного поведения. Это означает, что любое лицо, совершившее преступление, должно быть привлечено к уголовной ответственности и подвергнуто соразмерному наказанию в соответствии с законом, без исключений и привилегий, независимо от его социального статуса, должности или иных особенностей. Поэтому, не должна вызывать сомнений особая значимость выявления, раскрытия и тщательного расследования каждого факта преступления с тем, чтобы в последующем все без исключения виновные понесли заслуженное наказание.

УПК от 2 февраля 2017 года был введен Единый реестр преступлений и проступков. Досудебное производство по уголовным делам осуществлялось в форме следствия и начиналось с момента внесения сведений в Единый реестр преступлений и проступков (статья 148). Следственные действия начинались посредством уведомления прокурора о подозрении лица, в том числе и в отношении судьи.

В действующей редакции УПК, согласно статье 144, досудебное производство осуществляется в форме доследственной проверки и следствия и начинается с момента внесения сведений в Единый реестр преступлений до направления дела в суд, прекращения уголовного дела либо отказа в возбуждении уголовного дела.

Согласно частям 1, 3 статьи 145 УПК сотрудник правоохранительных органов с момента получения повода к началу досудебного производства, обязан внести соответствующие сведения в Единый реестр преступлений и немедленно начать доследственную проверку по досудебному производству.

Исходя из частей 1, 2, 3 статьи 153 УПК, в ходе доследственной проверки следователь, прокурор вправе производить ряд первичных, неотложных следственных действий. По результатам доследственной проверки следователь, прокурор принимает решение о возбуждении или об отказе в возбуждении уголовного дела. При этом решение о возбуждении уголовного дела или об отказе в его возбуждении должно быть принято незамедлительно, но не позднее 10 суток с момента регистрации повода к началу досудебного производства. В случае невозможности принятия решения в указанный срок, этот срок может быть продлен прокурором до 20 суток по мотивированному постановлению следователя.

Тем самым, Единый реестр преступлений ведется не только в целях регистрации и учета преступлений, формирования уголовно-правовой статистики, а прежде всего, для официального запуска механизма по выявлению события преступления и проведения неотложных следственных действий, строго очерченных УПК, в целях обнаружения и фиксации следов преступления, а также доказательств, требующих незамедлительного закрепления и изъятия. Промедление в производстве этих следственных действий может привести к утрате доказательств, соответственно, к невозможности раскрытия преступления и установлению виновных.

Таким образом, специальные процессуальные меры защиты, предусмотренные судебским иммунитетом, которые включаются со стадии возбуждения уголовного дела, достаточны и адекватны тому, чтобы оградить судей от произвольного уголовного преследования. В свою очередь, судебский иммунитет не может служить инструментом безнаказанности, в случае совершения судьей преступления, а также не должен препятствовать нормальному функционированию механизма по выявлению каждого факта преступления, вне зависимости от правового статуса субъекта его совершившего.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4, 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать части 1, 3 статьи 145, часть 1 статьи 153 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики не противоречащими части 1 статьи 61, частям 1, 4 статьи 95 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее Решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
Р Е Ш Е Н И Е
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности пунктов 10-13 Порядка обжалования действий владельца сайта или страницы сайта, удаления недостоверной (ложной) информации и приостановления работы сайта или страницы сайта в связи с распространением недостоверной (ложной) информации в сети Интернет, утвержденного постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 8 апреля 2022 года № 204, в связи с обращением Алмазбекова Тилека Алмазбековича

28 февраля 2024 года

город Бишкек

№ 04-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., при секретаре Таалайбекове А.Т., с участием:

обращающейся стороны – Алмазбекова Тилека Алмазбековича;

стороны-ответчика – Тойчиева Азамата Батырбековича, представителя Кабинета Министров Кыргызской Республики по доверенности;

третьих лиц - Турганбаевой Айнуры Кимсанбаевны, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности, Калмуратовой Зарины Таштановны, Ибрагимова Бектура Бериковича, представителей Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики Кыргызской Республики по доверенности, Нуралиева Тилека Байышовича, представителя Министерства цифрового развития Кыргызской Республики по доверенности, Коротеева Кирилла Николаевича, представителя Международной правозащитной группы «Агора» по доверенности,

руководствуясь частями 1 и 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности пунктов 10-13 Порядка обжалования действий владельца сайта или страницы сайта, удаления недостоверной (ложной) информации и приостановления работы сайта или страницы сайта в связи с распространением недостоверной (ложной) информации в сети Интернет, утвержденного постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 8 апреля 2022 года №204.

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились ходатайство Алмазбекова Т.А. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики пункты 10-13 Порядка обжалования действий владельца сайта или страницы сайта, удаления недостоверной (ложной) информации и приостановления работы сайта или страницы сайта

в связи с распространением недостоверной (ложной) информации в сети Интернет, утвержденного постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 8 апреля 2022 года №204.

Заслушав информацию судьи-докладчика Бобукеевой М.Р., проводившей подготовку дела к судебному заседанию, и, исследовав представленные материалы, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

17 октября 2022 года в Конституционный суд Кыргызской Республики поступило ходатайство Алмазбекова Т.А. о проверке соответствия пунктов 10-13 Порядка обжалования действий владельца сайта или страницы сайта, удаления недостоверной (ложной) информации и приостановления работы сайта или страницы сайта в связи с распространением недостоверной (ложной) информации в сети Интернет, утвержденного постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 8 апреля 2022 года №204 (далее – Порядок), части 1 статьи 5, части 3 статьи 23, частям 1, 2 статьи 24 Конституции Кыргызской Республики.

Заявитель в своем обращении указывает, что оспариваемыми нормами дается исключительная возможность только заявителю защищать свои права, в том числе обжаловать принятое уполномоченным государственным органом решение в порядке, установленном Законом Кыргызской Республики «Об основах административной деятельности и административных процедурах». При этом, другой заинтересованной стороне – владельцу сайта или страницы сайта, данное право не предоставлено. По мнению заявителя, данное ограничение является дискриминационным и не допустимым по отношению к владельцу сайта или страницы сайта и негативно влияет на реализацию гарантированного Конституцией права на свободу слова.

Субъект обращения считает, что в обозначенном Порядке отсутствует принцип состязательности сторон при рассмотрении заявления о приостановлении работы сайта или страницы сайта в связи с публикацией информации, порочащей честь, достоинство и деловую репутацию заявителя.

Всеми правами наделен только заявитель, при этом лицо или организация, опубликовавшие информацию, никак не участвует в рассмотрении жалобы на их действия, соответственно, не может защитить свои права при рассмотрении жалобы. Лицо, опубликовавшее информацию, обязано исполнить решение уполномоченного государственного органа либо обжаловать его в судебном порядке. При этом блокировка всего сайта производится сразу после вынесения решения уполномоченным государственным органом и не дается возможность владельцу сайта или страницы сайта обжаловать решение в соответствии с Законом «Об основах административной деятельности и административных процедурах».

Вместе с тем, автор ходатайства отмечает, что основные принципы и положения, раскрывающие порядок обжалования решения об удалении сайта, такие как сроки обжалования,

права заявителя и владельца сайта, возможность обжаловать решение не только заявителем, но и владельцем сайта, отсутствуют в Порядке.

Кроме того, не предусмотрен порядок привлечения к ответственности за незаконное решение уполномоченного государственного органа.

Также, в качестве обоснования своей позиции заявитель ссылается на ежегодный 12-й раунд Диалога по правам человека, в котором Европейский союз выразил обеспокоенность по поводу общей негативной тенденции в области основных прав человека, в частности в отношении сужения пространства для свободной деятельности гражданского общества и усиления давления на свободу слова. В частности, отмечено, что блокировка СМИ и преследование журналистов, блогеров и пользователей социальных сетей, занимающихся журналистскими расследованиями, гражданским или политическим участием, критикующих правительство, противоречит обязательствам Кыргызстана по Международному пакту о гражданских и политических правах.

На основании вышеизложенного Алмазбеков Т.А. считает, что оспариваемые нормы нарушают нормы части 1 статьи 5, части 3 статьи 23, частей 1, 2 статьи 24 Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 14 ноября 2022 года обращение Алмазбекова Т.А. было принято к производству.

В ходе судебного заседания обращающаяся сторона поддержала свои требования и просила их удовлетворить.

Представитель стороны-ответчика Тойчиев А.Б. не согласился с доводами обращающейся стороны и считает, что оспариваемая норма не противоречит нормам Конституции по следующим основаниям.

Информация, распространяемая в интернет-пространстве Кыргызской Республики, признается объектом публичных, гражданских правоотношений, в соответствии с частью 2 статьи 1 Закона Кыргызской Республики «О защите от недостоверной (ложной) информации».

Согласно статье 3 обозначенного Закона распространение недостоверной (ложной) информации в интернет-пространстве Кыргызской Республики не допускается. Временем распространения недостоверной (ложной) информации признается время, когда впервые такая информация появилась в интернет пространстве Кыргызской Республики.

Вместе с тем в соответствии с пунктом 17 обозначенного Порядка, владелец сайта в сети Интернет, владелец страницы сети Интернет, хостинг-провайдер в случае несогласия с решением уполномоченного государственного органа в сфере информации вправе обжаловать его в административном (досудебном) порядке, а в последующем - в судебном порядке.

Согласно статье 66 Закона «Об основах административной деятельности и административных процедурах», подача административной жалобы приостанавливает исполнение обжалуемого административного акта до вступления в силу решения административного органа по административной жалобе, за исключением предусмотренных иными законами случаев

немедленного исполнения административного акта; случаев, когда немедленное исполнение необходимо, исходя из общественных интересов.

То есть, владелец сайта в сети Интернет, владелец страницы сети Интернет случае несогласия с решением уполномоченного государственного органа в сфере информации вправе обжаловать его в административном (досудебном) порядке, где сроки исполнения решения уполномоченного государственного органа приостанавливаются, за исключением пунктов 1, 2 вышеупомянутого Закона.

Доводы Алмазбекова Т.А. о том, что Порядок ставит заявителя в более выигрышное положение, чем владельцев сайта, нарушая при этом конституционную норму, предусмотренную частью 2 статьи 24 Конституции, является необоснованными. Таким образом, указанный Порядок не исключает принципа состязательности сторон, поскольку отражает также интересы владельцев сайта в сети Интернет и страниц сети Интернет.

Основываясь на изложенном, Тойчиев А.Б. просит ходатайство обращающейся стороны оставить без удовлетворения.

Представитель Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики Кыргызской Республики Ибрагимов Б.Б. отмечает, что в соответствии со статьей 4 Закона «О гарантиях и свободе доступа к информации» основными принципами свободы доступа к информации являются общедоступность, объективность, своевременность, открытость и достоверность информации.

Согласно статье 11 Закона «О гарантиях и свободе доступа к информации», средства массовой информации обязаны проверить достоверность публикуемой информации и несут совместно с источником информации ответственность за ее достоверность в порядке, установленном законодательством.

Ибрагимов Б.Б. обращает внимание на то, что Закон «О защите от недостоверной (ложной) информации» не направлен на ограничение свободы слова, печати и средств массовой информации. Предметом Закона является запрет на распространение недостоверной (ложной) информации в интернет-пространстве. Кроме того, в целях обеспечения прав и свобод граждан, юридических лиц и защиты их от недостоверной (ложной) информации, Закон предусматривает ответственность лиц, допустивших распространение недостоверной (ложной) информации в интернет-пространстве.

В соответствии с Порядком до принятия Министерством решения о приостановлении работы сайта или страницы сайта предшествуют поэтапные процедуры для урегулирования вопроса мирным путем. К примеру, обращение гражданина или юридического лица к владельцу сайта или страницы сайта с требованием о немедленном (в течение 24 часов с момента обращения) удалении с сайта или страницы сайта недостоверной (ложной) информации. В случае, если его требования не были удовлетворены со стороны сайта, то заявитель обращается с заявлением в адрес уполномоченного органа. На основании заявления Министерством также направляется решение к владельцу сайта или страницы сайта с требованием о немедленном удалении с сайта или страницы сайта недостоверной

(ложной) информации. В случае несогласия с решением Министерства об удалении информации владелец сайта вправе обжаловать это решение в административном (досудебном) порядке, а в последующем - в судебном порядке, в течение которого, сроки исполнения решения приостанавливаются.

Представители Министерства цифрового развития Кыргызской Республики и Министерства юстиции Кыргызской Республики придерживаются той же позиции, что и представитель стороны-ответчика.

Представитель Международной правозащитной группы «Агора» Коротеев К.Н. считает оспариваемые нормы противоречащими Конституции по следующим основаниям.

Так, основание для блокировки доступа к сайту в Интернете-распространение ложной информации не является достаточно определенным, в частности, оспариваемый Порядок не требует от уполномоченного органа определять наличие умысла на причинение ущерба или, напротив, искреннего заблуждения или ошибки источника информации.

При блокировке доступа к информации, распространяемой СМИ, оспариваемый Порядок не требует от уполномоченного органа проверять, насколько добросовестно журналисты проверяли факты, либо достаточно ли они дистанцировались от ложного утверждения о фактах, либо допустили уместное преувеличение.

Оспариваемый Порядок не требует от уполномоченного органа взвешивать различные интересы и проверять соразмерность при принятии решения о блокировке.

Более того, оспариваемый Порядок не предоставляет владельцу сайта ни право, ни возможность представить любые возражения в свою защиту до удаления информации либо осуществления блокировки. Порядок не требует принятия мотивированного решения, основанного на проверяемых основаниях, и направления такого решения владельцу сайта.

Наряду с этим срок для удаления информации либо осуществления блокировки таков, что делает невозможным предварительное обращение в суд и принятие судом решения и не предусмотрен автоматический отлагательный эффект при обращении в суд с оспариванием решения о блокировке.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы сторон, выслушав мнения третьих лиц, и, исследовав материалы дела, приходит к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда Кыргызской Республики по данному делу являются пункты 10-13 Порядка, изложенных в следующей редакции:

«10. Уполномоченный государственный орган в сфере информации после рассмотрения заявления, которое содержит обязательные сведения, изложенные в пункте 7 настоящего Порядка, в

течение одного рабочего дня принимает решение об удалении недостоверной (ложной) информации с установлением срока для исполнения владельцем сайта или страницы сайта решения и направляет уполномоченному государственному органу по связи.

11. Уполномоченный государственный орган по связи с момента получения решения уполномоченного государственного органа в сфере информации в течение одного рабочего дня направляет его владельцу сайта или страницы сайта в сети Интернет для исполнения. Владелец сайта или страницы сайта в сети Интернет со дня получения решения об удалении недостоверной (ложной) информации уполномоченного государственного органа в сфере информации незамедлительно принимает меры по удалению недостоверной (ложной) информации и размещению информации, опровергающей ранее размещенную недостоверную (ложную) информацию.

О результатах исполнения решения владелец сайта или страницы сайта в сети Интернет обязан в течение одного рабочего дня уведомить уполномоченные государственные органы в сфере информации и связи.

12. В случае неисполнения решения уполномоченного государственного органа в сфере информации об удалении недостоверной (ложной) информации владельцем сайта или страницы сайта уполномоченный государственный орган в сфере информации в однодневный срок принимает решение о приостановлении хостинг-провайдером работы сайта или страницы сайта в установленные сроки и направляет уполномоченному государственному органу по связи.

13. Уполномоченный государственный орган по связи в течение одного рабочего дня направляет решение уполномоченного государственного органа в сфере информации о приостановлении работы сайта или страницы сайта в установленные сроки хостинг-провайдеру для исполнения.»

Порядок обжалования действий владельца сайта или страницы сайта, удаления недостоверной (ложной) информации и приостановления работы сайта или страницы сайта в связи с распространением недостоверной (ложной) информации в сети Интернет, утвержденный постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 8 апреля 2022 года №204, принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин-Тоо» 29 апреля 2022 года №7-8 (652-653), внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Каждый имеет право на свободу выражения своего мнения, свободу слова и печати, свободно искать, получать, хранить, использовать информацию и распространять ее устно, письменно или иным способом (часть 2 статьи 32, часть 1 статьи 33 Конституции).

Указанные конституционные гарантии представляют собой главный атрибут современного демократического государства. Они корреспондируются с Международным пактом о гражданских и политических правах, принятым резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 16 декабря 1966 года, которым закреплено, что каждый человек имеет право на свободное выражение своего мнения; это право включает свободу искать, получать и распространять всякого рода информацию и идеи,

независимо от государственных границ, устно, письменно или посредством печати, или художественных форм выражения, или иными способами (пункт 2 статьи 19).

Конституционная палата Верховного суда в своем Решении от 27 ноября 2015 года отмечала, что свобода выражения мнений, свобода слова и печати являются необходимыми условиями самовыражения человека, формирования его активной жизненной позиции, осознания им собственной значимости и ценности, удовлетворения потребности быть услышанным и слышать других. Свобода слова проявляется в возможности человека публично высказывать, предавать гласности, беспрепятственно выражать, распространять любым способом свои мысли, мнения и убеждения. Установленное в части 1 статьи 33 Конституции право на свободу информации следует рассматривать как производное и, в то же время, как дополнительную гарантию права на свободу выражения мнения и свободу слова.

Вместе с тем, несмотря на принципиально важное значение рассматриваемых прав в построении справедливого и свободного общества, их положение в системе конституционных ценностей зависит от многих факторов, возникающих в процессе сложного взаимодействия, а порою и конкуренции с другими не менее значимыми благами. Иными словами, границы распространения конституционных прав и свобод не носят постоянного характера и выстраиваются в зависимости от конкретной ситуации и особенностей сферы общественных отношений, где происходит столкновение этих ценностей.

Таким образом, при всей значимости свободы выражения своего мнения, свободы слова и печати в демократическом государстве, они не могут априори доминировать над другими конституционными гарантиями, которые в равной мере защищены государственно-правовыми механизмами.

3. В соответствии с Конституцией каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, защиту чести и достоинства. Человеческое достоинство в Кыргызской Республике абсолютно и неприкосновенно. Каждый обязан соблюдать Конституцию и законы, уважать права, свободы, честь и достоинство других лиц (часть 1 статьи 29, часть 3 статьи 53).

Право на частную жизнь служит основой для свободного развития личности, поддерживая как его физическое благополучие, так и духовную неприкосновенность, что позволяет каждому человеку управлять своими поступками, защищать свою честь и достоинство от неправомерных вторжений.

Честь, в свою очередь, связана с общественным мнением и оценкой личности, которая влияет на то, как человек воспринимается в социуме. Достоинство же представляет собой самооощущение человека и его внутреннюю самооценку, то есть личностное восприятие своих качеств, способностей и своего значения в обществе.

Как видно из содержания приведенных конституционных прав и обязанностей, они не могут не соприкасаться со сферой действия свободы выражения своего мнения, свободы слова и печати, а порою находиться с ними в состоянии конфликта. Иначе говоря, при насыщенности Конституции разными по своей содержательно-смысловой нагрузке гарантиями невозможно обойтись без

юридической экспликации пределов распространения каждого из них, в особенности в процессе их взаимодействия в публичном информационном пространстве.

4. Для эффективного регулирования информационной среды страны государством приняты ряд законов, в числе которых: «О средствах массовой информации», «Об информации персонального характера», «О защите от недостоверной (ложной) информации».

Закон «О средствах массовой информации» определяет правовые, экономические и социальные основы организации сообщений через средства массовой информации. Статьей 23 этого Закона устанавливается четкий перечень информации, не подлежащей публичному распространению, в который входят, в том числе посягательства на честь и достоинство личности, а также обнаружение заведомо ложной информации.

Закон «Об информации персонального характера» регламентирует правовые рамки для обработки персональных данных, включая биографическую информацию, личные характеристики, сведения о семейном и финансовом положении, состоянии здоровья и прочее. Обработка таких данных допускается исключительно в целях журналистики либо художественного и литературного творчества, при условии получения согласия от субъекта данных с соблюдением права на неприкосновенность частной жизни и свободу слова (статьи 3 и 5 данного Закона).

Следует заметить, что неимоверные темпы развития информационных технологий привели к значительным изменениям в способах общения и доступе к различного рода сведениям, размещаемым в телекоммуникационной сети «Интернет». Обеспечивая мгновенное распространение информации, Интернет создает беспрецедентные возможности для реализации свободы слова и выражения различных мнений, однако при этом также увеличивает риски злоупотребления этими свободами. Такая форма распространения информации в виртуальной среде, включая дезинформацию и кибератаки, представляет серьезную угрозу не только для неприкосновенности частной жизни человека, его чести и достоинства, но и общественной безопасности и правопорядка в целом.

Кроме того, Кыргызстан, как и другие страны мира, сталкивается с современными вызовами в сфере пропаганды национальной, расовой, религиозной ненависти, гендерного и иного социального превосходства, призывающая к дискриминации, вражде, насилию и экстремизму. Указанные явления представляют одну из глобальных угроз миру и демократии, являясь опасными вызовами правам человека, верховенству права и суверенитету государства. В этой связи, не случайно Конституция прямо запрещает пропаганду национальной, расовой, религиозной ненависти, гендерного и иного социального превосходства, призывающая к дискриминации, вражде или насилию (часть 4 статьи 32). Иными словами, Основной Закон и вышеприведенные законы, наряду с укреплением свободы слова и различных мнений, обязывает государство не только принимать адекватные меры по защите достоинства каждой личности, как основы всех его прав и свобод, но и противостоять любым формам нетерпимости, требовать соблюдения этических стандартов и необходимого уровня медийной грамотности.

В то же время, учитывая динамику развития Интернета, глобальный, транснациональный и многогранный характер его воздействия на общественные процессы, выполнение государством своих задач требует создания и внедрения особых правовых и технических инструментариев для обеспечения эффективного и своевременного вмешательства государства в интернет-пространство и модерации интернет-публикаций для обеспечения защиты конституционных ценностей и гармоничного сочетания частных и публичных интересов.

Именно с целью управления этих процессов государство определило Закон «О защите от недостоверной (ложной) информации» в качестве базового, который устанавливает правовые основы для запрета распространения недостоверной информации в интернет-пространстве.

В соответствии со статьей 4 данного Закона права и обязанности владельцев информационных ресурсов четко регламентированы, тем самым, обязывая их к ответственному управлению контентом. Так, владелец сайта и (или) страницы сайта и пользователь в интернет-пространстве Кыргызской Республики имеют право свободно искать, получать, хранить, использовать информацию, распространять ее устно, письменно или иным способом, размещать или допускать размещение на своем сайте или странице сайта текст и (или) иные материалы других пользователей сети Интернет, не порочащие или не унижающие честь и достоинство личности.

Наряду с этим, каждый, кто считает, что в отношении него была распространена недостоверная (ложная) информация, порочащая его честь, достоинство и деловую репутацию, имеет право обратиться к владельцу интернет-сайта или страницы с требованием о немедленном удалении недостоверной (ложной) информации со страницы или сайта (в течение 24 часов с момента обращения) и размещении информации, опровергающей ранее размещенную недостоверную (ложную) информацию.

В случае отказа от удаления недостоверной информации или нарушения времени удаления недостоверной (ложной) информации лицо, чьи права и свободы были нарушены в связи с публикацией недостоверной (ложной) информации о нем, вправе обжаловать действия владельца сайта в сети Интернет или владельца страницы сайта в порядке, определенным Кабинетом Министров Кыргызской Республики от 8 апреля 2022 года № 204. Работа сайта или страницы сайта может приостанавливаться сроком до двух месяцев. Владелец сайта или страницы сайта не вправе создавать новый сайт или страницу сайта в сети Интернет в период приостановления сайта или страницы сайта (часть 3 статьи 3).

Таким образом, государство, устанавливая такое правовое регулирование, определяет правила поведения в обществе и последствия за отступления от этих установок. Это включает в себя не только обязанность субъектов, ответственных за размещение информации в интернет-пространстве, удалять порочащие гражданина сведения, но и предоставляет таким лицам законный способ защиты. То есть, потерпевшим предоставляется возможность для обращения за защитой своих нарушенных прав, если владелец сайта или страницы отказывается добровольно исполнить эту обязанность.

5. На основе и во исполнение статьи 3 вышеуказанного Закона Кабинетом Министров Кыргызской Республики был принят Порядок, согласно которому предусматривается более конкретизированный механизм быстрого реагирования на недостоверную (ложную) информацию в интернете-пространстве.

Уполномоченный орган в сфере информации в течение одного рабочего дня рассматривает жалобы гражданина и юридического лица (далее-заявитель) на отказ в удалении или нарушение сроков удаления недостоверной (ложной) информации, проверяя соответствие требованиям пункта 7 Порядка.

Согласно оспариваемому пункту 10 Порядка, если заявление соответствует критериям орган выносит решение об удалении, устанавливает срок его исполнения и направляет его уполномоченному органу по связи для дальнейшей передачи владельцу сайта или страницы в сети Интернет. В свою очередь, они обязаны незамедлительно удалить информацию и разместить опровержение, после чего в течение одного дня должны уведомить уполномоченные органы, как это предписано в оспариваемом пункте 11 Порядка. А в случае неисполнения решения, уполномоченный орган приостанавливает работу сайта или страницы в сети Интернет через хостинг-провайдера, который также должен выполнить и уведомить о мерах в однодневный срок (оспариваемые пункты 12, 13).

Конституционный суд считает, что установление такого правового регулирования, при котором права гражданина, чьи честь и достоинство были нарушены, имеют преимущественное значение над интересами владельца сайта или веб-страницы, соответствует нормам и духу Конституции. То есть, человеческое достоинство, обладая абсолютным и неприкосновенным характером, стоит выше других конституционных гарантий, включая свободу выражения своего мнения, свободу слова и печати, что делает недопустимыми любые их умаления в процессе реализации иных прав (часть 1 статьи 29 Конституции).

В данном случае владелец сайта или страницы в сети Интернет выступает как правонарушитель, который должен принять необходимые меры по восстановлению достоинства личности в любых обстоятельствах и оперативном порядке. Таким образом, эти действия, по сути, являются исполнением конституционной обязанности государства и не могут рассматриваться как чрезмерное обременение или несоразмерное ограничение прав владельцев сайта или страниц в сети Интернет, а также как нарушение положений части 3 статьи 23 Конституции.

Это подчеркивает ответственность государства за поддержание законности и справедливости в цифровом пространстве, а также за обеспечение безопасности и защиты прав граждан в условиях широкого доступа к информации.

6. Автор ходатайства Алмазбеков Т.А. отметил, что Порядок не предусматривает для владельцев сайтов или страниц в сети Интернет возможности обжаловать решение об удалении сайта и соответствующие сроки, как это предусмотрено для заявителей.

Так, оспариваемый Порядок определяет процедуры действий уполномоченного государственного органа в сфере информации, которые включают принятия решений как удаление недостоверной (ложной) информации с установлением срока, так и обоснованного отказа в принятии заявления о её удалении.

Согласно пунктам 9 и 17 Порядка, в случае несогласия владельцы сайтов или страницы в сети Интернет, а также заявители, вправе обжаловать решение и действие (бездействие) уполномоченного государственного органа в сфере информации в административном (досудебном) порядке в соответствии с Законом Кыргызской Республики «Об основах административной деятельности и административных процедурах» (далее – Закон).

Далее, главой 10 Закона установлен стандартизированный механизм досудебного рассмотрения жалоб, который включает в себя четко определенные основания, сроки, требования, предъявляемые к жалобе, пределы действий административного органа по поступившей жалобе и правовые последствия подачи административной жалобы.

Так, жалоба на действие или бездействие административного органа или должностного лица подается в вышестоящий административный орган или вышестоящему должностному лицу, по итогам которого она либо удовлетворяется полностью или частично, отменив административный акт или признав его незаконным, либо принимается новый административный акт (часть 2 статьи 62 и статья 69 Закона).

Таким образом, Закон наделяет уполномоченный орган в сфере информации, в лице Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики дискреционными полномочиями. Это означает, что уполномоченный орган по своему усмотрению вправе определить вид и содержание (полностью или частично) принимаемого административного акта, либо предоставляющих возможность выбора по усмотрению одного из нескольких предусмотренных законодательством вариантов решений (статья 4 Закона).

Ввиду чего в упомянутом органе учреждена постоянно действующая Комиссия под руководством министра для рассмотрения административных жалоб, задача которой — рассмотрение жалоб в соответствии с установленным порядком Закона.

При этом, несмотря на наделение Комиссии дискреционными полномочиями, Закон устанавливает их ограничения. Согласно этим ограничениям, Комиссия при осуществлении своих полномочий должна строго руководствоваться интересами защиты прав и свобод человека и гражданина, закрепленных в Конституции, принципами равноправия, соразмерности и единообразного применения права, а также действовать для достижения других целей, установленных указанным Законом (статья 7 Закона).

В связи с чем, необходимо отметить, что досудебный административный порядок служит для быстрого и эффективного урегулирования споров между гражданами и государственными органами, до обращения в судебные инстанции. Эта процедура не только ускоряет процесс разрешения конфликтов, но и предоставляет сторонам возможность полностью осознать все аспекты дела. То

есть, это шанс для владельца сайта или страницы в сети Интернет, хостинг-провайдера и заявителя четко и открыто выразить свою оспариваемую позицию, что, в свою очередь, будет способствовать мирному разрешению споров через компромиссы и взаимоприемлемые решения.

Кроме этого, согласно части 1 статьи 62 Закона, если заявитель, обратившийся за осуществлением административной процедуры, не удовлетворен итоговым административным актом, в последующем он имеет право обжаловать его уже в судебном порядке.

Резюмируя вышеизложенное, Конституционный суд отмечает, что ни одна из сторон не лишается права на справедливую досудебную и судебную защиту в случае возможности удаления или отказа в удалении недостоверной (ложной) информации, а также при приостановлении работы сайта или страницы сайта из-за распространения такой информации в интернете.

Соответственно, утверждение обращающейся стороны является ошибочным.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать пункты 10-13 Порядка обжалования действий владельца сайта или страницы сайта, удаления недостоверной (ложной) информации и приостановления работы сайта или страницы сайта в связи с распространением недостоверной (ложной) информации в сети Интернет не противоречащими части 1 статьи 5, части 3 статьи 23, частям 1, 2 статьи 24 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежат исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности части 8 статьи 110

Административно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, в связи с обращениями
отдельных граждан и Мэрии города Бишкек

6 марта 2024 года

город Бишкек

№ 05-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осмонбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Таалайбекове А.Т., с участием:

обращающихся сторон – Курманбаевой Аиды Маратовны, представляющей интересы Заяцкого Анатолия Владимировича, Исраилова Алымжана Турсуновича, представляющего интересы Абдукаликова Азамжана, Сакеева Дамира Ушурбековича, представляющего интересы Жапаралиева Мелисбека Омурбековича, Жумалы уулу Кутманбека и Мамбеталиева Толомуша Иманакуновича, представляющих интересы Асанкожоевой Айнагул Бейшебековны, Уланбековой Назгул Уланбековны и Сыдыкова Нурбека Таштанбековича представляющих интересы Мэрии города Бишкек;

отмечая, что Курмушиев Анвар Кубанычбекович, представляющий интересы Жолдошалиевой Айжан Карыпбековны, Дыйканбаева Салтанат Качкыновна и Мырзапаязова Зууракан Кузобаевна не явились на судебное заседание, несмотря на то, что были надлежащим образом извещены о времени и месте проведения судебного заседания;

стороны-ответчика – Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц – Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики, Сапияновой Маргариты Насаркановны, представителя Верховного суда Кыргызской Республики по доверенности, Иманалиевой Айнуры Курманбековны, представителя Генеральной прокуратуры Кыргызской Республики по доверенности, Кулназарова Руслана Арстановича, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности,

руководствуясь частями 1, 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в

открытом судебном заседании дело о проверке конституционности части 8 статьи 110 Административно-процессуального кодекса Кыргызской Республики.

Поводом к рассмотрению данного дела явились ходатайства Курманбаевой А.М., представляющей интересы Заяцкого А.В., Курмушиева А.К., представляющего интересы Мырзапаязовой З.К., Ибраилова А.Т., представляющего интересы Абдукаликова А., Жолдошалиевой А.К. и Дыйканбаевой С.К., Джапаралиева У.Т., представляющего интересы Жапаралиева М.О., Жумалы уулу К., представляющего интересы Асанкожоевой А.Б., Сыдыкова Н.Т., Уланбековой Н.У., представляющих интересы Мэрии города Бишкек, тогда как основанием к рассмотрению данного дела явилась обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики часть 8 статьи 110 Административно-процессуального кодекса Кыргызской Республики.

Заслушав информацию судьи-докладчика Шаршеналиева Ж.А., проводившего подготовку дела к судебному заседанию, исследовав материалы дела, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 18 сентября 2023 года поступило ходатайство Курманбаевой А.М., представляющей интересы Заяцкого А.В., о проверке соответствия части 8 статьи 110 Административно-процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – АПК) частям 2, 4 и 5 статьи 23, части 1 статьи 61, части 2 статьи 62 Конституции Кыргызской Республики.

В ходатайстве отмечалось, что в соответствии с оспариваемой нормой, лицам, пропустившим срок подачи иска по причинам, признанным судом уважительными, и обратившихся в суд не позднее 10 лет со дня принятия обжалуемых актов или совершения обжалуемых действий, пропущенный срок может быть восстановлен, если иное не установлено законом.

Действие оспариваемой нормы привело к невозможности реализации права на судебную защиту, гарантированного частью 1 статьи 61 Конституции. То есть, в силу установленных временных рамок законодатель априори признает акты, принятые более 10 лет назад, законными и не подлежащими оспариванию в суде, тем самым, фактически аннулируя право на судебную защиту.

Также заявитель отмечает, что причины и необходимость введения оспариваемой нормы не были подкреплены чёткими обоснованиями. Этот запрет не соответствует принципу разумности и справедливости, поскольку неясно на каких международных стандартах правосудия основывается оспариваемая норма.

Ввиду действия оспариваемой нормы, гражданин Заяцкий А.В., являющийся лицом с ограниченными возможностями здоровья, не может восстановить пропущенный срок по решению

Ак-Башатского айыл окмоту Жайылского района от 28 января 2004 года в связи с истечением более чем 10 летнего срока с момента его принятия.

В обоснование своих доводов, автор обращения ссылается на постановление Пленума Верховного суда Кыргызской Республики «О судебном решении» от 20 февраля 2018 года № 4, в котором указано, что судам необходимо обратить внимание на то, что истечение срока исковой давности не может служить основанием для отказа в принятии искового заявления либо прекращения производства по делу. Истечение срока исковой давности является основанием для отказа в удовлетворении иска.

Сторона, пропустившая срок исковой давности, должна представить доказательства уважительности причин пропуска срока.

Если по административному делу судом будет установлена неуважительность причин пропуска срока на подачу иска в суд, то данное обстоятельство является основанием для прекращения производства по делу с вынесением мотивированного определения (часть 9 статьи 186, статья 187 АПК).

Заявитель также ссылается на части 2, 4 и 5 статьи 23, части 2 статьи 62 Конституции, согласно которым права и свободы человека могут быть ограничены в интересах общества и государства, но ограничения не могут превышать пределы, установленные Конституцией. Права и свободы не являются исчерпывающими и не должны толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина.

В ходатайстве было отмечено о зарубежной практике, где отсутствуют дополнительные условия для восстановления пропущенного срока.

С учетом изложенного, заявитель просит признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Постановлением Конституционного суда от 7 декабря 2023 года данное обращение было принято к производству.

В Конституционный суд Кыргызской Республики 19 сентября 2023 года поступило ходатайство Курмушиева А.К., представляющего интересы Мырзапаязовой З.К., о проверке соответствия части 8 статьи 110 АПК частям 1, 2 статьи 45, частям 1, 2 статьи 56, частям 1, 2 статьи 61 Конституции. Заявитель в своем обращении указывает, что правовая неопределенность возникла в результате того, что 26 мая 2023 года Мырзапаязова З.К. обратилась с административным иском на государственное учреждение «Кадастр» при Службе земельных ресурсов при Министерстве сельского хозяйства Кыргызской Республики о признании недействительным действия Бишкекского филиала государственного учреждения «Кадастр» по регистрации права на земельный участок от 31 декабря 2003 года, на котором был построен жилой дом.

При подаче административного иска ею было подано заявление о восстановлении пропущенного срока, поскольку постановление мэрии города Бишкека от 19 сентября 1996 года об

изъятии ранее принадлежащего земельного участка Сагынтаеву Н. стало известно заявителю только после получения ответа от Республиканского архива 15 мая 2023 года.

Автор обращения отмечает, что административный суд города Бишкек, рассмотрев заявление Мырзапаязовой З.К. о восстановлении пропущенного срока, 30 августа 2023 года своим определением прекратил производство по делу.

Как отмечено в обращении, административный суд, ссылаясь на оспариваемую норму, указал, что регистрация права собственности на земельный участок была произведена в 2003 году, а истец обратился в суд 26 мая 2023 года, то есть по прошествии 20 лет с момента регистрации права собственности. Таким образом, суд, учитывая, что истец обратился с иском по истечении 10 лет со дня совершения обжалуемых действий, посчитал заявление о восстановлении пропущенного срока обращения в суд не подлежащим удовлетворению.

В этой связи, субъект обращения указал на конституционные нормы, подчеркивающие значимость права на судебную защиту и право на жилище, а также принцип недопустимости произвольного лишения жилища. Заявителем утверждается, что оспариваемая норма ограничивает граждан в их праве на судебную защиту, ввиду возможности возникновения длительного периода, который может пройти с момента нарушения прав.

Курмушиев А.К. также подчеркивает, что, если пропущенный срок подачи иска признан судом уважительным, то никаким нормативным правовым актом он не должен ограничиваться и право на судебную защиту своей собственности должно быть незабываемым. Оспариваемая норма может лишить граждан возможности защитить свои права, даже если они узнают о нарушениях спустя много лет. Законы не должны становиться препятствием для установления истины и справедливости.

С учетом изложенного, субъект обращения просит признать оспариваемое нормативное положение противоречащим Конституции.

Постановлением Конституционного суда от 7 декабря 2023 года данное обращение было принято к производству.

В Конституционный суд Кыргызской Республики 28 ноября 2023 года поступило ходатайство Жолдошалиевой А.К. и Дыйканбаевой С.К. о проверке соответствия нормативного положения части 8 статьи 110 АПК, выраженного словами «и обратившихся в суд не позднее 10 лет со дня принятия обжалуемых актов или совершения обжалуемых действий», части 2 статьи 56, части 1 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

По мнению заявителей, оспариваемая норма влечёт безусловный отказ в восстановлении срока и прекращение производства по делу, касающегося оспаривания административных актов или действий административных органов, по причине пропуска срока для оспаривания, когда со дня принятия обжалуемых актов или совершения обжалуемых действий прошло 10 лет. Согласно Основному Закону каждому гарантируется судебная защита его прав и свобод, предусмотренных Конституцией, законами, международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, а также общепризнанными принципами и нормами международного права (часть 1

статьи 61). При этом обеспечение прав и свобод граждан является обязанностью государства (часть 1 статьи 61).

Субъекты обращения отмечают, что конституционное право каждого на судебную защиту соотносится с положениями Всеобщей декларации прав человека (статья 8), Международного пакта о гражданских и политических правах (пункт 2 и подпункт "а" пункта 3 статьи 2) и Конвенции о защите прав человека и основных свобод (пункт 1 статьи 6), в соответствии с которыми государство обязано обеспечить осуществление права на судебную защиту, которая должна быть справедливой, компетентной, полной и эффективной.

Авторы обращения считают, что реализация права на судебную защиту происходит в случаях, когда заинтересованное лицо не может урегулировать возникший правовой конфликт либо подтвердить юридически значимое обстоятельство во внесудебном порядке. В связи с этим заинтересованное лицо, обратившись в суд за защитой своих прав, а в случаях, предусмотренных законом, и прав, и законных интересов других лиц, стремится получить от суда правовую помощь и защиту. Таким образом, в правоприменительной практике возникают ситуации, когда заинтересованное лицо не может воспользоваться эффективным механизмом судебной защиты своих прав из-за наличия пресекательных сроков, являющихся законодательным ограничением и отменяющим конституционное право на судебную защиту.

Субъекты обращения утверждают, что оспариваемая норма, устанавливая запрет на восстановление пропущенного срока для оспаривания актов или действий, нарушает принцип соразмерности введённых ограничений. Цель ее введения – упорядочение административно-правовых отношений в целях их стабилизации – не соответствует целям, установленным частью 2 статьи 23 Конституции. Более того, оспариваемая норма нарушает принципы обеспечения независимости суда, не предоставляя ему возможности даже проверить причины пропуска срока для обжалования, только потому что субъект пропустил 10-летний срок обращения в суд за защитой нарушенных прав.

По мнению Жолдошалиевой А.К. и Дыйканбаевой С.К., истечение пресекательного срока, в течение которого лицо вправе обратиться с административным иском, лишает лицо права на защиту, что недопустимо в силу требований части 1 статьи 61 Конституции.

С учётом изложенного, заявители просят признать оспариваемое нормативное положение противоречащим Конституции.

Определением коллегии судей от 8 декабря 2024 года данное обращение было принято к производству.

В Конституционный суд 4 декабря 2023 года поступило обращение Исраилова А.Т., представляющего интересы Абдукаликова А. о проверке соответствия части 8 статьи 110 АПК части 1 статьи 40, статье 56, частям 1, 2 статьи 61 Конституции.

Как следует из представленного обращения, 7 марта 2001 года постановлением Ноокатского районного айыл окмоту Абдукаликову А. был выделен земельный участок в селе Барын.

Вместе с тем поскольку на указанный земельный участок 10 февраля 2011 года Ноокатским районным управлением государственной регистрации был выдан государственный акт Абжалову С.Н., заявителем по данному вопросу был подан иск в Ошский областной административный суд.

Субъект обращения указывает, что земельный спор между ним и Абжаловым С.Н., касающийся предоставленного им в разное время одного и того же земельного участка для строительства индивидуального жилого дома, рассматривался в различных судебных инстанциях. Однако с принятием оспариваемой нормы, административное судопроизводство по его иску было прекращено. По мнению заявителя, сложившаяся ситуация грубо нарушает гарантированное Конституцией право на защиту прав собственников земли и исключает возможность восстановления нарушенного права, посредством судебной защиты.

Автор обращения ссылается на положения статьи 40, части 2 статьи 56 и части 1 статьи 61 Конституции, предусматривающие гарантии защиты права собственности, реализации права на судебную защиту и запрет на принятие законов, отменяющих или умаляющих права и свободы человека.

С учетом изложенного, заявитель просит признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей от 8 декабря 2023 года данное обращение было принято к производству.

В Конституционный суд Кыргызской Республики 11 декабря 2023 года поступило обращение Джапаралиева У.Т., представляющего интересы Жапаралиева М.О., о проверке соответствия части 8 статьи 110 АПК части 5 статьи 6, части 1 статьи 23, частям 1 и 2 статьи 56, частям 1 и 2 статьи 61 Конституции.

Автор ходатайства считает, что часть 8 статьи 110 АПК ограничивает право на справедливое судебное разбирательство и нарушает право на судебную защиту. Ее положения необоснованно устанавливают запрет на восстановление пропущенного срока на подачу административного иска, что вступает в противоречие со статьями 56 и 61 Конституции.

Определением коллегии судей от 20 декабря 2023 года данное обращение было принято к производству.

В Конституционный суд 16 января 2024 года поступило ходатайство Жумалы уулу К., представляющего интересы Асанкожоевой А.Б. о проверке соответствия части 8 статьи 110 АПК части 1 статьи 5, частям 1, 2 статьи 6, части 3 статьи 23, части 1 статьи 24, частям 1, 2 статьи 56 и частям 1, 2 статьи 61 Конституции.

Как следует из обращения, заявитель обратился в Административный суд Иссык-Кульской области с просьбой восстановить срок подачи административного иска о признании недействительным постановления Тору – Айгырского айыл окмоту от 18 августа 2004 года №139. По итогам рассмотрения суд 18 сентября 2023 года на основании оспариваемой нормы отказал в

удовлетворении ходатайства. В связи с этим субъект обращения считает, что оспариваемая норма нарушает его право на судебную защиту, гарантированное частью 1 статьи 61 Конституции.

С учетом изложенного, заявитель просит признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей от 27 января 2024 года указанное обращение было принято к производству.

В Конституционный суд Кыргызской Республики 16 февраля 2024 года поступило обращение Сыдыкова Н.Т. и Уланбековой Н.У., представляющих интересы Мэрии города Бишкек, о проверке соответствия нормативного положения части 8 статьи 110 АПК, выраженного словами «и обратившихся в суд не позднее 10 лет со дня принятия обжалуемых актов или совершения обжалуемых действий» части 2 статьи 56, части 1 статьи 61 Конституции.

Заявители отмечают, что Мэрия города Бишкек принимает все меры для возвращения в муниципальную собственность земель общего пользования (дороги, улицы, площади, тротуары, придорожные земельные полосы, зеленые насаждения, газоны, арычные и другие оросительные сети, проезды лесопарки, бульвары, скверы, водоемы) и других земель, имеющих общественное и социальное значение, переданных вопреки закону в частную собственность или длительное пользование (49 лет). Эти земли являются общим достоянием горожан и предназначены для удовлетворения их социально-культурных и иных общественных потребностей и не могут находиться в одних руках. Факт незаконности их передачи в частную собственность выявился по прошествии времени, превышающего 10 лет.

Авторы ходатайства утверждают, что с введением в действие оспариваемого нормативного положения, реализация конституционного права на судебную защиту не представляется возможной. В этой связи оно не соответствует части 2 статьи 56, части 1 статьи 61 Конституции в той мере, в какой по своему буквальному смыслу и по смыслу, придаваемому данной норме правоприменительной практикой в системе действующего правового регулирования, влечет безусловный отказ в восстановлении срока и прекращение производства по делу, касающегося оспаривания административных актов или действий административных органов.

С учётом изложенного, заявители просят признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей от 20 февраля 2024 года данное обращение было принято к производству.

Ввиду общности и связанности между собой требований в указанных выше обращениях, дела по ним определением судьи-докладчика от 20 февраля 2023 года соединены в одно конституционное судопроизводство (пункт 1 части 1 статьи 32 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»).

В судебном заседании обращающаяся сторона поддержала свои требования.

Постоянный представитель Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики Ысыранов С.К. выразил следующее мнение по рассматриваемому вопросу.

Для обеспечения надлежащего осуществления судебной защиты по административным делам законодателем были установлены процессуальные сроки для совершения определенных процессуальных действий. Значение процессуальных сроков состоит в том, что они служат юридическими фактами, в результате которых возникают, изменяются и прекращаются процессуальные правоотношения. Кроме того, они обеспечивают динамику всего административного судопроизводства (процесса) и создают оптимальные условия для осуществления правосудия по административным делам.

Оспариваемое нормативное положение появилось в результате принятия Закона «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (Административно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики, Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики) от 11 апреля 2023 года №85.

Поправки в указанные законы были направлены на оптимизацию судопроизводства, обеспечение наиболее полной гарантии защиты прав и обязанностей граждан, уменьшение волокиты и сокращение временных и материальных затрат при проведении судебных процессов. С их действием ожидалось повышение качества судопроизводства по гражданским, экономическим и административным делам, обеспечение единообразного и правильного применения судами норм процессуального законодательства.

По мнению представителя Жогорку Кенеша, пределы продолжительности восстановления срока исковой давности направлены не только на укрепление принципа правовой определенности, но и способствуют упорядочиванию стабильного гражданского оборота, исключая злоупотребление правом и оказывая дисциплинирующее воздействие на участников административно-правовых отношений.

При этом Ысыранов С.К. отмечает, что существует необходимость усовершенствования института исковой давности административного судопроизводства, а также дать определенную возможность лицам, пропустившим срок подачи иска по причинам, признанным судом уважительными, и обратившихся в суд.

С учетом изложенного, Ысыранов С.К. считает, что оспариваемое нормативное положение не противоречит Конституции.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики Молдобаев А.Т. привел доводы схожие с аргументами представителя Жогорку Кенеша и придерживается той же позиции.

Представитель Верховного суда Сапиянова М.Н. считает, что оспариваемое нормативное положение не противоречит нормам Конституции и привела следующие доводы.

Право на обжалование административного акта или действий (бездействий) государственных органов в рамках административного судопроизводства является одним из элементов конституционного права на судебную защиту.

Право на судебную защиту предполагает конкретные гарантии, которые позволяют реализовать его в полном объеме и обеспечивают эффективное восстановление в правах посредством правосудия, отвечающего требованиям справедливости с учетом правовой определенности.

В целях эффективной судебной защиты, а также укрепления принципа, правовой определенности законодательством установлены временные ограничения при осуществлении защиты прав при помощи административного иска.

Так, общий срок на подачу административного иска определен частью 1 статьи 110 АПК и составляет три месяца со дня получения копии акта государственного органа, органа местного самоуправления, их должностных лиц либо со дня, когда заявитель узнал о вынесении данного акта, если иные сроки не установлены законом. Часть 8 статьи 110 АПК устанавливает предел продолжительности восстановления срока исковой давности в 10 лет, то есть восстановить срок исковой давности свыше десяти лет невозможно.

Защита гражданских прав, в частности административный порядок его защиты, неразрывно связана с фактором времени и установленные административным процессуальным законодательством сроки придают большую устойчивость и определенность регулируемым административным правоотношениям, обеспечивают оптимальную реализацию субъективных прав и эффективную судебную защиту. Временные ограничения, являясь процессуальным элементом укрепления принципа правовой определенности, стабильности административных актов и судебных решений, также способствуют развитию политической, экономической, правовой определенности государства и гражданского общества.

Кроме того, пределы продолжительности восстановления срока исковой давности направлены не только на укрепление принципа правовой определенности, но и способствуют упорядочиванию стабильного гражданского оборота, поскольку стимулируют его участников на своевременное, добросовестное осуществление своих прав и их защиту, в частности вещных прав. Так, исключая злоупотребление правом и оказывая дисциплинирующее воздействие, установленные предельные сроки также способствуют реализации конституционного принципа в соответствии, с которым осуществление прав и свобод человека не должно нарушать права и свободы других лиц. Поскольку дела об оспаривании административного акта или действий (бездействий) государственных органов относятся к публичным правоотношениям, рассматриваемые вопросы могут касаться не только лиц обращающихся за защитой своих прав, но могут также затрагивать права и интересы других граждан.

Так отсутствие разумных временных ограничений для восстановления сроков предъявления административного иска ущемляло бы охраняемые законом права и интересы третьих лиц.

В связи с чем, судебная защита нарушенных или оспариваемых прав по административным делам не может осуществляться бессрочно, такие дела должны рассматриваться с особенностями административного законодательства, в пределах установленного законом времени.

С учетом изложенного, Сапиянова М.Н. считает, что оспариваемое нормативное положение, определяющее пределы продолжительности восстановления срока исковой давности, не ограничивает и не умаляет права граждан на судебную защиту, а устанавливает определенный порядок оспаривания актов или действий (бездействий) государственных органов.

Представитель Генеральной прокуратуры Иманалиева А.К. отметила, что по смыслу статей 15 и 41 Конституции, законодатель уполномочен и на введение изъятий из общего правила о применении исковой давности, если их необходимость обусловливается природой и социальной значимостью тех или иных правоотношений. Это означает, что в пределах своих дискреционных полномочий законодатель вправе не только устанавливать, изменять и отменять сроки исковой давности в зависимости от целей правового регулирования и производить их дифференциацию при наличии к тому объективных и разумных оснований, но и определять порядок их течения во времени, момент начала и окончания, с тем чтобы обеспечить реальную возможность исковой защиты права, стабильность, определенность и предсказуемость правового статуса субъектов административных правоотношений.

Исходя из этого, как полагает представитель Генеральной прокуратуры, установление и регулирование законодателем сроков для обращения в суд, включая их изменение и отмену, не может рассматриваться как нарушение права на судебную защиту.

В связи с чем, по ее мнению, введенные временные ограничения не умаляют и не отменяют право на судебную защиту, что соответственно не приводит к ограничению доступа к правосудию.

При этом, Иманалиевой А.К. было отмечено, что в гражданском судопроизводстве исковая давность не распространяется на предъявления требования о незаконности приватизации объектов социального назначения, тогда как, в административном судопроизводстве такая возможность отсутствует.

Представитель Министерства юстиции Кыргызской Республики Кулназаров Р.А. придерживается позиции схожей с доводами позиции представителя Жогорку Кенеша.

Конституционный суд, обсудив доводы сторон, выслушав пояснения третьих лиц, исследовав материалы дела, пришел к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда по данному делу является часть 8 статьи 110 Административно-процессуального кодекса, изложенная в следующей редакции:

«Статья 110. Сроки на подачу административного иска

8. Лицам, пропустившим срок подачи иска по причинам, признанным судом уважительными, и обратившихся в суд не позднее 10 лет со дня принятия обжалуемых актов или совершения обжалуемых действий, пропущенный срок может быть восстановлен, если иное не установлено законом.».

Административно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 25 января 2017 года №13, принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин-Тоо» от 1 февраля 2017 года №10-11, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Согласно Конституции Кыргызской Республики права и свободы человека неотчуждаемы и принадлежат каждому от рождения. Они признаются в качестве абсолютных, неотчуждаемых и защищаемых законом и судом от посягательств со стороны кого бы то ни было.

Права и свободы человека относятся к высшим ценностям Кыргызской Республики. Они действуют непосредственно, определяют смысл и содержание деятельности всех государственных органов, органов местного самоуправления и их должностных лиц (часть 1 статьи 23).

Орган конституционного контроля Кыргызской Республики в своем Решении от 26 июня 2019 года отметил, что сущностью данного конституционного установления является признание со стороны государства самоценности человека и его субъективных прав и требование о построении такой правовой системы и системы государственных и местных органов власти, которые в совокупности позволят наилучшим образом обеспечить защиту прав и свобод человека и гражданина.

Меры государства по защите основных прав и свобод человека и гражданина по своему функциональному назначению должны иметь упреждающее действие и направлены на предотвращение возможных посягательств. А в случае, если они уже имели место, то должна включаться система такой защиты, которая позволит обеспечить восстановление нарушенных прав. К таким инструментам относятся самозащита человеком своих прав всеми не запрещенными законом способами, административные методы защиты, судебная защита, а также международно-правовые механизмы, которые в своей совокупности позволяют обеспечить достойную жизнь и свободное развитие человека.

Причем, судебная защита, ввиду своей высокой эффективности, занимает среди прочих главенствующее место. Это обусловлено ее особенностями в силу обладания судами такими властно-распорядительными полномочиями и средствами воздействия на правоотношения, которыми не наделен ни один другой государственный орган. Поэтому, неслучайно Конституция особо выделяет предоставляемую каждому индивиду гарантию судебной защиты его прав и свобод, предусмотренных Конституцией, законами, международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, общепризнанными принципами и нормами международного права часть (1 статьи 61).

Раскрывая данное конституционное установление Конституционный суд в своем Решении от 30 ноября 2022 года отметил, что в государственно-правовом механизме обеспечения прав и свобод человека и гражданина реализация права на судебную защиту выступает стержневым элементом, от которого зависит действительность всех других прав и свобод, гарантированных Конституцией, поскольку именно посредством обращения в суд возможно реальное восстановление иных нарушенных прав. Соответственно, конституционное право на судебную защиту резонно входит в перечень фундаментальных прав человека и гражданина, не подлежащих какому-либо ограничению.

Закрепление в Конституции права на судебную защиту конституционно связывает государственную власть (всю систему публичной власти) обязанностью создания механизмов, гарантирующих беспрепятственное пользование каждым обозначенным правом. При этом ключевым содержанием данного права является доступность правосудия, означающая недопустимость принятия норм, блокирующих доступ граждан к правосудию. Не имея реального доступа к правосудию по какому-либо вопросу, лицо не может реализовать в полной мере свое конституционное право на судебную защиту.

3. Право приобретает социальную ценность лишь тогда, когда находит реальное воплощение в повседневной жизни. Целью применения права является удовлетворение потребностей и интересов индивида.

Способы и средства реализации права на судебную защиту зависят от построения системы процессуального права, ее деления на отрасли, которые, в свою очередь, образуют виды судопроизводства. Это обусловлено различием предмета и методов правового регулирования материальных отношений и особенностей необходимой модели процессуального поведения участников судопроизводства. Именно вид судопроизводства определяет статус, а также объем прав и обязанностей его участников. Ключевым смыслом такого разделения является достижение высокой эффективности, своевременности, справедливого рассмотрения и разрешения различных по своей природе дел.

Так, согласно Конституции, судебная власть в Кыргызской Республике осуществляется посредством конституционного, гражданского, уголовного, административного и иных форм судопроизводства, предусмотренных законом (часть 2 статьи 94).

В частности, административное судопроизводство осуществляется в соответствии с Административно-процессуальным кодексом Кыргызской Республики, который предусматривает, что любое заинтересованное лицо вправе в порядке, установленном законом, обратиться в суд за защитой своих нарушенных или оспариваемых прав, свобод или охраняемых законом интересов. Отказ от права на обращение в суд недействителен. (части 1, 2 статьи 5).

В то же время, обладание правом на обращение в суд по определенным причинам ограничено временем, в течение которого индивид имеет право получить разрешение своего дела в судебном порядке, учрежденным как исковая давность. Иными словами, если истец превышает установленный законом срок исковой давности, в удовлетворении его требований судом должно быть отказано.

Цель установления исковой давности заключается в том, чтобы обеспечить стабильность и предсказуемость правовых отношений, а также предотвратить бесконечное возобновление правовых споров. Кроме того, исковая давность выполняет функцию рационализации расходования ресурсов судебной системы в целом.

Так, в соответствии с вышеуказанным Кодексом иск подается в суд в течение трех месяцев со дня получения копии акта государственного органа, органа местного самоуправления, их должностных лиц либо со дня, когда заявитель узнал о вынесении данного акта, если иные сроки не установлены законом (часть 1 статьи 110).

Таким образом, установленный трехмесячный срок по своей сути и является сроком исковой давности, в течение которого правообладатель может путем предъявления иска в суд получить удовлетворение своих требований.

В решении Конституционной палаты Верховного суда от 17 февраля 2016 года было отмечено, что институт исковой давности по своей правовой природе имеет особое значение, основным проявлением которого выступает обеспечение стабильности гражданского оборота, устойчивости гражданско-правовых сделок, своевременной защиты прав участников гражданских правоотношений. Исковая давность направлена на то, чтобы дисциплинировать участников гражданского оборота, способствовать наиболее эффективной реализации субъективного охранительного права участником гражданского правоотношения. Исковая давность выступает одним из основных институтов законодательства, поскольку определяет временные рамки защиты нарушенного субъективного права в судебном порядке. Важным проявлением исковой давности выступает то обстоятельство, что она способствует правовой определенности и стабильности гражданских правоотношений, поскольку без срока, ограничивающего принудительную защиту нарушенного права, правообладатель получил бы возможность произвольно долго держать нарушителя своего права под угрозой судебного воздействия.

Вместе с тем, следует заметить, что сроки исковой давности не носят пресекающего характера, их истечение не влечет за собой прекращение субъективного права и не является препятствием для обращения в суд. Так, несмотря на небольшой период времени, установленный законодателем, при наличии причин, признанных судом уважительными, истец имеет возможность восстановления пропущенного срока исковой давности.

Однако в силу оспариваемой нормы восстановление пропущенного срока возможно не позднее 10 лет со дня принятия обжалуемых актов или совершения обжалуемых действий (часть 8 статьи 110 АПК).

Конституционный суд отмечает, что введенное законодателем ограничение возможности восстановления срока на подачу иска выступает по своей сути преклюзивным (пресекательным) сроком, характеризующимся тем, что:

- истечение пресекающего срока влечет неизбежное прекращение субъективного права;
- суд применяет пресекательный срок независимо от заявления сторон спора;

- пресекательные сроки не подлежат приостановлению, перерыву или восстановлению.

Хотя такая процессуальная установка призвана исключить возможность неразумно продолжительной неопределенности в вопросах правомерности актов и управленческих решений органов государственной власти и местного самоуправления, тем не менее, заинтересованные лица не могут подвергаться такому регулятивному воздействию, которое ограничивало бы реализацию права на судебную защиту такими преградами, которые, даже при наличии объективных причин, не могут быть преодолены (Решение Конституционной палаты Верховного суда от 26 июня 2019 года).

Также, как и институт исковой давности, процессуальные пресекательные сроки необходимы для того, чтобы участники правоотношений могли в разумных пределах предвидеть последствия своего поведения и были уверенными в неизменности своего правового статуса, застрахованного от произвола со стороны других лиц, а также защищенного от состояния неопределенности, вызванного отсутствием возможности прогнозировать правовые последствия своего положения.

Таким образом, как институт исковой давности, так и процессуальные пресекательные сроки предназначены для выполнения одних и тех же задач.

4. Закрепляя положения о защите прав и свобод человека и гражданина, Конституция устанавливает, что права и свободы человека действуют непосредственно, определяют смысл и содержание деятельности всех государственных органов, в том числе органов местного самоуправления и их должностных лиц (часть 1 статьи 23).

Вопросы непосредственного жизнеобеспечения человека в месте его обитания в основном связаны с оказанием широкого спектра социальных услуг органами местного самоуправления, их административными и управленческими решениями.

Вышеуказанное конституционное установление предполагает, что на местное самоуправление, как на институт публичной власти, накладываются обязанности не только по соблюдению, но и претворению в жизнь конституционных прав и свобод человека и гражданина, созданию условий для наиболее их полной реализации, пресечению их нарушений, а, в отдельных случаях, – восстановлению нарушенных прав и свобод на территории муниципального образования имеющимися в их распоряжении административными и правовыми средствами.

В свете изложенного, следует отметить, что представленные доказательства и материалы заявителей по рассматриваемому вопросу, свидетельствуют о том, что в отдельных случаях при решении жизненно важных для граждан вопросов, а также общественно значимых задач, действия органов местного самоуправления с точки зрения неукоснительного соблюдения законов вызывают определенные сомнения. При этом, наличествуют случаи, когда заинтересованные лица в течение длительного периода времени могут и не знать о существовании юридических фактов, возникших вследствие решений органов местного самоуправления, соответственно, и не знать о факте нарушения их прав и интересов.

5. Согласно Конституции, в Кыргызской Республике не должны приниматься законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека (часть 2 статьи 56).

Раскрывая значение данной конституционной гарантии, Конституционный суд в своем Решении от 29 марта 2023 года отметил, что указанное императивное предписание, адресованное, прежде всего, законодателю, является одной из гарантий полноты прав и свобод как с точки зрения их перечня, так и адекватности принимаемых законов.

Конкретизация отдельных конституционных положений и ввод различных моделей правового регулирования, в том числе в соответствии с новыми социальными реалиями, безусловно, прерогатива законодателя. Законодатель обладает свободой усмотрения в определении объема, порядка, правовых оснований, механизма и условий осуществления прав и свобод человека. Однако, реализуя свои регулятивные полномочия, законодатель обязан следить за тем, чтобы принимаемые нормативные предписания были соразмерными и справедливыми, поддерживали доверие граждан к закону и действиям государства.

Оспариваемая норма возникла вследствие принятия Закона «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Административно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики, Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики)» от 11 апреля 2023 года №85. Как следует из справки–обоснования к законопроекту, отсутствие единого пресекательного срока вредит правовой определённости и стабильности судебных актов. Любое требование должно быть заявлено в суд своевременно, поскольку отсутствие разумных временных ограничений для защиты нарушенных прав может привести к ущемлению интересов лиц, к которым такие требования предъявлены. Установление предельного срока, в рамках которого возможно восстановить срок, положительно скажется на устойчивости не только решений судов, но административных актов, влекущих правовые последствия.

Несомненно, состояние правовой определенности существенно влияет на режим законности, правопорядка и предсказуемости общественных отношений. Вместе с тем, следует отметить, что данный принцип не носит абсолютного характера, тогда как право на судебную защиту имеет фундаментальное значение и не может в какой–либо степени ограничиваться. Как отмечалось в настоящем Решении, это право предполагает, прежде всего, недопустимость принятия норм права, блокирующих доступ граждан к правосудию. При введении тех или иных ограничений, обусловленных конституционно значимыми целями, законодателю следует руководствоваться конституционным принципом адекватности и пропорциональности используемых правовых средств.

Таким образом, учитывая материально-правовую природу пресекательного срока Конституционный суд приходит к выводу о недопустимости применения такого механизма в регулировании правоотношений, связанных с первоначальным доступом граждан к правосудию, как основной конституционной гарантией, лежащей в основе обеспечения всех других прав и свобод человека. Законом не могут устанавливаться ограничения прав и свобод человека в иных целях и в большей степени, чем это предусмотрено Конституцией (части 2, 4 статьи 23).

Действующий институт исковой давности является не менее эффективным правовым средством, нежели чем процессуальные пресекательные сроки, и при правильном правоприменении,

не посягая на существо конституционного права, полноценно решает задачи, ради которых законодатель применил преклюзивный срок в регулировании административного судопроизводства.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать нормативное положение части 8 статьи 110 Административно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, выраженное словами «и обратившихся в суд не позднее 10 лет со дня принятия обжалуемых актов или совершения обжалуемых действий», противоречащими части 2 статьи 56, части 1 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее Решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
Р Е Ш Е Н И Е
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности нормативного положения части 4 статьи 439 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, выраженного словами «Такие определения, подлежат пересмотру в кассационном порядке одновременно с рассмотрением кассационных жалобы или представления на окончательное судебное решение, принятое по данному уголовному делу», в связи с обращением Токтакуновой Таалайкул Аскаралиевны

20 марта 2024 года

город Бишкек

№ 06-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Маамыталы кызы К., с участием:

обращающейся стороны – Токтакуновой Таалайкул Аскаралиевны;

стороны-ответчика – Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц – Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики, Сапияновой Маргариты Насаркановны, представителя Верховного суда Кыргызской Республики по доверенности, Джапаровой Асель Абасбековны, представителя Генеральной прокуратуры Кыргызской Республики по доверенности, Мамытканова Шеримкула Замирбековича, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности, Маматкулова Азамата Токтосуновича, представителя Министерства внутренних дел Кыргызской Республики по доверенности,

руководствуясь частями 1, 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел дело о проверке конституционности нормативного положения части 4 статьи 439 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, выраженного словами «Такие определения подлежат пересмотру в кассационном порядке одновременно с рассмотрением кассационных жалобы или представления на окончательное судебное решение, принятое по данному уголовному делу», в связи с обращением Токтакуновой Таалайкул Аскаралиевны в открытом судебном заседании.

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились ходатайство Токтакуновой Т.А. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики оспариваемое нормативное положение.

Заслушав информацию судьи-докладчика Кыдырбаева К.Дж., проводившего подготовку дела к судебному заседанию, исследовав материалы дела, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 29 августа 2023 года поступило ходатайство Токтакуновой Т.А. о проверке соответствия нормативного положения части 4 статьи 439 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – УПК), выраженного словами «Такие определения подлежат пересмотру в кассационном порядке одновременно с рассмотрением кассационных жалобы или представления на окончательное судебное решение, принятое по данному уголовному делу», частям 1, 2, 4-6 статьи 23, статье 55, частям 1, 2 статьи 56, частям 1, 2 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

Заявитель в своём обращении указывает, что 5 апреля 2023 года приговором Первомайского районного суда города Бишкек Дуплищев В.Ю. был признан виновным в совершении преступлений, предусмотренных частью 4 статьи 41, частью 1 статьи 340 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (далее – УК) в редакции от 28 октября 2021 года, частью 4 статьи 43, пунктом 2 части 3 статьи 215 УК в редакции от 2 февраля 2017 года. Ему назначено наказание с учетом статьи 77 УК в виде лишения свободы сроком на 7 лет, с конфискацией имущества, отбыванием наказания в колонии общего режима и лишением права заниматься экономической деятельностью сроком на 3 года.

Субъект обращения полагает, что применение оспариваемого нормативного положения грубо нарушает предусмотренные Конституцией права и свободы человека на справедливое судебное разбирательство и полноценную судебную защиту. Ограничивая возможность граждан обжаловать решения апелляционной инстанции, предшествующие окончательному судебному решению, при условии, что УПК предусматривает такую возможность, создается ситуация, в которой правоохранительные органы могут вмешиваться в их абсолютные, неотчуждаемые и защищаемые законом права. Это происходит при одновременном рассмотрении кассационных жалоб или представлений на окончательное судебное решение по уголовному делу.

В случае подачи ходатайства о признании определенных доказательств недопустимыми из-за нарушения требований УПК, определение апелляционной инстанции об отказе в этом ходатайстве можно обжаловать только вместе с приговором. Приговор апелляционной инстанции вступает в силу сразу после оглашения. При этом, как считает заявитель, человек лишается свободы и только затем ему предоставляется право на обжалование определения апелляционной инстанции о недопустимости доказательств, тогда как часть 2 статьи 23 Конституции допускает ограничение прав и свобод человека и гражданина законами исключительно в целях защиты национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, а также защиты прав других лиц.

В обоснование своей позиции о несоразмерности ограничений заявитель также ссылается на части 4, 5 и 6 статьи 23 Конституции, согласно которым законом не могут устанавливаться ограничения прав и свобод человека в иных целях и в большей степени, чем это предусмотрено Конституцией. Не подлежат никаким ограничениям установленные Конституцией права и свободы человека. Не подлежат никаким ограничениям установленные Конституцией гарантии запрета.

Автор ходатайства также приводит доводы о том, что Конституция гарантирует и признает права и свободы человека и гражданина в соответствии с общепризнанными принципами и нормами международного права, а также вступившими в силу в установленном законодательством порядке международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика. Эти конституционные положения соотносятся с пунктом 5 статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах, согласно которому каждый осужденный за какое-либо преступление, имеет право на то, чтобы его осуждение и приговор были пересмотрены вышестоящей судебной инстанцией согласно закону.

Ограничение, установленное частью 4 статьи 439 УПК, нарушает процедуры при вынесении приговора, поскольку порядок осуждения должен быть подвергнут проверке вышестоящей судебной инстанцией согласно закону.

Субъект обращения также указывает на части 1 и 2 статьи 56 Конституции, по которым государство должно обеспечивать права и свободы граждан, а также не допускается принятие законов, отменяющих или умаляющих эти права и свободы. УПК, действовавший до 1 января 2019 года, содержал статью 374 о пересмотре судебных актов в порядке надзора, включая акты судов апелляционной инстанции. Не было ограничений, связанных с обжалованием определений апелляционной инстанции в отдельности.

Однако с изменениями в законодательстве право на обжалование определений апелляционной инстанции было отменено, что может рассматриваться как нарушение конституционных принципов, так как ограничиваются права и свободы человека, гарантированные Конституцией.

Кроме того, в обоснование своих доводов Токтакунова Т.А. приводит правовую позицию Конституционной палаты Верховного суда Кыргызской Республики от 17 февраля 2021 года, согласно которой институт кассационного производства, являясь одним из действенных механизмов исправления судебных ошибок, выступает важнейшей гарантией защиты прав и свобод человека, а в случае их нарушения нижестоящими судами – основным способом их восстановления.

При таких обстоятельствах запрет на обжалование определений апелляционной инстанции, предшествующий окончательному судебному решению, есть прямое нарушение прав и свобод человека. При наличии явных процедурных ошибок нельзя давать возможность апелляционной инстанции выносить окончательное решение без их проверки.

С учетом изложенного, субъект обращения просит признать оспариваемое нормативное положение противоречащим Конституции.

Определением Конституционного суда Кыргызской Республики от 25 сентября 2023 года обращение Токтакуновой Т.А. было принято к производству.

В судебном заседании обращающаяся сторона поддержала свои требования и просила их удовлетворить.

Постоянный представитель Жогорку Кенеша в Конституционном суде Кыргызской Республики Ысыранов С.К. считает, что оспариваемая норма не противоречит положениям Конституции и выразил следующую позицию.

Институты апелляционного и кассационного производств выступают в качестве действенных правовых механизмов исправления судебных ошибок, являясь тем самым, важнейшей гарантией защиты прав, свобод и интересов человека. Ысыранов С.К. он считает, что исправление ошибок в правосудии является важным аспектом обеспечения справедливости и эффективности судебной системы, укрепления доверия к правосудию, соответственно, уважения к закону и, главное, предотвращения повторных ошибок.

Конституционное право осужденного на рассмотрение его дела вышестоящим судом выступает неотъемлемым компонентом права на судебную защиту, поскольку оно дает возможность осужденному лицу обжаловать решение суда и добиться того, чтобы возможные ошибки нижестоящих судов могли быть исправлены в вышестоящем суде.

Оспариваемая норма не может рассматриваться как положение, ограничивающее права и свободы человека и гражданина. Также, с учетом судебной практики, эта норма предусмотрена в УПК для того, чтобы, обжалуя каждый судебный акт вплоть до суда кассационной инстанции, стороны, участвующие в деле, не затягивали необоснованно рассмотрение дела. Наряду с этим, она имеет своей целью улучшить работу судов и упорядочить действия сторон, участвующих в деле, по подаче жалоб, следовательно, оспариваемая норма не противоречит Конституции.

Кроме этого, сторона–ответчик ссылается на Решение Конституционной палаты Верховного суда Кыргызской Республики от 21 октября 2020 года, в котором отмечено, что установление наличия судебной ошибки возможно исключительно посредством пересмотра и оценки судебного акта вышестоящим судебным органом. Именно это обстоятельство является первопричиной функционирования институтов повторного рассмотрения дела вышестоящим судом (апелляция) и пересмотра судебных актов в порядке кассации. Другими словами, единственным механизмом устранения судебных ошибок может выступать институт обжалования судебных актов, то есть наличие судебной ошибки или объективно противоправного действия/бездействия судьи может быть установлено лишь актом вышестоящего судебного органа.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики Молдобаев А.Т. выразил аналогичную со стороной–ответчиком позицию, отметив, что оспариваемая норма, определяющая правила при обжаловании определений, предшествующих окончательному судебному решению, регулирует порядок обжалования

определений в соответствии с их правовой сущностью и не исключает возможности их обжалования в целом, и не ограничивает, не умаляет права граждан на судебную защиту.

Так, по мнению Молдобаева А.Т., УПК позволяет гражданам обжаловать судебные решения, касающиеся их прав и интересов, в том числе в Верховном суде, действующем как кассационная инстанция. На этой стадии не проверяется обоснованность приговора, поскольку не проводится судебное разбирательство, как при пересмотре дел в суде апелляционной инстанции. В связи с тем, что пересмотр судебных решений осуществляется исключительно по письменным материалам дела, суд кассационной инстанции не вправе, в частности, устанавливать или считать доказанными факты, которые не были установлены в приговоре.

Часть 2 статьи 401 УПК устанавливает исчерпывающий перечень постановлений суда первой инстанции, которые не подлежат обжалованию, и на которые не могут быть принесены представления сторонами. При этом, УПК не предусматривает перечня определений, выносимых судом до принятия окончательного судебного решения, которые могут быть обжалованы в кассационном порядке.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров отмечает, что указанная норма направлена на упорядочение и исключение волокиты при рассмотрении апелляционной и кассационной инстанциями соответствующих жалоб и представлений по уголовным делам, а также во избежание возможного злоупотребления процессуальными правами со стороны субъектов уголовного судопроизводства, которое, в свою очередь, может выражаться в преднамеренном затягивании уголовного процесса.

При этом, право обжалования в кассационную инстанцию принятых в пределах своей компетенции промежуточных решений, определений апелляционной инстанции, вышеупомянутой нормой не отменяется, а лишь указывается возможность их рассмотрения вместе с кассационными жалобами или представлениями при принятии окончательного судебного решения.

Таким образом, главной задачей кассационной судебной инстанции является проверка правильности применения норм материального и процессуального права и посредством чего, устанавливается единая правоприменительная практика, отвечающая конституционным принципам справедливости и законности.

Молдобаевым А.Т. указывается, что в соответствии с частью 6 статьи 97 Конституции судебные решения, основанные на нормах законов, признанных неконституционными, пересматриваются судом в каждом конкретном случае по жалобам граждан, чьи права и свободы были затронуты.

В этой связи, исходя из статьи 98 Конституции, законодателем определяются пределы усмотрения системы судебных инстанций, последовательности и процедур обжалования, основания отмены или изменения судебных актов судами вышестоящих инстанций, полномочия вышестоящих судов.

Представителем Верховного суда Сапияновой М.Н. также высказано мнение об отсутствии противоречия между оспариваемым нормативным положением и нормами Конституции.

Так, Сапиянова М.Н. ссылается на решение Конституционной палаты Верховного суда от 19 декабря 2014 года, в котором отмечено, что установленный УПК запрет непосредственного обжалования постановлений суда первой инстанции, вынесенных в ходе судебного разбирательства, касающихся ходатайств участников судебного процесса, до вынесения итогового решения по делу, обусловлен тем, что вопросы, разрешаемые вышеуказанными постановлениями, имеют непосредственное отношение к вынесению итогового акта и связаны с содержанием приговора. В противном случае, возможность обжалования такого рода постановлений в суд вышестоящей инстанции до вынесения итогового акта в суде первой инстанции может привести к контролю со стороны вышестоящих судебных инстанций за ходом рассмотрения дела судом первой инстанции, а, следовательно, к вмешательству в осуществлении им своих дискреционных полномочий, что недопустимо с точки зрения соблюдения конституционного принципа независимости суда (судьи) при отправлении правосудия. Кроме того, возможность такого обжалования может привести к неоправданному затягиванию судебного процесса и в итоге, - нарушению принципа рассмотрения дела в разумные сроки.

Мнения представителей Генеральной прокуратуры Кыргызской Республики, Министерства юстиции Кыргызской Республики, Министерства внутренних дел Кыргызской Республики по своему содержанию совпадают с позицией стороны-ответчика.

Конституционный суд, обсудив доводы сторон, заслушав пояснения третьих лиц, и, исследовав материалы дела, пришел к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда Кыргызской Республики является нормативное положение части 4 статьи 439 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики следующего содержания:

«Статья 439. Пересмотр судебных решений в кассационном порядке

4... Такие определения подлежат пересмотру в кассационном порядке одновременно с рассмотрением кассационных жалобы или представления на окончательное судебное решение, принятое по данному уголовному делу.».

Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин Тоо» от 16 ноября 2021 года №122-133, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Конституция Кыргызской Республики отводит судебной власти, являющейся независимой по своей природе, решающую роль в государственной защите прав и свобод человека и гражданина. Реализуя предоставленные ей полномочия по осуществлению правосудия, судебная власть определяет ценность права на судебную защиту как гарантию всех других прав и свобод человека и гражданина, предусмотренных Основным Законом.

Правовая система государства, построенная на верховенстве права и законности, предусматривает право каждого на судебную защиту. Это право, относящееся к основным неотъемлемым правам и свободам человека, включает гарантии свободного и равного доступа всех к правосудию. Оно осуществляется на основе принципа состязательности и равенства сторон независимым судом, призванным защищать и восстанавливать нарушенные права не только от незаконных действий органов законодательной и исполнительной власти, но и от ошибочных судебных решений.

Государственная обязанность гарантировать право каждого на справедливую, компетентную и эффективную судебную защиту проистекает также из норм международно-правовых актов, являющихся составной частью правовой системы Кыргызской Республики, включая Всеобщую декларацию прав человека (статья 8) и Международный пакт о гражданских и политических правах (статья 2).

В этой связи правосудие признается таковым только если оно отвечает критериям справедливости и эффективно восстанавливает нарушенные права, а законодатель же при формировании процесса судопроизводства должен обеспечить такой правовой механизм, который предоставляет надлежащую возможность по отстаиванию прав и законных интересов человека и гражданина на всех этапах уголовного судопроизводства всеми способами, не запрещенными законом.

В свою очередь, суд как орган правосудия, призван обеспечивать в судебном разбирательстве соблюдение требований, необходимых для вынесения правосудного, то есть законного, обоснованного и справедливого решения по делу в установленные сроки.

3. Наряду с этим законодательство, определяющее процессуальные основы уголовного судопроизводства, четко разграничивает его стадии и создает необходимые условия для структурированного, многоступенчатого и полноценного рассмотрения уголовных дел судом с участием всех сторон процесса.

Важную роль в этом процессе, безусловно, играет первая инстанция, результаты функционирования которой носят основополагающий (базовый) характер по отношению к последующим этапам уголовного судопроизводства. Это подразумевает, что строгая адгерентность к процессуальным нормам на этом уровне создает твердый и непреложный правовой фундамент, на котором будут основываться все дальнейшие рассмотрения дел. Такой подход обеспечивает не только легитимность и обоснованность судебных решений, но и способствует уважению к правам и

свободам каждого участника процесса, поскольку именно на этой стадии реализуются конституционные полномочия суда по отправлению правосудия.

Так, в ходе судебного разбирательства проводится тщательное исследование всех элементов доказательственной базы уголовного дела. Это включает в себя проверку законности и обоснованности действий, выводов и решений прокурора и следователя, в том числе допустимость всех собранных доказательств. Кроме того, судом рассматриваются и дополнительные доказательства, представленные участниками процесса или непосредственно обнаруженные ими. Активное участие сторон — обвинения и защиты — не только способствует реализации их прав и интересов, но и позволяет суду объективно оценить содержание материалов досудебного производства. Венцом такого исследования, в конечном счете, выступает приговор суда, которым обвиняемый может быть признан виновным в совершении преступления и подвергнут уголовному наказанию либо признан невиновным и оправдан.

Следовательно, крайне важно подчеркнуть, что высокая эффективность работы первой инстанции подтверждает её ключевую роль в системе правосудия и подчеркивает необходимость поддержания строгих стандартов для обеспечения правильного и беспристрастного отправления правосудия в целом.

4. Вместе с тем, учитывая состязательный аспект уголовного процесса, важно учесть возможность того, что стороны могут выявить проблемы на этапе подготовки дела заседанию суда первой инстанции. Именно поэтому, УПК предусматривает правомочие запуска механизма предварительного слушания не только за судьей по его инициативе, но и по ходатайству одной из сторон (глава 40 УПК).

Таким образом, предварительное слушание является дополнительной процессуальной гарантией соблюдения прав участников процесса, позволяющее обнаруживать, корректировать либо устранять недостатки досудебного производства еще до начала основного слушания по основаниям, предусмотренным в статье 279 УПК.

Законодатель предоставляет сторонам право заявлять ходатайство об исключении любого из перечня доказательств, предъявляемых в судебном разбирательстве (часть 1 статьи 285 УПК). При этом отдельно закрепляет норму, предусматривающую в качестве основания для проведения предварительного слушания наличие ходатайства стороны об исключении недопустимых доказательств (пункт 2 части 1 статьи 279 УПК).

Причиной исключения доказательства служит их недопустимость, возникающая из-за нарушения требований УПК при сборе или проверке фактических данных, имеющих доказательственное значение. Четкий перечень недопустимых доказательств предусмотрен в части 4 статьи 80 УПК.

Судья, решая вопрос о недопустимости доказательств, обязан в каждом случае выяснить, в чем конкретно выразилось допущенное нарушение, и принять мотивированное решение (часть 5 статьи

80 УПК) об исключении доказательств, основываясь на аргументах обеих сторон. Исключенное доказательство не может использоваться в дальнейшем процессе и влиять на судебное решение.

Решения суда об удовлетворении либо отказе в удовлетворении ходатайства об исключении доказательств могут быть обжалованы в апелляционном порядке в течение 3 суток согласно части 3 статьи 288 УПК.

В этой связи следует отметить, что предварительное слушание, предоставляемое в качестве возможности или выбора в зависимости от обстоятельств конкретного дела, несмотря на свой факультативный характер, также играет вспомогательную роль в исследовании доказательств на предмет их допустимости к процессу. Эффективность и надежность этого института, выступающего неким «мостом», соединяющим досудебное производство с судебным процессом, может повлиять на качество и результаты рассмотрения дел в суде первой инстанции и, безусловно, положительно скажется на всех последующих этапах уголовного судопроизводства.

5. Конституция гарантирует каждому осужденному право на рассмотрение его дела вышестоящим судом в соответствии с законом (часть 4 статьи 58).

Конституционный суд в своих решениях неоднократно отмечал, что предоставление каждому осужденному возможности обжаловать решение суда, вынесенное в его отношении, является гарантией судебного разбирательства, защитой от возможных ошибок и неправомерных решений нижестоящих судов, обеспечением права на апелляцию и кассацию, а также укреплением доверия общества к судебной системе через справедливое правосудие (решения от 11 мая 2016 года, от 17 марта 2021 года, 21 сентября 2022 года, 26 октября 2022 года, от 1 марта 2023 года).

Суд апелляционной инстанции, являясь вышестоящим судебным звеном, обладает важным значением в реализации права осужденного на пересмотр судебного решения, при этом он наделен не только свойственными ему уникальными процессуальными полномочиями, но и теми, которыми располагает суд первой инстанции.

Прежде всего, эта инстанция, состоящая из судебной коллегии, рассматривает уголовные дела по жалобам и представлениям на приговоры и постановления, которые не вступили в законную силу, и проверяет законность и обоснованность этих решений, вынесенных судом первой инстанции (статьи 5, 408 УПК).

В рамках полномочий, определенных статьей 415 УПК, суд вправе вызвать и допросить дополнительных свидетелей, экспертов, специалистов, исследовать представленные или истребованные по просьбе сторон письменные, вещественные и другие доказательства, а также признать материалы, исследованные судом первой инстанции, недопустимыми и исключить их из доказательств или наоборот, признать исключенные материалы допустимыми и исследовать их повторно.

В связи с чем особенностью суда апелляционной инстанции является наличие в его процессуальном арсенале полномочия по проведению нового рассмотрения дела, как в полном, так и в частичном объеме, следуя процедурам первой инстанции и обеспечивая принцип

состязательности. В результате чего может быть вынесен новый приговор, который заменит решение первой инстанции.

В свою очередь, поскольку общие условия судебного разбирательства, предусмотренные в статье 289 УПК, распространяются и на апелляционный суд, законодатель обязывает его основывать приговор лишь на тех доказательствах, которые были исследованы в судебном заседании.

Учитывая изложенное, необходимо подчеркнуть, что реализация полномочий второй инстанции обеспечивает повторное и тщательное исследование всех материалов дела, включая вопросы о недопустимости доказательств, которые уже подверглись детальному анализу на предыдущих этапах уголовного судопроизводства. Тем самым предоставляются необходимые правовые инструменты участникам уголовного процесса для обеспечения справедливости, законности и восстановления нарушенных конституционных прав, свобод и интересов человека через доступ ко всем возможностям правосудия.

6. Высшим звеном в иерархии системы правосудия выступает кассационная инстанция, представленная судебными коллегиями Верховного суда, рассматривающими дела по кассационным жалобам, представлениям на вступившие в законную силу приговоры и определения суда апелляционной инстанции (статья 5 УПК).

Кассационное производство, являясь одним из действенных механизмов исправления судебных ошибок, выступает важнейшей гарантией защиты прав и свобод человека, а в случае их нарушения нижестоящими судами – основным способом их восстановления (Решение от 17 февраля 2021 года).

Так, законодатель установил четкие пределы полномочий кассационной инстанции, в рамках которых она вправе лишь проверить производство по уголовному делу на предмет существенных нарушений норм материального и процессуального права.

Существенными нарушениями норм процессуального права признаются нарушения, которые путем лишения или стеснения гарантированных законом прав участвующих в деле лиц, несоблюдения процедуры судопроизводства или иным путем помешали всесторонне и объективно исследовать обстоятельства дела, повлияли или могли повлиять на постановление законного и обоснованного приговора, постановления, на правильное разрешение дела (часть 1 статьи 421 УПК). Наличие указанных нарушений УПК влечет отмену судебного акта.

Согласно пункту 9 части 2 указанной статьи, одним из оснований для отмены судебного акта является обоснование приговора доказательствами, признанными судом недопустимыми. В свою очередь, часть 4 статьи 80 УПК четко определяет, какие доказательства считаются недопустимыми.

Вместе с тем, частью 1 статьи 441 УПК установлены существенные нарушения норм материального права, которые включают неправильное применение статей Общей части УК, назначение обвиняемому вида и меры наказания, не предусмотренных санкцией соответствующей статьи УК, ее части или пункта, а также неправильное применение при квалификации преступного деяния статьи УК, ее части или пункта.

Согласно оспариваемым нормативным положениям, предметом рассмотрения суда кассационной инстанции могут быть определения, предшествующие окончательному судебному решению, если обжалование таких определений предусмотрено УПК. Такие определения подлежат пересмотру в кассационном порядке одновременно с рассмотрением кассационных жалобы или представления на окончательное судебное решение, принятое по уголовному делу.

Такое правовое регулирование исключает возможность текущего контроля со стороны вышестоящих судебных инстанций за ходом рассмотрения дела судом первой инстанции и, следовательно, вмешательство в осуществление им своих дискреционных полномочий.

Однако возможность судебной проверки законности и обоснованности промежуточных действий и решений суда при этом не устраняется; она лишь переносится на другой установленный срок и осуществляется после постановления приговора. Этот подход позволяет судам первой и второй инстанций завершить рассмотрение дела без внешнего давления и предвзятости, что способствует независимости судебного разбирательства.

Устанавливая исчерпывающий перечень полномочий кассационной инстанции, законодатель не предоставляет этому суду права определять или считать доказанными факты, которые не были установлены в приговоре или были отвергнуты им, предрешать вопросы о доказанности или недоказанности обвинения, допустимости или недопустимости того или иного доказательства, преимущества одних доказательств перед другими, а также предрешать выводы в итоговых актах, которые могут быть сделаны судами первой или апелляционной инстанции при повторном рассмотрении дела.

Итоговый акт судебного разбирательства не является простой суммацией материалов и обстоятельств дела, он также включает в себя решения, принятые на всех этапах судопроизводства. Эти процессуальные решения варьируются от допуска доказательств до определений о процессуальных вопросах, которые могут кардинально изменить ход дела и его исход. Поэтому итоговый акт является итогом не только фактической базы дела, но и правовой логики, примененной судом. Это означает, что качество судебного решения определяется не только точностью установления фактов, но и корректностью применения процедурных норм, что в свою очередь, требует тщательного анализа и оценки на этапе кассационного пересмотра.

Без доступа к полному итоговому акту невозможно адекватно оценить влияние процессуальных решений, принятых в ходе рассмотрения дела, на его исход. Каждое такое решение может повлиять на допуск или отклонение доказательств, изменить ход процессуальных действий или даже повлиять на логику рассуждений суда. В отсутствие полного контекста итогового акта любая попытка оценить объективность и корректность этих предварительных определений будет неполной и потенциально вводящей в заблуждение. Это подчеркивает важность комплексного подхода к анализу судебных решений, когда рассматривается не только исход дела, но и процедурный контекст, в котором это решение было сформировано.

Таким образом, понимание итогового акта, включая оценку всех принятых в ходе дела процессуальных решений, является ключом к обеспечению справедливости и правильности судебного разбирательства на кассационном этапе. Это требуется не только для анализа законности примененных норм, но и глубокого понимания того, как процессуальные и материальные решения повлияли на формирование итогового акта, подчёркивая ответственность кассационной стадии судопроизводства в рамках своих полномочий.

Кроме этого, производство по пересмотру вступивших в законную силу судебных решений по уголовным делам как имеющее резервное значение дополнительного способа обеспечения их законности означает установление таких процедурных правил, которые исключают возможность злоупотребления процессуальными правами и превращения кассационной процедуры в ординарную судебную инстанцию, не нарушая при этом базовые конституционные принципы справедливости и равенства.

Следовательно, очевидна необходимость соблюдения принципов окончательности, стабильности судебных решений, которые проистекают из конституционных и международно-правовых норм. Эти принципы являются фундаментальными для обеспечения доверия к правовой системе и поддержания правовой определенности.

Окончательность судебных актов, обеспечивая правовую определенность и уверенность в том, что судебные решения не будут бесконечно пересматриваться, способствует эффективному и справедливому правосудию. Стабильность же, как было уже отмечено, подкрепляет доверие к судебной власти и ее системе, гарантируя законность, последовательность и предсказуемость при вынесении судебных актов.

Таким образом, Конституционный суд приходит к выводу, что мнение обращающейся стороны об ограничении права на обжалование определений суда апелляционной инстанции является ошибочным. Установленный законодателем порядок для кассационной инстанции не ограничивает право на пересмотр решений этой инстанции. Также не умаются права, свободы и законные интересы участников уголовного судопроизводства на судебную защиту, включая исследование вопросов о недопустимости доказательств при наличии процессуальных нарушений.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать нормативное положение части 4 статьи 439 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, выраженное словами «Такие определения подлежат пересмотру в кассационном порядке одновременно с рассмотрением кассационных жалобы или представления на окончательное судебное решение, принятое по данному уголовному делу.», не противоречащим

частям 1, 2, 4-6 статьи 23, статье 55, частям 1, 2 статьи 56, частям 1, 2 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РЕШЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности нормативного положения
абзаца седьмого пункта 4 Положения о порядке исчисления стажа
государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок
за выслугу лет, утвержденного Указом Президента Кыргызской Республики
от 2 февраля 2022 года № 25, выраженного словами «начиная с 7 июня 2016 года»,
в связи с обращением Акынбекова Алмаза Эмильбековича, Матцакова Самата Аскаревича

27 марта 2024 года

город Бишкек

№ 07-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Маамыталы кызы Камилы, с участием:

обращающихся сторон – Акынбекова Алмаза Эмильбековича, Матцакова Самата Аскаревича;
стороны-ответчика – Молдобаева Алмазбека Тавалдиевича, постоянного представителя
Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц – Турганбаевой Айнуры Кимсанбаевны, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности, Мейилбекова Адилета Мейилбековича, представителя Государственной таможенной службы при Министерстве финансов Кыргызской Республики по доверенности, Усеналиевой Бактыгуль Сыртбаевны, представителя Государственного агентства по делам государственной службы и местного самоуправления при Кабинете Министров Кыргызской Республики по доверенности,

руководствуясь частями 1 и 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности нормативного положения абзаца седьмого пункта 4 Положения о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет, утвержденного Указом Президента Кыргызской Республики от 2 февраля 2022 года УП № 25 выраженного словами «начиная с 7 июня 2016 года».

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились ходатайство Акынбекова А.Э., Матцакова С.А. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики нормативное положение абзаца седьмого пункта 4 Положения о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет, утвержденного Указом Президента Кыргызской Республики от 2 февраля 2022 года УП № 25, выраженное словами «начиная с 7 июня 2016 года».

Заслушав информацию судьи-докладчика Бобукеевой М.Р., проводившей подготовку дела к судебному заседанию, исследовав представленные материалы, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 24 июля 2023 года поступило ходатайство Акынбекова А.Э., Матцакова С.А. о проверке соответствия нормативного положения абзаца седьмого пункта 4 Положения о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет (далее - Положение), утвержденного Указом Президента Кыргызской Республики от 2 февраля 2022 года УП № 25, выраженного словами «начиная с 7 июня 2016 года», абзацу второму части 1 статьи 24, статье 55, части 2 статьи 56 Конституции Кыргызской Республики.

В ходатайстве отмечено, что согласно абзацу седьмому пункта 4 Положения в общий стаж государственной и муниципальной службы, дающий право на получение ежемесячной надбавки к должностному окладу за выслугу лет, включается трудовая деятельность по замещению временно отсутствующего государственного гражданского служащего и муниципального служащего начиная с 7 июня 2016 года.

Акынбеков А.Э. в период с 9 апреля 2004 года по 12 апреля 2007 года проработал на различных должностях таможенных органов, временно исполняя обязанности сотрудников, находящихся в отпуске по уходу за ребенком.

Как отмечают заявители, эти периоды работы ранее засчитывались в общий трудовой стаж и начислялись надбавки по выслуге лет. Так, до принятия указанного Положения Акынбекову А.Э. исполняющему обязанности инспектора, старшего инспектора были установлены процентные надбавки к должностному окладу за выслугу лет в размере - 5, 10 процентов за соответствующие периоды прохождения службы.

Однако, как отмечают субъекты обращения, Государственная таможенная служба при Министерстве финансов, рассмотрев рапорт Акынбекова А.Э. относительно зачета к выслуге лет периода работы в качестве временно исполняющего обязанности, а также установления надбавки к окладу по занимаемой должности в размере 50 процентов суммы пенсии отказала, ссылаясь на оспариваемую норму.

В связи с этим, заявители считают, что оспариваемое положение отменяет и сокращает их права на зачет стажа выслуги лет и надбавок к окладу, а также лишает возможности зачесть трехлетний стаж по замещению временно отсутствующего служащего в общий стаж работы для получения надбавки к заработной плате.

В качестве обоснования авторы обращения ссылаются на статьи 55, 56 Конституции, запрещающие принимать законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека. Они указывают, что государственные и муниципальные служащие, замещающие временно отсутствующего служащего, подвергаются дискриминации относительно служащих, занимающих постоянные должности, поскольку они полноценно исполняют работу отсутствующего работника, но при этом на них не распространяются все льготы по занимаемой должности (статья 24 Конституции).

С учетом изложенного, заявители просят признать оспариваемое нормативное положение противоречащим Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 27 сентября 2023 года обращение Акынбекова А.Э., Матцакова С.А. было принято к производству.

В судебном заседании обращающаяся сторона поддержала свои требования.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики Молдобаев А.Т. выразил следующую позицию по рассматриваемому вопросу.

Согласно ранее действующему Закону в сфере государственной службы от 11 августа 2004 года № 114, стаж государственной службы не включал временное замещение отсутствующих служащих лицами, исполняющими их обязанности, поскольку государственным служащим считалось лицо, постоянно занимающее государственную должность в государственном органе.

В соответствии с изменениями, внесенными Законом «О государственной гражданской службе и муниципальной службе» от 7 июня 2016 года, лицам, временно замещающим

отсутствующих государственных служащих, стал зачитываться стаж государственной службы. Вместе с тем, в Положении, утвержденном постановлением Правительства от 6 января 2017 года № 8, была оговорка, что трудовая деятельность по замещению временно отсутствующих государственных служащих включается в стаж, дающий право на надбавки к окладу за выслугу лет, начиная лишь с 7 июня 2016 года

Молдобаев А.Т. указывает на часть 5 статьи 9 Закона «О нормативных правовых актах Кыргызской Республики», согласно которой действие нормативного правового акта не распространяется на отношения, возникшие до его введения в действие. Исключения из настоящего правила представляют случаи, когда обратная сила нормативного правового акта или его отдельного структурного элемента предусмотрена им самим или актом о введении в действие нормативного правового акта, а также когда устраняется или смягчается ответственность за правонарушение, предусмотренное ранее.

Кроме того, он ссылается на правовую позицию Конституционной палаты Верховного суда от 16 декабря 2015 год, в которой указано, что конституционный принцип равенства всех перед законом и судом не препятствует законодателю при осуществлении правового регулирования трудовых отношений устанавливать различия в правовом статусе лиц, принадлежащих к разным по условиям и роду деятельности.

В связи с чем, учитывая, что Акынбеков А.Э. занимал временные должности с 9 апреля 2004 года по 12 апреля 2007 года, до внесения изменений в правовое регулирование относительно зачета стажа для таких должностей, Молдобаев А.Т. считает, что оспариваемое нормативное положение не противоречит Конституции. Такой же позиции придерживаются представитель Министерства юстиции Турганбаева А.К. и представитель Государственного агентства по делам государственной службы и местного самоуправления при Кабинете Министров Усеналиева Б.С., которые также считают оспариваемое нормативное положение не противоречащим Конституции.

В дополнение позиции Молдобаева А.Т. Усеналиева Б.С. отмечает, что введение оспариваемой нормы направлено на стимулирование сотрудников и привлечение молодых специалистов к государственной гражданской и муниципальной службе, и представляет собой неотъемлемую часть системы кадровой политики, которая обеспечивает более эффективное использование человеческих ресурсов в области государственной и муниципальной службы. Представитель Государственной таможенной службы при Министерстве финансов Мейилбеков А.М. изложил следующую позицию по рассматриваемому вопросу.

В реализацию статьи 50 Закона «О прохождении службы в таможенных органах Кыргызской Республики», постановлением Правительства от 1 июня 2000 года № 313 определено Положение о порядке исчисления выслуги лет, назначения и выплаты пенсий и пособий сотрудникам таможенных органов и их семьям.

Как отмечает Мейилбеков А.М., согласно подпункту б) пункта 2 Положения, в выслугу лет сотрудникам таможенных органов засчитывается время службы (работы) в таможенных органах

Кыргызской Республики, СНГ и в таможенных органах бывшего Союза ССР на должностях, по которым предусмотрено присвоение специального звания.

В свою очередь, постановлением Правительства от 9 июня 2000 года № 328, принятого во исполнение Закона «О прохождении службы в таможенных органах Кыргызской Республики» (в редакции, действовавшей в период с 2004 года по 2008 год), был утвержден Перечень должностей младшего, среднего и старшего начальствующего состава, а также соответствующих им специальных званий, которым не предусмотрено присвоение специального звания за период временного исполнения обязанностей по этим должностям (далее постановлением Правительства от 29 мая 2012 года № 343 он признан утратившим силу).

Принимая во внимание вышеотмеченные положения, Мейилбеков А.М. отмечает, что включение в выслугу лет периодов работы Акынбекова А.Э. до

7 июня 2016 года в качестве временно исполняющего обязанности не представилось возможным.

С учетом изложенного, Мейилбеков А.М. считает, что оснований для признания оспариваемого нормативного положения противоречащим Конституции не усматривается.

1. Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы сторон, выслушав мнения третьих лиц, исследовав материалы дела, пришла к следующим выводам.

В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда Кыргызской Республики по данному делу является нормативное положение абзаца седьмого пункта 4 Положения о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет, утвержденного Указом Президента Кыргызской Республики от 2 февраля 2022 года № 25 выраженное словами «начиная с 7 июня 2016 года», изложенное в следующей редакции:

«4. В общий стаж государственной и муниципальной службы, дающий право на получение ежемесячной надбавки к должностному окладу за выслугу лет, включаются:

- трудовая деятельность по замещению временно отсутствующего государственного гражданского служащего и муниципального служащего начиная с 7 июня 2016 года;».

Указ Президента Кыргызской Республики от 2 февраля 2022 года № 25 «Об утверждении Положения о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок к должностному окладу за выслугу лет» принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин-Тоо» от 4 февраля 2022 года № 14, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Конституция Кыргызской Республики гарантирует каждому право на свободу труда, распоряжаться своими способностями к труду, на выбор профессии и рода занятий, охрану и условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены, а также право на получение оплаты труда, не ниже установленного законом прожиточного минимума (часть 3 статьи 42).

К числу способов, посредством которых граждане могут реализовать эти конституционные права, относятся наемный труд, осуществляемый по свободно избранной профессии и роду деятельности и на основании трудового договора, заключаемого с работодателем, а также самостоятельная экономическая деятельность, осуществляемая в свободно избранной сфере индивидуально или совместно с другими лицами.

Труд, являясь неотчуждаемым благом человека, лежит в основе его свободного развития и достижения им для себя и своей семьи достойного уровня жизни. Государство обязано в приоритетном порядке создавать правовые, организационные, экономические и иные благоприятные условия с тем, чтобы у каждого человека возникло реальное право выбора того или иного вида трудовой деятельности.

Вышеуказанное означает, что каждый должен иметь возможность зарабатывать себе на жизнь трудом, который он свободно избирает или на который свободно соглашается, условия которой удовлетворяют его финансовые, социальные, духовные и иные потребности. Именно поэтому в особую категорию конституционных гарантий выделяется свобода выбора труда.

В свою очередь, смысл реализации конституционного права на труд заключается в получении каждым денежного дохода – источника повышения уровня благосостояния его самого и членов семьи, в том числе, в случае наемного труда, - заработной платы.

В соответствии с законодательством Кыргызской Республики заработной платой является вознаграждение (возмещение) за труд в зависимости от сложности, количества, качества и условий, а также выплаты компенсационного и стимулирующего характера. Выплаты компенсационного и стимулирующего характера в виде надбавок и доплат устанавливаются в абсолютных величинах или в процентах к должностному (тарифному) окладу (статья 151 Трудового кодекса).

Надбавки и доплаты стимулирующего характера – это два самостоятельных вида стимулирующих (поощрительных) выплат, имеющие общую цель – индивидуализировать заработок работника с учетом различных факторов, не учтенных в размере тарифной ставки.

В отличие от компенсационных выплат, доплаты и надбавки стимулирующего характера не связаны с оплатой труда в каких-то особых, вредных или опасных условиях, отклоняющихся от установленных норм. Их цель состоит в стимулировании работников к повышению количества и качества труда, для их дальнейшего личностного роста и развития.

Стимулирующие доплаты и надбавки носят постоянный характер и выплачиваются не за будущие, требующие оценки достижения, а за уже достигнутые результаты и индивидуальные качества работника, обеспечивающие высокую результативность его работы. Они

устанавливаются за высокую квалификацию, непрерывный стаж, классность, ученое звание и иные заслуги.

Однако установление работникам стимулирующих выплат не является обязательным как с точки конституционных гарантий, так и общих принципов отраслевого законодательства.

Тем не менее, законодатель, обладая достаточно широкой свободой усмотрения при осуществлении своих полномочий вправе вводить как общие правила определения различных процентных надбавок к должностным окладам государственных и муниципальных служащих, так и особенностей применительно к их отдельным категориям.

В рассматриваемом случае, исходя из социальной ценности для общества трудовой деятельности по выполнению государственных функций, законодатель предусмотрел для лиц, посвящающих себя служению в органах государственной власти и местного самоуправления, специальные правила установления надбавок к окладам за выслугу лет, их размеры, условия назначения и выплаты. Тем самым, законодатель установил дополнительные стимулирующие выплаты к окладам государственных и муниципальных служащих с целью поощрения их многолетнего труда, а также мотивации на продолжение общественно значимой работы, повышения качественных и количественных показателей труда, а также поддержания уровня их материального достатка.

3. Согласно Конституции, никто не может подвергаться дискриминации по признаку пола, расы, языка, инвалидности, этнической принадлежности, вероисповедания, возраста, политических или иных убеждений, образования, происхождения, имущественного или иного положения, а также других обстоятельств. В Кыргызской Республике все равны перед законом и судом (абзац 2 части 1, часть 2 статьи 24).

Исходя из норм и духа Конституции, законодатель в своей нормотворческой деятельности обязан строго придерживаться принципов равноправия и недискриминации как выражение и внедрение в жизнь общества идеи социальной справедливости. Это означает, что за исключением очевидно необходимых случаев, все люди должны обладать одинаковым правовым статусом, то есть, иметь права, свободы и обязанности одинакового объема и содержания, а также одинаковые возможности по их реализации и защите. Это, безусловно, касается и вопросов предоставления каждому равных возможностей при осуществлении права на труд, а также соблюдения принципа справедливого вознаграждения за труд.

Таким образом, социальная справедливость является основой правового, социального государства, внутренняя политика которого должна быть направлена на обеспечение справедливых условий в сфере труда для достижения достойной жизни и свободного развития каждого человека. В таком государстве сглаживаются социальные различия, а соответствующие гарантии обеспечиваются эффективным государственным регулированием.

4. Впервые правило о включении времени работы государственного и муниципального служащего, замещавшего временно отсутствующего служащего, в стаж государственной и муниципальной службы, а при наличии классного чина и выслуги лет, - с выплатой соответствующей

надбавки, было введено с принятием Закона «О государственной гражданской службе и муниципальной службе от 30 мая 2016 года № 75, который вступил в силу со дня его официального опубликования в газете «Эркин-Тоо» 7 июня 2016 года.

Позднее, 27 октября 2021 года был принят новый Закон «О государственной гражданской службе и муниципальной службе», в соответствии с которым установлено, что стаж государственной и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет исчисляется в порядке, определяемом Президентом, трудовая деятельность по замещению временно отсутствующего служащего засчитывается в стаж государственной и муниципальной службы (части 6, 7 статьи 21).

Во исполнение этого Закона Президентом Кыргызской Республики был издан Указ от 2 февраля 2022 года УП № 25, которым утверждено Положение о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет, где абзацем седьмым пункта 4 установлено, что в общий стаж государственной и муниципальной службы, дающий право на получение ежемесячной надбавки к должностному окладу за выслугу лет, включается трудовая деятельность по замещению временно отсутствующего государственного гражданского служащего и муниципального служащего начиная с 7 июня 2016 года.

Как видно из приведенной хронологии, суть оспаривания данного Положения заключается в распространении вышеуказанного правила начиная лишь с 7 июня 2016 года, что, по мнению обращающейся стороны, ухудшает положение лиц, замещавших временно отсутствовавших служащих до указанной даты, и вводит элементы неравенства для лиц с одинаковым статусом.

В соответствии с установленными Конституцией гарантиями в сфере защиты труда при выполнении работником установленных требований к количеству и качеству труда, при достижении показателей и соблюдении условий, необходимых для приобретения права на получение определенных системой оплаты труда денежных выплат, ему должно быть обеспечено справедливое вознаграждение за труд в размере, соответствующем затраченным им трудовым усилиям, условиям труда, отвечающим требованиям безопасности и гигиены.

В свою очередь, как отмечалось в настоящем Решении, процентные надбавки за выслугу лет относятся к стимулирующим выплатам и доплачиваются к должностному окладу. Хотя они и являются составной частью заработной платы, но не могут расцениваться как вознаграждение (возмещение) за выполненный конкретный труд с учетом его сложности, количества и качества. Вопросы введения подобных доплат выходят за пределы конституционно-правового регулирования и государство вправе решать их в зависимости от макроэкономических показателей экономики и принципов бюджетного права.

Законодатель впервые ввел правило учета времени работы государственного и муниципального служащего, замещавшего временно отсутствующего служащего, в стаж государственной и муниципальной службы с 7 июня 2016 года, соответственно, установление этой же даты оспариваемым нормативным положением в качестве начала применения данного

правила для начисления доплаты за выслугу лет не может расцениваться как обстоятельство, ухудшающее положение одних субъектов по отношению к другим и содержащее фактор неравенства.

С учетом изложенного, Конституционный суд приходит к выводу, что введение оспариваемого нормативного положения законодателем и Президентом Кыргызской Республики осуществлено в рамках своих дискреций и должны рассматриваться как последовательные меры, направленные на поэтапное улучшение положения лиц, временно замещающих отсутствующих работников, и обусловлены правовым положением государственной и муниципальной служб.

Таким образом, дифференцированный подход правового регулирования при учете трудового стажа работника в период замещения им временно отсутствующего работника для расчета ежемесячной надбавки к должностному окладу за выслугу лет в периоды до и после 7 июня 2016 года, не может расцениваться как нарушение конституционного права работников на справедливое вознаграждение за труд без какой бы то ни было дискриминации и умаление ранее предоставленного права.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать нормативное положение абзаца седьмого пункта 4 Положения о порядке исчисления стажа государственной службы и муниципальной службы для выплаты процентных надбавок за выслугу лет, утвержденное Указом Президента Кыргызской Республики от 2 февраля 2022 года УП № 25, выраженное словами «начиная с 7 июня 2016 года» не противоречащим части 1 статьи 24, статье 55, части 2 статьи 56 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежат исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

о проверке конституционности пункта 8 части 1 статьи 32
конституционного Закона Кыргызской Республики
«О государственном языке Кыргызской Республики»
в связи с обращением Исакжанова Расулжана Тахиржановича

8 мая 2024 года

город Бишкек

№ 08-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего – Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., при секретаре Маамыталы кызы К., с участием:

обращающейся стороны – Исакжанова Расулжана Тахиржановича;

стороны-ответчика – Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц – Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики, Мураталиева Мелиса Казакбаевича, Абдымомуновой Эльзады, представителей Национальной комиссии по государственному языку и языковой политике при Президенте Кыргызской Республики по доверенности, Сыдыкова Орозбека Кадырбековича, Кадырбековой Каныкей Кадырбековны, представителей Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности, Султанова Тимура Султановича, представителя Адвокатуры Кыргызской Республики по доверенности, руководствуясь частями 1, 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности пункта 8 части 1 статьи 32 конституционного Закона Кыргызской Республики «О государственном языке Кыргызской Республики».

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились обращение Исакжанова Р.Т. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики оспариваемая норма.

Заслушав информацию судьи-докладчика Дуйшеева К.А., проводившего подготовку дела к судебному заседанию, и, исследовав материалы дела, Конституционный суд Кыргызской Республики,

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 18 сентября 2023 года поступило ходатайство Исакжанова Р.Т. о проверке соответствия пункта 8 части 1 статьи 32 конституционного Закона Кыргызской Республики «О государственном языке Кыргызской Республики», частям 1, 2 статьи 23, части 1 статьи 24 Конституции Кыргызской Республики.

Заявитель в обращении отмечает, что согласно статье 64 Конституции, организация и порядок деятельности Адвокатуры как самоуправляемого профессионального сообщества адвокатов, а также права, обязанности и ответственность адвокатов определяются законом. В реализацию данного конституционного положения был принят Закон «Об Адвокатуре Кыргызской Республики и адвокатской деятельности», в соответствии с которым Адвокатура представляет собой самоуправляемое профессиональное сообщество адвокатов, основанное на обязательном членстве в нем адвокатов Кыргызской Республики, создаваемое на основе общности профессиональных интересов, призванное выражать и защищать их интересы, содействовать повышению квалификации адвокатов и развитию адвокатской деятельности и, как институт гражданского общества, не входит в систему государственных органов и осуществляет свою деятельность в соответствии с Конституцией, обозначенным Законом и уставом Адвокатуры (части 1, 2 статьи 2).

Однако частью 1 статьи 32 конституционного Закона «О государственном языке Кыргызской Республики» (далее – конституционный Закон) в перечень должностных лиц, которые обязаны владеть государственным языком, использовать его при исполнении служебных обязанностей также включены адвокаты.

Исакжанов Р.Т. утверждает, что установление такой обязанности является ограничением для осуществления адвокатской деятельности и считает, что не владение государственным языком на должном уровне и не использование его при исполнении служебных обязанностей никоим образом не угрожает национальной безопасности, общественному порядку, здоровью и нравственности населения, а также не ущемляет права и свободы других лиц. Тогда как ограничение прав и свобод человека и гражданина в силу части 1 статьи 24 Конституции может применяться лишь на основании Конституции и законов в вышеуказанных целях, а также допускается на государственной и военной службах.

В подкрепление своих доводов автор обращения отмечает, что адвокаты, помимо участия в осуществлении правосудия, представляют интересы граждан, самостоятельно защищают их права и свободы и другими способами.

С учетом изложенного, субъект обращения просит признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 17 октября 2023 года ходатайство Исакжанова Р.Т. было принято к производству.

В ходе судебного заседания обращающаяся сторона поддержала свои требования и просила их удовлетворить.

Сторона-ответчик в лице постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Ысыранова С.К. не согласился с доводами заявителя и считает, что оспариваемая норма не противоречит Конституции. В обоснование своей позиции он привел нижеследующие доводы.

Государственный язык обладает важной символической ценностью, наравне с флагом, гимном или гербом страны, способствуя политическому, культурному и социальному объединению ее жителей. Как конституционно- правовой признак государственности, он является основной формой его функционирования, позволяющей идентифицировать его и выделять из числа других государств.

В Кыргызстане в качестве официального языка используется русский язык. Представителям всех этнических групп, образующих народ Кыргызской Республики, гарантируется право на создание условий для сохранения, изучения и развития родного языка (части 2, 3 статьи 13 Конституции).

Частью 1 статьи 32 конституционного Закона законодатель определил, что адвокаты обязаны владеть государственным языком и использовать его при исполнении служебных обязанностей.

Сторона-ответчик отмечает, что профессия адвоката имеет публично-значимый характер, без функционирования института Адвокатуры государство не сможет выполнить конституционную задачу по построению эффективной системы правосудия.

Согласно статье 49 Уголовно-процессуального кодекса, адвокат – это лицо, осуществляющее защиту прав и интересов подозреваемого, обвиняемого, осужденного, оправданного, потерпевшего, свидетеля в уголовном судопроизводстве и оказывающее им квалифицированную юридическую помощь.

Адвокат, представляя интересы подзащитного, защищая его права и свободы в судебном производстве, тем самым, выступает одним из субъектов судопроизводства.

Положениями конституционного Закона требуется ведение судопроизводства в Кыргызской Республике на государственном языке, при этом официальный язык может использоваться в соответствии с вышеуказанным кодексом (пункт 3 статьи 4, статья 7).

В этой связи, учитывая важность статуса кыргызского языка как государственного и как одной из неотъемлемых основ сохранения государства, Ысыранов С.К. считает, что требование к адвокатам в части владения государственным языком в объеме, необходимом для исполнения своих обязанностей, вполне закономерно и выступает важным фактором успешной правовой

защиты интересов клиента. Не владея государственным языком, адвокат не сможет в полной мере осуществить защиту прав и свобод своего подзащитного, правильно и четко обосновать линию защиты.

Он также отмечает, что Адвокатура активно участвует в преобразовании судебной системы и развитии правового, демократического государства, внося значительный вклад в законодательные процессы, обсуждения и реализацию правовых реформ.

Основываясь на изложенном, Ысыранов С.К. считает, что оспариваемая норма не противоречит Конституции, не посягает на права и свободы человека и гражданина и абсолютно не носит дискриминационный характер, ввиду чего просит ходатайство Исакжанова Р.Т. оставить без удовлетворения.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Молдобаев А.Т. считает доводы заявителя необоснованными по следующим основаниям.

Кыргызский язык – основа национальной идентичности, его сохранение имеет такое же значение, как и защита государства, его независимости. Цель закрепления языка как государственного заключается в его использовании, как одного из инструментов осуществления государственной национальной политики.

Защита прав и защита языкового многообразия, как части культурного наследия, требуют специальных мер государственной поддержки. Обеспечение политического единства оправдывает обязательное установление государственного языка для использования в официальных сферах общения – при подготовке документов государственных органов, публикации нормативных актов, проведении выборов.

Молдобаев А.Т. отмечает, что несмотря на то, что и гражданское и уголовное судопроизводство может осуществляться на официальном языке, законодательством приоритет отводится государственному языку. Адвокаты, осуществляя свою деятельность, руководствуются частью 3 статьи 6 Закона «О нормативных правовых актах Кыргызской Республики», в которой закреплено, что в случае расхождения текста Конституции и иных нормативных правовых актов на государственном языке с текстом на официальном языке, текст на государственном языке считается оригиналом. Следовательно, для осуществления и оказания юридической помощи, необходимо владение государственным языком.

Учитывая вышеизложенное, Молдобаев А.Т. считает, что оспариваемая норма не противоречит Конституции.

Представитель Национальной комиссии по государственному языку и языковой политике при Президенте отмечает, что в силу признания кыргызского языка государственным конституционный Закон предусматривает ведение судопроизводства на государственном языке и использование официального языка в соответствии с процессуальным законодательством (часть 1 статьи 7), тем самым, автоматически обязывая участников процесса, в том числе и адвоката, владеть государственным языком.

Мураталиев М.К. отмечает, что адвокат это лицо, представляющее интересы подзащитного и защищающее его права и свободы в судебном процессе. В случае не владения государственным языком, адвокат не способен в полной мере осуществить защиту прав и свобод своего подзащитного. Отсутствие языковых навыков ограничивает возможность адвоката ясно и точно аргументировать свою позицию в суде, что в свою очередь, напрямую может повлиять на исход дела.

В связи с чем, он полагает, что требование, установленное оспариваемой нормой, не противоречит Конституции, тем более, не посягает на права и свободы человека и гражданина, и не носит дискриминационный характер.

Представитель Министерства юстиции Сыдыков О.К. придерживается тех же позиций, что были изложены Ысырановым С.К., Молдобаевым А.Т. и Мураталиевым М.К.

Представитель Адвокатуры Султанов Т.С. в своих доводах ссылается на международные акты, такие как Всеобщая декларация прав человека и Международный пакт о гражданских и политических правах, которые подчеркивают, что все люди равны перед законом и имеют право на защиту без дискриминации по любому признаку, включая язык.

Султанов Т.С. считает, что обязательность владения государственным языком адвокатами для осуществления их деятельности, закрепленная оспариваемой нормой, противоречит вышеуказанным международным актам и нормам Конституции, поскольку адвокат, как субъект правоотношений не входит в систему военных, государственных и муниципальных служащих, где установлено обязательное знание государственного языка.

Вместе с этим, согласно статье 29 Закона «Об Адвокатуре Кыргызской Республики и адвокатской деятельности», адвокат самостоятелен при осуществлении адвокатской деятельности в выборе средств и способов защиты прав и интересов лиц, обратившихся за юридической помощью, и не связан с мнениями других лиц.

Султанов Т.С. полагает, что нарушение прав адвоката, обусловленное требованием о владении государственным языком в контексте конституционного Закона, представляет собой серьезную угрозу принципам справедливости и равенства всех перед законом и ограничению доступа к правосудию отдельных субъектов правовых отношений.

Важнейшими условиями обеспечения права на справедливое правосудие, в том числе, является и квалифицированная юридическая помощь, тогда как оспариваемая норма создает искусственный барьер не только для адвокатов, но и для граждан, которые по своей воле выбрали того или иного адвоката в качестве защитника.

Таким образом, по мнению представителя Адвокатуры, введение такого требования может привести к систематическим нарушениям прав адвокатов и их клиентов.

Конституционный суд, обсудив доводы сторон, заслушав пояснения третьих лиц, и, исследовав материалы дела, пришел к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда по данному делу является пункт 8 части 1 статьи 32 конституционного Закона Кыргызской Республики «О государственном языке Кыргызской Республики» изложенный в следующей редакции:

«Статья 32. Лица, которые обязаны владеть государственным языком, использовать его при исполнении служебных обязанностей

1. Следующие лица обязаны владеть государственным языком и использовать его при исполнении служебных обязанностей:

8) адвокаты;».

Конституционный Закон «О государственном языке Кыргызской Республики» принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин Тоо» от 18 июля 2023 года №57, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов и является действующим.

2. Преамбула Конституции определяет ключевые идеологические цели, выражая глубокое стремление кыргызского народа к сохранению и укреплению своей государственности, приверженности основополагающим принципам правового государства, справедливости и равноправия всех граждан.

Эти стремления вытекают, прежде всего, из такого основополагающего документа в новейшей истории Кыргызстана, как Декларация о государственном суверенитете Республики Кыргызстан, принятой 30 декабря 1990 года. Согласно этой Декларации, кыргызская нация признает важность сохранения и развития целостности национальной государственности, а также культурного и языкового наследия.

В этом контексте закрепление Конституцией кыргызского языка как государственного не является случайным, а отражает естественное развитие национальной идентичности и государственной самобытности кыргызов. Кыргызский язык, как конституционно-правовой атрибут государственности, играет ключевую роль в качестве важного инструмента деятельности государства, обеспечивая его уникальность. Это также объясняет, почему кыргызский язык традиционно используется народом как основное средство национального общения, подчеркивая его фундаментальное значение для культурной жизни и социального взаимодействия в стране.

Вместе с тем Конституция, проявляя уважение к историческому аспекту развития кыргызской государственности в XX веке и признавая русский язык средством взаимодействия в самом широком спектре, устанавливает его в качестве официального языка, а также гарантирует представителям всех других этносов, образующих народ Кыргызской Республики, право на создание условий для сохранения, изучения и развития родного языка (части 2 и 3 статьи 13).

Однако, как уже указывалось органом конституционного контроля, право на использование родного языка другими этносами не абсолютно. Оно направлено на поддержку социокультурных интересов человека, но не дает права на его неограниченное применение во всех сферах публичной жизни государства (Решение от 28 ноября 2013 года).

3. Конституционный принцип правового государства закладывает фундаментальные юридические основы для функционирования государства и его взаимодействия с гражданами, устанавливая общие правила поведения и рамки осуществления власти (часть 1 статьи 1). Основным аспектом этого принципа – верховенство Конституции, в соответствии с которой принимаются конституционные законы, законы и другие нормативные правовые акты (далее – НПА) на государственном и официальном языках. При этом законодатель особо подчеркивает, что акты, изданные на государственном языке, имеют приоритет и считаются оригиналами (часть 3 статьи 10 конституционного Закона и статья 6 Закона «О нормативных правовых актах Кыргызской Республики»).

Это статусное закрепление не является лишь формальным признанием, оно предписывает, чтобы вся государственная деятельность, включая законодательную, исполнительную и судебную, осуществлялась на государственном языке.

4. Важной составляющей принципа правового государства является признание и гарантия защиты прав и свобод каждого человека в соответствии с Конституцией и международными нормами (часть 1 статьи 23).

Одним из таких гарантий является конституционное право на получение квалифицированной юридической помощи (часть 4 статьи 61 Конституции). Это положение подтверждает обязательство государства на установление законодательных мер общего характера по вопросам деятельности государственных органов и негосударственных институтов, задействованных в публичной юридической сфере. Оказание юридических услуг, таким образом, служит публичным интересам, и соответственно приобретает публично-правовое значение. Это делает его неотделимым от функционирования не только институтов судебной власти, но и иных государственных и негосударственных механизмов, предназначенных для разрешения всевозможных социальных конфликтов.

В этой связи государство должно обеспечить следующие условия: во-первых, создать необходимую правовую основу деятельности по оказанию квалифицированной юридической помощи; во-вторых, обеспечить доступ к оказанию этой помощи только тем лицам, квалификация которых позволяет им эффективно выполнять свои функции в интересах граждан; и в-третьих, установить четкие профессиональные и квалификационные требования для ведения адвокатской деятельности.

Таким образом, адвокаты, принимая на себя миссию по оказанию квалифицированной юридической помощи, в том числе и гарантированной государством, играют ключевую роль в

реализации конституционных обязательств государства в сфере обеспечения защиты законных прав и интересов граждан.

5. Законодатель, принимая во внимание значимость вышеобозначенных факторов, определил порядок регулирования деятельности по оказанию квалифицированной юридической помощи в законах «Об Адвокатуре Кыргызской Республики и адвокатской деятельности» и «О гарантированной государством юридической помощи». А их целями предусмотрел реализацию прав индивидов на доступ к правосудию, обеспечение справедливого судебного разбирательства и создание более эффективной, справедливой, основанной на верховенстве права системы отправления правосудия.

Согласно вышеотмеченным актам, квалифицированная юридическая помощь включает в себя профессиональную деятельность адвоката по представительству и/или защите законных прав и интересов лиц по уголовным, гражданским, административным делам и по делам о правонарушениях на всех стадиях судопроизводства.

А как это определено в статье 4 конституционного Закона, судопроизводство должно осуществляться на государственном языке.

Установление государственного языка в качестве основного языка судопроизводства прямо вытекает из нормы Конституции о придании кыргызскому языку статуса государственного (часть 1 статьи 13).

В данном контексте обязательное знание государственного языка адвокатами не только подчеркивает их роль в обеспечении доступа к правосудию и надлежащей защите прав и свобод участников судебного процесса, но и отражает отмеченные в настоящем Решении конституционно значимые цели.

Таким образом, требование законодателя о владении государственным языком адвокатами в рамках их служебных обязанностей диктуется с этими важными целями и не могут рассматриваться как ограничение их деятельности. Адвокаты, предоставляющие правовую помощь субъектам, находящимся в состоянии правового конфликта или обратившимся к ним со своими жизненно важными интересами и готовыми довериться им как к лицам, обладающим специальными познаниями, обязаны придавать первостепенное значение знанию законодательства на государственном языке, поскольку применение и апеллирование нормами законов и иных НПА является самым главным инструментом в его деятельности.

Также необходимо отметить, что поскольку адвокаты неотъемлемая часть общества, в котором государственный язык используется как в повседневной коммуникации, так и официальных делах, соответственно, владение ими этим языком является неизбежным для эффективного выполнения ими своих профессиональных обязанностей.

6. Государство заложило сохранение и развитие языковой политики в Национальную стратегию развития Кыргызской Республики до 2040 года и определило основные ее приоритетные направления и задачи в Программе развития государственного языка и

совершенствования языковой политики на 2021-2025 годы (Указ Президента от 31 октября 2018 года № 221, постановление Правительства от 1 октября 2020 года № 510).

Среди основных задач и направлений в этих документах значится достижение полномасштабного и широкого применения государственного языка во всех сферах общественной жизни республики и укрепление правовой основы развития государственного языка.

В рамках этих усилий и был принят в новой редакции конституционный Закон «О государственном языке Кыргызской Республики», устанавливающий правовые основы осуществления государственной языковой политики, обязанности государственных органов, учреждений, организаций и органов местного самоуправления в создании условий для развития государственного языка.

Главами 12-13 конституционного Закона определены их полномочия, среди которых на Кабинет Министров возложено утверждение и обеспечение выполнения государственной программы развития государственного языка, в которой должны быть отражены основные стратегические цели и приоритетные задачи государственной политики по поддержке государственного языка в течение соответствующего периода времени, а также планируемые меры для достижения указанных целей и задач. Указанная Программа должна разрабатываться и реализовываться с учетом установленных законом гарантий и льгот, необходимых для удовлетворения потребностей граждан Кыргызской Республики, иностранных граждан и лиц без гражданства в изучении государственного языка, для распространения его использования как в Кыргызской Республике, так и за ее пределами (часть 3 статьи 36).

Такая регламентация гарантирует конституционные права всех других этносов, образующих народ Кыргызской Республики, особенно в аспекте поддержания разумного баланса между конституционными ценностями в процессе их взаимодействия.

Таким образом формулировка оспариваемой нормы, хотя и содержит прямое указание на обязанность адвокатов владеть государственным языком, приобретает императивный характер по мере планомерной реализации государственной программы развития государственного языка, создания объективных условий для его освоения лицами, не владеющими государственным языком, и поэтапного внедрения языковой политики во все сферы жизнедеятельности общества.

Кроме того, рассматриваемый конституционный Закон не случайно устанавливает возможность использования официального языка в судопроизводстве в соответствии с процессуальным законодательством (статья 7).

Тем самым, законодатель закрепляет универсальное правило для всех участников судопроизводства, которое действует во всех формах судопроизводства.

Так, лицам, не владеющим или недостаточно владеющим языком, на котором ведется судопроизводство, на любой стадии путем разъяснения обеспечивается специальное право делать заявления, давать показания, заявлять ходатайства, знакомиться с материалами дела, выступать

в суде, слушать судоговорение на языке, которым он владеет, с возможностью пользоваться услугами переводчика.

Реализация этого права соотносится с положениями Всеобщей декларации прав человека и Международным пактом о гражданских и политических правах, в которых также указано о важности использования родного языка и получения бесплатной помощи переводчика в суде.

В этой связи обеспечение права на полноценное использование официального языка или языка, которым участник процесса владеет лучше, в рамках судопроизводства является принципом, обеспечивающим равный доступ каждого гражданина к правосудию. Это означает, что никакой участник судопроизводства не должен сталкиваться с языковыми барьерами в доступе к судебной защите по причине невладения государственным языком. Поэтому такая нормативная поддержка языковых прав отвечает конституционным установлениям и предотвращает любую дискриминацию, включая по языковому признаку, поскольку гарантирует каждому участнику судебного процесса возможность полноценно понимать его ход, активно участвовать в защите своих прав и представлять свои интересы в суде на равных условиях с другими участниками.

Таким образом при существующем правовом регулировании порядка внедрения государственного языка оспариваемая норма не может быть признана противоречащей Конституции и должна расцениваться как необходимое требование для выполнения таких публично-значимых функций, как адвокатская деятельность.

Требование владения государственным языком не является немедленно обязательным для всех адвокатов, а реализуется по мере того, как государство будет создавать все необходимые условия для его освоения. Такой подход обеспечивает справедливость в требованиях и позволяет всем заинтересованным сторонам адаптироваться к новым условиям без неоправданного давления.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4, 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать пункт 8 части 1 статьи 32 конституционного Закона Кыргызской Республики «О государственном языке Кыргызской Республики» не противоречащим частям 1, 2 статьи 23, части 1 статьи 24 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее Решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

по делу о проверке конституционности статьи 62 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 2 февраля 2017 года), статьи 73 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 1 октября 1997 года) в связи с запросами судей Уметалиевой Ч.М. и Аскарбекова А.А.

21 июня 2024 года

город Бишкек

№ 09-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего - Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Маамыталы кызы К., руководствуясь частями 1, 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 38, 45 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел по письменной процедуре дело о проверке конституционности статьи 62 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 2 февраля 2017 года) (далее – УК 2017 года), статьи 73 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (далее - УК 1997 года) в связи с запросами судей Уметалиевой Ч.М., Аскарбекова А.А.

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились запросы судьи Первомайского районного суда города Бишкек Уметалиевой Ч.М., судьи Таш-Кумырского городского суда Джалал-Абадской области Аскарбекова А.А. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции статья 62 УК 2017 года, предусматривающая условия освобождения лица от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности уголовного преследования, и статья 73 УК 1997 года, определяющая основания и условия освобождения от наказания вследствие истечения срока давности исполнения обвинительного приговора. Заслушав информацию судьи-докладчика Айдарбековой Ч.А., проводившей подготовку дела к судебному заседанию, и, исследовав представленные материалы, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 1 апреля 2024 года поступил запрос судьи Первомайского районного суда города Бишкек Уметалиевой Ч.М. о проверке соответствия статьи 62 УК 2017 года статье 60 Конституции.

Как следует из обращения и представленных к нему документов, в производстве суда находится уголовное дело в отношении Кулматова Р.А. в совершении им преступлений, предусмотренных статьями 122, 207 и 280 Уголовного кодекса (в редакции от 28 октября 2021 года) (далее – УК).

Кулматов Р.А. совершил вышеуказанные преступления 24 ноября 2006 года, после чего скрылся. В период расследования уголовного дела 23 января 2007 года он был объявлен в розыск и лишь 30 января 2023 года задержан.

Приговором Первомайского районного суда города Бишкек от 29 июня 2023 года Кулматов Р.А. был признан виновным в совершении преступлений, но на основании статьи 62 УК 2017 года освобожден от наказания в связи с истечением срока давности привлечения к уголовной ответственности. Указанный приговор был оставлен в силе решением Бишкекского городского суда от 19 сентября 2023 года, но постановлением Верховного суда от 26 декабря 2023 года судебные акты первой и второй инстанций были отменены, уголовное дело было направлено на новое рассмотрение в суд первой инстанции.

В запросе судьи отмечается, что суды первой и апелляционной инстанций, принимая судебные акты об освобождении Кулматова Р.А. от отбытия наказания, руководствовались статьей 12 УК, предусматривающей необходимость применения наиболее мягкого закона, если уголовный закон со времени совершения преступления неоднократно изменялся. Положения статьи 62 УК 2017 года предусматривали более мягкие уголовно-правовые последствия совершенного деяния по сравнению с положениями аналогичной статьи 58 действующего УК. В этой связи суды посчитали, что применению подлежит норма, содержащая предельный срок давности в пятнадцать лет, независимо от приостановления производства в связи с уклонением обвиняемого от следствия или суда.

Верховный суд, отменяя вышеуказанные судебные акты, отметил, что нижестоящие суды ошибочно истолковали проверяемую норму и не учли, что течение срока давности приостанавливается с момента объявления лица в розыск и возобновляется с момента его задержания, то есть течение срока приостанавливается независимо от того, прошло ли пятнадцать лет с момента совершения преступления или нет.

Исходя из вышеуказанных обстоятельств у субъекта обращения возникли сомнения в том, предполагают ли положения статьи 62 УК 2017 года приостановление течение срока давности, когда виновное лицо скрывается от органов следствия и суда и находится в розыске, если с момента совершения преступления прошло более пятнадцати лет, что является для обвиняемых наиболее мягким последствием.

На основании изложенного, судья Первомайского районного суда города Бишкек Уметалиева Ч.М. просит проверить статью 62 УК 2017 года на соответствие требованиям статей 60 и 102 Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда от 22 апреля 2024 года запрос был принят к производству.

В Конституционный суд 20 мая 2024 года поступил еще один запрос судьи Таш-Кумырского городского суда Джалал-Абадской области Аскарбекова А.А. о проверке соответствия статьи 73 УК 1997 года статье 60 Конституции.

Как следует из запроса и представленных к нему материалов, приговором Таш-Кумырского городского суда 5 июня 2008 года Жылтырбеков А.Ж. был признан виновным в совершении изнасилования малолетней (пункт 3 части 3 статьи 129 УК 1997 года) и приговорен к пятнадцати годам лишения свободы. Далее, 18 июля 2008 года приговором Джалал-Абадского областного суда действия Жылтырбекова А.Ж. были переквалифицированы на статью 132 УК 1997 года (половое сношение с лицом заведомо не достигшим шестнадцатилетнего возраста) и определено наказание в виде лишения свободы сроком на 3 года условно. Осужденный был освобожден из зала суда. В последующем постановлением Верховного суда от 28 октября 2008 года приговор апелляционной инстанции был отменен и оставлен в силе приговор первой инстанции, исполнение которого должно было начаться 5 декабря 2008 года. Однако к этому моменту Жылтырбеков А.Ж. скрылся, в связи с чем 13 января 2009 года был объявлен в розыск.

7 марта 2024 года Жылтырбеков А.Ж. был задержан и доставлен в учреждение № 1 в селе Молдовановка для отбывания наказания.

29 апреля 2024 года адвокатом Батырбековым Ж., действующим в интересах Жылтырбекова А.Ж., было внесено ходатайство в Таш-Кумырский городской суд об освобождении осужденного Жылтырбекова А.Ж. от наказания в связи с истечением сроков давности исполнения приговора в соответствии с пунктом 12 статьи 431 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики.

По мнению адвоката Батырбекова Ж., осужденный Жылтырбеков А.Ж. должен быть освобожден от отбывания наказания, поскольку обвинительный приговор в отношении него не был приведен в исполнение по истечении пятнадцати лет и четырех месяцев. Суд при рассмотрении вопросов, связанных с исполнением приговора, должен учитывать нормы уголовного закона, смягчающие уголовно-правовые последствия, если с момента совершения преступления до настоящего времени он неоднократно изменялся (статья 12 УК).

На основе сравнения норм уголовного закона, предусматривающих освобождение от отбывания наказания в связи с истечением сроков давности исполнения приговора согласно УК в соответствующих редакциях от 1 октября 1997 года, 2 февраля 2017 года и 28 октября 2021 года, субъект обращения считает, что положения УК 1997 года предусматривают более мягкие уголовно-правовые последствия для Жылтырбекова А.Ж., поскольку не предусматривают ужесточающего обстоятельства, как невозможность освобождения от отбывания наказания за истечением сроков

давности исполнения приговора за преступления против половой неприкосновенности и половой свободы несовершеннолетних.

С учетом отмеченного, у судьи возникли сомнения в конституционности применения УК 2017 года и УК 2021 года, которые исключают применение срока давности за преступления против половой неприкосновенности и половой свободы несовершеннолетних, тогда как статья 73 УК 1997 года содержит более мягкие последствия для осужденных.

На основании изложенного, судья Аскарбеков А.А. просит проверить статью 73 УК 1997 года на соответствие статье 60 Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда от 28 мая 2024 года запрос судьи был принят к производству. Учитывая однородность требований в указанных выше обращениях судей, дела были соединены в одно конституционное судопроизводство 29 мая 2024 года.

В соответствии с пунктом 3 части 2 статьи 38 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» рассмотрение дела по запросу судей осуществляется по письменной процедуре. В силу части 3 статьи 34 названного конституционного Закона судьи, чьи запросы приняты к производству Конституционного суда, стороной не признаются и на заседание не вызываются.

По рассматриваемому делу стороной-ответчиком был признан Жогорку Кенеш Кыргызской Республики, третьими лицами – Администрация Президента Кыргызской Республики, Верховный суд Кыргызской Республики, Генеральная прокуратура Кыргызской Республики, Министерство юстиции Кыргызской Республики.

В представленном возражении стороны-ответчика отмечается, что судьи в своих запросах не представили аргументацию и основания, которые бы указывали на противоречие или несоответствие проверяемых статей статье 60 Конституции.

Ысыранов С.К. отмечает, что одним из основных принципов уголовно- процессуального законодательства является принцип неотвратимости уголовной ответственности, что предполагает обязательное раскрытие и расследование каждого преступления, а виновные должны быть привлечены к справедливому судебному процессу и наказанию.

В соответствии со статьей 58 УК, срок давности уголовного преследования приостанавливается, если лицо, совершившее преступление, уклонилось от следствия или суда и возобновляется со дня его задержания. Такой же принцип заложен и в проверяемых статьях 62 УК 2017 года, 73 УК 1997 года, когда обвиняемый или осужденный уклоняется от уголовной ответственности. Освобождение от уголовной ответственности, а равно и освобождение от исполнения наказания, возможны лишь в том случае, если уголовное преследование или исполнение наказания не были своевременно осуществлены по причинам, не зависящим от обвиняемого или осужденного. Если же лицо, совершившее преступление уклоняется от ответственности, течение давности должно быть приостановлено.

Ысыранов С.К. отмечает, что в соответствии со статьей 60 Конституции проверяемые нормы в части приостановления и возобновления течения сроков давности не устанавливают новую ответственность и не отягчают существующую, а лишь регулируют процедуру применения сроков давности в случаях уклонения от следствия или суда. В этой связи они соответствуют конституционным гарантиям, поскольку не нарушают принципа неприменения более строгого закона обратным числом и не касаются изменения существа ответственности.

В соответствии с Конституцией Пленум Верховного суда дает разъяснения по вопросам судебной практики, которые обязательны для всех судов и судей. Ысыранов С.К. считает, что Верховный суд должен был предоставить полное разъяснение по вопросам судебной практики для исключения неясностей в вышеупомянутых нормах уголовного судопроизводства.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Молдобаев А.Т. по своему содержанию изложил аналогичную позицию с позицией стороны-ответчика.

При этом Молдобаев А.Т. также отметил, что в данных запросах не рассматривается соответствие указанных норм УК положениям Конституции, а говорится о возможности применения судьями утративших силу статей уголовного закона для освобождения от уголовной ответственности осужденных за убийство и изнасилование. В этой связи указанный вопрос должен решаться судьями самостоятельно либо посредством принятия соответствующего постановления Пленума Верховного суда.

Согласно позиции Верховного суда, в части 2 статьи 62 УК 2017 года, в части 2 статьи 73 УК 1997 года усматривается правовая неопределенность, а именно в части освобождения от уголовной ответственности лица, уклонившегося от следствия или суда по истечении пятнадцати лет со времени совершения преступления независимо от приостановления течения давности.

Вместе с тем, Верховный суд считает, что ввиду утраты юридической силы указанных норм, устранение такой правовой неопределенности было бы предпочтительнее произвести путем толкования (разъяснения) данной нормы законодательным органом в целях исключения неясностей и однозначного их понимания.

В представленной позиции Генеральной прокуратуры указывается, что неправильное толкование проверяемой нормы УК 2017 года судами первой и второй инстанций, привело к незаконному освобождению Кулматова Р. от ответственности. Кроме того, согласно статьи 73 УК 1997 года, статьям 92 УК 2017 года и 92 УК, если осужденный уклоняется от отбывания наказания, срок давности прерывается и возобновляется с момента явки осужденного для отбывания наказания или его задержания. В связи с этим Генеральная прокуратура считает, что Верховный суд в своих решениях от 25 декабря 2023 года и 29 октября 2008 года правильно установил, что срок давности возобновляется с момента задержания Кулматова Р., а осужденный Жылтырбеков А. должен отбыть свое наказание.

Представленная позиция Министерства юстиции по своему содержанию аналогична с позицией стороны-ответчика.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Вместе с тем, Конституционный суд считает, что обращения, касающиеся законов и иных нормативных правовых актов, утративших свою юридическую силу, допустимы к конституционному судопроизводству в случаях, если их применение в прошлом привело к нарушению конституционных прав и свобод граждан, а также их применение допускается законом, то есть продолжает порождать юридические последствия, исходя из принципов действия закона во времени и применения обратной силы закона.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда Кыргызской Республики является:

- статья 62 Уголовного кодекса Кыргызской Республики в редакции Закона «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики, Кодекса Кыргызской Республики о проступках, Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, Уголовно-исполнительного кодекса Кыргызской Республики, Закона Кыргызской Республики «Об основах амнистии и порядке ее применения» от 24 января 2017 года следующего содержания:

«Статья 62. Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности уголовного преследования

1. Лицо освобождается от уголовной ответственности, если со дня совершения им преступления и до дня вступления приговора в законную силу истекли следующие сроки:

- 1) три года - в случае совершения менее тяжкого преступления;
- 2) семь лет - в случае совершения тяжкого преступления;
- 3) десять лет - в случае совершения особо тяжкого преступления, а также, если преступление совершено в составе организованной группы, преступной организации.».

2. Течение давности приостанавливается, если лицо, совершившее преступление, уклонилось от следствия или суда. В этих случаях течение давности возобновляется со дня задержания лица. В этом случае лицо освобождается от уголовной ответственности, если со времени совершения преступления прошло пятнадцать лет.

3. Течение давности прерывается, если до истечения сроков, указанных в частях 1 и 2 настоящей статьи, лицо совершило новое преступление. Исчисление сроков давности в этом случае начинается со дня совершения нового преступления. При этом сроки давности исчисляются отдельно за каждое преступление.

4. Вопрос о применении давности к лицу, совершившему особо тяжкое преступление, за которое, согласно закону, может быть назначено пожизненное лишение свободы, решается судом.

Если суд не найдет возможным применить давность, пожизненное лишение свободы не может быть назначено и заменяется лишением свободы на срок от пятнадцати до двадцати лет.

5. Если в отношении лица, обладающего иммунитетом, возбуждено уголовное дело, и оно приостановлено в связи с наличием иммунитета, то срок давности приостанавливается.

6. Давность не применяется в случаях совершения преступлений, предусмотренных частью 2 статьи 130, статьей 143, пунктом 1 части 3 и частью 4 статьи 161, пунктом 2 части 3 и частью 4 статьи 162, статьей 239, статьей 314, частями 1 и 2 статьи 319, частью 4 статьи 320, пунктом 1 части 2 статьи 323, пунктом 2 части 3 статьи 325, пунктом 2 части 2 статьи 326, статьями 380-390, 392 и 393 настоящего Кодекса.»;

- статья 73 Уголовного кодекса Кыргызской Республики в редакции Закона Кыргызской Республики «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики» от 1 октября 1997 года № 69, следующего содержания:

Статья 73. Освобождение от наказания вследствие истечения срока давности исполнения обвинительного приговора

(1) Лицо освобождается от основного и дополнительного наказания, если обвинительный приговор не был приведен в исполнение в следующие сроки, считая со дня вступления его в законную силу:

1) два года - при осуждении к лишению свободы на срок не свыше двух лет или к наказанию, не связанному с лишением свободы;

2) четыре года - при осуждении к лишению свободы на срок не свыше пяти лет;

3) семь лет - при осуждении к лишению свободы на срок не свыше десяти лет;

4) десять лет - при осуждении к более строгому наказанию, чем лишение свободы сроком на десять лет.

(2) Течение давности прерывается, если осужденный уклонится от отбывания наказания. В этом случае течение давности возобновляется с момента явки осужденного для отбывания наказания либо с момента его задержания. При этом сроки давности, предусмотренные частью первой настоящей статьи, увеличиваются в два раза, но не могут превышать пятнадцати лет.

(3) Вопрос о применении давности к лицу, осужденному к пожизненному лишению свободы, разрешается судом. Если суд не найдет возможным применить давность, пожизненное лишение свободы заменяется лишением свободы.

(4) При совершении преступления против мира и безопасности человечества и в случаях, специально предусмотренных законами Кыргызской Республики, давность не применяется.».

2. В соответствии с Конституцией Кыргызская Республика определена как демократическое правовое государство, в котором устанавливается верховенство права, а правопорядок обеспечивается созданием такой правовой системы, которая охватывает все сферы деятельности человека и общественной жизни страны. При этом законодательно закрепленные правовые правила

действуют на всей территории Кыргызской Республики с момента их официального вступления в силу.

Соблюдение этих правил и норм общественного поведения, уважение к интересам общества и правомерное участие в общественных отношениях является конституционным долгом и обязанностью каждого гражданина, который в процессе самовыражения должен учитывать интересы других лиц, общества и государства.

Таким образом, конституционный долг личности вступает в корреляционную правовую связь с обязанностями других участников общественных отношений. Следовательно, осуществление человеком своих прав и свобод не должно посягать на права и свободы других (часть 1 статьи 53 Конституции).

В этом контексте, государство, играя ключевую роль, устанавливает и раскрывает конституционное содержание и специфику обязанностей личности, уточняя его природу и четкие пределы в положениях действующих законов и иных нормативных правовых актов.

В связи с чем, взаимная ответственность государства и гражданина проистекает из качества правового регулирования форм его действий в законодательстве. Государство несет ответственность перед гражданами за создание условий, обеспечивающих свободное и достойное развитие личности и их защиту. Взамен, гражданин ответствен перед государством за неукоснительное исполнение своих обязанностей, возложенных на него Конституцией и законодательством. То есть, каждый гражданин, выбирая линию поведения, самостоятельно определяет его вариант, осознавая возможные правовые последствия. Это подчеркивает важность личной ответственности в применении и соблюдении действующих законов.

3. Законодательство по своей природе динамично и подвержено изменениям, обусловленным потребностями общества, социально-экономическими факторами и инновациями. Соответственно, действие внесенных изменений в нормативные правовые акты не распространяется на отношения, возникшие до их официального применения, что предотвращает обратное изменение прав и обязанностей граждан.

Однако следует отметить, что имеются исключения из этого правила, определенные самой Конституцией, согласно которым закон или иной нормативный правовой акт, устанавливающий новые обязанности или отягчающий ответственность, обратной силы не имеет (часть 5 статьи 6).

Это означает, что любые такие законодательные изменения применяются лишь к ситуациям, возникающим после их официального введения в действие, тем самым, обеспечивается правовая определенность и предсказуемость правовой системы, позволяя людям адаптироваться к изменениям в законодательстве без страха перед неожиданными юридическими последствиями.

4. По общему правилу, закрепленному в статье 11 УК, к совершенному преступлению применяется уголовное законодательство, действовавшее в момент его совершения. Временем совершения преступления признается время совершения лицом предусмотренного законом действия или бездействия. В случаях, когда досудебное производство и судебное разбирательство по деянию,

совершенному до вступления в законную силу нового уголовного закона, осуществляется после его вступления, то применяются нормы действовавшего ранее законодательства.

Между тем, Конституция, еще раз подчеркивая ценность каждой личности в жизни общества, провозглашает, что закон, устанавливающий или отягчающий ответственность лица, обратной силы не имеет. Никто не может нести ответственность за действия, которые на момент их совершения не признавались правонарушениями. Если новый закон, введенный после совершения действия, снижает наказание или иным образом смягчает ответственность, такой закон применяется ретроактивно (часть 1 статьи 60). Данное положение включает уменьшение срока наказания, изменение квалификации деяния на менее тяжкое, которое может привести к смягчению ответственности или даже полную отмену уголовной ответственности (декриминализация). Это обеспечивает справедливость и гуманность в правоприменении, позволяя лицам, привлеченным к уголовной ответственности, воспользоваться более ленивными положениями нового закона.

Следует отметить, что институт придания обратной силы закону имеет важное значение при применении права к длящимся отношениям. Установление правил его применения путем распространения новой нормы на факты и порожденные ими правовые последствия, возникшие до ее введения в действие (ретроактивность), либо, напротив, допустить в определенных случаях возможность применения утратившей силу нормы (ультраактивность) относится к дискреции законодателя.

Таким образом, осуществляемое законодателем правовое регулирование в силу конституционных принципов правового государства, должно отвечать требованиям определенности, ясности и непротиворечивости, а механизм его действия должен быть понятен субъектам соответствующих правоотношений из содержания конкретного нормативного положения или системы находящихся в очевидной взаимосвязи нормативных положений, поскольку конституционные принципы могут быть обеспечены лишь при условии единообразного понимания и толкования правовой нормы всеми правоприменителями.

5. Установление уголовно-правовых запретов на общественно опасные деяния и наказаний за их нарушение, а также принятие законодательных норм, которые устраняют преступность и наказуемость деяний и смягчают ответственность должно основываться на конституционных принципах демократического правового государства, включая приоритет и непосредственное действие Конституции, государственную защиту прав и свобод человека, справедливость и равенство. Эти меры служат основанием для возложения на конкретное лицо уголовной ответственности или освобождения его от таковой.

Под освобождением от уголовной ответственности понимается отказ государства от ее реализации в отношении совершившего преступление лица, его осуждения и применения к нему уголовного наказания. Применение данного института отражает важнейший принцип уголовного законодательства – гуманизм, закрепленный в статье 9 УК. Это подчеркивает социально-правовую

обоснованность концепции снисхождения государства и общества к преступнику, предпочтительности его прощения и реализации этой идеи через него.

Так, одним из правовых инструментов в рамках указанного института является срок давности, который регламентирован статьями 58 и 92 УК. Этот механизм применяется в связи с истечением сроков уголовного преследования и исполнения обвинительного приговора.

Необходимо отметить, что такая правовая возможность обусловлена как нецелесообразностью применения мер уголовной ответственности из-за уменьшения общественной опасности преступления со временем и возможностью восстановить социальную справедливость без уголовной репрессии, так и реализацией в уголовном судопроизводстве принципа гуманизма, согласно которому никто не должен находиться под угрозой применения уголовной ответственности на неограниченное нормативными пределами время.

Эта позиция также отражает элемент прагматизма, поскольку прощение и снисхождение не только снижают непосредственную ответственность, но и способствуют более широким целям восстановительной юстиции, направленным на укрепление социальных связей, тем самым подчеркивая их многоаспектное значение в рамках правовой системы.

6. Вместе с тем, применение срока давности не носит абсолютного характера, и возможность проявления снисхождения на его основе не означает одинаковое проявление во всех случаях.

Именно поэтому, законодатель, действуя в рамках своих дискреционных полномочий, в части 2 статьи 58 и части 3 статьи 92 УК предусмотрел оговорки, определяемые конкретными условиями.

Так, течение давности приостанавливается, если лицо, совершившее преступление, или осужденный уклонились от следствия, суда и от отбывания наказания. В этих случаях течение сроков давности возобновляется со дня задержания лица. В этом случае лицо освобождается от уголовной ответственности, если со времени совершения преступления небольшой тяжести или менее тяжкого преступления прошло десять лет. Также, сроки давности, истекшие к моменту уклонения осужденного от отбывания наказания, подлежат зачету. При этом обвинительный приговор не может быть приведен в исполнение, если со времени его вынесения прошло двадцать лет и давность не была прервана совершением нового преступления. В случае отсрочки отбывания наказания течение срока давности приостанавливается до истечения срока отсрочки.

Следует отметить, что такие меры направлены прежде всего на то, чтобы лица, уклоняющиеся от следствия, суда или отбывания наказания, не могли воспользоваться прошедшим временем как средством избежания юридической ответственности. Приостановка сроков давности в таких случаях гарантирует, что уголовное преследование будет возобновлено после задержания лица, независимо от времени, прошедшего с момента совершения преступления или вынесения приговора.

Важно отметить, что период уклонения не засчитывается в общий срок давности, обеспечивая, таким образом, возможность правоприменения даже спустя значительное время после совершения преступления. Однако, если после задержания проходит дополнительное время, которое в сумме со временем до уклонения достигает установленного законом срока давности (десять лет для

преступлений небольшой тяжести или менее тяжких), лицо может быть освобождено от уголовной ответственности. Это предполагает, что после возобновления течения срока давности и его полного истечения (учитывая все периоды до и после уклонения), если преступление по своей тяжести попадает под эту категорию, то обвиняемый может быть освобожден от ответственности, что способствует реализации принципов неотвратимости и пропорциональности наказания.

Если с момента вынесения обвинительного приговора прошло двадцать лет и срок давности не был прерван совершением нового преступления, то приговор не может быть исполнен, что подчеркивает важность временных рамок для осуществления правосудия.

В случае отсрочки отбывания наказания, например по медицинским или другим уважительным причинам, течение срока давности также приостанавливается до истечения срока отсрочки. Это также обеспечивает, что осужденные не могут использовать отсрочку как способ избежания от ответственности.

Установление таких правил соотносится с реализацией принципа наказуемости, то есть превенцией, достижением социальной справедливости и исправлением виновного.

Кроме того, законодатель также установил особое правило, вовсе исключающее применение сроков давности к определенным видам преступлений (часть 6 статьи 58 и часть 6 статьи 92 УК).

Необходимо отметить, что тяжкие и особо тяжкие преступления, такие как убийство, против половой неприкосновенности и половой свободы личности в отношении детей, а также пытки, коррупция, акты терроризма, создание экстремистской организации и другие аналогичные деяния, порождают значительные социальные, моральные и психологические последствия.

В этой связи такое законодательное регулирование сроков давности, в том числе по тяжким и особо тяжким преступлениям, гарантирует социальную справедливость и служит сдерживающим фактором, предотвращая осознанное уклонение от наказания. Оно имеет значительные долгосрочные последствия для системы правосудия и «здорового» общества в целом, тем самым подчеркивая неприемлемость безнаказанности за серьезные деяния.

Это также демонстрирует ответственность государства защищать права и интересы каждого и поддерживать верховенство закона, независимо от времени, прошедшего после преступления, обеспечивая, что жертвы этих тяжких преступлений увидят, что правосудие в итоге восторжествует.

7. Таким образом, как отмечено в пунктах 4-5 настоящего Решения, институт сроков давности – это, прежде всего, проявление снисхождения со стороны государства. Меняя правила применения института срока давности, оно исходит из конкретного состояния общества на тот или иной период его развития, учитывая состояние правосознания и правопорядка, уровень преступности и актуальные вызовы. Однако это не предполагает создание почвы для злоупотреблений правонарушителями своими процессуальными правами и использования данного правового инструмента в своих интересах.

В этой связи, институт сроков давности не может рассматриваться как смягчающие уголовно-правовые последствия противоправного деяния, соответственно, он не подпадает под правила,

предусмотренные частью 1 статьи 60 Конституции, поскольку не затрагивает вопросы уменьшения срока наказания за конкретное преступное деяние, изменение его квалификации на менее тяжкое и не приводит к смягчению ответственности или же полную отмену уголовной ответственности (декриминализации).

Исходя из конституционно-правового смысла части 5 статьи 6, части 1 статьи 60 Основного Закона, институт сроков давности функционирует лишь в соответствии с действующими правилами уголовного закона на момент применения. Правильное применение данного института позволит адекватно реагировать на изменения в обществе, поддерживать законность и правопорядок.

Конституционный суд приходит к выводу, что статья 62 УК 2017 года и статья 73 УК 1997 года не несут в себе неопределенности и применительно к случаям, приведенным в запросах судей Уметалиевой Ч.А. и Аскарбекова А.А., не подлежат применению в силу вышеизложенных правовых позиций мотивировочной части настоящего Решения.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частью 4 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 38, 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать статью 62 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 2 февраля 2017 года), статью 73 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 1 октября 1997 года) не противоречащими статье 60 Конституции Кыргызской Республики.

2. Признать статью 62 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 2 февраля 2017 года), статью 73 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (в редакции от 1 октября 1997 года) не подлежащими применению в силу правовых позиций, изложенных в мотивировочной части настоящего Решения.

3. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента подписания.

4. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

5. Опубликовать настоящее Решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
РЕШЕНИЕ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности подпунктов а), б) пункта 1 части 1, части 2 статьи 146

Налогового кодекса Кыргызской Республики

в связи с обращением Алмазбекова Тилека Алмазбековича, Кубатбекова Кутмана Бактыбековича

2 октября 2024 года

город Бишкек

№ 10-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осмонбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Маамыталы кызы К., с участием:

обращающейся стороны – Алмазбекова Тилека Алмазбековича,

стороны-ответчика – Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики,

третьих лиц – Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики, Бабаевой Наргизы Маратовны, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности, Алиева Бекболота Абдыганыевича, Журсунбекова Саламата Журсунбековича, Алманбетова Азата Аясбековича, представителей Государственной налоговой службы при Министерстве финансов Кыргызской Республики по доверенности, Аттокурова Мелса Шерикбаевича, Джураевой Мээрим Шайлообековны, Тайлакова Эмира Балтабаевича, Мамбеталиевой Айсулуу Замировны, представителей Национального банка Кыргызской Республики по доверенности,

руководствуясь частями 1 и 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности подпунктов а), б) пункта 1 части 1, части 2 статьи 146 Налогового кодекса Кыргызской Республики.

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явилось обращение Алмазбекова Т.А., Кубатбекова К.Б. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики оспариваемое нормативное положение.

Заслушав информацию судьи-докладчика Дуйшеева К.А., проводившего подготовку дела к рассмотрению в судебном заседании, и, исследовав материалы дела, заслушав мнения сторон и третьих лиц, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 26 апреля 2023 года поступило ходатайство Алмазбекова Т.А., Кубатбекова К.Б. о проверке соответствия подпунктов а), б) пункта 1 части 1, части 2 статьи 146 Налогового кодекса Кыргызской Республики (далее – НК) частям 4, 5 статьи 29, части 2 статьи 63 Конституции Кыргызской Республики.

Как следует из содержания ходатайства, оспариваемые нормы НК регламентируют вопросы взаимодействия органов налоговой службы с банком и платежной организацией/оператором платежной системы (далее -банки).

Так, на основании запроса органов налоговой службы в течение 3 рабочих дней банки обязаны предоставлять информацию об открытии, закрытии и наличии счетов налогоплательщиков с указанием их номеров, об операциях, проводимых на счетах организаций и индивидуальных предпринимателей, а также о текущем состоянии их счетов при проведении выездной или камеральной проверки, в случае наличия соответствующего решения органа налоговой службы.

Заявители также оспаривают норму, согласно которой банки обязаны передавать в режиме реального времени информацию о совершенных платежах.

В свое обоснование субъекты обращения ссылаются на части 4 и 5 статьи 29 Конституции, которые запрещают сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации и сведений о частной жизни человека без его согласия, тем самым гарантируя их защиту, включая судебную, с обеспечением права на возмещение как материального, так и морального вреда, причиненного неправомерными действиями.

По своему смыслу и содержанию указанных конституционных положений Алмазбеков Т.А. и Кубатбеков К.Б. считают, что предоставленное человеку и гарантированное государством право контролировать информацию о самом себе означает возможность препятствовать разглашению сведений личного и интимного характера. Соответственно, лишь само лицо вправе определить, какие именно сведения, имеющие отношение к его частной жизни, должны оставаться в тайне.

С правовой точки зрения в ходатайстве подчеркивается, что частная жизнь как нематериальная ценность свободна и не подлежит регулирующему правовому воздействию, однако требует законодательной охраны от произвольных посягательств извне, в том числе и со стороны государства. Эта защита должна осуществляться путем установления границы допустимого и легитимного вторжения, которая одновременно определит пределы неприкосновенности частной жизни.

То есть, сбор и распространение такой информации допускается лишь в отношении сведений, которые официально доверены кому-либо самим лицом и собираются, хранятся, используются и распространяются в соответствии с законом. Иное приводит к сужению данных конституционных гарантий.

В случаях возможного вмешательства государства в осуществлении этого права закон должен предусматривать такие меры исключительно в целях защиты национальной безопасности и общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц.

В этой связи заявители отмечают, что степень свободы личности в государстве, демократичность и гуманность политического режима напрямую зависит от уровня гарантированности неприкосновенности частной жизни граждан, а вмешательство государства должно быть строго ограничено и оправдано лишь в исключительных случаях, четко предусмотренных законом.

Кроме того, авторы обращения также указывают на часть 2 статьи 63 Конституции, которая обязывает государство гарантировать защиту персональных данных, что соответствует статье 17 Международного пакта о гражданских и политических правах и статье 12 Всеобщей Декларации прав человека.

Так, во исполнение данной конституционной гарантии и в соответствии с указанными нормами международных актов Законом «Об информации персонального характера» персональные данные определяются как информация, зафиксированная на материальном носителе, отождествляемая с конкретным человеком, либо может быть отождествлена с ним, и позволяющая идентифицировать его прямо или косвенно через один или несколько факторов, специфичных для его биологической, экономической, культурной, гражданской или социальной идентичности. Сведения о финансовом положении также отнесены к персональным данным согласно указанному Закону (статья 3).

В соответствии со статьей 24 вышеназванного Закона установлены основания, при которых держатель массива персональных данных может передать их другому держателю без согласия субъекта персональных данных. Информация о финансовом положении клиентов не входит в этот перечень, тем самым исключается возможность ее передачи банками.

Таким образом, субъекты обращения приходят к выводу, что незаконный доступ, использование и распространение информации о персональных данных, включая сведения о финансовом положении клиентов банков, причиняют вред или создают угрозу правам и законным интересам индивида.

Действующие положения также способствуют необоснованному расширению полномочий органов налоговой службы, предоставляя им чрезмерно широкие дискреционные полномочия на получение конфиденциальной информации, охраняемой как банковская тайна, в режиме реального времени. Это создает риск злоупотреблений, поскольку налоговые органы могут получить доступ к личным финансовым данным граждан и организаций без надлежащего контроля и ограничений.

С учётом изложенного, Алмазбеков Т.А. и Кубатбеков К.Б. просят признать оспариваемые нормы противоречащими Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 мая 2023 года обращение Алмазбекова Т.А., Кубатбекова К.Б. было принято к производству.

В ходе судебного заседания обращающаяся сторона поддержала свои требования и просила их удовлетворить.

Сторона-ответчик в лице постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики Ысыранова С.К. не согласился с доводами заявителя и считает, что оспариваемая норма не противоречит Конституции.

Ысыранов С.К. отмечает, что статья 29 Конституции относится к главе II «Личные права и свободы», в то же время личные права и свободы присущи только человеку, но никак не юридическому лицу и/или физическому лицу со статусом индивидуального предпринимателя.

В этой связи, ссылка заявителей на статью 29 Конституции и иные доводы, указанные в ходатайстве относительно прав и свобод человека, несостоятельна, поскольку оспариваемые положения НК регулируют вопрос предоставления банками информации органам налоговой службы на основании запроса при проведении последними налоговых проверок.

Банки в этом случае раскрывают органам налоговой службы в отношении физических лиц только информацию об открытии, закрытии, наличии счетов. Органы налоговой службы, получив указанную информацию от банков, в соответствии со статьей 67 Закона «О банках и банковской деятельности» обязаны обратиться в судебные органы с тем, чтобы получить доступ к информации об операциях, проводимых на счетах физических лиц.

Конституцией прямо закреплены правовые основы передачи конфиденциальной информации и условия их передачи без согласия ее владельца в случаях, предусмотренных законом.

При этом Ысыранов С.К. отмечает, что согласно статье 146 НК порядок и требования к информации, передаваемой банками, устанавливаются Кабинетом Министров по согласованию с Национальным банком.

Таким образом, законодатель предусмотрел меры, направленные на ограничение доступа к конфиденциальной информации, и установил основания для получения от банков сведений, составляющих банковскую тайну, а именно наличие соответствующего запроса органов налоговой службы при проведении налоговой проверки.

В случае отсутствия вышеуказанного основания, банки обязаны отказать в предоставлении информации, запрашиваемой органами налоговой службы. Таким образом, НК предусмотрел защитные механизмы для недопущения злоупотреблений со стороны органов налоговой службы и банков.

Представитель стороны-ответчика считает, что согласно статье 66 Закона «О банках, и банковской деятельности», информация, которая указывается в оспариваемых нормах НК относится к сведениям, содержащим банковскую тайну.

При этом, в части 3 статьи 67 вышеназванного Закона указано, что информация, составляющая банковскую тайну, предоставляется банком уполномоченному налоговому органу для целей налогообложения в соответствии с налоговым законодательством Кыргызской Республики.

Таким образом, банковское законодательство относит налоговые органы к числу лиц, которым раскрывается банковская тайна.

При этом, согласно статье 13 Закона «Об электронном управлении», конфиденциальной признается информация, в том числе составляющая банковскую тайну, доступ к которой ограничен либо в соответствии с законом, либо решением обладателя информации.

На основании вышеизложенного Ысыранов С.К. отмечает, что Конституция исходит из принципа единства не только прав и свобод, но и обязанностей, следовательно, никто не может произвольно уклоняться от выполнения конституционной обязанности платить налоги, равно как и соблюдать Конституцию и законы, уважать права, свободы, честь и достоинство других лиц.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики Молдобаев А.Т. изложил позицию, аналогичную позиции представителя стороны-ответчика.

Представитель Министерства юстиции Бабаева Н.М. считает, что оспариваемые нормы НК не противоречат Конституции.

Как отмечает Бабаева Н.М., принятие оспариваемых норм были направлены на реализацию указов Президента по обеспечению устойчивого прогресса в развитии малого бизнеса, приведения налогового законодательства в соответствие с современными экономическими условиями по цифровизации налоговых процедур, создания равных условий для ведения бизнеса и сокращение теневой экономики.

В соответствии со статьей 66 Закона «О банках и банковской деятельности» банковская тайна — это любые сведения, которые были переданы клиентом банку либо созданы банком, либо возникли иным образом в связи со взаимоотношением банка с клиентом, включая их преддоговорные отношения, в ходе осуществления банковской деятельности.

Так, согласно частям 1, 3 и 5 статьи 67 вышеуказанного Закона, банк вправе предоставить информацию, составляющую банковскую тайну, любым лицам по отдельному письменному согласию клиента, если иное не предусмотрено этой статьей.

Информация, составляющая банковскую тайну, предоставляется банком, в том числе и уполномоченному налоговому органу - для целей налогообложения в соответствии с налоговым законодательством. При предоставлении информации, составляющей банковскую тайну согласие клиентов банка, не требуется.

При этом, Бабаева Н.М. отмечает, что НК установлено обязательство банков по предоставлению запрашиваемой информации, составляющей банковскую тайну.

Наряду с этим, согласно абзацу четвертому части 1 статьи 24 Закона «Об информации персонального характера» держатель (обладатель) массива персональных данных вправе передавать эти данные другому держателю (обладателю) без согласия субъекта персональных данных в случаях: крайней необходимости для защиты интересов субъекта персональных данных; по запросу органов государственной власти, органов местного самоуправления, если запрашиваемый перечень

персональных данных соответствует полномочиям запрашивающего органа; на основании законодательства.

Таким образом, законодательством допускается предоставление банками информации (банковской тайны) на основании запроса органов налоговой службы.

Представитель Государственной налоговой службы при Министерстве финансов Кыргызской Республики Журсунбеков С.Ж. также считает оспариваемую норму не противоречащей Конституции, и придерживается позиции, аналогичной позиции представителя Министерства юстиции.

В дополнение Журсунбеков С.Ж. также отмечает, что предложение о нормативном закреплении нормы, обязывающей передавать в режиме реального времени информацию о совершенных платежах, исходило от банков. Это было сделано с целью освобождения от применения контрольно-кассовых машин (далее- ККМ) при использовании безналичных платежных инструментов.

По итогам работы, направленной на совершенствование налогового администрирования с учетом международного опыта, была закреплена оспариваемая норма и разработаны стратегические направления, среди которых одно из основных - автоматизация процедуры получения информации о совершенных платежах в режиме реального времени от банков.

Данные изменения позволят органам налоговой службы оптимизировать налоговый контроль за юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями, выстроив систему аналитических инструментов для дистанционных методов контроля. Это обеспечит переход к современным электронным методам взаимодействия с налогоплательщиками и освободит субъекты, использующие инструменты для приема безналичных платежей, от применения ККМ. Это обеспечит полный сбор необходимых данных юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, что позволит расширить и упростить возможности электронных сервисов для налогоплательщиков.

Представителем Государственной налоговой службы при Министерстве финансов Кыргызской Республики отмечено, что в настоящее время ведутся разработки по автоматизации формирования налоговой отчетности, в которой налогоплательщик будет минимально задействован через дистанционную проверку и подтверждение автоматически сформированной информации. В системе уже разработаны необходимые алгоритмы и интегрированы функции по сбору данных из баз третьих сторон, включая информацию о движимом и недвижимом имуществе.

Таким образом, Журсунбеков С.Ж. считает, что получение информации о совершенных платежах является важным и обязательным компонентом для полноценного функционирования системы.

Также подчеркивается, что в ходе контрольных налоговых мероприятий выявлены факты использования торгово-сервисными предприятиями электронных кошельков и банковских карт физических лиц в качестве основных средств для приема оплаты за товары и услуги. За последние два месяца было обнаружено около 3 290 таких торгово-сервисных предприятий (включая Мбанк,

ОДенги, Элсом, Оптима Банк и другие), при этом отсутствует действенный контроль со стороны коммерческих банков и со стороны Национального банка Кыргызской Республики.

Как отмечает Журсунбеков С.Ж. такие негативные явления, в свою очередь, являются одним из факторов, способствующих увеличению масштабов теневой экономики, что потенциально приводит к уменьшению налоговых поступлений в государственный бюджет. Выстраивание автоматизированной системы позволит также увеличить аналитические возможности органов налоговой службы в сфере налогового администрирования. Указанная система, в целях выявления и пресечения незаконных финансовых операций через электронные кошельки и банковские карты будет собирать сводные данные и осуществлять аналитику и мониторинг транзакций для их перекрёстного контроля, в рамках установленных критериев по определению признаков предпринимательской деятельности для физических лиц. По результатам будет назначаться соответствующая проверка и проводиться работа для получения решения суда о предоставлении информации об операциях, проводимых на счетах проверяемых физических лиц.

Систематическое поступление на один электронный кошелек десяти и более платежей от разных лиц в день в течение месяца или поступление аномально больших сумм будет отслеживаться системой, разработанной для выявления рискованных операций, не позволяя при этом отслеживать дальнейшие движения средств по данному кошельку. Информация будет поступать только по поступлениям и лишь в отношении получателей платежей, при этом важно разграничивать данные по юридическим и физическим лицам. В отношении физических лиц будет предусмотрено выявление рискованных операций (фильтрация), тогда как для юридических лиц и индивидуальных предпринимателей информация должна предоставляться в полном объеме.

Журсунбеков С.Ж. подчеркивает, что реализация этих мероприятий позволит органам налоговой службы качественно и объективно осуществлять налоговое администрирование в пределах своей компетенции, значительно снижая случаи неправильного исчисления налога и сокращая количество выездных налоговых проверок. Это будет достигнуто за счет расширения возможностей риск-ориентированного подхода и увеличения бесконтактных (дистанционных) форм налоговых проверок. В результате создадутся необходимые условия для соблюдения налогоплательщиками налогового законодательства, что положительно скажется на совершенствовании налогового контроля, цифровизации налоговых процедур и сокращении теневой экономики.

Кроме того, Журсунбеков С.Ж. представил международную практику, подтверждающую необходимость передачи банками информации, составляющей банковскую тайну, органам налоговой службы. В ряде развитых стран, таких как Соединенные Штаты Америки, Великобритания, Федеративная Республика Германия, Франция, Канада, Австралия и Сингапур, банки обязаны предоставлять эту информацию налоговым органам для предотвращения уклонения от уплаты налогов и отмывания денежных средств.

Опыт предоставления информации от финансового сектора органам налоговой службы поддерживается международными организациями, включая Организацию экономического сотрудничества и развития (далее - ОЭСР). В 2014 году ОЭСР приняла стандарт, по которому налоговые органы автоматически обмениваются информацией о финансовых счетах налогоплательщиков для повышения прозрачности трансграничной финансовой деятельности и предотвращения уклонения от уплаты налогов. В результате страны-участники ОЭСР обязывают банки предоставлять эту информацию налоговым органам. Кыргызская Республика, как часть международного сообщества, также принимает на себя обязательства по обмену информацией, что делает рассматриваемую норму особенно актуальной. Анализ международной практики показывает, что большинство стран предоставляет налоговым органам доступ к банковским данным. Ежегодные отчеты ОЭСР подчеркивают, что эффективное использование банковских данных так же важно, как и защита личной информации.

На основании изложенного, Журсунбеков С.Ж. считает, что оспариваемые нормы НК в полном объеме соответствуют Конституции.

Остальные представители Государственной налоговой службы при Министерстве финансов Кыргызской Республики Алиев Б.А., Алманбетов А.А. поддержали Журсунбекова С.Ж.

Представители Национального банка Кыргызской Республики придерживаются позиции схожей с позицией представителя стороны-ответчика и считают оспариваемые нормы не противоречащими Конституции.

При этом, ими было отмечено, что перечень сведений, относящихся к банковской тайне и подлежащих передаче в органы налоговой службы, в странах Евразийского экономического союза более широкий, нежели чем в Кыргызской Республике.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы сторон, выслушав мнения третьих лиц, исследовав материалы дела, пришел к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению. Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда Кыргызской Республики по данному делу являются подпункты а), б) пункта 1 части 1, часть 2 статьи 146 Налогового кодекса Кыргызской Республики, изложенные в следующей редакции:

«Статья 146. Взаимодействие органов налоговой службы с банком и платежной организацией/оператором платежной системы

1. В целях взаимодействия с органами налоговой службы банки обязаны:

1) предоставлять информацию на основании запроса органов налоговой службы в течение 3 рабочих дней:

а) об открытии, закрытии и наличии счетов налогоплательщиков с указанием их номеров;

б) об операциях, проводимых на счетах организаций и индивидуальных предпринимателей, а также информацию о текущем состоянии их счетов:

- при проведении выездной проверки;

- при проведении камеральной проверки, в случае наличия решения органа налоговой службы;

2. В целях взаимодействия с органами налоговой службы банки и платежные организации/операторы платежной системы обязаны передавать в режиме реального времени информацию о совершенных платежах.».

Налоговый кодекс Кыргызской Республики от 18 января 2022 года № 3 принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин-Тоо» от 19 января 2022 года № 4-9, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Качество жизни в современном обществе немыслима без наличия у каждого права на частную жизнь. Частная жизнь — это основа индивидуальной свободы и автономии воли человека, когда каждому предоставлено право самому решать, что и в какой степени он готов открывать миру, а что остаётся его личным и неприкосновенным.

В этой связи Конституция Кыргызской Республики гарантирует каждому неприкосновенность его частной жизни, не допускает сбор, хранение, использование и распространение конфиденциальной информации, информации о частной жизни человека без его согласия, кроме случаев, установленных законом, а также защиту, в том числе судебную, от неправомерного вторжения в частную жизнь человека с правом на возмещение материального и морального вреда (части 1,4, 5 статьи 29 Конституции).

Частная жизнь человека включает в себя не только его мысли и эмоции, убеждения и внутренние переживания, отношения с близкими и иными людьми, которые он предпочитает держать в пределах собственного пространства, но и представляет из себя гораздо более широкий концепт, охватывающий в том числе всю информацию личностного характера.

К таким, безусловно, относятся персональные данные о человеке: его имя, адрес проживания, сведения, идентифицирующие его в цифровом пространстве, а также определяющие его материальное положение, биографические факты, медицинская информация и другие.

Частная жизнь, в сущности, означает реальную возможность человека вести активную жизнедеятельность в неких личных границах и подлежит безусловной государственной защите от произвольного вмешательства как со стороны других лиц и общества, так и самого государства.

Неприкосновенность частной жизни – это сложный по составу правовой институт, включающий ряд отдельных правомочий индивида: запрет на сбор, хранение, использование и распространение информации о частной жизни лица без его согласия, право контролировать информацию о себе, право на защиту чести и доброго имени, на защиту своих персональных данных и сведений о своем материальном положении.

По своей сути, наличие индивидуальной свободы усмотрения и неприкосновенности частной жизни является одним из основополагающих показателей функционирования демократии в стране.

3. Государство гарантирует каждому защиту персональных данных. Доступ к персональным данным граждан, их получение осуществляются только в предусмотренных законом случаях (часть 2 статьи 63).

Персональными данными являются зафиксированная информация на материальном носителе о конкретном человеке, отождествленная с конкретным человеком или которая может быть отождествлена с конкретным человеком, позволяющая идентифицировать этого человека прямо или косвенно, посредством ссылки на один или несколько факторов, специфичных для его биологической, экономической, культурной, гражданской или социальной идентичности (статья 3 Закона «Об информации персонального характера»).

Сущность защиты персональных данных заключается в обеспечении конфиденциальности, точности, их актуальности и полноты, а также предотвращении несанкционированного доступа, утечек или изменения, чтобы личные данные были доступны только тем, кто имеет на это законные основания.

Защита персональных данных необходима для обеспечения безопасности, приватности и соблюдения прав человека, поскольку они могут содержать чувствительную информацию (например, медицинские записи, финансовые данные, адрес проживания), которые без должной защиты могут быть использованы для предвзятого отношения к конкретному человеку или же совершения в отношении него противоправных действий. Персональные данные также могут быть использованы для различного рода атак, таких как фишинг или социальная инженерия. Надлежащая защита данных помогает минимизировать риски кибератак.

Вместе с тем, право на защиту персональных данных в конституционно-правовом значении не может иметь абсолютного характера, соответственно, допускается возможность ее ограничения в случаях, предусмотренных законом, в целях достижения гарантированного результата от деятельности государственных органов при выполнении возложенных на них задач, результаты которых направлены на развитие общего благосостояния общества (часть 1 статьи 5, часть 1 статьи 19 Закона «Об информации персонального характера»).

4. Конституция провозглашает права и свободы человека высшей ценностью (часть 1 статьи 23 Конституции).

Вместе с тем, граждане наделены не только правами и свободами, но и обременены конституционно-правовыми обязанностями, которые имеют общегосударственное значение, от исполнимости которых зависит благосостояние всего общества.

Каждый обязан соблюдать Конституцию и законы, уважать права, свободы, честь и достоинство других лиц. Защита Отечества - священный долг и обязанность граждан Кыргызской Республики. Каждый обязан охранять и бережно относиться к окружающей природной среде, растительному и животному миру. Ответственность за обеспечение необходимых для развития

ребенка условий жизни возлагается на каждого из родителей, опекунов и попечителей. Трудоспособные, совершеннолетние дети обязаны заботиться о родителях. Каждый обязан платить налоги и сборы в случаях и порядке, предусмотренных законом (часть 2 статьи 26, часть 3 статьи 27, часть 3 статьи 49, статья 50, часть 3 статьи 53, часть 1 статьи 54 Конституции).

Эти обязанности отражают стремление Конституции обеспечить гармонию между правами граждан, их обязанностями и интересами общества в целом.

При этом, особо следует отметить, что публично-правовая обязанность каждого платить налоги и сборы обусловлена природой государственной власти, пониманием налогов в качестве фундаментального элемента финансовой основы деятельности всего государства. Поэтому не случайно, налоговые правоотношения основываются на властных инструментах и характеризуются применением императивных норм в отраслевом законодательстве. Наряду с этим, органы публичной власти наделяются правомочием в односторонне-властном порядке путем государственного принуждения взыскивать с лица причитающиеся налоговые суммы, а налогоплательщик обязан внести определенный взнос в бюджет государства в виде уплаты соответствующих налогов.

Налоговая обязанность должна пониматься как обязанность платить налоги в размере, который предусмотрен законом, а механизм налогообложения должен обеспечивать полноту и своевременность их взимания и, одновременно, правомерность деятельности уполномоченных органов и их должностных лиц.

Признавая за государством право устанавливать и вводить налоги на всей его территории, следует понимать, что налоговая система функционирует не только и не столько в интересах собственно государства, сколько в интересах всего общества и каждого ее члена. Это, в свою очередь, порождает необходимость защиты прав и интересов личности в ходе установления и применения правил налогообложения. С одной стороны, налоги представляют собой основной источник доходов государства, необходимых ему для осуществления своих функций, а, с другой, важнейшей задачей при установлении налогов является обеспечение сбалансированности между интересами государства и плательщика налогов.

В правовой системе Кыргызской Республики существуют различные механизмы, гарантирующие правомерное введение органами государственной власти налогов, и добросовестное выполнение обязанности по их выплате налогоплательщиками. Одним из контрольных механизмов, направленных на своевременное исполнение каждым указанного бремени, выступает обязанность банков и платежных организаций/операторов платежных систем предоставлять налоговым органам информацию об их клиентах на основании соответствующего запроса, а также в режиме реального времени.

5. Оспариваемые положения подпунктов а), б) пункта 1 части 1 статьи 146 НК, закрепляющие право налоговых органов требовать от банка необходимую информацию об открытии, закрытии и наличии счетов налогоплательщиков с указанием их номеров, об операциях, проводимых на счетах организаций и индивидуальных предпринимателей, информацию о текущем состоянии их счетов при

наличии мотивированного запроса, а также положение части 2 статьи 146 НК, устанавливающее обязанность банков и платежных организаций/операторов платежной системы по передаче налоговым органам в режиме реального времени информации о совершенных платежах физических и юридических лиц имеют под собой объективные и не противоречащие Конституции основания. Конституционный суд Кыргызской Республики приходит к такому заключению основываясь на следующих выводах.

В условиях быстрорастущего объема платежей и расширения интернет-торговли, а также в связи с возрастанием технологических и технических возможностей субъектов предпринимательства имеет место тенденция устойчивого увеличения количества безналичных розничных платежей. В рамках безналичных платежей существуют различные платежные инструменты, такие как дебетовые и кредитные карты, мобильный банкинг, электронные кошельки, широко применяются QR коды и POS терминалы при оплате товаров и услуг, которые позволяют всем клиентам банков переводить значительную часть своих платежей в безналичную сферу, существенно экономить свои время и средства.

Однако появление новых платежных инструментов и активный переход населения на безналичную форму оплаты несет в себе также риски для системы налогового администрирования деятельности субъектов предпринимательства, поскольку недобросовестные предприниматели могут манипулировать этими обстоятельствами с целью уклонения от уплаты налогов, что чревато уходом денежных потоков субъектов предпринимательства в тень.

Именно такая постановка вопроса усматривается в логике законодателя в действующем содержании части 2 статьи 146 НК, которая позволяет налоговым органам видеть и анализировать все сомнительные финансовые операции, содержащие определенные риски.

При этом, необходимо отметить, что действие отмеченной нормы, ограничивается лишь выявлением сомнительных финансовых операций с фактором риска, так как программно-аппаратный комплекс посредством которого реализуется получение информации налоговыми органами в режиме реального времени автоматически отбирает нужную информацию на основании заранее заданных критериев, и все дальнейшие действия государственных органов по таким операциям, связанные с запросом иной информации должны санкционироваться решением суда.

Кроме этого необходимо отметить, что в соответствии с Законом «Об информации персонального характера», органы государственной власти, органы местного самоуправления и юридические лица, на которые возложены полномочия определять цели, категории персональных данных и контролировать сбор, хранение, обработку и использование персональных данных являются держателями (обладателями) массива персональных данных, которые допускаются к работе с такими данными после регистрации Государственным агентством по защите персональных данных при Кабинете Министров Кыргызской Республики в Реестре держателей массивов персональных данных.

Держатель (обладатель) массива персональных данных вправе передавать эти данные другому держателю (обладателю) без согласия субъекта персональных данных по запросу органов

государственной власти, органов местного самоуправления, если запрашиваемый перечень персональных данных соответствует полномочиям запрашивающего органа. При передаче персональных данных на получателя данных возлагается обязанность соблюдения режима конфиденциальности этих данных.

Государственная налоговая служба при Министерстве финансов Кыргызской Республики в соответствии с Законом «Об информации персонального характера» является держателем (обладателем) массива персональных данных и зарегистрирована в Реестре держателей массивов персональных данных.

Положения Конституции, предопределяющие глубину проникновения государственных органов и их должностных лиц в сферу частной жизни граждан, обуславливают и возлагаемые на уполномоченный налоговый орган обязанности, в том числе в отношении информации о частной жизни, ставшей ему известной в связи с осуществлением им своих полномочий. Так, законодательство обязывает государственные органы - держателей массива персональных данных - использовать предоставленные им права в соответствии с законом и не допускать в своей деятельности ущемления прав и законных интересов граждан и организаций, что предполагает недопустимость разглашения ставших им известными в связи с выполнением своих функций сведений о банковских вкладах. Если гражданин, в отношении которого истребуются сведения о вкладах в банках, иных кредитных организациях, полагает, что его права и свободы нарушены, он вправе обжаловать действия должностных лиц вышестоящему должностному лицу, либо обратиться за их защитой в суд; за совершенные проступки и правонарушения должностные лица государственных органов несут ответственность в соответствии с законодательством; ущерб, причиненный ими гражданам и организациям, подлежит возмещению в порядке, предусмотренном гражданским законодательством.

Таким образом, взаимосвязанные положения пунктов 1, 2 статьи 146 НК в части, касающейся обязательности для банков и платежных организаций/операторов платежных систем требований уполномоченного налогового органа о предоставлении ему - в связи с исполнением его задач и функций - сведений о денежных вкладах физических лиц, организаций, в их конституционно-правовом истолковании означают, что уполномоченный налоговый орган, действуя в рамках публичной функции по осуществлению контроля за исполнением всеми субъектами налоговых обязательств, вытекающих из конституционной обязанности платить налоги, вправе требовать предоставления сведений о банковском вкладе лиц, а банк, иная платежная организация/оператор платежной системы обязаны предоставить такие сведения в пределах, установленных законом.

6. Вместе с тем, информация о наличии банковских счетов и информация по движению денежных средств по счету должна, в первую очередь, рассматриваться с точки зрения отнесения такой информации к банковской тайне, а не к информации персонального характера, поскольку информация, отнесенная к банковской тайне, возникает из взаимоотношений между банком и клиентом, а информация персонального характера возникает из множества сфер жизни человека и понятие «информация персонального характера» носит обобщенный характер.

Так, Конституция осуществляет первичную легализацию таких специальных правовых режимов информации, как государственная тайна, тайна частной жизни, личная и семейная тайна, тайна переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений. Ряд введенных законодателем специальных режимов информации в Конституции не установлены, но по смыслу и направленности тесно связаны с приведенными конституционными режимами информации.

Так, из конституционных гарантий неприкосновенности частной жизни, личной тайны и недопустимости распространения информации о частной жизни лица без его согласия обосновывается существование банковской тайны, как право каждого на сохранение в тайне сведений о его банковских счетах и банковских вкладах и иных сведений, виды и объем которых устанавливается законом, так и соответствующая обязанность банков, иных кредитных организаций хранить банковскую тайну, а также обязанность государства обеспечивать это право в законодательстве и правоприменении.

Тем самым Конституция определяет основы правового режима и законодательного регулирования банковской тайны как условия свободы экономической деятельности, вытекающей из природы рыночных отношений, и гарантии права граждан на свободное использование своего имущества для предпринимательской и иной не запрещенной законом экономической деятельности, а также как способа защиты сведений о частной жизни граждан, в том числе об их материальном положении, и защиты личной тайны.

Так, в соответствии с частью 1 статьи 773 Гражданского кодекса банк гарантирует тайну банковского счета и банковского вклада, операций по счету, сведений о клиенте и любой другой информации, которая была доверена или стала известной банку в процессе отношений между банком и клиентом.

В этой связи, следует отметить, что согласно части 2 указанной статьи обозначенного Кодекса сведения, составляющие банковскую тайну, могут быть предоставлены только самим клиентам или их представителям. Государственным органам и их должностным лицам такие сведения могут быть предоставлены исключительно в случаях и в порядке, предусмотренных законом.

Установив, таким образом, обязанность банка обеспечить банковскую тайну и ее основные объекты, включая тайну операций по счету, субъекты права на банковскую тайну, их обязанности и гражданско-правовую ответственность, законодатель одновременно предусмотрел, что пределы возложенной на банк обязанности хранить банковскую тайну определяются законом.

При этом следует воздержаться от расширительного толкования понятия банковской тайны, поскольку Конституция не защищает режимом тайны сведения, свидетельствующие о совершении правонарушения или преступления. Следовательно, конституционный режим тайны относится исключительно к тем предметам и документам, которые получены легитимным путем. Наличие признаков преступления дает достаточные основания для выведения информации из режима тайны. Орудия преступления, документы и информация, полученные преступным путем, под режим защиты

информации не подпадают и не должны подпадать ни с точки зрения юридического толкования законодательства, ни с точки зрения здравого смысла.

Между тем, необходимо отметить и мировую тенденцию отступления от банковской тайны, как от некоего абсолюта, путем предоставления кредитными организациями сведений о счетах и вкладах физических лиц уполномоченным государственным органам. Обусловливается такая тенденция прежде всего тем, что возрастает роль борьбы с преступностью, направленного главным образом к противодействию финансированию терроризма и отмыванию полученных преступным путем доходов, к выявлению налоговых и иных финансовых преступлений, в связи с чем недопустимо рассматривать банковскую тайну как большую ценность в сопоставлении с законным публичным интересом в расследовании противоправных деяний.

Так, закрепление в законе отступлений от банковской тайны - исходя из конституционного принципа демократического правового государства, обязанности государства соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина как высшую ценность и обеспечивать их баланс в законодательстве и правоприменении, верховенства Конституции и ее высшей юридической силы, свободы экономической деятельности и свободного предпринимательства - не может быть произвольным.

Такие отступления должны отвечать требованиям справедливости, быть адекватными, соразмерными и необходимыми для защиты конституционно значимых ценностей, в том числе частных и публичных прав и интересов граждан. Они не должны затрагивать существо соответствующих конституционных прав, то есть не ограничивать пределы и применение основного содержания закрепляющих эти права конституционных положений, и могут быть оправданы лишь необходимостью обеспечения национальной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения, защиты прав и свобод других лиц.

Государство, обладая монополией на легальное применение различных методов принуждения по отношению ко всему обществу и к каждому его члену, не может обойтись без строгой регламентации такой деятельности, в том числе посредством введения определенных ограничений и запретов, направленных на исключение произвола поведения и иного неправомерного поведения со стороны лиц, наделенных государственно-властными полномочиями, строго соблюдая тонкий баланс между интересами государства и личности.

В этой связи законоположения должны отвечать требованиям формальной определенности, точности, ясности, недвусмысленности правовых норм и их согласованности в системе действующего правового регулирования, поскольку их правовая определенность может быть обеспечена лишь при условии единообразного понимания и толкования правовой нормы. Не соблюдение требований принципа правовой определенности порождает противоречивую правоприменительную практику, создает возможность их неоднозначного истолкования и произвольного применения и, тем самым, может приводить к нарушению конституционных прав и свобод человека и гражданина.

Из вышеизложенного вытекает, что при дальнейшей детальной регламентации в подзаконных актах порядка взаимодействия органов налоговой службы с банками и платежными организациями/операторами платежных систем вытекающего из положения части 2 статьи 146 НК необходимо установить алгоритм действий, исключающий человеческий фактор и всякого рода злоупотребления со стороны государственных органов.

Таким подзаконным актом является Порядок предоставления банками, платежными организациями/операторами платежной системы информации органам налоговой службы утвержденный Постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики № 363 от 4 июля 2024 года, который должен содержать четкий механизм передачи банками и платежными организациями в режиме реального времени информации о совершенных платежах, с конкретными критериями отбора информации для инициализации налоговой проверки с целью выявления субъектов предпринимательства, нарушающих налоговое законодательство.

Таким образом, действие оспариваемых положений НК Конституционным судом расцениваются как ограничение права на банковскую тайну соразмерное публичным интересам общества и конституционно значимым целям, одной из которых является эффективное налоговое администрирование.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать подпункты а), б) пункта 1 части 1, части 2 статьи 146 Налогового кодекса Кыргызской Республики не противоречащими частям 4, 5 статьи 29, части 2 статьи 63 Конституции Кыргызской Республики.

2. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

3. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежат исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее Решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

ИМЕНЕМ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
Р Е Ш Е Н И Е
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

по делу о проверке конституционности пункта 7 статьи 129
и пункта 3 части 2 статьи 131 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики в
связи с обращением Молдогазиева Нурбека Дуйшеналиевича

13 ноября 2024 года

город Бишкек

№ 11-Р

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Н.Ж. Жанышбековой, с участием:

обращающейся стороны – Молдогазиева Нурбека Дуйшеналиевича;

стороны-ответчика – Ысыранова Самата Кыштообековича, постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики,

третьих лиц – Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики, Сапияновой Маргариты Насаркановны, представителя Верховного суда Кыргызской Республики по доверенности, Ташманбетовой Назгуль Октябрьевны, представителя Министерства юстиции Кыргызской Республики по доверенности, Джайлообаевой Даанакан Абдыманаповны, Замирбековой Айданы Замирбековны, представителей Государственного учреждения по информационным технологиям «Адилет сот» при Судебном департаменте при Верховном суде Кыргызской Республики по доверенности, Ашимбаева Разака Уразбековича, представителя Открытого акционерного общества «Кыргыз почтасы» по доверенности,

руководствуясь частями 1 и 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности пункта 7 статьи 129 и пункта 3 части 2 статьи 131 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики.

Поводом и основанием к рассмотрению данного дела явились обращение Молдогазиева Н.Д. и обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствуют ли Конституции Кыргызской Республики оспариваемые нормативные положения.

Заслушав информацию судьи-докладчика Айдарбековой Ч.А., проводившей подготовку дела к судебному заседанию, и, исследовав материалы дела, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 22 апреля 2024 года поступило ходатайство Молдогазиева Н.Д. о проверке соответствия пункта 7 статьи 129, пункта 3 части 2 статьи 131 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – ГПК) частям 1, 2, 4, 5, 6 статьи 23, части 2 статьи 24, частям 1, 2 статьи 56, части 1 статьи 61, части 3 статьи 100 Конституции Кыргызской Республики. Оспариваемые нормы предусматривают требования для надлежащего уведомления участников судебного разбирательства, в частности случаи, когда извещение не может быть передано непосредственно адресату, а передается другим лицам, которые обязаны вручить его адресату при первой же возможности, и когда при отсутствии адресата извещение считается доставленным по последнему известному суду его месту жительства.

Субъект обращения утверждает, что он неоднократно был участником гражданского судопроизводства в качестве ответчика, однако в силу оспариваемых норм не принимал непосредственного участия в судебных разбирательствах. Суды, ссылаясь на оспариваемые нормы, принимали решения без его участия и учета его мнения, чем подвергли сомнению полноценное выполнение ими своей основной функции – обеспечение справедливого правосудия.

Заявитель считает, что оспариваемые нормы ограничивают его право на судебную защиту, так как он фактически не был извещен о предстоящем судебном разбирательстве и, следовательно, лишен возможности защищать свои права, свободы и законные интересы. По его мнению, возложение обязанности на другое лицо, принявшее извещение, вручить его адресату при первой возможности не достигает своей цели, поскольку это лицо не заинтересовано в участии ответчика в судебных разбирательствах и не несет ответственности за невыполнение данной обязанности.

Молдогазиев Н.Д. полагает, что оспариваемые нормы, лишённые логической взаимосвязи и правовой определенности, не могут обеспечить доступ к правосудию, нарушая право каждого на судебную защиту. Эти нормы, как утверждает заявитель, не отражают разумных пределов поведения ответчика и становятся реальным препятствием для него в доступе к правосудию, что значительно ограничивает его право на судебную защиту.

По мнению заявителя, законодатель, определяя порядок надлежащего извещения сторон в гражданском судопроизводстве, должен находить баланс между конституционно защищаемыми ценностями и интересами общества и граждан, а также соблюдать принципы справедливости, равенства и соразмерности. Учитывая, что эти принципы служат основой для оценки законодательства, регулирующего права и свободы граждан, законодатель обязан использовать только те меры, которые обоснованы конституционно одобряемыми целями (часть 2 статьи 23 Конституции). Несмотря на это, оспариваемые нормы вступают в противоречие с такими конституционными принципами, как приоритет прав и свобод человека и гражданина, соразмерность вводимых ограничений прав и свобод, равноправие и состязательность сторон (части 1, 2, 4, 5, 6 статьи 23, часть 2 статьи 24, части 1, 2 статьи 56, часть 3 статьи 100).

Молдогазиев Н.Д. отмечает, что надлежащее извещение сторон в гражданском судопроизводстве является ключевым элементом права на законное и справедливое рассмотрение дела, гарантированное Конституцией и нормами международного права. Концепция справедливого судебного разбирательства, включая принцип состязательности, требует, чтобы ответчик был проинформирован о судебных заседаниях. Неполучение судебных извещений может негативно повлиять на защиту его интересов в процессе. Следовательно, суды обязаны прилагать все возможные меры для уведомления лиц, участвующих в деле, о судебном заседании, чтобы обеспечить одну из важнейших гарантий соблюдения прав и законных интересов граждан – возможность присутствовать на рассмотрении своего дела в суде.

С учетом изложенного, заявитель просит признать оспариваемые нормы противоречащими Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 20 мая 2024 года обращение Молдогазиева Н.Д. было принято к производству.

В ходе судебного заседания обращающаяся сторона поддержала свои требования и просила их удовлетворить.

Сторона-ответчик в лице постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики Ысыранова С.К. выразил несогласие с доводами заявителя и считает оспариваемые нормы не противоречащими Конституции.

Согласно его позиции, судебное извещение обеспечивает информирование участников процесса о времени, месте судебного заседания или отдельного процессуального действия, начале судебного разбирательства и вынесенном судебном акте. В гражданском процессе они классифицируются по форме – на письменные, электронные и устные, а по степени обязательности – на обязательные и факультативные. Применяются различные сроки для уведомления участников процесса, соблюдение которых является неотъемлемой частью обеспечения их права быть выслушанными в суде, и нарушение данного принципа влечет за собой отмену судебного акта при пересмотре дела.

В соответствии с частью 2 статьи 128 ГПК, извещения и повестки направляются участникам процесса заказным письмом с уведомлением о вручении адресату с таким расчетом, чтобы они имели достаточный срок для подготовки к делу и своевременной явки в суд. Такой порядок извещения гарантирует соблюдение принципа равноправия и состязательности сторон, предоставляя каждому участнику возможность подготовиться к судебному заседанию и реализовать свои процессуальные права в полной мере. Кроме того, лица, участвующие в деле, обязаны сообщить суду о перемене своего адреса во время производства по делу. При отсутствии такого сообщения извещение (повестка) посылается по последнему известному суду адресу и считается доставленным, хотя адресат по этому адресу более не проживает или не находится (статья 130 ГПК).

Таким образом, надлежащее уведомление участников процесса о времени и месте судебного разбирательства является необходимым условием для обеспечения реализации принципа

равноправия и состязательности сторон. Суд вправе рассмотреть дело в отсутствие сторон, если они были надлежащим образом извещены, что не нарушает их процессуальных прав.

Представитель стороны-ответчика, ссылаясь на статью 9 Закона «О внутренней миграции Кыргызской Республики» и пункт 9 Положения о правилах регистрации и снятия граждан Кыргызской Республики с регистрационного учета по месту жительства и месту пребывания, утвержденного постановлением Правительства Кыргызской Республики от 4 декабря 2004 года №886 указывает, что каждый гражданин обязан зарегистрироваться по месту жительства и месту пребывания в пределах страны, а в случае изменения места жительства он обязан не позднее десяти рабочих дней со дня прибытия на новое место жительства обратиться в орган регистрационного учета с заявлением по установленной форме.

Относительно юридических лиц сторона-ответчик отмечает, что в силу требований пункта 96 Положения о порядке государственной регистрации юридических лиц, филиалов (представительств), утвержденного постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 31 марта 2023 года №178, юридические лица и их подразделения обязаны своевременно уведомлять регистрирующий орган об изменениях, касающихся ключевых данных, таких как информация о руководстве, местонахождении, контактных данных и учредительных сведениях, с целью обеспечения актуальности и достоверности информации в государственном реестре. В свою очередь, регистрирующий орган, получив уведомление, в течение трех рабочих дней вносит сведения в государственный реестр и уведомляет об этом налоговые органы, органы статистики и Социальный фонд Кыргызской Республики.

Следовательно, вышеуказанные нормы определяют обязательный порядок уведомления о смене места жительства для физических и юридических лиц.

Ысыранов С.К. также отмечает, что в случае рассмотрения дела в порядке заочного производства, ГПК предоставляет ответчику право подать в суд, вынесший заочное решение, заявление о его отмене в течение пяти дней с момента получения копии решения или обжаловать заочное решение в апелляционном порядке по истечении срока на подачу заявления об отмене этого решения (статья 237). В соответствии со статьей 242 ГПК КР, заочное решение подлежит отмене с возобновлением рассмотрения дела по существу, если суд установит, что неявка ответчика в судебное заседание была вызвана уважительными причинами, о которых он не имел возможности своевременно сообщить суду, и что при этом он представляет доказательства, которые могут повлиять на содержание решения.

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики Молдобаев А.Т. также считает доводы заявителя необоснованными, а оспариваемые нормы непротиворечащими Конституции по следующим основаниям.

Гражданское процессуальное право регулирует общественные отношения, возникающие между участниками судебного процесса и судом в ходе осуществления правосудия по гражданским делам. Ключевым элементом правового регулирования данной сферы является порядок надлежащего

уведомления участников процесса, направленный на обеспечение их прав на участие в судопроизводстве.

Из смысла положений статей 128, 130 ГПК участники процесса должны быть уведомлены о времени и месте судебных заседаний, при этом они обязаны сообщать суду о смене своего места нахождения, в противном случае извещение направляется по последнему известному суду адресу и считается доставленным.

Порядок извещения участников судебного разбирательства является неотъемлемой частью механизма обеспечения справедливого и оперативного судопроизводства, обеспечивающего эффективную реализацию права на судебную защиту. В контексте обеспечения порядка уведомления участников процесса о судебном заседании Закон Кыргызской Республики «О внутренней миграции» также устанавливает, что каждый гражданин обязан зарегистрироваться по месту жительства и месту пребывания в пределах страны (статья 9). В условиях внутренней миграции регистрационный учет является важным инструментом обеспечения надлежащего извещения граждан о судебных процессах. Следовательно, условия уведомления участников судебного процесса, предусмотренные оспариваемыми нормами, способствуют эффективной работе судов, справедливости и прозрачности судопроизводства, а также выступают важным средством защиты прав и интересов всех участников (статья 169 ГПК).

Наряду с этим, лица, участвующие в деле, обязаны известить суд о причинах неявки и представить доказательства уважительности этих причин, вследствие чего суд может отложить разбирательство дела. В соответствии со статьей 333 ГПК, в случае неявки на судебное заседание кого-либо из лиц, участвующих в деле, не извещенных о времени и месте рассмотрения дела, суд откладывает разбирательство дела. Неявка лиц, участвующих в деле, надлежащим образом извещенных о времени и месте рассмотрения дела, не является препятствием к разбирательству дела.

Относительно доводов заявителя о том, что оспариваемые нормы лишают его право на судебную защиту и не обеспечивают доступность правосудия, Молдобаев отметил, что согласно части 4 статьи 169 ГПК, суд вправе рассмотреть дело в случае неявки надлежащим образом извещенных лиц, если причина неявки не известна или признана неуважительной. Глава 23 ГПК также предусматривает заочное производство для случаев неявки ответчика. Исходя из этого, неявка одной из сторон не нарушает право других участников на справедливое судебное разбирательство, закрепленное статьей 3 ГПК. Лицо свободно распоряжается своими правами, и неявка при надлежащем его извещении свидетельствует о его отказе от участия в судебном разбирательстве. В условиях равного объема процессуальных прав неявка стороны не может считаться нарушением принципа состязательности. Законодатель установил механизмы, гарантирующие законные и справедливые решения, включая право на пересмотр судебных актов в апелляционном и кассационном порядке.

Таким образом, суд, правильно применяя нормы права, оценивает все обстоятельства и выносит обоснованные решения в соответствии с задачами судопроизводства.

Представитель Верховного суда Кыргызской Республики Сапиянова М.Н. считает оспариваемые нормы непротиворечащими Конституции.

По ее мнению, надлежащее и своевременное извещение лиц, участвующих в деле, о месте и времени проведения судебного заседания, имеет определяющее значение для своевременного и правильного рассмотрения и разрешения дела. В соответствии с частью 2 статьи 128 ГПК извещения направляются участникам процесса заказным письмом с уведомлением о вручении адресату с таким расчетом, чтобы они имели достаточный срок для подготовки к делу и своевременной явки в суд. Наряду с правилами извещения, процессуальное законодательство также включает положения, регламентирующие последствия уклонения лиц от реализации своего права на участие в судебном заседании.

В соответствии со статьей 131 ГПК, лица, участвующие в деле, и иные участники процесса считаются извещенными надлежащим образом, если к началу судебного заседания суд располагает сведениями о получении адресатом направленного ему извещения (повестки), а также еще в трех случаях: когда адресат отказался от получения извещения и этот отказ зафиксирован; несмотря на почтовое извещение адресат не явился за получением извещения суда, направленного судом в установленном порядке, о чем орган связи проинформировал суд; извещение, направленное судом по последнему известному суду месту жительства физического лица или месту нахождения юридического лица, не вручено в связи с отсутствием адресата по указанному адресу.

Нормативное положение, установленное пунктом 3 части 2 статьи 131 ГПК, является частью механизма, пресекающего уклонение участника процесса от получения судебного извещения. Оно способствует исполнению участниками процесса их процессуальных обязанностей и стимулирует к своевременному и добросовестному осуществлению своих прав и защите интересов. Оно также способствует реализации принципа равноправия и состязательности сторон, поскольку стороны могут состязаться в отстаивании своих субъективных прав и интересов лишь в равных правовых условиях с использованием одинаковых процессуальных средств.

Представитель Верховного суда считает, что отсутствие нормативного положения, предотвращающего уклонение участников процесса от исполнения своих обязанностей, особенно от получения судебных извещений, может привести к злоупотреблению правом. Такое положение нарушит принцип разумных сроков, ограничит реализацию прав другой стороны и воспрепятствует осуществлению правосудия, подрывая судебный авторитет.

Принимая во внимание, что право граждан на справедливое судебное разбирательство обеспечивается надлежащим уведомлением лиц, гражданское процессуальное законодательство устанавливает не только стимулирующие на добросовестное поведение участников процесса нормы, но и закрепляет механизмы защиты нарушенных прав в случаях, когда дело рассмотрено в отсутствие кого-либо из лиц, участвующих в деле, не извещенных надлежащим образом о времени и месте судебного заседания. Так, в силу пункта 5 части 1 статьи 341 ГПК рассмотрение дела судом в отсутствие кого-либо из лиц, участвующих в деле, не извещенных о времени и месте судебного

заседания, считается существенным нарушением норм процессуального права и является основанием к отмене решения суда в апелляционном и кассационном порядках.

Также, в случае рассмотрения дела в порядке заочного производства ответчик вправе обжаловать заочное решение в том же суде, а также в апелляционном порядке (статья 237 ГПК). В соответствии со статьей 242 ГПК заочное решение подлежит отмене с возобновлением рассмотрения дела по существу, если суд установит, что неявка ответчика в судебное заседание была вызвана уважительными причинами, о которых он не имел возможности своевременно сообщить суду, и что при этом он представляет доказательства, которые могут повлиять на содержание решения.

Представитель Министерства юстиции Ташманбетова Н.О. придерживается тех же позиций, которые были изложены Ысырановым С.К. и Молдобаевым А.Т.

Представитель Государственного учреждения по информационным технологиям «Адилет сот» при Судебном департаменте при Верховном суде Джайлообаева Д.А., проинформировав о процессе внедрения электронных технологий в судебную систему, в частности, о разработке автоматизированной информационной системы «Суд», интеграции с государственными органами и создании портала «Цифровое правосудие», отметила, что порядок и способы отправки судебных уведомлений посредством СМС, а также оповещений в виде электронных повесток с 2023 года находится в тестовом режиме.

Представитель Открытого акционерного общества «Кыргыз почтасы» Ашимбаев Р.У. отмечает, что почтовая корреспонденция, за исключением писем и почтовых карточек с отметкой «Судебная повестка», может быть вручена совершеннолетним членам семьи адресата или оставлена в почтовых ящиках. При отсутствии адресата почтальон оставляет извещение о необходимости получения корреспонденции в почтовом отделении, что считается первичным извещением. Если адресат не явился за почтовой корреспонденцией в течение пяти дней с момента получения первичного извещения, ему направляется вторичное извещение. Исключение составляют письма с отметками «Судебная повестка» и «С заказным уведомлением», по которым вторичное извещение должно быть доставлено через три дня после вручения первичного. Первичные извещения, предназначенные для выдачи в почтовых отделениях, а также все вторичные извещения передаются для доставки и вносятся в картотеку «До востребования». По истечении срока хранения неполученные адресатами почтовые отправления возвращаются по обратным адресам или передаются в список недоставленных. Почтовые отправления с отметкой «Судебная повестка» выдаются только лично адресату. Если адресата нет дома, извещение с предложением получить отправление оставляется в почтовом ящике или у соседей.

По мнению Ашимбаева Р.У., в условиях внутренней миграции многие граждане не проживают по адресу своей регистрации, что вызывает сложности для их надлежащего уведомления. Именно поэтому законодатель установил правила, согласно которым, суды направляют уведомления по последнему известному адресу участников процесса, предусматривая возможность их уведомления даже при отсутствии точных сведений о текущем местонахождении. Он считает, что оспариваемые

нормы направлены на обеспечение надлежащего судопроизводства и защиту прав сторон, а, следовательно, соответствуют Конституции.

Конституционный суд, обсудив доводы сторон, выслушав пояснения третьих лиц, и, исследовав материалы дела, пришел к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда по данному делу являются нормативные положения пункта 7 статьи 129 и пункта 3 части 2 статьи 131 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики, изложенные в следующей редакции:

«Статья 129. Содержание судебных извещений

Судебные извещения (повестки) должны содержать:

7) указание на обязанность лица, принявшего извещение (повестку) в связи с отсутствием адресата, при первой возможности вручить его адресату;

Статья 131. Надлежащее извещение

2. Лица, участвующие в деле, и иные участники процесса также считаются извещенными надлежащим образом судом:

3) если извещение (повестка), направленное судом по последнему известному суду месту жительства физического лица или месту нахождения юридического лица, не вручено в связи с отсутствием адресата по указанному адресу.».

Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 25 января 2017 года №14 принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин-Тоо» 2 февраля 2017 года №12-13, внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. Право быть уведомленным о судебном заседании является одним из фундаментальных элементов правосудия, вытекающим из принципа справедливого суда, обеспечивающее участие сторон в процессе и защиту их прав. Соблюдение этого права в Кыргызской Республике, в контексте реализации конституционного права каждого на судебную защиту, гарантирует справедливость и прозрачность судебных процедур, а также выступает важным условием для укрепления верховенства права и доверия к судебной системе (часть 1 статьи 61 Конституции).

Институт уведомления, будучи ключевым правовым механизмом, призван информировать все стороны судебного разбирательства о начале и ходе процесса, о проводимых процессуальных действиях и судебном решении, чтобы его участники смогли воспользоваться своими правами и возможностями защищать их. Его главные задачи заключаются в том, чтобы гарантировать информированность участников о ходе судебного разбирательства, обеспечить возможность сторонам подготовиться к заседанию, предоставить доказательства, воспользоваться юридической помощью, а также поддерживать равенство всех сторон, не допуская случаев оказания в невыгодном

положении одной из сторон из-за недостатка информации. Без надлежащего уведомления судебное разбирательство может быть признано несправедливым, ввиду нарушения процессуальных прав и возможностей стороны и привести к обжалованию судебных актов.

Гарантия права индивида быть уведомленным о судебном разбирательстве находится в тесной взаимосвязи с такими базовыми принципами правосудия как справедливое судебное разбирательство - все стороны должны быть надлежащим образом уведомлены и иметь возможность участвовать в процессе на равных условиях; гласности судебного разбирательства - процесс должен быть прозрачным и доступным для участников; процессуальной экономии – надлежащее уведомление сторон должно эффективно использовать ресурсы суда и сторон процесса, минимизируя случаи злоупотребления правом, расходов времени и других ресурсов.

Действенность института уведомления зависит от четко регламентированной законом процедуры и гарантиями их неукоснительного соблюдения всеми участниками судебного процесса и суда. Следовательно, законодатель, обладая дискрецией в формировании законодательной основы судопроизводства, должен исходить из конституционных принципов, соблюдать баланс частных и публичных интересов, а также учитывать, что признание человека и его конституционного права на судебную защиту является центральной ценностью всего судопроизводства.

Наряду с этим, порядок судопроизводства должен гарантировать всем его субъектам возможность участия в судебном разбирательстве при определении их прав и обязанностей, возможность в устной форме довести до сведения суда свою позицию относительно всех эпизодов дела, представить доказательства в ее обоснование, принять участие в их исследовании в судебном заседании для установления всех обстоятельств дела и правильного применения законодательства на основе состязательности и равноправия сторон. Именно в случаях, когда фактические обстоятельства дела имеют решающую роль в принятии судебного решения, правило об обязательном извещении лиц, участвующих в деле, о времени и месте судебного заседания служит главной предпосылкой реализации этими лицами права на участие в судебном заседании, являющегося неотъемлемым элементом принципа состязательности и равноправия сторон (часть 3 статьи 100 Конституции), и становится гарантией обеспечения в ходе судебного разбирательства действия указанного конституционного принципа.

3. Судопроизводство может быть эффективно осуществлено при непосредственном участии сторон. Это означает, что суд обязан лично оценивать доказательства, заслушивать показания сторон и свидетелей, а также воспринимать информацию, представленную непосредственно в ходе судебного заседания. Такой подход позволяет суду полноценно и объективно оценить обстоятельства дела, установить факты и принять обоснованное решение.

Вместе с тем, в гражданском судопроизводстве существуют допустимые исключения, когда суд может рассмотреть дело без участия одной стороны или сторон (процедура на основе письменных материалов, заочное производство). Эти исключения направлены на защиту прав и интересов истца и своевременного разрешения гражданских дел судами.

Существование таких исключений в гражданском процессуальном законодательстве все же обусловлено необходимостью надлежащего уведомления сторон о судебном разбирательстве, в особенности ответчика, о начавшемся в отношении него судопроизводства. В ситуации неуведомленной стороны, чаще всего, выступает ответчик, так как судебное рассмотрение инициирует истец, и он же предоставляет суду информацию о месте нахождения ответчика. Отсутствие извещения о начале судебного процесса в отношении ответчика, о процессуальных обстоятельствах, влияющих на исход дела, о которых он не был уведомлен, создает негативную ситуацию, при которой ставится под сомнение справедливость всего судебного разбирательства.

В данном контексте непосредственное проявление справедливости в гражданском судопроизводстве, призванное разрешать правовые конфликты (споры о праве), основано на надлежащем уведомлении сторон и, в частности, ответчика. Исходя из этого, осуществление надлежащего уведомления сторон является обязанностью суда, неисполнение или ненадлежащее исполнение которой, может умалить права индивида быть уведомленным о судебном заседании и нарушить его конституционное право на судебную защиту.

Надлежащее уведомление сторон подразумевает соблюдение двух взаимосвязанных условий - фиксирование факта отправки судебного извещения и факта вручения судебного извещения адресату. Отсутствие доказательств надлежащего извещения ответчика может стать основанием для отмены судебного решения.

В этой связи, суды, согласно гражданскому процессуальному законодательству, используют различные способы осуществления уведомления сторон о судебном разбирательстве (статья 128 ГПК). Среди них основным и обязательным способом уведомления сторон выступает почтовая корреспонденция (заказные письма с уведомлением о вручении адресату). Другие способы уведомления, такие как сообщения телефонограммой, телеграммой, по факсимильной связи или электронной почте либо с использованием иных средств связи могут быть использованы судом только при согласии стороны о направлении им сообщений посредством указанных способов.

При таком правовом регулировании истец может находиться в более выгодном положении, поскольку при предъявлении искового заявления он может выразить свое согласие на информирование его различными способами, нежели ответчик, который может быть уведомлен только посредством почтовой корреспонденции.

В условиях стремительного развития информационных и коммуникационных технологий, способных фиксировать факт доставки и получения информации, суд должен иметь возможность и обладать правомочием использовать всевозможные способы информирования сторон, чтобы уведомление достигло адресата. Для этого государство должно обеспечить суд возможностью их использования для выполнения им конституционно обусловленных задач и функций по осуществлению правосудия. Невозможность использования судом каналов связи или их законодательное ограничение может нарушить принципы правосудия и тем самым привести к ограничению права граждан на судебную защиту.

В этой связи Конституционный суд считает, что существующая система судебных уведомлений нуждается в совершенствовании правового регулирования действующих механизмов с учетом современных технических достижений.

4. В соответствии с Конституцией, государство обеспечивает права и свободы граждан в порядке, закреплённом ею и законами, и не может принимать законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека (части 1, 2 статьи 56). Данная конституционная установка, являясь важной составляющей правового государства, подчеркивает, что права и свободы человека являются основой любой правовой системы и их существо не может законодательно ограничиваться до такого состояния, что их реализация станет невозможной в силу их умаления или собственно утраты.

Для превенции в сдерживании власти государства выступает конституционная обязанность граждан соблюдать Конституцию и законы, уважать права, свободы, честь и достоинство других лиц (часть 3 статьи 53). Конкретизация этой обязанности заключается в том, что граждане обязаны исполнять требования закона и следовать судебным актам. В широком смысле сбалансированные гарантии реализации конституционных прав и свобод граждан наравне с осознанным соблюдением ими конституционных обязанностей формируют условно модель законопослушного гражданина, характеризующегося сознательным и добровольным соблюдением законодательства, уважением к судебной власти и участием в поддержании правопорядка. Такой гражданин не только выполняет свои правовые обязательства, но и активно помогает судебной системе в осуществлении правосудия.

В данном контексте оспариваемая норма ГПК, предусматривающая указание на обязанность лица, принявшего извещение (повестку) в связи с отсутствием адресата, при первой возможности вручить его адресату (пункт 7 статьи 129), по своей сути, является судебным требованием, вытекающим из судебного акта, и оформленным в структуре судебного извещения (повестки). Гражданин, не будучи вовлеченным в судебное разбирательство, действующий как посредник в передаче уведомлений, обременяется ответственностью за выполнение порученной ему задачи. Такая обязанность вытекает из его конституционной обязанности соблюдать законы и, соответственно, судебные акты, как инструменты, непосредственно реализующие правовые начала.

В этой связи, наделение законодателем таких лиц обязанностью передать судебное извещение адресату при первой же возможности в случае отсутствия его по месту жительства или по месту пребывания, не выходит за рамки призыва к выполнению обычного гражданского долга, вытекающего из модели законопослушного гражданина, и соответственно, не может расцениваться как обременение лица несоразмерными обязанностями.

Кроме того, законодателем предусмотрена юридическая ответственность за неисполнение законов и судебных актов, которая направлена на достижение целей правового государства и непосредственно верховенства закона.

Таким образом, оспариваемая норма, наделяющая обязанностью других лиц, не являющихся участниками судебного разбирательства, передать судебные извещения непосредственно адресату в случае его отсутствия во время передачи извещения, направлена на широкое вовлечение граждан в

обеспечение правопорядка, не умаляет и не отменяет право ответчика быть уведомленным и в целом его права на судебную защиту.

5. Конституция гарантирует каждому право на свободу передвижения, выбор места пребывания и жительства в пределах территории Кыргызской Республики (часть 1 статьи 31). Это право является одним из фундаментальных прав человека и свидетельствует о высокой ценности личной свободы и независимости граждан. Однако, несмотря на эти гарантии свободы, фиксация места жительства является важной процедурой, напрямую влияющей на реализацию конституционных прав и выполнение гражданских обязанностей.

Обязательная регистрация гражданина по месту жительства или месту пребывания имеет важное значение в контексте обеспечения права быть уведомленным о судебном заседании. Она позволяет судам и иным государственным органам иметь достоверные данные о фактическом месте нахождения лица, вовлеченного в судебное разбирательство. Такая необходимость вытекает из обязанности суда направить ему уведомления о предстоящих судебных заседаниях и иных процессуальных действиях. Регистрация также служит механизмом, препятствующим злоупотреблениям со стороны участников процесса, в том числе преднамеренным уклонением от получения уведомлений или манипуляцией адресом для затягивания судебного разбирательства.

Соответственно, обязательная регистрация гражданина по месту жительства или месту пребывания способствует своевременному и надлежащему уведомлению граждан о судебных заседаниях, что является важной гарантией защиты их прав и соблюдения процессуальных норм.

Под местом жительства гражданина понимается жилое помещение, где гражданин постоянно проживает в качестве основного места нахождения. Место пребывания – это место, где гражданин временно находится, не изменяя при этом своего постоянного места жительства. Место пребывания регистрируется, если гражданин находится вне своего места жительства. Регистрационный учет места пребывания важен для уведомления о временном нахождении гражданина в определенном месте, но не создает таких же прав, как регистрация по месту жительства.

При изменении места жительства гражданин обязан, через государственный портал электронных услуг или мобильное приложение, обратиться в уполномоченный орган в сфере регистрации населения для осуществления регистрационного учета (часть 1 статьи 16 Закона «О внутренней миграции»).

При таких обстоятельствах оспариваемая норма, признающая надлежащим уведомлением не вручение судебного извещения адресату по причине его отсутствия по последнему известному суду адресу (пункт 3 части 2 статьи 131 ГПК), расценивается как допустимое законоположение при соблюдении гражданами как своих конституционных прав, так и вытекающих из Конституции обязанностей, где не соблюдение обязанности по своевременной регистрации места жительства и места пребывания может повлиять на гарантии реализации их прав и свобод, в том числе и права на судебную защиту.

Также следует подчеркнуть, что рассмотрение социальных конфликтов и различных споров в суде являются заключительным и окончательным способом их разрешения. Они, как правило,

возникают задолго до судебного порядка их разрешения. Это означает, что причастные к этим событиям субъекты, как правило, осведомлены о возможной судебной ответственности и допускают ее наступление.

В этой связи Конституционный суд расценивает оспариваемое правовое регулирование, предусмотренное в пункте 3 части 2 статьи 131 ГПК, в совокупности с вышеуказанными обстоятельствами и обязанностями гражданина иметь документы, удостоверяющие его личность, быть зарегистрированным по месту фактического его проживания, как объективно возможное в сложившейся ситуации, и не нарушающее конституционные установления в части обеспечения права каждого на справедливое правосудие и права на судебную защиту.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

Р Е Ш И Л:

1. Признать пункт 7 статьи 129, пункт 3 части 2 статьи 131 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики не противоречащими частям 1, 2, 4, 5, 6 статьи 23, части 2 статьи 24, частям 1, 2 статьи 56, части 1 статьи 61, части 3 статьи 100 Конституции Кыргызской Республики.

2. Кабинету Министров Кыргызской Республики внести соответствующие изменения в действующее правовое регулирование, вытекающие из мотивировочной части настоящего Решения.

3. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

4. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежит исполнению на всей территории республики.

5. Опубликовать настоящее Решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**ПОСТАНОВЛЕНИЯ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ**

по жалобе общества с ограниченной ответственностью «ЮК «Долг-Сервис» в лице генерального директора Шичанина Александра Александровича, представляющего интересы общества с ограниченной ответственностью «Охранно-детективное агентство «Щит и Меч «Защита», на определение коллегии судей

Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 октября 2023 года

18 января 2024 года

город Бишкек

№ 01-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осмонбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Алиеве Д.Б., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу общества с ограниченной ответственностью «ЮК «Долг-Сервис», представляющего интересы общества с ограниченной ответственностью «Охранно-детективное агентство «Щит и Меч «Защита», на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 октября 2023 года. Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству общества с ограниченной ответственностью «ЮК «Долг-Сервис», представляющего интересы общества с ограниченной ответственностью «Охранно-детективное агентство «Щит и Меч «Защита», выслушав информацию судьи-докладчика Жолдошевой Л.Ч., Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 28 сентября 2023 года поступило ходатайство общества с ограниченной ответственностью «ЮК «Долг-Сервис» в лице генерального директора Шичанина А.А., представляющего интересы общества с ограниченной ответственностью «Охранно-детективное агентство «Щит и Меч «Защита» (далее – ОсОО «Щит и Меч «Защита»), о

проверке конституционности пункта 1 статьи 129 Закона Кыргызской Республики «О статусе судебных исполнителей и об исполнительном производстве».

Как следовало из ходатайства и приложенных к нему материалов, решением Октябрьского районного суда города Бишкек от 19 октября 2022 года исковое заявление ОсОО «Щит и Меч «Защита» к обществу с ограниченной ответственностью «Брок Сервис» о взыскании денежной задолженности было удовлетворено. В апелляционном порядке решение суда первой инстанции было оставлено без изменений. Постановлением Верховного суда Кыргызской Республики от 31 июля 2023 года судебные акты судов первой и апелляционной инстанций были отменены и дело направлено на новое рассмотрение.

Подразделением службы судебных исполнителей Октябрьского района города Бишкек 7 августа 2023 года вынесено постановление о взыскании с ОсОО «Щит и Меч «Защита» исполнительского сбора в размере 142 920 (сто сорок две тысячи девятьсот двадцать) сомов согласно пункту 1 части 2 статьи 129 Закона «О статусе судебных исполнителей и об исполнительном производстве».

По мнению заявителя, в случае отсутствия вступившего в законную силу судебного акта, подлежащего исполнению, взыскание исполнительского сбора является преждевременным и необоснованным, а также нарушает конституционные права граждан и юридических лиц.

В обоснование своих доводов, субъект обращения в ходатайстве ссылаясь на конституционные нормы, предусматривающие необходимость осуществления человеком своих прав и свобод без нарушения прав и свобод других лиц (часть 1 статьи 53), обязанности государства обеспечивать права и свободы граждан в порядке, закрепленном Конституцией и законами и не принимать законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека (части 1, 2 статьи 56), гарантию каждому судебной защиты его прав и свобод, предусмотренных Конституцией, законами, международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, общепризнанными принципами и нормами международного права, право каждого защищать свои права и свободы и обеспечивать их восстановление всеми доступными способами, не запрещенными законом (части 1, 2 статьи 61).

С учётом изложенного, субъект обращения просил признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 октября 2023 года было отказано в принятии к производству обращение Шичанина А.А., представляющего интересы ОсОО «Охранно- детективное агентство «Щит и Меч «Защита».

В определении было отмечено, что в соответствии с частью 2 статьи 26 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» основанием к рассмотрению дела в Конституционном суде является обнаружившаяся неопределенность или сомнение в согласованности регулятивного воздействия оспариваемой нормы с конституционными

установлениями, основанное на логически выстроенной позиции заявителя, подкрепленной убедительными доводами правового характера.

Однако в представленном обращении не прослеживается системная связь между оспариваемой нормой и положениями Конституции, указанными в описательной части ходатайства, вызывающие очевидное сомнение в ее конституционности. Более того, в своих требованиях субъект обращения не указал на соответствие каких конституционных норм необходимо провести проверку оспариваемой нормы.

Коллегия судей отметила, что в обращении также не указаны позиция обращающегося по поставленному им вопросу и его правовое обоснование, что является одним из важных требований к составлению обращения в Конституционный суд (пункт 9 части 4 статьи 27 конституционного Закона). Такое требование означает, что доводы заявителя должны носить не фактологический, а правовой характер, находиться в системной связи с конституционными установлениями и вызывать очевидное сомнение в конституционности регулятивного воздействия оспариваемой им нормы права.

Согласно пункту 1 части 3 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», коллегия судей отказывает в принятии к производству обращения, если оно по форме и содержанию не соответствует его требованиям.

Не согласившись с определением коллегии судей, 22 декабря 2023 года, Шичанин А.А., представляющий интересы ОсОО «Охранно-детективное агентство «Щит и Меч «Защита», обратился с жалобой в Конституционный суд.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии обращения к производству, приходит к следующим выводам.

Для обеспечения доступности конституционного правосудия Основной Закон страны устанавливает определенные условия, при которых физические и юридические лица могут обратиться к органу конституционного контроля с запросом о конституционности законов и других нормативных правовых актов. Суть этого конституционного установления заключается в необходимости правового обоснования субъектом обращения своих доводов о прямом (конкретном) или возможном (абстрактном) нарушении оспариваемой нормой прав и свобод человека и гражданина, установленных разделом вторым Конституции.

Следовательно, при обращении с запросом о конституционности законов и других нормативных правовых актов в орган конституционного контроля в лице Конституционного суда, как высшего органа судебной власти, осуществляющего конституционный контроль посредством конституционного судопроизводства, заявители обязаны соблюдать требования, предъявляемые к оформлению обращения (статьи 27, 28 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»).

Строгое соблюдение этих требований является гарантией объективности возбуждения конституционного производства, определения предмета конституционной проверки и ее пределов.

Одним из неперемных условий относительно содержания обращения является предоставление позиции заявителя по поставленному им вопросу и его правовое обоснование в системной связи с нормами Конституции, закрепляющими гарантии прав и свобод человека и гражданина, которые, по мнению заявителя, нарушаются действием оспариваемой нормы (пункт 9 части 4 статьи 27 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»).

Однако доводы заявителя ограничиваются лишь описанием факта взыскания исполнительского сбора с него, как взыскателя, при отсутствии вступившего в законную силу судебного акта, что, по его мнению, является преждевременным и необоснованным. В контексте своего обращения, заявитель не представил убедительных аргументов, которые бы раскрывали сущность нарушения его конституционных прав. Более того, заявитель не корректно указывает структурные элементы оспариваемого нормативного правового акта. В частности, указывает на «пункт 1 статьи 129 Закона Кыргызской Республики «О статусе судебных исполнителей и об исполнительном производстве», тогда как в таком виде структурного элемента указанной статьи нет.

Конституционный суд не отрицает возможности наличия проблем правового характера в поставленном вопросе, однако считает, что при отсутствии обусловленного конституционными нормами обоснования и точности предмета проверки, не может интерпретировать по своему усмотрению соображения субъекта обращения.

Определение коллегии судей Конституционного суда по вопросу принятия или отказа в принятии обращения к производству носит сугубо процессуальный характер. В связи с чем, Конституционный суд дает правовую оценку выводам коллегии судей в порядке пересмотра такого определения лишь в рамках аргументов и требований, приведенных в обращении, а также доводов в жалобе, опровергающих ее выводы.

Таким образом, Конституционный суд Кыргызской Республики считает, что коллегия судей пришла к обоснованному выводу о несоответствии обращения заявителя требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» по форме и содержанию, и, соответственно, не находит оснований для отмены ее определения от 26 октября 2023 года.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПО С Т А Н О В И Л:

1. Жалобу общества с ограниченной ответственностью «ЮК «Долг- Сервис» в лице генерального директора Шичанина Александра Александровича, представляющего интересы общества с ограниченной ответственностью «Охранно-детективное агентство «Щит и Меч

«Защита», на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 октября 2023 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ**

**Об утверждении Положения о порядке взаимодействия судей и сотрудников аппарата по
рассмотрению обращений в рамках конституционного судопроизводства**

9 февраля 2024 года

город Бишкек

№ 02-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего – Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., рассмотрев на заседании вопрос совершенствования деятельности судей Конституционного суда Кыргызской Республики и сотрудников его аппарата по рассмотрению обращений в рамках конституционного судопроизводства, в соответствии с частью 2 статьи 4, частью 4 статьи 48 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»

ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Утвердить Положение о порядке взаимодействия судей и сотрудников аппарата по рассмотрению обращений в рамках конституционного судопроизводства согласно приложению.

2. Настоящее постановление вступает в силу с момента его подписания.

**Конституционный суд
Кыргызской Республики**

Приложение
к постановлению
Конституционного суда Кыргызской Республики
от 9 февраля 2024 г.
№ 02-П

Положение о порядке взаимодействия судей и сотрудников аппарата по рассмотрению обращений в рамках конституционного судопроизводства

Настоящее Положение определяет порядок взаимодействия судей и сотрудников аппарата по рассмотрению обращений в рамках конституционного судопроизводства, а также подготовке и принятию по ним актов Конституционного суда Кыргызской Республики.

1. Регистрация обращения (1 р/д – рабочий день)

Поступившее обращение регистрируется сотрудником отдела управления персоналом и документационного обеспечения (далее – ОУПиДО) в день его поступления. Одновременно обеспечивается электронное сопровождение поступившего обращения, т.е. весь материал сканируется и загружается в систему электронного документооборота (далее – СЭД). Затем подготавливается информационная справка (шаблон документа 1), после чего бумажная версия обращения, собранная в одну папку, вместе с информационной запиской передаются руководителю аппарата для последующего внесения на рассмотрение председателя.

2 Формирование состава коллегии судей и передача обращения судье-докладчику (1 р/д)

Для решения вопроса о принятии или об отказе в принятии обращения к производству председатель формирует коллегию судей Конституционного суда и определяет судью-докладчика. На основании соответствующей резолюции председателя сотрудником ОУПиДО готовится распоряжение председателя о создании коллегии судей (шаблон документа 2) и вносится на подпись председателю.

После подписания председателем распоряжения и его регистрации, сотрудником ОУПиДО осуществляется ознакомление членов коллегии судей, а обращение с приложенными материалами передаётся судье-докладчику.

3. Изучение обращения, подготовка аналитической справки (в течение 10 р.д.)

После передачи обращения судье-докладчику, начальник управления правового и аналитического обеспечения (далее – начальник управления) посредством СЭД определяет сотрудника управления правового и аналитического обеспечения (далее – аналитик), ответственного за подготовку аналитической справки по обращению и соответствующего проекта определения коллегии судей (об отказе/принятии к производству).

Аналитик готовит проект определения коллегии судей (далее – ОКС) (шаблон документа 3) и аналитическую справку, составленную с учётом требований, установленных Регламентом Конституционного суда (шаблон документа 4), и в течение 8 р/д направляет на рассмотрение начальнику управления. По итогам рассмотрения проекта ОКС, в течение 1 р/д начальник управления возвращает аналитику проект определения на доработку либо направляет судье-докладчику проект определения с приложением к нему аналитической справки. В случае получения проекта ОКС на доработку, аналитик в течение 1 р/д дорабатывает и направляет его начальнику управления для последующей отправки судье-докладчику.

4. Рассмотрение проекта ОКС судьями, принятие ОКС (в течение 4-8 р/д)

Судья-докладчик, ознакомившись с проектом ОКС, в течение 3 р/д направляет свои предложения и замечания начальнику управления и ответственному аналитику. Аналитик в течение

1 р/д дорабатывает проект ОКС и направляет его начальнику управления для последующей отправки судьё-докладчику.

В случае надлежащей доработки либо отсутствия замечаний и предложений, судья-докладчик либо по его поручению начальник управления направляет проект ОКС членам коллегии, со сроком на ознакомление в 2-4 р/д, при отсутствии замечаний и предложений, проект ОКС выводится на бланк «Определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики».

5. Действия, связанные с принятием обращения к производству (2 месяца)

В случае принятия обращения к производству аналитик организует подписание у коллегии судей определения и в тот же день регистрирует его в ОУПиДО. В течение 2 р/д аналитик готовит протокол заседания коллегии судей и подписывает его сам и у судьи-докладчика. Электронный вариант определения направляется пресс-секретарю для размещения на портале и официальном сайте. Электронный вариант определения размещается аналитиком в специальной папке: common:X:\Акты_КС\Определения коллегий_принятие.

Аналитик готовит пресс-анонс по принятому к производству обращению на языке обращения (шаблон документа 5). Далее текст пресс-анонса согласовывается с начальником, после чего согласованный вариант текста переводится аналитиком на официальный либо государственный язык в зависимости от языка обращения. Переведённый текст пресс-анонса направляется переводчику для проверки соблюдения аутентичности и внутренней согласованности его содержания.

После проверки переводчиком и доработки, текст пресс-анонса направляется аналитиком пресс-секретарю, который размещает его на официальном сайте, страницах КС в социальных сетях. Действия, указанные в настоящем пункте, совершаются ответственными лицами в течение текущего рабочего дня.

По поручению судьи-докладчика аналитик готовит конкретные вопросы по принятому к производству обращению и передает отделу международных связей и организационного обеспечения (далее – ОМСиОО), который готовит информационную записку и направляет ее аналитику в течение 20 р/д.

*Информационная записка ОМСиОО должна представлять собой краткое содержание правовых позиций органов конституционного контроля зарубежных стран, данных, полученных из базы CODICES, положений международных договоров по рассматриваемому вопросу, и включать их реквизиты и ссылки на источники (шаблон документа 6).

В течение 2 р/д с момента принятия обращения к производству, аналитик готовит проекты определений судьи-докладчика о признании сторонами, третьими лицами, о соединении дел* (если в производстве имеется аналогичное дело), подписывает у судьи-докладчика и направляет их сопроводительным письмом за подписью судьи-докладчика соответствующим адресатам, а также создает специальную папку (электронное дело) в сети - (dela), в которой будут храниться все электронные варианты материалов дела, в том числе информационные справки и записки, аналитические справки и записки.

*В случае, если в производстве Конституционного суда имеется дело аналогичное по своему содержанию, то новое обращение, принятое к производству, передается предыдущему аналитику, ответственному за подготовку аналитической записки и проекта решения по первому обращению.

Все материалы дела, а также правовые позиции (возражения) стороны-ответчика, третьих лиц и другие документы, поступившие в ходе подготовки дела к рассмотрению независимо от вида носителя (бумажный, электронный), передаются судьёй-докладчиком аналитику, который работает с ними, осуществляет хранение и пополняет их по мере поступления.

По поручению судьи-докладчика аналитиком готовятся и иные акты процессуального характера (об истребовании необходимых документов и иной информации; об определении круга свидетелей, экспертов и третьих лиц, подлежащих приглашению и вызову в заседание; о выделении неподведомственных требований, заявленных в одном обращении; о назначении дела к рассмотрению на судебном заседании Конституционного суда и др.) (шаблоны документов 6¹- 6²¹).

Аналитик участвует в опросе представителей стороны, должностных и иных лиц, а также по поручению судьи-докладчика проводит иные процессуальные действия.

6. Подготовка аналитической записки (35 р/д)

В течение 17 р/д с момента принятия обращения к производству аналитиком ведется работа над аналитической запиской, после чего она направляется аналитиком начальнику управления.

При этом аналитическая записка, как результат научно-аналитической деятельности сотрудника, должна отражать историю появления рассматриваемого вопроса, причин, послуживших введению в действие оспариваемого нормативного правового акта либо его структурного элемента, его место и значение в правовой системе страны, роль и влияние на конституционные ценности, а также иные правовые аспекты изучаемого вопроса. При подготовке аналитической записки аналитик использует в работе научные доктрины, труды ученых-юристов, судебную практику органов конституционного контроля зарубежных стран, международных судов и иных эквивалентных институтов, а также иные материалы, имеющие значение для изучаемого вопроса (шаблон документа 7).

Начальник управления, изучив аналитическую записку в течение 2 р/д, направляет ее судье-докладчику.

Судья-докладчик, изучив аналитическую записку в течение 5 р/д рассылает её всем судьям. После ее изучения, судьи направляют судье-докладчику, а в копии – аналитику, свои аргументированные замечания и предложения, касающиеся полноты исследованности, а также раскрытия отдельных аспектов рассматриваемого вопроса, оформленные в форме рецензирования аналитической записки в течение 5 р/д.

Название аналитической записки должно содержать фамилию судьи, от которого поступили предложения и замечания (пример: «Аналитическая записка по делу Ташматова А. (судья ФИО)» и размещаться аналитиком в соответствующей специальной папке (del).a).

Аналитик дорабатывает аналитическую записку с учетом поступивших от судей замечаний и предложений и направляет её судье-докладчику и, в копии начальнику управления, в течение 7 р/д, а также размещает в соответствующей папке электронного дела в сети - (del).a).

7. Подготовка проекта решения, рассмотрение судьей-докладчиком и его доработка (20 р/д)

После отправки аналитической записки, аналитик в течение 3 р/д готовит концепцию и структуру мотивировочной части проекта решения (далее – концепция) (шаблон документа 8), согласовывает с начальником управления, и представляет на одобрение судье-докладчику. Далее концепция вносится судьей-докладчиком на обсуждение всем судьям.

После согласования концепции проекта решения аналитик приступает к подготовке проекта решения (вводно-описательная, мотивировочная и резолютивная части) (шаблон документа 9) и завершает его в течение 10 р/д с момента согласования концепции проекта. Подготовленный проект решения аналитик направляет начальнику управления. При необходимости аналитику дается 2 р/д на доработку проекта решения.

Начальник управления направляет проект решения судье-докладчику в течение 3 р/д с момента его получения от аналитика. Начальник управления при отправке судье-докладчику проекта решения в копии письма указывает руководителя аппарата для того, чтобы последний проконтролировал сроки отправки.

После ознакомления с проектом решения, судья-докладчик вносит в него изменения и дополнения концептуального характера, если таковые имеются, и производит рассылку проекта решения в электронном виде всем судьям.

8. Доработка проекта решения, а также предварительное и итоговое обсуждение

В течение 7 р/д судьи вносят свои аргументированные замечания и предложения по концептуальной части или структуре проекта решения.

При наличии замечаний и предложений по концептуальной части или структуре проекта решения или иного варианта его концепции и структуры, председатель Конституционного суда по инициативе судьи-докладчика может созывать совещания судей для их предварительного обсуждения.

В день предварительного обсуждения проекта решения, а также проведения любых обсуждений и совещаний по рассматриваемому вопросу, аналитик проверяет совещательную комнату на предмет ее подготовленности (действенность всех технических устройств, наличие необходимых НПА,

бланков, бумаги, ручек, санитарно-гигиенических условий, безопасности и т.д.) и сообщает об этом судье-докладчику. По завершении обсуждения, аналитик сдает совещательную комнату в надлежащем виде сотруднику, ответственному за ее содержание.

По результатам предварительного обсуждения проект решения направляется судьей-докладчиком на доработку аналитику со сроком 5 р/д.

После доработки, а также в случае отсутствия замечаний и предложений по концептуальной части или структуре проекта решения или иного варианта его концепции и структуры, проект решения должен быть разослан судьей-докладчиком не позднее чем за 10 р/д до даты назначенного судебного заседания.

Итоговое обсуждение и доработка проекта решения будет осуществляться после завершения судебного заседания и удаления судей в совещательную комнату.

9. Доработка проекта решения, а также предварительное и итоговое обсуждение

В течение 7 р/д судьи вносят свои аргументированные замечания и предложения по концептуальной части или структуре проекта решения.

При наличии замечаний и предложений по концептуальной части или структуре проекта решения или иного варианта его концепции и структуры, председатель Конституционного суда по инициативе судьи-докладчика может созывать совещания судей для их предварительного обсуждения.

В день предварительного обсуждения проекта решения, а также проведения любых обсуждений и совещаний по рассматриваемому вопросу, аналитик проверяет совещательную комнату на предмет ее подготовленности (действенность всех технических устройств, наличие необходимых НПА, бланков, бумаги, ручек, санитарно-гигиенических условий, безопасности и т.д.) и сообщает об этом судье-докладчику. По завершении обсуждения, аналитик сдает совещательную комнату в надлежащем виде сотруднику, ответственному за ее содержание.

По результатам предварительного обсуждения проект решения направляется судьей-докладчиком на доработку аналитику со сроком 5 р/д.

После доработки, а также в случае отсутствия замечаний и предложений по концептуальной части или структуре проекта решения или иного варианта его концепции и структуры, проект решения должен быть разослан судьей-докладчиком не позднее чем за 10 р/д до даты назначенного судебного заседания.

Итоговое обсуждение и доработка проекта решения будет осуществляться после завершения судебного заседания и удаления судей в совещательную комнату.

10. Действия по подготовке дела к рассмотрению на заседании КС

Аналитик по согласованию с судьей-докладчиком за месяц до предполагаемой даты проведения судебного заседания включает дело в календарь судебных заседаний Конституционного суда, утверждаемый председателем. Календарь заседаний составляется ответственным сотрудником управления, определяемым начальником управления, и утверждается председателем в предшествующем заседанию месяце.

Аналитик за 20 календарных дней до даты заседания Конституционного суда готовит проект определения судьи-докладчика о назначении дела к рассмотрению на судебном заседании, подписывает его у судьи-докладчика и регистрирует его в ОУПиДО.

Уведомление участников о времени и месте судебных заседаний, подготовленное аналитиком, направляется за подписью руководителя аппарата в день подписания определения судьи-докладчика о назначении дела к рассмотрению. В тот же день аналитик письменно (посредством программы Microsoft Outlook) уведомляет о предстоящем судебном заседании сотрудника, ответственного за проведение судебного заседания (далее – секретарь). Секретарь определяется руководителем аппарата только по делам, рассмотрение которых проводится в устной форме.

За два дня до начала судебного процесса аналитик разрабатывает сценарий проведения судебного заседания и представляет его председателю. Сценарий включает в себя формализованное описание последовательности действий председателя и секретаря в течение всего судебного процесса – от его начала до завершения (шаблон документа 10). В тот же день аналитик направляет электронный вариант одобренного сценария секретарю.

В день проведения судебного заседания секретарь во взаимодействии с аналитиком встречает и осуществляет рассадку участников процесса, готовит протокол судебного заседания и приложение к нему, а также совершает иные действия, необходимые для надлежащего проведения судебного заседания.

В процессе подготовки дела к рассмотрению аналитик готовит проекты определений Конституционного суда (о приостановлении производства по делу, об отложении заседания Конституционного суда, о рассмотрении отвода судей, о прекращении производства по делу и другие) в случае возникновения обстоятельств, указанных конституционным Законом «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

В ходе рассмотрения дела на заседании Конституционного суда аналитик присутствует в зале и кратко фиксирует правовые позиции сторон, третьих лиц и иных лиц, не указанные в их ранее представленных письменных документах. Эти тезисы передаются председателю для включения их в текст итогового судебного акта Конституционного суда.

11. Действия после принятия решения КС

Судья-докладчик направляет из совещательной комнаты окончательный электронный текст принятого решения начальнику управления для сведения, который, в свою очередь, направляет его переводчику для технической корректировки. После согласования окончательного текста с председателем, текст решения направляется пресс-секретарю для надлежащего оформления и размещения на портале и официальном сайте КС, переводчику для перевода на государственный либо официальный язык, аналитику для размещения в электронном деле в сети - (del) и в соответствующей папке common:X:\Акты_КС\.

В случае оглашения только резолютивной части решения, судья-докладчик направляет из совещательной комнаты доработанный итоговый текст резолютивной части решения начальнику управления и аналитику для сведения. Аналитик направляет текст решения пресс-секретарю для размещения на сайте, переводчику для перевода.

Доработка мотивировочной части решения осуществляется аналитиком в течение 3 р/д под руководством судьи-докладчика, и далее согласовывается с председателем. Судья-докладчик подготовленное решение с мотивировочной частью направляет судьям. Составление и одобрение всеми судьями мотивировочной части решения не должно превышать 10 календарных дней.

Аналитик готовит по решению, вынесенному в полном объеме, пресс-релиз на двух языках (шаблон документа 11), согласовывает с судьей-докладчиком и председателем, переводчик проверяет текст на государственном языке. Далее аналитик направляет текст пресс-релиза пресс-секретарю. Действия, указанные в настоящем пункте, совершаются ответственными лицами в течение текущего рабочего дня.

Переводчик осуществляет перевод итоговых актов КС в течение 7 р/д. Ответственный аналитик во взаимодействии с судьей-докладчиком проводит считку переведенного текста решения и направляет пресс-секретарю для надлежащего оформления и размещения на портале и официальном сайте КС не позднее 1 р/д с момента его поступления.

Формирование, архивирование и подготовка дела к хранению (оформление дел) осуществляется аналитиком в соответствии с инструкцией по делопроизводству в КС в течение 5 р/д с момента подписания итогового акта.

Ответственный аналитик систематически взаимодействует с нормотворческими органами в целях обеспечения надлежащего исполнения ими решений Конституционного суда, вплоть до принятия соответствующего нормативного правового акта, вытекающего из решения Конституционного суда.

В рамках взаимодействия с нормотворческими органами, ответственный аналитик готовит за подписью руководителя аппарата письмо с приложением к нему копию соответствующего итогового акта и направляет в адрес нормотворческого органа для исполнения; поддерживает контакт с исполнителем – представителем нормотворческого органа посредством телефонной, электронной и иных видов связей; изучает и готовит заключение по поступившему законопроекту, вытекающему из соответствующего решения КС, а также принимает иные меры, способствующие оперативной реализации итогового акта КС. О результатах своей деятельности в части обеспечения исполнения решения КС ответственный аналитик докладывает в письменном виде руководителю аппарата (в копии начальника управления) раз в месяц.

Примечание:

1. Если предмет обращения связан с толкованием Конституции, а также дачей заключения о соблюдении установленного порядка выдвижения обвинения против Президента или запросом судьи, срок подготовки дела может быть сокращен судьей-докладчиком с учётом общего срока рассмотрения этих категорий дел, установленного конституционным Законом «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

2. В случае отложения заседания, приостановления или прекращения производства по делу, аналитик готовит письмо за подписью руководителя аппарата и направляет его участникам процесса в день принятия соответствующего акта Конституционного суда. Кроме этого, аналитик уведомляет об этом участников посредством телефонной связи.

3. В случае обжалования определения коллегии судей, подготовка проекта постановления КС поручается аналитику, не принимавшему участия в подготовке проекта ОКС и аналитической справки по принятому определению коллегии судей. При подготовке проекта постановления аналитик должен ознакомиться с архивными данными обжалуемого ОКС и составить предварительный проект постановления для согласования с судьей-докладчиком не позднее 7 р/д со дня регистрации жалобы.

Проект постановления о рассмотрении жалобы (шаблон документа 12), согласованный с судьей-докладчиком и председателем, предоставляется всем судьям не позднее, чем за пять календарных дней до даты заседания. Материалы предоставляются в электронной форме. Аналитик также создает специальную папку (электронное дело) в сети - (dela), в которой будут храниться все электронные варианты материалов дела, в том числе информационные справки и записки, аналитические справки и записки.

4. Акты Конституционного суда Кыргызской Республики и все иные процессуальные акты оформляются в соответствии с требованиями Инструкции по делопроизводству в Конституционном суде, утвержденной приказом Председателя Конституционного суда от 6 июня 2023 года №07/ни.

Шаблон 1

Информация

к ходатайству ФИО обращающегося или его представителя

1. В Конституционный суд Кыргызской Республики поступило ходатайство о признании оспариваемые положения НПА противоречащими _____ статьи Конституции Кыргызской Республики, которое зарегистрировано за № _____ от _____ года.

Справочно: Согласно оспариваемой норме излагается текст оспариваемой нормы.

2. Ранее в адрес Конституционного суда Кыргызской Республики поступало/ не поступало указывается о наличии или отсутствии рассмотренного ранее аналогичного обращения, схожего предмета обращения (части, статьи).

Консультант ОУПиДО

ФИО

Шаблон 2

(распечатывается на бланке распоряжения председателя Конституционного суда Кыргызской Республики)

1. Ченемдик укуктук актын бөлүгү, беренеси конституциялуу эмес жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын _____-беренесинин _____-бөлүгүнө карама-каршы келет деп таануу жөнүндө кайрылуучунун аты жөнү кайрылуусун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун өндүрүшүнө кабыл алуу маселесин чечүү үчүн судьялар коллегиясы төмөнкүдөй курамда түзүлсүн:

судьянын аты жөнү,

судьянын аты жөнү,

судьянын аты жөнү.

2. Кайрылууну текшерүү судья судьянын аты жөнү тапшырылсын.

3. Персоналды башкаруу жана документтештирүүнү камсыздоо бөлүмү соттук коллегияны ушул тескеме менен тааныштырсын.

1. Для решения вопроса о принятии к производству Конституционного суда Кыргызской Республики обращения ФИО обращающегося о признании части _____ статьи _____ (название НПА) _____ противоречащей части _____ статьи _____ Конституции Кыргызской Республики, образовать коллегия судей в следующем составе:

ФИО судьи,

ФИО судьи,

ФИО судьи.

2. Проверку обращения поручить судье ФИО судьи.

3. Отделу управления персоналом и документационного обеспечения ознакомить коллегия судей с настоящим распоряжением.

Председатель

ФИО

С распоряжением ознакомлены: _____ ФИО судьи
_____ ФИО судьи.
_____ ФИО судьи.

Шаблон 3

АНАЛИТИЧЕСКАЯ СПРАВКА
по обращению ФИО заявителя о проверке конституционности нормы оспариваемого
нормативного правового акта

_____ 2024 года

- 1) Формальные условия, которым должно соответствовать обращение (проверяется, соответствует ли обращение требованиям, установленным в статьях 19, 26, в части 4 статьи 27, статье 28 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»);
- 2) Предмет обращения (излагаются положения оспариваемого нормативного правового акта; конституционные нормы, подлежащие толкованию; положения проекта закона о внесении изменений в Конституцию; не вступившего в силу международного договора, о конституционности которых ставится вопрос; а также соблюдение порядка выдвижения обвинения против Президента Кыргызской Республики в табличной форме);
- 3) Сущность оспариваемых положений (лаконично излагается содержание оспариваемых норм или конституционных норм, подлежащих толкованию);
- 4) нормы Конституции, которые, по мнению субъекта обращения, нарушаются;
- Пункты 3 и 4 излагаются в табличной форме:

Норма оспариваемого НПА	Нормы Конституции
Вставляется из ИПС «ТОКТОМ»	Вставляется из ИПС «ТОКТОМ»

- 5) аргументы субъекта обращения (четко и лаконично излагается суть вопросов, затронутых в обращении, а также информация, которая, по мнению автора обращения, подлежит применению при разрешении дела);
- 6) ссылка на международные источники (приводятся нормы международных актов, заключения международных организаций, практика конституционных судов других государств только в случае их соотносимости с предметом обращения);
- 7) правовые позиции Конституционного суда (Конституционной палаты) (приводятся положения из решений или заключений Конституционного суда по аналогичному или идентичному с предметом обращения вопросу);
- 8) выводы, относящиеся к предмету обращения (указывается цель оспариваемой нормы и взаимосвязь с другими законодательными положениями; оспариваемая норма рассматривается в свете конституционных норм, приведенных автором обращения);
- 9) заключения по существу и процедуре (указывается причинная (системная) связь между оспариваемыми положениями и конституционными нормами, а также соблюдение при подаче обращения процессуальных и формальных требований).

ФИО и должность аналитика

*(распечатывается на бланке определения коллегии судей Конституционного суда
Кыргызской Республики)*

об отказе в принятии к производству обращения/принятии к производству обращения ФИО
(полностью) субъекта обращения

_____ 2024 года

город Бишкек

Коллегия судей Конституционного суда Кыргызской Республики в составе: ФИО судей при
секретаре ФИО, рассмотрев обращение ФИО (полностью) субъекта обращения,

У С Т А Н О В И Л А:

Вводно-описательная часть

В Конституционный суд Кыргызской Республики дата поступления обращения поступило
обращение ФИО (полностью) субъекта обращения о проверке соответствия конституционности
норма оспариваемого нормативного правового акта.

Четко и лаконично излагается суть вопросов, затронутых в обращении, а также информация,
которая, по мнению автора обращения, подлежит применению при разрешении дела.

Любые важные сведения для правильного и полного понимания контекста рассматриваемого
обращения.

С учетом изложенного, ФИО заявителя просит признать оспариваемое нормативное положение
противоречащим Конституции.

Мотивировочная часть

Коллегия судей, изучив ходатайство ФИО заявителя, и приложенные к нему материалы,
заслушав информацию судьи-докладчика _____, проводившей(го) на основании части 2 статьи
30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» проверку
обращения, пришла к следующим выводам.

Проверка соответствия обращения к требованиям, установленным конституционным Законом
«О Конституционном суде КР».

Соответствие поставленных вопросов компетенции Конституционного суда.

Правовая аргументация и обоснование отказа в принятии обращения к производству.

Ссылка на основания отказа, предусмотренные частью 3 статьи 30 конституционного Закона
«О Конституционном суде Кыргызской Республики».

В случае принятия обращения к производству указывается следующая формулировка:

Согласно части 1 статьи 26 конституционного Закона «О Конституционном суде
Кыргызской Республики», поводом к рассмотрению дела в Конституционном суде является
поданное обращение в форме ходатайства, отвечающее требованиям конституционного Закона.

В представленном обращении усматривается наличие неопределенности в вопросе о том,
соответствует ли указывается оспариваемая норма нормам (указывается каким) Конституции
Кыргызской Республики.

Обращение ФИО заявителя соответствует требованиям статей 19, 21, 26, 27 и 28
конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» и подлежит
принятию к производству.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частями 2, 5 статьи 30
конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской
Республики», коллегия судей Конституционного суда Кыргызской Республики

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 2, пунктами _____ части 3, частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», коллегия судей Конституционного суда Кыргызской Республики

Резолютивная часть

О П Р Е Д Е Л И Л А:

1. Отказать в принятии к производству ходатайства ФИО заявителя о проверке соответствия указывается оспариваемая норма нормам (указывается каким) Конституции Кыргызской Республики.

2. Возвратить представленные материалы заявителю.

3. Настоящее определение может быть обжаловано в Конституционный суд Кыргызской Республики в течение трех месяцев.

В случае принятия обращения к производству в резолютивной части указывается следующая формулировка:

1. Принять к производству ходатайство ФИО заявителя о проверке соответствия указывается оспариваемая норма нормам (указывается каким) Конституции Кыргызской Республики

2. Настоящее определение может быть обжаловано в Конституционный суд Кыргызской Республики в течение трех месяцев.

Коллегия судей:

ФИО

ФИО

№ _____

ФИО

Шаблон 5

Пресс-анонс по ходатайству ФИО заявителя

Определением коллегии судей Конституционного суда/постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики от _____ 2024 года принято к производству ходатайство ФИО заявителя о проверке конституционности указывается оспариваемая норма.

Позиция субъекта обращения

Лаконично излагается правовая аргументация заявителя (максимум 2-3 абзаца).

С учетом изложенного, субъект обращения просит признать указывается оспариваемая норма противоречащей статьям _____ Конституции Кыргызской Республики.

ИНФОРМАЦИОННАЯ ЗАПИСКА

по обращению ФИО заявителя о проверке конституционности нормы оспариваемого
нормативного правового акта

_____ 2024 года

1. Правовые позиции органов конституционного контроля зарубежных стран:
 - реквизиты и ссылки на решения.
2. Выдержки из законодательств зарубежных стран:
 - реквизиты и ссылки на НПА.
3. Информация из базы данных CODICES:
 - краткое содержание решений органов конституционного контроля зарубежных стран;
 - реквизиты и ссылки на источники в CODICES.
4. Положения международных договоров:
 - краткое изложение положений международных договоров по рассматриваемому вопросу;
 - реквизиты и ссылки на международные договоры.

ФИО и должность сотрудника

Шаблон 6¹

ПРОТОКОЛ заседания коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики

_____ 2024 года

город Бишкек

Коллегия судей Конституционного суда Кыргызской Республики в составе: ФИО судей при секретаре ФИО, рассмотрела в соответствии с частью 1 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» обращение Ф.И.О. и оспариваемая норма полностью для решения вопроса о принятии обращения к производству.

Заседание начато в __ ч. __ мин.

Коллегия начала свою работу с изучения обращения.

Заседание проходит без участия заявителя.

Коллегия приступила к заслушиванию информации судьи Ф.И.О., проводившего/проводившей на основании части 2 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» проверку обращения.

Судья Ф.И.О.: В Конституционный суд Кыргызской Республики дата поступило ходатайство Ф.И.О. заявителя и оспариваемая норма полностью.

(Информация из ОКС)

С учётом изложенного, заявитель просит признать оспариваемые нормы противоречащими Конституции.

Коллегия судей, изучив ходатайство Ф.И.О., а также приложенные к нему материалы, заслушав информацию судьи-докладчика Ф.И.О., проводившего/проводившей соответствующую проверку, пришла к следующим выводам.

(Информация из ОКС)

С учетом изложенного, судья Ф.И.О. внес/внесла на рассмотрение коллегии судей проект определения об отказе в принятии/о принятии к производству обращения Ф.И.О. заявителя.

Коллегия, заслушав информацию и изучив представленное обращение и приложенные к нему материалы, согласилась с предложением судьи Ф.И.О.

Вопросов судье Ф.И.О. не поступило.

Других предложений и возражений не было.

Коллегия судей приступила к открытому голосованию. По итогам голосования, коллегия единогласно приняла определение об отказе в принятии/ о принятии к производству обращения Ф.И.О. заявителя и оспариваемая норма.

Заседание закрыто в __ ч. __ мин.

Судья, проводивший(ая)

проверку обращения:

подпись

Ф.И.О.

Секретарь:

подпись

Ф.И.О.

Шаблон 6²

(распечатывается на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ

о признании сторонами по делу и разъяснении прав и обязанностей
сторон конституционного судопроизводства

_____ 2024 года

г. Бишкек

Судья Конституционного суда Кыргызской Республики Ф.И.О. судьи-докладчика
рассмотрев материалы дела, возбужденного по ходатайству Ф.И.О. заявителя и оспариваемая норма,

у с т а н о в и л:

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от дата ходатайство Ф.И.О. заявителя принято к конституционному производству.

В соответствии со статьей 33 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» участниками конституционного судопроизводства считаются стороны, их представители, третьи лица, свидетели, эксперты, переводчики.

На основании изложенного и руководствуясь частью 1 статьи 32, статьями 33 и 34 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»,

о п р е д е л и л:

1. Признать по делу:

- обращающейся стороной – Ф.И.О. заявителя.

- стороной - ответчиком – полное наименование организации.

2. Разъяснить сторонам их права и обязанности, предусмотренные частями 4, 5 статьи 34 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», в частности:

- стороны конституционного судопроизводства пользуются равными процессуальными правами;

- стороны конституционного судопроизводства и их представители имеют право знакомиться с материалами дела, производить из них выписки, снимать копии, представлять доказательства, участвовать в исследовании доказательств, представлять свои доводы и соображения по всем возникающим в ходе процесса вопросам, выступать с заключительной речью;

- стороны конституционного судопроизводства имеют право заявлять ходатайства, давать устные и письменные объяснения судьям, высказывать свое мнение по заявленным представлениям и ходатайствам;

- обращающаяся сторона имеет право изменить основания или предмет требований, увеличить или уменьшить их объем, отказаться от требований;

- сторона-ответчик вправе признать их полностью или частично либо возражать против них;

- каждая сторона вправе представлять доказательства и доказывать те обстоятельства, на которые она ссылается как на основание своих требований и возражений;

- стороны обязаны добросовестно пользоваться своими правами. Сообщение суду заведомо ложных сведений расценивается как неуважение к Конституционному суду и влечет ответственность по закону;

- стороны и их представители обязаны явиться по вызову Конституционного суда, дать объяснения и ответить на вопросы.

Судья

(подпись)

Ф.И.О.

С материалами дела, правами и обязанностями ознакомлены, копию определения получили:

3. Обращающаяся сторона _____ подпись _____

4. Сторона-ответчик: _____ подпись _____

Шаблон 6³

(распечатывается на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ

о признании третьими лицами

_____ 2024 года

город Бишкек

Судья Конституционного суда Кыргызской Республики Ф.И.О. судьи-докладчика рассмотрев материалы дела конституционного судопроизводства, возбужденного по обращению Ф.И.О. заявителя о проверке соответствия оспариваемая норма

у с т а н о в и л:

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от дата вышеуказанное обращение Ф.И.О. заявителя принято к конституционному производству.

Определением судьи Конституционного суда Кыргызской Республики от дата были определены стороны конституционного судопроизводства по данному делу. Так, обращающейся стороной был признан Ф.И.О. заявителя, стороной – ответчиком наименование государственного органа.

В соответствии со статьей 37 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» по инициативе судьи-докладчика, суда либо по ходатайству сторон к рассмотрению дела могут быть привлечены физические и юридические лица, государственные органы, общественные объединения, международные организации, которые обязаны представить свои объяснения, доводы и соображения по вопросу, рассматриваемому Конституционным судом. При этом Конституционный суд не связан с их доводами и соображениями.

Поскольку оспариваемая норма затрагивает деятельность ряда государственных органов, возникает необходимость выяснения их позиции по рассматриваемому в рамках данного дела вопросу.

На основании изложенного, руководствуясь частью 1 статьи 32, статьями 33 и 37 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»,

о п р е д е л и л:

1. Признать по делу третьими лицами – наименование государственных органов.
2. Настоящее определение направить сторонам для ознакомления.

Судья

(подпись)

Ф.И.О.

Шаблон 6⁴

*(оформляется на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)
(Образец извещения на беседу для обращающейся стороны)*

г. Бишкек,

ул. _____

Ф.И.О. заявителя

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от дата ваше обращение принято к конституционному судопроизводству.

Определением судьи-докладчика от 13 июня 2023 года вы признаны обращающейся стороной.

В связи с чем, прошу вас явиться в Конституционный суд Кыргызской Республики дата к __: __ часам в кабинет № __ по адресу: г. Бишкек, проспект Эркиндик 39, для проведения беседы.

Вам будут разъяснены процессуальные права и обязанности, проведен опрос в соответствии с частями 4, 5 статьи 34 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

Приложение:

1. Копия определения о принятии к производству от дата на __ л. в __ экз.
2. Копия определения о признании сторонами от дата на __ л. в __ экз.

Судья

подпись

Ф.И.О.

Шаблон 6⁵

*(оформляется на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)
(Образец извещения на беседу для стороны-ответчика)*

занимаемая должность

Ф.И.О.

Уважаемый _____,

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от дата обращение Ф.И.О. заявителя принято к конституционному судопроизводству.

Определением судьи-докладчика от дата Вы признаны обращающейся стороной.

В связи с чем, прошу Вас явиться в Конституционный суд Кыргызской Республики дата к ____ : ____ часам в кабинет № ____ по адресу: г. Бишкек, проспект Эркиндик 39, для проведения беседы.

Вам будут разъяснены процессуальные права и обязанности, проведен опрос в соответствии с частями 4, 5 статьи 34 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

Приложение:

1. Копия определения о принятии к производству от дата на _ л. в _ экз.
2. Копия определения о признании сторонами от дата на _ л. в _ экз.
3. Ходатайство Ф.И.О. на _ л., в _ экз.

Судья

подпись

Ф.И.О.

Шаблон 6⁶

*(оформляется на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)
(Образец о предоставлении позиции третьего лица)*

Наименование государственного органа

Ф.И.О. (директора, председателя, министра и т.д.)

Уважаемый _____,

В рамках конституционного судопроизводства Конституционным судом Кыргызской Республики рассматривается дело о проверке оспариваемая норма в связи с обращением Ф.И.О. заявителя.

В соответствии со статьей 37 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» по инициативе _____ судьи-докладчика, суда либо по ходатайству сторон к рассмотрению дела могут быть привлечены физические и юридические лица, государственные органы, общественные объединения, международные организации, которые обязаны представить свои объяснения, доводы и соображения по вопросу, рассматриваемому Конституционным судом.

Учитывая, что в рамках данного дела важно получение правовой позиции наименование гос. органа, в ходе подготовки дела к рассмотрению определением судьи-докладчика от дата и наименование гос. органа признана третьим лицом.

В связи с чем, просим представить правовую позицию по рассматриваемому делу в письменном виде не позднее дата.

Дату заседания Конституционного суда Кыргызской Республики по рассматриваемому делу сообщим дополнительно.

Приложение:

3. Копия ходатайства Ф.И.О. на _ л. в _ экз;
4. Копия определения о признании третьими лицами от дата на _ л. в _ экз.

С уважением,

Судья

подпись

Ф.И.О.

Исп.: Ф.И.О.
тел.:

Шаблон 6⁷

(Образец ходатайства о языке судопроизводства)

Судье
Конституционного суда
Кыргызской Республики
Ф.И.О судьи-докладчика

Ходатайство

В производстве Конституционного суда Кыргызской Республики находится мое/наше ходатайство о проверке конституционности оспариваемая норма.

В соответствии с частью 1 статьи 14 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» конституционное судопроизводство осуществляется на государственном языке. По ходатайству участников судопроизводства может осуществляться на официальном языке.

На основании изложенного, руководствуясь частью 1 статьи 14 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»,

Прошу:

Конституционное судопроизводство и рассмотрение дела по моему/нашему ходатайству осуществлять на официальном языке.

Заявитель

(подпись)

Ф.И.О.
дата

Шаблон 6⁸

(Образец заявления о языке судопроизводства)

Судье
Конституционного суда
Кыргызской Республики
Ф.И.О.

Заявление

Ознакомившись с ходатайством Ф.И.О. заявителя о проведении конституционного судопроизводства и рассмотрении дела на гос./офиц. языке сообщаю, что возражений не имею.

Занимаемая должность
ответчика

Ф.И.О ответчика
дата

Шаблон 6⁹

Протокол опроса обращающейся стороны Ф.И.О

_____ 2024 года

город Бишкек

Судья Конституционного суда Кыргызской Республики Ф.И.О. судьи-докладчика в соответствии с частью 1 статьи 32 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» опросил обращающуюся сторону по делу о проверке оспариваемая норма.

В ходе проведенного опроса установлены следующие данные:

ФИО:

Дата рождения:

Номер паспорта:

Дата выдачи:

Орган выдачи:

Ф.И.О. обращающейся стороны ознакомился под роспись с определением судьи Конституционного суда Кыргызской Республики от дата о признании сторонами по делу, ему разъяснены права и обязанности, указанные в статье 34 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

В ходе опроса Ф.И.О. обращающейся стороны поддержал свое требование и пояснил обстоятельства, указанные в обращении.

В ходе опроса обращающейся стороной заявлено ходатайство о проведении конституционного судопроизводства на официальном языке.

Судья

(подпись)

Ф.И.О.

Шаблон 6¹⁰

Протокол
опроса стороны-ответчика – Ф.И.О. и занимаемая должность

_____ 2024 года

город Бишкек

Судья Конституционного суда Кыргызской Республики _____ Ф.И.О. судьи-докладчика в соответствии с частью 1 статьи 32 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» опросил представителя стороны-ответчика по делу о проверке соответствия (оспариваемая норма).

В ходе проведенного опроса установлены следующие данные:

ФИО:

Место работы:

Ф.И.О. ответчика ознакомился под роспись с определением судьи Конституционного суда Кыргызской Республики от дата о признании сторонами по делу. Ему разъяснены права и обязанности, указанные в статье 34 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

В ходе опроса Ф.И.О. ответчика обязался предоставить письменную позицию стороны-ответчика по делу.

Также он ознакомился с ходатайством представителя обращающейся стороны от дата о проведении конституционного судопроизводства на официальном языке и предоставил свое согласие в виде письменного заявления.

Судья

(подпись)

Ф.И.О.

Шаблон 6¹¹

(распечатывается на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ
об удовлетворении ходатайства Ф.И.О. заявителя

_____ 2024 года

город Бишкек

Судья Конституционного суда Кыргызской Республики _____ Ф.И.О. судьи-докладчика рассмотрев ходатайство Ф.И.О. заявителя о проверке соответствия оспариваемая норма,

у с т а н о в и л:

В ходе подготовки дела к рассмотрению Ф.И.О. заявителя обратился с письменным ходатайством о проведении конституционного судопроизводства на официальном языке.

Ф.И.О. ответчика и занимаемая должность письменно подтвердил, что не возражает против проведения конституционного судопроизводства на официальном языке.

В соответствии с частью 1 статьи 14 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», конституционное судопроизводство осуществляется на государственном языке. По ходатайству участников судопроизводство может осуществляться на официальном языке.

На основании изложенного и руководствуясь частью 1 статьи 14, частью 1 статьи 32 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»,

о п р е д е л и л:

1. Удовлестворить ходатайство Ф.И.О. заявителя.
2. Подготовку дела к рассмотрению осуществлять на официальном языке.

Судья

(подпись)

Ф.И.О.

Шаблон 6¹²

(распечатывается на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ

о назначении дела к рассмотрению

_____ 2024 года

г. Бишкек

Судья Конституционного суда Кыргызской Республики Ф.И.О. судьи-докладчика, рассмотрев материалы дела конституционного судопроизводства, возбужденного по ходатайству Ф.И.О. заявителя о проверке конституционности оспариваемая норма,

у с т а н о в и л:

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от дата обращение Ф.И.О. заявителя принято к конституционному производству.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от дата обращение Ф.И.О. заявителя принято к конституционному производству.

В целях обеспечения правильного разрешения дела проведены все необходимые действия, связанные с проверкой обращения и подготовкой дела к рассмотрению, по результатам которых дело готово к назначению для рассмотрения на заседании Конституционного суда Кыргызской Республики.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 1 статьи 32 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики»,

о п р е д е л и л:

1. Назначить рассмотрение дела по ходатайству Ф.И.О. заявителя и оспариваемая норма на судебном заседании дата и время в здании Конституционного суда Кыргызской Республики по адресу: г. Бишкек, проспект Эркиндик, 39.

2. Направить копию настоящего определения сторонам по делу и третьим лицам, приглашенным на заседание Конституционного суда Кыргызской Республики.

Судья

(подпись)

Ф.И.О.

Шаблон 6¹³

*(оформляется на бланке руководителя аппарата Конституционного суда
Кыргызской Республики)
(Образец извещения заявителя)*

г. Бишкек,
ул. _____
Ф.И.О. адресата

Настоящим сообщаем, что рассмотрение дела по Вашему ходатайству о проверке конституционности оспариваемая норма назначено на дата и время.

Заседание состоится в зале судебных заседаний Конституционного суда Кыргызской Республики по адресу: г. Бишкек, проспект Эркиндик, 39.

При этом сообщаем, что в соответствии с подпунктом 3 пункта 70 Регламента Конституционного суда Кыргызской Республики неявка стороны или ее представителя на судебное заседание Конституционного суда Кыргызской Республики не препятствует рассмотрению дела, за исключением случаев, когда сторона ходатайствует о рассмотрении дела с ее участием и подтверждает уважительную причину своего отсутствия.

Приложение: Копия определения о назначении дела от _____ 2024 года на __ л., в __ экз.

Руководитель (подпись) **Ф.И.О.**

Шаблон 6¹⁴

*(оформляется на бланке руководителя аппарата Конституционного суда
Кыргызской Республики)
(Образец извещения стороне-ответчику)*

Должность полностью
Ф.И.О.

Уважаемый _____,

Настоящим сообщаем, что рассмотрение дела по (Ф.И.О заявителя и оспариваемая норма) назначено на дата и время.

Заседание состоится в зале судебных заседаний Конституционного суда Кыргызской Республики по адресу: г. Бишкек, проспект Эркиндик, 39.

Приложение: Копия определения о назначении дела от дата года на __ л., в __ экз.

С уважением,

Руководитель (подпись) **Ф.И.О.**

Шаблон 6¹⁵

*(оформляется на бланке руководителя аппарата Конституционного суда
Кыргызской Республики)
(Образец извещения третьим лицам)*

**Название организации
Ф.И.О руководителя/министра/
председателя/директора и тп.**

Уважаемый _____,

Настоящим сообщаем, что рассмотрение дела по обращению/запросу Ф.И.О. обращающегося о проверке конституционности оспариваемая норма назначено на дата и время.

Заседание состоится в зале судебных заседаний Конституционного суда Кыргызской Республики по адресу: г. Бишкек, проспект Эркиндик, 39.

Приложение: Копия определения о назначении дела от дата на _ л., в _ экз.

С уважением,

Руководитель

(подпись)

Ф.И.О.

Шаблон 6¹⁶

**Протокол
судебного заседания Конституционного суда
Кыргызской Республики**

_____ 2024 года
начало _:_ часов

город Бишкек

Дело по ходатайству Ф.И.О. заявителя и оспариваемая норма

Состав суда: - председательствующий Осконбаев Эмиль Жолдошевич, судьи – Ф.И.О. судей.
Секретарь судебного заседания: Ф.И.О.

Лица, присутствующие в судебном заседании:

Обращающаяся сторона:

Ф.И.О., дата рождения, место проживания, место работы.

Сторона-ответчик:

Ф.И.О., дата рождения, место проживания, место работы.

Третьи лица:

Все представители гос.органов, участвовавших в суд.заседании)

Пример:

(Представитель Верховного суда Кыргызской Республики – Ф.И.О., число, месяц, год рождения, проживает по адресу: г. Бишкек, ул. _____ № __, кв. __. Работает _____ Верховного суда Кыргызской Республики) и тд.

Открыл судебное заседание председательствующий, председатель Конституционного суда Кыргызской Республики Осконбаев Э.Ж.

После разрешения процедурных вопросов Конституционный суд Кыргызской Республики перешел к рассмотрению ходатайства граждан.

В ходе заседания выступили: Ф.И.О. судьи-докладчика обязательно и только тех судей, которые задавали вопросы, а также всех сторон суд.заседания.

После объяснения сторон и участников дела, вопросов и ответов к ним, судьи удалились в совещательную комнату для принятия решения.

По итогам работы в совещательной комнате судебное заседание было продолжено и председательствующий, председатель Конституционного суда Кыргызской Республики Осконбаев Э.Ж. огласил решение/резолютивную часть решения Конституционного суда Кыргызской Республики.

Решение было понятно для всех участников судебного заседания, и оно было завершено председательствующим.

Для обеспечения полноты протокола применялась аудиовидеозапись судебного заседания.

Электронный носитель аудиозаписи судебного заседания по данному делу прилагается к настоящему протоколу.

**Председатель
Конституционного суда
Кыргызской Республики**

подпись

Ф.И.О.

**Секретарь
судебного заседания**

подпись

Ф.И.О.

Шаблон 6¹⁷

**Приложение
к протоколу заседания**

_____ 2024 года

город Бишкек

По итогам рассмотрения обращения Ф.И.О. заявителя Конституционный суд Кыргызской Республики принял решение/резолютивную часть решения признать (указать пункты из решения)

Результаты голосования: (указать «За» или «Против»)

10.	Осконбаев Э.Ж.	«За» _____
11.	Айдарбекова Ч.А.	«За» _____
12.	Бобукеева М.Р.	«За» _____
13.	Дуйшеев К.А.	«За» _____

14.

Жолдошева Л.Ч.

«За»
15.

Жумабаев Л.П.

«За»
16.

Касымалиев М.Ш.

«За»
17.

Кыдырбаев К.Дж.

«За»
18.

Шаршеналиев Ж.А.

«За»

Шаблон 6¹⁸

О П И С Ь
дела № ____
по обращению Ф.И.О.

№	Наименование материалов	Стр.
8.	Резолюция Председателя Конституционного суда Кыргызской Республики от <u>дата</u>	
9.	Копия распоряжения Председателя Конституционного суда Кыргызской Республики о создании коллегии судей <u>дата и номер</u> (на официальном, государственном языках).	
10.	Информация общего отдела по ходатайству Ф.И.О.	
11.	Ходатайство <u>Ф.И.О.</u> Приложенные материалы:	
12.	Протокол заседания коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от <u>дата</u>	
13.	Копия определения коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики об отказе в принятии к производству обращения <u>Ф.И.О. и дата</u>	
14.	Сопроводительное письмо <u>Ф.И.О.</u> о направлении копии определения об отказе	

Исполнитель:

Ф.И.О.

Шаблон 6¹⁹

Протокол заседания Конституционного суда
Кыргызской Республики

_____ 2024 года

город Бишкек

начато в ____ часов

Председатель Конституционного суда Кыргызской Республики Осконбаев Э.Ж. объявляет об открытии совещания по рассмотрению жалобы Ф.И.О. на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от дата.

Председатель объявляет состав суда: председательствующий Осконбаев Э.Ж., судьи – Ф.И.О. судей, секретарь судебного заседания Ф.И.О.

Заседание закрыто в ч. мин.

Ф.И.О.

Ф.И.О.

Шаблон 6²⁰

город Бишкек

Результаты голосования: (указать «За» или «Против»)

10.	Осконбаев Э.Ж.	«За» _____
11.	Айдарбекова Ч.А.	«За» _____
12.	Бобукеева М.Р.	«За» _____
13.	Дуйшеев К.А.	«За» _____
14.	Жолдошева Л.Ч.	«За» _____
15.	Жумабаев Л.П.	«За» _____
16.	Касымалиев М.Ш.	«За» _____
17.	Кыдырбаев К.Дж.	«За» _____
18.	Шаршеналиев Ж.А.	«За» _____

Шаблон 6²¹

*(оформляется на бланке судьи Конституционного суда Кыргызской Республики)
(образец извещения о соединении дела)*

г. Бишкек

ул. _____

Ф.И.О. заявителя

Настоящим ставим Вас в известность о том, что дата в Конституционный суд Кыргызской Республики поступило ходатайство Ф.И.О. о проверке конституционности оспариваемая норма, которое дата принято к производству и определением судьи от дата соединено в одно конституционное судопроизводство с Вашим ходатайством.

Приложение: Копия определения о соединении требований на _ л. в _ экз.

Судья

подпись

Ф.И.О.

Шаблон 7

Структура аналитической записки

Автор

Год

2024

Аналитическая записка

Стороны по делу:

- 1) обращающаяся сторона _____;
- 2) сторона - ответчик _____

Третьи лица по делу:

- 1) _____;
- 2) _____.

Требования обращающейся стороны:

Заявитель просит признать

_____ противоречащим

_____ Конституции Кыргызской Республики.

Определением коллегии судей от _____ обращение гражданина _____ было принято к производству.

Позиция обращающейся стороны:

В Конституционный суд Кыргызской Республики _____
поступило ходатайство от _____ о проверке соответствия
_____ Конституции Кыргызской Республики.

В обоснование ходатайства заявителем указаны следующие доводы.

С учетом вышеизложенного, заявитель просит признать оспариваемую (ые) норму (ы)
противоречащей (ми)

_____ Конституции Кыргызской Республики.

Ссылка на нормы Конституции

Статья ____.

Статья ____.

2. Конституционный анализ

2.1. Краткий исторический аспект возникновения рассматриваемого вопроса

2.2. Правовая сущность рассматриваемого вопроса (например, запрет цензуры и ограничение права на свободу творчества для публично-значимых целей, и их соотношение) (уместны правовые мысли ученых со ссылкой на их труды).

2.3. Соотношение с конституционными нормами (уместно приведение правовых позиций КП и КС по раскрытию рассматриваемых конституционных норм и других, применимых в данном вопросе)

3. Анализ международных договоров и их обеспечительных механизмов, международного законодательства (стран СНГ, Европы – членов Венецианской комиссии) (уместно привести правовые мысли относительно рассматриваемого вопроса из их Замечаний общего порядка, решений Комитета по правам человека, отчетов международных организаций, членами которых является Кыргызская Республика, со ссылкой на источники. Приветствуется

сопоставление правового регулирования данного вопроса в ближайших странах СНГ в табличной форме).

4. **Решения органов конституционного контроля по рассматриваемому вопросу**
(уместно привести правовые позиции из их решений со ссылкой на источники строго относительно рассматриваемого вопроса)

Аналитик:

Старший консультант (консультант) _____ подпись

Шаблон 8

Концепция и структура мотивировочной части проекта решения

2. Нормы Конституции и раскрытие их значения (возможно использование ранее изложенных правовых позиций из решений КС).

3. Наличие международных договоров по рассматриваемому вопросу, участницей которых является Кыргызская Республика

4. Значение оспариваемой нормы в правовой системе.

5. Соотношение конституционных норм и оспариваемой нормы.

6. Выводы

(Образец проекта решения Конституционного суда Кыргызской Республики)

по делу о проверке конституционности (точное наименование оспариваемой нормы) в связи с обращением (ФИО обращающейся стороны)

_____ 2024 года

город Бишкек

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осмонбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре (ФИО секретаря) с участием:

обращающихся сторон – (ФИО присутствующей на заседании обращающейся стороны);

стороны-ответчика – (ФИО представителя), постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики;

третьих лиц – (ФИО представителя с указанием представляемого органа. Пример: Молдобаева Алмазбека Тавалдыевича, постоянного представителя Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики),

руководствуясь частями 1 и 2 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 4, 17, 40, 45 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в открытом судебном заседании дело о проверке конституционности (точное наименование оспариваемой нормы).

Поводом к рассмотрению данного дела явилось ходатайство (ФИО обращающейся стороны), основанием же к рассмотрению дела явилась обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Кыргызской Республики (точное наименование оспариваемой нормы).

Заслушав информацию судьи-докладчика (ФИО судьи докладчика), проводившего подготовку дела к судебному заседанию, исследовав представленные материалы, Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики (дата поступления обращения) поступило ходатайство (ФИО обращающейся стороны) о проверке соответствия (точное наименование оспариваемой нормы) (указать сокращенное наименование нормативного акта. Пример: далее - УПК) (нормы Конституции на которые ссылается обращающаяся сторона) Конституции Кыргызской Республики.

(Доводы обращающейся стороны)

С учетом изложенного, заявитель просит признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от (дата принятия ОКС) обращение (ФИО обращающейся стороны) было принято к производству.

В судебном заседании обращающаяся сторона поддержала свои требования.

Постоянный представитель Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики (ФИО) выразил следующее мнение по рассматриваемому вопросу.

(Позиция ЖК КР)

Постоянный представитель Президента и Кабинета Министров в Конституционном суде Кыргызской Республики (ФИО) по оспариваемой норме выразил следующую позицию.

(Позиция постоянного представителя)

Представитель (наименование органа - третьего лица) (ФИО) изложил следующую позицию по рассматриваемому вопросу.

(Позиция третьего лица)

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы сторон, выслушав мнения третьих лиц, исследовав материалы дела, пришла к следующим выводам.

1. В соответствии с частью 4 статьи 17 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд выносит акты по предмету, затронутому в обращении, лишь в отношении той части нормативного правового акта, конституционность которой подвергается сомнению.

Таким образом, предметом рассмотрения Конституционного суда Кыргызской Республики по данному делу является нормативное положение (точное наименование оспариваемой нормы), изложенное в следующей редакции:

«(содержание оспариваемой нормы)».

(Наименование, дата принятия и номер нормативного акта содержащего оспариваемую норму. Пример: Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года №129) принят в соответствии с порядком, установленным законодательством, опубликован в газете «Эркин-Тоо» (дата и номер публикации. Пример: 16 ноября 2021 года №122-123), внесен в Государственный реестр нормативных правовых актов Кыргызской Республики и является действующим.

2. В мотивировочной части, состоящей из нескольких пунктов, излагается правовые позиции, выработанные на основе концепции мотивировочной части, а также доводы в пользу принятого Конституционным судом акта, а при необходимости также доводы, опровергающие утверждения сторон.

На основании вышеизложенного, руководствуясь пунктом 2 части 2, частями 4 и 5 статьи 97 Конституции Кыргызской Республики, статьями 48, 49, 52 и 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

РЕШИЛ:

1. Признать (точное и полное наименование оспариваемой нормы) (не) противоречащей (нормы Конституции на которые ссылается обращающаяся сторона) Конституции Кыргызской Республики.

2. Кабинету Министров Кыргызской Республики инициировать соответствующие изменения в действующее правовое регулирование.

3. (До приведения в соответствие с Конституцией или отмены оспариваемой нормы непосредственно применяются Конституция и решение Конституционного суда. В данном пункте необходимо прописать позицию КС КР по рассмотренному вопросу для ее непосредственного применения).

4. Решение окончательное и обжалованию не подлежит, вступает в силу с момента провозглашения.

5. Решение обязательно для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежат исполнению на всей территории республики.

6. Опубликовать настоящее решение в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

Председательствующий:
Судьи:

Э.Ж. Осконбаев
Ч.А. Айдарбекова
М.Р. Бобукеева
К.А. Дуйшеев
Л.Ч. Жолдошева
Л.П. Жумабаев
М.Ш. Касымалиев
К.Дж. Кыдырбаев
Ж.А. Шаршеналиев

Сценарий проведения судебного заседания по делу (вписывается название дела в точности как оно сформулировано в Календаре заседаний Конституционного суда) назначенного на 9:30 часов (дата заседания)

Секретарь судебного заседания:

- Прошу всех встать.

Председательствующий:

- Прошу садиться.

Председательствующий:

- Уважаемые участники судебного процесса, приглашенные лица и присутствующие в зале, заседание Конституционного суда Кыргызской Республики объявляется открытым.

Стенографирование и протоколирование обеспечено с помощью системы аудио-видео фиксации судебного заседания.

В случае подачи сторонами ходатайства о проведении судебного заседания на официальном языке:

- Заседание Конституционного суда Кыргызской Республики будет проводиться на официальном языке, в связи с ходатайством обращающейся стороны (стороны-ответчика) (ФИО) о проведении конституционного судопроизводства на официальном языке, ввиду отсутствия возражения представителя стороны-ответчика (обращающейся стороны).

- На заседании Конституционного суда рассматривается дело по обращению (ФИО обращающейся стороны) о проверке конституционности (точное наименование оспариваемой нормы).

- Заседание Конституционного суда Кыргызской Республики проводится в составе: председательствующего – Осконбаева Э.Ж., судей – Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., при секретаре судебного заседания – (ФИО).

Председательствующий:

- (Имя и отчество секретаря), доложите о присутствии вызванных участников заседания.

Секретарь судебного заседания:

- На сегодняшнем судебном заседании присутствуют:

С обращающейся стороны:

1. (ФИО)

2.

3...

Со стороны-ответчика:

- (Наименование органа и ФИО представителя)

Третьи лица:

1. (Наименование органа и ФИО представителя)

2.

3...

Председательствующий:

- Уважаемый(ая):

1. (ФИО всех сторон присутствующих на судебном заседании)

2.

3...

пройдите к трибуне. Представьте информацию о себе: ФИО, дату и место рождения, место жительства и место работы.

Председательствующий:

-Уважаемые судьи, ознакомьтесь с документами удостоверяющих личность лиц, участвующих в деле.

Председательствующий:

-Уважаемые судьи, у Вас есть вопросы по данным документам?

Председательствующий:

- Уважаемые (ФИО всех сторон присутствующих на судебном заседании) встаньте, пожалуйста, вам будут разъяснены ваши права и обязанности.

В соответствии со статьей 34 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Вы имеете право:

-Знакомиться с материалами дела, производить из них выписки, снимать копии, представлять доказательства, участвовать в исследовании доказательств, представлять свои доводы и соображения по всем возникающим в ходе процесса вопросам, выступать с заключительной речью.

-Также имеете право заявлять ходатайства, давать устные и письменные объяснения судьям, высказывать свое мнение по заявленным ходатайствам.

-Обращающаяся сторона имеет право изменить основания или предмет требований, увеличить или уменьшить их объем, отказаться от требований.

-Сторона-ответчик вправе признать их полностью или частично либо возражать против них.

-Каждая сторона вправе представлять доказательства и доказывать те обстоятельства, на которые она ссылается как на основание своих требований и возражений.

-Вы обязаны добросовестно пользоваться своими правами. Сообщение суду заведомо ложных сведений расценивается как неуважение к Конституционному суду и влечет ответственность по закону.

Также в соответствии со статьей 39 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Вы вправе заявить отвод судье или судьям.

Председательствующий:

-Уважаемый(ая):

1. (ФИО всех сторон присутствующих на судебном заседании)

- Вам ясны Ваши права и обязанности?

- Имеется ли у Вас заявление об отводе судьи или судей?

- У Вас есть дополнительные ходатайства?

Председательствующий:

- Переходим к рассмотрению ходатайства.

Слово для доклада предоставляется судье (ФИО судьи-докладчика)

Выступление судьи-докладчика

Председательствующий:

- Уважаемые судьи, у вас есть вопросы к судье-докладчику?

(Участники заседания не вправе задавать вопросы судьям в соответствии с п.93 Регламента Конституционного суда)

После всех заданных вопросов,

Повторить для каждой обращающейся стороны

Председательствующий:

- Слово для выступления предоставляется обращающейся стороне – (ФИО). Прошу Вас пройти к трибуне.

Обращающаяся сторона выступает со своей речью

После завершения выступления,

Председательствующий:

-Уважаемый(ая) (ФИО представителя стороны-ответчика), у Вас есть вопросы к обращающейся стороне?

Председательствующий:

- Есть еще вопросы?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

- Уважаемые судьи, у Вас есть вопросы к обращающейся стороне?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

- Уважаемые судьи, еще вопросы есть?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

- Слово для выступления предоставляется стороне-ответчику – (Наименование органа и ФИО представителя). Прошу Вас пройти к трибуне.

Представитель стороны-ответчика выступает со своей речью.

После завершения выступления:

Председательствующий:

-Уважаемый(ая)

1. (ФИО обращающейся стороны)

2.

3....,

у Вас есть вопросы к представителю ответчика?

Председательствующий:

- Есть еще вопросы?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

- Уважаемые судьи, у Вас есть вопросы к представителю ответчика?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

- Уважаемые судьи, еще вопросы есть?

После всех заданных вопросов,

Повторить для каждого представителя третьего лица

Председательствующий:

-Слово для выступления предоставляется (третьему лицу) (наименование органа и ФИО представителя). Прошу Вас пройти к трибуне.

Представитель третьего лица выступает со своей речью.

После завершения выступления:

Председательствующий:

-Уважаемый(ая):

1. (ФИО обращающейся стороны)

2.

3...

У Вас есть вопросы к (третьему лицу) (наименование органа и ФИО представителя)?

Председательствующий:

-Есть еще вопросы?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

-Уважаемый(ая) (ФИО представителя стороны ответчика), у Вас есть вопросы к (третьему лицу) (наименование органа и ФИО представителя)?

Председательствующий:

-Есть еще вопросы?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

- Уважаемые судьи, у Вас есть вопросы к (третьему лицу) (наименование органа и ФИО представителя)?

Председательствующий:

- Есть еще вопросы?

После всех заданных вопросов,

Председательствующий:

- Уважаемые участники судебного заседания, мы заслушали позиции сторон, пояснения представителей государственных органов, привлеченных по данному делу в качестве третьих лиц, и на этом исследование материалов по делу (ФИО обращающейся стороны) считается оконченным, в этой связи, предоставляется право заключительной речи:

- Уважаемый(ая):

1. (ФИО всех сторон присутствующих на судебном заседании)

2.

3...

Вам предоставляется право заключительной речи. Пройдите к трибуне.

После заключительной речи.

Председательствующий:

- Уважаемые участники судебного заседания, на этом рассмотрение дела по обращению (ФИО обращающейся стороны) о проверке конституционности (точное наименование оспариваемой нормы) считается оконченным.

- Суд удаляется в совещательную комнату, для вынесения решения.

Секретарь судебного заседания:

-Прошу всех встать.

По возвращению из совещательной комнаты,

Секретарь судебного заседания:

-Прошу всех встать.

Председательствующий:

- Провозглашается решение Конституционного суда Кыргызской Республики.
(зачитывается текст решения в полном объеме или его резолютивная часть)

После провозглашения решения,

Председательствующий:

- Заседание Конституционного суда Кыргызской Республики объявляется закрытым.

Шаблон 11

Пресс-релиз по делу (пишется точное название дела)

Конституционный суд дата рассмотрев дело (название дела) принял решение (написать из резолютивной части).

Приводится краткое изложение наиболее важных правовых позиций Конституционного суда, выработанных в пользу принятого решения.

Шаблон 12

о рассмотрении жалобы (ФИО заявителя) на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от (дата принятия обжалуемого ОКС)

(дата принятия постановления)

город Бишкек

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жумабаева Л.П., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., при секретаре (ФИО), руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу (ФИО заявителя) на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от (дата принятия обжалуемого ОКС).

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству (ФИО заявителя), Конституционный суд Кыргызской Республики,

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики (дата поступления первичного ходатайства) поступило ходатайство (ФИО заявителя) о проверке соответствия (точное наименование

оспариваемой нормы) (сокращенное наименование правового акта для использования по тексту далее) (нормы Конституции, на которые ссылается заявитель) Конституции Кыргызской Республики.

(Содержание ходатайства)

С учетом изложенного, заявитель просит признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от (дата принятия ОКС) было отказано в принятии к производству обращения (ФИО заявителя).

(Доводы коллегии судей, указанные в ОКС)

Таким образом, коллегия судей не усмотрела неопределенности в вопросе о соответствии оспариваемого положения нормам Конституции.

Не согласившись с определением коллегии судей, (ФИО заявителя) (дата поступления жалобы) обратились с жалобой в Конституционный суд Кыргызской Республики.

Заявитель считает отказ коллегии судей в принятии его ходатайства к производству необоснованным и подлежащим отмене по следующим основаниям.

(Изложенные в жалобе заявителя доводы, направленные на отмену ОКС)

На основании изложенного, (ФИО заявителя) просит отменить определение коллегии судей от (дата принятия ОКС) и принять его ходатайство к конституционному судопроизводству.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии обращения к производству, приходит к следующим выводам.

(Выводы Конституционного суда)

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Жалобу (полное ФИО заявителя) на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от (дата принятия ОКС) (удовлетворить) оставить без удовлетворения.

Включить указанный ниже пункт при удовлетворении жалобы заявителя!

2. Принять к производству ходатайство (ФИО заявителя) о проверке конституционности (точное и полное наименование оспариваемой нормы).

3. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

Председательствующий:

Судьи:

Э.Ж. Осконбаев

Ч.А. Айдарбекова

М.Р. Бобукеева

К.А. Дуйшеев

Л.П. Жумабаев

Л.Ч. Жолдошева

М.Ш. Касымалиев

К.Дж. Кыдырбаев

Ж.А. Шаршеналиев

№ _____

**Перевод осуществлен с государственного
на официальный язык**

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ**

по жалобе Балкабековой Аимнизы Эсеновны, представляющей интересы Орозгоджаевой Рыскуль
Бекбаевны, на определение коллегии судей

Конституционного суда Кыргызской Республики от 22 ноября 2023 года

9 февраля 2024 года

город Бишкек

№ 03-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., при секретаре Алиеве Д.Б., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Балкабековой Аимнизы Эсеновны, представляющей интересы Орозгоджаевой Рыскуль Бекбаевны, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 22 ноября 2023 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству Балкабековой А.Э., представляющей интересы Орозгоджаевой Р.Б., Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 30 октября 2023 года поступило ходатайство Балкабековой А.Э., представляющей интересы Орозгоджаевой Р.Б., о проверке соответствия пунктов 1, 2 части 4 статьи 141 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики в редакции от 30 июня 1999 года №62 (далее – УПК 1999 года) и части 4 статьи 30 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики» части 2 статьи 56 Конституции Кыргызской Республики.

Как следовало из ходатайства и представленных к нему материалов, приговором Первомайского районного суда города Бишкек от 23 ноября 2021 года Джорупова З.К. и другие были признаны невиновными в совершении преступлений, предусмотренных пунктом 2 части 2, пунктами 2, 3 части 4 статьи 166, частью 2 статьи 221 Уголовного кодекса Кыргызской Республики в редакции от 1 октября 1997 года №68 и оправданы за отсутствием в их действиях составов данных преступлений. В описательно-мотивировочной части приговора суд, выявив между

Джоруповой З.К. и Орозгоджаевой Р.Б. гражданско-правовые отношения, указал, что последняя вправе обратиться в суд для возмещения причиненного ущерба в порядке гражданского судопроизводства, однако в резолютивной части приговора на основании пункта 1 части 4 статьи 141 УПК 1999 года отказал в удовлетворении гражданского иска о возмещении материального ущерба.

По мнению заявителя, указанная норма УПК 1999 года, предусматривающая отказ суда в удовлетворении гражданского иска, если не установлено событие преступления или запрещенное Уголовным кодексом деяние подсудимого либо не доказано его участие или лица, в отношении которого решался вопрос о применении принудительных мер медицинского характера в совершении преступления, нарушают основы гражданского и уголовно-процессуального права, в частности института возмещения ущерба, причиненного преступлением.

Как отмечал субъект обращения, до принятия оспариваемого правового регулирования, уголовно-процессуальное законодательство, в случае оправдания подсудимого за отсутствием состава преступления, предусматривало удовлетворение судом гражданского иска в той мере, в какой суд мог установить размер ущерба. При затруднении определения размера причиненного вреда суд мог выделить гражданский иск в отдельное производство для рассмотрения его в гражданско-правовом порядке. Однако оспариваемое правовое регулирование по УПК 1999 года, согласно которому потерпевшей Орозгоджаевой Р.Б. было отказано судом в возмещении причиненного ущерба, является грубой ошибкой законодателя, нарушающее конституционное право граждан на возмещение ущерба, причиненного преступлением, поскольку такой отказ от иска препятствует рассмотрению данного вопроса в гражданско-правовом порядке.

Положение граждан, потерпевших ущерб от преступления при постановлении судом оправдательного приговора, усугубляется еще и нормами пункта 2 части 4 статьи 141 УПК 1999 года, предусматривающих правомочие суда оставить гражданский иск без рассмотрения. Согласно этому нормативному положению суд может оставить иск без рассмотрения только в случае оправдания подсудимого за отсутствием оснований для применения принудительных мер медицинского характера к лицу, которое по характеру совершенного им деяния и своему состоянию не представляет опасности для общества и не нуждается в принудительном лечении. Отсутствие у суда возможности оставить гражданский иск без рассмотрения в других случаях, когда у потерпевшего остались к подсудимому притязания имущественного характера, нарушает права граждан на дальнейшее взыскание ущерба, причиненного преступлением в гражданско-правовом порядке.

Балкабекова А.Э. считала, что положения пунктов 1, 2 части 4 статьи 141 УПК 1999 года противоречат части 2 статьи 56 Конституции и соответствующим статьям всех предыдущих редакций Конституции, устанавливающих гарантию государства воздерживаться от принятия законов, отменяющих или умаляющих права и свободы человека и гражданина.

Относительно проверки конституционности части 4 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», предусматривающей отказ в принятии

обращения к производству в случае отмены или утраты силы акта, конституционность которого оспаривается, Балкабекова А.Э. отмечала, что отмененные или утратившие юридическую силу нормы права, согласно принципу их действия во времени и пространстве, повсеместно и постоянно применялись и применяются судами при отправлении правосудия. Отмененные или утратившие свою силу нормативные правовые акты противоречащие Конституции, порождают такие же правовые последствия как и действующие, причиняя ущерб гражданам, что является недопустимым для страны, имеющей институт конституционного контроля.

По мнению Балкабековой Э.А., часть 4 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» устанавливая выборочную проверку конституционности нормативного правового акта в зависимости от его отмены относительно времени обращения в Конституционный суд, искажает предназначение органа конституционного контроля и подрывает принципы справедливости правосудия, гарантированности государством права на судебную защиту (часть 1 статьи 61 Конституции).

Отмена нормативного правового акта или его части, порождающего правовые последствия при применении их судами, очевидно нарушающие конституционные права и свободы отдельных категорий граждан (как в случае с Орозгоджаевой Р.Б.), не должна иметь принципиального значения для органа конституционного контроля. Только посредством конституционного контроля возможно восстановление прав граждан, нарушенных действием отмененных нормативных правовых актов. Иное означает, что законодатель, приняв такое правовое регулирование, лишил некоторые категории граждан права на обращение в Конституционный суд, заставив их смириться с нарушениями своих прав и свобод, оставаясь с сомнениями в неконституционности отмененных и утративших силу нормативных правовых актов, все еще применяемых судами.

С учётом изложенного, субъект обращения просила признать оспариваемую норму конституционного Закона противоречащей части 2 статьи 56 Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 22 ноября 2023 года в принятии к производству обращения Балкабековой А.Э. было отказано в силу требований пункта 5 части 3, части 4 статьи 30 упомянутого конституционного Закона, поскольку один из оспариваемых нормативных правовых актов был признан утратившим силу, а конституционность другого ранее проверялась и имеется акт, сохраняющий свою силу.

Не согласившись с обозначенным определением коллегии судей, Балкабекова А.Э. обратилась 17 января 2024 года в Конституционный суд Кыргызской Республики с жалобой.

В своей жалобе субъект обращения утверждает, что в соответствии с пунктом 6 части 3 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» допускается возможность повторного обращения с просьбой о проверке конституционности нормативного правового акта, по которому ранее состоялось решение Конституционного суда при условии предоставления новых аргументов и доводов.

Заявитель повторно приводит доводы, изложенные в своем обращении, и акцентирует внимание на том, что утратившие юридическую силу нормативные правовые акты, повсеместно применяются судами наравне с действующими, а допущенные законодателем в них ошибки, продолжают вызывать юридические последствия, ухудшающие правовое положение человека.

С учетом изложенного, Балкабекова А.Э. просит отменить обжалуемое определение коллегии судей и принять ее обращение к производству.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии обращения к производству, приходит к следующим выводам.

Определение коллегии судей Конституционного суда по вопросу принятия или отказа в принятии обращения к производству носит сугубо процессуальный характер, поскольку коллегия судей осуществляет проверку обращения на соответствие требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики». Строгое соблюдение этих требований является гарантией объективности возбуждения конституционного судопроизводства, определения предмета конституционной проверки и ее пределов.

В силу презумпции конституционности нормативных правовых актов, постановка вопроса об их неконституционности возможна лишь при наличии убедительных доводов правового характера, очевидно вызывающих сомнение в их конституционности. Однако приведенные заявителем доводы не содержат веских причин, вызывающих сомнения в конституционности оспариваемых норм в целом.

В сущности, Балкабекова А.Э. в своем ходатайстве обращается к институту гражданского иска в уголовном деле, который призван защитить права и законные интересы лиц, потерпевших от преступления. В уголовном процессе он реализуется посредством разрешения исков о возмещении имущественного ущерба и (или) компенсации морального вреда, нанесенного преступлением.

Как было отмечено Конституционным судом Кыргызской Республики институт гражданского иска в уголовном процессе находится в тесной связи с уголовным правом, гражданским правом и процессом. Исковая форма защиты права в уголовном процессе в отличие от гражданского имеет ряд особенностей. Он представляет собой механизм защиты нарушенного права, носящий льготный характер, обусловленный конституционным гарантированием прав потерпевших от преступлений, их доступа к правосудию и компенсации причиненного им ущерба. Поэтому подача гражданского иска в уголовном процессе является дополнительной возможностью для защиты своих прав и интересов потерпевшими. Преимущества разрешения гражданского иска в уголовном процессе очевидны с точки зрения процессуальной экономии и полноты исследования доказательств, которые, как правило, полноценно содержатся в уголовном деле. Среди преимуществ такого рассмотрения выделяются следующие: лицо, признанное гражданским истцом по уголовному делу, освобождается от необходимости дважды участвовать в судебных разбирательствах; наиболее быстрое возмещение вреда, причиненного потерпевшему преступлением; наличие благоприятных условий для достаточно всестороннего исследования доказательств по иску, когда решение по

нему принимается судьей, наиболее полно информированном обо всех обстоятельствах совершенного преступления; исключение параллелизма в работе судов; возможность максимально полной реализации потерпевшим своих прав в пределах одного судебного разбирательства, исключение двойной траты времени и средств, факторов психологического раздражения, а порой и страдания потерпевшей стороны, вызываемые повторным исследованием обстоятельств преступления. В конечном счете, такая мера уголовно-правового воздействия, как компенсация морального вреда является одним из способов преодоления последствий совершенного преступления (Решение Конституционного суда от 25 января 2023 года).

Ключевой основой института гражданского иска в уголовном деле является наличие вреда или ущерба, причиненного противоправными действиями обвиняемого. Непосредственная взаимосвязь между вредом, причиненным преступлением, и лицом, претендующим на возмещение (компенсацию), дает право физическому лицу выступать в качестве гражданского истца для рассмотрения его исковых требований в уголовно- процессуальном порядке.

В свою очередь, иски о взыскании убытков или неполученной выгоды, иски третьих лиц, не являющихся потерпевшими, не могут рассматриваться в уголовном процессе. При поступлении таких исков по уголовному делу суд обязан разъяснить заявителю о том, что он вправе обратиться в суд в порядке гражданского судопроизводства. Следовательно, предметом гражданского иска в уголовном деле выступает только требование о возмещении ущерба, причиненного преступлением, непосредственно рассматриваемого в суде в рамках уголовного судопроизводства.

Оспариваемое Балкабековой А.Э. правовое регулирование рассмотрения гражданского иска в уголовном деле по УПК 1999 года, предусматривало его разрешение по правилам, установленным УПК 1999 года и Гражданским процессуальным кодексом Кыргызской Республики (далее – ГПК) (статья 134). Смешанная материально-правовая природа разрешения гражданского иска требовала от суда надлежащего применения соответствующих норм права в системной связи для должного обеспечения исследования доказательств и вынесения правосудного решения.

Согласно статье 141 УПК 1999 года суд по результатам рассмотрения гражданского иска мог вынести одно из следующих решений: о полном или частичном удовлетворении гражданского иска; о признании за гражданским истцом права на удовлетворение гражданского иска и передаче вопроса о его размерах на рассмотрение судом в порядке гражданского судопроизводства; об отказе в удовлетворении гражданского иска; об оставлении гражданского иска без рассмотрения.

Гражданский иск подлежит удовлетворению полностью или частично в случае вынесения судом обвинительного приговора или постановления о применении принудительной меры медицинского характера к невменяемому. Такое решение суд принимает при доказанности характера и размера причиненного вреда преступлением (части 1, 2 статьи 141).

Решение о признании права за гражданским истцом на удовлетворение его гражданского иска и о передаче вопроса о его размере на рассмотрение в порядке гражданского судопроизводства могло быть принято только в случае, когда все основания для удовлетворения иска установлены и они свидетельствуют об обоснованности иска, однако его размер без отложения разбирательства

уголовного дела точно определить невозможно (например, ввиду отсутствия необходимых документов, подтверждающих размер имущественного ущерба и др.) (часть 3 статьи 141).

Отказ в удовлетворении гражданского иска суд мог принимать при постановлении оправдательного приговора по основаниям неустановления события преступления или деяния подсудимого, запрещенного Уголовным кодексом, недоказанности участия подсудимого в совершении уголовного правонарушения или недоказанности участия невиняемого лица в совершении им деяния, запрещенного Уголовным кодексом (пункт 1 части 4 статьи 141).

При этом основополагающими основаниями для принятия решения об отказе в удовлетворении иска выступали доказанное в судебном заседании отсутствие ущерба, причиненного преступлением, и отсутствие причинной связи между деянием, совершенным подсудимым или невиняемым, и наступившим вредом.

Следует отметить, что решение суда об отказе в удовлетворении гражданского иска имеет такие же правовые последствия, какие наступают при вынесении судом подобного решения в гражданско-правовом порядке – невозможность повторного обращения в суд с иском между теми же сторонами, о том же предмете и по тем же основаниям (статья 221 ГПК). Соответственно, принятие судом решения об отказе в удовлетворении гражданского иска в рамках уголовного дела означает разрешение судом вопроса о взыскании компенсации вреда, причиненного преступлением, повторное рассмотрение которого невозможно в гражданско-правовом порядке.

Решение суда об оставлении гражданского иска без рассмотрения принималось судом при вынесении им оправдательного приговора или постановления о прекращении дела по применению принудительных мер медицинского характера пункт 2 части 4 статьи 141). Одним из важнейших правовых последствий решения суда об оставлении гражданского иска без рассмотрения является возможность его возобновления в гражданско-правовом порядке по иску гражданского истца (потерпевшего в уголовном деле).

Доводы заявителя о том, что пункт 2 части 4 статьи 141 УПК 1999 года предусматривал единственный случай оставления судом гражданского иска без рассмотрения при вынесении им оправдательного приговора или постановления о прекращении дела по применению принудительных мер медицинского характера к невиняемому являются несостоятельными.

Двойственная правовая природа разрешения гражданского иска предусматривает системное использование норм как уголовно-процессуального, так и гражданско-процессуального законодательства, содержащие широкий спектр усмотрения суда для полного и объективного рассмотрения дела с наименьшими издержками.

В этой связи, суд может оставить гражданский иск без рассмотрения в рамках уголовного дела:

- ввиду неявки гражданского истца или его представителя в судебное заседание; внесения им ходатайства о возвращении заявления на основании статьи 222 ГПК;

- в случае оправдания подсудимого, прекращения дела за отсутствием оснований для применения принудительных мер медицинского характера к лицу, которое по характеру совершенного им деяния и своему состоянию не представляет опасности для общества и не нуждается в принудительном лечении в силу пункта 2 части 4 статьи 141 УПК.

Следует отметить, что решение суда об оставлении гражданского иска без рассмотрения по своим правовым последствиям позволяет гражданскому истцу (потерпевшему) повторно обратиться за разрешением вопроса о компенсации вреда, причиненного уголовным правонарушением, отдельно в гражданско-правовом порядке (часть 3 статьи 135 УПК 1999 года, часть 2 статьи 223 ГПК).

Применительно к решению суда об отказе в удовлетворении гражданского иска при вынесении оправдательного приговора (по делу Орозгоджаевой Р.Б.) суд был правомочен в зависимости от обстоятельств дела и сущности приговора применить не только пункт 1 части 4 статьи 141 УПК, но и в силу пункта 2 части 4 этой же статьи УПК 1999 года принять решение об оставлении гражданского иска без рассмотрения, оставив перспективу разрешения спора в гражданско-правовом порядке.

Применение судами оспариваемых норм в понимании, отличном от смысла, указанного в настоящем Постановлении, не означает наличие проблемы правового регулирования и необходимости рассмотрения дела в рамках конституционного судопроизводства.

Конституционный суд отмечает, несмотря на то, что институт гражданского иска в уголовном деле был изменен обновленным уголовно- процессуальным законодательством (Уголовно-процессуальным кодексом Кыргызской Республики в редакции от 2 февраля 2017 года №20, в редакции от 28 октября 2021 года №129), право потерпевшего требовать от обвиняемого или осужденного возмещения имущественного ущерба и (или) морального вреда, причиненного преступлением, в рамках уголовного судопроизводства или отдельно в гражданско-правовом порядке, осталось неизменным. Данное обстоятельство не нарушает право каждого на судебную защиту, предусмотренное частью 1 статьи 61 Конституции, а также гарантию государства не принимать законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека и гражданина, установленную частью 2 статьи 52 Основного закона.

Относительно суждения заявителя о том, что пункт 6 части 3 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» дает возможность повторного обращения с требованием о проверке конституционности акта, ставшего ранее предметом рассмотрения органа конституционного контроля, Конституционный суд считает его неверным. Приведенная заявителем норма распространяется на тот случай, когда субъект обращения, не обжалуя определение коллегии судей, вынесенное по его первоначальному обращению, повторно обращается в Конституционный суд с теми же требованиями, приводя одни и те же аргументы и доводы, которые были в его первоначальном обращении. Содержание данной нормы дает четкое понимание, что она по своему структурному расположению норм статьи 30 вышеуказанного

конституционного Закона находится в числе оснований для отказа в принятии обращения к производству.

Доводы заявителя о несоответствии Конституции части 4 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» ввиду невозможности осуществления конституционной проверки актов, утративших силу, также необоснованны, поскольку в соответствии с пунктом 3 части 1 статьи 44 вышеуказанного конституционного Закона Конституционный суд по своему усмотрению, в исключительных случаях рассматривает, в том числе нормативные правовые акты, утратившие силу, когда действием этих актов были существенно нарушены конституционные права и свободы физических и юридических лиц, восстановление в правах которых с точки зрения Конституции носит фундаментальный характер.

С учетом изложенного Конституционный суд Кыргызской Республики не находит оснований для отмены рассматриваемого определения коллегии судей и считает, что обращение Балкабековой А.Э. не подлежит принятию к производству.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПО С Т А Н О В И Л:

1. Жалобу Балкабековой Аимнзы Эсеновны, представляющей интересы Орозгоджаевой Рыскуль Бекбаевны, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 22 ноября 2023 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**Перевод осуществлен с государственного
на официальный язык**

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПО С Т А Н О В Л Е Н И Е

о рассмотрении жалобы Бекназарова Азимбека Анаркуловича на определение коллегии
судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 28 декабря 2023 года

29 февраля 2024 года

город Бишкек

№ 04-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Дуйшеева К.А., судей Бобукеевой М.Р., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., при секретаре Ибраеве М.С., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Бекназарова А.А. на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 28 декабря 2023 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству Бекназарова А.А., а также выслушав информацию судьи-докладчика Касымалиева М.Ш., Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 14 декабря 2023 года поступило ходатайство Бекназарова А.А. о признании частей 4, 6 статьи 67, частей 4, 7 статьи 283, части 2 статьи 401 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики противоречащими статьям 23, 61 и 100 Конституции Кыргызской Республики.

Как следует из ходатайства, судья Первомайского районного суда г. Бишкек Сыдыков М.Р. (далее – судья Сыдыков М.Р.) при рассмотрении уголовного дела, возбужденного в отношении заявителя и других граждан, неправомерными действиями и решениями нарушил их права, закрепленные Конституцией, законами и общепризнанными нормами и принципами международного права.

Как отметил заявитель, судья Сыдыков М.Р. приняв указанное уголовное дело в свое производство 15 июня 2023 года, не дает обвиняемым полной возможности ознакомиться с материалами дела, получить копии отдельных документов.

Также указанный судья, грубо нарушив статьи 46, 281 и 283 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – УПК), трижды продлевал сроки судебного разбирательства и необоснованно проводил его закрытым, что противоречит статье 100 Конституции и статье 291 УПК, где указано, что слушание дела в закрытом заседании противоречит требованиям законодательств Кыргызской Республики и допускается только в случаях, предусмотренных законом.

По мнению субъекта обращения, такие действия судьи обусловлены тем, что порядок подачи жалобы не указан в УПК и что решение суда о продлении срока судебного разбирательства в соответствии с нормативным положением части 7 статьи 283 УПК обжалованию не подлежит. Следовательно, он считает, что эта ситуация несовместима со статьей 61 Конституции и привела к необоснованному нарушению и ограничению прав и свобод человека судьями.

Заявитель Бекназаров А.А. полагая, что судья М.Р. Сыдыков непосредственно заинтересован в исходе дела и до начала судебного заседания 23 августа и 20 ноября 2023 года в письменной форме им было заявлено об его отводе, но этот вопрос не был рассмотрен. В соответствии с частями 4, 6 статьи 67 УПК отвод, заявленный следственному судье, судье, рассматривающему дело единолично, разрешается судьей, которому был заявлен отвод с вынесением постановления, если игнорируется или решение (постановление), вынесенное им, не подлежит немедленному обжалованию в апелляционном порядке. Жалоба на него подается вместе с окончательным решением по делу.

По мнению заявителя, рассмотрение судьей заявленного отвода самим судьей, даже если оно не удовлетворено или не рассмотрено, оставление возможности окончательного рассмотрения уголовного дела судье, которому заявлено об отводе, или не предусматривающий право на немедленное обжалование вынесенного им постановления в апелляционном порядке в частях 4, 6 статьи 67 УПК не соответствует статье 61 Конституции. Было бы справедливым, если отвод, заявленный судье, рассматривался другим беспристрастным судьей и возможность обжалования в апелляционном порядке, вынесенного по нему постановления, предусматривалась в УПК.

Заявитель ссылается на часть 1 статьи 23 Конституции, согласно которой права и свободы человека неотчуждаемы и принадлежат каждому человеку с рождения. Они абсолютны, неотчуждаемы и защищены законом и судом от чьих-либо посягательств. Каждому гарантируется судебная защита его прав и свобод, предусмотренных Конституцией, законами, международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, общепризнанными принципами и нормами международного права (часть 1 статьи 61 Конституции).

Бекназаров А.А. отмечает, что права не должны подвергаться дискриминации или необоснованному ограничению в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека и Международным пактом о гражданских и политических правах.

На основании вышеизложенного заявитель просит признать оспариваемые нормы неконституционными.

Коллегия судей Конституционного суда Кыргызской Республики определением от 28 декабря 2023 года отказала в принятии ходатайства к производству по следующим основаниям.

Решая вопрос о принятии или об отказе в принятии к производству поступившего обращения, коллегия судей, исходит из допустимости поставленных в обращении вопросов конституционному судопроизводству и его соответствия требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

Правовой сущностью конституционного контроля является проверка соответствия нормативных правовых актов или их структурных элементов требованиям Конституции Кыргызской Республики при наличии убедительных доводов правового характера, подтверждающих правовое регулирование общественных отношений вопреки конституционным принципам и установлениям.

В связи с этим, конституционным Законом «О Конституционном суде Кыргызской Республики» предусмотрен ряд требований к оформлению обращения в Конституционный суд и обоснованию его точки зрения по поставленному заявителем вопросу (статьи 19, 26, 27, 28 и 30).

В соответствии с требованиями пункта 9 части 4 статьи 27 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» в обращении должны быть указаны позиция обращающегося по поставленному им вопросу и его правовое обоснование со ссылкой на соответствующие нормы Конституции. Данное требование означает, что доводы заявителя должны носить не фактологический, а правовой характер, находиться в системной связи с конституционными установлениями и вызывать очевидную неопределенность в конституционности регулятивного воздействия оспариваемого им нормативного положения.

В обращении Бекназарова А.А. не усматривается системной правовой связи между оспариваемыми нормами и соответствующими положениями Конституции. Заявитель изложил фактологические доводы неправового характера, в частности, о компетентности судьи в отношении уголовного дела, находящегося в его производстве, законность принятых им судебных актов, нарушения в практике применения процессуальных норм и другие подобные вопросы. Рассмотрение предполагаемых им фактов нарушения уголовно-процессуальных норм относится к прямым полномочиям судов общей юрисдикции и такое обстоятельство не подтверждает неопределенность в вопросе соответствия оспариваемых норм положениям Конституции.

Согласно требований пункта 1, части 3 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» коллегия судей отказывает в принятии к производству обращения, если оно по форме и содержанию не соответствует его требованиям, а также, если заявленное в обращении требование неподведомственно Конституционному суду.

Не согласившись с определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 28 декабря 2023 года, Бекназаров А.А. 1 февраля 2024 года обратился с жалобой в Конституционный суд Кыргызской Республики.

Заявитель в своей жалобе утверждает, что нормы, конституционность которых оспаривается, вместо того, чтобы дополнить, уточнить и усилить положения или требования, содержащиеся в

статьях 23, 61 и 100 Конституции, создают двусмысленность, противоречие, приводят к произволу судей, принятию незаконных судебных актов и нарушению конституционности, гарантированной Основным законом.

Кроме того, по мнению заявителя, указанные доказательства свидетельствуют об отсутствии или ограничении права на немедленное обжалование в апелляционном и кассационном порядке судебных решений, связанных с правами и свободами человека, в оспариваемых нормах, находящихся в системно-правовой связи с нормами статьи 23 Конституции о том, что права и свободы человека абсолютны, неотчуждаемы и охраняются законом и судом от посягательств со стороны кого бы то ни было, и статьи 61 о том, что каждому гарантируется защита предусмотренных Конституцией прав и свобод через суд.

На основании вышеизложенного Бекназаров А.А. просит отменить постановление коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 28 декабря 2023 года и принять его заявление к производству.

Конституционный суд Кыргызской Республики рассмотрев ходатайство заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии заявления к производству, пришел к следующим выводам.

Заявитель не привел в своем обращении аргументов, обусловленных выводами коллегии судей и направленных на отмену обжалуемого определения. Иными словами, он выражал только свое личное мнение по вопросу несоответствия оспариваемых норм положениям Конституции без каких-либо правовых обоснований.

А аргументы, приводимые в качестве правового обоснования, практически полностью касаются отношений в сфере правоприменения. В частности, он утверждает, что факты, изложенные в его обращении, подрывают компетенцию судьи при рассмотрении уголовного дела, возбужденного в отношении заявителя, вопросы относительно принятых решений, бездействия и практики применения оспариваемых нормативных актов неоднократно повторяются.

Конституционный суд Кыргызской Республики отмечает, что Конституционный суд дает правовую оценку выводам коллегии судей в порядке пересмотра такого определения лишь в рамках аргументов и требований, приведенных в первоначальном обращении, а также доводов, опровергающих ее выводы.

Правовой сущностью конституционного контроля является проверка соответствия нормативных правовых актов требованиям Конституции Кыргызской Республики при наличии убедительных доводов правового характера, свидетельствующих о наличии неопределенности в них.

Однако доводы, приведенные заявителем в его первоначальном заявлении и последующем обращении, относятся исключительно к практике правоприменения и не могут рассматриваться как правовые аргументы, вызывающие неопределенность относительно конституционности оспариваемых норм.

Таким образом, вывод коллегии судей о том, что обращение заявителя по форме и содержанию не соответствует требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской

Республики», а требование, изложенное в обращении, неподведомственно Конституционному суду, является обоснованным.

При этом Конституционный суд отмечает, что вопрос о конституционности единоличного решения судьи об отказе (отводе) судье, рассматривающего дело самостоятельно, ранее был предметом рассмотрения органом конституционного контроля, по результатам которого 18 января 2017 года было принято решение, и он остается в силе. При проверке данного вопроса Конституционной палатой Верховного суда Кыргызской Республики было отмечено, что порядок единоличного рассмотрения вопроса отказа от судьи не нарушает права каждого человека на судебную защиту, гарантированного Конституцией Кыргызской Республики.

При этом, в соответствии с частью 3 статьи 62 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» решения Конституционной палаты Верховного суда, принятые до вступления в силу Конституции от 5 мая 2021 года, подлежат исполнению в порядке, установленном законом.

Таким образом, Конституционный суд Кыргызской Республики не нашел оснований для отмены решения коллегии судей от 28 декабря 2023 года.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49 и частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики,

ПОСТАНОВИЛ:

1. Жалобу Бекназарова Азимбека Анаркуловича об отмене определения коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 28 декабря 2023 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление Конституционного суда Кыргызской Республики является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

по жалобе Раимбабаева Нургазы Кемеловича, представляющего интересы Садыкова Канатбека Вайтыляевича, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 12 марта 2024 года

16 апреля 2024 года

город Бишкек

№ 05-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Джолгокпаевой С.А., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Раимбабаева Н.К., представляющего интересы Садыкова К.В., на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 12 марта 2024 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству Раимбабаева Н.К., выслушав информацию судьи-докладчика Шаршеналиева Ж.А., Конституционный суд Кыргызской Республики.

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 15 февраля 2024 года поступило ходатайство Раимбабаева Н.К., представляющего интересы Садыкова К.В., о проверке соответствия нормативного положения части 1 статьи 346 Гражданского процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – ГПК), выраженного словами «только в случаях, предусмотренных настоящим Кодексом», частям 4, 5 статьи 23, частям 1, 2 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

Как следовало из ходатайства и представленных к нему материалов, определением Первомайского районного суда города Бишкек от 22 декабря 2023 года исковое заявление Садыкова К.В. об уменьшении размера алиментов оставлено без движения ввиду отсутствия справок судебного исполнителя о наличии исполнительных листов и справки с места жительства. Заявителю был дан срок для предоставления указанных справок до 9 января 2024 года. Однако субъект обращения не смог представить суду указанные справки, вследствие чего исковое заявление было возвращено заявителю. При повторном обращении в суд заявителю также было возвращено его заявление ввиду отсутствия соответствующих справок.

Раимбабаев Н.К. отмечал, что при существующем оспариваемом правовом регулировании, принятые судом определения об оставлении искового заявления без движения и его возвращении заявителю, лишены механизма юридической оценки вышестоящим судом, который смог бы признать их незаконными и необоснованными с последующей их отменой. По мнению субъекта обращения, невозможность обжалования таких определений позволяет судам первой инстанции злоупотреблять своим правом в целях снижения нагрузки по рассмотрению исковых заявлений и подавлять их на начальном этапе.

Раимбабаев Н.К. полагал, что внутренняя несогласованность ГПК в части отсутствия возможности обжалования определений об оставлении искового заявления без движения, вынесенных в соответствии со статьей 139 этого же Кодекса, противоречит основным принципам осуществления судопроизводства и, тем самым, ограничивает доступ к правосудию.

Субъект обращения в обоснование своих доводов ссылался на конституционные нормы, согласно которым, законом не могут устанавливаться ограничения прав и свобод человека в иных целях и в большей степени, чем это предусмотрено Конституцией, не подлежат никаким ограничениям установленные Конституцией права и свободы человека; каждый вправе защищать свои права и свободы, а также обеспечивать восстановление нарушенных прав всеми доступными способами, не запрещенными законом, судопроизводство осуществляется на основе равноправия и состязательности сторон (части 4, 5 статьи 23 и части 1, 2 статьи 61).

С учетом изложенного, заявитель просил признать оспариваемое нормативное положение противоречащим Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 12 марта 2024 года было отказано в принятии к производству обращения Раимбабаева Н.К.

В определении было отмечено, что Раимбабаев Н.К. 26 декабря 2024 года уже обращался в Конституционный суд с ходатайством, содержащим аналогичные позиции и доводы. Коллегия судей определением от 22 января 2024 года отказала в принятии его обращения к производству, указав, что оно по своему содержанию не соответствует требованиям, установленным конституционным Законом «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

Вновь представленное обращение Раимбабаева Н.К. по сути содержало те же доводы и аргументы, которые были изложены в предыдущем его обращении. Вместе с тем, коллегия судей отметила, что полномочия суда на стадии возбуждения производства по делу – это права и обязанности суда, реализуемые для разрешения вопроса о возможности рассмотрения поданного искового заявления на дальнейших стадиях гражданского судопроизводства. Посредством полномочий, которыми наделен суд на стадии возбуждения производства, он разрешает вопрос о том, возможно ли дальнейшее рассмотрение и разрешение заявленного иска.

Оставление искового заявления без движения представляет собой процессуальное действие, применяемое в гражданском судопроизводстве. Заявитель, в случае оставления заявления без

движения, в отличие от возвращения искового заявления, имеет возможность устранить недостатки заявления после его фактической подачи в суд.

При этом осуществление судом полномочия по оставлению искового заявления без движения должно происходить только в тех случаях, когда поданное исковое заявление не соответствует требованиям статьи 134 и пунктов 1, 3, 6 и 7 статьи 135 ГПК, вследствие чего суд извещает лицо, подавшее исковое заявление, и предоставляет ему срок для исправления недостатков. Реализация судом полномочий по оставлению иска без движения не может иметь своей целью воспрепятствование осуществлению заявителем права на доступ к правосудию или каким-бы то ни было образом ограничение такого права.

В соответствии с пунктом 6 части 3 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» коллегия судей отказала в принятии указанного обращения к производству ввиду того, что в повторном обращении отсутствовали новые аргументы и доводы, касающиеся оспариваемого нормативного правового акта.

Не согласившись с обозначенным определением коллегии судей, Раимбабаев Н.К. 18 марта 2024 года обратился с жалобой в Конституционный суд Кыргызской Республики.

Автор жалобы не приводит каких-либо аргументов правового характера, не согласующихся с выводами коллегии судей, отмеченных в оспариваемом определении, а акцентирует внимание лишь на том, что при первом обращении в Конституционный суд с таким же требованием он выступал от своего имени, а при втором – от имени его доверителя Садыкова К.В., следовательно, субъектом обращения является не он сам, а другое лицо.

С учетом изложенного, Раимбабаев Н.К. считает выводы коллегии судей ошибочными и просит отменить обжалуемое определение и принять его ходатайство к производству.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии обращения к производству, приходит к следующим выводам.

Определение коллегии судей Конституционного суда по вопросу принятия или отказа в принятии обращения к производству носит сугубо процессуальный характер, поскольку коллегия судей осуществляет проверку обращения на соответствие требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики». Строгое соблюдение этих требований является гарантией объективности возбуждения конституционного судопроизводства, определения предмета конституционной проверки и ее пределов.

В силу презумпции конституционности нормативных правовых актов, постановка вопроса об их неконституционности возможна лишь при наличии убедительных доводов правового характера, очевидно вызывающих сомнение в их конституционности. Однако приведенные заявителем доводы не содержат веских причин, вызывающих сомнение в конституционности оспариваемого нормативного положения.

Раимбабаев Н.К. в своем ходатайстве обращается к институту допустимости иска в гражданском судопроизводстве, охватывающего такие аспекты, как юридические основания и

форма подачи иска, установление компетенции суда, процедура его рассмотрения и разрешения и другие.

В данном контексте доступность правосудия подразумевает наличие эффективных правовых инструментов, предусмотренных процессуальным законодательством, которые призваны обеспечить возможность заинтересованным лицам свободно обращаться в суд и пройти все необходимые судебные процедуры для защиты своих прав, свобод и законных интересов.

Конституционный суд отмечает, что право лица на судебную защиту в гражданском процессе реализуется путем предъявления соответствующего заявления в суд. Процедура предъявления заявления предполагает соблюдение всех предусмотренных законом формальных требований (статья 134 и пункты 1, 3, 6, 7 статьи 135 ГПК), что впоследствии гарантирует, с одной стороны, всестороннюю и объективную оценку судом всех обстоятельств дела, с другой стороны, качество итогового судебного акта, с третьей, - изначальное формирование осознанной устремленности субъекта обращения к активным действиям по способствованию правосудию и достижению желаемого им результата.

Именно поэтому, правильность оформления искового заявления, полнота и корректность представленных в суд материалов являются неотъемлемыми условиями для принятия его к производству и имеют решающее значение для успешного рассмотрения и окончательного разрешения дела судом. В то же время, отсутствие необходимых документов или информации не только затруднит процесс рассмотрения дела, но и может привести к принятию ошибочного итогового судебного акта.

Определение суда об оставлении искового заявления без движения, выступая результатом промежуточного процессуального действия, имеет целью восполнить пробелы для уяснения вопроса, подлежит ли спор дальнейшему рассмотрению в суде. В случае невыполнения такого требования, действие суда, выражающее невозможность продолжения судебного разбирательства, оформляется в виде определения о возврате заявления, а равно об оставлении его без рассмотрения, если оно уже было принято к производству. На этих стадиях законодатель предоставляет заинтересованному лицу возможность проявить свое несогласие с вышеуказанным действием суда и воспользоваться правом обжалования соответствующего определения в вышестоящую судебную инстанцию.

Ввиду временного характера оставления искового заявления без движения, причины этого действия являются условными, что предполагает их возможное устранение и, следовательно, продолжение гражданского судопроизводства. При этом оно, по сути, предоставляет истцу, не возвращая его заявления, дополнительное время для принятия мер, направленных на увеличение вероятности успешного исхода предстоящего судебного разбирательства.

Таким образом, Конституционный суд отмечает, что институт оставления искового заявления без движения, вопреки утверждениям заявителя, наоборот, предоставляет истцу дополнительную возможность исправить различные недочеты и упущения при обращении в суд, которые могли

статье основанием для отказа в принятии его заявления к производству суда, способствует процессуальной экономии, как в финансовом, так и во временном выражении.

Конституционный суд подчеркивает, что правовое регулирование вопроса обжалования определения об оставлении искового заявления без движения обеспечивается посредством возможности обжалования определения суда о возврате искового заявления, что в достаточной мере гарантирует право каждого на судебную защиту и производное от этого права - на обжалование судебных актов в вышестоящие судебные инстанции (части 1, 2 статьи 61 Конституции).

Следовательно, само по себе отсутствие в оспариваемой норме указания на возможность обжалования определения суда об оставлении искового заявления без движения не может расцениваться как нарушающее его конституционное право на судебную защиту и не имеет правовых предпосылок для его ущемления.

С учетом изложенного, Конституционный суд Кыргызской Республики не находит оснований для отмены обжалуемого определения коллегии судей.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПО С Т А Н О В И Л:

1. Жалобу Раимбабаева Нургазы Кемеловича, представляющего интересы Садыкова Канатбека Вайтыляевича, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 12 марта 2024 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

по жалобе Вотяковской Анны Михайловны
на определение коллегии судей Конституционного суда
Кыргызской Республики от 26 января 2024 года

24 апреля 2024 года

город Бишкек

№ 06-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осмонбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Алиеве Д.Б., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Вотяковской А.М. на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 января 2024 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству Вотяковской А.М., заслушав информацию судьи-докладчика Касымалиева М.Ш., Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 27 декабря 2023 года поступило ходатайство Вотяковской Анны Михайловны о проверке соответствия пункта 1 статьи 1147 Гражданского кодекса Кыргызской Республики (далее – ГК) статье 24, части 2 статьи 56, части 1 статьи 61 Конституции Кыргызской Республики.

Как следовало из содержания ходатайства, 24 марта 2022 года скончалась мать Вотяковской А.М. – Вотяковская Людмила Семеновна, являвшаяся титульным владельцем совместной собственности – квартиры.

19 апреля 2022 года Вотяковская А.М. обратилась в государственную нотариальную контору с заявлением о выдаче свидетельства о праве на наследство по закону. Однако ей в совершении указанного нотариального действия было отказано, поскольку в материалах наследственного дела имелось заявление гражданки Вотяковской Валерии Денисовны – дочери Вотяковского Дениса Михайловича - сына Вотяковской Л.С., умершего 30 июня 2018 года. При этом в силу пункта 1 статьи 1147 ГК доля Вотяковского Д.М. по праву представления перешла Вотяковской В.Д.

В этой связи Вотяковской А.М. было подано исковое заявление о признании ее единственной наследницей по закону со ссылкой на ряд норм ГК, которые, по ее мнению, категорически

исключают переход права наследования к третьим лицам, и, соответственно, исключают покойного Вотяковского Д.М. из круга наследников.

Как отмечал заявитель, в статье 1125 ГК дается определение термину «наследник», который используется в статье 1147 ГК. Так, наследниками по завещанию и закону могут быть граждане, находящиеся в живых в момент открытия наследства, а также дети, зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми после открытия наследства. Вотяковский Д.М. скончался 30 июня 2018 года, что подтверждено свидетельством о смерти, следовательно, на момент открытия наследства его уже не было в живых.

Решениями всех судебных инстанций, вышеупомянутое исковое заявление было оставлено без удовлетворения. Вотяковская А.М. считает данное обстоятельство прямым нарушением ее прав, гарантом которых выступает Основной Закон Кыргызской Республики.

Субъект обращения указывал, что согласно статье 1118 ГК, наследование – это переход имущества умершего к другому лицу или лицам (наследникам) в порядке наследственного правопреемства. В свою очередь, правопреемство – это переход не только прав, но и обязанностей. В то время как умерший не может нести никаких обязанностей.

Как отмечает Вотяковская А.М., несмотря на это, суды признали наследниками первой очереди ее и ее умершего брата, что является прямой дискриминацией по происхождению от восходящих либо нисходящих родственников, что не допустимо согласно статье 24 Конституции.

Кроме того, заявитель отмечал, что оспариваемая норма принята в нарушение части 2 статьи 56 Конституции, согласно которой в Кыргызской Республике не должны приниматься законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека. Она также нарушает право заявителя на судебную защиту, поскольку судебное состязание с умершим в законодательстве Кыргызской Республики абсолютно исключено.

С учетом изложенного, Вотяковская А.М. просила признать оспариваемую норму противоречащей Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 января 2024 года было отказано в принятии к производству обращения Вотяковской А.М.

В определении было отмечено, что реализацию права наследования, указанную в части 2 статьи 15 Конституции, государство обеспечивает путем закрепления в системе законодательства правовых норм, регламентирующих переход прав и обязанностей от умершего (наследодателя) к другим лицам (наследникам), которые в своей совокупности составляют отрасль наследственного права. Однако само по себе конституционное право наследования не порождает у гражданина прав в отношении конкретного наследства. Основания возникновения таких прав определяются законом, каковым является Гражданский кодекс, который регламентирует вопросы наследования и наследственных отношений, а также устанавливает специальный порядок приобретения юридического статуса наследника. Этот порядок не только служит частным интересам, включая интересы наследодателя и наследников, но также учитывает общественные интересы, в том числе

защиту от незаконных действий, направленных на приобретение указанного статуса в обход установленных правил и процедур.

Именно поэтому, гарантирование исполнения воли наследодателя, который организовал распределение своего имущества в течение жизни или полагался на регламентацию закона в сфере наследования, представляет собой ключевую задачу юридического регулирования наследственных отношений. Такое законодательное регулирование направлено, прежде всего, на обеспечение прав наследников на получение своей доли наследства в соответствии с завещанием или законом.

В случае смерти наследника по закону, умершего до открытия наследства или одновременно с наследодателем, его доля переходит по праву представления к его детям. Таким образом, наследование по праву представления является особым видом наследования, которое включает в себя специальный механизм призвания определенных наследников к наследованию в соответствии с законом, основанный на определенной очередности, и, который прямо зависит от степени родства между потенциальными наследниками и наследодателем.

Коллегией судей было отмечено, что доводы заявителя, представленные в обращении, не подкреплены достаточными аргументами правового характера, вызывающими сомнение в конституционности оспариваемого правового регулирования относительно порядка вступления в наследство наследников.

Ввиду отсутствия неопределенности в вопросе о соответствии оспариваемой нормы заявленным положениям Конституции, в принятии ходатайства Вотяковской А.М. к конституционному судопроизводству коллегией судей было отказано.

Не согласившись с определением коллегии судей, Вотяковская А.М. 28 марта 2024 года обратилась с жалобой в Конституционный суд Кыргызской Республики. Это определение коллегии судей заявитель считает необоснованным и подлежащим отмене по следующим основаниям.

Вотяковская А.М. в своей жалобе особо подчеркивает, что в первоначальном ходатайстве ею оспаривалось непосредственно само право представления, приведенное в пункте 1 статьи 1147 ГК, а не порядок вступления в наследство наследников.

По ее мнению, право представления по своей сути и закону не может являться правом наследования, которое определено законом, оно является правом на получение наследственной доли умершего до открытия наследства наследника той очереди, которая призвана к наследству.

Вотяковская А.М. отмечает, что практика применения оспариваемой нормы судами в соответствии с пунктом 25 постановления Пленума Верховного суда от 4 ноября 2022 года №23, лишает Вотяковскую А.М. половины ее законного наследства.

Субъект обращения полагает, что определение права представления, приведенное в обозначенном постановлении Пленума Верховного суда, в корне отличается от того, что предусмотрено в пункте 1 статьи 1147 ГК. Так, в названном постановлении предусмотрено, что право лиц в законе занять то место наследника соответствующей очереди по закону, которое принадлежало бы их родителю, если бы он не умер до открытия наследства или одновременно с наследодателем,

по мнению Вотяковской А.М., является незаконным, поскольку в Законе прописано только право наследника по закону.

Кроме того, как полагает заявитель, содержащийся в норме указанного выше постановления Пленума Верховного суда механизм призвания определенных наследников, носит явно выраженный дискриминационный характер.

В остальной части жалобы ее автор не приводит новых аргументов правового характера и лишь повторяет доводы, изложенные в первоначальном ходатайстве.

С учетом изложенного, Вотяковская А.М. просит отменить определение коллегии судей от 26 января 2024 года и принять ее ходатайство к конституционному судопроизводству.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии ходатайства к производству, приходит к следующим выводам.

Определение коллегии судей Конституционного суда по вопросу принятия или отказа в принятии обращения к производству носит сугубо процессуальный характер. В связи с чем, Конституционный суд дает правовую оценку выводам коллегии судей в порядке пересмотра ее определения лишь в рамках аргументов и требований, приведенных в обращении, а также доводов, опровергающих выводы коллегии.

Конституционным Законом «О Конституционном суде Кыргызской Республики» предусмотрены общие требования к форме и содержанию обращения. Одним из ключевых требований к содержанию обращения является наличие позиции обращающегося по поставленному им вопросу и его правовое обоснование со ссылкой на соответствующие нормы Конституции (пункт 9 части 4 статьи 27). Тем самым, на заявителя возлагается обязанность аргументировать свои требования логически стройными и убедительными доводами правового характера, прямо указывающими на то, каким образом регулятивное воздействие оспариваемой нормы нарушает гарантированные Конституцией права и свободы человека и гражданина.

Исходя из содержания ходатайства и жалобы Вотяковской А.М., оспариваемая норма нарушает ее конституционное право на наследование как наследника первой очереди, так как предоставляет право наследования наследникам следующей очереди по праву представления.

В соответствии с частью 2 статьи 15 Конституции в Кыргызской Республике гарантируется право наследования. В свою очередь, порядок наследования устанавливается законодательством с учетом принципов социальной справедливости и равенства и относится к дискреции законодателя.

Конституционный суд считает, что субъективное мнение заявителя о действующем порядке разрешения вопросов наследования и ее несогласие с ним, не может рассматриваться как обстоятельство, вызывающее сомнение в конституционности установленного правового регулирования.

Доводы же заявителя о незаконной правоприменительной судебной практике, основанной на постановлении Пленума Верховного суда от 4 ноября 2022 года №23, являются также

необоснованными, так как данное постановление не содержит в себе положений, выходящих за пределы регулирования соответствующих норм гражданского законодательства.

Иными словами обращение заявителя не содержит обоснований, раскрывающих правовую проблему, вследствие которой нарушаются конституционная гарантия запрета дискриминации, принцип недопустимости принятия законов, отменяющих или умаляющих права и свободы человека и гражданина, право на судебную защиту, предусмотренные статьей 24, частью 2 статьи 56 и частью 1 статьи 61 Конституции.

Таким образом, Конституционный суд приходит к выводу, что обращение заявителя не отвечает требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» по форме и содержанию, соответственно, не находит оснований для отмены определения коллегии судей Конституционного суда от 26 января 2024 года.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПО С Т А Н О В И Л:

1. Жалобу Вотяковской Анны Михайловны на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 26 января 2024 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПО С Т А Н О В Л Е Н И Е

по жалобе Ысыранова Самата Кыштообековича на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 марта 2024 года

29 мая 2024 года

город Бишкек

№ 07-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жумабаева Л.П.,

500

Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Ибраеве М.С., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Ысыранова С.К. на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 марта 2024 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, заслушав информацию судьи-докладчика Шаршеналиева Ж.А., Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 19 февраля 2024 года поступило ходатайство Айткулова И.Н., представляющего интересы Сакимбаевой А.Б., о проверке соответствия частей 1 и 2 статьи 397 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее – УПК) частям 2 и 5 статьи 100 Конституции Кыргызской Республики.

Из ходатайства и приложенных к нему материалов следовало, что в ночь с 20 на 21 апреля 2023 года в рамках уголовного дела сотрудниками Государственного комитета национальной безопасности был задержан с поличным старший инспектор отдела проверок Управления Государственной налоговой службы по Московскому району Чуйской области Узбеки П.А. и водворен в изолятор временного содержания Главного управления внутренних дел города Бишкек по подозрению в вымогательстве и получении взятки от Абдыкариевой Д. через Сакимбаеву А.Б.

Приговором Московского районного суда Чуйской области от 12 мая 2023 года Узбеки П.А. был признан виновным в получении взятки в размере 50 тысяч сомов за прекращение налоговой проверки в отношении Абдыкариевой Д. и ему назначено наказание в виде штрафа в размере 5000 расчетных показателей с лишением права занимать должности в органах налоговой службы сроком на два года.

Кроме того, по подозрению в совершении посредничества во взяточничестве была задержана также Сакимбаева А.Б. Из уголовного дела, возбужденного в отношении Узбеки П.А., материалы по Сакимбаевой А.Б. были выделены в отдельное производство и находятся у судьи Московского районного суда Чуйской области.

Автор обращения считает, что выделение материалов уголовного дела в отношении Сакимбаевой А.Б. в отдельное производство является нарушением её прав и законных интересов. Всестороннее, полное и объективное рассмотрение ответственности Сакимбаевой А.Б. отдельно от ответственности Узбеки П.А. невозможно, поскольку предметом расследования в обоих уголовных делах являются одни и те же действия, как дача и получение одной и той же взятки в размере 50 тысяч сомов. Также важным обстоятельством при решении вопроса об ответственности лиц при даче-получении взятки и определении меры их наказания является установление инициатора этих действий, в данном случае Абдыкариевой Д.

Вышеотмеченный приговор в отношении Узбекова П.А. до вступления его в законную силу 7 июня 2023 года был обжалован в апелляционном порядке адвокатом Сакимбаевой А.Б., однако жалоба была возвращена письмом председателя Московского районного суда Чуйской области на основании статьи 397 УПК с указанием, что Сакимбаева А.Б. не является участником процесса по делу осужденного.

Автор обращения считает, что следователь, выделяя материалы уголовного дела в отношении Сакимбаевой А.Б. в отдельное производство, создал ситуацию, в которой она формально не становится стороной в уголовном деле в отношении Узбекова П.А.

Заявитель указывает, что в соответствии с частью 1 статьи 440 УПК право на обращение в суд кассационной инстанции принадлежит не только участникам процесса, но и также иным заинтересованным лицам. Однако в соответствии с частью 3 статьи 439 УПК судебные решения, не обжалованные в апелляционном порядке, не подлежат пересмотру в кассационном порядке.

Таким образом, по мнению заявителя, оспариваемые нормы противоречат частям 2 и 5 статьи 100 Конституции, так как они не содержат нормативных положений, предусматривающих право обжалования решений и приговоров судов лицами, чьи права и законные интересы были затронуты.

Определением коллегии судей Конституционного суда от 18 марта 2024 года ходатайство Айткулова И.Н., представляющего интересы Сакимбаевой А.Б., было принято к производству.

В Конституционный суд 23 апреля 2024 года поступила жалоба от постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Ысыранова С.К. на отмеченное определение коллегии судей, в которой указывается, что оно необоснованно и должно быть отменено по следующим основаниям.

Согласно Конституции, каждый вправе оспорить конституционность закона и иных нормативных правовых актов, если считает, что ими нарушаются права и свободы, признаваемые вторым разделом Основного Закона. При этом, несмотря на высокую доступность конституционного правосудия, законом установлены четкие требования к обращениям в Конституционный суд. Так, в соответствии с частью 4 статьи 27 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» в обращении должны быть указаны конкретные основания к рассмотрению в рамках конституционного судопроизводства, правовое обоснование своей позиции по поставленному им вопросу со ссылкой на соответствующие нормы Конституции. Однако, по мнению Ысыранова С.К., Айткулов И.Н. в своем обращении не приводит доводов и доказательств, подтверждающих, каким именно образом действия оспариваемых норм нарушают те или иные права и свободы человека и гражданина, провозглашенные в разделе втором Конституции.

Ысыранов С.К. подчеркивает, что нарушение конституционных прав заявитель связывает не с содержанием оспариваемых норм, а с отдельными случаями правоприменительной практики, в частности, с необоснованными процессуальными решениями следователя.

В этой связи он обращает внимание на то, что вопросы рассмотрения правоприменительной практики, включая правильность применения норм материального и процессуального права при рассмотрении конкретных дел судами общей юрисдикции, должностными лицами, уполномоченными осуществлять досудебное производство, не входят в круг полномочий Конституционного суда.

С учетом изложенного, Ысыранов С.К. просит отменить обжалуемое определение коллегии судей и прекратить производство по данному делу.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив его доводы и основания для принятия к производству обращения Айткулова И.Н., представляющего интересы Сакимбаевой А.Б., приходит к следующим выводам.

1. Одним из критериев возникновения у физического и юридического лица права на обращение в Конституционный суд является нарушение действием законов и иных нормативных правовых актов прав и свобод человека и гражданина, признанных Конституцией и определенных в ее втором разделе. Тем временем, Айткулов И.Н. не приводит требуемых аргументов, а нормы, на которые он ссылается предусмотрены в четвертой главе третьего раздела Конституции, посвященной судебной власти и принципам отправления правосудия.

В этом контексте необходимо подчеркнуть важность в правоприменительной практике презумпции конституционности, согласно которой все законы и нормативные правовые акты априори считаются конституционными до тех пор, пока не будет доказано обратное в рамках конституционного судопроизводства. Этот принцип лежит в основе устойчивого правопорядка, уважения и неукоснительного соблюдения законов, в связи с чем ключевым аспектом обращения является приведение заявителем такого правового обоснования, которое будет вызывать очевидное сомнение в конституционности оспариваемой нормы права, а также соблюдение всех иных требований, предъявляемых конституционным Законом «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

2. Согласно главе 46 УПК, право на апелляционное обжалование уголовных дел предоставляется кругу лиц, интересы которых непосредственно затронуты судебным решением. К этим сторонам процесса относятся обвиняемые, их адвокаты и законные представители, государственные обвинители, а также потерпевшие и их представители.

Порядок апелляционного обжалования вытекает из конституционного принципа состязательности и равноправия сторон, который является одним из основополагающих в уголовном судопроизводстве (часть 3 статьи 100 Конституции).

В соответствии со статьей 18 УПК, суд обеспечивает объективность и беспристрастность, создавая условия для равной и зеркальной реализации процессуальных прав и обязанностей всех сторон.

В связи с этим, законодатель установил, что апелляционное право предоставляется тем участникам процесса, которые имеют прямой и законный интерес к исходу дела и могут существенно

влиять на решение апелляционного суда. Эти решения, вступившие в законную силу, могут быть обжалованы в суде кассационной инстанции, основная задача которой заключается в проверке правильности применения судом норм материального и процессуального права.

3. Важными элементами процессуальной формы досудебного и судебного производства по уголовным делам являются общие условия и правила, установленные УПК, одним из которых институт выделения уголовного дела в отдельное производство.

Так, статья 142 УПК предоставляет следователю, судье и суду право на выделение материалов уголовного дела в отдельное производство. Она также определяет условия, при соблюдении которых это выделение осуществимо, тем самым закрепляя юридические основания для таких действий указанными лицами. Вместе с тем, часть 3 данной статьи УПК устанавливает, что выделение дела допускается лишь в том случае, если это не повлияет на всесторонность и объективность уголовного судопроизводства.

Таким образом, статья 142 УПК устанавливает четкие критерии и основания для выделения уголовных дел в отдельное производство, тем самым, исключая возможность для произвольного применения этой нормы.

4. В УПК в числе фундаментальных принципов уголовного судопроизводства значится принцип обжалования любых процессуальных действий (бездействий) и решений (статья 22).

Конституционный суд уже отмечал, что особое значение он приобретает именно в досудебном производстве по уголовным делам, поскольку деятельность уполномоченных должностных лиц на этой стадии в большей степени обусловлена применением мер уголовно-процессуального принуждения, ограничивающих конституционные права и свободы человека (Решение от 21 сентября 2022 года). Так, глава 16 УПК детально регламентирует порядок обжалования действий и решений должностных лиц, осуществляющих уголовное судопроизводство, участниками уголовного процесса, а также иными лицами, если проводимые процессуальные действия или бездействие, а также решения затрагивают их интересы.

Следует подчеркнуть, что существующее правовое регулирование предусматривает возможность обжалования решений следователя, судьи или суда о выделении уголовного дела в отдельное производство, если участники процесса, включая свидетелей, выражают свое несогласие, как это определено в пункте 6 части 6 статьи 55 УПК. Тем самым, уголовно-процессуальное законодательство предоставляет достаточно правовых инструментов для эффективного обеспечения законности процессуальных решений, принимаемых в досудебном производстве.

Вместе с тем, правовая ситуация, сложившаяся в результате принятия отдельного процессуального решения в досудебном производстве, которое, по мнению заявителя, привело к нарушению конституционных прав участников судебного процесса, не может расцениваться в качестве правового аргумента, вызывающего сомнение в конституционности оспариваемых норм.

Таким образом, Конституционный суд не усматривает в положениях части 1 и 2 статьи 397 УПК правовой неопределенности - неперемного условия для принятия обращения к конституционному судопроизводству.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Удовлетворить жалобу Ысыранова Самата Кыштообековича – постоянного представителя Жогорку Кенеша Кыргызской Республики в Конституционном суде Кыргызской Республики от 23 апреля 2024 года.

2. Отменить определение коллегии судей Конституционного суда от 18 марта 2024 года о принятии к производству ходатайства Айткулова И.Н., представляющего интересы Сакимбаевой А.Б., о проверке конституционности частей 1 и 2 статьи 397 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики.

3. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Об утверждении

**Информации Конституционного суда Кыргызской Республики
о состоянии конституционной законности
в Кыргызской Республике за 2023 год**

18 июля 2024 года

город Бишкек

№ 08-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего - Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой ЧА., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева КА., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева ЖА. при секретаре Самсалиевой С.Ж., в

целях эффективной организации деятельности и в соответствии с частью 2 статьи 4 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики»

постановляет:

1. Утвердить Информацию Конституционного суда Кыргызской Республики о состоянии конституционной законности в Кыргызской Республике за 2023 год (приложение 1).
2. Опубликовать Информацию Конституционного суда Кыргызской Республики о состоянии конституционной законности в Кыргызской Республике за 2023 год в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».
3. Настоящее постановление вступает в силу с момента подписания.

**Конституционный суд
Кыргызской Республики**

Приложение 1

Информация

Конституционного суда Кыргызской Республики о состоянии конституционной законности в Кыргызской Республике за 2023 год

Конституционный суд Кыргызской Республики (далее - Конституционный суд), будучи высшим органом судебной власти, осуществляющим конституционный контроль в целях защиты основ конституционного строя, основных прав и свобод человека и гражданина, обеспечения верховенства и прямого действия Конституции Кыргызской Республики (далее - Конституция), последовательно раскрывает в своих решениях смысл и содержание конституционных ценностей и положений, принципов и правовых начал.

Рассматриваемые органом конституционного контроля вопросы права, содержат сложные проблемы как теоретического, так и практического плана, которые в совокупности требуют от Конституционного суда многогранной, всеобъемлющей и объективной оценки, чтобы обеспечить соблюдение баланса важных конституционно-значимых ценностей.

Эффективный конституционный контроль предполагает применение современных методов и инструментов правовой оценки с учетом новых научных доктрин, тенденций развития права, непосредственно влияющих на содержание прав и свобод граждан и деятельности государственных органов, призванных предоставлять гарантии, установленные Конституцией.

В этой связи каждое решение Конституционного суда содержит не только интерпретацию норм Конституции и правовой оценки закона или иного нормативного правового акта на предмет соответствия Основному закону, но и целый спектр правовых позиций, выявляющих дефекты правового регулирования, правоприменения, а также направления для их устранения.

Своевременное и последовательное исполнение решений органа конституционного контроля, в особенности судами и другими правоприменительными органами, имеет важнейшее значение, поскольку в их деятельности непосредственно проявляется смысл и значение норм Конституции, уточненных в правовых позициях и решениях Конституционного суда.

2023 год ознаменовался празднованием 30-летия Конституции Кыргызской Республики. Конституционный суд выступил одним из организаторов комплекса мероприятий, посвященных этому событию, направленных на сосредоточении внимания всех государственных органов, органов местного самоуправления, институтов гражданского общества и широкого круга граждан к важности конституционных принципов и норм в жизни каждого человека и гражданина.

Представленная Конституционным судом ежегодная информация о состоянии конституционной законности за 2023 год содержит анализ поступивших обращений, результатов их рассмотрения, исполнения принятых решений и других аспектов деятельности органа

конституционного контроля в целях повышения правовой культуры граждан, их осведомленности о конституционном судопроизводстве, состоянии конституционной законности в стране.

Настоящая Информация может служить ориентиром для нормотворческих и правоприменительных органов по вопросам права.

1. Краткий обзор поступивших обращений в Конституционный суд

В 2023 году в Конституционный суд поступило 168 обращений, из которых только 93 обращения касались непосредственно вопросов, связанных с проверкой конституционности нормативных правовых актов, официальным толкованием Конституции и дачей заключения на проект изменений в Конституцию. Из общего количества обращений 88% составили обращения граждан, обращения от государственных органов - 5%, юридических лиц - 5% и судей 2%. При этом по 29 обращениям (31%) были приняты определения коллегии судей о принятии к производству, по 64 (69%) - было отказано в принятии к производству.

Одним из основных оснований к отказу в принятии обращений к производству явилось их несоответствие по форме и содержанию требованиям пункта 1 части 3 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» (42 случая). По 9 обращениям коллегия судей отказала в принятии к производству ввиду того, что конституционность указанных в обращении вопросов ранее проверялась органом конституционного контроля, и имеются ее акты, сохраняющие свою силу; по 4 обращениям отказано ввиду неподведомственности поставленных в обращении вопросов Конституционному суду; по 3 обращениям - обращение исходило от ненадлежащего субъекта; по 3 обращениям - по причине отмены или утраты силы акта, конституционность которого оспаривалась в обращении; по 3 обращениям - в повторном обращении отсутствовали новые аргументы и доводы, касающиеся оспариваемого нормативного правового акта.

В поступивших за указанный период обращениях чаще всего оспаривались различные нормы Уголовно-процессуального кодекса (19 обращений), Гражданского-процессуального кодекса (8 обращений), Административно-процессуального кодекса (7 обращений) и Уголовного кодекса (7 обращений).

Конституционным судом за отчетный период принято 20 решений, а также 14 постановлений, принятых по жалобам на определение коллегии судей Конституционного суда, 6 определений о прекращении производства по делу.

В 15 из 20 принятых Конституционным судом решений (60%) оспариваемые нормы были признаны противоречащими или частично противоречащими Конституции либо из решения суда вытекала необходимость устранения пробела в правовом регулировании. По 5 делам (25%) были приняты решения о признании оспариваемых нормативных правовых актов непротиворечащими конституционным положениям. При этом одно решение было связано с толкованием нормы Конституции и одно дело - с пересмотром принятого Конституционным судом решения.

В 6 из принятых 14 постановлений Конституционного суда по пересмотру определений коллегий судей жалобы заявителей были удовлетворены и их обращения приняты к производству.

За рассматриваемый период определениями Конституционного суда было прекращено производство по 5 делам в связи с принятием нормативных правовых актов, признавших утратившими силу оспариваемых норм. И только по одному делу производство было прекращено в связи с отзывом представления субъектом обращения.

2. Обзор принятых решений Конституционного суда в 2023 году

2.1. В Решении Конституционного суда от 18 января 2023 года суд **признал пункт 7 статьи 216 Гражданского процессуального кодекса противоречащим Конституции.**

Пункт 7 статьи 216 Гражданского процессуального кодекса (далее - ГПК) устанавливал право суда по своему усмотрению решать вопрос о приостановлении производства по делу, в том числе и в случае получения уведомления органа конституционного контроля о принятии к своему рассмотрению обращения о проверке конституционности закона, примененного или подлежащего применению при разрешении дела. По мнению субъектов обращения, такое правовое регулирование противоречило конституционным установлениям, в том числе требованию о неприменении судом нормативных правовых актов, противоречащих Конституции, или вызывающих сомнение в их конституционности.

В этом Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Конституционное правосудие в системе судебной власти играет особую роль, задача которого состоит в обеспечении верховенства и прямого действия Конституции. Оно воздействует на правовую систему, осуществляя при проверке законоположений корректировку их применения посредством выявления конституционно-правового смысла соответствующих нормоположений, а также разрешает вопросы неопределенности в понимании положений Конституции в процессе правотворчества и правоприменения, формирует единство правового пространства и обеспечивает конституционную законность в стране.

В свою очередь, ситуацию с конституционной законностью в стране определяет, прежде всего, качество судебного правоприменения. Применение неконституционных нормативных правовых актов не только нарушает конституционный правовой порядок, но и лишает каждого права на справедливый суд, которым охватывается жизнеспособность всей совокупности конституционных прав и свобод. Именно поэтому, для поддержания режима конституционной законности первостепенное значение имеет соблюдение в ходе судебного правоприменения конституционных требований во всей их полноте, включая точное следование правовым позициям Конституционного суда, а также выполнение иных установок, содержащихся в его решениях, обращенных к правоприменителю.

Судья, выполняя такую архиважную государственную функцию как правосудие, осуществляет свою деятельность в условиях динамично меняющегося массива законодательства на фоне стремительно развивающихся общественных отношений. Такое развитие законодательства объективно порождает различного рода коллизии и серьезные трудности в процессе правоприменения.

Любые сомнения судьи в конституционности закона являются основанием для обращения в Конституционный суд. При этом, до вынесения решения по этому вопросу органом конституционного контроля в соответствии с пунктом 2 части 2 статьи 97 Основного Закона, судья не вправе применять этот закон в конкретном деле. Соответственно, в этом случае производство по делу подлежит обязательному приостановлению.

Причем, самостоятельная оценка судами конституционности закона и возможности применения его в конкретном деле без обращения в Конституционный суд недопустима, поскольку она может привести к различному толкованию конституционных норм и формированию противоречивой судебной практики, которое непременно негативно отразится на охраняемых Конституцией ценностях и установках, правах и свободах человека и гражданина.

Таким образом, обязательное приостановление производства по делу исходит не только из прямого контекста статьи 102 Конституции, но и основывается на принципе верховенства Конституции над законами всех уровней, ее прямого действия, подчинения судьи, прежде всего, Конституции (часть 1, 2 статьи 6, часть 1 статьи 95).

Конституционный суд особо отмечает о недопустимости законодательного предоставления возможности предрешения вопроса судом общей юрисдикции о конституционности закона или иного нормативного правового акта до вынесения Решения Конституционным судом по этому вопросу.

В этой связи оспариваемая норма (пункт 7 статьи 216 ГПК), устанавливающая право суда по своему усмотрению решать вопрос о приостановлении производства по делу, в том числе, и в случае получения уведомления органа конституционного контроля о принятии к своему рассмотрению обращения о проверке конституционности закона, примененного или подлежащего применению при разрешении дела, является излишним звеном в правовом регулировании и подлежит исключению из правовой системы путем признания ее противоречащей частям 1, 2 статьи 6, части 1 статьи 61, части 1 статьи 95, части 3 статьи 97, частям 1, 2 статьи 102 Конституции.».

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 7 апреля 2023 года №03/318.

2.2. Решением Конституционного суда от 25 января 2023 года нормативное положение части 2 статьи 71 Уголовного кодекса (далее - УК), регламентирующей вопросы установления денежной компенсации за причиненный моральный вред, выраженное словами «в размере от 50-кратного до 1000-кратного расчетного показателя», признано противоречащим Конституции.

При этом в *Решении суда* отмечена допустимость законодательного установления пределов компенсации морального вреда только для случаев его возмещения из средств специализированного фонда в порядке, определенном Кабинетом Министров Кыргызской Республики в силу требований части 10 статьи 40 Уголовного процессуального кодекса.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Государство должно предпринимать меры по предотвращению преступлений, но, исходя из природы человека, ни одно из них не способно гарантировать абсолютную безопасность каждому индивиду. Ввиду этого, государство несет ответственность за обеспечение справедливого рассмотрения судом каждого дела о преступлении, неотвратимости наказания виновных, а также за восстановление нарушенных прав потерпевших, в том числе, за своевременную компенсацию причиненного ему материального ущерба и морального вреда.

Соответственно, обязанность государства по компенсации причиненного преступлением морального вреда потерпевшему, в случае, когда его возмещение невозможно за счет подозреваемого, обвиняемого, осужденного, вытекает из его функции по обеспечению режима законности в стране. Однако этот вопрос не может быть решен только бюджетным финансированием и напрямую зависит от финансовых возможностей государства на том или ином этапе его развития.

Таким образом, установленные в оспариваемой норме пределы возмещения морального вреда являются допустимыми и соразмерными, но только тогда, когда речь идет о компенсации морального вреда за счет специализированного фонда, в порядке, определяемом Кабинетом Министров, и не могут рассматриваться как влекущие нарушение конституционных установлений, прав и свобод человека и гражданина.

В то же время, применение установленных порогов во всех случаях взыскания морального вреда в рамках уголовного дела является недопустимым.

В соответствии с принципом уголовного законодательства о неотвратимости уголовной ответственности лицо, совершившее преступное деяние, подлежит не только наказанию, но и другим мерам уголовноправового воздействия.

В этой связи следует принять во внимание, что компенсация морального вреда, это установление дополнительного вида гражданско-правовой ответственности, не исключающей основного вида наказания, установленного уголовным законодательством. При этом адекватное возмещение потерпевшему морального вреда, это вопрос восстановления, в том числе и социальной справедливости.

Редакция оспариваемой нормы, вводя пределы компенсации морального вреда, устанавливает строгие параметры сценки нравственных и физических страданий лиц, пострадавших от преступлений, без учета всех обстоятельств дела и тяжести нанесенного вреда.

Кроме того, принцип независимости судей предполагает их неотъемлемое право на собственное убеждение в оценке обстоятельств дела и вопрос о соразмерности денежных компенсаций морального вреда, безусловно, должен быть отнесен к судейской дискреции.

Таким образом, введение законодателем пределов возмещения морального вреда в оспариваемой норме не отвечает конституционным требованиям соразмерности вводимых ограничений конституционно значимым целям, установленных частями 2, 4 статьи 23 Конституции, и не позволяет в полной мере реализовать право каждого на судебную защиту посредством адекватной компенсации причиненного преступлением морального вреда.

В этой связи Решением предусмотрено Кабинету Министров инициировать изменения в действующее правовое регулирование, вытекающие из мотивировочной части данного Решения.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 7 апреля 2023 года №03/317.

2.3. В Решении Конституционного суда от 1 марта 2023 года суд признал часть 4 статьи 403 Уголовно-процессуального кодекса (далее - УПК) противоречащей части 5 статьи 23, части 4 статьи 58 Конституции, в той мере, в которой создает препятствие пересмотру определения суда апелляционной инстанции, вынесенного по результатам рассмотрения постановления судьи об удовлетворении или отказе в восстановлении пропущенного срока в кассационном порядке.

Согласно обозначенной норме, постановление судьи, суда об удовлетворении или отказе в восстановлении пропущенного срока может быть обжаловано в суде апелляционной инстанции, который вправе отменить постановление и рассмотреть поданные жалобы и представления по существу или вернуть их в суд, вынесший обжалует/ый судебный акт для выполнения требований, предусмотренных статьями 417 УПК.

При этом в своем Решении суд отметил, что до внесения соответствующих изменений в законодательство, пересмотр определения суда апелляционной инстанции, вынесенного по результатам рассмотрения постановления судьи об удовлетворении или отказе в восстановлении пропущенного срока в кассационном порядке, должен осуществляться самостоятельно в соответствии с разделом XII УПК.

В этом Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Институт кассационного производства, являясь одним из действенных механизмов исправления судебных ошибок, выступает важнейшей гарантией защиты прав и свобод человека, а в случае их нарушения нижестоящими судами - основным способом их восстановления.

При этом главной задачей кассационной судебной инстанции является проверка правильности применения норм материального и процессуального права и посредством этого - установление единой правоприменительной практики, отвечающей конституционным принципам справедливости и законности.

Определение апелляционной инстанции, выносимое по результатам пересмотра постановления суда об удовлетворении или отказе в восстановлении пропущенного срока, основывается также на нормах материального и процессуального права, соответственно, проблемы с их правильным применением вполне возможны. А учитывая пресекательный характер данного судебного акта, когда человек окончательно может лишиться возможности пересмотра своего дела, рассматриваемое определение не может быть исключено из сферы судебного контроля Верховного суда.

Конституционный суд считает, что вопрос о возможности оспаривания постановления судьи об удовлетворении или отказе в восстановлении пропущенного срока в кассационном порядке должен быть предусмотрен в уголовно-процессуальном законодательстве.

Следует особо обратить внимание на тот факт, что право каждого на рассмотрение аналогичных судебных актов кассационной инстанцией по гражданским и административным делам закреплено в соответствующих процессуальных кодексах (Гражданско-процессуальном и Административнопроцессуальном кодексах).

Отсутствие в главе 51 УПК возможности обжалования в кассационном порядке судебных актов, вынесенных по вопросам восстановления пропущенных сроков не согласуется с универсальным требованием эффективного восстановления в правах посредством правосудия, отвечающего критериям справедливости, умаляет и ограничивает право осужденного на рассмотрение его дела вышестоящим судом в соответствии с законом.

Кыргызский язык является государственным языком. В случае расхождения текста на государственном языке с текстом на официальном языке, текст на государственном языке считается оригиналом.

Оспариваемая же норма не отвечает требованиям аутентичности и внутренней согласованности между ее текстами на государственном и официальном языках».

В связи с изложенным Кабинету Министров поручено инициировать внесение изменений в УПК, вытекающих из мотивировочной части вышеназванного Решения.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 16 мая 2023 года №03/482.

2.4. Решением от 29 марта 2023 года Конституционный суд признал статью 95 Уголовного кодекса (далее - УК), регламентирующую вопросы судимости и ее погашения, не противоречащей Конституции; признал пункт 2 статьи 5 Закона «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики, Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, Кодекса о правонарушениях и внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики» от 28 октября 2021 года №126, предусматривавшей порядок освобождения от наказания осужденных, в том числе досрочного снятия судимости, противоречащим Конституции в части признания утратившей силу части 17 статьи 7 Закона «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики, Кодекса Кыргызской Республики о проступках, Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, Уголовно-исполнительного кодекса Кыргызской Республики, Закона Кыргызской Республики «Об основах амнистии и порядке ее применения» от 24 января 2017 года №10.

Таким образом, согласно данному Решению у лиц, отбывших наказание с 1997 по 2017 год, появляется право обратиться в суд по досрочному снятию судимости, в случае их безупречного поведения после отбывания наказания.

Кроме того, Решением часть 5 статьи 80 УК, согласно которой срок содержания под стражей до вступления приговора в законную силу засчитывался из расчета один день под стражей за один день лишения свободы, признана противоречащей частям 2, 4 статьи 56 Конституции.

Конституционный суд указал, что до приведения статьи 80 УК в соответствие с данным Решением, срок содержания под стражей до вступления приговора в законную силу подлежит зачету из расчета один день под стражей за два дня лишения свободы.

Также Решением на Кабинет Министров возложены разработка и внесение на рассмотрение Жогорку Кенеша соответствующего проекта закона.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Законодатель, призывая отказаться от методов усиления уголовной репрессии, увеличения сроков лишения свободы, необоснованной жесткости условий его отбывания, предложил внедрение института пробации, акцентируя внимание на восстановительное правосудие.

Уголовно-правовые особенности этого направления как социальноправового института позволяют не только предупреждать преступления, но и стимулируют включение таких функций наказания, как реституция (восстановление положения потерпевшего) и ресоциализация виновного (восстановление положительных связей человека с обществом) в законодательство.

Ввиду этого, законодатель установил, что задачами пробации являются исполнение уголовных наказаний, не связанных с изоляцией осужденных от общества, и принудительно-поощрительных мер уголовно-правового воздействия в соответствии с уголовно-исполнительным законодательством, надзор за условно-досрочно освобожденными, изучение и исправление поведения условно осужденного, предупреждение правонарушений, содействие примирению с потерпевшими.

Выполнение необходимых условий пробации приводит к двум правовым результатам: во-первых, правонарушитель полностью освобождается от любого наказания за совершенное преступление, а во-вторых, не сохраняется судимость, включая любые правовые ограничения, связанные с наличием судимости.

Принимая во внимание взятый ориентир, законодатель также исключил учет рецидива преступления. Это позволяет судам оценивать каждое преступление и наказывать соответствующим образом без учета прошлых правонарушений. Такой подход считается наиболее справедливым и сбалансированным, отвечающим целям реабилитации и превенции.

Наряду с этим, произошли изменения в нормах уголовного законодательства в части исключения досрочного снятия судимости судом до истечения срока ее погашения.

Важным условием возможности досрочного снятия судимости предусматривалось безупречное поведение лица после отбытия им наказания.

Данный вопрос всегда решался индивидуально, исходя из фактических обстоятельств дела. Однако необходимо отметить, что безупречность поведения осужденного лица определяло само виновное лицо, который сам решал вопрос о своем исправлении, а суд только констатировал факт исправления лица по документам, представленным этим лицом в суд для решения вопроса о снятии судимости.

В этой ситуации суду фактически невозможно было объективно разобраться в вопросе о безупречности поведения лица в постисправительный период, дать его поведению справедливую оценку, позволяющую досрочно снять с этого лица судимость, соответственно, такая форма снятия судимости развивала разную правоприменительную практику и противоречила принципу справедливого и объективного отправления правосудия, обеспечения равенства всех осужденных перед судом.

Конституционный суд отметил, что право на снятие судимости, как и его погашение, считается процессуальной гарантией права на судебную защиту, но не частью его основного или фундаментального содержания. Это означает, что возможность снятия судимости до истечения срока ее погашения являлось льготой, предоставляемой правовой системой, но не гарантированным основным правом.

Руководствуясь указанной политикой в сфере уголовного законодательства, а также принципом, справедливости и исключения поддержки неправомерного интереса осужденного, законодатель упразднил возможность досрочного снятия судимости до истечения срока ее погашения, что не может расцениваться как нарушение прав и свобод человека и гражданина, гарантированные Конституцией.

Вместе с тем, следует иметь в виду, что при внедрении новых методов в уголовно-правовой политике крайне важно применять ответственный и комплексный подход, учитывающий весь спектр затрагиваемых явлений, а также потенциальные последствия как для общества, так и для государства. Принятие четких мер может помочь предотвратить противоречия и решить практические вопросы.

В связи с чем для плавного, эффективного перехода от прежних правоотношений к новым требуется применение промежуточного закона, которым должна быть обеспечена четкая ясность и определенность применения и толкования закона.

Государство решило следовать этому направлению при введении в действие уголовных кодексов в новых редакциях 2017 и 2021 годов.

Так, в промежуточных законах, в том числе были предусмотрены ретроактивные положения, определяющие пределы действия уголовного закона в отношении преступлений, совершенных до вступления в силу новых кодексов.

Промежуточные законы должны предоставлять конкретные указания по процедурам и процессам, связанным с правоохранительной деятельностью, расследованием и преследованием преступлений, а также способствовать последовательности, предсказуемости и эффективности правовой системы, повышая доверие общества к соблюдению правовых требований.

Так, в период принятия уголовных кодексов в редакции 2017 года в промежуточном законе от 24 января 2017 года №10 было установлено, что положения, изложенные в УК 1997 года, касающиеся погашения и снятия судимости, будут применяться к лицам, совершившим преступления до введения в действие УК 2017 года, за исключением случаев, когда он смягчает правовые последствия преступного деяния, совершенного этими лицами.

Однако после вступления в силу УК 2021 года, действие вышеупомянутых норм было отменено промежуточным законом от 28 октября 2021 года № 126.

Таким образом, отмена нормы об обратном действии во времени стала причиной возникновения неопределенности и сомнений в правоприменительной практике, что привело к ослаблению беспристрастности в судебном процессе, несоблюдению основных принципов правосудия, а также отклонению от требований ясности и четкости формулировки правовых норм.

В этой связи оспариваемая норма рассматривается как нарушающая конституционные права заявителя, поскольку принцип юридического равенства, основанный на положениях Конституции, требует, чтобы правовые нормы были определенными, точными, ясными, недвусмысленными и непротиворечивыми в действующей правовой системе для обеспечения единообразного толкования закона.

Несоблюдение данных критериев приводит к непоследовательности правоприменения, неоднозначности, произвольному применению правовых норм или отказу в признании права за отдельными лицами, нарушает конституционные гарантии государственной защиты на запрет отмены прав и свобод человека и на его судебную защиту.

Если государство встало на путь гуманизации уголовного законодательства в качестве стандарта для действий, то оно должно последовательно применять эту политику ко всем видам правонарушений, их последствиям и людям, независимо от их социального статуса. Главной целью должно быть сохранение уважительного отношения к каждому индивиду, защита его прав и интересов, а также обеспечение того, чтобы система уголовного правосудия стремилась к реабилитации и применению более мягких мер, а не просто суровому наказанию.

Заключение под стражу в действующей системе правового регулирования связано с принудительным пребыванием подозреваемого, обвиняемого в ограниченном пространстве с изоляцией от общества, прекращением выполнения служебных или иных трудовых обязанностей, невозможностью свободного передвижения и общения с неопределенным кругом лиц. Это напрямую посягает на основные права человека на физическую свободу и личную неприкосновенность, в том числе при условиях, в которых эти права осуществляются. В силу этого при применении данной меры пресечения ограничение не должно изменять фундаментальный характер права и должно иметь разумное обоснование при балансе между правами личности и законными интересами других лиц, государства и общества.

Такая мера государственного воздействия подразумевает значительное использование государственно-властных полномочий, способна причинить боль, страх, социальный позор и иное чрезмерное влияние на личность, может восприниматься как несправедливая и преждевременная форма наказания человека еще до того, как суд признает его виновным. Поэтому это восприятие подчеркивает значимость института зачета наказания.

Так, положение, касающееся времени содержания под стражей до вступления приговора в законную силу, было изменено с введением в действие нового УК. В отличие от нормы УК 1997 года,

которая позволяла засчитывать один день содержания под стражей за два дня лишения свободы, нынешняя версия предусматривает, что один день содержания под стражей приравнивается к одному дню лишения свободы, как указано в части 5 статьи 80 УК.

Законодательство Кыргызской Республики допускает содержание под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений в условиях, сопоставимых по степени изоляции с самыми строгими режимами мест лишения свободы, куда направляются осужденные по вступившему в силу приговору суда для отбытия наказания, что не соразмерно целям этой меры пресечения.

Недостаточное личное пространство, время прогулок на свежем воздухе, ненадлежащее отопление, недостаточное естественное освещение и вентиляция представляют собой унижительные условия содержания в местах предварительного заключения, создают условия, которые приводят к жестокому, бесчеловечному и унижающему достоинство обращению, сопоставимые применению пыток, разрушая при этом психологическое и физическое состояние человека.

В связи с чем, действующая уголовно-правовая модель зачета меры пресечения в виде заключения под стражу в срок уголовного наказания умаляет ранее предоставленное государством право осужденному на компенсацию издержек досудебного производства и ставит его в неравное положение с лицами, отбывающими наказание, зачет которым был осуществлен по правилам до вступления оспариваемого законоположения в силу, что противоречит Конституции.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 24 мая 2023 года № 03/555.

2.5. В Решении Конституционного суда от 19 апреля 2023 года дано официальное толкование части 2 статьи 44 Конституции в связи с обращением Кабинета Министров Кыргызской Республики.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Конституционные нормы представляют собой исходные положения высокой степени обобщения, закрепляют принципиальные стороны политического, социально-экономического, духовно-культурного устройства общества. Они выступают в качестве стандартов и правовых эталонов для иных отраслей права. Нормы всех других отраслей права призваны детализировать исходные конституционные нормы, наполнять их собственным отраслевым содержанием и не могут им противоречить.

Конституция в общих чертах состоит из учредительных, (декларативные нормы, нормы-цели, нормы-принципы) регулятивных, охранительных и обеспечительных норм, которые по своей сути неотделимы друг от друга. То есть любая конституционная норма является составной частью единой и целостной системы.

Системное единство конституционных норм заключается в том, что на основе фундаментальных норм-принципов строится юридическое содержание остальных. Иными словами, учредительные нормы составляют основу Конституции, обладают более высоким рангом, и все иные

виды конституционных норм функционируют лишь в той мере, в которой не входят с ними в противодействие.

Следовательно, правовой смысл официального толкования Конституции заключается в раскрытии истинного содержания и смысла ее отдельных норм в неразрывной, системной взаимосвязи и сопряженности их с общими конституционными установками и принципами. В этой связи интерпретация конституционной нормы, осуществляемая Конституционным судом, не может ограничиваться рамками ее буквального изложения и восприятия.

Стремление государства к социальной справедливости, как это вытекает из преамбулы Конституции, означает необходимость социально-политической гармонизации общественных отношений, при которой меры и средства, предпринимаемые государством, создают равные условия и возможности каждому для его самореализации и не порождают уравнилельной системы решения социальных задач.

В сущности, государство, используя налоговые, бюджетные, кредитные и административные инструменты осуществляет не более чем перераспределение своих доходов для выполнения возложенных на него функций, в том числе по содержанию нетрудоспособной части населения.

Таким образом, социальная политика либерального, правового государства, каковым в соответствии с Конституцией является Кыргызская Республика, никак не может не зависеть от экономических возможностей, поскольку объем ресурсов, которые оно способно направить на выполнение своих социальных обязательств, всецело зависит от результатов экономической активности всего общества.

Тем самым, реализуемость социальных прав граждан зависит не только от наличия юридических гарантий, но и от материальной составляющей, под которой понимается совокупность экономических факторов, делающих эти права реальными. Такая взаимообусловленность означает, что либеральное начало первично и приверженность принципам социального государства не может превалировать над ним.

В то же время тип государственного устройства, при котором социальные обязательства могут быть не привязаны к состоянию экономики - это государство с плановой экономикой, антипод рыночной, в руках которого сосредоточены основные средства производства и результаты всеобщего произведенного продукта, на котором полностью лежит функция по распределению всех имеющихся общественных благ.

Во взаимосвязи с положениями части 1 статьи 44 Конституции, предусматривающей гарантии социального' обеспечения за счет государства в старости, в случае болезни, инвалидности, утраты трудоспособности и потери кормильца, часть 2 этой же статьи устанавливает, что пенсия, социальное пособие и другая социальная помощь обеспечивают уровень жизни не ниже установленного законом размера прожиточного минимума.

Содержание прожиточного минимума, как правовой категории, заключается в его свойствах быть фиксированным показателем уровня жизни населения на определенный период и влиять на

выбор направлений социальной политики государства и осуществления им мер по социальной поддержке населения.

Толкуемая норма находится в непосредственной связи с другой конституционной установкой, согласно которой, социальная деятельность государства не должна принимать форму государственного попечительства, ограничивающего экономическую свободу, активность и возможности гражданина самому достигать экономического благополучия для себя и своей семьи.

Приведенные конституционные нормы означают, что государство, на которого возлагается выполнение и других конституционно значимых задач, обязано соизмерять свои обязательства в сфере социальных гарантий со своими экономическими возможностями. Иной подход к ведению социальной политики в государстве будет противодействовать реализации конституционных положений о либеральной экономике и рыночных отношениях.

Несмотря на то, что ныне действующая норма не содержит выражения «в соответствии с экономическими возможностями общества», истинный смысл данной нормы объективно не может пониматься иначе, как обеспечение пенсиями, социальными пособиями и другой социальной помощью уровня жизни не ниже установленного законом размера прожиточного минимума в зависимости от реальных экономических возможностей государства.

При этом политика государства должна поступательно вести к достижению такого уровня экономического роста, которая позволит осуществлять социальные выплаты уязвимым категориям граждан в объеме, необходимом для удовлетворения всех жизненных потребностей.

Интерпретация конституционной нормы, выработанная в Решении, осуществлена в соответствии с принципами конституционной герменевтики и соотносится с международными стандартами в области прав человека на социальное обеспечение.

Исходя из вышеприведенных правовых позиций Конституционный суд решил, что «конституционно-правовой смысл части 2 статьи 44 Конституции заключается в том, что определение размеров пенсий, социальных пособий и другой социальной помощи не может не находиться в прямой зависимости от состояния экономики и возможностей государства, соответственно, нормативное положение, выраженное словами «обеспечивают уровень жизни не ниже установленного законом размера прожиточного минимума», не должно пониматься как безусловное обязательство государства по установлению размеров пенсий, социальных пособий и другой социальной помощи не ниже прожиточного минимума, а должно рассматриваться в качестве целевого ориентира, поступательное достижение которого является конституционно-значимой задачей государства.

При этом Решением предусмотрена необходимость при осуществлении правового регулирования сферы социального обеспечения Жогорку Кенешу и Кабинету Министров придерживаться конституционно-правового смысла части 2 статьи 44 Конституции, изложенного в данном решении.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Жогорку Кенеш и Кабинет Министров Кыргызской Республики письмами суда от 24 мая 2023 года №03/553, № 03/554.

2.6. **Конституционный суд 26 апреля 2023 года** проверил конституционность норм, регламентирующих вопросы назначения на должность акима, главы айыл окмоту лиц, являющихся уроженцами соответствующего района, и своим Решением признал отдельные оспариваемые нормы противоречащими Конституции в той мере, в какой они распространяются на замещение должностей мэров городов Бишкек и Ош.

При этом в Решении суда Кабинету Министров поручено внести изменения в сферу действующего правового регулирования, вытекающие из правовых позиций, изложенных в мотивировочной части данного Решения.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Государственная и муниципальная службы играют важную роль в социально-культурной и административно-политической жизни государства, в управлении экономикой и всеми другими сферами жизни общества и требует от их служащих высокого уровня профессионализма, компетенции, ответственности, соответствующей подготовки, знаний и навыков, необходимых для полноценного и качественного выполнения служебных обязанностей в интересах государства.

В связи с этим, законодатель вправе посредством специального правового регулирования определить для граждан, поступающих на государственную и муниципальную службы, специальные требования и ограничения с учетом специфики задач, принципов их организации и функционирования.

Согласно пункту 3 части 2 статьи 9 Закона «О местной государственной администрации и органах местного самоуправления», акимом не может быть лицо, являющееся уроженцем соответствующего района.

В соответствии с пунктом 3 части 3 статьи 46 указанного Закона не может быть мэром лицо, являющееся уроженцем соответствующего города. Аналогичная норма содержится и в пункте 3 части 3 статьи 52 названного Закона, предусматривающая запрет на назначение главой айыл окмоту лица, являющегося уроженцем соответствующего айылного аймака.

Несомненно, обозначенным должностным лицам принадлежит ведущая роль в организации общественного управления на территории соответствующего айылного аймака, города, района. В соответствии с вышеуказанным Законом мэры городов, акимы районов, главы айыл окмоту наделены довольно широкой компетенцией по осуществлению исполнительно-распорядительных функций. В их руках сосредоточена достаточная полнота власти по решению административных и социально-экономических вопросов местных сообществ. Иначе говоря, совокупность выполняемых акимом, мэром, главой айыл окмоту функций своим многообразием и силой управленческого воздействия прямо указывает на значимость этих институтов как главных инструментов по управлению общественной жизнью на определенных территориальных единицах.

Соответственно, к лицам, замещающим эти должности, не могут не предъявляться определенные требования, которые обеспечивали бы наиболее эффективную и пригодную для интересов местного сообщества деятельность.

Традиционность в контексте развития кыргызского народа подразумевает сохранение и передачу из поколения в поколение образа жизни, общечеловеческих ценностей, исторически сложившихся обычаев, определяющих его идентичность. Вместе с тем не все народные традиции имеют благотворное влияние на уклад жизни общества. В частности, ввиду компактного проживания и оседлости лиц, имеющих родственные связи, родоплеменные отношения занимают существенное место в укоренении не только межличностной коммуникации, но и сохраняют влияние на публичную жизнь местных сообществ.

Приверженность этим традициям чревато предоставлением должностными лицами местных государственных администраций и органов местного самоуправления необоснованных привилегий определенной категории лиц по признаку родства или иного предпочтения при принятии решений по значимым вопросам местного значения, созданием, тем самым, предпосылок для конфликта интересов и недовольств местного населения, способных вызвать серьезные социальные потрясения.

Такое положение не совместимо с общими принципами деятельности местных государственных администраций и органов местного самоуправления, обеспечения законности, равноправия и социальной справедливости, защиты прав и охраняемых законом интересов членов местных сообществ, открытости этих органов, осуществление ими своих полномочий в интересах народа, конституционно-правовой и иной ответственности перед народом; государство и его органы должны служить всему обществу, а не какой-то его части.

Исходя из степени ответственности перед местным сообществом и государством в целом указанных субъектов, Конституционный суд считает, что введение запрета на занятие должности акима района, мэра города и главы айыл окмоту лицам, являющимся уроженцами соответствующего района, города, айылного аймака соответствует конституционным требованиям, обусловлено публичным интересом и особенностями государственной и муниципальной служб.

Легитимность государственной власти во многом основывается на доверии общества. Создавая соответствующие правовые механизмы, законодатель вправе устанавливать повышенные требования к репутации лиц, занимающих публичные должности. Такие требования устанавливаются, чтобы у граждан не рождались сомнения в их морально-этических и нравственных качествах, чтобы у граждан не возникали сомнения в законности и бескорыстности их действий как носителей публичной власти. Специфика формирования и функционирования государственной власти в Кыргызской Республике предопределяет особый статус лиц, замещающих политические должности.

Дифференцируя государственные должности и регламентируя правовой статус каждой из них, законодатель вправе устанавливать в этой сфере особые правила.

Города Бишкек и Ош в соответствии с принципами административно-территориального деления наделены особым конституционно-правовым статусом и признаны городами

республиканского значения, при этом Бишкек является столицей Кыргызской Республики (часть 2 статьи 14 Конституции).

Указанные города имеют особое государственное значение, управление в которых осуществляется на принципах местного самоуправления в сочетании с государственным управлением по делегированным государственным полномочиям. При этом систему их органов управления образуют городские кенешы, являющиеся представительными органами местной власти, и соответствующие мэрии, выполняющие исполнительные функции органов местного самоуправления и государственной власти, как отмечено выше, в пределах делегированных полномочий.

Масштабы урбанизации, скорость прироста населения городов Бишкек и Ош были обусловлены тем, что, являясь административно-политическими, экономическими, научно-образовательными, историко-культурными центрами, они привлекают жителей других регионов более широкими возможностями для решения экономических и социальных проблем. В этой связи состав населения этих городов, в отличие от других административно-территориальных единиц, формируется не по признакам общинной уроченности и оседлости, а по уровню социально-экономического развития.

При таких обстоятельствах особенности родоплеменных отношений не способны влиять на формирование состава населения в городах Бишкек и Ош и публичную жизнь местных сообществ.

Соответственно, рассматриваемое ограничение в виде невозможности занятия должности мэров городов Бишкек и Ош лицами, являющимися уроженцами этих городов, несоразмерно конституционно значимым целям и не может распространяться на кандидатуры, претендующие на указанные должности.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 17 июля 2023 года №03/807.

2.7. В Решении от 3 мая 2023 года Конституционный суд:

- признал абзац второй части 1 статьи 9 Закона «Об обязательном государственном страховании жизни и здоровья военнослужащих и военнообязанных, призванных на учебные и специальные сборы, и приравненных к ним лиц» противоречащим частям 1,2 статьи 57 Конституции в той мере, в которой допускает освобождение страховщика от выплаты страховой суммы по обязательному государственному страхованию в случае совершения застрахованным лицом деяния, признанного общественно опасным во внесудебном порядке, и совершенного по неосторожности;

- признал пункт 2 части 2 статьи 373 ГПК, регламентирующий вопросы пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам ввиду установления вступившим в законную силу актом суда, прокурора, следователя заведомо ложных показаний свидетеля или специалиста, заведомо ложного заключения эксперта, заведомо неправильного перевода, подложности документов либо вещественных доказательств, повлекших за собой постановление незаконного или необоснованного

судебного акта, противоречащим Конституции в части, выраженной словами «прокурора, следователя»;

- признал пункт 2 части 2 статьи 268 Административно-процессуального кодекса, предусматривающего основания для пересмотра судебных актов, вступивших в законную силу не противоречащим Конституции.

При этом суд предусмотрел Кабинету Министров инициирование соответствующих изменений в действующее правовое регулирование, вытекающих из данного решения.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Требования презумпции невиновности о несомненной доказанности обвинения и истолковании неустранимых сомнений в пользу обвиняемого нацеливают органы государства на объективное и беспристрастное установление обстоятельств дела, без чего невозможно обоснованное и справедливое разрешение дела судом.

С момента вступления судебного акта в законную силу оно приобретает свойства неопровержимости, исключительности, обязательности, преюдициальности, исполнимости и неизменности, которые не присущи актам других органов государственной власти и местного самоуправления.

Конституционный принцип презумпции невиновности также означает, что выводы следователя, органа дознания и прокурора относительно вины лица, в отношении которого закончено следствие, не имеют обязательной силы для суда.

Таким образом, в силу своего высокого предназначения суд является носителем особой власти, и он является единственным органом, который правомочен от имени государства прийти к вердикту о виновности лица в совершении преступления, закрепив его вступившим в законную силу приговором. Эта функция ни при каких обстоятельствах не может быть возложена ни на один другой государственный орган.

Одним из фундаментальных правил уголовно-процессуальной деятельности является преюдиция.

Преюдициально установленные факты являются обстоятельствами, которые были установлены на основе доказательств по-другому, прежде всего, разрешенному делу. Все эти доказательства уже прошли процессуальный порядок доказывания: собрание (обнаружение и закрепление), проверку и оценку. Выводы, сделанные на их основе, вошли в содержание приговора (решения), вступившего в законную силу.

При исследовании преюдициально установленных фактов органы следствия и суд не могут входить в обсуждение доброкачественности судебного акта, в котором они констатированы, и делать новые выводы, противоречащие этому акту, пока последний не отменен в установленном законом порядке.

Конституционный суд отмечает, что преюдициальная сила приговора или иного судебного решения по делу является основой такого правового явления как единство судебной деятельности по осуществлению правосудия и ее опыта, объективированного в форме судебных решений, вступивших в законную силу.

Законодатель предусмотрел в УПК исчерпывающий перечень обстоятельств, когда уголовное дело не может быть возбуждено, а возбужденное дело подлежит прекращению (часть 1 статьи 27), которые в зависимости от правовых последствий подразделяются на реабилитирующие, свидетельствующие о непричастности лица к совершению преступления, либо об отсутствии события или состава преступления, а также на нереабилитирующие, позволяющие освободить лицо от уголовной ответственности при наличии определенных обстоятельств.

При этом, полномочием прекращать уголовное дело в досудебном производстве с вынесением мотивированного постановления обладают прокурор, следователь.

В соответствии с законодательством (нормативно правовыми положениями, конституционность которых проверяется в данном деле) факты, установленные в постановлении следователя, прокурора могут в последующем служить основанием для пересмотра судебных актов, вступивших в законную силу, в уголовном и гражданском судопроизводстве по вновь открывшимся обстоятельствам, следовательно, оказывать существенное влияние на правоотношения третьих лиц.

При существующей правовой регламентации уголовно-правовая концепция института прекращения уголовного дела по нереабилитирующим основаниям состоит в освобождении следователем, прокурором или судом лица, совершившего общественно опасное деяние, от вынесения отрицательной оценки его поведения в форме обвинительного приговора и от применения к нему предусмотренных уголовным законом принудительных мер уголовного характера (наказания), при этом воспринимая потенциальный приговор суда как некую правовую данность. Однако возможный приговор суда по обозначенному вопросу, несмотря на то, что является прогнозируемым, априори не является очевидным.

Как уже отмечалось, право от имени государства признать лицо виновным в совершении преступления, независимо от того, подлежит он наказанию или освобождению от него, принадлежит лишь одному из его органов - суду. Причем, оно возникает не в любой момент уголовного судопроизводства, а только тогда, когда суд с соблюдением всех принципов уголовного судопроизводства в установленной процессуальной форме, в результате проведения судебного разбирательства придет к такому выводу.

Следовательно, решения органов предварительного расследования (следователя, прокурора), наделенных правомочием и одновременно обязанностью от имени государства осуществлять уголовное преследование, не могут иметь по своей правовой природе преюдициальной силы и подтверждать наличие или отсутствие фактов, имеющих в дальнейшем юридическое значение для разрешения других дел, тем более, когда речь идет об установлении виновности лица в совершении преступления.

Значение их актов о завершении досудебного производства по нереабилитирующим основаниям заключается в том, чтобы в случаях, когда это не входит в противоречие с принципами законности и неотвратимости наказания, избежать перегрузок правоохранительной и судебной систем бесперспективной процессуальной деятельностью.

На основании вышеизложенного, Конституционный суд приходит к выводу о том, что в уголовно-правовом законодательстве необходимо предусмотреть правовые механизмы, которые будут содержать запрет на прекращение уголовного дела по нереабилитирующим основаниям, а также возможность возобновления уже прекращенного дела по инициативе заинтересованных лиц в придании преюдициальности юридическим фактам, содержащимся в деле. В этом случае именно приговор суда, отвечающий принципам презумпции невиновности и преюдициальности юридических фактов, может выступать правовым основанием для пересмотра судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам, что будет в полной мере соответствовать конституционным требованиям о незыблемости судебной власти.

Оспариваемая норма Закона о страховании военнослужащих содержит неясность в вопросе о том, каким именно процессуальным актом совершенное застрахованным лицом деяние может признаваться общественно опасным.

Не соблюдение требований принципа правовой определенности порождает противоречивую правоприменительную практику, создает возможность их неоднозначного истолкования и произвольного применения и, тем самым, может приводить к нарушениям конституционных прав и свобод человека и гражданина.

Законодатель, регулируя правоотношения между страховщиком и застрахованными лицами (выгодоприобретателями), установил, что страховщик освобождается от выплаты страховой суммы в случае, если страховой случай наступил вследствие совершения застрахованным лицом деяния, признанного в установленном законодательством Кыргызской Республики порядке общественно опасным.

Исходя из вышеизложенных правовых позиций и верховенства конституционных принципов о презумпции невиновности, непоколебимости судебной власти и преюдициальности только ее актов, под законодательным порядком установления вины лица в совершении общественно опасного деяния следует понимать исключительно судебный порядок.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров Кыргызской Республики письмом суда от 17 июля 2023 года №03/809.

2.8. В Решении от 23 мая 2023 года Конституционный суд признал часть 1 статьи 138 Закона «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», согласно которой решение о возбуждении уголовного дела в отношении депутата Жогорку Кенеша принимается Генеральным прокурором только с согласия большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша, противоречащей Конституции.

При этом из Решения вытекает необходимость внесения изменений в действующее правовое регулирование, вытекающие из мотивировочной части данного Решения.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Независимость парламента, обусловлена верховенством власти народа, представляемой и обеспечиваемой всенародно избираемым Жогорку Кенешем, а также его особым местом в системе разделения государственной власти (статья 4 Конституции).

Правовая природа парламента и депутатского мандата предопределяет необходимость в существовании специальных гарантий деятельности депутата, обеспечивающих парламентарно возможность беспрепятственного осуществления им своих служебных обязанностей, при этом способных оградить его от необоснованных преследований.

Так, в соответствии с частью 1 статьи 78 Конституции депутат не может подвергаться преследованиям за высказываемые им в связи с депутатской деятельностью суждения или за результаты голосования в Жогорку Кенеше. Привлечение депутата к уголовной ответственности допускается только с согласия большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша, кроме случаев, когда он был застигнут на месте совершения преступления.

Особый порядок привлечения депутата к уголовной ответственности направлен в первую очередь на обеспечение им надлежащего выполнения своих функциональных обязанностей и эффективного осуществления им публично-правовой деятельности, и составляет одну из существенных черт парламентарского иммунитета.

Располагая полномочиями принимать законы и используя свое неотъемлемое право наполнять их содержанием по своему усмотрению, Жогорку Кенеш включил в Закон «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» положения о возможности возбуждения уголовного дела Генеральным прокурором в отношении депутата Жогорку Кенеша только с согласия большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша (часть 1 статьи 138). Тем самым, Жогорку Кенеш расширил границы правового иммунитета депутата, распространив процедуру получения согласия парламента и на стадию возбуждения уголовного дела. В соответствии с уголовно-процессуальным законодательством данный вопрос отнесен к полномочиям Генерального прокурора, который принимает решение самостоятельно.

Процессуальное значение стадии возбуждения уголовного дела состоит в том, что она создает условия и предпосылки для реагирования на каждый факт преступления и производства всех последующих следственных действий в целях полного и всестороннего исследования всех обстоятельств совершенного преступления, сбора и фиксации доказательств, избличения виновных лиц и своевременного применения к ним мер уголовно-процессуального принуждения.

В этой связи, правовой иммунитет, независимо от их обладателя, не должен препятствовать своевременному возбуждению уголовного дела и нормальному функционированию механизма по выявлению преступлений.

Конституционный суд отметил, что содержание оспариваемой нормы, допускающая возможность возбуждения уголовного дела в отношении депутата только с согласия большинства от общего числа депутатов Жогорку Кенеша, несовместимо с целями парламентской неприкосновенности и может привести к возникновению элементов личной привилегии. Иммунитет, будучи элементом особого правового статуса депутата, не должен трансформироваться в инструмент, который способствовал бы необоснованному освобождению депутата от юридической ответственности.

Таким образом, институт парламентской неприкосновенности, являясь правовой ценностью, отвечающей конкретным потребностям общественнополитической жизни государства, тем не менее, не может быть абсолютным и не может предполагать безусловного освобождения депутата от ответственности за совершенное преступление.

Следовательно, возбуждение уголовного дела в отношении депутата Жогорку Кенеша при наличии обоснованных подозрений в совершении преступления не является вторжением в деятельность и независимость депутата.

С учетом изложенного, Конституционный суд отметил, что механизм, предусмотренный частью 1 статьи 138 Закона «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», установивший необходимость получения согласия Жогорку Кенеша на возбуждение уголовного дела в отношении депутата, несоразмерен целям правового иммунитета и выходит за пределы, установленные частью 2 статьи 24 и частью 1 статьи 78 Конституции.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Жогорку Кенеш письмом суда от 24 мая 2023 года №03/556.

2.9. В Решении от 7 июня 2023 года Конституционный суд признал части 2 и 3 статьи 17 Закона «О некоммерческих организациях», регламентирующие порядок предоставления сводной информации за предыдущий год об источниках формирования денежных средств некоммерческих организаций, не противоречащими Конституции.

Одновременно суд поручил Кабинету Министров внести изменения в действующее правовое регулирование, вытекающие из правовых позиций, изложенных в мотивировочной части данного Решения.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Оспариваемые нормы не могут отождествляться с дискриминацией, поскольку они по своему смыслу и предназначению в системе действующего правового регулирования направлены на обеспечение прозрачности деятельности некоммерческих организаций, обусловленные конституционным требованием, и не противоречат частям 1, 2 статьи 24 Конституции.

Тем не менее, законодатель, устанавливая требования финансовой отчетности ко всем видам общественных объединений должен придерживаться единообразного подхода и правового режима, который обеспечивал бы им равные условия их жизнедеятельности. В этой связи Конституционный

суд отметил о необходимости приведения указанного обязательства в соответствие с требованиями разумности и принципа равного отношения к субъектам тождественных общественных отношений.

Также в Решении было отмечено о необходимости пересмотра существующей системы проведения специализированных экспертиз законопроектов с тем, чтобы они осуществлялись на основе единых стандартов и системного подхода с опорой на объективные факты, содержали мотивированные ответы на поставленные вопросы, отражали глубину прогнозных оценок, степень полноты и тщательности исследований.

Решение направлено для дальнейшего исполнения в Кабинет Министров письмом суда от 17 июля 2023 года №03/808.

2.10. **Конституционный суд в Решении от 14 июня 2023 года** признал пункт 11 части 1 статьи 35, часть 1 статьи 260 УПК, регламентирующие полномочия прокурора по возобновлению производства по прекращенному делу, противоречащими Конституции в той мере, в какой допускают возможность отмены прокурором постановления о прекращении уголовного дела и возобновления производства по нему, законность и обоснованность которого была подтверждена судебным актом, сохраняющим свою силу.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Уголовно-процессуальная деятельность как особый вид государственной деятельности не может осуществляться произвольно по собственному усмотрению и желанию ее субъектов. Для этого государство законодательно формулирует общие и специальные правила, исходные положения, определяющие характер уголовно-процессуальной деятельности, ее содержание и направленность, которые находятся в неразрывной системной связи.

Фрагментарное же использование содержания оспариваемых норм УПК в отрыве от комплекса уголовно-процессуальных положений, в частности, статьи 27 УПК, привело к девиантному, дефектному пониманию оспариваемых норм. В результате стало возможным отмена прокурором постановления о прекращении уголовного дела и возобновления производства по делу при наличии судебного решения по этому вопросу.

В силу своего высокого предназначения суд является носителем особой власти и наделен такими властно-распорядительными полномочиями, которыми не обладает ни один орган государственной власти и местного самоуправления. С момента вступления судебного акта в законную силу, независимо от того, приняты они в рамках судебного контроля, или же непосредственного судебного разбирательства, он приобретает свойства неопровержимости, исключительности, обязательности, преюдициальности, исполнимости и не могут быть преодолены актами иных государственных органов.

В то же время существующее правовое регулирование допускает произвольное усмотрение прокурора по вопросу осуществления прокурорского надзора за законностью прекращения уголовного дела при наличии судебной оценки этого вопроса, что является по своей сути посягательством на власть, которым обладает только суд. Такая правовая ситуация недопустима как

с точки зрения конституционных принципов формирования в Кыргызской Республике системы органов государственной власти, так и конституционно-правового статуса судебной ветви власти.

В этой связи Конституционный суд считает недопустимым при существующей системе судебного контроля произвольное, многократное возобновление прекращенного уголовного дела по одному и тому же основанию, когда искусственно создается перманентная угроза уголовного преследования, что противоречит целям уголовного судопроизводства, в частности, такой формы завершения уголовного производства как его прекращение, является чрезмерным обременением конституционных свобод личности, способным попираť человеческое достоинство.

Принимая во внимание вышеизложенное, Конституционный суд считает, что оспариваемые нормы противоречат конституционным установлениям о праве на судебную защиту, неопровержимости и общеобязательности судебных актов в той мере, в какой допускают возможность отмены прокурором постановления о прекращении уголовного дела и возобновления производства по нему, законность и обоснованность которого была подтверждена судебным актом, сохраняющим свою силу.

Решение направлено для дальнейшего исполнения в Кабинет Министров письмом суда от 27 июня 2023 года №03/690.

2.11. Конституционный суд в Решении от 30 июня 2023 года признал нормативное положение части 2 статьи 63 Семейного кодекса, выраженное словами «отчество присваивается по имени отца», нормативное положение абзаца второй части 1 статьи 30, выраженное словами «Перемена отчества осуществляется по именам отца, усыновителя, отчима, бабушки по линии отца или матери.», абзац второй части 3 статьи 30 Закона «Об актах гражданского состояния» не противоречащими Конституции.

Одновременно, суд предусмотрел Кабинету Министров внесение соответствующих изменений в действующее правовое регулирование, направленных на восполнение правового пробела, обнаруженного в рамках проверки оспариваемых норм, заключающегося в отсутствии института матронима (матчества) и права выбора дееспособного гражданина между отчеством и матчеством, что создает условия для нарушений принципов равенства и запрета дискриминации по признаку пола.

Позднее, в рамках измененного в установленном порядке конституционного судопроизводства **Конституционный суд 9 ноября 2023 года** пересмотрел указанное выше Решение Конституционного суда от 30 июня 2023 года по ходатайству Тилек кызы Эльвиры и Осмоналиевой А.М., представляющих интересы Капаловой А./v.

В данном Решении, предусматривающем пересмотр ранее принятого Решения суда от 30 июня 2023 года, судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Суть обращения заключалась в том, что заявитель просила, чтобы у матери была возможность дать отчество своему ребенку по своему имени, иными словами, дать возможность использования матчества.

В целом, законодательство предусматривает возможность присвоения имени по кыргызским национальным традициям, а также по сложившейся советской системе присвоения имени, предусматривающей собственное имя, фамилию и отчество.

При этом в Решении было отмечено, что порядок присвоения имени по кыргызским национальным традициям (с указанием «уулу, кызы, тегин») остается неизменным.

В то же время, относительно права родителей, в том числе матери, на присвоение ребенку фамилии, имени и отчества по советской системе находится в непосредственном соприкосновении с правом ребенка на обеспечение наилучших интересов и благоприятных условий его развития, становления в соответствующей социальной среде.

В этой связи права ребенка имеют приоритетное значение относительно прав родителей и находятся под особой государственной защитой. А поскольку нахождение ребенка с матчем в традиционном обществе может повлечь за собой применение в отношении него различного рода стигм и буллингов (клеймение, травля), в удовлетворении ходатайства заявителя было отказано.

Однако по достижению совершеннолетия (восемнадцатилетнего возраста согласно статье 56 Гражданского кодекса), то есть приобретения способности объективно оценивать и адекватно реагировать на существующую действительность и полностью отвечать за свои поступки гражданин, который по тем или иным причинам, в том числе пережитым жизненным трагедиям, не приемлет мужское имя в качестве элемента своего полного имени, он должен иметь права выбора между именем отца или матери. Рассмотренный вопрос может коснуться исключительно особой и незначительной части населения. Поэтому законодательство должно содержать правовые положения, предоставляющие этой категории граждан такую возможность и не создавать условий для нарушений принципов равенства и запрета дискриминации по признаку пола.

Указанным Решением ни в коей мере не нарушаются традиционные и исторические устои нашего общества, связанные с присвоением имени.

В свою очередь, в Решении от 9 ноября 2023 года о пересмотре Решения Конституционного суда от 30 июня 2023 года было отмечено, что орган конституционного контроля выявляя конституционно-правовой смысл норм Основного Закона и разрешая вопросы неопределенности в их понимании, должен учитывать и социальную реальность, преобладающую в общественном правосознании.

Учитывая, что введение института матчества было воспринято в негативном ключе подавляющей частью общества, в целях соблюдения принципа сбалансированности правоохранительной деятельности государственных институтов по защите публично-правовых и частноправовых интересов Конституционный суд решил исключить пункт 6 мотивировочной части и пункт 2 резолютивной части Решения Конституционного суда от 30 июня 2023 года.

Решения Конституционного суда от 30 июня 2023 года и 9 ноября 2023 года были направлены Кабинету Министров Кыргызской Республики письмом суда от 15 ноября 2023 года №03/1152.

2.12. Конституционный суд в Решении от 12 июля 2023 года признал часть 1 статьи 17 Закона «О ветеранах войны, Вооруженных Сил и тружениках тыла», регламентирующую социальные выплаты для участников боевых действий, не противоречащей Конституции.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Конституция в соответствии с целями социального государства обеспечивает поддержку социально незащищенных категорий граждан, в том числе ветеранов войны, предоставляя им гарантии в виде пенсий, пособий и других мер социальной защиты и поддержки.

В реализацию конституционных установлений и Соглашения о взаимном признании льгот и гарантий для участников и инвалидов Великой Отечественной войны, участников боевых действий на территории других государств, семей погибших военнослужащих от 15 апреля 1994 года, являющегося составной частью правовой системы Кыргызской Республики, принят Закон «О ветеранах войны, Вооруженных Сил и тружениках тыла».

Предоставление социальной защиты ветеранам войны, в частности участникам боевых действий на территории других государств, дифференцировано Законом на три группы лиц.

Первая группа лиц включает в себя военнослужащих, включая военных специалистов, военных советников, принимавших участие в боевых действиях, вторая группа - военнообязанных и автомобильных батальонов, участвовавших в Афганистане, а третья группа - рабочих и служащих, обслуживавших советский воинский контингент в Афганистане и получивших ранения или награжденных орденами и медалями СССР за свою деятельность в боевых действиях.

Конституционный суд отметил, что оспариваемые положения Закона соответствуют вышеотмеченному Соглашению за исключением формулировки «военных специалистов и военных советников», в то время как в Соглашении упоминаются «военные специалисты и советники», и до изменений в Законе в 2009 году была использована аналогичная формулировка.

В историческом контексте, военные специалисты и военные советники предоставляли свои знания и опыт для улучшения военных возможностей, в то время как партийные советники фокусировались на политической деятельности и идеологической поддержке, но не участвовали непосредственно в боевых действиях в Афганистане.

Следовательно, поправки, заменившие «советников» на «военных советников» в Законе, не изменили сути и исходного значения положений пункта 3.1. Соглашения о взаимном признании льгот и гарантий для участников и инвалидов Великой Отечественной войны, участников боевых действий на территории других государств, семей погибших военнослужащих от 15 апреля 1994 года.

Включение заявителя в первую группу участников боевых действий на территории других государств и предоставление ему соответствующих гарантий и льгот в соответствии с Законом до внесения поправок было результатом неправильной трактовки положений межгосударственного соглашения, определяющего правовой статус лиц, находившихся на территории Демократической Республики Афганистан в период боевых действий.

Учитывая изложенное, Конституционный суд определил, что признание заявителя о неправомерном уменьшении его социальных гарантий и нарушении его конституционных прав является необоснованным.

Решение Конституционного суда было направлено для сведения Кабинету Министров письмом суда от 15 ноября 2023 года № 03/1152.

2.13. **Конституционный суд в Решении от 27 сентября 2023 года** признал пункт 6 статьи 222 ГПК, согласно которому суд оставляет заявление без рассмотрения, если истец, не просивший о разбирательстве дела в его отсутствие, не явился в суд по вызову, а ответчик не требует разбирательства дела по существу, противоречащим Конституции в той мере, в которой допускается оставление иска без рассмотрения судом при однократной неявке в суд истца, не просившего о разбирательстве дела в его отсутствии, без уважительных причин.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Доступность правосудия означает не только возможность обращения в суд, но и осуществимость намерения каждого добиться окончательного разрешения его дела судом, когда все судебные процедуры не содержат необоснованных препятствий для достижения конечного результата, когда всем предоставляются равные возможности, независимо от личностей сторон процесса и от характера предмета судебного разбирательства.

В контексте рассматриваемого вопроса, законодатель при введении процессуальных мер защиты интересов правосудия, в том числе по недопущению волокиты судебных дел, обязан исходить из их разумности и соразмерности, приоритета принципа равенства, права доступа граждан к правосудию и окончательному разрешению его дела судом.

Роль истца и ответчика в гражданском процессе по своей природе является разной, а их поведенческий компонент проявляется в зависимости от предмета и конкретных обстоятельств дела. Несмотря на это, судебные процедуры, как для истца, так и для ответчика должны базироваться на постулате равнозначимости перед судом их прав на процессуальные средства защиты своих интересов и справедливое судебное разбирательство.

Суду, для полноценного и эффективного выполнения своего высокого предназначения, государство доверяет право использовать принудительные полномочия государственной власти, в том числе, в целях формирования уважительного отношения к праву и суду. К примеру, вызовы и другие требования суда являются обязательными для всех лиц без исключения и подлежат неукоснительному исполнению. Их неисполнение влечет санкционные меры (наказание) и иную ответственность по закону, которые по своему назначению выполняют роль механизма, обеспечивающего интересы правосудия.

Уклонение от явки в суд лиц, участвующих в деле, является одной из форм проявления неуважения к суду. В этой связи гражданское процессуальное законодательство предусматривает возможность принуждения лиц к участию в процессе и, в том числе, оставление заявления без рассмотрения в случае возникновения оснований, предусмотренных статьей 222 ГПК.

Такая процессуальная мера к истцу преграждает возможность дальнейшего развития процесса, в результате истец возвращается в допроцессуальное положение. Тем самым, неблагоприятные последствия оставления заявления без рассмотрения для истца очевидны: возникает необходимость повторной оплаты государственной пошлины, увеличиваются сроки достижения результата судебного разбирательства, время повторной подачи не приостанавливает течение срока исковой давности, безрезультатно затрачены силы, средства и время.

Анализ гражданского процессуального законодательства и влияния его на права участников процесса, свидетельствует, что имеет место нарушение принципа равноправия участников процесса (истца и ответчика) в вопросе применения судом процессуальных мер воздействия, а также нивелирование важного правила, когда одно нарушение должно влечь за собой одну соразмерную меру ответственности.

В связи с чем, ввиду однократной неявки в суд без уважительной причины истца - лица, наиболее заинтересованного в исходе дела, лишение его возможности достичь окончательного разрешения дела судом в рамках данного судебного процесса, с утратой права на возврат государственной пошлины, является чрезмерной процессуальной санкцией в отношении истца и несоразмерно ограничивает его право на доступ к правосудию, своевременное рассмотрение и разрешение дела судом.

Обеспечение реальных гарантий прав добросовестных участников процесса и достижение цели института оставления заявления без рассмотрения (пресечение злоупотребления процессуальными правами и неисполнения процессуальных обязанностей) невозможно без усовершенствования действующего законодательства.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 15 ноября 2023 года №03/1153.

2.14. В Решении от 18 октября 2023 года Конституционный суд признал нормативное положение части 3 статьи 77 Уголовно-процессуального кодекса, выраженное словами «Постановление и отделенные от основного производства материалы помещаются в опечатанный конверт, который в дальнейшем хранится в органе, расследовавшем уголовное дело, и с содержимым которого, кроме следователя, могут ознакомиться прокурор и суд.», не противоречащим Конституции.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства является важным элементом гарантий правосудия и имеет целью достижение одной из основных его задач - защиту прав и свобод всех лиц, участвующих в уголовном процессе. Эта конституционная обязанность возложена на государство и направлена на защиту как общественных, так и частных интересов.

Так, одним из защитных механизмов, установленных законодателем для обеспечения безопасности свидетелей в уголовном процессе, является придание конфиденциальности информации о них посредством присвоения псевдонима и ограничения доступа к ней. Эта мера

осуществляется путем изъятия из материалов уголовного дела сведений об анкетных данных лица и их хранения отдельно от основного производства. Решение о сохранении в тайне данных о личности принимается следователем и оформляется постановлением, доступ к которому, помимо следователя, имеют прокурор и суд.

В случае несогласия, стороне защиты предоставляется право обжалования такого решения прокурору. Прокурор, помимо уголовного преследования, надзирает за правоохранительными органами, обеспечивая верховенство закона и гарантируя законное применение средств конфиденциальности.

Суд, исполняя свою функцию правосудия, оценивает доказательства, включая конфиденциальные данные, с учетом их относимости, допустимости и достоверности.

В связи с этим, при законодательно установленных процедурах, обеспечивающих прокурорский надзор за законностью и обоснованностью в досудебном производстве решения следователя об ограничении доступа к информации о лице, находящемся под защитой, а также правомочие суда на непосредственное изучение и оценку конфиденциальных материалов, Конституционный суд не усматривает нарушение конституционного права каждого на судебную защиту, на справедливое разрешение дела независимым и беспристрастным судом.

При этом, Конституционный суд отмечает, что оспариваемая норма в вопросе доступа к конфиденциальной информации в полной мере не предоставляет стороне защиты тех же процессуальных возможностей, что и стороне обвинения. Однако, учитывая значимость и приоритетность обеспечения безопасности граждан, охраны и защиты их прав и законных интересов с точки зрения Конституции, в том числе, в рамках уголовного судопроизводства, осуществление вышеуказанными субъектами своих процессуальных обязанностей позволяет создать достаточные условия для уравнивания процессуальных возможностей стороны обвинения и стороны защиты, не нарушая конституционный принцип равноправия и состязательности сторон.

Решение Конституционного суда было направлено для сведения сторонам, участвовавшим в деле, включая Министерство юстиции письмом суда от 14 декабря 2023 года № 03/1239.

2.15. В Решении от 25 октября 2023 года Конституционный суд признал часть 1 статьи 455 Уголовно-процессуального кодекса (далее - УПК) противоречащей Конституции в той мере, в которой ограничивает правомочие суда по возобновлению дела по вновь открывшимся обстоятельствам, отмене приговора, определения, постановления суда, прекращению дела, передаче дела в суд для нового судебного разбирательства.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Конституционный суд в своем решении отметил, что отсутствие в части статьи 455 УПК возможности возобновления производства по иным основаниям, предусмотренным пунктами 1, 2, 3 части 3 статьи 451 УПК, является результатом нарушения требований нормотворческой техники, когда требуемая отсылка в оспариваемой норме на перечисленные пункты не была применена с учетом их содержания и смысловой нагрузки.

В связи с чем, законодатель в оспариваемой норме допустил два просчета концептуального характера, которыми, во-первых, ограничил полномочия суда относительно реализации своих конституционных функций по осуществлению правосудия, а именно по отмене вступившего в законную силу приговора, определения, постановления суда по прекращению дела, передаче дела в суд для нового судебного разбирательства по основаниям, предусмотренным частью 3 статьи 451 УПК, а во-вторых, ограничил конституционное право граждан на судебную защиту прав и законных интересов, нарушенных неправосудными судебными актами по уголовным делам.

Другими словами, действующее правовое регулирование вопроса возобновления дела по вновь открывшимся обстоятельствам не позволяет охватить всего спектра вновь открывшихся обстоятельств и, как следствие, ограничивает процессуальные возможности восстановления прав граждан, нарушенных неправосудными решениями по уголовным делам.

Таким образом, суд, разрешая дело на основе исследованных в судебном заседании вновь открывшихся обстоятельств на предмет их соотносимости к рассматриваемому делу, используя свое право на отмену приговора, определения, постановления суда, должен иметь правомочие возобновлять производство по всем основаниям, предусмотренным частью 3 статьи 451 УПК.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 28 декабря 2023 года №03/1285.

2.16. **Конституционный суд в Решении от 15 ноября 2023 года** признал нормативное положение второго предложения части 3 статьи 60¹ конституционного Закона «О выборах Президента Кыргызской Республики и депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», выраженное словами «При этом кандидат из личных средств вносит на специальный счет Центральной избирательной комиссии избирательный залог в тысячекратном размере установленного законодательством расчетного показателя», не противоречащим Конституции.

Согласно оспариваемому нормативному положению одним из условий регистрации кандидата на выборах является необходимость внесения из личных средств на специальный счет Центральной избирательной комиссии избирательного залога в тысячекратном размере установленного законодательством расчетного показателя.

По мнению заявителя, оспариваемое нормативное положение ставит в неравное положение и дискриминирует лиц с инвалидностью по зрению при регистрации кандидатами в депутаты законодательного органа.

При этом данным Решением суда предусматривается Кабинету Министров Кыргызской Республики инициирование соответствующих изменений в действующее правовое регулирование, исходя из правовой позиции, изложенной в мотивировочной части Решения.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Конституционное установление о гарантиях права на социальную защиту обязывает государство выполнять эту функцию путем создания соответствующего правового регулирования. Законодатель не только имеет право принимать законы, обеспечивающие защиту категорий граждан,

нуждающихся в социальной защите, но также обязан принять и определить конкретный механизм реализации этих законов.

Социальная поддержка, прежде всего, означает социально-правовую защиту, включающую в себя систему правовых мер, обеспечивающих полную реализацию субъективных прав каждого человека, особенно людей с ограниченными возможностями здоровья.

Социальная защита является одним из наиболее важных инструментов в борьбе с неравенством. В связи с этим особое значение приобретают обязанности государства по обеспечению условий для реализации избирательных прав граждан с ограниченными возможностями здоровья.

При этом правовая политика в отношении этих людей должна быть направлена на создание механизмов компенсации их индивидуальной неустойчивости и прекращения всех возможных форм дискриминации посредством средств государственной поддержки.

Следует отметить, что на современном этапе развитие демократии в мире все больше характеризуется усилением внимания к вопросу вовлечения большинства населения в политические процессы, в результате чего структура и сегментированность современного общества меняются в позитивную сторону, а контрмажоритаризм и политическая инклюзивность набирают силу. Другими словами, во всем мире стремятся действительно повысить уровень участия меньшинств, особенно граждан с ограниченными возможностями здоровья в процессы принятия решений, влияющие на все общество. В результате наблюдается переход развития общества на качественно новый уровень, гуманизация общественных отношений и укрепление социальной солидарности.

Положения Конституции и международных актов обязывают уважать потребности людей с ограниченными возможностями здоровья и обеспечение им усиленных мер правовой защиты. Это предполагает создание специальных мер нормативно-практического характера, дающий им дополнительные преимущества с тем, чтобы достичь равновесия с другими гражданами, имеющими приоритетные возможности по состоянию здоровья при реализации их субъективных прав.

Допустимость и целесообразность установления в правовых нормах соразмерных различий в юридическом статусе разных категорий лиц, в частности, закрепления для отдельных из них льгот или привилегий, возможно исключительно в целях применения мер по предоставлению преимущественных прав или привилегий для определенных групп населения, когда посредством применения принципа формального равноправия добиться справедливого положения вещей в какой-либо сфере общественной жизни или по отношению к какой-либо категории лиц становится невозможным.

Другими словами, государство совершает позитивные действия, направленные на установление фактического равноправия в обществе посредством предоставления повышенных гарантий более уязвимым по каким-либо признакам категориям лиц. Это меры по представлению таким лицам некоторых преимуществ, которые позволяют создать им равные возможности с другими социальными группами в обществе при удовлетворении экономических, социальных, духовных и иных потребностей человека.

Введение законодателем института избирательного залога было обусловлено необходимостью упрощения условий регистрации кандидата, а также оказанием противодействия получившей широкое распространение незаконной практике фальсификации подписей избирателей в поддержку выдвижения кандидата или списка кандидатов. При этом следует помнить, что люди с ограниченными возможностями здоровья, намеревающиеся участвовать в избирательном процессе, не могут в силу естественных причин приравняться к трудоспособным гражданам по возможности уплаты избирательного залога.

Конституционный суд отметил, что конституционный Закон «О выборах Президента Кыргызской Республики и депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» не предусматривает специального регулирования порядка участия людей с ограниченными возможностями здоровья в избирательном процессе по мажоритарной избирательной системе при внесении суммы избирательного залога, а, следовательно, они реализуют свое право на участие в выборах на общих основаниях.

Это дает основание заключить, что применение оспариваемой нормы по отношению к лицам с ограниченными возможностями здоровья не соответствует принципу равенства в глубоком конституционно-правовом понимании, так как не включает в себя компенсаторные механизмы по установлению сбалансированности положения различных социальных групп.

Парламент должен представлять общество во всем его многообразии, поэтому законодатель обязан уделить особое внимание вопросам его создания и создания условий для участия как можно большего числа социальных групп, особенно людей с ограниченными возможностями здоровья. Только таким путем можно сохранить соответствующий уровень прозрачности, конкуренции и легитимности выборов.

Очевидно, что только кандидаты, пользующиеся поддержкой большинства электората, должны иметь возможность участия на выборах, так как основным механизмом легитимации власти является определение уровня доверия избирателей к кандидату.

В рассматриваемом контексте необходимо гарантировать возможность использования альтернативных вариантов регистрации в качестве кандидата, особенно людей с ограниченными возможностями здоровья в силу его положения социальной уязвимости, но имеющих поддержку населения.

Однако одинаковое отношение в избирательном процессе не означает установление одинаковых требований для всех без учета таких обстоятельств, как ограниченные возможности здоровья. Напротив, дух Конституции требует внедрения правового механизма, для того чтобы социально уязвимые группы населения, особенно имеющие ограниченные возможности по здоровью, но имеющие соответствующую поддержку населения, могли зарегистрироваться в качестве кандидатов на выборах наравне с работоспособным большинством и быть избранными в высшие органы государственной власти без непреодолимых препятствий.

В связи с этим законодательно следует рассмотреть возможность введения для них особого правового режима с учетом статуса указанной категории лиц.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 9 января 2024 года №03/11.

2.17. **Конституционный суд в Решении от 22 ноября 2023 года** признал статьи 218 и 303 Трудового кодекса, постановление Правительства Кыргызской Республики «О Перечне производств, работ, профессий и должностей с вредными и (или) опасными условиями труда, на которых запрещается применение труда женщин» не противоречащими Конституции.

Одновременно данным Решением предусматривается Кабинету Министров обеспечить на систематической основе обоснованность наличия видов производств, работ, профессий и должностей в Перечне производств, работ, профессий и должностей с вредными и (или) опасными условиями труда, на которых запрещается применение труда женщин, утвержденном постановлением Правительства Кыргызской Республики от 24 марта 2000 года №158.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Конституция гарантирует каждому право на свободу труда и охрану труда и здоровья, включая требования безопасности и гигиены. Государство несет обязанности по поддержанию и укреплению здоровья граждан, определяя правовое регулирование трудовых отношений, в том числе с учетом физиологических особенностей женщин.

Установление ограничений на труд женщин в статьях 218 и 303 Трудового кодекса, постановлении Правительства «О Перечне производств, работ, профессий и должностей с вредными и (или) опасными условиями труда, на которых запрещается применение труда женщин» обусловлено необходимостью защиты их здоровья, особенно репродуктивной функции, и подчеркивает важность сохранения их репродуктивного здоровья как ключевого элемента общественного благосостояния.

Наряду с этим, также отмечается, что право на труд, обеспечивающее жизненные потребности людей, и равный доступ к труду становятся ключевыми в мировой социально-экономической политике. Международные акты, такие как Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах и Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, поддерживают равные права и возможности для мужчин и женщин без дискриминации.

Исходя из этого, законодатель в Законе «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей для мужчин и женщин» установил критерии гендерной дискриминации, определяющие понятие дискриминации по половому признаку и не подпадающие под него другие положения.

Реализация принципа юридического равенства не может осуществляться без учета общепризнанной социальной роли женщины в продолжении рода, что обязывает государство устанавливать дополнительные гарантии для женщин, в том числе в сфере трудовых отношений,

направленные на охрану материнства, соответственно, оспариваемые нормы на запрет применения труда женщин представляются логичным и обоснованным воплощением этих положений.

Таким образом, принимая во внимание конституционную допустимость применения специальных мер, установленных законом и направленных на обеспечение равных возможностей для различных социальных групп в соответствии с международными обязательствами, и при этом не являющихся дискриминацией, Конституционный суд пришел к выводу, что оспариваемые нормы не противоречат Конституции.

Вместе с тем, учитывая, что Перечень производств, работ и должностей с вредными и (или) опасными условиями труда, на которых ограничивается применение труда женщин, был утвержден в 2000 году и не подвергался каким-либо существенным изменениям, можно констатировать, что высший исполнительный орган не уделяет достаточного внимания этой важной области жизнедеятельности граждан, которая требует систематического мониторинга, учета происходящих изменений в условиях труда, вызванных развитием техники и технологий. Некоторые вредные производственные факторы могли устраниться, либо их воздействие ослабло до такой степени, что теперь условия труда стали безопасными для репродуктивного здоровья женщин. Это обуславливает потребность регулярного обновления и обоснованности Перечня путем исключения из него тех производств, работ и должностей, где технические и научные достижения позволяют обеспечить безопасные условия для труда женщин.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 9 января 2024 года №03/12.

2.18. Конституционный суд в Решении от 29 ноября 2023 года признал нормативное положение части 2 статьи 28 Закона «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», выраженное словами «либо суд, рассматривающий дело,», противоречащим Конституции.

Оспариваемая норма предусматривала, что для получения согласия на привлечение депутата Жогорку Кенеша к уголовной ответственности Генеральный прокурор либо суд, рассматривающий дело, вносит в Жогорку Кенеш соответствующее представление.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Конституция устанавливает неприкосновенность депутата Жогорку Кенеша, одним из элементов которого выступает особый порядок привлечения его к уголовной ответственности (часть 1 статьи 78). Правовой иммунитет депутата складывается из специальных гарантий осуществления им своих полномочий, обусловленных природой парламента, обеспечивающих ему возможность беспрепятственного осуществления своих функций, ограждая парламентария от необоснованных преследований.

Однако неприкосновенность депутата не означает его абсолютную безнаказанность, а устанавливает лишь особый порядок привлечения его к уголовной ответственности. В частности, Закон «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» и УПК предусматривают, что

только Генеральный прокурор вносит в Жогорку Кенеш представление о получении согласия на привлечение депутата к уголовной ответственности.

Поскольку Конституция относит органы прокуратуры к органам государственной власти со специальным статусом, осуществляющим надзор за точным и единообразным исполнением законов и иных нормативных правовых актов, уголовное преследование, участие в судебном разбирательстве, надзор за исполнением судебных решений (статья 105), на нее возложена функция уголовного преследования высших должностных лиц, в том числе получение у Жогорку Кенеш? согласия на привлечение депутата к уголовной ответственности.

Конституция, устанавливая, что правосудие в Кыргызской Республике осуществляется только судом, определяет судебную власть как самостоятельную ветвь власти и возлагает на нее одну из ключевых государственных функций (статья 94).

Отправление правосудия протекает в особом правовом порядке, при котором суду предоставляются такие преимущества в рассмотрении и разрешении дел, которыми не располагает ни одна иная форма государственной деятельности. Этот порядок несет в себе незыблемые гарантии законного и справедливого разрешения каждого дела.

Присущие правосудию принципы - независимость, объективность и беспристрастность, осуществление правосудия на основе состязательности и равноправия сторон в своей совокупности составляют смысл и содержание деятельности суда, воплощаясь в жизнь посредством законодательно установленных процедур, наделяя суд исключительно ролью независимого и беспристрастного арбитра.

Возложение на суд обязательства по внесению представления для получения согласия на привлечение депутата Жогорку Кенеша к уголовной ответственности не согласуется с вышеуказанными принципами отправления правосудия, без соблюдения которых обеспечение справедливости и законности судебных актов невозможно и несовместимо с изначальным, конституционным предназначением суда.

Положения оспариваемой нормы не только препятствуют объективной правовой оценке обстоятельств дела, но и, вынуждая придерживаться обвинительного уклона при внесении представления в Жогорку Кенеш, напрямую входят в противоречие с конституционными гарантиями по обеспечению каждого судебной защитой его прав и свобод независимым судом, осуществления судопроизводства на основе равноправия и состязательности сторон (часть 1 статьи 61, часть 1 статьи 95, часть 3 статьи 100 Конституции).

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 9 января 2024 года №03/13.

2.19. Конституционный суд в Решении от 27 декабря 2023 года

-признал нормативные положения части 1 статьи 373 ГПК, выраженное словами «вынесенного по существу дела», а также части 1 статьи 375 этого же Кодекса, выраженное словами «по существу дела», противоречащими Конституции;

-признал часть 2 статьи 267 административно-процессуального кодекса (далее - АПК) противоречащей Конституции в той мере, в какой не соответствует правовым позициям, выраженным Конституционной палатой Верховного суда Кыргызской Республики в Решении от 17 марта 2021 года.

Согласно оспариваемым нормативным положениям ГПК, вновь открывшимися обстоятельствами являются обстоятельства, существовавшие на момент принятия оспариваемого судебного акта, вступившего в законную силу, вынесенного по существу дела, которые не были и не могли быть известны заявителю. По мнению заявителей, оспариваемые нормативные положения вводят запрет на подачу заявлений по вновь открывшимся и новым обстоятельствам на судебные акты, вышесказанные не по существу спора. Такое обстоятельство, по мнению заявителей, является необоснованным и несправедливым, что, в свою очередь, ставит под сомнение объективность отправления правосудия судами.

Согласно оспариваемой норме части 2 статьи 267 АПК по вновь открывшимся обстоятельствам или новым обстоятельствам могут быть пересмотрены только решение суда, определение об отказе в принятии иска, определение о прекращении производства по делу, определение об оставлении иска без рассмотрения. Заявитель считает, что указанный перечень судебных актов принят вопреки требованиям части 4 статьи 23 Конституции, предусматривающей недопустимость установления законом ограничений прав и свобод человека в иных целях и в большей степени, чем это предусмотрено Конституцией.

При этом в Решении суда предусматривается Кабинету Министров внести соответствующие изменения в действующее правовое регулирование, вытекающие из Решения Конституционной палаты Верховного суда Кыргызской Республики от 17 марта 2021 года и данного Решения Конституционного суда; до приведения правового регулирования в соответствие с Решением Конституционной палаты Верховного суда от 17 марта 2021 года и данным Решением непосредственно применяются Конституция, Решение Конституционной палаты Верховного суда от 17 марта 2021 года и данное Решение Конституционного суда.

В данном Решении судом были сформулированы следующие правовые позиции.

Наличие вновь открывшихся или новых обстоятельств имеет принципиальное значение для дела, поскольку ставит под сомнение законность вынесенного судебного акта. В случае открытия этих обстоятельств, суд принимает судебный акт, которым отменяет ранее принятый итоговый судебный акт и возобновляет производство по делу. В результате такого производства суд путем переоценки всех обстоятельств дела, с учетом изменившейся ситуации может принять решение о частичной или полной отмене предыдущего судебного акта и, тем самым, кардинально изменить правовые последствия для участников процесса. Факт возобновления производства по делу с отменой предыдущего судебного акта имеет фундаментальное значение для всех участвующих в деле сторон, в связи с чем судебный акт об этом не может быть отнесен к актам, пересмотр которых может быть перенесен на стадию после рассмотрения дела по существу и вынесения итогового акта.

В Решении отмечено, что внесенные изменения в АПК по своему содержанию в полной мере не охватили все правовые позиции, изложенные в Решении от 17 марта 2021 года. А именно, оспариваемая норма устанавливает возможность пересмотра по вновь открывшимся и новым обстоятельствам промежуточные судебные акты, носящие пресекательный характер, на основании которых у лица прекращаются субъективные права и юридические обязанности. В то же время, этот перечень не включает акты, которые непосредственно влияют на новое развитие судопроизводства, к которым относятся акты о восстановлении сроков исковой давности, а также об отмене судебного решения и возобновления производства по вновь открывшимся обстоятельствам.

Решение направлено для дальнейшего рассмотрения в Кабинет Министров письмом суда от 6 февраля 2024 года №3/84.

3. Обзор исполнения решений Конституционного суда

Анализ действующего законодательства и информации, представленной Министерством юстиции Кыргызской Республики от 12 июля 2024 года № 053/6865., в силу исполнения им пункта 81 Регламента Кабинета Министров Кыргызской Республики, утвержденного постановлением Кабинета Министров Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года № 233, показывает, что нормотворческими органами по 15 решениям Конституционного суда, предусматривающих необходимость внесения изменений в законодательство, осуществлена следующая деятельность.

1. Решение от 18 января 2023 года по делу о проверке конституционности пункта 7 статьи 216 ГПК **исполнено.**

При этом, принятие Закона «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Административнопроцессуальный кодекс Кыргызской Республики, Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики)» от 11 апреля 2023 года № 85 способствовало частичному исполнению Решения суда.

Позднее, соответствующий Закон «О внесении изменений в Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики» был инициирован Кабинетом Министров Кыргызской Республики за № 28-6241 от 25 июля 2023 года и после рассмотрения принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 27 декабря 2023 года.

Данный Закон подписан Президентом Кыргызской Республики Кыргызской Республики 15 февраля 2024 года за № 45.

2. Решение от 25 января 2023 года по делу о проверке конституционности части 2 статьи 71 УК **исполнено.**

Согласно письму Министерства юстиции Кыргызской Республики, депутатами Жогорку Кенеша Кыргызской Республики Д. Бекешевым, К. Ханджеза, В. Раимбачаевой, М. Маматалиевым, Ж. Акаевым, Э. Сурабалдиевой, С. Атамбаевым и Д. Толоновым инициирован проект Закона «О внесении изменения в Уголовный кодекс Кыргызской Республики» от 12 декабря 2022 года № 6-24663/22, который охватывает правовые позиции Решения Конституционного суда.

Закон принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 7 июня 2023 года и подписан Президентом Кыргызской Республики 14 июля 2023 года за № 135.

3. Решение от 1 марта 2023 года по делу о проверке конституционности части 4 статьи 403 УПК **исполнено.**

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона «О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики». Законопроект внесен на рассмотрение в Администрацию Президента Кыргызской Республики за исх. № 05-1/9607 от 15 сентября 2023 года и далее направлен на рассмотрение в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики от 20 сентября 2023 года №28-8843.

Закон принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 28 февраля года и подписан Президентом Кыргызской Республики 3 апреля 2024 года за № 75.

4. Решение от 29 марта 2023 года по делу о проверке конституционности части 5 статьи 80, 95 УК, и пункта 2 статьи 5 Закона «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики, Уголовнопроцессуального кодекса Кыргызской Республики, Кодекса Кыргызской Республики о правонарушениях и внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики» от 28 октября 2021 года №126 **исполнено.**

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Уголовный кодекс Кыргызской Республики, в Закон Кыргызской Республики «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики, Кодекса Кыргызской Республики о проступках, Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, Уголовно-исполнительного кодекса Кыргызской Республики, Закона Кыргызской Республики «Об основах амнистии и порядке ее применения»)».

Законопроект внесен министерством в Администрацию Президента Кыргызской Республики за исх. №05-1/9540 от 15 сентября 2023 года.

В связи с поступившими замечаниями от структурных подразделений Администрации Президента Кыргызской Республики, законопроект направлен для доработки и согласования в установленном порядке.

Внесен на рассмотрение Кабинета Министров Кыргызской Республики за исх. 05-1/13812 от 29 декабря 2023 года, а в последующем в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики 20 февраля 2024 года за № 6-1794/24.

Закон принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 26 июня 2024 года и находится на подписании у Президента Кыргызской Республики с 9 июля 2024 года.

5. Решение от 26 апреля 2023 года по делу о проверке конституционности пункта 3 части 2 статьи 9, пункта 3 части 3 статьи 46, пункта 3 части 3 статьи 52 Закона «О местной государственной администрации и органах местного самоуправления» **исполнено.**

Государственным агентством по делам государственной службы и местного самоуправления при Кабинете Министров разработан проект Закона «О внесении изменений в некоторые

законодательные акты Кыргызской Республики» («О Кабинете Министров Кыргызской Республики», «О местной государственной администрации и органах местного самоуправления», «О государственной гражданской службе и муниципальной службе», «Об установлении воинских званий, классных чинов, специальных классных чинов и специальных званий»).

Законопроект был внесен в Администрацию Президента Кыргызской Республики (исх. №01-4/628 от 14 сентября 2023 года) и далее направлен на рассмотрение в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики 16 ноября 2023 года за №19-9666 (зарегистрирован в Жогорку Кенеш КР 17 ноября 2023 года за №6-14457/23).

Данный закон принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 27 июня 2024 года и находится на подписании у Президента Кыргызской Республики с 10 июля 2024 года.

6. Решение от 3 мая 2023 года по делу о проверке конституционности абзаца второго части 1 статьи 9 Закона «Об обязательном государственном страховании жизни и здоровья военнослужащих и военнообязанных, призванных на учебные и специальные сборы, и приравненных к ним лиц» **находится на исполнении** в Кабинете Министров Кыргызской Республики.

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики, Закон Кыргызской Республики «Об обязательном государственном страховании жизни и здоровья военнослужащих и военнообязанных, призванных на учебные и специальные сборы, и приравненных к ним лиц»)».

По информации Министерства юстиции Кыргызской Республики с учетом замечаний законопроект направлен на пересогласование с государственными органами и повторно внесен в Администрацию Президента Кыргызской Республики (исх. № 05-1/6447 от 26 июня 2024 года). Ответственный орган - Министерство юстиции Кыргызской Республики.

7. Решение от 23 мая 2023 года по делу о проверке конституционности части 1 статьи 138 Закона «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» **находится на исполнении** в Жогорку Кенеше Кыргызской Республики.

По инициативе депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики М.А. Маматалиева и М.К. Алиева разработаны проекты конституционного Закона «О Жогорку Кенеше Кыргызской Республики» и Закона «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», положениями которых предлагается в случае их принятия подать на утрату действующие законы «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» и «О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики». Ответственный орган - Жогорку Кенеш Кыргызской Республики.

8. Решение от 7 июня 2023 года по делу о проверке конституционности и частей 2, 3 статьи 17 Закона «О некоммерческих организациях» **находится на исполнении** в Кабинете Министров Кыргызской Республики.

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона Кыргызской Республики «О внесении изменений в законодательные акты Кыргызской Республики по вопросам

отчетности отдельных некоммерческих организаций». Данный проект Закона внесен Кабинетом Министров Кыргызской Республики в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики (вх. № 6-23884/24 от 5 марта 2024 года). Отклонен Жогорку Кенешем Кыргызской Республики постановлением от 6 июня 2024 года №2148-VII. Ответственный орган - Министерство юстиции Кыргызской Республики.

9. Решение от 14 июня 2023 года по делу о проверке конституционности пункта 11 части 1 статьи 35, части 1 статьи 260 УПК **исполнено.**

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона Кыргызской Республики «О внесении изменений в Уголовнопроцессуальный кодекс Кыргызской Республики». Проект закона внесен в Администрацию Президента Кыргызской Республики за исх. №05-1/9618 от 15 сентября 2023 года, затем Кабинетом Министров Кыргызской Республики направлен для рассмотрения в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики 13 октября 2023 года за №28-8560.

Закон принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 22 февраля года и подписан Президентом Кыргызской Республики 2 апреля 2024 года за №73.

10. Решение от 27 сентября 2023 года по делу о проверке конституционности пункта 6 статьи 222 ГПК **исполнено.**

Министерством юстиции Кыргызской Республики подготовлен соответствующий проект Закона, внесен на рассмотрение в Кабинет Министров Кыргызской Республики (исх.№ 05-1/162 от 11 января 2024 года) и в последующем - в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики.

Закон принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 27 июня 2024 года и находится на подписании у Президента Кыргызской Республики с 10 июля 2024 года.

11. Решение от 25 октября 2023 года о проверке конституционности части 1 статьи 455 УПК находится на исполнении.

Решение суда направлено поручением Кабинета Министров Кыргызской Республики за №74394 от 11 января 2024 года в Министерство юстиции Кыргызской Республики.

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона Кыргызской Республики «О внесении изменения в Уголовнопроцессуальный кодекс Кыргызской Республики» и внесен на рассмотрение в Кабинет Министров Кыргызской Республики, а в последующем в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики.

Принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики в первом чтении 20 июня 2024 года. Ответственный орган - Министерство юстиции Кыргызской Республики.

12. Решение от 15 ноября 2023 года о проверке конституционности нормативного положения второго предложения части 3 статьи 60-1 конституционного Закона «О выборах Президента Кыргызской Республики и депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», выраженное словами «При этом кандидат из личных средств вносит на специальный счет Центральной избирательной комиссии избирательный залог в тысячекратном размере установленного законодательством расчетного показателя», **находится на исполнении** в Кабинете Министров Кыргызской Республики.

По линии Кабинета Министров Кыргызской Республики данный вопрос прорабатывается совместно с Центральной комиссией по выборам и проведению референдумов Кыргызской Республики.

Решение от 22 ноября 2023 года о проверке конституционности статей 218 и 303 Трудового кодекса, постановления Правительства «О Перечне производств, работ, профессий и должностей с вредными и (или) опасными условиями труда, на которых, запрещается применение труда женщин», **находится на исполнении** в Кабинете Министров Кыргызской Республики - ответственный орган Министерство труда, социальной защиты и молодежи Кыргызской Республики. Им разработан проект Кодекса «Трудовой кодекс Кыргызской Республики» и внесен на рассмотрение в Кабинет Министров Кыргызской Республики, который внес его в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики 7 мая 2024 года за № 6-4259/24.

Законопроект в Жогорку Кенеше Кыргызской Республики находится на рассмотрении в комитетах парламента.

13. Решение от 29 ноября 2023 года о проверке конституционности нормативного положения части 2 статьи 28 Закона «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», выраженного словами «либо суд, рассматривающий дело,» **исполнено.**

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона Кыргызской Республики «О внесении изменения в Закон Кыргызской Республики «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» и внесен на рассмотрение в Кабинет Министров Кыргызской Республики, а в последующем в Жогорку Кенеш Кыргызской Республики.

Инициированный Председателем Кабинета Министров Кыргызской Республики (исх. № 28-3064 от 11 апреля 2024 года) законопроект «О внесении изменений в Закон Кыргызской Республики «О статусе депутата Жогорку Кенеша Кыргызской Республики» был принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 12 июня 2024 года за №2160-VII и внесен на подписание Президенту Кыргызской Республики 27 июня 2024 года за № 6-1174и/24.

14. Решение от 27 декабря 2023 года о проверке конституционности нормативных положений части 1 статьи 373, части 1 статьи 375 ГПК, выраженных, соответственно, словами «вынесенного по существу дела» и «по существу дела», а также о проверке конституционности части 2 статьи 267 АПК **находится на исполнении** в Кабинете Министров Кыргызской Республики.

Министерством юстиции Кыргызской Республики разработан проект Закона «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики и Административно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики)». С учетом наличия замечаний законопроект доработан и после пересогласования с государственными органами (исх. № 05-3/2384 от 11 марта года) и внесен в Администрацию Президента Кыргызской Республики (исх. № 05-1/630 от 21 июня 2024 года). Ответственный орган - Министерство юстиции Кыргызской Республики.

Вместе с тем, следует обратить внимание Жогорку Кенеша и Кабинета Министров Кыргызской Республики, что еще не исполнены или частично исполнены следующие решения органа конституционного контроля.

1) Решение Конституционного суда от 26 ноября 2013 года по делу о проверке конституционности статьи 427 Трудового кодекса Кыргызской Республики. Оно было исполнено частично путем внесения изменений в статью 427 Трудового кодекса, при этом изменения не были внесены в правовое регулирование о прохождении гражданами политической государственной службы.

2) Решение Конституционного суда от 24 января 2014 года было исполнено путем принятия в августе 2015 года изменений в УПК от 1999 года. Однако, при принятии нового УПК в 2021 году содержание ранее оспариваемой статьи было сформулировано без учета правовых позиций органа конституционного контроля и принятых изменений в УПК в 2015 году.

3) Решение от 27 ноября 2015 года по делу о проверке конституционности нормативного положения части 11 статьи 22 конституционного Закона Кыргызской Республики «О выборах Президента Кыргызской Республики и депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики». Соответствующий законопроект был отозван Кабинетом Министров Кыргызской Республики 2 мая 2023 году.

4) Решение от 2 ноября 2016 года по делу о проверке конституционности части 5 статьи 15, частей 3,5,7 статьи 21, пунктов 1-5 части 1 статьи 22 Закона Кыргызской Республики «О противодействии организованной преступности». Соответствующий законопроект был отозван Кабинетом Министров Кыргызской Республики 14 ноября 2022 году.

5) Решение от 29 июня 2022 года по делу о проверке конституционности частей 1, 2 статьи 87 Налогового кодекса Кыргызской Республики. Соответствующий законопроект был отклонен Жогорку Кенешем Кыргызской Республики на первом чтении 15 ноября 2023 году.

6) Решение от 17 марта 2021 года по делу о проверке конституционности нормативного положения части 1 статьи 268 Административнопроцессуального кодекса Кыргызской Республики, выраженного словами «вынесенного по существу дела». Рассматривая конституционность статьи 267 АПК, Конституционный суд в своем Решении от 27 декабря 2023 года отметил необходимость дополнительного пересмотра действующей редакции статьи с целью реализации тех правовых позиций, которые не были охвачены Законом «О внесении изменений в Административно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики» от 12 июля 2022 года №64 и не полностью учли правовые позиции Решения органа конституционного контроля от 17 марта 2021 года.

На основании системного анализа рассмотренных дел, обращений граждан, юридических лиц и других субъектов обращения, Конституционный суд приходит к следующим выводам и предложениям.

Осуществляя функцию контроля за конституционностью нормативных правовых актов, Конституционный суд в 2023 году принял 20 решений, включая одно, которое было пересмотрено в рамках действующего конституционного судопроизводства.

Из 20 принятых решений 15 предполагают их исполнение в виду того, что нормы законов и иных нормативных правовых актов были признаны противоречащими Конституции либо из смысла решения Конституционного суда, вытекает необходимость устранения пробела в правовом регулировании.

В 19 решениях суда осуществлена проверка конституционности отдельных положений ГПК (4 раза), УПК (4 раза), УК (2 раза) и переходного закона в части уголовного законодательства от 2021 года (1 раз), АПК (2 раза) и 10 нормативных правовых актов, направленных на регулирование различных сфер общественных отношений.

В 7 решениях Конституционного суда, принятых в результате проверки норм Уголовного кодекса (2), Уголовно-процессуального кодекса (4), а также переходного закона в части уголовного законодательства от 2021 года (1), почти все они были признаны противоречащими нормам Конституции. Лишь одним решением суда, оспариваемая норма УПК была признана не противоречащей Конституции.

В 4 решениях Конституционного суда нормы ГПК были признаны противоречащими нормам Конституции. Два решения суда касались конституционности отдельных норм АПК, где одна из них признана противоречащей Конституции.

При проверке норм вышеуказанных кодексов подвергались сомнению правовые механизмы, реализующие гражданами и юридическими лицами права на судебную защиту, гарантированную статьей 61 Конституции.

Частота признания существующего правового регулирования неконституционным дает сигнал законодательному органу более тщательно рассматривать законопроекты в области уголовного, гражданского и административного процессуального права, чтобы соблюсти принцип верховенства Конституции и баланс частных и публичных интересов.

В 3 решениях по проверке отдельных положений конституционного Закона «О выборах Президента Кыргызской Республики и депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики», Закона «О некоммерческих организациях», Трудового кодекса и постановления Правительства «О Перечне производств, работ, профессий и должностей с вредными и (или) опасными условиями труда, на которых запрещается применение труда женщин» Конституционный суд хоть и признал оспариваемые нормы не противоречащими Конституции, но все же выявил некоторые проблемы правового регулирования. В данных решениях дается оценка правовому регулированию с точки зрения недопущения дискриминации по различным признакам и не нарушения принципа равноправия. В этой связи нормотворческим органам следует более внимательно относиться к разработке правовых механизмов, реализующих принципы равенства и недискриминации субъектов общественных отношений, с учетом применяемых новых технологий и социальных мер, направленных на уравнивание возможностей лиц, нуждающихся в государственной поддержке.

При проверке конституционности законов, устанавливающих положения, ограничивающие либо иным способом затрагивающие права и свободы личности, в решениях Конституционного суда подчеркивалось, что правовые ограничения должны обеспечивать баланс между конституционными

правами, свободами граждан и публичными интересами государства и общества. Любые ограничения конституционных прав и свобод должны быть не только юридически допустимыми, социально оправданными, но и справедливыми, необходимыми и соразмерными конституционно признаваемым целям таких ограничений.

Конституционный суд подтвердил соблюдение и развитие в принятых законах принципов и норм Конституции, сформулировал правовые позиции, направленные на дальнейшее обеспечение в деятельности государственных органов, органов местного самоуправления, их должностных лиц, граждан и юридических лиц режима конституционно-! законности.

В некоторых законах выявлены дефекты правового регулирования, обусловленные наличием пробелов и правовой неопределенности, в связи с чем законодательно предусмотрено устранить их при дальнейшем совершенствовании законодательного регулирования общественных отношений.

В отдельных решениях в целях недопущения нарушения прав и свобод граждан в правоприменительной практике Конституционный суд прямо ориентировал государственные органы на прямое применение решения органа конституционного контроля с учетом выявленного конституционно-правового содержания правовых норм.

Конституционный суд считает, что законодательно целесообразно в практике законотворческой деятельности системно использовать институты прогнозирования, общественного обсуждения и общественных экспертиз, различных диалоговых площадок по проектам нормативных правовых актов.

Следует отметить, что государственными органами и должностными лицами принимаются необходимые меры по исполнению решений Конституционного суда, а также учету в своей деятельности содержащихся в этих решениях правовых позиций. Однако все еще существуют определенные проблемы, которые в большей степени связаны с недостаточной осведомленностью должностных лиц с порядком их исполнения или недостаточной осведомленностью их с сутью правовых позиций, выраженных в решениях Конституционного суда.

В этой связи следует повысить уровень сотрудничества и взаимодействия судебной, законодательной и исполнительной ветвей власти в процессе нормотворческой деятельности, где необходимо руководствоваться принципом верховенства Конституции, приоритетом защиты и охраны прав и свобод человека, принципом соразмерности и соблюдения баланса частных и публичных интересов, а также условиями, в которых осуществляется правоприменение.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

**О внесении изменений в Регламент Конституционного суда Кыргызской Республики,
утвержденного постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики
от 18 февраля 2022 года № 02-П**

6 сентября 2024 года

город Бишкек

№ 09-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего - Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. в целях эффективной организации деятельности и в соответствии с частью 2 статьи 4 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики» Конституционный суд Кыргызской Республики

ПО С Т А Н О В Л Я Е Т:

1. Внести в Регламент Конституционного суда Кыргызской Республики, утвержденный постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 февраля 2022 года № 2-П, следующие изменения:

– подпункт 3 пункта 104 параграфа §5. «Рассмотрение дел по письменной процедуре» главы 10. «Порядок рассмотрения дел в Конституционном суде» изложить в следующей редакции:

«3. по обращению суда (судьи) в случае:

возникновения вопроса о конституционности нормативного правового акта, от которого зависит решение дела;

необходимости разъяснения решения Конституционного суда в виду возникших сложностей правоприменения;».

дополнить параграф §5. «Рассмотрение дел по письменной процедуре» главы 10. «Порядок рассмотрения дел в Конституционном суде» новым пунктом 105¹ следующего содержания:

«105¹. Решение Конституционного суда может быть разъяснено только самим Конституционным судом по обращению суда (судей).».

2. Настоящее постановление вступает в силу со дня его принятия.

3. Опубликовать настоящее постановление на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

по жалобе Арыкова Тимура Дженишбековича, представляющего интересы
общественного объединения «Бир Дуйно-Кыргызстан», на определение коллегии
судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 июня 2024 года

26 сентября 2024 года

город Бишкек

№ 10-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Арзыматовой А.Дж., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Арыкова Т.Дж., представляющего интересы общественного объединения «Бир Дуйно-Кыргызстан» (далее – ОО «Бир Дуйно-Кыргызстан»), на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 июня 2024 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству Арыкова Т.Дж., Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 16 мая 2024 года поступило ходатайство ОО «Бир Дуйно-Кыргызстан» о проверке соответствия абзацев седьмого-одиннадцатого статьи 2, статьи 17-1 Закона Кыргызской Республики «О некоммерческих организациях» (далее – Закон) части 2 статьи 8, частям 2, 4 статьи 23, абзацу 2 части 1 статьи 24, частям 1, 2 статьи 32, части 1 статьи 33, статье 36, частям 2, 4, 5, 6 статьи 37, статье 61, части 3 статьи 100 Конституции Кыргызской Республики.

Как следовало из ходатайства, оспариваемые нормы Закона содержат несоразмерное ограничение деятельности и обременительные требования для некоммерческих организаций (далее – НКО), образованных в форме общественных объединений, фондов, учреждений и ассоциаций (союзов), получающих денежные средства и иное имущество от иностранных государств, их государственных органов, международных, иностранных организаций, иностранных граждан, лиц без гражданства либо уполномоченных ими лиц.

По мнению заявителя, оспариваемое правовое регулирование вышеуказанных НКО носит дискриминационный характер, так как распространяется на деятельность только некоторых форм НКО, тем самым, вводя различие в правовом регулировании одной группы субъектов.

Введение оспариваемыми нормами новой категории некоммерческих организаций – НКО, выполняющие функции иностранного представителя, придают субъектам такого правового регулирования предосудительный оттенок и оказывают сдерживающее, стигматизирующее воздействие на их деятельность. Понятие “иностранный представитель”, содержащийся в оспариваемых нормах, по своему смыслу не соотносится с институтом представительства в гражданском законодательстве, противоречит ему и, таким образом, создает правовую неопределенность. Более того, в определении понятия “некоммерческая организация, выполняющая функции иностранного представителя”, слова “в том числе в интересах иностранных источников”, закрепляют понимание фактического контроля донора над получателем средств, даже если последний сохраняет управленческую и оперативную независимость при определении своих программ, политики и приоритетов. Такое понимание оспариваемых норм создает неопровержимую презумпцию действий некоммерческой организации в интересах “иностранного источника” даже при одном факте получения ею средств, так как любые доказательства операционной независимости своей деятельности не имеют для уполномоченного государственного органа юридического значения. Такое положение нарушает конституционные права граждан на свободу объединения и гарантии судебной защиты их прав и свобод, предусмотренных Конституцией, законами, международными договорами, участницей которых является Кыргызская Республика, общепризнанными принципами и нормами международного права (статья 36, часть 1 статьи 61).

Кроме того, субъект обращения полагает, что новые полномочия Министерства юстиции, предусмотренные оспариваемой статьей 17-1 Закона, создают существенный дисбаланс в отношениях между государственным органом и указанными выше некоммерческими организациями, который нарушает конституционный принцип равноправия и состязательности сторон (часть 3 статьи 100).

В совокупности доводов, автор обращения посчитал оспариваемые нормы необоснованными, несоразмерно ограничивающими вышеуказанные конституционные права и свободы, и в этой связи просил признать их противоречащими Конституции.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 июня 2024 года в принятии к производству обращения ОО «Бир Дуйно- Кыргызстан» было отказано ввиду несоответствия обращения по форме и содержанию требованиям конституционного Закона “О Конституционном суде Кыргызской Республики”.

В определении коллегии судей Конституционного суда было отмечено, что конституционное право на свободу объединения предоставляет возможность создания различных видов некоммерческих организаций, каждая из которых может обладать своими, присущими только ей, целями и задачами. Поэтому, учитывая разнообразие форм некоммерческих организаций,

законодательством адаптировано регулирование деятельности различных форм некоммерческих организаций, среди которых и оспариваемые нормы Закона, регулирующие деятельность некоммерческих организаций, получающих финансирование от иностранных источников, и занимающиеся политической деятельностью на территории Кыргызской Республики.

Также было отмечено, что требования, изложенные в оспариваемых нормах, по своей сути не носят ограничительно-запретительного характера, которые прямо препятствовали бы реализации конституционных прав и свобод, а правомочие уполномоченного органа в лице Министерства юстиции не предполагает произвольного их применения.

Доводы заявителя, приведенные в обращении, не свидетельствуют о неопределенности в вопросе о том, соответствуют ли оспариваемые нормы Конституции, поскольку сводятся лишь к предположениям о возможном произволе со стороны государства по отношению к вышеуказанным формам некоммерческих организаций.

Не согласившись с определением коллегии судей, Арыков Т.Дж. 6 августа 2024 года обратился с жалобой в Конституционный суд Кыргызской Республики.

В своей жалобе заявитель ссылается на часть 3 статьи 97 Конституции, гарантирующей каждому право оспорить конституционность закона и иных нормативных правовых актов, если считает, что ими нарушаются права и свободы, признаваемые ею.

Кроме того, он подчеркивает, что в обжалуемом определении коллегия судей не указала на нарушение требований к форме и содержанию, что свидетельствует о том, что ходатайство было подано в соответствии с установленными требованиями.

Заявитель также указывает, что судебная коллегия превысила свои полномочия, перейдя к рассмотрению ходатайства по существу. По его мнению, это выражается в том, что в определении изложены правовые позиции Конституционного суда, сделаны выводы в пользу конституционности оспариваемых положений, а также дано заключение относительно статуса иностранных некоммерческих организаций, их филиалов и представительств.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии обращения к производству, приходит к следующим выводам.

Конституция, предусматривая высокую степень доступности конституционного правосудия, тем не менее, устанавливает их пределы. Это означает, что гарантия доступности конституционного правосудия предполагает наличие условий допустимости обращений, которая не предусматривает возможность граждан по своему усмотрению определять форму и порядок обращения в Конституционный суд.

Статья 27 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики» включает в себя общие требования к обращению, которые должны содержать, в том числе конкретные основания к рассмотрению обращения. В статье 26 указанного конституционного Закона установлено, что основанием к рассмотрению дела является обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том - соответствует ли Конституции закон или иной

нормативный правовой акт. В понятие «содержание» включаются и конкретные, указанные в конституционном Законе основания к рассмотрению, в том числе, обязанность заявителя привести неопровержимые аргументы правового характера по поставленному им вопросу со ссылкой на соответствующие нормы Конституции, очевидно доказывающие обнаружившуюся неопределенность в конституционности оспариваемого правового регулирования. При этом системная связь между оспариваемыми нормами и Конституцией должна быть безусловной.

Конституционный суд отмечает, что определение коллегии судей Конституционного суда по вопросу принятия или отказа в принятии обращения к производству носит сугубо процессуальный характер, поскольку коллегия судей осуществляет проверку обращения на соответствие требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики». Строгое соблюдение этих требований является гарантией объективности возбуждения конституционного судопроизводства, определения предмета конституционной проверки и ее пределов.

Наряду с этим, коллегия судей в процессе установления оснований для вынесения определения осуществляет комплексный анализ норм законодательства, международного права, чтобы оценить наличие сомнения в конституционности оспариваемых норм. Это предполагает всестороннее изучение представленных материалов на предмет их соответствия нормам Конституции и оценку правомерности требований заявителя. В этой связи коллегия судей обязана обосновать свои доводы, предоставляя свою оценку оспариваемому правовому регулированию, при этом свободно может в своем определении сослаться на правовые позиции органа конституционного контроля, которые раскрывают суть и пределы реализации конституционных норм.

Правовые позиции Конституционного суда имеют общеправовое значение, сила которых заключается в их обязательности, в том числе для юридических и физических лиц. Они обуславливают за собой последствия нормативного характера и приобретают императивное значение.

Учитывая содержание проверки поставленных субъектом обращений правовых вопросов, осуществляемых коллегией судей в соответствие с требованиями конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд считает, что коллегия судей в этой части определения не вышла за рамки своих полномочий, а вынесла свое определение, мотивировав его в соответствии с правовыми позициями органа конституционного контроля, выраженными ранее.

Заявитель, обжалуя данное определение коллегии судей, не приводит новых доводов по существу своего предыдущего обращения. Отсутствие правовых оснований, опровергающих выводы коллегии судей и обуславливающих отмену обжалуемого определения свидетельствуют о повторении утверждений заявителя, которые не могут расцениваться как правовые аргументы, доказывающие наличие неопределенности в поставленном им вопросе о соответствии оспариваемых норм Конституции.

Соответственно, предметом обжалования заявителя остается правовая регламентация вопросов, связанных с установлением определенных требований для деятельности некоторых форм НКО, и последствий за их нарушение.

Установление законодателем санкций и иных последствий за нарушение требований Закона само по себе не может вызывать сомнения в их конституционности, поскольку это является логическим продолжением нормотворческой деятельности законодателя. Данная позиция вполне логична и является результатом баланса принципов правовой определенности и презумпции конституционности нормативных правовых актов.

Таким образом, коллегия судей правильно пришла к выводу о том, что придание статуса определенным субъектам ввиду каких-либо особенностей, в том числе, исходя от источника финансирования их деятельности, само по себе не влечет нарушение конституционных принципов, прав и свобод граждан. Также, как и установление дополнительных обязательств ввиду тех же особенностей априори не свидетельствует о произволе к этим субъектам со стороны государства.

В этой связи, Конституционный суд не находит оснований для удовлетворения жалобы заявителя и отмены определения коллегии судей от 18 июня 2024 года.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Жалобу Арыкова Тимура Дженишбековича, представляющего интересы общественного объединения «Бир Дуйно-Кыргызстан», на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 июня 2024 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

о разъяснении Решения Конституционного суда
Кыргызской Республики от 29 марта 2023 года в связи
с обращением председателя Верховного суда Кыргызской Республики
Базарбекова Замирбека Курамаевича

23 октября 2024 года

город Бишкек

№ 11-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего - Осконбаева Э.Ж., судей Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Нургазиевой М.Н, руководствуясь пунктом 3 части 2 статьи 38 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», подпунктом 3 пункта 104, пункта 105¹ Регламента Конституционного суда Кыргызской Республики, утвержденного постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 февраля 2022 года №02-П, рассмотрев в судебном заседании обращение председателя Верховного суда Кыргызской Республики Базарбекова З.К. о даче разъяснения Решения Конституционного суда от 29 марта 2023 года по делу о проверке конституционности части 5 статьи 80, статьи 95 Уголовного кодекса Кыргызской Республики и пункта 2 статьи 5 Закона Кыргызской Республики «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики, Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, Кодекса Кыргызской Республики о правонарушениях и внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики» от 28 октября 2021 года №126 в связи с обращениями Шарапова Ж., Матцакова С.А., Рамазановой Э.А., Байышова Н.Б.,

У С Т А Н О В И Л:

22 августа 2024 года в Конституционный суд Кыргызской Республики поступило обращение председателя Верховного суда Кыргызской Республики Базарбекова З. К. о разъяснении некоторых вопросов правоприменения законов Кыргызской Республики «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской Республики, Уголовный кодекс Кыргызской Республики)» и «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Уголовный кодекс Кыргызской Республики, Закон «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики, Кодекса Кыргызской Республики о проступках, Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики, Уголовно-

исполнительного кодекса Кыргызской Республики, Закона Кыргызской Республики «Об основах амнистии и порядке ее применения»)» в свете Решения Конституционного суда Кыргызской Республики от 29 марта 2023 года.

Как следует из обращения, Законом «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Уголовно-исполнительный и Уголовный кодексы)» от 24 июля 2024 года № 147 (далее – Закон), статьи 67 и 80 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (далее - УК) дополнены частями 4-1 и 5-1 соответственно.

Согласно этим изменениям, Верховный суд при разрешении вопроса, связанного с исполнением приговора суда иностранного государства в соответствии с главой 61 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской Республики (далее - УПК), определяет в своем постановлении вид колонии, соответствующий режиму исправительного учреждения, назначенного судом иностранного государства, без учета положений части 4 статьи 67 УК. Кроме этого, суд применяет порядок зачета времени содержания под стражей до вступления приговора суда иностранного государства в законную силу, установленный судом иностранного государства, не учитывая положения части 5 статьи 80 УК.

Субъект обращения считает, что, несмотря на предоставление Верховному суду дискреционных полномочий для определения типа колонии и расчета времени содержания под стражей, передача осужденного в Кыргызскую Республику возможна только при условии соответствия типа и режима исправительного учреждения требованиям иностранного суда. То есть, эти вопросы регулируются порядком, установленным иностранным судом, и лишь при его выполнении возможно отправление осужденного для отбывания наказания в Кыргызскую Республику.

Председатель Верховного суда отмечает, что содержание вышеуказанных нормативных положений отличается от общих норм, применяемых к лицам, осужденным в Кыргызской Республике.

Так, статьей 73 Уголовно-исполнительного кодекса Кыргызской Республики (далее – УИК) определено, что в каждой исправительной колонии (общего, строгого, особого режима) существуют условия отбывания наказания. В исправительных колониях общего режима отбывают наказание лица, впервые осужденные к лишению свободы на определенный срок. В то время как в законодательстве иностранного государства условия отбывания наказания, а также правила зачета срока содержания под стражей значительно строже.

То есть, если суд иностранного государства постановляет, что осужденный должен отбывать наказание в колонии строгого или особого режима, то экстрадированное лицо, независимо от того, осужден он впервые или нет, отбывает наказание в колонии такого же режима и в Кыргызской Республике.

Аналогично, Верховный суд не может применить и часть 5 статьи 80 УК, устанавливающую зачет срока содержания под стражей до вступления приговора в законную силу по правилу один день

под стражей за два дня лишения свободы к гражданину Кыргызской Республики, осужденному в иностранном государстве.

Таким образом, председатель Верховного суда подчеркивает, что при таком положении дел, признается приоритет законодательства иностранного государства над национальным, что в корне противоречит уголовному законодательству Кыргызской Республики.

Между тем, в настоящее время, как указано в письме, на основании ходатайства Генеральной прокуратуры на рассмотрение Верховного суда поступают десятки обращений об исполнении приговоров судов иностранного государства. При их изучении у Верховного суда возникает сомнение в том, не ухудшит ли применение части 4-1 статьи 67 и части 5-1 статьи 80 УК положение лиц, осужденных в иностранном государстве, и не поставит ли их в неравное положение с гражданами, осужденными в Кыргызской Республике.

Уголовное законодательство Кыргызской Республики основывается на Конституции, общепризнанных международных принципах и нормах, а также на международных договорах, вступивших в силу согласно национальному законодательству.

Постановлением Правительства от 17 января 2001 года №9 была утверждена Конвенция о передаче осужденных к лишению свободы для дальнейшего отбывания наказания, и Кыргызская Республика стала ее участником. Согласно этому документу лица, переданные для отбывания наказания, несут такие же правовые последствия, как и осужденные в государстве исполнения за аналогичное деяние, а государство исполнения приговора обеспечивает продолжение отбывания наказания в соответствии со своим законодательством, не ухудшая положение осужденного (статьи 12,14).

Кроме того, решением Конституционного суда от 29 марта 2023 года часть 5 статьи 80 УК была признана противоречащей частям 2, 4 статьи 56 Конституции. В связи с этим было указано, что до приведения статьи 80 УК в соответствие с Решением, срок содержания под стражей до вступления приговора в законную силу подлежит зачету из расчета один день под стражей за два дня лишения свободы.

Законом от 26 июля 2024 года № 149 отмеченное выше Решение было полностью реализовано, то есть, часть 5 статьи 80 УК была изложена в соответствующей редакции.

Автор обращения ссылается на часть 5 статьи 97 Конституции и нормы конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», согласно которым установление Конституционным судом неконституционности законов или их положений отменяет их действие на территории Кыргызской Республики, а также отменяет действие других нормативных правовых актов, основанных на законах или их положениях, признанных неконституционными, за исключением судебных решений.

Акты Конституционного суда обязательны для всех государственных органов, органов местного самоуправления, должностных лиц, общественных объединений, юридических и физических лиц и подлежат исполнению на всей территории республики. До приведения их в соответствие или отмены непосредственно применяются Конституция и решения Конституционного

суда. Юридическая сила решения о признании нормативного правового акта или его части неконституционным не может быть преодолена повторным принятием этого же нормативного правового акта или его части такого же содержания.

С учетом изложенного, председатель Верховного суда Базарбеков З.К. заключает, что возникшие в правоприменительной практике проблемы требуют разъяснения Решения Конституционного суда от 29 марта 2023 года и просит уточнить, не является ли Закон Кыргызской Республики от 24 июля 2024 года № 147 фактической отменой Решения Конституционного суда и не повлекут ли нововведения в уголовном законодательстве нарушения прав человека, закрепленных в Конституции.

Исследовав доводы председателя Верховного суда Кыргызской Республики, Конституционный суд приходит к следующим выводам.

1. Согласно подпункту 3 пункта 104 и пункту 105-1 Регламента Конституционного суда Кыргызской Республики, утвержденного постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 февраля 2022 года № 02-П, решение Конституционного суда может быть разъяснено только самим Конституционным судом по обращению суда (судьи) в связи с возникшими сложностями правоприменения. Это означает, что Конституционный суд разъясняет свои решения в рамках их предмета и только по вопросам, требующим дополнительного толкования, которые были рассмотрены и отражены в самом решении. В соответствии с главой 10 данного Регламента рассмотрение обращения суда (судьи) о разъяснении решения Конституционного суда осуществляется по письменной процедуре.

2. Конституционный суд, принимая решение, дает оценку как позиции законодателя или иного нормотворческого органа, так и ее пониманию правоприменителем, основываясь при этом на толковании положений Конституции. Тем самым только Конституционный суд выносит решения, имеющие общеобязательное значение для всех. Именно поэтому его акты являются окончательными, не могут быть пересмотрены другими органами или преодолены путем повторного принятия неконституционного законоположения, а также обязывают всех правоприменителей действовать в соответствии с правовыми позициями Конституционного суда.

Установление Конституционным судом неконституционности законов или их положений отменяет их действие на территории Кыргызской Республики, а также отменяет действие других нормативных правовых актов, основанных на законах или их положениях, признанных неконституционными. Это, в свою очередь, означает, что такая норма, по общему правилу, с момента вступления в силу решения Конституционного суда не должна толковаться каким-либо иным образом и применяться в каком-либо ином смысле.

Таким образом, решения Конституционного суда наделены высшей юридической силой, сопоставимого с самой Конституцией, и имеют сферу действия как во времени, так и в пространстве, а также по кругу лиц.

3. Предметом рассмотрения Конституционного суда в Решении от 29 марта 2023 года являлись часть 5 статьи 80, статья 95 УК и пункт 2 статьи 5 Закона «О введении в действие Уголовного кодекса,

Уголовно-процессуального кодекса, Кодекса о правонарушениях и внесении изменений в некоторые законодательные акты» от 28 октября 2021 года №126.

Так, оспариваемые нормы, касались вопросов отмены предоставления осужденным права снятия судимости до истечения срока ее погашения в случае их безупречного поведения, применения принципа действия уголовного закона во времени, в том числе в части переходного правосудия по УК 1997 года.

Конституционный суд отметил, что досрочное снятие судимости при безупречном поведении осужденного зависело от самого судимого, который принял решение о его исправлении, а суд лишь констатировал факт исправления на основании представленных документов. Это приводило к различиям в правоприменении и противоречию принципам справедливости и равенства перед судом. Возможность досрочного снятия судимости рассматривалась как льгота, а не гарантированное право, поэтому ее упразднение не нарушает конституционные права и свободы.

Однако как отмечено в упомянутом Решении отмена нормы об обратном действии во времени стала причиной возникновения неопределенности и сомнений в правоприменительной практике, что привело к ослаблению беспристрастности в судебном процессе, несоблюдению основных принципов правосудия, а также отклонению от требований ясности и четкости формулировки правовых норм. В этой связи оспариваемая норма рассматривалась как нарушающая конституционные права заявителя, поскольку принцип юридического равенства, основанный на положениях Конституции, требует, чтобы правовые нормы были определенными, точными, ясными, недвусмысленными и непротиворечивыми в действующей правовой системе. Несоблюдение данных критериев приводит к непоследовательности правоприменения, неоднозначности, произвольному применению правовых норм или отказу в признании права за отдельными лицами, нарушает конституционные гарантии государственной защиты на запрет отмены прав и свобод человека и на его судебную защиту.

Кроме этого, этим же Решением оспаривалась норма, устанавливающая зачет одного дня содержания под стражей за один день лишения свободы до вступления приговора в законную силу. Данное нормативное положение было изменено с введением в действие нового УК. В отличие от нормы УК 1997 года, которая позволяла засчитывать один день содержания под стражей за два дня лишения свободы, редакция на момент рассмотрения органом конституционного контроля предусматривала, что один день содержания под стражей приравнивается к одному дню лишения свободы.

В указанном Решении суд признал, что законодательство Кыргызской Республики допускает содержание под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений в условиях, сопоставимых по степени изоляции с самыми строгими режимами мест лишения свободы, куда направляются осужденные по вступившему в силу приговору суда для отбытия наказания, что не соразмерно целям этой меры пресечения.

Недостаточное личное пространство, время прогулок на свежем воздухе, ненадлежащее отопление, недостаточное естественное освещение и вентиляция представляют собой унижающие условия содержания в местах предварительного заключения, создают условия, которые приводят к

жестокому, бесчеловечному и унижающему достоинство обращению, сопоставимые применению пыток, разрушая при этом психологическое и физическое состояние человека.

В связи с чем, Конституционный суд постановил, что действующая модель зачета меры пресечения в виде заключения под стражу в срок уголовного наказания нарушает ранее предоставленное государством право осужденных на компенсацию издержек досудебного производства. Это создавало неравные условия для осужденных по сравнению с лицами, наказания которых были зачтены по правилам, действовавшим до вступления оспариваемого законоположения в силу. Это привело к противоречию конституционного запрета на отмену или умаление права и свободы человека, а также принципа, согласно которому никто не может подвергаться пыткам и другим бесчеловечным, жестоким или унижающим достоинство видам обращения или наказания.

4. В силу требований части 2 статьи 53 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики» исполнительные и законодательные органы государственной власти обязаны обеспечить неукоснительное исполнение решений Конституционного суда в точном соответствии с его смыслом.

На основании этого Решение Конституционного суда от 29 марта 2023 года было реализовано в установленном порядке Законом от 26 июля 2024 года № 149. Этим Законом внесены изменения, согласно которым правила УК 1997 года о погашении и снятии судимости распространяются на лиц, совершивших преступления до вступления в силу нового УК, за исключением случаев, когда предусмотрено смягчение уголовно-правовых последствий. Также, срок содержания под стражей до вступления приговора в законную силу засчитывается из расчета один день под стражей за два дня лишения свободы, как это было ранее предусмотрено в УК 1997 года.

Таким образом, цель Конституционного суда по устранению неопределенности в правоприменительной практике и обеспечению конституционных прав граждан были достигнуты посредством внесения соответствующих изменений в законодательство.

5. Что касается сомнений, обозначенных Председателем Верховного суда о том, что не приведет ли применение нового регулирования вопросов экстрадиции, предусмотренных статьями 67 и 80 УК, к ухудшению положения экстрадированных лиц и нарушению прав человека, закрепленных в Конституции, а также фактической отмене Решения Конституционного суда от 29 марта 2023 года, необходимо отметить следующее.

Как указано в Законе, внесенные поправки, в том числе часть 5-1 статьи 80 УК, направлены на обеспечение реализации права граждан Кыргызской Республики или лиц без гражданства, постоянно проживающих на территории Кыргызской Республики, на передачу в Кыргызскую Республику для дальнейшего отбывания наказания (экстрадиция).

Согласно этой норме, порядок зачета времени содержания под стражей до вступления в законную силу приговора суда иностранного государства применяется без учета положений части 5 статьи 80 УК. Это означает, что если законодательство иностранного государства не предусматривает зачет одного дня под стражей за два дня лишения свободы, то такой пересчет не применяется.

В контексте рассматриваемого обращения необходимо отметить, что приведенная часть 5 статьи 80 УК в соответствии с вышеуказанным Решением является нормой общего характера и, соответственно, правила сложения наказаний и зачета времени содержания под стражей применимы ко всем субъектам, находящимся в подобной ситуации.

Тогда как, часть 5-1 статьи 80 УК предусматривает специальные правила для случаев, когда речь идет об исполнении приговора иностранного суда. Такая регламентация отклоняется от общих правил, определенных в части 5 статьи 80 УК, тем самым, устанавливая особый порядок зачета времени содержания под стражей для лиц, переданных в Кыргызскую Республику для отбывания наказания. Эти положения применяются в специфических случаях международного сотрудничества по уголовным делам.

Таким образом, нововведения об экстрадиции являются специальными нормами, регулирующими особые случаи, и не охватываются Решением Конституционного суда от 29 марта 2023 года. Иными словами, эти положения выходят за рамки предмета рассмотрения указанного Решения, соответственно, не могут рассматриваться как форма его преодоления.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПО С Т А Н О В И Л:

1. Закон Кыргызской Республики «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Кыргызской Республики (в Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской Республики, Уголовный кодекс Кыргызской Республики)», регулирующий вопросы экстрадиции, выходит за рамки предмета Решения Конституционного суда от 29 марта 2023 года, соответственно, не является формой преодоления данного Решения.

2. Настоящее Постановление, как содержащее разъяснение Решения Конституционного суда от 29 марта 2023 года с момента подписания становится неотъемлемой его частью.

3. Постановление окончательное, обжалованию не подлежит, обязательно для всех государственных органов, должностных, юридических и физических лиц, подлежит исполнению на всей территории республики.

4. Опубликовать настоящее Постановление в официальных изданиях органов государственной власти, на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

О внесении изменений в Регламент Конституционного суда
Кыргызской Республики, утвержденного постановлением
Конституционного суда Кыргызской Республики
от 18 февраля 2022 года № 02-П

17 декабря 2024 года

город Бишкек

№ 12-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего - Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А., в целях эффективной организации деятельности Конституционного суда и в соответствии с частью 2 статьи 4 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики»

ПО С Т А Н О В Л Я Е Т:

1. Внести в Регламент Конституционного суда Кыргызской Республики, утвержденный постановлением Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 февраля 2022 года № 02-П, следующие изменения:

1) в главе 8. «Подготовка и назначение дела к слушанию»:

а) в подпункте 2 пункта 44 после слов «иных лиц» дополнить словами «, в том числе в онлайн формате»;

б) дополнить главу 8 пунктом 44¹ следующего содержания:

«44¹. Если подготовка и назначение дела к рассмотрению проводятся в режиме онлайн, участники информируются обо всех технических данных подключения такого режима и применении записи их участия (разъяснений для них, их опроса и иных форм участия).»;

2) в главе 10. «Порядок рассмотрения дел в Конституционном суде»:

а) в параграфе §1. «Рассмотрение дел при устных заседаниях» пункт 83 дополнить новым абзацем следующего содержания:

«Аудио и видеозаписи заседания могут быть размещены на официальном сайте Конституционного суда и иных платформах в установленном законодательством порядке.»;

б) в пункте 104 параграфа §5. «Рассмотрение дел по письменной процедуре»:

- подпункт 3 пункта 104 изложить в следующей редакции:

«З) по обращению суда (судьи), в случае возникновения вопроса о конституционности нормативного правового акта, от которого зависит решение дела;»;

- дополнить пункт 104 подпунктом 6 следующего содержания:

«б) о даче разъяснения решения, заключения Конституционного суда в виду возникновения проблем в правоприменении.»;

в) пункт 105¹ признать утратившим силу;

г) дополнить пунктом 110¹ следующего содержания:

«110¹. Решения и заключения Конституционного суда могут быть официально разъяснены самим судом. При поступлении такого обращения Конституционный суд сам определяет возможность дачи разъяснения своего решения, заключения.

В случае дачи разъяснения решения, заключения Конституционный суд принимает постановление, которое является неотъемлемой частью такого решения, заключения.».

2. Настоящее постановление вступает в силу со дня его принятия.

3. Опубликовать настоящее постановление на официальном сайте Конституционного суда Кыргызской Республики и в «Вестнике Конституционного суда Кыргызской Республики».

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

по жалобе Общественного фонда «Правовая клиника «Адилет» на определение коллегии судей
Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 ноября 2024 года

26 декабря 2024 года

город Бишкек

№ 13-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осконбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жолдошевой Л.Ч., Жумабаева Л.П., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Айтмырзаеве М.Э, руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Общественного фонда «Правовая клиника «Адилет» на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 ноября 2024 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству Общественного фонда «Правовая клиника «Адилет», заслушав информацию судьи-докладчика Шаршеналиева Ж.А., Конституционный суд Кыргызской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 21 октября 2024 года поступило ходатайство Общественного фонда «Правовая клиника «Адилет» в лице директора Джакуповой Ч.И. о проверке соответствия частей 7, 8, 9, 10, 11 статьи 2 Закона Кыргызской Республики «О некоммерческих организациях» части 2 статьи 2, части 1 статьи 8, частям 2, 4, 5 статьи 23, абзацу второму части 1 статьи 24, частям 1, 2, 3 статьи 32, части 1 статьи 33, частям 2, 4, 5, 6 статьи 37 Конституции Кыргызской Республики.

Как следовало из ходатайства, оспариваемые нормы определяют понятия некоммерческой организации (далее - НКО), выполняющих функции иностранного представителя, и политической деятельности, охватывающей широкий спектр действий, включая участие в публичных мероприятиях, выборных процессах, взаимодействие с органами власти и формирование общественно-политических взглядов и другие.

Заявитель утверждает, что эти нормы нарушают конституционные принципы народовластия, которые гарантируют свободный доступ граждан к управлению делами государства и общества. Деятельность гражданского общества, включая НКО, является важным инструментом реализации демократических свобод, представления интересов граждан и осуществления общественного контроля.

В обоснование своих доводов заявитель сослалась на заключение Европейской комиссии за демократию через право (далее - Венецианской комиссии) от 14 октября 2024 года к Закону Кыргызской Республики «О внесении изменений в Закон Кыргызской Республики «О некоммерческих организациях» от 2 апреля 2024 года, в котором подчеркивается обязанность государств уважать, защищать и содействовать реализации прав на свободу ассоциации, выражения мнений, неприкосновенность частной жизни и свободу от дискриминации.

Субъект обращения отметила о широкой трактовке понятия политической деятельности, которая охватывает значительное количество действий НКО, тем самым позволяя государству квалифицировать их как политические независимо от целевого назначения. Такое определение, по мнению заявителя, чрезмерно ограничивает права и свободы, фактически препятствуя гражданам в решении значимых государственных и общественных вопросов.

Ссылаясь на статьи 36 и 33 Конституции, заявитель указала, что запрет на участие НКО с иностранным финансированием в политической деятельности нарушает права на свободу объединения, поиск и распространение информации. Это ограничение также не отвечает целям статьи 23 Конституции. Таким образом, установление государственного контроля за деятельностью

НКО лишает его возможности распространять важную информацию и снижает уровень общественной активности и ослабляя взаимодействие с государственными институтами.

Джакупова Ч.И. подчеркнула, что участие НКО в политической деятельности при иностранном финансировании автоматически приводит к их отнесению к категории «иностранцев», даже при незначительных суммах финансирования. Закон «О некоммерческих организациях» не устанавливает минимальных требований к размеру иностранного финансирования и не различает его источники, а это, как отмечается в заключении Венецианской комиссии, порождает неясность и непредсказуемость в применении Закона.

В данном контексте заявитель также обратила внимание на необходимость для государств воздерживаться от навешивания негативных ярлыков на НКО с иностранным финансированием, поскольку это подрывает общественное доверие к ним и создает неоправданные препятствия для их законной деятельности.

Запрет на участие таких НКО в политической деятельности, включая распространение информации о государственных органах, несоразмерен целям обеспечения государственной безопасности или защиты от внешнего вмешательства, а наоборот, нарушает права граждан на выражение мнения и участие в обсуждении значимых для государства и общества проблем.

Оспариваемые нормы также создают серьезные правовые препятствия для реализации гражданами права участвовать в обсуждении и принятии законов и решений республиканского и местного значения, предусмотренных рядом частей статьи 37 Конституции.

Кроме этого, в ходатайстве было отмечено, что особый правовой режим для НКО с иностранным финансированием, включая повышенную отчетность и публикацию данных, не распространяется на другие аналогичные организации. Это нарушает запрет на дискриминацию, установленный статьей 24 Конституции, по признакам политических убеждений, имущественного положения и другим основаниям.

Таким образом, заявитель подчеркивает, что установление таких ограничений снижает уровень общественной активности, ослабляет взаимодействие с государственными институтами и подрывает доверие к НКО, препятствуя их законной деятельности.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 ноября 2024 года в принятии к производству обращения Общественного фонда «Правовая клиника «Адилет» было отказано ввиду несоответствия обращения по форме и содержанию требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

В определении коллегии судей Конституционного суда было отмечено, что согласно дефиниции, содержащейся в одной из оспариваемых норм, НКО, выполняющей функции иностранного представителя, признается некоммерческой организацией, созданная в Кыргызской Республике, которая получает денежные средства и иное имущество от иностранных государств, их государственных органов, международных и иностранных организаций, иностранных граждан, лиц без гражданства либо уполномоченных ими лиц, получающих денежные средства и иное имущество

от указанных источников (за исключением открытых акционерных обществ с государственным участием и их дочерних обществ), и которая участвует, в том числе в интересах иностранных источников, в политической деятельности, осуществляемой на территории Кыргызской Республики.

Эта дефиниция устанавливает критерии, на основании которых НКО признается выполняющей функции иностранного представителя. Основными критериями являются получение организацией средств от иностранных источников и участие в политической деятельности, что, по сути, не запрещает ее участие в политической деятельности, а лишь указывает, в системной связи со статьей 17¹ Закона Кыргызской Республики «О некоммерческих организациях», на определенный статус такой НКО, который сопряжен с определенными обязанностями.

В понятие «содержание», как указал Конституционный суд Кыргызской Республики в своем постановлении от 26 сентября 2024 года, включаются и конкретные, указанные в конституционном Законе основания к рассмотрению, в том числе, обязанность заявителя привести неопровержимые аргументы правового характера по поставленному им вопросу со ссылкой на соответствующие нормы Конституции, очевидно доказывающие возможную неопределенность в конституционности оспариваемого правового регулирования.

Однако заявитель не представила таких правовых аргументов, ограничившись лишь заявлением о нарушении прав НКО на основании ее субъективной интерпретации оспариваемых норм. Следовательно, утверждения о том, что оспариваемые нормы устанавливают запрет на участие НКО, выполняющих функции иностранного представителя, в политической деятельности, осуществляемой на территории Кыргызской Республики, не могут служить основанием для рассмотрения дела в порядке конституционного судопроизводства, поскольку оспариваемые нормы не содержат каких-либо нормативных положений запретительного характера.

В данном контексте коллегия судей отметила, что Конституционный суд в своем вышеотмеченном постановлении, признав обоснованность выводов коллегии судей о придании статуса определенным субъектам ввиду особенностей их деятельности, в том числе, исходя из источника финансирования, указал, что это само по себе не влечет нарушения конституционных принципов, прав и свобод граждан. Также, как и установление дополнительных обязательств ввиду тех же особенностей, априори не свидетельствует о произволе к этим субъектам со стороны государства.

Таким образом, коллегия судей считает, что доводы заявителя не находят объективного подтверждения в тексте оспариваемых норм.

Не согласившись с определением коллегии судей, Джакупова Ч.И. 26 ноября 2024 года обратилась с жалобой в Конституционный суд Кыргызской Республики.

Заявитель утверждает, что при подготовке и подаче обращения были соблюдены общие требования, установленные статьей 27 конституционного Закона Кыргызской Республики «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

По ее мнению, коллегия судей, заявив об отсутствии неопровержимых правовых аргументов, подтверждающих системную связь между оспариваемыми нормами и Конституцией, не провела всестороннего изучения ходатайства. Доводы, представленные в обращении, содержат четкую правовую позицию и указывают на правовую неопределенность, а каждое оспариваемое положение было подкреплено конкретными аргументами и примерами, демонстрирующими риски противоречия Конституции, которые влияют на деятельность некоммерческих организаций.

С учетом изложенного, Джакупова Ч.И. просит отменить обжалуемое определение коллегии судей и принять ее обращение к производству.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии обращения к производству, приходит к следующим выводам.

Рассматривая жалобу, Конституционный суд осуществляет правовую оценку выводов коллегии судей в порядке пересмотра ее определения строго в пределах аргументов и требований, изложенных в обращении, а также на основе доводов, направленных на опровержение выводов коллегии судей.

Коллегия судей осуществляет проверку обращения на соответствие требованиям конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики». Строгое соблюдение этих требований гарантирует объективность возбуждения конституционного судопроизводства, точное определение предмета конституционной проверки и установление ее пределов. Кроме этого, как это было указано в постановлении Конституционного суда от 26 сентября 2024 года, коллегия судей проводит всесторонний анализ норм законодательства и международного права с целью установления оснований для принятия решения. Это включает детальное изучение представленных материалов на предмет их соответствия нормам Конституции, а также правовую оценку обоснованности требований заявителя и наличия сомнений в конституционности оспариваемых норм.

Исходя из содержания ходатайства и жалобы, оспариваемые нормы ограничивают конституционные права НКО на свободу объединений и выражение мнения, препятствуют их участию в общественной и политической жизни страны. Присвоение статуса «иностранного представителя» в сочетании с широкой трактовкой понятия «политическая деятельность» и усиленным государственным контролем, ограничивает гарантированные Конституцией права на свободу объединений, свободу слова, а также право граждан на реальный доступ в управлении делами государства.

Государство несет ответственность за регулирование деятельности НКО, опираясь на принципы независимости, суверенитета, демократии и равенства. Эти вопросы относятся к дискреционным полномочиям законодателя, который вправе устанавливать нормы, обеспечивающие как свободу деятельности НКО, так и защиту общественных интересов.

Введение особого правового статуса для НКО с иностранным финансированием является мерой, позволяющей обеспечить прозрачность их участия в политической деятельности.

Законодатель, реализуя свою дискрецию, может определять дополнительные критерии и механизмы контроля в целях предотвращения возможного внешнего влияния на внутренние дела государства. Такой подход необходим для сохранения баланса между свободой ассоциаций и необходимостью защиты общественных интересов, оставаясь в рамках конституционных принципов.

Следует отметить, что оспариваемые нормы не вводят запрета на политическую деятельность НКО, а лишь устанавливают дополнительные обязательства, направленные на укрепление прозрачности и доверия к их намерениям. НКО, независимо от их целей и задач, вправе организовывать мероприятия, направленные на обсуждение политических вопросов, участвовать в формировании общественного мнения, влиять на решения государственных органов через законные способы, включая публичные обращения.

Соответственно, НКО сохраняют возможность выражать свои взгляды, защищать интересы граждан и участвовать в общественно значимых процессах.

Конституционный суд в своем Решении от 7 июня 2023 года указал, что критерии для установления адекватной специфики правового регулирования деятельности разных общественных объединений основываются на различиях причин их создания и особенностей, преследуемых ими целей. При этом не маловажным фактором выступает интерес государства, основанный на их специальном правовом статусе, следовательно, различия в содержании предоставляемых сводных информациях в зависимости от специфики и характера деятельности общественных объединений нельзя расценивать как неравное отношение к тождественным субъектам и нарушение конституционного принципа равенства всех перед законом и судом и запрета на дискриминацию.

В своей жалобе субъект обращения ссылается на заключение Венецианской комиссии, подчеркивая сходство правовых обоснований заявителя с позициями данного международного органа. Однако сама Венецианская комиссия в том же документе отмечает, что оспариваемые нормы Закона Кыргызской Республики «О некоммерческих организациях» (части 7-11 статьи 2) не вводят прямого запрета на деятельность НКО, а лишь ставится вопрос о том, ограничивают ли эти нормы работу организаций, выполняющих функции иностранного представителя (пункт 57).

Таким образом, Конституционный суд не находит достаточных правовых оснований, опровергающих выводы коллегии судей и обуславливающих отмену определения коллегии судей Конституционного суда от 18 ноября 2024 года.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Жалобу директора общественного фонда «Правовая клиника «Адилет» Джакуповой Чолпон Идиновны, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 18 ноября 2024 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПОСТАНОВЛЕНИЕ

по жалобе Ирискулбекова Эркинбека Белековича, представляющего интересы Аблабекова Айдары Акылбековича на определение коллегии судей
Конституционного суда Кыргызской Республики от 21 октября 2024 года

26 декабря 2024 года

город Бишкек

№ 14-П

Конституционный суд Кыргызской Республики в составе: председательствующего Осмонбаева Э.Ж., судей Айдарбековой Ч.А., Бобукеевой М.Р., Дуйшеева К.А., Жумабаева Л.П., Жолдошевой Л.Ч., Касымалиева М.Ш., Кыдырбаева К.Дж., Шаршеналиева Ж.А. при секретаре Таалайбекове А.Т., руководствуясь частью 5 статьи 30 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», рассмотрел в судебном заседании жалобу Ирискулбекова Э.Б., представляющего интересы Аблабекова А.А., на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 21 октября 2024 года.

Исследовав доводы, изложенные в жалобе, и материалы по ходатайству Ирискулбекова Э.Б., представляющего интересы Аблабекова А.А., Конституционный суд Кыргызской Республики

УСТАНОВИЛ:

В Конституционный суд Кыргызской Республики 20 сентября 2024 года поступило ходатайство Ирискулбекова Э.Б., представляющего интересы Аблабекова А.А., с просьбой проверить положения пункта 2 части 1 статьи 154 Уголовно-процессуального кодекса Кыргызской

Республики (далее — УПК) на соответствие части 2 статьи 24, части 2 статьи 59 Конституции Кыргызской Республики.

Согласно содержанию ходатайства, следственными органами ГУВД города Бишкек были вынесены постановления о привлечении Аблабекова А.А. в качестве обвиняемого в совершении преступлений, предусмотренных пунктом 1 части 4 статьи 209 Уголовного кодекса Кыргызской Республики (мошенничество), по двум эпизодам, связанным с причинением имущественного ущерба заявителям А.Т. и А.Э.

По версии следствия, оба эпизода объединяет использование обвиняемым устных договоренностей и посредничества третьих лиц для получения имущественной выгоды, что привело к причинению заявителям материального ущерба в особо крупном размере. В первом случае обвинение основывается на устной сделке, по которой А.Т., не являющийся собственником автомобиля марки «Мерседес Бенц», передал его Аблабекову А.А., при этом обязательства по возврату денежных средств, установленные в последующем договором займа, не были выполнены.

Заявитель полагает, что обвинение не связано с фактом завладения чужим имуществом, а касается неисполнения условий устной сделки, при этом собственник автомашины А.К. и его представитель К.К., действующий по доверенности, не заявляли претензий к обвиняемому. Основным доказательством в рамках расследования являются показания А.Т. и его брата Н.Т., которые ссылаются на устную сделку.

Во втором случае обвинение основывается на заявлении А.Э., которая утверждает, что Аблабеков А.А. под предлогом приумножения денежных средств получил деньги через её сына А.К., при этом сама она не была знакома с обвиняемым и сделок с ним не заключала. Основанием для возбуждения уголовного дела послужили показания потерпевшей и её сына, однако заявитель считает, что фактические обстоятельства передачи денежных средств и причинения ущерба следствием не установлены.

Таким образом, как указано в ходатайстве, обстоятельства обоих уголовных дел указывают на наличие гражданско-правовых отношений между сторонами. В связи с этим, неисполнение или ненадлежащее исполнение условий сделок не должно являться основанием для возбуждения уголовного дела. В ходатайстве также подчеркивается существующая практика незаконного привлечения к уголовной ответственности за неисполнение гражданско-правовых обязательств, особенно по устным сделкам, что нарушает основные принципы правового государства.

Правовой основой для таких действий органов следствия является оспариваемое положение пункта 2 части 1 статьи 154 УПК, которое устанавливает недопустимость возбуждения уголовного дела за неисполнение или ненадлежащее исполнение гражданско-правовых сделок, совершенных исключительно в письменной форме. Это положение, по мнению заявителя, противоречит части 2 статьи 59 Конституции, согласно которой никто не может быть лишен свободы только на основании невозможности исполнения гражданско-правового обязательства.

В поддержку своих доводов заявитель ссылается на Решение Конституционной палаты Верховного суда Кыргызской Республики от 7 мая 2014 года, в котором указано, что уголовное преследование не может использоваться как инструмент давления для выполнения гражданско-правовых обязательств в отсутствие признаков преступных намерений.

Кроме того, по мнению заявителя, оспариваемое положение противоречит части 2 статьи 24 Конституции, которая гарантирует равенство всех перед законом и судом. Введение различий между письменными и устными сделками, при этом предоставляя защиту от уголовного преследования лишь по письменным договорам, создает необоснованное неравенство, ставя участников устных сделок в более уязвимое положение с точки зрения уголовного права.

С учетом изложенного заявитель просит признать нормативное положение пункта 2 части 1 статьи 154 УПК, выраженное словами «в письменной форме», противоречащим Конституции Кыргызской Республики.

Определением коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 21 октября 2024 года в принятии к производству обращения Ирискулбекова Э.Б., представляющего интересы Аблабекова А.А., было отказано.

В отмеченном акте коллегии судей указано, что доводы заявителя о неконституционности оспариваемого положения сводятся исключительно к изложению фактов расследования одного конкретного уголовного дела и не содержат достаточного правового обоснования, соответствующего регулятивной силе оспариваемого нормативного положения Конституции. Иными словами, решение органа следствия по конкретному делу не может рассматриваться как основание для возникновения сомнений в конституционной правомерности соответствующей нормы права. Рассмотрение фактических обстоятельств расследования, на которые ссылается заявитель, выходит за рамки компетенции Конституционного суда, определенной статьей 97 Конституции и статьей 4 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики».

Не согласившись с определением коллегии судей, Ирискулбеков Э.Б. 13 ноября 2024 года обратился с жалобой в Конституционный суд Кыргызской Республики.

Заявитель утверждает, что определение коллегии судей Конституционного суда об отказе в принятии ходатайства к производству является необоснованным, поскольку, по его мнению, в ходатайстве содержатся правовые аргументы, обосновывающие требование о проверке конституционности оспариваемой нормы. В частности, заявитель указывает, что оспариваемая норма вводит необоснованные различия между сделками, заключенными в письменной и устной формах, и тем самым нарушает принцип равенства перед законом, гарантированный Конституцией.

Заявитель также отмечает, что данное различие не имеет оправданной правовой цели и не соответствует принципу соразмерности ограничений общественно-значимым целям.

Ирискулбеков Э.Б. настаивает на том, что его ходатайство соответствует требованиям конституционного Закона, поскольку оспариваемая норма касается не только конкретного дела, но и

может повлиять на защиту конституционных прав других граждан, создавая риски для их прав в случаях, когда сделка заключена в устной форме.

Согласно заявителю, отказ в принятии ходатайства нарушает его право на доступ к правосудию, гарантированное статьей 97 Конституции, и нарушает принцип равенства перед законом. Заявитель также утверждает, что Конституционный суд обязан рассмотреть не только текст закона, но и его практическое применение, поскольку именно это позволяет оценить соответствие нормы конституционным принципам.

В связи с изложенным, заявитель просит отменить определение коллегии судей от 21 октября 2024 года, принять к производству ходатайство о проверке конституционности нормативного положения пункта 2 части 1 статьи 154 УПК, выраженного словами «в письменной форме», и рассмотреть жалобу по процедуре устного разбирательства с обязательным участием заявителя.

Конституционный суд Кыргызской Республики, обсудив доводы заявителя и основания отказа коллегии судей в принятии обращения к производству, приходит к следующим выводам.

В соответствии с конституционным Законом «О Конституционном суде Кыргызской Республики», все заявители при обращении в орган конституционного контроля обязаны соблюдать определенные требования, установленные к форме, содержанию обращения, к субъектному составу и процедуре подачи обращения (статьи 4, 19-28). Эти требования направлены на обеспечение системности и обоснованности обращений, что является важным элементом в защите прав и свобод человека и гражданина.

Одним из неперемennых условий относительно содержания обращения, представляемых физическими лицами, является предоставление позиции заявителя по поставленному им вопросу и его правовое обоснование в системной связи с нормами Конституции, закрепляющими гарантии прав и свобод человека и гражданина. Такое обоснование должно показать, каким образом, по мнению заявителя, действия или применение оспариваемой нормы нарушают конституционные права и свободы граждан.

Коллегия судей, руководствуясь в процессе установления оснований для принятия определения, осуществляет комплексный и всесторонний анализ законодательства, международного права, а также всех представленных материалов. Такой подход направлен на выявление возможных сомнений в конституционности оспариваемых норм, оценку их соответствия Конституции и обоснованности доводов заявителя. В этой связи, мотивируя свой отказ в принятии обращения к производству, коллегия судей вправе привести свои доводы, которые не затрагивают существо самого вопроса.

Заявитель в своем ходатайстве обращается к институту отказа в возбуждении уголовного дела при неисполнении или ненадлежащем исполнении гражданско-правовых сделок, совершенных в письменной форме, либо рассматриваемых в суде. По мнению заявителя, данное положение нарушает принцип равенства перед законом и судом, предоставляя защиту от уголовного преследования только лицам, участвующим в письменных сделках, тем самым лишая такой защиты

тех, кто участвует в устных сделках. Кроме того, оно нарушает положение о недопустимости лишения свободы исключительно из-за невозможности выполнения гражданско-правового обязательства (часть 2 статьи 24, часть 2 статьи 59 Конституции).

Конституционный суд отмечает, что пункт 2 части 1 статьи 154 УПК направлен на разграничение гражданско-правовой и уголовно-правовой ответственности и обеспечивает гарантии в правовом государстве, позволяющей избежать ситуации, когда человек может быть лишен свободы из-за неисполнения гражданских обязательств. Гражданско-правовые споры, возникающие из неисполнения или ненадлежащего исполнения обязательств, по своей природе не связаны с общественной опасностью и должны решаться в рамках гражданского судопроизводства.

Под гражданско-правовым обязательством в соответствии с Гражданским кодексом понимается обязательство, возникающее из оснований, предусмотренных законодательством, а также из действий граждан и юридических лиц, которые хотя и не предусмотрены им, но в силу общих начал и смысла гражданского законодательства порождают гражданские права и обязанности (статья 7).

Среди таких оснований выступают сделки, совершаемые как в письменной, так и в устной форме. Обе категории сделок имеют общие правовые последствия, связанные с возникновением обязательств и возможностью их исполнения или оспаривания в суде. Однако различия в форме сделки, доказательной силе и правовых последствиях обусловлены особенностями каждой из этих форм.

Письменные сделки обеспечивают большую правовую определенность, доказательную силу и меньшее количество рисков для сторон, чем устные сделки, которые могут быть сложнее для доказательства и исполнения в случае возникновения споров. Что касается устных сделок, то Гражданский кодекс не исключает их заключение во всех случаях, когда законом или соглашением сторон не требуется письменная (простая или нотариальная) форма. Вместе с тем данный Кодекс ограничивает совершение сделок в устной форме по признаку субъектного состава и суммы, составляющей ее предмет, который не должен превышать размер расчетного показателя более чем в десять раз (статья 177 Гражданского кодекса).

Таким образом, законодатель, вводя различия между письменными и устными сделками, преследовал цель упорядочения правовых норм и обеспечения должной доказательности гражданско-правовых договоренностей в случае возникновения споров, исходя, во-первых, из значительности суммы сделки и, во-вторых, преследуя цель упрощения порядка совершения несущественных сделок. Учитывая это, такой подход законодателя к защите граждан от уголовного преследования за гражданско - правовые обязательства не является сомнительным.

Совершенно другое дело, когда гражданско-правовая сделка может использоваться для прикрытия преступной деятельности или для достижения преступных целей, в том числе путем заключения мнимой сделки в форме, не отвечающем требованиям гражданского законодательства, и без намерения создать юридические последствия.

Конституционный суд также считает, что существующий правовой институт досудебного производства в достаточной мере способен оценить имело ли место в действительности определенное событие, возникло ли оно в результате противоправных действий или же объективных жизненных обстоятельств, присутствуют ли при этом признаки гражданско-правового правонарушения или уголовного преступления.

Таким образом, доводы заявителя о наличии в следственной практике тенденции неправомерного привлечения к уголовной ответственности лиц за неисполнение гражданско-правовых обязательств, возникших из устных сделок, не могут расцениваться как правовые доводы, подтверждающие существование неопределенности относительно соответствия оспариваемого нормативного положения указанным в требованиях заявителя нормам Конституции. Такой же вывод коллегии судей, отмеченный в обжалуемом определении, является правомерным, в связи с чем Конституционный суд не находит оснований для его отмены.

В отношении просьбы заявителя о рассмотрении жалобы по процедуре устного разбирательства с обязательным участием заявителя, Конституционный суд отмечает, что на стадии рассмотрения вопроса о допустимости обращения в конституционном судопроизводстве, включая оценку выводов коллегии судей на стадии обжалования его акта, субъекты обращения не приобретают статус участников судопроизводства и их просьбы, требования об участии на заседании Конституционного суда не могут быть приняты им во внимание. Исходя из существа, поставленных вопросов в обращении и в жалобе заявителя, Конституционный суд не усмотрел необходимости проведения заседания по процедуре устного судебного разбирательства.

На основании вышеизложенного, руководствуясь частью 5 статьи 30, статьями 38, 48, 49, частью 1 статьи 52 конституционного Закона «О Конституционном суде Кыргызской Республики», Конституционный суд Кыргызской Республики

ПО С Т А Н О В И Л:

1. Жалобу Ирискулбекова Эркинбека Белековича, представляющего интересы Аблабекова Айдара Акылбековича, на определение коллегии судей Конституционного суда Кыргызской Республики от 21 октября 2024 года оставить без удовлетворения.

2. Настоящее постановление является окончательным, обжалованию не подлежит и вступает в силу с момента подписания.

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**ЭЛ АРАЛЫК КЫЗМАТТАШТЫК, КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН ӨКҮЛДӨРҮНҮН ЭЛ АРАЛЫК КОНФЕРЕНЦИЯЛАРГА
ЖАНА СЕМИНАРЛАРГА КАТЫШУУСУ, ЧЫГЫП СҮЙЛӨГӨН СӨЗДӨРҮ ЖАНА ИШ
ТАЖРЫЙБАСЫ МЕНЕН АЛМАШУУЛАР**

**МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО, УЧАСТИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА МЕЖДУНАРОДНЫХ
КОНФЕРЕНЦИЯХ И СЕМИНАРАХ, ВЫСТУПЛЕНИЯ И ОБМЕН ОПЫТОМ РАБОТЫ**

**INTERNATIONAL COOPERATION, PARTICIPATION OF REPRESENTATIVES OF THE
CONSTITUTIONAL COURT OF THE KYRGYZ REPUBLIC IN INTERNATIONAL
CONFERENCES AND SEMINARS, PRESENTATIONS AND EXCHANGE OF THEIR WORK
EXPERIENCE**

1. 2024-жылдын 4-5-апрели, Минск шаары, Беларусь Республикасынын Конституциялык сотунун 30 жылдыгына арналган “Конституциянын үстөмдүгү: конституциялык өзгөртүүлөр жана конституциялык көзөмөлдүн азыркы өнүгүшү» аттуу эл аралык конференция.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасы Эмиль Осонбаев жана Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы Меергуль Бобукеева Беларусь Республикасынын Конституциялык сотунун 30 жылдыгына арналган “Конституциянын үстөмдүгү:

конституциялык өзгөртүүлөр жана конституциялык көзөмөлдүн азыркы өнүгүшү” аттуу эл аралык конференцияга катышты. 2024-жылдын 4-5-апрелинде Минск шаарында өткөн бул конференция КМШ өлкөлөрүнүн конституциялык сотторунун жетекчилерин чогултту.

Конференция конституциялык көзөмөлдү жүзөгө ашыруу жана конституциялык укук тартибин камсыз кылуу жаатында тажрыйба алмашуу, ошондой эле чакырыктарды жана укуктук иштин ушул маанилүү чөйрөсүн өнүктүрүүнүн келечектерин талкуулоо үчүн маанилүү аянтча болду.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасы

Э.Ж. Осконбаевдин “Конституциянын үстөмдүгү: конституциялык өзгөртүүлөр жана конституциялык көзөмөлдүн азыркы өнүгүшү” аттуу эл аралык конференцияда “Кыргыз Республикасынын конституциялык контролдоо органынын калыптануу тарыхы” деген темада чыгып сүйлөгөн сөзү

Урматтуу конференциянын катышуучулары!

Айымдар жана мырзалар!

Эл аралык конференциянын катышуучуларына Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун атынан жана жеке өзүмдүн атымдан салам жолдоого жана Беларусь Республикасынын Конституциялык сотуна жана жеке Сизге, урматтуу Петр Петрович чакырууңуз жана ушул маанилүү иш-чарада чыгып сүйлөөгө мүмкүнчүлүк үчүн терең ыраазычылык билдирүүгө уруксат этиңиздер.

Оболу, Беларусь Республикасынын Конституциялык сотун ушундай маанилүү окуя – анын 30 жылдык мааракеси менен куттуктайм жана Конституциянын үстөмдүгүн камсыз кылуу, адам укуктары менен эркиндиктерин жана башка конституциялык баалуулуктарды коргоо боюнча ишиңиздерге, Беларуссияда конституциялык сот адилеттигин орнотуу боюнча Сиздердин аткарып жаткан миссияңыздарда мындан аркы ийгиликтерди каалайм.

Биздин конференциянын темасы өзүнүн актуалдуулугун эч качан жоготпойт деп ойлойм, анткени конституционализм, коомду конституциялаштыруу маселелери, ал тургай дүйнөлүк тартипти конституциялаштыруу, менин көз карашымда, укуктук мамлекетти жана адилеттүү коомду бир өлкөнүн алкагында курууда кандай негизги ролду ойносо, ошондой эле эл аралык аренада да таза жана алдын ала күтүүгө боло турган мамилелерди калыптандыруунун негизинде жатат.

Өзгөчө кыйынчылыктарга постсоветтик мейкиндиктин өлкөлөрүндөгү конституциялык сот адилеттигинин калыптануу процесстери дуушар болушат. Бул конституциялык көзөмөлдүн Советтер Союзунун бүткүл басып өткөн жолунда жок болгондугуна жана биздин өлкөлөрдө конституциялык сот адилеттигинин келип чыгуу тарыхына болгону 30 жыл болгондугуна гана байланыштуу эмес, ошондой эле биздин коомдордо Конституция жөнүндө декларативдик идеяларды гана камтыган формалдуу документ катары түшүнүктүн калыптанышы менен шартталган. Бүгүнкү күнгө чейин, бардык деңгээлдерде дагы эле бул феноменди жеңе албай жатканыбызды моюнга алуу керек.

Конституцияны турмушка ашыруунун объективдүү зарылдыгы, баарыдан мурда, коомдун конституциялык образынын реалдуулуктан ажырымы өлкөнүн коомдук-саясий турмушунда мыйзамдуулук режимин жана туруктуулугун камсыз кылууга конституциялык-укуктук механизмдердин жөндөмсүздүгүнө алып келиши мүмкүн экендиги менен шартталган. Ошону менен бирге конституциялык баалуулуктардын канчалык толук ишке ашырылышынан коомдук мамилелердин негизги субъекттеринин – инсандын, коомдун жана мамлекеттин ортосундагы өз ара мамилелердин ошончолук шайкеш жана рационалдуу калыптанышы көз каранды.

Конституция коомдун турмушунун азыркы реалийлеринен обочолонуп жашай албайт.

Саясий, социалдык, экономикалык трансформацияланууга өз таасирин тийгизүү менен Конституциялык соттор Конституцияны жандандырууда.

Жандуу Конституциянын концепциясы конституциялык герменевтика, башкача айтканда, Конституцияны чечмелөө аркылуу анын чечимдеринде иштелип чыккан конституциялык соттордун укуктук позицияларында чагылдырылат. Муну менен, натыйжалуу конституциялык сот адилеттиги аркылуу, менин өлкөмдүн тажрыйбасы көрсөткөндөй, коомдо Негизги Мыйзам – Конституцияга жана конституциялык сот адилеттигинин маанилүүлүгүнө болгон мамиле өзгөрө баштайт.

Эми Кыргызстандагы кырдаал тууралуу кыскача айта кетейин.

Кыргызстандын тарыхында алгачкы конституциялык контролдоо институту – Кыргыз ССРинин конституциялык көзөмөл комитети 1989-жылдын 23-сентябрындагы “Кыргыз ССРинин Конституциясына (Баш Мыйзамына) өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө” Кыргыз ССРинин Мыйзамы менен уюштурулган.

Конституциялык мыйзамдуулуктун кепилдиктерин күчөтүү максатында 1990-жылдын 14-декабрындагы “Кыргыз ССРинин мамлекеттик бийлик жана башкаруу органдарынын системасын кайра уюштуруу жана Кыргыз ССРинин Конституциясына (Негизги Мыйзамына) өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизүү жөнүндө” Кыргыз ССРинин Мыйзамына ылайык Конституциялык көзөмөл комитети жоюлган жана Кыргыз ССРинин Конституциялык соту ССР республикаларынын ичинен биринчилерден болуп түзүлгөн.

Белгилүү болгондой, 1991-жылы Кыргыз Республикасы көз карандысыздыкка ээ болгон. Коомдук жана мамлекеттик түзүлүштүн структуралык жана системалуу трансформациясы башталды. Биринчи кезектеги милдеттердин бири чыныгы демократияны, эркин жарандык коомду, укуктук мамлекетти калыптандыруу болду, анын маанилүү белгилери болуп укуктун, Конституциянын жана мыйзамдын үстөмдүгү, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин урматтоо саналат.

Ушуга байланыштуу, 1993-жылы Кыргыз Республикасынын Конституциясын кабыл алуу эгемендүү, демократиялык, укуктук, светтик, унитардык, социалдык мамлекет катары жаңы укуктук алкактарга ээ болгон жаңы кыргыз мамлекеттүүлүгүн калыптандыруунун маанилүү этабы болуп саналат.

1993-жылдагы Конституцияда Кыргыз Республикасынын көз карандысыздыгынын, сөз эркиндигинин жана элдин күчүнүн принциптери маанилүү жана негизги учурлар болгон. Бүгүнкү күнгө чейин, өлкөнүн эң башкы “документи” бир нече жолу өзгөртүлгөнүнө карабастан, Кыргыз Республикасынын негизги мыйзамдары жана укуктук ченемдери бир пайдубалга ээ – ал 1993-жылдын 5-майындагы Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Дал ушул Конституция мамлекеттүүлүктүн, коомдук өнүгүүнүн, демократиялык негиздердин, азыркы Кыргызстандын экономикалык жана идеологиялык принциптеринин укуктук негизи болуп саналат.

Тилекке каршы, Конституция кабыл алынган күндөн берки мезгилде биздин негизги Мыйзамыбыздын тагдыры оңой болгон жок. Конституция бир нече жолу өзгөртүүлөргө жана толуктоолорго дуушар болуп, бир нече жолу жаңы редакцияда кабыл алынды.

Өлкөдө жүргүзүлгөн кийинки бир катар конституциялык реформалардын (1994, 1996, 1998, 2003, 2006 (эки жолу), 2007-жж.) иш жүзүндө Конституциялык сотко таасири тийген жок.

2010-жылы кардиналдуу реформа болуп, анын натыйжасында өлкөнүн коомдук-саясий жана укуктук чөйрөлөрүндө өзгөрүүлөр болду, бул мамлекеттик бийлик органдарынын системасын кайра уюштурууга, анын ичинде мамлекеттин өзгөчө чечимине чейин Конституциялык соттун ишин токтотууга алып келди. Европа Кеңешинин Венеция комиссиясы “Конституциянын долбоору жогорку мактоого татыктуу” деп билдирди, айрыкча адам укуктары, мыйзам чыгаруу бийлигин күчөтүү жана мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлиги жана Президенттин ыйгарым укуктарын бөлүштүрүү жагында өзгөртүүлөр болду.

2010-жылдын 27-июнундагы жаңы Конституция менен Конституциялык сотко альтернатива – Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы түзүлгөн. Бул Кыргызстандагы конституциялык юстициянын адистештирилген органынын кезектеги трансформациясы болуп калды.

2021-жылдын 11-апрелиндеги референдумда жаңы Конституцияны кабыл алуу өлкөнүн парламенттик өнүгүү багытынан президенттик башкаруу формасына кайтууну белгилеп, Кыргызстандагы саясий-укуктук режимди өзгөртүү боюнча кезектеги аракет болду. Мунун баары, албетте, Кыргызстандын конституциялык түзүлүшүн, мамлекеттик бийлик институттарынын тутумундагы конституциялык юстиция институтунун ролун жана ордун, ошондой эле түздөн-түз конституциялык контролдоо органынын өзүн кылдат талдоо жүргүзүүнү зарыл кылат.

Кыргыз Республикасынын укуктук системасын өнүктүрүүнүн азыркы мезгилинде адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоону камсыз кылуу механизмдерин өркүндөтүү менен байланышкан конституциялык сот адилеттигин өнүктүрүүнүн жаңы этабы мүнөздүү.

2021-жылдын 5-майындагы Конституциянын жаңы редакциясына ылайык, Конституциялык палата Конституциялык сот болуп кайра түзүлгөн, муну менен статус-кво калыбына келтирилген. Андан тышкары, Конституциялык соттун ыйгарым укуктары Конституцияны расмий чечмелөө, мамлекеттик бийлик бутактарынын ортосундагы компетенциялар жөнүндө талаш-тартыштарды

чечүү жана Президентке каршы айып коюунун белгиленген тартибин сактоо жөнүндө корутунду берүү сыяктуу кошумча ыйгарым укуктарды алганда кыйла кеңейтилген.

Конституция менен абстракттуу конституциялык контроль түптөлдү, ага ылайык ар бир адам Конституция тарабынан таанылган укуктар жана эркиндиктер мыйзамдарда жана башка ченемдик укуктук актыларда бузулуп жатат деп эсептесе, алардын конституциялуулугун талашууга укуктуу.

Көзөмөлдүн бул түрү өлкөнүн жарандарынын көбүрөөк санына конституциялык сот адилеттиги аркылуу өз укуктарын коргоого мүмкүнчүлүк бергени талашсыз. Алсак, 2023-жылдын жыйынтыгы боюнча Конституциялык сот тарабынан 20 чечим чыгарылган. Бул цифра конституциялык контролдоо органынын ишинин көрсөткүчү болуп саналат, чыгарылган актылардын санынын өсүү тенденциясын көрсөтөт. Биздин ар бир чечимибиз конституциялык ченемдерди кылдат талдоо жана чечмелөө менен мезгил талабына жана коомдун муктаждыктарына негизделген. Дал ушул контекстте конституциялык көзөмөл маанилүү ролду ойнойт.

Кыргызстандагы конституциялык реформалардын тажрыйбасы Конституцияда белгиленген саясий күчтөрдүн катышы ар бир жолу конкреттүү, конъюнктуралык экендигин көрсөтүп турат. Ошол эле учурда өлкөдө коомдук-саясий процесстер тездик менен өнүгүп жатат. Кечээ эле сөзсүз жана демейки болгон көрүнүш бүтүн карама-каршылыктуу болушу мүмкүн. Ошентип, Конституцияга шашылыш өзгөртүүлөрдү киргизүү азгырыгына берилип, “конституциялык реформалардын” чексиз айлампасы боюнча жолду улантуу тобокелдиги бар.

Конституциянын үстөмдүгүн жана туруктуулугун камсыз кылууда өзгөчө роль Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна берилген, ал конституциялык сот өндүрүшү аркылуу конституциялык контролду өз алдынча жүзөгө ашыруучу жогорку сот органы болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын системасында өзгөчө орунду ээлейт. Сот тарабынан кабыл алынган дээрлик ар бир чечим конституциялык түзүлүштүн негиздерин бекемдейт, Конституциянын ченемдерин түздөн-түз жүзөгө ашырат, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргойт.

Конституциянын жана ага негизделген бардык укуктук системанын стабилдүүлүгү – өлкөнүн социалдык, саясий, экономикалык, акыр аягында мамлекеттин туруктуулугунун жана гүлдөп-өнүгүшүнүн өбөлгөсү экендигин биротоло түшүнүшүбүз керек.

Конституциянын бузулбастыгы Конституция мүмкүн болушунча узак убакыт бою мамлекеттин саясий, укуктук жана коомдук турмушундагы ченемдердин негизги системасы болуп калышы керек экендигин болжойт.

Өз сөзүмдү жыйынтыктап жатып, конференцияга катышууга жана өлкөбүздүн тажрыйбасы менен бөлүшүүгө мүмкүнчүлүк алгандыгым үчүн ыраазычылык билдирем.

Бул конференциянын жүрүшүндө баарыбызга үзүрлүү жана шыктандырган талкууларды, жаңы идеяларды жана өз ара түшүнүүнү каалайм.

Көңүл бурганыңыздар үчүн ыраакмат!

1. 4–5 апреля 2024 года город Минск, Международная конференции «Верховенство Конституции: конституционные изменения и современное развитие конституционного контроля», посвященная 30-летию Конституционного суда Республики Беларусь.

Председатель Конституционного Суда Кыргызской Республики, Эмиль Осконбаев, и судья Конституционного Суда Кыргызской Республики, Меергуль Бобукеева, приняли участие в Международной конференции «Верховенство Конституции: конституционные изменения и современное развитие конституционного контроля», посвященной 30-летию Конституционного Суда Республики Беларусь. Данная конференция проходила 4–5 апреля 2024 года в городе Минске, которая собрала руководителей конституционных судов стран СНГ.

Конференция представляла значимую площадку для обмена опытом в области осуществления конституционного контроля и обеспечения конституционного правопорядка, а также для обсуждения вызовов и перспектив развития этой важной сферы правовой деятельности.

**Выступление Осконбаева Э.Ж. –
председателя Конституционного суда Кыргызской Республики
«История становления органа конституционного контроля
Кыргызской Республики» на Международной конференции «Верховенство Конституции:
конституционные изменения и современное развитие
конституционного контроля»**

**Уважаемые участники конференции!
Дамы и господа!**

Позвольте от имени Конституционного суда Кыргызской Республики и от себя лично поприветствовать участников Международной конференции и выразить глубокую благодарность Конституционному суду Республики Беларусь и Вам лично, уважаемый Петр Петрович, за приглашение и возможность выступить на столь значимом мероприятии.

Прежде всего, позвольте поздравить Конституционный суд Республики Беларусь с таким важным событием - 30-ти летним юбилеем, пожелать дальнейших успехов в деятельности по обеспечению верховенства Конституции, защите прав и свобод человека и иных конституционных ценностей, пожелать дальнейших успехов в вашей миссии по утверждению конституционного правосудия в Белоруссии.

Тема нашей конференции, полагаю никогда не утратит своей актуальности, поскольку вопросы конституционализма, конституционализации общества, если хотите конституционализации мирового порядка, на мой взгляд, играют ключевую роль в построении правового государства и справедливого общества как в рамках одной страны, так и лежат в основе формирования честных и предсказуемых отношений на международной арене.

В особенности подвержены трудностям процессы становления конституционного правосудия в странах постсоветского пространства. И это связано не только с тем, что конституционный контроль как таковой отсутствовал на всем жизненном пути Советского Союза и, что история возникновения конституционного правосудия в наших странах насчитывает всего порядка 30 лет, но и обусловлено сформировавшимся в наших обществах представления о Конституции, как о формальном документе, содержащем лишь декларативные идеи. Нам, наверное, следует признать, что даже на сегодняшний день на всех уровнях нам пока не удастся преодолеть этот феномен.

Объективная необходимость воплощения в жизнь Конституции обусловлена, прежде всего, тем, что оторванность конституционного образа общества от реальности может привести к неспособности конституционно-правовых механизмов обеспечить режим законности и стабильности общественно-политической жизни страны. Одновременно с этим, от того, насколько полноценно будут реализовываться конституционные ценности зависит, настолько гармонично и рационально сложатся взаимоотношения между ключевыми субъектами общественных отношений – личности, общества и государства.

Конституция не может существовать изолированно от современных реалий жизни общества.

Оказывая свое влияние на политические, социальные, экономические трансформации тем самым Конституционные суды оживляют Конституцию.

Концепция живой Конституции находит свое выражение именно в правовых позициях Конституционных судов, вырабатываемых в его решениях посредством конституционной герменевтики, то есть толковании Конституции. Тем самым, именно посредством эффективного конституционного правосудия, как показывает практика моей страны, начинает меняться в обществе отношение в Конституции как Основному Закону и значению конституционного правосудия.

Теперь позвольте мне коротко рассказать о ситуации в Кыргызстане.

В истории Кыргызстана, впервые институт конституционного контроля — Комитет конституционного надзора Кыргызской ССР был учрежден Законом Кыргызской ССР «Об изменениях и дополнениях Конституции (Основного Закона) Кыргызской ССР» от 23 сентября 1989 года.

В целях усиления гарантий конституционной законности, в соответствии с Законом Кыргызской ССР «О реорганизации системы органов государственной власти и управления в Кыргызской ССР и внесении изменений и дополнений в Конституцию (Основной Закон) Кыргызской ССР» от 14 декабря 1990 года, Комитет конституционного надзора был упразднен и образован Конституционный суд Кыргызской ССР, один из первых среди республик ССР.

Как известно, в 1991 году Кыргызская Республика обрела независимость. Началась структурная и системная трансформация общественного и государственного устройства. Одной из первостепенных задач стало формирование реальной демократии, свободного гражданского общества, правового государства, существенными признаками которого являются верховенство права, Конституции и закона, уважение прав и свобод человека и гражданина.

В связи с этим, принятие в 1993 году Конституции Кыргызской Республики является важнейшим этапом формирования новой кыргызской государственности, обретшей новые правовые рамки, как суверенное, демократическое, правовое, светское, унитарное, социальное государство.

Важнейшими и ключевыми моментами в Конституции 1993 года явились принципы независимости Кыргызской Республики, свободы слова и силы народа. И по сей день, несмотря на неоднократные изменения в самом главном «документе» страны, основные законы и правовые нормы Кыргызской Республики имеют одну почву — Конституцию Кыргызской Республики от 5 мая 1993 года. Именно данная Конституция является правовой основой государственности, общественного развития, демократических устоев, экономических и идеологических принципов современного Кыргызстана.

К сожалению, за период времени, прошедший со дня принятия Конституции, судьба нашего основного Закона была непростой. Конституция неоднократно претерпевала изменения и дополнения, несколько раз принималась в новой редакции.

Проводимый в дальнейшем целый ряд конституционных реформ в стране (1994, 1996, 1998, 2003, 2006 (дважды), 2007 гг.) на практике практически не задели Конституционный суд.

Исключением стала кардинальная реформа 2010 года, в результате которой произошли изменения в общественно-политической и правовой сферах страны, что повлекло реорганизацию системы органов государственной власти, в том числе, прекращение деятельности Конституционного суда до особого решения государства. Венецианская комиссия Совета Европы заявила, что «проект Конституции заслуживает высокой похвалы», особенно в части прав человека, усиления законодательной власти и распределения полномочий между законодательной, исполнительной ветвью власти и президентом.

Новой Конституцией от 27 июня 2010 года была образована альтернатива Конституционному суду - Конституционная палата Верховного суда Кыргызской Республики. Это стало очередной трансформацией специализированного органа конституционной юстиции в Кыргызстане.

Принятие новой Конституции на референдуме 11 апреля 2021 года стало очередной попыткой изменения политико-правового режима в Кыргызстане, обозначив возврат от парламентского вектора развития страны обратно к президентской форме правления. Все это, безусловно, делает необходимым внимательный анализ конституционного устройства Кыргызстана, роли и места института конституционной юстиции в системе институтов государственной власти, а также, непосредственно, самого органа конституционного контроля.

В современный период развития правовой системы Кыргызской Республики характерен новый этап развития конституционного правосудия, связанного с совершенствованием механизмов обеспечения защиты прав и свобод человека и гражданина.

Согласно новой редакции Конституции от 5 мая 2021 года Конституционная палата была преобразована в Конституционный суд, тем самым статус кво восстановлен. Более того, полномочия Конституционного суда значительно расширены, включая такие дополнительные полномочия, как официальное толкование Конституции, разрешение споров о компетенциях между ветвями государственной власти и предоставление заключения о соблюдении установленного порядка выдвижения обвинения против Президента.

Конституцией заложен абстрактный конституционный контроль, согласно которому каждый вправе оспорить конституционность закона и иного нормативного правового акта, если считает, что ими нарушаются права и свободы, признаваемые Конституцией.

Бесспорно, данный вид контроля предоставило большему числу граждан страны возможность защитить свои права посредством конституционного правосудия. Так, по итогам 2023 года Конституционным судом было вынесено 20 решений. Эта цифра является показателем работы органа конституционного контроля, показывает тенденции роста количества выносимых актов. Каждое наше решение основывалось на тщательном анализе и интерпретации конституционных норм в соответствии с духом времени и потребностями общества. Именно в этом и контексте конституционный контроль играет важную роль.

Опыт конституционных реформ в Кыргызстане показывает, что фиксируемое в Конституции соотношение политических сил каждый раз конкретно, конъюнктурно. В то же время общественно-политические процессы в стране развиваются стремительно. То, что было безусловно и естественно вчера, сегодня уже может стать противоречием. Таким образом, поддавшись соблазну внесения поспешных изменений в Конституцию, мы рискуем продолжить путь по бесконечному замкнутому кругу “конституционных реформ”.

Следует подчеркнуть, что в обеспечении верховенства и стабильности Конституции особая роль отведена Конституционному суду Кыргызской Республики, которая является высшим судебным органом, самостоятельно осуществляющим конституционный контроль посредством

конституционного судопроизводства и занимает особое место в системе органов государственной власти Кыргызской Республики. Практически каждое решение, принятое судом, укрепляет основы конституционного строя, непосредственно реализует нормы Конституции и защищает права и свободы человека и гражданина.

Надо всем нам понять раз и навсегда: стабильность Конституции и всей основанной на ней правовой системы - залог социальной, политической, экономической, в конечном итоге государственной устойчивости и процветания страны.

Незыблемость Конституции предполагает, что Конституция должна стать на протяжении как можно более длительного времени основной системой норм политической, правовой и общественной жизни государства.

Завершая свое выступление, хочу выразить вам признательность за участие в конференции и возможность поделиться опытом нашей страны.

Желаю нам всем продуктивных и вдохновляющих обсуждений, новых идей и взаимопонимания на протяжении этой конференции.

Спасибо за внимание!

1. April 4-5, 2024, Minsk, International Conference “The Supremacy of the Constitution: constitutional changes and modern development of constitutional control”, dedicated to the 30th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Belarus.

The Chairman of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic, Emil Oskonbaev, and Judge of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic, Meergul Bobukeyeva, took part in the International Conference

“Rule of the Constitution: constitutional changes and modern development of constitutional control” dedicated to the 30th anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Belarus. This conference was held on April 4-5, 2024 in the city of Minsk, which gathered the heads of constitutional courts of the CIS countries.

The conference was a significant platform for sharing experience in the field of constitutional control and ensuring constitutional rule of law, as well as for discussing challenges and prospects of development of this important area of legal activity.

**Speech by Mr. E.J. Oskonbaev, Chairman of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic
“History of formation of the body of Constitutional control of the Kyrgyz Republic” at the
International Conference “Rule of the Constitution: constitutional changes and modern development
of constitutional control”.**

Dear participants of the conference!

Ladies and gentlemen!

On behalf of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic and on my own behalf, let me welcome the participants of the International Conference and express my deep gratitude to the Constitutional Court of the Republic of Belarus and to you personally, Mr. Petr Petrovich, for the invitation and the opportunity to speak at such a significant event.

First of all, let me congratulate the Constitutional Court of the Republic of Belarus on such an important event - the 30th anniversary, wish you further success in your activities to ensure the supremacy of the Constitution, protection of human rights and freedoms and other constitutional values, wish you further success in your mission to establish constitutional justice in Belarus.

I believe that the theme of our conference will never lose its relevance, because the issues of constitutionalism, constitutionalization of society, if you want to constitutionalize the world order, in my opinion, play a key role in building a just state and a just society both within one country and underlie the formation of fair and predictable relations in the international arena.

The processes of establishing constitutional justice in the post-Soviet countries are particularly prone to difficulties. And this is due not only to the fact that constitutional control as such was absent throughout the life of the Soviet Union and that the history of the emergence of constitutional justice in our countries is only about 30 years, but also due to the fact that our societies have formed the idea of the Constitution as a formal document containing only declarative ideas. We should probably recognize that even today, at all levels, we have not yet managed to overcome this phenomenon.

The objective necessity of putting the Constitution into practice is conditioned, first of all, by the fact that the detachment of the constitutional image of society from reality may lead to the inability of constitutional-legal mechanisms to ensure the regime of legality and stability of the socio-political life of the country. At the same time, the degree to which constitutional values will be fully realized depends on the

harmonious and rational relationship between the key subjects of social relations - the individual, society and the state.

The Constitution cannot exist in isolation from the modern realities of society. By influencing political, social and economic transformations, the Constitutional Courts revitalize the Constitution.

The concept of a living Constitution finds its expression precisely in the legal positions of the Constitutional Courts, developed in its decisions through constitutional hermeneutics, i.e. interpretation of the Constitution. Thus, it is through effective constitutional justice, as the practice of my country shows, that society's attitude towards the Constitution as the Basic Law and the importance of constitutional justice begins to change.

Now let me briefly describe the situation in Kyrgyzstan. In the history of Kyrgyzstan, for the first time the institution of constitutional control - the Committee of Constitutional Supervision of the Kyrgyz SSR was established by the Law of the Kyrgyz SSR "On Amendments and Additions to the Constitution (Basic Law) of the Kyrgyz SSR" dated September 23, 1989.

In order to strengthen the guarantees of constitutional legality, in accordance with the Law of the Kyrgyz SSR "On Reorganization of the System of Bodies of State Power and Administration in the Kyrgyz SSR and Introduction of Amendments and Additions to the Constitution (Basic Law) of the Kyrgyz SSR" of December 14, 1990, the Constitutional Supervision Committee was abolished and the Constitutional Court of the Kyrgyz SSR, one of the first among the republics of the SSR, was established.

As is known, in 1991 the Kyrgyz Republic gained independence. The structural and systemic transformation of the social and state structure began. One of the primary tasks was the formation of a real democracy, a free civil society, a state based on the rule of law, the Constitution and the law, and respect for the rights and freedoms of man and citizen.

In this connection, the adoption in 1993 of the Constitution of the Kyrgyz Republic is the most important stage in the formation of the new Kyrgyz statehood, which has acquired a new legal framework as a sovereign, democratic, legal, secular, unitary, social State.

The most important and key points in the 1993 Constitution were the principles of independence of the Kyrgyz Republic, freedom of speech and the power of the people. To this day, despite repeated changes in the most important "document" of the country, the basic laws and legal norms of the Kyrgyz Republic have one soil - the Constitution of the Kyrgyz Republic of May 5, 1993. This Constitution is the legal basis of statehood, social development, democratic foundations, economic and ideological principles of modern Kyrgyzstan.

Unfortunately, during the period of time that has passed since the adoption of the Constitution, the fate of our basic law has not been easy. The Constitution has been repeatedly amended and supplemented, several times adopted in a new version.

The subsequent series of constitutional reforms in the country (1994, 1996, 1998, 2003, 2006 (twice), 2007) practically did not affect the Constitutional Court in practice.

An exception was the cardinal reform of 2010, which resulted in changes in the socio-political and legal spheres of the country, which led to the reorganization of the system of state authorities, including the termination of the activity of the Constitutional Court until a special decision of the state. The Venice Commission of the Council of Europe stated that “the draft Constitution is highly praiseworthy”, especially with regard to human rights, the strengthening of legislative power and the distribution of powers between the legislature, the executive branch and the president.

The new Constitution of June 27, 2010 established an alternative to the Constitutional Court - the Constitutional Chamber of the Supreme Court of the Kyrgyz Republic. This was another transformation of the specialized body of constitutional justice in Kyrgyzstan.

The adoption of the new Constitution at the referendum on April 11, 2021 was another attempt to change the political and legal regime in Kyrgyzstan, marking a return from the parliamentary vector of the country's development back to the presidential form of government. All this, of course, makes it necessary to carefully analyze the constitutional structure of Kyrgyzstan, the role and place of the institution of constitutional justice in the system of institutions of state power, as well as, directly, the body of constitutional control itself.

The modern period of development of the legal system of the Kyrgyz Republic is characterized by a new stage of development of constitutional justice, associated with the improvement of mechanisms to ensure the protection of human and civil rights and freedoms.

According to the new version of the Constitution of May 5, 2021, the Constitutional Chamber was transformed into the Constitutional Court, thereby restoring the status quo. Moreover, the powers of the Constitutional Court have been considerably expanded, including additional powers such as official interpretation of the Constitution, resolution of disputes over competences between branches of State power and provision of an opinion on compliance with the established procedure for bringing charges against the President.

The Constitution provides for abstract constitutional control, according to which everyone has the right to challenge the constitutionality of a law or other normative legal act if he or she believes that it violates the rights and freedoms recognized by the Constitution.

Undoubtedly, this type of control has given more citizens of the country the opportunity to protect their rights through constitutional justice. Thus, in 2023, the Constitutional Court issued 20 decisions. This figure is an indicator of the work of the body of constitutional control, shows the tendency of growth in the number of issued acts. Each of our decisions was based on a thorough analysis and interpretation of constitutional norms in accordance with the spirit of the time and the needs of society. It is in this and context that constitutional control plays an important role.

The experience of constitutional reforms in Kyrgyzstan shows that the correlation of political forces fixed in the Constitution each time is concrete, opportunistic. At the same time, socio-political processes in the country are developing rapidly. What was unconditional and natural yesterday may become a

contradiction today. Thus, giving in to the temptation of making hasty changes to the Constitution, we risk to continue the path of an endless vicious circle of “constitutional reforms”.

It should be emphasized that in ensuring the supremacy and stability of the Constitution, a special role is assigned to the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic, which is the highest judicial body, independently exercising constitutional control through constitutional litigation and occupies a special place in the system of public authorities of the Kyrgyz Republic. Practically every decision adopted by the court strengthens the foundations of the constitutional system, directly implements the norms of the Constitution and protects the rights and freedoms of man and citizen.

We should all realize once and for all: the stability of the Constitution and the entire legal system based on it is the guarantee of social, political, economic, and ultimately state stability and prosperity of the country.

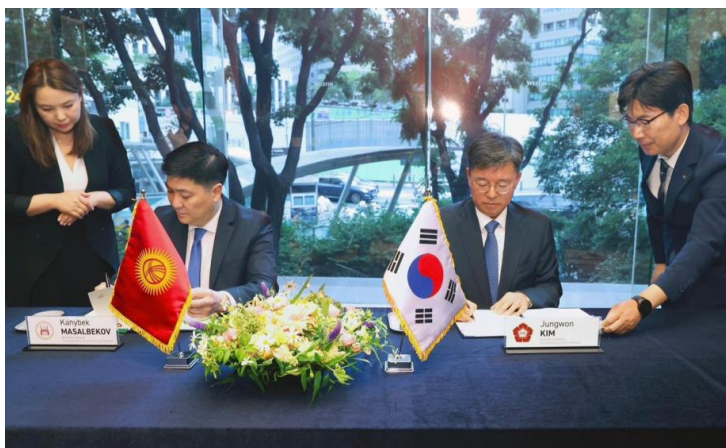
The inviolability of the Constitution implies that the Constitution should become for as long as possible the main system of norms of political, legal and social life of the state.

In concluding my speech, I would like to express my gratitude to you for your participation in the conference and the opportunity to share our country's experience.

I wish us all productive and inspiring discussions, new ideas and mutual understanding throughout this conference.

Thank you for your attention!

2. АКСанын (Азия конституциялык сотторунун жана ага теңештирилген институттарынын ассоциациясы) 4-изилдөө конференциясынын алкагында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун аппараты менен Корея Республикасынын Конституциялык сотунун катчылыгынын ортосундагы маалыматтык технологиялар чөйрөсүндө кызматташтыкты орнотууга жана өнүктүрүүгө багытталган Өз ара түшүнүшүү жөнүндө меморандумга кол коюлду.

2024-жылдын 27-майында Сеул шаарында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун аппараты жана Корея Республикасынын Конституциялык сотунун катчылыгы маалыматтык технологиялар чөйрөсүндө кызматташтыкты орнотууга жана өнүктүрүүгө багытталган Өз ара түшүнүшүү жөнүндө меморандум түзүштү. Меморандумга кол коюу ушул күндөрү Сеулда өтүп жаткан АКСАнын (Азия конституциялык сотторунун жана ага теңештирилген институттарынын ассоциациясы) 4-изилдөө конференциясынын алкагында болуп өтгү.

Меморандумдун максаты эки конституциялык сотторунун ортосунда алардын ички мыйзамдарына жана жоболоруна ылайык кызматташуу жана өз ара аракеттенүү үчүн негиз түзүү болуп саналат. Эки тарап тең тажрыйба алмашуу жана сот ишине маалыматтык технологияларды киргизүү иштерди кароонун кыйла натыйжалуу жана ачык-айкын жол-жоболоруна өбөлгө болот деп ишенишет.

Кызматташтык чөйрөсү бир нече негизги багыттарды камтыйт, анын ичинде:

маалыматтык технологиялар жаатындагы саясаттын маселелери боюнча консультациялык колдоо;

сот өндүрүшүндө жана күндөлүк иште маалыматтык технологияларды колдонуунун алдыңкы практикасы жана тажрыйбасы менен алмашуу;

маалыматтык технологиялар жаатында билимдер менен алмашуу үчүн делегацияларды жана кызматкерлерди жиберүү;

окутуу программаларын иштеп чыгууга жана маалыматташтыруу боюнча долбоорлорду ишке ашырууга колдоо көрсөтүү;

тараптар жазуу жүзүндө биргелешип кабыл алган кызматташуунун башка формалары.

Меморандумга Корея Республикасынын Конституциялык сотунун Башкы катчысы Ким Жанг Вон жана Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун аппаратыны жетекчиси Каныбек Масалбеков кол коюшту.

2. Подписание Меморандума о взаимопонимании, направленного на установление и развитие сотрудничества в сфере информационных технологий между Аппаратом Конституционного суда Кыргызской Республики и Секретариатом Конституционного суда Республики Корея в рамках 4-й исследовательской конференции ААКСЭИ (Ассоциация Азиатских Конституционных Судов и Эквивалентных Институтов), проходившей в Сеуле.

27 мая 2024 года в городе Сеул Аппарат Конституционного суда Кыргызской Республики и Секретариат Конституционного суда Республики Корея заключили Меморандум о взаимопонимании, направленный на установление и развитие сотрудничества в сфере информационных технологий. Подписание Меморандума состоялось в рамках 4-й исследовательской конференции ААКСЭИ (Ассоциация Азиатских Конституционных Судов и Эквивалентных Институтов), которая проходит в эти дни в Сеуле.

Целью Меморандума является создание основы для сотрудничества и взаимодействия между двумя конституционными судами, в соответствии с их внутренним законодательством и положениями. Обе стороны уверены, что обмен опытом и внедрение информационных технологий в судебную деятельность будут способствовать более эффективным и прозрачным процедурам рассмотрения дел.

Сфера сотрудничества охватывает несколько ключевых направлений, включая:

консультационную поддержку по вопросам политики в области информационных технологий;
обмен передовой практикой и опытом применения информационных технологий в судопроизводстве и повседневной работе;

направление делегаций и сотрудников для обмена знаниями в области информационных технологий;

оказание поддержки в разработке программ обучения и реализации проектов по информатизации;

другие формы сотрудничества, совместно принятые сторонами в письменной форме.

Меморандум подписали Ким Жанг Вон, Генеральный секретарь Конституционного Суда Республики Корея, и Каныбек Масалбеков, Руководитель аппарата Конституционного Суда Кыргызской Республики.

2. Signing of the Memorandum of Understanding aimed at the establishing and developing cooperation in the field of information technology between the Apparatus of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic and the Secretariat of the Constitutional Court of the Republic of Korea within the framework of the 4th Research Conference of the AACC (Association of Asian Constitutional Courts and Equivalent Institutions) held in Seoul.

On May 27, 2024 in Seoul, the Apparatus of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic and the Secretariat of the Constitutional Court of the Republic of Korea concluded a Memorandum of Understanding aimed at establishing and developing cooperation in the field of information technology. The signing of the Memorandum was held within the framework of the 4th Research Conference of AACC (Association of Asian Constitutional Courts and Equivalent Institutions), which is held these days in Seoul.

The purpose of the Memorandum is to establish a framework for cooperation and collaboration between the two constitutional courts, in accordance with their domestic laws and regulations. Both sides are confident that the exchange of experience and the introduction of information technology in judicial activities will contribute to more efficient and transparent case procedures.

The scope of cooperation covers several key areas, including:

Information Technology policy advisory support;

sharing of best practices and experiences in the application of information technology in court proceedings and day-to-day operations;

sending delegations and staff to share information technology knowledge;
supporting the development of training programs and the implementation of informatization projects;
other forms of cooperation jointly accepted by the parties in writing.

The Memorandum was signed by Kim Jang Won, Secretary General of the Constitutional Court of the Republic of Korea, and Kanybek Masalbekov, Head of Apparatus of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic.

3. Түркиянын Анкара шаарындагы Азия конституциялык сотторунун жана ага теңештирилген институттарынын ассоциациясынын Окутуу жана кадрдык ресурстарды өнүктүрүү борборунун 12-Жайкы мектеби.

2024-жылдын 30-сентябрынан тартып 3-октябрына чейин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун аппаратынын кызматкерлери Түркиянын Анкара шаарында Азия конституциялык сотторунун жана ага теңештирилген институттарынын ассоциациясынын Кадрлар ресурстарын окутуу жана өнүктүрүү борборунун 12-Жайкы мектебине катышты.

Мектептин темасы – “Жогорку сот органдарында маалыматтык технологияларды жана жасалма интеллектти колдонуу” – ал сот системаларына заманбап технологияларды киргизүүгө жана алардын натыйжалуулугун жогорулатууга арналды. Конституциялык соттун өкүлдөрү кесиптештери менен сот чөйрөсүндө инновациялык технологияларды колдонуунун келечегин талкуулашты.

Программа тажрыйба алмашууга жана сот процесстерин автоматташтыруу жана санариптештирүү жаатындагы алдыңкы тажрыйбаларды үйрөнүүгө багытталган лекцияларды, тегерек столдорду жана практикалык сабактарды камтыды.

**Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун
аппаратынын укуктук жана аналитикалык камсыздоо башкармалыгынын улук
консультанты С. А. Джолгокпаеванын Азия конституциялык сотторунун жана ага
тенештирилген институттарынын ассоциациясынын Кадрлар ресурстарын окутуу жана
өнүктүрүү борборунун (Түркия, Анкара ш.)
12-Жайкы мектебинин жүрүшүндө “Жогорку сот системасында маалыматтык
технологияларды жана жасалма интеллектти колдонуу”
темасында чыгып сүйлөгөн сөзү**

Урматтуу айымдар жана мырзалар!

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту 12-Жайкы мектептин катышуучуларына салам жолдойт жана бардыңыздарга натыйжалуу жана үзүрлүү ишти каалайт. Кыргыз Республикасынын Президенти акыркы жылдары санариптештирүү процесстерине өзгөчө көңүл буруп, мамлекеттик органдардын алдына маалыматтык-коммуникациялык технологияларды киргизүү милдетин койду.

Бул аракеттердин негизги максаты – мамлекеттик түзүмдөрдүн ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу, көрсөтүлүүчү кызматтардын сапатын жакшыртуу жана жарандар үчүн алардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу. Заманбап технологияларды киргизүү ачык-айкындуулукту жогорулатууга, бюрократиялык жол-жоболорду кыскартууга жана чечимдерди кабыл алуу процесстерин тездетүүгө өбөлгө түзөт.

“2024-2028-жылдарга Кыргыз Республикасын санариптик трансформациялоо” Концепциясын ишке ашыруунун алкагында өлкөнү санариптик өнүктүрүүнүн жаңы стратегиясы бекитилди, ал мамлекеттик органдарга жарандар үчүн сезилээрлик натыйжасы бар алдыңкы санариптик долбоорлорду ишке киргизүүгө мүмкүндүк берет. Биз санариптик технологияларды колдонуу менен шартталган социалдык процесстердеги тектоникалык өзгөрүүлөргө күбө болуп жатабыз. Жаңы санариптик реалдуулук өлкөлөрдү жана бүтүндөй региондорду тездик менен өзгөртүп, бардык тармактарда башкаруу жана кызмат көрсөтүү моделдери трансформацияланууда.

**Технологиялык өнүгүүнүн тездиги жана анын сот системасына
тийгизген таасири**

Технологиялык өнүгүү биздин демейки чөйрөбүздү өзгөртүп, эң татаал кыйынчылыктардан өтүү үчүн мамлекеттердин алдында уникалдуу мүмкүнчүлүктөрдү ачууда. COVID-19 пандемиясынын шарттарында санариптик технологиялар мамлекеттик институттардын туруктуулугун жана мамлекеттик кызматтарды көрсөтүүнүн үзгүлтүксүздүгүн кантип камсыз кыла аларын көрсөткөн өлкөлөрдүн тажрыйбасы өзгөчө көңүл бурууга татыктуу. Жасалма интеллект (ЖИ)

технологиясы эмгек өндүрүмдүүлүгүн бир нече эсе жогорулатууга жана кесиптердин келечегин өзгөртүүгө жөндөмдүү өнүгүүнүн маанилүү инструменти болуп калды.

ЖИ санариптик трансформациялоонун негизги технологияларынын бири болуп саналат. Аны киргизүү мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн натыйжалуулугун кыйла жогорулатып, калктын жашоо сапатын жакшырта алат. Кыргыз Республикасынын сот системасында ЖИ пайдалануу активдүү өнүгүүдө жана аны колдонуу азырынча баштапкы этапта болсо да, бул технология сот адилеттигинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн зор потенциалга ээ.

Жасалма интеллекттин сот системасындагы ролу

Жасалма интеллект документтерди иштетүү, маалыматтарды системалаштыруу жана иштерди алдын-ала талдоо сыяктуу күнгө аткарылуучу милдеттерди автоматташтыруунун эсебинен сот процесстерин кыйла тездетүүгө жөндөмдүү. Бул судьялардын жана кызматкерлердин жүктөмүн азайтууга, иштерди кароо мөөнөттөрүн кыскартууга жана жарандар үчүн сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгүн жогорулатууга мүмкүндүк берет. ЖИ негизги мыйзам ченемдүүлүктөрдү табуу менен чоң көлөмдөгү укуктук маалыматты талдай алат, бул судьяларга татаал иштерде багыт алууга жардам берет. Иштердин натыйжаларын болжолдоо системасын киргизүү укук колдонуунун алдын ала болуусун жогорулатат, бул сот системасына ишенимди бекемдөө үчүн маанилүү.

ЖИ киргизүүдө коопсуздук, купуялуулук жана жоопкерчилик маселелерине өзгөчө көңүл буруу зарыл, бул кылдат укуктук регламенттөөнү талап кылат. Бирок, мүмкүн болуучу тобокелдиктер сот системасында ЖИ өнүктүрүүгө тоскоол болбошу керек, анткени заманбап технологиялык чечимдер маалыматтарды коргоонун жогорку деңгээлин камсыздай алат. ЖИ сот чечимдерин чыгарууда адамды толугу менен алмаштыра албаса да, аны күчтүү аналитикалык курал катары колдонуу өтө зарыл. Технологиялар адамдын соттук практикадагы мүмкүнчүлүктөрүн толуктап гана тим болбостон, олуттуу түрдө күчтөндүрө алат, бул Кыргыз Республикасынын сот системасына сапаттык жактан жаңы деңгээлге чыгууга мүмкүндүк берет. Сот системасына ЖИни интеграциялоо сот өндүрүшүнүн ачык-айкындуулугун, объективдүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатуу жолундагы маанилүү кадам болуп саналат.

Конституциялык сотко маалыматтык технологияларды ишке киргизүү

2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында белгиленгендей, соттордун ишинде заманбап маалыматтык технологияларды колдонуу сот адилеттигин жүргүзүү процессин оптималдаштыруунун артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп саналат. Электрондук сот адилеттигин ишке киргизүү максималдуу ачык-айкындуулукка жетишүүгө жана жарандардын сот адилеттигине жеткиликтүүлүгүн жогорулатууга мүмкүндүк берет, ошондой эле сот процесстеринин сапатын жана ачыктыгын жакшыртат.

“Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамга ылайык, айрым учурларда иштерди кароо онлайн-режимде жүргүзүлүшү мүмкүн. Мындай укуктук

негиздин болушу “Электрондук сот адилеттиги” платформасына өтүүгө тепкич катары кызмат кылат. Бул платформа кайрылууларды берүүгө, документтердин кыймылына, жыйынтыктоочу актыларды жарыялоого жана сот өндүрүшүнүн катышуучуларын отурумдар жөнүндө маалыматтык-коммуникациялык технологиялар аркылуу маалымдоого мүмкүндүк берет, бул сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгүн кыйла жогорулатат.

Ишти кароонун онлайн режими соттук териштирүүлөргө байланыштуу материалдык жана убакыттык чыгымдарды азайтууга өбөлгө түзөт. Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту санариптик багытта ишенимдүү алга жылууда жана айрым ийгиликтерге жетише алды.

Конституциялык соттун санариптештирүүдөгү жетишкендиктери

Биринчи ийгиликтүү киргизилген программалык продукт сотто ички өз ара аракеттенүүнү автоматташтыруу үчүн түзүлгөн электрондук документ жүгүртүү системасы (ЭДС) болду. Бул система документтерди иштеп чыгуу убактысын кыйла кыскартты жана документтердин кыймылын мониторингдөөгө жана алардын аткарылышын контролдоого мүмкүндүк берип, аларды жоготуу тобокелдиктерин минималдаштырды. ЭДС отурумдар жана жүктөмдөр жөнүндө маалыматты көзөмөлдөө үчүн “Иш кабинетин” камтыйт, ошондой эле статистикалык талдоо жана документтерди тез табуу үчүн инструменттерди берет.

2022-жылдан тартып Конституциялык сот “Инфодокс» автоматташтырылган системасына кошулду, анын аркасында башка мамлекеттик органдар менен санариптик форматтагы документ жүгүртүү ишке ашырылууда. Бул кат-кабарларды жеткирүү мөөнөтүн кыскартууга, аткаруучулук тартипти жакшыртууга жана документтерди иштеп чыгууну стандартташтырууга мүмкүндүк берди. Ошондой эле Конституциялык соттун маалыматтык порталы ийгиликтүү иштөөдө, ал Конституциялык соттун, Адам укуктары боюнча Европа сотунун укуктук позицияларын, аналитикалык, ошондой эле маалыматтык-маалымдама материалдарды камтыйт.

Мындан тышкары, сот жаңы инженердик тармактардын жана системалардын комплекси, анын ичинде аудио жана видеоконференцбайланыштар менен жабдылган, ал отурумдардын протоколун жүргүзүүгө жана видеолорду соттун расмий сайтында жана YouTube-каналында жарыялоого мүмкүнчүлүк берет. Расмий сайт соттун бүткүл ишмердигине, анын ичинде актыларга, чечимдердин аткарылышына серептерге жана отурумдар жөнүндө актуалдуу маалыматтарга эркин кирүү мүмкүнчүлүгүн берет. Сайт соттун ишинин максималдуу ачыктыгын жана жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн дайыма жаңыланып турат.

Конституциялык сот Кыргыз Республикасынын Президентинин “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик башкаруусуна санариптик технологияларды киргизүүнү активдештирүү боюнча кечиктирилгис чаралар жөнүндө” Жарлыгын ишке ашыруунун алкагында модернизациялоонун жана жаңы расмий сайтты киргизүүнүн үстүндө жигердүү иш алып барууда. Жаңы сайт мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын веб-сайттары боюнча Министрлер Кабинетинин талаптарын эске алуу менен иштелип чыгат.

Негизги милдеттер маалыматтын ачыктыгын, колдонуунун ыңгайлуулугун, тилди колдоону жана маалыматтарды коргоону камсыздоо болуп саналат. Сайтты ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү пайдалануучулар үчүн адаптациялоого өзгөчө көңүл бурулат, бул конституциялык сот адилеттигинин жеткиликтүүлүгүн жогорулатат.

Көңүл бурганыңыздар үчүн рахмат!

3. 12-я Летняя школа Центра обучения и развития кадровых ресурсов Ассоциации азиатских конституционных судов и эквивалентных институтов в Анкаре, Турция.

С 30 сентября по 3 октября 2024 года сотрудники аппарата Конституционного суда Кыргызской Республики приняли участие в 12-й Летней школе Центра обучения и развития кадровых ресурсов Ассоциации азиатских конституционных судов и эквивалентных институтов в Анкаре, Турция.

Тема школы – «Использование информационных технологий и искусственного интеллекта в высших судебных органах» – была посвящена внедрению современных технологий в судебные системы и повышению их эффективности. Представители Конституционного суда обсудили с коллегами перспективы использования инновационных технологий в судебной сфере.

Программа включала лекции, круглые столы и практические занятия, направленные на обмен опытом и изучение передовых практик в области автоматизации и цифровизации судебных процессов.

Выступление Джолгокпаевой С.А. – старшего консультанта управления правового и аналитического обеспечения аппарата Конституционного суда Кыргызской Республики по теме «Использование информационных технологий и искусственного интеллекта в высшей судебной системе» в ходе 12-й Летней школы Центра обучения и развития кадровых ресурсов Ассоциации азиатских конституционных судов и эквивалентных институтов (Турция, г. Анкара)

Уважаемые дамы и господа!

Конституционный суд Кыргызской Республики приветствует участников 12-й Летней школы и желает всем эффективной и плодотворной работы. В последние годы Президент Кыргызской Республики уделяет большое внимание процессам цифровизации, ставя перед государственными органами задачу внедрения информационно-коммуникационных технологий.

Основная цель этих усилий — повысить эффективность работы государственных структур, улучшить качество предоставляемых услуг и обеспечить их доступность для граждан. Внедрение современных технологий также способствует повышению прозрачности, сокращению бюрократических процедур и ускорению процессов принятия решений.

В рамках реализации Концепции «Цифровой трансформации Кыргызской Республики на 2024-2028 годы» утверждена новая стратегия цифрового развития страны, которая позволит государственным органам запустить прорывные цифровые проекты с ощутимым для граждан результатом. Мы являемся свидетелями тектонических изменений в социальных процессах, вызванных использованием цифровых технологий. Новая цифровая реальность стремительно меняет страны и целые регионы, трансформируя модели управления и предоставления услуг во всех секторах.

Стремительное технологическое развитие и его влияние на судебную систему

Технологическое развитие меняет привычный нам мир, открывая перед государствами уникальные возможности для преодоления самых сложных вызовов. Особое внимание заслуживает опыт стран, которые в условиях пандемии COVID-19 показали, как цифровые технологии могут обеспечить устойчивость государственных институтов и непрерывность оказания государственных услуг. Технологии искусственного интеллекта (ИИ) становятся важным инструментом развития, способным многократно повысить производительность труда и изменить будущее профессий.

ИИ является одной из ключевых технологий цифровой трансформации. Его внедрение может существенно повысить эффективность государственных услуг и улучшить качество жизни населения. В судебной системе Кыргызской Республики использование ИИ активно развивается, и хотя его применение пока находится на начальном этапе, эта технология обладает огромным потенциалом для повышения эффективности правосудия.

Роль искусственного интеллекта в судебной системе

ИИ способен значительно ускорить судебные процессы за счет автоматизации рутинных задач, таких как обработка документов, систематизация данных и предварительный анализ дел. Это позволяет разгрузить судей и сотрудников, сократить сроки рассмотрения дел и повысить доступность правосудия для граждан. ИИ может анализировать большие объемы правовой информации, выявляя ключевые закономерности, что помогает судьям точнее ориентироваться в сложных делах. Внедрение систем прогнозирования исходов дел повышает предсказуемость правоприменения, что важно для укрепления доверия к судебной системе.

Особое внимание необходимо уделять вопросам безопасности, конфиденциальности и ответственности при внедрении ИИ, что требует тщательной правовой регламентации. Однако потенциальные риски не должны сдерживать развитие ИИ в судебной системе, так как современные технологические решения могут обеспечить высокий уровень защиты данных.

Хотя ИИ не способен полностью заменить человека в вынесении судебных решений, его применение как мощного аналитического инструмента крайне необходимо. Технологии могут не только дополнить, но и существенно усилить возможности человека в судебной практике, что позволит судебной системе Кыргызской Республики выйти на качественно новый уровень. Интеграция ИИ в судебную систему является важным шагом на пути к повышению прозрачности, объективности и эффективности судопроизводства.

Внедрение информационных технологий в Конституционный суд

Как отмечено в Национальной стратегии развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы, применение современных информационных технологий в деятельности судов является одним из приоритетных направлений оптимизации процесса отправления правосудия. Внедрение электронного правосудия позволит достичь максимальной прозрачности и повысить доступ граждан к правосудию, а также улучшить качество и открытость судебных процессов.

Согласно конституционному Закону «О Конституционном суде Кыргызской Республики», в отдельных случаях рассмотрение дел может проводиться в онлайн-режиме. Наличие такой правовой основы служит ступенькой к переходу на платформу «Электронное правосудие». Эта платформа позволит подачу обращений, движение документов, публикацию итоговых актов и информирование участников судопроизводства о заседаниях проводить через информационно-коммуникационные технологии, что значительно повысит доступность правосудия.

Онлайн-режим рассмотрения дел способствует сокращению материальных и временных затрат, связанных с судебными разбирательствами. Конституционный суд Кыргызской Республики уверенно движется вперед в цифровом направлении и уже достиг некоторых успехов.

Достижения Конституционного суда в цифровизации

Первым успешно внедренным программным продуктом стала система электронного документооборота (СЭД), созданная для автоматизации внутреннего взаимодействия в суде. Эта система значительно сократила время на обработку документов и минимизировала риски их потери, позволяя мониторить движение документов и контролировать их исполнение. СЭД включает «Рабочий кабинет» для отслеживания информации о заседаниях и нагрузке, а также предоставляет инструменты для статистического анализа и быстрой навигации по документам.

С 2022 года Конституционный суд присоединился к автоматизированной системе «Инфодокс», благодаря которой осуществляется документооборот с другими государственными органами в цифровом формате. Это позволило снизить сроки доставки корреспонденции, улучшить исполнительскую дисциплину и стандартизовать обработку документов. Также успешно функционирует информационный портал Конституционного суда, содержащий правовые позиции Конституционного суда, Европейского суда по правам человека, аналитические, а также информационно-справочные материалы.

Кроме того, суд оснащен новым комплексом инженерных сетей и систем, включая аудио- и видеоконференцсвязь, которая позволяет вести протоколирование заседаний и публиковать видео на официальном сайте и YouTube-канале суда. Официальный сайт предоставляет свободный доступ ко всей деятельности суда, включая акты, обзоры исполнения решений и актуальную информацию о заседаниях. Сайт регулярно обновляется, чтобы обеспечить максимальную прозрачность и доступность работы суда.

Конституционный суд активно работает над модернизацией и внедрением нового официального сайта в рамках реализации указа Президента Кыргызской Республики «О неотложных мерах по активизации внедрения цифровых технологий в государственном управлении». Новый сайт будет разработан с учетом требований Кабинета Министров по веб-сайтам государственных органов и органов местного самоуправления.

В числе основных задач — обеспечение информационной прозрачности, удобства использования, языковой поддержки и защиты данных. Особое внимание будет уделено адаптации сайта для пользователей с ограниченными возможностями здоровья, что повысит доступность конституционного правосудия.

Благодарим за внимание!

From September 30 to October 3, 2024, the personnel of the apparatus of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic participated in the 12th Summer School of the Training and Human Resource Development Center of the Association of Asian Constitutional Courts and Equivalent Institutions in Ankara, Turkey.

The theme of the school - "Use of Information Technology and Artificial Intelligence in the Higher Judiciary" - was devoted to the introduction of modern technologies in judicial systems and increasing their efficiency. Representatives of the Constitutional Court discussed with their colleagues the prospects of using innovative technologies in the judicial sphere.

The program included lectures, round tables and practical exercises aimed at sharing experience and studying best practices in the field of automation and digitalization of judicial processes.

Speech by S.A. Zholgokpaeva - Senior Consultant of the Department of Legal and Analytical Support of the Office of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic on "Use of Information Technology and Artificial Intelligence in the Higher Judicial System" during the 12th Summer School of the Center for Training and Human Resource Development of the Association of Asian Constitutional Courts and Equivalent Institutions (Turkey, Ankara).

Dear ladies and gentlemen!

The Constitutional Court of the Kyrgyz Republic welcomes the participants of the 12th Summer School and wishes everyone effective and productive activities. In recent years, the President of the Kyrgyz Republic has paid great attention to the processes of digitalization, setting the task of introducing information and communication technologies for state bodies.

The main goal of these efforts is to increase the efficiency of the work of State structures, improve the quality of services provided and ensure their accessibility to citizens. The introduction of modern technologies also contributes to increasing transparency, reducing bureaucratic procedures and accelerating decision-making processes.

As part of the implementation of the Concept of Digital Transformation of the Kyrgyz Republic for 2024-2028, a new strategy for digital development of the country has been approved, which will allow government agencies to launch breakthrough digital projects with tangible results for citizens. We are witnessing tectonic changes in social processes caused by the use of digital technologies. The new digital reality is rapidly changing countries and entire regions, transforming governance and service delivery models in all sectors.

Rapid technological development and its impact on the judiciary. Technological development is changing the world as we know it, opening up unique opportunities for states to overcome the most complex challenges. Particular attention should be paid to the experience of countries that, in the context of the COVID-19 pandemic, have shown how digital technologies can ensure the sustainability of public institutions and the continuity of public service delivery. Artificial Intelligence (AI) technologies are emerging as an important development tool that can multiply productivity and change the future of professions.

AI is one of the key technologies of digital transformation. Its introduction can significantly increase the efficiency of public services and improve the quality of life of the population. In the judicial system of the Kyrgyz Republic, the use of AI is actively developing, and although its application is still at the initial stage, this technology has great potential to improve the efficiency of justice.

The role of artificial intelligence in the judicial system. AI can significantly speed up judicial processes by automating routine tasks such as document processing, data systematization and preliminary analysis of cases. This can relieve the workload of judges and staff, shorten case processing times and make justice more accessible to citizens. AI can analyze large volumes of legal information, identifying key patterns that help judges navigate complex cases more accurately. Implementing systems that predict case outcomes increases the predictability of law enforcement, which is important for building trust in the judiciary.

Particular attention needs to be paid to security, privacy and liability issues when implementing AI, which requires careful legal regulation. However, potential risks should not deter the development of AI in the judiciary, as modern technological solutions can provide a high level of data protection.

Although AI cannot fully replace humans in judicial decision-making, its use as a powerful analytical tool is essential. Technology can not only complement, but also significantly enhance human capabilities in judicial practice, which will allow the judicial system of the Kyrgyz Republic to reach a qualitatively new level. The integration of AI into the judicial system is an important step towards increasing the transparency, objectivity and efficiency of judicial proceedings.

Introduction of information technologies in the Constitutional Court. As noted in the National Development Strategy of the Kyrgyz Republic for 2018-2040, the application of modern information technologies in the activities of the courts is one of the priority areas for optimizing the administration of justice. The introduction of e-justice will maximize transparency and increase citizens' access to justice, as well as improve the quality and openness of judicial processes.

According to the Constitutional Law “On the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic”, in certain cases, cases may be heard online. The existence of such a legal framework serves as a stepping stone to the transition to the “Electronic Justice” platform. This platform will allow the filing of appeals, movement of documents, publication of final acts and informing participants of court proceedings about sessions to be conducted through information and communication technologies, which will significantly increase the accessibility of justice.

The online mode of consideration of cases contributes to the reduction of material and time costs associated with court proceedings. The Constitutional Court of the Kyrgyz Republic is confidently moving forward in the digital direction and has already achieved some successes.

Achievements of the Constitutional Court in digitalization. The first successfully implemented software product was an electronic document management system (EDMS) created to automate internal interaction in the court. This system significantly reduced the time for processing documents and minimized the risks of their loss, allowing to monitor the movement of documents and control their execution. The EDMS includes a “Work Cabinet” to track information on meetings and workload, and provides tools for statistical analysis and quick navigation through documents.

Since 2022, the Constitutional Court has joined the automated system “Infodox”, thanks to which the document flow with other state bodies is carried out in digital format. This made it possible to reduce the time of correspondence delivery, improve executive discipline and standardize the processing of documents. The information portal of the Constitutional Court, which contains legal positions of the Constitutional Court, the European Court of Human Rights, analytical and reference materials, is also functioning successfully.

In addition, the court is equipped with a new set of engineering networks and systems, including audio and videoconferencing, which allows for the recording of sessions and the publication of videos on the official website and YouTube channel of the court. The official website provides free access to all court activities, including acts, enforcement reviews and up-to-date information on meetings. The website is regularly updated to ensure maximum transparency and accessibility of the court's work.

The Constitutional Court is actively working on the modernization and implementation of the new official website as part of the implementation of the Decree of the President of the Kyrgyz Republic “On urgent measures to intensify the introduction of digital technologies in public administration”. The new site will be developed taking into account the requirements of the Cabinet of Ministers on websites of state bodies and local self-government bodies.

The main tasks include ensuring information transparency, usability, language support and data protection. Special attention will be paid to the adaptation of the site for users with disabilities, which will increase the accessibility of constitutional justice.

Thank you for your attention!

4. 2024-жылдын 20-24-ноябрында Индиянын Лакхнау шаарында Монтессори шаардык мектеби (CMS) тарабынан уюштурулган Дүйнөнүн башкы судьяларынын 25-эл аралык конференциясы болуп өттү.

Бул иш-чарага Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун төрагасынын орун басары Дуйшеев Карыбек Арстанбекович жана Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы Жолдошева Лунара Чаткалбековна катышты.

Дүйнө жүзүндөгү жогорку сот органдарынын өкүлдөрүн чогулткан конференциянын темасы “Келечек үчүн башкаруу” болду. Адамзат үчүн, айрыкча балдар үчүн коопсуз жана ишенимдүү келечекти түзүүгө басым жасалды.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун өкүлдөрү конференциянын ишине активдүү катышты. К.А. Дуйшеев “Илим, технология жана инновациялар жана санариптик кызматташуу” сессиясында чыгып сөз сүйлөдү, ал эми Л.Ч. Жолдошева “Жаштар жана келечек муун” аттуу параллель сессиясында сөз сүйлөдү.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы

К. А. Дуйшеевдин Дүйнөнүн башкы судьяларынын 25-эл аралык конференциясында Илим, технология жана инновациялар жана санариптик кызматташуу” : 4-параллель сессиянын жүрүшүндө сүйлөгөн сөзү

Урматтуу эл аралык конференциянын катышуучулары!

Айымдар жана мырзалар!

Сиздерди Дүйнөнүн башкы судьяларынын 25-эл аралык конференциясы менен куттуктайм. Биздин дүйнөбүздүн келечегин аныктаган “Мамлекеттик башкаруу келечектин кызыкчылыгында” деген темага арналган маанилүү иш-чарада Сиздердин алдыңыздарда сөз сүйлөө мен үчүн чоң сыймык.

Туруктуу өнүктүрүүнүн максаттарына (ТӨМ) жетишүү боюнча глобалдык аракеттердин контекстинде Кыргыз Республикасында туруктуу өнүктүрүүнүн маанилүүлүгү Президент тарабынан бекитилген 2018-2040-жылдарга Өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясын кабыл алуу аркылуу мамлекеттик деңгээлде бекемделгенин белгилей кетүү маанилүү. Бул стратегия эл аралык милдеттенмелерди, анын ичинде БУУнун Башкы Ассамблеясынын 2015-жылдын 25-сентябрындагы резолюциясында бекемделген милдеттенмелерди эске алуу менен өлкөнү гармониялуу жана узак мөөнөттүү прогресстин жолуна багыттай турган негизги документ болуп саналат.

Глобалдык өзгөрүүлөр шартында илим, технология жана инновация мааниге ээ болуп, өлкөлөрдүн жана региондордун өнүгүү траекториясын ондогон жылдарга алдын ала аныктайт. Туруктуу өнүгүүгө карай илгерилөөдө жана глобалдык чакырыктарды жеңүүдө санариптик технологиялардын ролу күмөн жаратпайт. Илим менен технологияны ишке киргизүүнү тездетүү, ошондой эле эл аралык деңгээлде санариптик кызматташтыкты жайылтуу маанилүү максат болуп саналат. Кыргыз Республикасы ошондой эле санариптештирүү боюнча демилгелерди, айрыкча сот адилеттиги чөйрөсүндө активдүү өнүктүрүп жатат, бул өлкөдөгү реформалардын маанилүү багыттарынын бири болуп калды.

Сот адилеттиги системасында санариптик технологияларды колдонууну кеңейтүү жана пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатуу Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен бекитилген “2023-2026-жылдары Кыргыз Республикасынын сот адилеттиги системасын өнүктүрүү” мамлекеттик максаттуу программасынын маанилүү милдеттеринин бири болуп саналат.

Кыргызстандын Конституциялык соту өз ишинде бардык жарандарга, анын ичинде алыскы райондордо жашаган жарандарга жеткиликтүү болууга тийиш болгон санариптик технологияларды өнүктүрүүнү кошкондо, туруктуу өнүгүү максаттарына жетүү боюнча эл аралык милдеттенмелерге багыт алат.

Бул багыттагы маанилүү кадамдардын бири Дүйнөлүк банк менен кызматташуу болду. Анын өкүлдөрү менен 2024-жылдын 13-июнунда Конституциялык сотто жолугушуунун жүрүшүндө сот органдарын санариптик трансформациялоо программасы сунушталды, ал процесстерди автоматташтырууну, электрондук архивдерди жана иштерди эсепке алуу системасын түзүүнү камтыйт. Бул чаралар сот процесстерин тездетүү менен гана чектелбестен, сотко, айрыкча өлкөнүн алыскы аймактарында сотко болгон ишенимдин жогорку деңгээлин камсыз кылат.

Соттук реформалоо технологияларды киргизүү менен гана чектелбейт, мында кадрларды даярдоо маанилүү элемент болуп саналат. Кыргызстандын Конституциялык сотунун кызматкерлери эл аралык конференцияларга жана окутуучу семинарларга үзгүлтүксүз катышып турушат. Алсак, үстүбүздөгү жылдын октябрь айында 2 кызматкер Азия конституциялык сотторунун ассоциациясынын Окутуу жана өнүктүрүү борборунун 12-жайкы мектебинин алкагында окуудан өтүп, сот чөйрөсүндө маалыматтык технологияларды жана жасалма интеллектти колдонууну үйрөнүштү.

Учурда 3 кызматкер Сеул шаарында (Корея Республикасы) Кореянын Конституциялык соту жана Корея Республикасынын Илим жана маалыматтык-коммуникациялык технологиялар министрлиги (MSIT) тарабынан уюштурулган “ЖИни санариптик башкаруу курсу” темасында маалыматтык-коммуникациялык технологиялар чөйрөсүндө эксперттерди даярдоо боюнча жыл сайын өткөрүлүүчү окуу курстарынан өтүүдө.

Кыргызстандын сот системасын санариптештирүү – бул ички процесстерди гана жакшыртуу эмес, ошондой эле адилеттүү, ачык жана коопсуз санариптик келечекти түзүү боюнча глобалдык аракеттерге салым болуп саналат. Кыргызстан эл аралык кызматташтыкка активдүү катышып, мыкты тажрыйбаларды өздөштүрүп жана өз тажрыйбалары менен бөлүшүп келет, бул дүйнөлүк сот системасынын туруктуу өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

Санариптик трансформациялоо Кыргызстандын укуктук системасы жана Конституциялык соту үчүн олуттуу чакырык. Соттун бул чөйрөдөгү негизги милдети Конституциянын сакталышын камсыздоо, санариптик өзгөрүүлөрдүн шартында жарандардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо, ошондой эле санариптештирүүгө тиешелүү мыйзамдардын конституциялуулугун контролдоо болуп саналат. Санариптик технологиялар жарандардын кызыкчылыктарына кызмат кылып, алардын укуктарына коркунуч жаратпашы маанилүү.

Көңүл бурганыңыздар үчүн рахмат!

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьясы

Л. Ч. Жолдосеванын Дүйнөнүн башкы судьяларынын 25-эл аралык конференциясында

Жаштар жана келечек муун: 5-параллель сессиянын жүрүшүндө сүйлөгөн сөзү

Урматтуу Төрага!

Эл аралык конференциянын катышуучулары!

Айымдар жана мырзалар!

Оболу, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун атынан жана жеке өзүмдүн атымдан ушул маанилүү жана салттуу болуп калган иш-чарага катышууга чакыруу үчүн уюштуруучуларга чын жүрөктөн ыраазычылык билдирүүгө уруксат этиңиздер.

Мен үчүн, жаштардын укуктары менен келечегинин маселелери эң жогорку деңгээлде каралып жаткан эл аралык маанилүү платформада чыгып сүйлөө сыймык.

Биз технологиянын тез өнүгүүсү жана глобалдык чакырыктар жаш муундар үчүн жаңы шарттарды жана реалийлерди түзүп жаткан динамикалык өзгөрүүлөрдүн доорунда жашап жатабыз. Бул процессте сот адилеттигинин ролу өзөктүү болууда, анткени мыйзамдуулук жана укуктун үстөмдүгүнүн принциптерин сактоо аркылуу биз жаштарга, биздин келечек муунга адилеттүү, туруктуу жана коопсуз келечекти камсыздай алабыз.

Кыргыз Республикасында туруктуу өнүктүрүүнүн маанилүүлүгү Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан бекитилген, 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы менен бекемделет, ал Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясынын

2015-жылдын 25-сентябрындагы резолюциясы менен кабыл алынган Туруктуу өнүктүрүүнүн максаттарына жетишүүгө багытталган.

Биздин өлкөнүн мамлекеттик жаштар саясаты биринчи кезекте жаштарга адамдык потенциалды өнүктүрүү үчүн мүмкүнчүлүктөрдү берүүгө, мамлекетти жана коомду өнүктүрүүнүн негизги ресурсу катары жаштарды калыптандырууга, саясий, экономикалык жана социалдык чөйрөлөрдө жаштардын демилгелерин колдоого, жаш жарандардын өз ден соолугуна, ата-бабаларынын мурастарына, курчап турган дүйнө менен өз ара аракеттенүүсүнө, өз чечимдерине жоопкерчиликтикүү мамилесин калыптандырууга багытталган.

Аталган программалык документтерди ишке ашыруу үчүн 2020-2030-жылдарга Жаштар саясатынын концепциясы иштелип чыкты, ал стратегиялык документ болуп саналат. Бул Концепция Кыргыз Республикасынын алдында турган жаштарды өнүктүрүүдөгү чакырыктарга чара көрүүгө, жаштарга карата мамлекеттик саясаттын максаттарын, артыкчылыктарын жана инструменттерин аныктоого багытталган.

Жаштар – мамлекеттин өнүгүүсүнүн стратегиялык ресурсу, анда улуттук өнүгүүнүн кыймылдаткычы болууга жөндөмдүү зор социалдык-экономикалык, маданий, чыгармачылык жана илимий потенциал түптөлгөн.

Мындан тышкары, жаштар коомду өзгөртүүнүн активдүү субъектиси, өлкөнүн өнүгүшүнүн жана лидерлигинин драйвери, ошондой эле социалдаштыруунун объектиси, экономикалык өсүштүн жана муундардын бакубаттуулугун камсыз кылуунун эң баалуу кадрдык ресурсу. Жаш жарандын өз алдынча инсандыгын өнүктүрүү, анын позитивдүү көз карашын жана талап кылынган компетенцияларын калыптандыруу өлкөбүздөгү башкы артыкчылыктары катары таанылат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жарандардын укуктарынын жана эркиндиктеринин кеңири спектрине, анын ичинде билим алууга, медициналык тейлөөгө, эмгекке болгон укукка жана татыктуу жашоо шарттарына тиешелүү кайрылууларды карайт. Билим алуу укугун коргоого байланышкан иштерге өзгөчө көңүл буруу менен Конституциялык сот өзүнүн чечимдеринде Кыргыз Республикасынын Конституциясынан жана Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерден келип чыгуучу демократиялык принциптер жана гуманисттик баалуулуктар билим алуу укугун толук ишке ашыруу жана негизги жалпы билим берүүнүн милдеттүүлүгү мамлекеттик саясаттын артыкчылыктуу жана стратегиялык багыты болуп калышы керектигин бир нече жолу белгилеген. Кыргыз Республикасы социалдык мамлекет катары адамдын жана жарандын билим алуу укугун конституциялык маанилүү баалуулуктарга таандык кылат.

Жаштардын билим алуусуна жана үзгүлтүксүз окутууга инвестиция салуу улуттун гүлдөп-өнүгүшүндө негизги ролду ойнойт. Ааламдын глобалдашуу шартында ийгиликтүү иштөө үчүн зарыл болгон көндүмдөрдү жана компетенцияларды өнүктүрүүгө жардам бере турган заманбап билим берүү программаларына ар бир жаш адамдын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылууга умтулуу маанилүү.

Бул контекстте Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту билим берүү жана агартуу иш-чараларын уюштуруу менен өз салымын кошууда. Алсак, эки жылда бир жолу илимий-практикалык конференцияларды өткөрөбүз, ал эми Конституция күнүнө карата Ачык эшиктер күнүн жана жерине баруу менен лекцияларды уюштурабыз, алар студенттерди Конституциялык соттун ишмердүүлүгү жана анын өлкөнүн укуктук системасындагы ролу менен тааныштырат. Мындан тышкары, биз студенттер, окутуучулар, юристтер жана мамлекеттик кызматкерлер үчүн конституционализм мектептерин өткөрүп, конституциялык укукту жана сот адилеттигин терең окуп-изилдөө үчүн уникалдуу мүмкүнчүлүктөрдү түзүп жатабыз.

Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен бекитилген “2023-2026-жылдары Кыргыз Республикасынын сот адилеттиги системасын өнүктүрүү” мамлекеттик максаттуу программасы ишке ашыруу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун ишинин алкагында 2024-2026-жылдары Коомдо конституциялык баалуулуктарды илгерилетүү боюнча иш-аракеттер планы иштелип чыкты.

Иш-чаралардын бул комплекси конституциялык укук жана укуктук баалуулуктар жаатында билим берүүнү өнүктүрүүгө, ошондой эле жарандардын жана адистердин конституциялык сот адилеттигинин мааниси жөнүндө маалымдарлыгын жогорулатуу үчүн туруктуу механизмдерди түзүүгө багытталган. Пландын алкагында кеңири аудитория, анын ичинде мектеп окуучулары жана студенттер үчүн вебинарларды (онлайн-курстарды), маалыматтык буклеттерди, брошюраларды жана видеоматериалдарды ишке киргизүү каралган.

Ошондой эле бул Панда юридикалык коомчулук үчүн “Конституциялык окуулар”, Парламент менен диалог аянтчалары сыяктуу иш-чаралар, ошондой эле студенттер арасында конституциялык баалуулуктар жана алардын коом үчүн мааниси жөнүндө укуктук билимдерди жана көндүмдөрдү өнүктүрүүгө багытталган конкурстар каралган.

Бул иш-чаралар жаштардын укуктук сабаттуулугун жогорулатууга гана өбөлгө түзбөстөн, алардын өлкөнү башкарууга өз салымдарынын маанилүүлүгүн түшүнүүсү үчүн натыйжалуу механизмдерди түзөт, демократиялык баалуулуктарды жактоону бекемдейт жана коомдун жашоосуна активдүү катышууга даяр жарандардын жаңы муунун калыптандырат. Конституциялык принциптерди сактоонун маанилүүлүгүн жана укуктук мамлекетти колдоодогу өзүнүн ролун түшүнүү менен жаштар жана жаштар уюмдары өлкөдө мыйзамдын үстөмдүгүн жана юридикалык билим берүүнүн сапатын андан ары бекемдөө үчүн негиз болушат.

Ошентип, жаштардын коомдук турмушка активдүү катышуусу жана алардын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылуу үчүн шарттарды түзүү мыйзам чыгаруу демилгелерин, билим берүү программаларын жана инфраструктуралык долбоорлорду камтыган комплекстүү мамилени талап кылат. Жаштардын демилгелерин колдогон жана алардын өнүгүшүнө өбөлгө түзгөн укуктук чөйрөнү түзүүнүн үстүндө активдүү иштөө керек.

Ал эми “өнүгүү” түшүнүгүн ала турган болсок, аны экономикалык кызыкчылыктардан жана жетишкендиктерден кеңири карап, туруктуулук жана адилеттүүлүк маселелерине көңүл буруу

маанилүү. Коомдун өнүгүшү социалдык, маданий жана экологиялык аспектилерди камтыган көп кырдуу процесс.

Чыныгы өнүгүү – бул жаш курагына жана социалдык абалына карабастан, ар бир адамдын гүлдөп-өсүшүнө шарт түзүү жана анын бардык мүчөлөрүнүн, айрыкча өзгөрүүлөрдүн кыймылдаткыч күчү болгон жаштардын кызыкчылыктарын эске албастан ал мүмкүн эмес. Дал ушул жаштар өлкөнү туруктуу жана гармониялуу өнүгүүгө алып келе турган жаңы идеяларды жана чечимдерди сунуштай алышат.

Келечек муундар үчүн адилеттүү, тең укуктуу жана экологиялык туруктуу жашоо үчүн шарттарды түзүү зарыл. Биздин милдет – алардын укуктарын коргоо, ошондой эле алардын дүйнөнү өзгөртүүгө болгон умтулуусунда ишенимдүү таяныч болуу. Сот системасынын миссиясы – жаштарга укуктук мамлекеттин принциптерине негизделген демократиялык коомду курууну улантуусу үчүн активдүү жана жоопкерчиликтүү жаран болууга жардам бере турган баалуулуктарды колдоо жана коргоо болуп саналат.

Бул маанилүү эл аралык конференцияда биз бөлүшкөн тажрыйба бизге жаштардын укуктарын коргоодо жаңы мамилелерди иштеп чыгууга жана мындан аркы ишибиздин багыттарын аныктоого жардам берет деп ишенем. Биримдикте жана кызматташтыкта биз мыкты келечек үчүн бекем пайдубал кура алабыз, мында жаштар чоң максаттарга жетүү үчүн корголот жана колдоого алынат.

Көңүл бурганыңыздар үчүн рахмат!

4. С 20 по 24 ноября 2024 года в городе Лакхнау, Индия, состоялась 25-я Международная конференция главных судей мира, организованная Городской школой Монтессори (CMS).

В этом мероприятии приняли участие заместитель Председателя Конституционного суда Кыргызской Республики Дуйшеев Карыбек Арстанбекович и судья Конституционного суда Кыргызской Республики Жолдошева Лунара Чаткалбековна.

Темой конференции, собравшей представителей высших судебных органов со всего мира, стало «Управление для будущего». Основное внимание было уделено созданию безопасного и надежного будущего для человечества, особенно для детей.

Представители Конституционного суда Кыргызской Республики приняли активное участие в работе конференции. К. А. Дуйшеев выступил на сессии «Наука, технологии и инновации и цифровое сотрудничество», а Л. Ч. Жолдошева выступила на параллельной сессии «Молодежь и будущие поколения».

Выступление Дуйшеева К.А. –

судьи Конституционного суда Кыргызской Республики

**в ходе Параллельной сессии 4: Наука, технология и инновации и цифровое сотрудничество
на 25-й Международной конференции главных судей мира**

Уважаемые участники международной конференции!

Дамы и господа!

Я рад приветствовать вас на 25-й Международной конференции главных судей мира. Для меня большая честь выступать перед вами на столь важном событии, посвященном теме, которая определяет будущее нашего мира — «Государственное управление в интересах будущего».

В контексте глобальных усилий по достижению Целей Устойчивого Развития (ЦУР) важно отметить, что в Кыргызской Республике значимость устойчивого развития закреплена на государственном уровне через принятие Национальной стратегии развития на 2018-2040 годы, утвержденной Президентом. Эта стратегия является ключевым документом, который направляет страну на путь гармоничного и долгосрочного прогресса, с учетом международных обязательств, в том числе тех, что были закреплены в резолюции Генеральной Ассамблеи ООН от 25 сентября 2015 года.

В условиях глобальных изменений наука, технологии и инновации приобретают важнейшее значение, определяя траекторию развития стран и регионов на десятилетия вперед. Роль цифровых технологий в продвижении к устойчивому развитию и преодолении глобальных вызовов уже не вызывает сомнений. Важнейшая цель заключается в том, чтобы ускорить внедрение науки и технологий, а также содействовать цифровому сотрудничеству на международном уровне. Кыргызская Республика также активно развивает инициативы по цифровизации, в особенности в сфере правосудия, что стало одним из важнейших направлений реформ в стране.

Расширение применения и повышение эффективности использования цифровых технологий в системе правосудия является одной из важных задач Государственной целевой программы «Развитие системы правосудия Кыргызской Республики на 2023-2026 годы», который утвержден Указом Президента Кыргызской Республики.

Конституционный суд Кыргызстана в своей деятельности ориентируется на международные обязательства по достижению целей устойчивого развития, включая развитие цифровых технологий, которые должны быть доступны всем гражданам, в том числе в отдалённых районах.

Одним из значимых шагов в этом направлении стало сотрудничество с Всемирным банком. В ходе встречи с его представителями 13 июня 2024 года в Конституционном суде была представлена программа цифровой трансформации судебных органов, которая включает автоматизацию процессов, создание электронных архивов и системы учета дел. Эти меры не только ускоряют судебные процессы, но и обеспечивают более высокий уровень доверия к суду, особенно в удаленных районах страны.

Судебная реформа не ограничивается только внедрением технологий, важным элементом является подготовка кадров. Сотрудники Конституционного суда Кыргызстана регулярно принимают участие в международных конференциях и обучающих семинарах. Так, в октябре текущего года 2 сотрудника прошли обучение в рамках 12-й Летней школы Центра обучения и

развития Ассоциации азиатских конституционных судов, где изучали использование информационных технологий и искусственного интеллекта в судебной сфере.

В настоящее время 3 сотрудника находятся в городе Сеул (Республика Корея) где проходят ежегодные учебные курсы по подготовке экспертов в сфере информационно-коммуникационных технологий на тему: «Курс цифрового администрирования ИИ», организованный Конституционным судом Кореи и Министерством науки и информационно-коммуникационных технологий Республики Корея (MSIT).

Цифровизация судебной системы Кыргызстана — это не только улучшение внутренних процессов, но и вклад в глобальные усилия по созданию справедливого, открытого и безопасного цифрового будущего. Кыргызстан активно участвует в международном сотрудничестве, заимствуя лучшие практики и делясь собственным опытом, что способствует устойчивому развитию мировой судебной системы.

Цифровая трансформация представляет собой значительный вызов для правовой системы и Конституционного суда Кыргызстана. Основной задачей суда в этой сфере является обеспечение соблюдения Конституции, защита прав и свобод граждан в условиях цифровых изменений, а также контроль за конституционностью законов, касающихся цифровизации. Важно, чтобы цифровые технологии служили интересам граждан, а не становились угрозой их правам.

Благодарю за внимание!

**Выступление Жолдошевой Л.Ч. –
судьи Конституционного суда Кыргызской Республики
в ходе Параллельной сессия 5: Молодежь и Будущие поколения
на 25-й Международной конференции главных судей мира**

**Уважаемый Председатель!
Участники международной конференции!
Дамы и господа!**

Прежде всего, позвольте выразить от имени Конституционного суда Кыргызской Республики и от себя лично искреннюю благодарность организаторам за приглашение принять участие в этом значимом и традиционном мероприятии.

Для меня честь выступать на столь значимой международной платформе, где вопросы прав и будущего молодежи рассматриваются на самом высоком уровне.

Мы живем в эпоху динамических изменений, когда стремительное развитие технологий и глобальные вызовы формируют новые условия и реалии для молодого поколения. Роль правосудия в этом процессе становится ключевой, ведь именно через соблюдение принципов законности и

верховенства права мы можем обеспечить молодежи, нашему поколению справедливое, устойчивое и безопасное будущее.

В Кыргызской Республике важность устойчивого развития подкрепляется утвержденной Президентом Кыргызской Республики Национальной стратегией развития на 2018-2040 годы, ориентированной на достижение Целей устойчивого развития, принятых резолюцией Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций 25 сентября 2015 года.

Государственная молодежная политика нашей страны направлена, в первую очередь, на предоставление молодежи возможностей для развития человеческого потенциала, формирование молодежи, как основного ресурса развития государства и общества, поощрение молодежных инициатив в политической, экономической и социальных сферах, формирование ответственного отношения молодых граждан к своему здоровью, наследию предков, взаимодействию с окружающим миром, собственным решениям.

Для реализации указанных программных документов разработана Концепция молодежной политики на 2020-2030 годы, которая является стратегическим документом. Данная Концепция призвана ответить на стоящие перед Кыргызской Республикой вызовы в развитии молодежи, определить цели, приоритеты и инструменты государственной политики в отношении молодежи.

Молодежь - стратегический ресурс развития государства, в котором заложен огромный социально-экономический, культурный, творческий и научный потенциал, способный стать двигателем национального развития.

Более того, молодежь как активный субъект преобразования общества, драйвер развития и лидерства страны, так и объекта социализации, ценнейший кадровый ресурс экономического роста и обеспечения благосостояния поколений. Развитие самостоятельной личности молодого гражданина, формирование его позитивного мировоззрения и востребованных компетенций признаются главными приоритетами в нашей стране.

Конституционный суд Кыргызской Республики рассматривает обращения, касающиеся широкого спектра прав и свобод граждан, включая доступ к образованию, медицинскому обслуживанию, праву на труд и достойные условия жизни. Уделяя особое внимание делам, связанным с защитой права на образование, Конституционный суд не раз отмечал в своих Решениях, что демократические принципы и гуманистические ценности, вытекающие из Конституции Кыргызской Республики и международных договоров, участницей которых является Кыргызская Республика, предопределяют, что полноценная реализация права на образование и обязанности основного общего образования должна стать приоритетным и стратегическим направлением государственной политики. Как социальное государство, Кыргызская Республика относит право человека и гражданина на образование к конституционно значимым ценностям.

Инвестиции в образование и непрерывное обучение молодежи играют ключевую роль в процветании нации. Важно стремиться к обеспечению доступа каждого молодого человека к

современным образовательным программам, которые помогут развить необходимые навыки и компетенции для успешного функционирования в условиях глобализованного мира.

В этом контексте Конституционный суд Кыргызской Республики вносит свой вклад, организуя образовательные и просветительские мероприятия. Так, раз в два года мы проводим научно-практические конференции, а ко Дню Конституции организуем дни открытых дверей и гостевые лекции, которые знакомят студентов с деятельностью Конституционного суда и его ролью в правовой системе страны. Кроме того, мы проводим Школы конституционализма для студентов, преподавателей, юристов и государственных служащих, создавая уникальные возможности для углубленного изучения конституционного права и правосудия.

В рамках деятельности Конституционного суда Кыргызской Республики по реализации Государственной целевой программы «Развитие системы правосудия Кыргызской Республики на 2023-2026 годы», который утвержден Указом Президента Кыргызской Республики разработан План действий по продвижению конституционных ценностей в обществе на 2024-2026 годы.

Этот комплекс мероприятий направлен на развитие образования в области конституционного права и правовых ценностей, а также на создание устойчивых механизмов для повышения осведомленности граждан и специалистов о значении конституционного правосудия. В рамках Плана предусмотрены запуск вебинаров (онлайн-курсов), информационных буклетов, брошюр и видеоматериалов для широкой аудитории, включая школьников и студентов.

Также данный План предусматривает мероприятия для юридического сообщества, такие как, "Конституционные чтения", диалоговые площадки с Парламентом, а также конкурсы среди студентов, направленные на развитие правовых знаний и навыков о конституционных ценностях и их значении для общества.

Эти мероприятия не только способствуют повышению правовой грамотности среди молодежи, но и создают эффективные механизмы для осознания ими важности собственного вклада в управление страной, укрепляют приверженность демократическим ценностям и формируют новое поколение граждан, готовых активно участвовать в жизни общества. Осознавая значимость соблюдения конституционных принципов и своей роли в поддержании правового государства, молодежь и молодежные организации становятся основой для дальнейшего укрепления верховенства закона и качества юридического образования в стране.

Таким образом, создание условий для активного участия молодежи в общественной жизни и обеспечению их прав и свобод требует комплексного подхода, включающего законодательные инициативы, образовательные программы и инфраструктурные проекты. Следует активно работать над созданием правовой среды, которая поддерживает молодежные инициативы и способствует их развитию.

Что касается понятия «развитие», важно рассматривать его шире экономических интересов и достижений, обращая внимание на вопросы устойчивости и справедливости. Развитие общества

представляет собой многогранный процесс, включающий социальные, культурные и экологические аспекты.

Истинное развитие — это создание условий для процветания всех, независимо от возраста или социального статуса и оно невозможно без учета интересов всех его членов, особенно молодежи, которая является движущей силой изменений. Именно молодежь способна предложить новые идеи и решения, которые могут привести страну к устойчивому и гармоничному развитию.

Для будущих поколений необходимо создать условия для справедливой, равноправной и экологически устойчивой жизни. Мы обязаны не только защищать их права, но и быть надежной опорой в их стремлении изменить мир к лучшему. Миссия судебной системы — поддерживать и охранять ценности, которые помогут молодежи быть активными и ответственными гражданами, чтобы они могли продолжить строить демократическое общество, основанное на принципах правового государства.

Уверена, что опыт, которым мы делимся на этой важной международной конференции, поможет нам выработать новые подходы в защите прав молодежи и наметить направления для дальнейшей работы. В единстве и сотрудничестве мы сможем заложить прочные основы для лучшего будущего, где молодежь не только защищена, но и поддержана в стремлении достигать великих целей.

Благодарю за внимание!

4. The 25th International Conference of Chief Justices of the World, organised by the City Montessori School (CMS), was held from 20 to 24 November 2024 in Lucknow, India.

In this event were attended by the Vice-Chairman of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic Duishev Karybek Arstanbekovich and Judge of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic Joldosheva Lunara Chatkalbekovna.

The theme of the conference, which gathered representatives of the highest judicial bodies from all over the world, was ‘Governance for the Future’. The focus was on creating a safe and secure future for humanity, especially for children.

Representatives of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic took an active part in the work of the conference. K. A. Duishev spoke at the session on ‘Science, Technology and Innovation and Digital Co-operation’, and L. Ch. Zholdosheva spoke at the parallel session on ‘Youth and Future Generations’.

Parallel Session 4: Science, technology and innovation and digital cooperation

Duisheev Karybek Arstanbekovich

Vice-Chairman of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic

Dear Participants of the International Conference!

Ladies and gentlemen!

I am pleased to meet you at the 25th International Conference of Chief Justices of the World. It is a great honor for me to address you at such an important event, dedicated to the topic that defines the future of our world - “Governance for the Future”.

In the context of global efforts to achieve the Sustainable Development Goals (SDGs), it is important to note that in the Kyrgyz Republic, the importance of sustainable development is enshrined at the state level through the adoption of the National Development Strategy for 2018-2040, approved by the President. This strategy is a key document that guides the country on the path of harmonious and long-term progress, taking into account international commitments, including those enshrined in the UN General Assembly resolution of September 25, 2015.

In the face of global change, science, technology and innovation are of critical importance, shaping the development trajectory of countries and regions for decades to come. The role of digital technologies in moving towards sustainable development and overcoming global challenges is no longer in doubt. The most important goal is to accelerate the introduction of science and technology, as well as to promote digital cooperation at the international level. The Kyrgyz Republic is also actively developing digitalization initiatives, especially in the area of justice, which has become one of the most important areas of reform in the country.

Expanding the use and increasing the efficiency of digital technologies in the justice system is one of the important objectives of the State Target Program “Development of the Justice System of the Kyrgyz Republic for 2023-2026”, which was approved by the Decree of the President of the Kyrgyz Republic.

The Constitutional Court of the Kyrgyz Republic is guided in its activities by international commitments to achieve sustainable development goals, including the development of digital technologies, which should be accessible to all citizens, including those in remote areas.

One of the significant steps in this direction was cooperation with the World Bank. During a meeting with its representatives on June 13, 2024, a program of digital transformation of the judiciary was presented at the Constitutional Court, which includes automation of processes, creation of electronic archives and a case record system. These measures not only speed up judicial processes, but also ensure a higher level of trust in the court, especially in remote areas of the country.

Judicial reform is not limited to the introduction of technology; training is an important element. The personnel of the Constitutional Court of Kyrgyzstan regularly participate in international conferences and

training seminars. Thus, in October of this year, 2 officers were attended the 12th Summer School of the Training and Development Center of the Association of Asian Constitutional Courts, where they studied the use of information technology and artificial intelligence in the judicial sphere.

Three members of personnel are currently in Seoul (Republic of Korea) for the annual training course for information and communication technology experts on the topic: “AI Digital Administration Course”, organized by the Constitutional Court of Korea and the Ministry of Science and Information and Communication Technology of the Republic of Korea (MSIT).

The digitalization of Kyrgyzstan's judicial system is not only an improvement of internal processes, but also a contribution to global efforts to create a fair, open and secure digital future. Kyrgyzstan actively participates in international cooperation, borrowing best practices and sharing its own experience, which contributes to the sustainable development of the global judiciary.

Digital transformation represents a significant challenge for the legal system and the Constitutional Court of Kyrgyzstan. The main task of the court in this area is to ensure compliance with the Constitution, to protect the rights and freedoms of citizens in the context of digital change, and to control the constitutionality of laws related to digitalization. It is important that digital technologies serve the interests of citizens and not become a threat to their rights.

Thank you for your attention!

Parallel Session 5: Youth and Future Generations

Zholdosheva Lunara Chatkalbekovna

Judge of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic

Dear Chairperson!

The Participants of the International Conference!

Ladies and gentlemen!

First of all, let me express on behalf of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic and on my own behalf my sincere gratitude to the organizers for the invitation to participate in this significant and traditional event.

It is an honor for me to speak at such a significant international platform, where the rights and future of youth are considered at the highest level.

We live in an era of dynamic change, when rapid technological development and global challenges are shaping new conditions and realities for the younger generation. The role of justice in this process is becoming crucial, especially because through adherence to the principles of legality and the rule of law, we can ensure a fair, sustainable and secure future for young people, and our generation.

In the Kyrgyz Republic, the importance of sustainable development is reinforced by the National Development Strategy for 2018-2040 endorsed by the President of the Kyrgyz Republic, which is focused

on achieving the Sustainable Development Goals adopted by the United Nations General Assembly resolution on September 25, 2015.

The state youth policy of our country is aimed, first of all, on provision of opportunities for youth to develop their human potential, formation of youth as the main resource for the development of the state and society, encouragement of youth initiatives in political, economic and social spheres, formation of responsible attitude of young citizens to their health, ancestral heritage, interaction with the environment and their own decision-making.

In order to implement these program documents, the Concept of Youth Policy for 2020-2030 has been developed, which is a strategic document. This Concept is designed to respond to the challenges facing the Kyrgyz Republic in the development of youth, to define the goals, priorities and instruments of state policy on youth.

The young people are strategic resource for the development of the state, which has a huge socio-economic, cultural, creative and scientific potential that can become the engine of national development.

In addition, young people are both an active subject of transformation of society, a driver of development and leadership of the country, and an object of socialization, a valuable human resource for economic growth and welfare of generations. The development of an independent personality of a young citizen, the formation of his positive attitude to the world and the demanded competencies are recognized as the main priorities in our country.

The Constitutional Court of the Kyrgyz Republic reviews appeals concerning a wide range of rights and freedoms of citizens, including access to education, medical care, the right to work and decent living conditions. In emphasizing cases involving the protection of the right to education, the Constitutional Court has repeatedly noted in its decisions that the democratic principles and humanistic values arising from the Constitution of the Kyrgyz Republic and the international treaties to which the Kyrgyz Republic is a party predetermine that the full realization of the right to education and the compulsory nature of basic general education must become a priority and strategic direction of State policy. Being a social state, the Kyrgyz Republic considers the human and civil right to education to be a constitutionally significant values.

Investments in education and sustainable learning for young people play a key role in the prosperity of the nation. It is important to strive to ensure that every young person has access to modern educational programs that will help develop the necessary skills and competencies to successfully function in a globalized world.

In this context, the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic contributes by organizing educational and enlightening events. Thus, every two years we hold scientific and practical conferences, and for Constitution Day we organize open days and guest lectures to familiarize students with the activities of the Constitutional Court and its role in the country's legal system. In addition, we hold Schools of Constitutionalism for students, teachers, lawyers and civil servants, creating unique opportunities for in-depth study of constitutional law and justice.

In the framework of the activities of the Constitutional Court of the Kyrgyz Republic on the implementation of the State Special Purpose Program “Development of the System of Justice of the Kyrgyz

Republic for 2023-2026”, which is approved by the Decree of the President of the Kyrgyz Republic, the Plan of Implementation for the Promotion of Constitutional Values in Society for 2024-2026 has been developed.

This set of initiatives aims to promote education on constitutional law and legal values, as well as to create sustainable mechanisms to raise awareness among citizens and professionals on the importance of constitutional justice. The Plan envisages the launch of webinars (online courses), information booklets, brochures and videos for a wide audience, including schoolchildren and students. The Plan includes activities for the legal community, such as "Constitutional Readings", dialog platforms with the Parliament, as well as competitions among students aimed at developing legal knowledge and skills on constitutional values and their importance for society.

These events not only promote legal literacy among young people, but also create effective mechanisms for them to realize the importance of their own contribution to the governance of the country, strengthen their commitment to democratic values and shape a new generation of citizens ready to actively participate in the life of society. Realizing the importance of adherence to constitutional principles and their role in maintaining the rule of law, young people and youth organizations are becoming the basis for further strengthening the rule of law and the quality of legal education in the entire country.

Therefore, creating conditions for the active participation of young people in public life and ensuring their rights and freedoms requires a comprehensive approach that includes legislative initiatives, educational programs and infrastructure projects. Active work should be done to create a legal environment that supports youth initiatives and promotes their development.

Regarding the concept of “development”, it is important to look beyond economic interests and achievements, paying attention to issues of sustainability and fairness. Societal development is a multifaceted process that includes social, cultural and environmental aspects. A true development is the creation of conditions for all to thrive, regardless of age or social status, and it cannot be realized without taking into account the interests of all its members, especially youth, who are the drivers of progress. Youth are the ones capable of proposing new ideas and solutions that can lead a country to sustainable and harmonious development.

For future generations, we must create the conditions for equitable, equal and environmentally sustainable life. We are obliged not only to protect their rights, but also to be a reliable support in their endeavor to make a difference in the world. The mission of the judiciary system is to maintain and protect the values that will help young people to be active and responsible citizens so that they can continue to build a democratic society based on the principles of the rule of law.

I strongly believe that the experience we share in this important international conference will help us to develop new approaches in protecting the rights of young people and outline directions for further activities. In unity and cooperation, we can lay solid foundations for a better future, where young people are not only protected but also supported in the striving to achieve great goals.

Thank you for your attention!